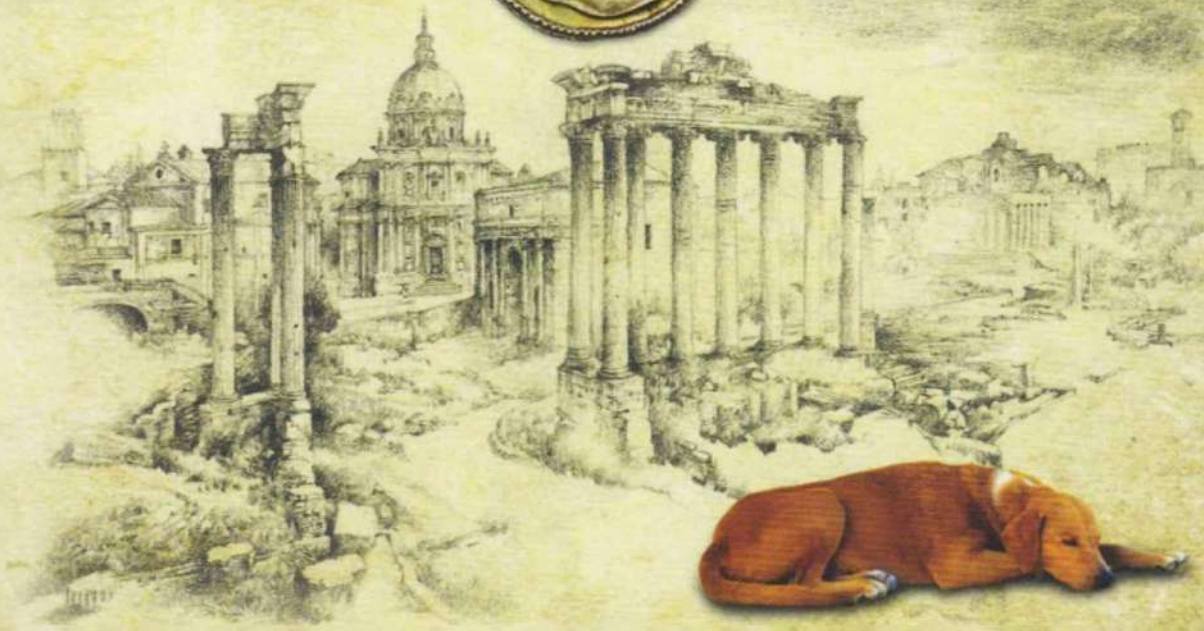
ROMAN

KEHRİBAR GEÇİDİ

100 BİN ADET

Gün gelir hissetmediğin
acının da hesabı senden sorulur.
Kalbimden sorumsuzum sanma.

NAZAN BEKİROĞLU

İMAŞ

iyi ki kitaplar var

TİMAŞ YAYINLARI

İstanbul 2021

timas.com.tr

KEHRİBAR GEÇİDİ

Nazan Bekiroğlu

Türk Roman-Oykü

TİMAŞ YAYINLARI | 5205
Edebiyat Kitaplığı | Roman | 255

EDİTÖR
Seval Akbıyık

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

İÇ TASARIMI
Nur Kayaalp

1. BASKI
Kasım 2021, İstanbul

ISBN
ISBN: 978-605-08-3809-1

9 786050 838091

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No:5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT
Mega Basım
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3
Baha İş Merkezi
Avcılar / İstanbul
Telefon: (0212) 412 17 00
Matbaa Sertifika No: 44452

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

KEHRİBAR GEÇİDİ

Nazan Bekiroğlu

TİMAŞ

NAZAN BEKİROĞLU

3 Mayıs 1957, Trabzon.

Dört yıllık üniversite hayatı hariç hep bu kentte yaşadı. Bulut. Deniz. Yağmur.

Türk Dili ve Edebiyatı eğitimini Erzurum'da aldı. Kar. Rüzgâr. Ova.

Halide Edip'le doktor,

Nigâr Hanım'la doçent.

Şimdilerde Trabzon Üniversitesi'nde Profesör. Suyun kıyısında.

İki kız çocuğuna anne.

Görünürdeki hayatı bundan ibaret.

Eserleri:

Nun Masalları (1997)

Şair Nigâr Hanım (1998)

Halide Edip Adıvar (1999)

Mor Mürekkep (1999)

Yüsuf ile Züleyha (2000)

Mavi Lâle (2001)

İsimle Ateş Arasında (2002)

Yol Hali (2010)

Nar Ağacı (2012)

Mimoza Sürgünü (2013)

Kelime Defteri (2014)

Karınca İzleri-Hikmet Aksoy Kitabı (2015)

Mücellâ (2015)

Yerli Yersiz Cümleler (2017)

KEHRİBAR GEÇİDİ

Bu hikâyede adı hiç geçmeyecek hatta bir daha görünmeyecek olan bir darphane işçisi, ki kendisi devletin resmî kölelerinden biriydi, gölgesi Etna dağı gibi Roma'nın üstüne devrilse de inşaatı bir türlü bitemeyen imparatorluk hamamının gürültüsü patırtısı arasında Forum'u boydan boya yürüyerek darphaneye geldi. Bizim takvimimizle milâttan sonra 299 yılıydı ve güzel bir bahar gününde kiraz ağaçları henüz çiçek açmıştı.

Erimiş metal kokusu genzini yakarken, bir kale kadar sağlam görünen darphanenin tek kapısından içeri kolayca süzüldü resmî köle, nöbetçiler kendisini tanıdığından değil, her darphane gibi bunda da girenin yerine çıkanın üstü başı arandığından böyle oldu bu. Ayağını kapıdan içeri attığı anda alışıldık velveleyle karşılaştı. Çekiç ve darp sesleri Colosseum tarafından bir anafor gibi yükselerek Roma'nın üzerinde asılı kalan uğultu ve kükremelere, hamam inşaatı cihetinden fışkıran bocurgat ve vinç gıcırtılarına karışıyor; diğer yandan altın madalyonlar, "onluklar", "ışınlılar", tunç sikkeler, bronz akçeler, küçük bakır paralar, kısacası bütün değerliler ve bütün değersizler bu yeknesak gürültünün ortasında basılıyordu.

Ham metaller gibi tedavülden kalkmış eski paralar, bir tarafına en zarif buketler diğer tarafına en kanlı sahneler hakkedilmiş vazolar, kadehler ve kalkanlarla dolu birkaç vagon darphane kölesinin önünce sürüklendi. Yirmi beş yıldır bu cehennemdeydi ve savaş ganimeti hazinelerin, kutsanmış tunç heykellerin eritildiğini bile görmüştü bu gözler. Roma darboğazdaydı nicedir, metal kaynakları azalmış,

mali kriz başlamıştı. Lâkin darphanedeki hummanın durduğunu o gözler hiç görmemişti.

Yan yana dizilmiş atölyelere şöyle bir göz attı darphane kölesi. Ne tuhaf! Dünyayı ekseninde çeviren nesne ufacıktı ve ona şekil şemail veren işliklerin de hepsi şuncacık bir revak altına sığıvermiş, yekdiğerine eklenmişti. Haksız sayılmazdı mimarlar, çünkü bir darphanede zaman gibi mekânla da yarışılırdı, herkesin her an acelesi vardı.

Bu acelenin hengâmesinde bir yandan ateş körükleniyor, kazanlar kuruluyor; erimiş akkor metal, kalıplara dökülüyor, öbür yandan gece boyunca soğumuş pullar tekerlekli kasalarda darp atölyesine sürülüyordu her sikkenin bir arka bir de ön yüzü olması için. Orada metal disk bir köle tarafından alt kalıba yerleştiriliyor, diğeri kaydırmamaya çalışarak ıstampayı hizalıyor, bir diğeri çekici indiriyordu olanca gücüyle. Daha bir diğeri darp edilmiş pulu törpücüye uzatırken işlem seri bir şekilde yeniden başlıyordu. Dört kişi değil sekiz elli, sekiz gözlü tek vücut çalışıyordu ter akıtarak, sülfür soluyarak. Ağırlığından başka hiçbir değeri olmayan bakır bir pul oracıkta, kaşla göz arasında, onu onaylayan bir damgayla dünyanın en cazibeli nesnesine dönüşüyor; bir damga, pulu paraya çeviriyordu ve kâtipler aynı kalıptan çıkan sikke sayısını aralıksız olarak deftere işliyordu.

Onca sikkeyi son denetçinin tezgâhına taşıyan, hepsi ateşte pişmiş, kazanlarda erimiş, ciğerleri metal tozundan çürümüş, çekiçle örs arasında ezilmiş, açlıktan derisi kemiğine, ruhu bedenine yapışmış bu terli köleler para içinde yüzüyorlardı gerçi, gözlerinin önünden sabaha kadar sikkeler geçiyordu ama akıllarından bir çılgınlık yapmak hiç geçmemişti. Geçerdi belki, gün boyu kuşkulu nezaretçilerin şahin gözleri üzerlerinde olmasa, darphaneden çıkarken böyle sıkı sıkı aranmasalar ve aynı kapıda her an gelebilecek bir düşmanı pürsilâh pürdikkat bekleyen bir tabur asker durmasa.

Bu hikâyede bir daha görünmeyecek olan darphane kölesi son denetçilerden biriydi. Revak sonuna kadar yürüdü, tezgâhının

başına geçti ve istiflenmiş sikkeleri bir bir kontrol etmeye başladı. Olur ya, ön yüzde arka yüzde ve kenar çemberinde bir hata var mı?

Bir şekli sikkenin çemberini kırmadan o daraç yüzeye sığdırabilmek ya darphane ressamının ustalığını gösterirdi ya da dairenin gerçekten şekillerin en mükemmeli olduğunu. Değil mi ki insanlar olgun bir zevke eriştikten sonra daire dışında para şekli yoktur. Fakat daire ne kadar mükemmel olsa da ressamın yeri dardı neticede. Yine de tarih boyunca Roma kartalı, lejyon flaması, Forum, senato binası, Vesta Tapınağı, Colosseum kimi kabartma kimi oyma, arka yüzde tasvir edilmiş; asma yaprakları, bereket boynuzları, sfenksler, yelken açmış gemiler, ödül alan atletler hatta Roma'nın meşhur yangınları, büyük yıldırımları bile buraya sığıvermişti. Ön yüzde ise bir sikkenin üzerine suretini kazıtmayı akıl eden Sezar'dan bu yana egemenlerin portresi vardı. Bir imparator mahiyetini de niyetini de bu yüzde halka gösterir, oraya bir imza hükmü gibi kendi resmini konduruverirdi. Ön yüz arka yüzün hüviyeti, mührün sağlamasıydı. Bunu ben yaptım!

Dudak büktü son denetçilerden darphane kölesi. Çünkü bu hüviyet tarihi ters yüz de edebilirdi. Nice korkakları kapısından döndükleri ülkenin fatihi, kaybedilmiş muharebelerin galibi olarak gösterdiği olurdu bu sikkelerin meselâ. Adım atamayacak kadar bitkin, bunak ve şaşkın imparatorları şahlanmış atı üzerinde muzaffer gösteren sikkeler de geçmişti elinin altından, gevşek etleri yürüdükçe löp löp sallanan, gerdanı sarkmış ihtiyarları genç erkeklerin kaslı bedenlerinde betimleyenler de. Başkasının karısını yoldan çıkaran ebedi rezillerin namus tanrıçasının himayesinde kıvançlı bir aile babası olarak gösterildiği de vakiydi, tapınaklardan fersah fersah uzak yaşayan sefih hükümdarların rahiplerin rahibi olarak tanımlandığı da nadirattan değildi. Halka para saçan iflâh olmaz cimriler, muhayyel veliahdını nezaketle kucaklayan zürriyetsizler, "kardeş seven" lejantının imasıyla omuz omuza vermiş kanlı bıçaklı ikizler, meşru imparator olarak resmedilen gaspçılar da bu sikkelerin üzerinde resmigeçit etmişti. Neticede Roma'da

yalandan kimse ölmezdi ve bu sikkelerde gösterilen kadar neyin gösterilmediği de önemliydi.

Bunlar tesadüfi hevesler, sanatkârın estetikleri değil, ince ince hesaplanmış telkinlerdi. Hepsinin bir niyeti, art niyeti, iması, mesajı ya da göze soka soka bir gösterdiği vardı. Sikke bir düşüncenin de tedavüle girmesi demekti. İmparator sikkelerin yüzünden halkına seslenirdi ve bu ses Roma'dan eyaletlere, eyaletlerden Roma'ya gidip gelirdi. İlâve bir masrafa ihtiyaç duymaksızın kendi kendine hızla yayılan reklamın ve propagandanın en etkilisi. Üstelik bu eşsiz bildiriyi sadece mor şeritli senatörler, huysuz filozoflar, burnu büyük hatipler değil limandaki kör cahil sandalcı bile resminden okuyabilirdi. Asker maaşını sikke olarak alırdı, yoksul ekmeğini sikke ile. Ömrünce Suriye eyaletine ayak basmamış biri Baalbek tapınağının ihtişamını kirli avucunun içinde evirir çevirir, Roma'nın büyüklüğü karşısında korkuyla karışık bir gurur hisseder, aynı Roma'nın zenginliğine güven duyardı. Neticede bir imparatorun sikkeler üzerindeki imgesi her daim makbul ve muzafferdi. Devlet kuvvetliydi, kuvvetli olmasa bile!

Dahası darphane ressamı sikke çemberinin içine tanrı görüntüsünde bir imparator sığdırmayı da başarırdı. Şahs-ı şahane halkına en çok hangi yanıyla görünmek isterse -cesur, galip, iyi, müşfik, cömert, merhametli- o yanını temsil eden bir tanrı Roma'da nasılsa vardı. Elinde küre tutuyorsa imparator Roma'ya bütün dünyayı hediye etmiş demekti. Yoksul halkına buğday ve ekmek dağıtır gibi Colosseum'daki gladyatör oyunlarını, vahşi hayvan avlarını da sunuyorsa hem güçlü hem cömertti. Dörtnala koşan at üzerinde kahraman, bir düşmanı saçlarından sürüklerken galipti. Ama bunların biriyle yetinmez, tanrıların bütün özelliklerini şahsiyetinde toplamak isterse, işte İmparator Diocletianus, başındaki ışın tacı dört bir yana oklarını salan Jupiter kılığında darphane kölesinin nasırlı iki parmağının arasındaydı. Neticede sikkeler şahitti. Bir dildi ve kesindi.

Ama kiraz ağaçlarının henüz çiçek açtığı o güzelim bahar gününde Roma darphanesinde basılan binlerce sikkenin biri bir öfkenin kurbanı oluverdi. Zeytini ve üzümü ve inciri olgunlaştıran yakıcı güneşin altında, sırtında boyasız ham ketenden bir harmaniye ile Kudüs'ün sokaklarında yürürken çözük saçlarının ucu omuzlarında terleyen peygamberin Golgotha tepesinde çarmıha çekilmesinin üzerinden iki buçuk asırdan biraz fazla zaman geçmişti. O da böyle bir Roma sikkesine bakarak, *"Sezarın hakkı sezara, Tanrı'nın hakkı Tanrı'ya,"* demişti. Bir farkla, onun akçesinin üzerinde bir imparator, bunun üzerindeyse bir tanrı-kral vardı ve ciğerleri metal tozundan küflenmiş son denetçi köle nicedir Nasıralı İsa'nın bağlılarındandı.

Elinden gelse hatırası lânetlenmiş bir imparatorun ismini mermer yazıtlardan kazır gibi silerdi putatapar Diocletianus'u tarihten, hiç olmazsa şunca sikkenin üzerinden. Ama mümkün değil. O koskoca imparator bu bir darphane kölesi, üstelik burası da darphaneydi. Lâkin öfke lâf dinlemez ki. O öfkeyle çekice uzandı darphanenin ebedi kölesi, keskiyi aynı öfkeyle imparatorun gözünün tam ortasına indirdi. Kılıcı boyuna isabet ettiremeyen beceriksiz cellâtlar gibi değildi, işinin ehliydi. Ama yine de keski hafifçe titremişti.

İşte o zaman İmparator Diocletianus, sağ gözünün pınarında gözyaşı damlasına benzeyen bir vuruk iziyle bir hikâyenin girişine bakmaya başladı. Aynı kalıptan çıkan her akçe diğerlerinin aynıdır ama o gün hazineye, senatoya, Forum'daki sarraf tezgâhlarına, bürolara, pazar yerlerine, limanlara, şehrin kapılarına sevk edilen pırıl pırıl sikkelerin arasına kusurlu bir tanesi karıştı. Fark eden olmadı, eden de ses çıkarmadı. Tanrı bilir niye? Ta ki kusurlu sikke heybeden heybeye, keseden keseye, kasadan çekmeceye girip çıkarak bütün Roma'yı dolaşsın; hikâyeyi hikâyeye, uykusuzluğu uykuya, yolcuyu yola, rüyayı rüyete ve erdemli bir köpeği yedi kişiye eklesin diye.

I. HALKA MS 300

AZATLI KÖLE VİTALİS

Işıl ışıl bir eylül günü azatlı köle Vitalis, Palatium tepesinin en güzel senatör villalarından birinde öğle uykusundan uyandı. Uyanmaktan çok kendisini atmak denebilirdi buna. Ölmüş birini görmüştü rüyasında. Zaif bedeni tarazlanmış harmanisinin içinde kızgın taşların üzerinde sürüklenirken saçları kuru rüzgârda dağılan biri beyaz bir mendil uzatıyordu kendisine ve "Al," diyordu. "Terlemişsin, alnının sağ tarafını sil." Kim olduğunu hatırlamıyordu azatlı köle bu muhterem kişinin, hatırlasa bile tanışmış değillerdi. Ama bunun bir önemi de yoktu. Çünkü saçları kuru rüzgârda dağılan o biri diri olamayacağına göre azatlı köle Vitalis'in kendisi ölmüş demekti.

Öyle ölüler var ki öldüğünün farkında değildir. Oysa ölmüş filân değildi azatlı köle, düpedüz sağdı sağlamdı. Yatağında doğruldu. Etrafına bakındı. Kıymetli Yemen dokumasından şu ıtır torbaları, panjurların arasından sızan şu güneş ışığı ne kadar hakikiyse o da o kadar canlıydı. Gelgör ki elde ayakta sebebi hatırlanmayan çürük izleri gibi, sebebini bilmediği ruh yaralarıyla uyandığı doğruydu uzun zamandır. İçindeki deveranla evrenin düzeni arasındaki uyum bozulmuştu. İkisi de dönüştü oysa ama azatlı köle Vitalis'in ahengi bir hızlı bir yavaş tekleyip duruyor, bu ruh her an kötü bir şey olacakmış gibi kendi içinde yoruluyordu. Kalbine bir kuşun kanadı ilkbahar gibi esmeyeli çok olmuş, yağmur sevincini ummayı unutmuştu.

Bir rüyanın bütün gün insanın peşini bırakmayan duygusuyla bahçe terasa çıktı. Yeşiller, maviler, gölgeler, pembeler arasında

dolaştı bir süre. Kollarını korkuluklara dayadı. Bakışları az ötede Agustus'un sarayından, Nero'nun Altın Ev'inden kalan harabeler kadar aşağıda Tiber'in en ufak taşkınıyla temelleri sökülecek yoksul evlerinin de arasından geçti ve azatlı köle Vitalis insandaki gamsızlığa hayret etti. Derin düşüncelerin, yüce kederlerin yorgunu gerisin geri içeri girdi ve bu heybetli adam, hayatın en gerçek yanından Helena'yla burun buruna geldi. Sandı ki bir kaplanla karşılaştı, mendebur zaten hep onun yolunu gözlerdi!

Azatlı köle Vitalis, köpekten korkardı ve kaderin kim bilir hangi cilvesiyle bu azametli ve mağrur adamın bir şeyden korkması için onun büyük küçük, sevimli sevimsiz, bol tüylü kısa tüylü, kestane rengi siyah fark etmez, Aristoteles'in tasnifinde hayvanlar âleminin köpekler sınıfına kaydedilmiş olması yeterliydi. Henüz özgür bir çocukken bahçede kıstırdığı bir yavru köpeğin kuyruğunu kör bıçakla kesmeye kalkıştığı -çocuk zalimdir- ve anne köpeğin saldırısına uğradığı günden beri bu böyleydi.

Ne zaman caddede sokakta, pazarda Forum'da, kuytuda meydanda karşısına bir köpek çıksa damarlarındaki kan ters yönde akmaya başlardı azatlının. Korktuğu için mi sevmez, sevmediği için mi korkar, bilen bilsin ama uysal köpeklerin bile ona rastlayınca diş gösterdiğine hiç olmazsa yol değiştirdiğine bakılırsa onlar da azatlı köleden pek hazzetmezdi ve kader işte, hanımefendinin çıngırak sesli köpeğiyle aynı evde yaşamaktaydı. Cıva elementi gibi hareketli, topaç gibi döne döne, üstüne üstüne geliyordu acuze. Rubicon ırmağının kıyısında Sezar'ın mecaz ettiği ok kadar hızlıydı ve herkes bilirdi yayından fırlamış okun geri dönmediğini. Canı oyun istiyor olabilirdi eğer azatlı köleyi kıtlamak niyetinde değilse lâkin bu ikisi arasındaki muğlâk sınırı hiç kimse tahmin edemezdi.

"Hışt!" Nispeten nazik bu hışt'lar hanımefendinin arsız köpeği içindi. Değil mi ki hanımefendi, köpeğine kaba davranılmasından hoşlanmazdı ve onun evinde duvarların dili yerin kulağı vardı. Hoşt'lar ise Roma'nın sokak köpekleri için saklanırdı. Onlar koloniler halinde yaşar, çeteler kurar, duvar diplerine dizilir, sütunların

gölgesine yayılır, köşe başlarında toplaşır, sürüler halinde koşturur; her tondan her makamdan havlar, hırlar, tıslar, uluşurlardı. Bir kemik uğruna kan revan içinde kalır, kavga meydanında göğüs göğüse savaşırlardı. Azatlının dili varmazdı söylemeye ama yiğidi öldür hakkını yeme, açık bir tehdit görmedikçe kimseye saldırmazlardı. Üstelik ne hayvana ne insana pusu kurarlardı. Bu kadar ince hesap yapmaz, kalleşçe davranmaz, arkadan vurmaz, nesi varsa açık oynarlardı. O kadar da saflardı.

Yine de elinden gelse şu an şu saniye İtalya, Galya, Mısır, Suriye, Anadolu, Malta, Persia, Sparta'da; coğrafya kitaplarında, dünya haritasında adını bildiği bilmediği neresi varsa orada; dün yaşamış, bugün yaşayan, yarın ve yüzyıllar sonra yaşayacak olan bütün köpeklerin, hangi cins hangi boy hangi huydan ve sudan olursa olsun, kökünün kuruması, türlerinin külliyen yok olması için her şeyini verirdi azatlı köle. Bir sabah uyansa ve Roma'yı bütün köpeklerden arınmış bulsa, nereye gitti bunlar demez, eksikliğini çekmezdi en sevimlisinin. Lâkin beyhude hayal, Kartaca'yı yok eden koskoca Roma bile bu çetelerle baş edememişti.

Aslına bakılırsa şu finocuk el kadar bir şeydi, yirmi yaşına gelse de böyleydi. Fındık rengi parlak tüyleri, cıvıl cıvıl gözleriyle sevimli bile sayılabilirdi. Azatlıya göreyse ismiyle bariz bir tezat taşıyan bet yüzlü yırtıcının biriydi. Neticede hepsi köpekti. Hepsi canavarlarla aynı cinsten, aynı zürriyettendi. Azatlı köle bilirdi ki onların en küçüklerinde bile uzak bir mazide kurtlarla karışan bir ruh saklıydı ve bu ruh açığa çıkmak için fırsatını kollardı. İşte! Şu küçük Malta köpeği fırsatını bulmuş, yolunu kesmiş, kendi etrafında fır fır dönüyor, kuyruğu bir tarafa kulakları bir tarafa savrulurken o da duygularını dile getiriyordu hal diliyle. Diş gösteriyor, dudak çekiyordu. O da azatlının bulutundan nem kapıyor ve şu el kadar cüsseden fışkıran tiz havlamanın koca malikâneyi sarstığına bakılırsa kendisini iri yarı sokak köpeklerinden biri sanıyordu.

Köpek saldırısına uğrayanların ne yapması gerektiğini hatırlamaya çalıştı azatlı köle. Ayaktaysan sakince otur. Gözünün içine bakma.

Sakın korkma. Korktuğunu anlar, daha çok saldırır. Oysa azatlı köle korkmasa zaten düşmezdi ve hatırladığı bilgilerin arasında sırt üstü düşenin ne yapması gerektiği yoktu.

Ayağa kalksa bu canavar onu büyük ihtimalle anında parçalayacaktı. Yine de telâşlı birkaç hamle! İri cüssesini dirseklerinin üzerinde geri çekmeye çalıştı. Oysa köpek ve insan yaratıldığından bu yana bilinen şeydi düşenin taş gibi hareketsiz kalması gerektiği. En fazla sağını solunu koklar, arka ayağını kaldırarak ıslak hatırasını bırakır, hakaretini eder, havlar hırlar, eser gürler ama sonunda çeker giderdi. Köpek olmanın da bir usulü adabı vardı. Aklını yitirmiş olanlar hariç ki böylelerine kediler ve insanlar arasında da rastlanabilir. Ama gel de azatlıya anlat bunu. Meşhur aklını kontrol eden ipin ucunu kaçırmıştı.

Nasıl olduysa, canını dişine takarak ayağa kalkmayı sonunda başardı azatlı köle. "Hışt hışt!" dedi birkaç kez tekmesini boşlukta savururken. Bu tekmeyi indirmeye cesaret edemezdi bittabi, hanımefendi meselesi! Diğer yandan azatlı kölenin hiçbir tekmesinin boşluğu aşıp hedefe isabet etmediğini zavallı köpek nereden bilsin? Konuşma bilmez ki. Ama boşlukla didişmeyecek kadar cesaretliydi. Sırtındaki tüyler canavar betimlerindeki gibi dalgalanırken dört ayağı aynı anda yerden kesilen küçük bir tabure gibi zıpladı. Ağzını bir hipopotamın kusursuz geometrisiyle açtı, sivri dişlerini azatlının sandaletine taktı, birazcık da etine geçirdi ve çenelerini kapadı. Sorsalar, boşlukta sallanan o tekme olmasa bu ağız bu ayağı hedef almazdı. Bir süre üzüm salkımı gibi sallandıysa da o ağızı açmaya hiç niyeti yoktu ve şimdi sımsıkı kilitli iki çene arasından havlamalar değil hırlamalar çıkıyordu.

"Aman!" diye haykırdı azatlı köle. "Kurtarın!" Sesini işiten biri olsa arenadaki yabani köpeklerin saldırısına uğradığını sanacaktı. "Ah bütün tanrıların adıyla," diye bağırdı köle kızlardan biri, köpek korkusuyla hangisinin ilgilendiğini hatırlayamamıştı.

Hanımefendi o sırada yetişti. O da nefes nefeseydi. "Helena!" diye haykırdı, dargın gözlerle köpeğe değil de azatlıya bakarken. "Helena, buraya gel. Uslu ol bakayım."

Hanımefendinin yağlı bağrında başı okşanırken bile hâlâ için için hırlayan köpekle göz göze gelen azatlı köle, "Ben ona bir şey yapmadım hanımefendi," diye söylendi. "O benim yolumu kesti."

"Sen de cüssenden utanmıyor musun? Koskoca adamsın, şu avuç içi kadar köpekle baş edemiyorsun."

Şimdi azatlı köle, hanımefendiye onun sadece bir köpek olmadığını, köpek ne demekse hepsinin manasını vücudunda ve ruhunda topladığını anlatmaya kalkışsa Platon'un idealarından, Aristoteles'in kavramlarından başlaması gerekecekti. Zaten hanımefendi de çoktan gitmişti.

Ayağına iğrenerek baktı azatlı köle, sandaletinin derisinde parlayan salyaya, etindeki diş izine. "Hamamı hazırlayın!" diye kükredi gülüşen köle kızlara.

"Senatör Zosimus sizi çağırıyor," diye o sırada geldi bir başka köle. Hah! Tam zamanı!

"Git haber ver. De ki azatlı köle Vitalis, Helena'nın saldırısına uğradı."

Şimdi en az iki saat aklanıp paklanacaktı.

"Canavar Helena'nın saldırısına uğramışsın azatlım," dedi Senatör Zosimus bıyık altından gülerken. Ne zaman azatlım dese neşesi yerinde demekti. Nitekim ak Carrara mermerinden sütunların arasında kandiller, fenerler yanmış; menevişli havuzun başında yemekler yenmiş, kadınlar çekilmiş, ikisi baş başa kalmış, keyifler yeşermiş, yeşil yaprak arasından sarımsı beyazı şimdiden uç veren bir tomurcuk bile masalarına sarkmıştı.

Yaşları eşit değildi gerçi ama belirli bir yaşı geçenlerin ortak deneyimlerine sahipti ikisi de. Elliyi devirince on eksik on fazla fark etmiyordu artık. Miskli üzüm şarabından bir yudum aldı altmışına merdiven dayamış senatör. Şarabı sevse de sarhoş olmayı sevmeyen bu ağırbaşlı adam çok değil bir sonraki günün kendisine ne getireceğinden habersiz, çakırkeyifliğin insanı geçmişin hayallerine de hayaletlerine de çektiği demdeydi. Bazen geçmişi hatırlamak geleceği kestirmeye çalışmaktan daha emniyetlidir ve bazı hatıralar üzerinden ne kadar zaman geçse de tekrara değerdir.

O değerbilirlikle, "Hatırladın mı Vitalis," dedi senatör. "Seni satın aldığım günü?"

"Hiç unutmadım ki."

Gülümseyerek baktı azatlısının yüzüne efendi. Bu "sonradan" köle, sözünü sakınmayan, ruhu huzur bulmayan biriydi ve kaçak köleyi azatlı köleye dönüştüren yol çetrefilli bir özete sahipti. Ama zaten Roma'da ne çetrefilli değil ki?

Tam olarak yirmi beş yıl önce Castor tapınağının yanı başındaki köle pazarından geçerken yavaşlamıştı senatörün perdeleri daima

açık tahtırevanı. Karanlığı oldum olası sevmezdi senatör ve burada apaçık bir vukuat vardı. Hemen önde, geçen hafta aldığı kölesi kuru öksürük nöbetlerinin sonunda ölüveren bir alıcı, parasını geri istiyordu ya da ona denk yeni bir köle. Olmazsa yüksek makamlara şikâyette tereddüt etmeyecekti ve bu işin peşini bırakmayacağı yüzünden belliydi. Neyse ki vukuat büyümedi. Az ötedeyse başında kim bilir hangi kölenin sarı saçlarından ibaret bir perukla soylu bir kadın, saçları dibinden kesilmiş bir barbar köleyi inceliyordu. Yediden yetmişe kara gözlere sahip Romalılardan biri, bu mavi gözlerin dünyayı kendisiyle aynı şekilde görüp görmediğini merak edebilirdi. Tahtırevanından inen bir senatörü ise mor bordürlü togası ve gümüş hilâl tokalı ayakkabılarından herkes tanırdı. Nitekim pazarında bir senatörün varlığından şevke gelen köle taciri açık artırmasının sermayesini bir bir tanıtmaya başlamıştı:

"Bu Galyalı, üç erkeğin gücüne sahiptir, tarla sürebilir, değirmen çevirebilir. Şu yaşlı, hasta ve zayıftır. Ama iyi beslenirse ölmeden önce bir iki yıl daha işe yarayabilir, kendisine ödenen parayı çıkarıp sahibini kâra geçirebilir, fiyatı düşüktür."

Kaçak köleyi ise Senatör Zosimus tahtırevanına doğrulduğu sırada yaka paça getirmişti askerler. Şehrin kapısından çıkmayı başarmış ama yolların kraliçesinde, Via Appia'da yakalanmıştı. Şimdi alnı damgalanacaktı.

"Dur," demişti köle tüccarına senatör. "Bu ne yapmış, neden kaçmış?"

"Asidir. Çünkü hür bir adam olarak doğmuş, borçlarını ödeyemediği için sonradan köle olarak satılmıştır. Gördüğünüz gibi asil senatör, kaçmış ve yakalanmıştır."

Oysa bir kölenin neden kaçtığını kendisinden sormak gerekir. Kaçak kölenin boz bulanık gözleri vardı ve ateş gibi birkaç söz ağzından kör bıçak gibi çıkmıştı. "Senatör, yüzüme iyi bak. Ben de seninle aynı ete sahip değil miyim? Ben de bir anadan doğmadım mı ben de ölmeyecek miyim? Kazara mı böyle oldum yoksa yazgım ben doğmadan mı yazıldı, doğuştan mı köleyim? Herhalde şunca

zavallının ataları arasında özgür biri vardır. Hiç kimse köle olarak yaratılmamıştır."

"İyi söyledin köle," demişti senatör. "Şiir gibi oldu, ölünce mezar taşına yazdıracağım bunu. O zaman umarım sorunun cevabını öğrenmiş olursun ve özgürlüğün içinde huzurla uyursun."

"Belli olmaz kimin mezar taşını kimin yazdıracağı."

Belli belirsiz gülümseyen senatör bu açık sözlülüğü sevmişti. Borç yüzünden kölelik Roma'da ilga olduğu için suçüstü yakalanan tacir ise el etek öpüyor, "Size şunu tavsiye ederim," diyordu. "Delos'tan gelmiştir. Doğuştan köledir ve bu yüzden itaatkâr olduğu için değerlidir."

"Hayır," demişti senatör. "Bunu alıyorum." Oysa yeni bir köle almaya hiç niyeti yoktu.

Sarımsı beyazı şimdiden uç vermiş tomurcuk, çetrefilli özet tamamlansın diye bir kez daha masaya sarkarken bu kez azatlı köle sordu, belki o da aynı cevabı almak için. Alnının sağ tarafı hâlâ terliydi.

"Peki sen hatırladın mı beni azat ettiğin geceyi?"

"Hiç unutmadım ki."

Yine böyle bir gece, uzun bir sohbetin daha doğrusu didişmenin sonunda sözün dayandığı eşikte, "Onlar da insan değil mi?" diye sormuştu köle.

"Kim?" diye sormamıştı senatör. Onun yerine, "Kölelere dair insaniyet anlayışımız onlara itidalle buyurmaktan ibarettir," diye başlamıştı sakince. "Roma hukuku kişilere göredir. Oysa köle, kişi değildir. Eşya, hayvan ve öteki şeyler kategorisindedir."

Sözü ağzından almıştı köle Vitalis. "Doğru! Köle, sahip olmanın en mükemmel biçimidir. Her mülk gibi alınıp satılabilir, kiralanabilir. Piyasa değeri azalıp çoğaldığı için ondan dolayı zengin de olunabilir iflâs da edilebilir. Damgalanabilir, dövülebilir. Öyle mi?"

"Doğru söyledin," demişti senatör yine sakince. "Tam olarak öyledir. Vitalis, seni anlamadığımı sanma, hiç kimse köle olarak

doğmayı istemese de yazgının önüne geçilmez. Hem bak tanrıların bile köleleri var. İnsanların da tanrıların yazgısını paylaşmasında sence kayda değer bir yan yok mu?"

"Yok! Ben tanrıların insanların yazgısını paylaşmasını istiyorum. Ölümden değil yaşamdan razı olmak istiyorum."

"Hayret," demişti senatör. "Özgürlüğünün bilincinde olan bir köle, efendisine özgürlük hakkında söylev veriyor. Boşuna dememişler kölenin az düşüneni makbuldür diye. Hiç düşünmeyeni en iyisidir."

"Madem bu kadar düşünüyorsun, söyleyeyim," diye devam etmişti senatör. "Unutma, kaderleri de Roma yazar. Sen de kaderinin kıymetini bil, sızlanmaktan vazgeç. Benim elime düşmesen çiftliklerin birinde kara sudan zeytinyağı ayıracaktın. Ya da elindeki kazmanın sivri ucuyla maden cevherinden parçalar koparmaya çalışacaktın, bunu sen yapacaktın çünkü elindeki kazmadan farklı bir alet olmayacaktın. Yarı beline kadar battığın havuzlarda derinin rengi değişecek, çok geçmeden etin kemiğinden sıyrılacaktı. Değirmende çalışsaydın boynuna ağaçtan bir lâle takılacaktı. Efendin bitkinlikten yere yığılıncaya kadar seni koşturacaktı. Ne hastalık ne bayram bilecektin ne de merhamet görecektin. Bu kadar çok konuştuğuna bakılırsa dilin kızgın demirle dağlanacaktı. Sonuçta ne olacağını da söyleyeyim. İlk fırsatta kaçacak ilk menzilde yakalanacaktın ve bu defa seni kurtaran bir Senatör Zosimus da çıkmayacaktı. En nihayetinde yeraltındaki bir hücrede zincire vurulacak ya da çarmıha gerilecektin. Şimdiyse burada evimin kâhyası gibisin. Nankörlük etme. Ölen efendinle gömülmek mecburiyetinde değilsin eski zamanlardaki gibi. Ya da tanrılara kurban olarak sunulmayacaksın."

"Ya efendim, ne kadar minnet duysam azdır!"

O zaman senatör uzun uzun bakmıştı kinayeli kölesinin yüzüne. Eylem kendi zamanını bildirir. "Bak," demişti. "Generallerin bile dikkatle bakamadığı yüzümün her çizgisini bilirsin. Şu küvete girdiğimde gençliğimi artık geride bıraktığımın şahidi sensin. Köle tezgâhında bana sarf ettiğin daha ilk cümlede küstahlığını değil

değerini fark ettim. Zekâna, bilgine, erdemine güvendim. Sana, verebileceğim en güzel adı verdim. Sohbetinden hoşlanırım, masamın müdavimisin. Yani çok şeysin benim için. Ama yine de hiçbir şeysin. İstersen göstereyim. Kâğıdı kalemi al ve söylediklerimi yazmaya başla. Kâğıt iki olsun çünkü iki emir yazdıracağım şimdi sana."

"Bir: 284 senesi Mart ayının on beşinci gecesinde köle Vitalis'in özgürlüğü sahibi olan Senatör Zosimus tarafından kendisine bağışlandı."

"İki: Bakma yüzüme, ikinci kâğıdı al ve yaz. 284 senesi Mart ayının on beşinci gecesinde köle Vitalis, sahibi olan Senatör Zosimus tarafından, itaatsizlik ettiği gerekçesiyle ve arenada vahşi hayvanların önüne atılması talebiyle mahkemeye, vesaire vesaire..."

"Ver şimdi bana o iki kâğıdı." Birini sağ diğerini sol elinde sallarken sormuştu senatör. "De bakalım, hangisisin şimdi sen bunların? Hangisini yakarsam geriye sen kalırsın?"

Cevap beklemeden önce özgürlük fermanını tutmuştu ateşe senatör, ardından ölüm fermanını. "Anladın mı?" demişti. "Senin kaderin benim ellerimde. Hadi şimdi kalemi kâğıdı tekrar al ve bu defa sahiden yaz."

"284 senesi Mart ayının on beşinci gecesinde köle Vitalis'in özgürlüğü sahibi olan Senatör Zosimus tarafından kendisine bağışlandı; muhafız alayı komutanı Diocles'in Nicomedia'da ordusunun huzurunda erguvan kaftanı kuşanmasının onuruna."

Nicomedia çok zaman sonra adı başka bir dilde İzmit olarak anılacak şehrin adıydı ve İmparator Diocletianus derken senatör, parmağındaki yüzüğü okşamıştı.

Bunca hatıranın üzerine çatlaması eli kulağında bir tomurcuk hâlâ masalarına sarksa bile, Vitalis, sıfatlarının azatlı kısmına borçlu değil ama köle kısmından alacaklı, "Senatör," dedi. "Ben özgürken köle, köleyken tekrar özgür olmuş biriyim. Ama nüfus sayımlarında beni hâlâ sana soruyorlar. Ölürken de azatlı kölen olarak öleceğim. Çünkü bak, tam şurada bir harfin gölgesi var."

"Kapat kapat şunu," diye yüzünü buruşturdu senatör. Azatlısı alnının sağ tarafını örten perçemleri kaldırmıştı. "Vitalis, bu tiyatroda dilenciyi ya da kötürümü oynamak sana düşmüş olabilir. Ne yapacaksın? Ozanı mı suçlayacaksın yoksa oyundan mı çıkıp gideceksin? Rolünü iyi yap ve oyun bittiğinde kralı oynayan aktörle aynı alkışı bekle."

Alkışları işitmeye çalıştı azatlı köle. Kaçmasınlar diye düğün arabasına zincirlenmiş çeyiz alayı, düşe kalka ilerliyordu.

Senatör son kadehi yudumlarken cebelleşme aslında bütün gecenin -her gece gibi- etrafında dönüp dolaştığı netameye geldi dayandı: Roma'nın ahlâkı. Azatlı köleye göre Roma ahlâksızdı. Senatöre göreyse Roma yazarsa ahlâk olurdu, çizerse o da ahlâksızlıktı.

"Ama senatör," dedi azatlı köle. "O zaman senin ahlâkın benim ahlâksızlığım anlamına gelmez mi? Her şeyin üzerinde, her daim geçerli bir ahlâk gerekmez mi?"

Dikkatle baktı ona senatör. "Azatlım," dedi. "Ahlâkçı filozoflar gibi konuşuyorsun. Roma'nın ahlâkını sen mi düştüğü yerden kaldıracaksın?"

Azatlısının, yüz kere azat olsa da bin kere efendisi, başının dumanları arasında bile masanın üzerine onun haftalığını bırakmayı unutmadan arkasında heybetini bırakarak odasına çekildi. Azatlı köle de yerinden doğruldu, kollarını enfes bir işçilik eseri olan mermer korkuluklara dayadı. İmparator Diocletianus'un, gözünün üzerinde gözyaşı damlasına benzeyen bir vuruk iziyle, bir tepenin üzerinden Roma'nın gecesini kuş bakışı seyrettiğini bilmeden aynı geceyi seyretmeye başladı.

Kumların altına gömülmüş, deprem yarıkları dibine çökmüş, kuyulara yuvarlanıp yutulmuş harabe şehirlerden değildi Roma. Gecenin titreşimleri içinde bugünü de mamur geçmişi kadar zindeydi, şehirlerin ebedisiydi. Ama azatlı köle bu şehirde insanların hepsinin mutlu olduğunu zannedecek kadar cahil değildi. Mermer caddeler kadar çamurlu sokaklar da Roma'daydı. İpek toga sarınanlar da vardı onda köprü kemerine sığınarak soğuk taşlar üzerinde sa-

bahlayanlar da. Yanması da yıkılması da an meselesi olan yoksul işi, havasız evlerle kâşaneler onda yan yanaydı. Gecenin bu vaktinde bile kandilleri ışıldayan tapınaklar, tiyatrolar, zafer takları; işte gemilerle, mavnalarla, sandallarla dolu bir yol gibi akıp duran Tiber ırmağı. Şu senato binasıydı, şu yükselen Colosseum. Roma'nın Tiber kapısı gecenin bu vaktinde kapalıydı. Açık da olsa fark etmez, bir kervan göründüğünde kapı muhafızlarından önce yol kesen dilenciler hâlâ şehre alınmıyordu ve cüzzamlılar birbirlerinin yarasını kaşıyarak sur dibinde bir parça uyumaya çalışıyordu.

Roma bu. Sefaleti bile rezil ihtişamının garantisiydi ve evet, Roma'nın ahlâkını düştüğü yerden azatlı köle Vitalis değilse kim tutup kaldıracaktı?

Ertesi akşam senatodan yüzü asık döndü evin efendisi. Tekmili birden, kölesinden hanımefendisine bütün ev halkı bu gelişte bir tuhaflık olduğunu hissetmiş, akşam sofrasına her zamankinden fazla özen gösterilmişti. Hanımefendi "Koş," demişti aşçıya. "Soslu istiridye hazırla. Elini çabuk tut." Helena bile azatlı köleye olan kinini şimdilik unutmuştu.

Uzun süre susmuştu Senatör Zosimus. Karısından gözlerini kaçırmış, başka zaman olsa tamamını mideye indireceği istiridyeyi ucundan didiklemiş, testinin dibini ise anında bulmuştu. Roma'da sadece barbarlar, burnunu koluyla silen kaba saba adamlar ve ayyaşlar şarabı su katmadan içerdi ama o gece mevkiler ağacının imparatora en yakın dalında duran senatör, şarabı susuz içmişti. Sonunda yanakları kızarmış, sırtını ter basmış, "Sen yat," demişti hanımefendiye. "Köleler de çekilsin. Kandilleri söndürmeyin ve bir testi daha şarap getirin."

Bahçede, onca alevin aydınlattığı bu yüzde okuduğu şey azatlıyı korkutmuştu ama sessizliği senatör bozdu. Bir çırpıda söyledi sofra boyunca sussa da yarın sabah bütün Roma'nın duyacağı şeyi.

"Senatodaydım," dedi. "Gün batana kadar tartıştık. Vesta rahibelerinden biri anlayacağın. Tartıştık dediysem de kararı hep birlikte aldık, oy birliği ile imzaladık."

Öyle bir şey ki ne benzer kendilerine Hristiyan diyen dinsizlerin yaktığı ateşe, ne barbarların sınırlarda estirdiği fırtınaya. Roma hiç yanmam dediği yerden alev almış, en umulmadık yerinden tutuşmuştu. Vesta Tapınağı Roma'nın kalbiydi, Roma kalbinden vurulmuştu.

Senatör Zosimus ayaklarının altına serilmiş Forum'un ucunda bir köşe taşı gibi yükselen senato binasına sıkıntıyla baktı. Gecenin bu vaktinde sakin görünüyordu. Oysa daha bu sabah bir haberci rahip, senato reisine hermafrodit bir bebeğin doğduğunu mermer basamakların üzerinde rapor etmiş, olup biteni doğum odasındaymış gibi anlatmıştı. Önce ebe fark etmişti ana rahminden çekip çıkardığı bebeğin felâketini. İkisi de zayıf kızlığına ve erkekliğine bakılırsa hilkat, yaratışının tam ortasında kararsız kalmış, onu öylece kendi haline bırakmıştı. Onca çığlığın arasından ölmeden çıkan yorgun anne ise her annenin sorduğu soruyu sormuştu:

"Kız mı erkek mi?"

Haber önce odayı, sonra evi dolaşmış, şehrin üzerinden atlayarak kutsal Capitolium tepesine tırmanmış, oradan da senatoya ulaşmıştı. Hermafrodit bir bebeği senatoya haber vermek tapınağın üzerine vazifeydi çünkü yaradılışın garibesinin delâlet ettiği tek şey vardı. O da şu; tanrılar öfkeliydi.

Eliyle bu kadarı yeterli anlamında bir işaret yapmıştı senato reisi haberci rahibe. Eşik duasını okuyarak büyük salona girmiş, "Hermafrodit bir varlık," diye yutkunmuştu açış konuşmasını yapmadan önce.

Kefaretin felâketle aynı türden tutulduğu eski zamanlarda Tiber taşsa suya verilirdi hermafrodit bebek, yangın çıksa yine suya atılırdı. Gerçi şimdilerde tanrıça Juno'ya iki inek -o ineği severdi- kurban etmek yetiyordu ama ortadaki gerçek değişmemişti. Aile çocuğunu ne yaparsa yapsın, Roma'yı düşünmek senatonun göreviydi fakat asıl gündeme geçemeden, biri yetmezmiş gibi felâket haberinin ikincisi de gelmişti.

Öfkeli tanrılar Roma'ya nicedir gözdağı vermekteydi, bu zaten belli. Kurban kâhinlerinin kanlı yüreğin evlerinden kehanet okumasına gerek yok; kıtlık, salgın hastalık, güneş ve ay tutulmaları, zelzeleler, iç savaşlar, barbar akınları, Nasıralı asinin gemi azıya almış bağlıları çarşıda pazarda herkesin dilindeydi. Eyaletlerde bazı ırmakların ters aktığını gözüyle görenler anlatıyordu. Bir heykelin

omuzundan kan, bir başkasının yüzünden ter fışkırmıştı. Garip sesler geliyordu geceleri bahçelerden ve bir kadın yedişer parmaklı bir çocuk doğurmuştu hem ellerinde hem ayaklarında. Büyük alâmetler belirmişti ve bunlar hayra yorulacak gibi değildi Roma'nın yaşlılarına bakılırsa. Gençler de ilk kez onlarla aynı fikirdeydi.

Neticede buluttan nem ateşten kıvılcım kapan, burnundan kıl aldırmayan, ne olsa üstüne alınan kaprisli tanrılar, bir Romalı ayağını yan bassa yıldırımlar, sel afetleri, taşkınlar, vebalar göndermeye üşenmezdi ama senato, Vesta rahibelerinden birinin iffetsizliğine dair meşum haberi de aynı sabah aldığına göre bu kızgınlık öyle böyle değildi. Roma henüz duymamıştı, akşamdan kalanların çoğu ayılmamıştı bile ama senato şimdiden dehşet içindeydi. Tanrıların yatıştırılması gerekti ve bu öyle iki inekle geçiştirilecek türden değildi. Tanrılar saklasındı onları yine tanrıların gazabından ama bir Vesta rahibesinin iffetsizliği karşısında Roma'yı koruyacak tanrı, değil kutsal Capitolium tepesinden, Roma'nın en ücra eyaletinde kalmış en yerel tanrıların arasından bile çıkmazdı. Bu soylu binanın çatısı altında böyle bir gün yaşanmamıştı.

Senato reisi demirin rengi gibi sağlamlığına ve sertliğine de sahip Mısır graniti zeminin ortasındaki Zafer Sunağı'nın önünde kendisine çekidüzen verdi. Yaktığı tütsüyü, kıvrılan dumanın arasına elini sokarak düzeltti. "Bütünüyle temiz bir kalple önünde durduğum, ateşine gösterişli kurbanların etini ve kanını sunduğum bu altar," diye başladı. Bu sunak Roma'nın ihtişamlı geçmişi ve garanti edilmiş geleceği için tanrılar ve devlet arasındaki iş birliğinin somut bir belirtisiydi. Tanrılar göklerde, devlet ise şu senato binasındaydı ama koca devletin sığdığı bir yer daha vardı: Vesta rahibelerinin bedeni.

Senatörlerin en yaşlısı münasip bir zamanı beklemeden söze girdi. Yüzlerce kişilik senatoda âzâların çoğu birbirini tanımasa da onu herkes tanırdı. Koyun tüyü gibi apak bir tutam saçı, ayazını örtmek için arkadan öne doğru özenle aşırılıp tepesine yapıştırıldığı için değil sadece. Roma ihtiyarları bu zamkı iyi tanırdı. Ama o, tarihi avucunun içi gibi bilir, kapanan gözlerine, titreyen ellerine

bakılırsa özlemle andığı o eski zamanlardan kalma sanılabilirdi pekâlâ. Ortaya doğru ilerlerken Roma'nın krallıktan cumhuriyete, cumhuriyetten imparatorluğa evrilen uzun tarihi gözlerinin önünden geçti. Her parmağında birer yüzük, kuru kemik elini bir resmi şıp diye bulup işaret edercesine boşlukta salladı. Kölelerden biri su saatinin tıpasını açarken, saçları tepesine yapışık senatör "Onlaar," diye başladı. O zaten her konuşmasına ya "onlaar" ya "bunlaar" diye başlardı ya da "onlaar" diye başlar "bunlaar" diye bitirirdi.

Onlaar hepi topu altı bakireden ibaretti. Her şeyden vazgeçerek kendilerini dine ve vatana adamış oldukları için Roma'nın gurur kaynağıydılar ve toplumun en saygıdeğer kesimini oluştururlardı. Colosseum'da bile locaları imparatorun hemen yanındaydı ve çok kıymetli bir şal onların da balkonundan kuma doğru sarkardı. Yollarına idama götürülen bir mahkûm çıksa oracıkta affedilirdi. Neticede her biri hem fanilerin hem tanrıların arasında ayrıcalıklı, bir ayağı bu dünyada bir ayağı tanrılar katındaydı.

Bu görülmemiş imtiyazlara mukabil onlardan beklenen ufak tefek birkaç şeydi. Her şeyden önce tapınaklarında yanan kutsal ateşi daima canlı tutmakla yükümlüydüler ve hamam külhanı, fırın odunu, yemek ateşi yakmaya benzemezdi yaptıkları iş. Onlaar alevin ustası, ışığın ilminden haberdarlardı ve ateşin dilinden Roma'da olsa olsa bir tapınak kandilcileri anlardı bu kadar, bir de ateş cellâtları. Onların da ateşte aradıkları da buldukları da başkaydı.

Su saatinin tıpası ikinci kez açılırken saçları tepesine yapışık senatör birkaç kere öksürdü, genzini temizledi, kaldığı yerden devam etti. Bu ateşi söndürmek en büyük kusurdu. Amma velâkin bütün görevleri bir yana, Vesta bakirelerinden beklenen tek şey vardı aslında: İffetlerini korumaları.

Bu bitmeyen nutka bakılırsa dişi kurdun emzirdiği ikizlerden bu yana bütün Roma'nın onuru bu gencecik kızların bedenine emanet edilmişti. Onların iffetine yönelik her türlü saldırı Roma'ya yapılmış addedilir, vatan hainliği sayılırdı bu yüzden. Fail ise ölümlerden ölüm beğenebilirdi.

Failin fiiline izin veren, bakirenin kendisi olsa bile bu böyleydi hatta daha çok böyleydi. Gerçi iffetsizlik baş götürse Roma'da pek az kadın hayatta kalabilirdi. Kalsınlar, onlar kimle isterse onunla düşüp kalksınlar, yatıp kalksınlar ama bir Vesta rahibesinin kendi özgür iradesiyle seçtiği iffetsizlikle tapınak kirlenir, din ihlâl edilir, yasa çiğnenirdi. Bu yüzden iffetsiz rahibeye biçilen cezanın korkunçluğu büyük kabahatinin tanrılar ve faniler nezdinde telâfisi içindi. Ama tarihçilerin kayıtlarına bakılırsa tanrılar böyle işlere hem de birkaç kez izin vermekte sakınca görmemişlerdi ve işte biri de onların zamanına denk gelmişti. Bir Vesta rahibesi hem de muhafız alayının komutanıyla!

Saçları tepesine yapışık senatörün nutku nihayet sona erince, senato reisi "Bütün tapınaklara haber gönderin!" diye kükredi, sesi daha hançeresindeyken çatlamıştı. "Rahipler sabah akşam altı ayaklı dizeleri okumaya başlasınlar. Jupiter Tapınağı'ndaki Sbylle kehanet kitapları ortaya çıksın. Rahipler Rahibi'ni de çağırın, bu işi acilen bir karara bağlayalım yasaya göre. Bir de kızı getirin. Hemen."

Kar beyazı giysileri içinde hafif bir amber esintisi çok geçmeden sunağın başında dikildi. Roma'daki bütün tapınakların amiri, Rahipler Rahibi ise azametli bir ruhban ordusunun başında; yürüyüşlerinden, togalarının rüzgârından, sapı kıvrık âsâlarından hemen tanınan *augur*'larının, kâhinlerinin arasında bir fırtına gibi göründü. Görünür görünmez de sunak başına bir göz attı. Suçu henüz ispatlanmadığı için gücünü hâlâ koruyan bu varlığa ne kadar saygı gerekiyorsa öyle baktı. Ancak ortadaki itham bu büyük saygıyı bir anda toza çevirecek kadar dehşet vericiydi ve en yüce rahibin gözlerinde, fırlayacağı anı bekleyen bir nefret de o saygının hemen yanı başında gizliydi.

Dualarda acele etmeye alışık ağız uzunca bir tebligat metnini ezberden değil kâğıda bakarak okudu. Okuduğu, özünde şu anlama geliyordu:

Zina ile suçlanan bir Vesta rahibesi, bunu okurken Rahipler Rahibi'nin alnındaki damar çatallanmıştı, yargılanmadan önce doğaüstü güçlerini hâlâ taşıdığını gösterebilirse masumiyetini ispat-

lamış sayılır, saygınlığını ve konumunu aynen devam ettirebilirdi. Hiçbir şey olmamış gibi.

Bir çift göz tül duvağın arkasından Rahipler Rahibi'nin üzerine dikildi sonra kirpikler ağır ağır kapandı. Bilmez değil, şimdi kendisinden -eğer iffetine bir kuru iftira atılmışsa- tül örtüsünü sunak üzerine usulca bırakarak, sönmüş bir ateşi yakması istenecekti. Ya da sazdan bir sepetle, tek damlasını yitirmeden Tiber nehrinden tapınağa su taşıması. Veya karaya oturmuş bir gemiyi incecik kemerinin ipeğiyle engin sulara çekmesi ve yüzdürmesi. Bunların hiçbirini yapamazdı, tarih yazmalarında adı geçen rahibelerin yaptığına da inanmamıştı. Onların nasıl kurtulduklarını tanrılar bilir, onunsa yazgısı şimdi başlayacaktı.

Senatör Zosimus'un asıl içerlediği bu korkunç olayın zamanı, daha doğrusu zamansızlığıydı. Bu vakti mi bulmuştu Vesta rahibesi âşık olmak, kaçamak yapmak, sonra da yakalanmak için? Tanrılar gökten başlarına yağmur gibi belâ yağdırırken, paranın değeri bu kadar düşmüşken, Roma sınırlarda barbarlara karşı varlık yokluk savaşı verirken, hele de kendisine Hristiyan diyen sapkınlarla uğraşırken olacak iş miydi bu?

"Dur bakalım," dedi senatör esnerken. Uyku üzerine çökmüş, şarap, hakikatin ağırlığını tül edip uçurmuş, su edip buharlaştırmıştı. "Belki de bu en iyi zamandır. Tanrıların ve Roma'nın buyruğundan saptığı anda kendi rahibesine en ağır cezayı vermekten çekinmeyen senato bu kâfirlere de gözdağı vermiş olacaktır."

Olduğu yerde başı göğsüne düşen ve hafifçe horlamaya başlayan senatörü, azatlısı yatağına kadar sürükledi ve gerisin geri bahçeye döndü. Tiber nehri cihetinden surların dışında kalan dağlara, Tiber Adası'na, Forum'a, zafer taklarına, dikilitaşlara, aslanlı yollara, bronz kapılara, su kemerlerine, güzel şehir Roma'ya baktı. Ağıt merdivenlerinin tırmandığı uçurum da ondaydı Forum Fermanı'nın rüzgârda uçuşan yaprakları da.

Aslında Roma'nın Hristiyan tebaasıyla iki buçuk asırlık geçmişi süt liman değil, daha çok inişli çıkışlıydı. Nitekim son sürtüşme

kırk yıl öncede kalsa da, o zamandan beri kimse onların etlisine sütlüsüne karışmamış olsa da Diocletianus zamanında bu barış işte yine bozulmuş, birkaç ay evvel togası ağartılmış haberci Forum'daki taşın üzerine böyle çıkmıştı:

> *Romanın asil yurttaşları ve yurttaş olmayanları, tanrılar sizinle olsun.*
>
> *Şimdi okuyacağım liste Hristiyanlık suçu sabit görüldüğü için ordunun çeşitli kademelerinden atılanlardan ibarettir. Roma'nın hüküm sahipleri şimdilik bir iyi niyet emaresi olarak canlarını bağışlamaktadır ama Roma'ya ve ondan ayrı düşünülemeyecek olan tanrılara bağlılıklarını göstermeleri için önlerinde daima bir fırsat vardır. Roma şefkatli, onun imparatoru adaletlidir. Kimsenin canında ve kanında gözü yoktur.*

Azatlı köle o gün bir asker kalabalığının arasında, ilân tahtasının önünde bir süre dikilmişti. Aradığı bir şey yoktu oysa. Asker değildi, subay değildi, savaşçı hiç değil. Ama tam geri döneceği sırada, omuzunun üzerinden uzanan bir el sayfaları aceleyle çevirince azatlı köle durmuştu. Bu elin kalın, küt parmaklarının kemikleri eğrilmiş, boğumları genişlemişti talimlerde, cephelerde. Yaralarının kimi tazeydi kiminin izi herhalde yıllardan beri böyleydi. Kazınmış kafasında miğfer eseri bir nasır, yüzünde uzunca bir kılıç kesiği. Masmavi gözlerine bakılırsa ordudaki paralı barbar subaylardan biriydi bu ve her asker gibi sakalsızdı. Benzeri nadir olmayan bir yaşamdı büyük ihtimalle onunki de. Ama bu yüzbaşı listede kendi adını aramış, bir satırda durduğuna bakılırsa bulmuştu da aradığını. Tahmin etmek azatlı köle için bile zor olmamıştı; barbar yüzbaşının ruhunda Vezüv dağının içindekine benzer bir ateş kaynıyordu ve bu aksi davranışlar köle doğmuş köle yaşamışlarda görünmezdi. Yanındaki genç ise "Üzülme," demişti yüzbaşıya ve bu tesellideki safiyet, ikisinin arasındaki bariz tezat azatlıyı hüzünlendirmişti. Askerlikle subaylıkla bir alıp veremediği olmayan; mavi gözleri, ucu örük sapsarı saçlarıyla bir kız kadar güzel ve narin bir delikanlı. Neredeyse bir çocuk. Bir buğday başağı.

LÂHİT KOPYACISI EFESLİ LİNUS

Azatlı köle Vitalis odasına çekilirken şehrin taşçılar mahallesinden gelen son çekiç sesleri de dinmiş, lâhit kopyacısı Efesli Linus asma kata tırmanmış, kandili üflemiş, döşeğine henüz girmişti ki aşağıdan bir gümbürtü koptuğunu duydu. Yerinden fırladı. Romalı askerler kapısına dayandığına göre demek mermer dağıtıcısı onu mahkemeye vermişti.

Değil mi ki bir hafta önce sabahın seher vaktinde açgözlü mermer dağıtıcısı şu atölyeye gelmiş, esenlik dileğini esirgemiş, doğrudan söze girmiş, "Sana," demişti. "Bir diyeceğim var."

"De bakalım."

Benzi sararmamıştı gerçi ama her borçlunun alacaklısı karşısında hissettiği sıkıntı lâhit kopyacısının da yüzünde belirmişti.

"Bak," demişti mermer dağıtıcısı. "Benden aldığın iki blok Luna mermeri için şu kâğıdı imzaladın, doğru mu?" Elindeki senedi sallıyordu.

"Doğru."

"Sana mermerin birim fiyatını şu kadar akçeden vermiştim. O da doğru mu?"

"Doğru."

"Ama altı ay önce bu parayla beş ekmek alınıyordu şimdi bir."

Şimdi şu adam lâhit kopyacısından borcunu yenilemesini istiyordu ve ne dese doğruydu. Kiraların, vergilerin, alacakların, vereceklerin sabitliğine alışmış bir hafızası vardı Roma'nın. Bir ekmeği torun ile dede aynı fiyata alırdı. Fakat nice zamandır fiyatlar Suriye atları

gibi koşuyor, maaşlar ve gelirler ise demir atmış duruyordu. Veresiye mal satmış esnaf, eşin dostun haline acıyıp nakit borç vermiş alacaklı kara kara düşünüyordu. Paranın pul olacağını Forum'daki sarraflar bile öngörememiş, onlar da keselerinin derdine düşmüştü, çok kurnaz olanlar hariç.

Yine de o sıkıntıyla mazeretler sıralamıştı lâhit kopyacısı. Doğrusu bunlara kendisi de inanmıyordu ne ki bu atölyenin kasasına da çıkandan fazlası girmiyordu.

"Ben," demişti. "Senden ekmek almadım. Mermer aldım. Onun da değeri şu elinde tuttuğun kâğıdın üzerinde kayıtlı, sen de görüyorsun ben de görüyorum."

"İyi ama senin mermerin olduğu gibi duruyor. Bense senin ödeyeceğin miktarla o mermerin ancak yarısını yerine koyabileceğim."

Mermer dağıtıcısı cevap beklememişti. "Bir hafta sonra paramı almaya geleceğim. Sana sattığım mermeri almama yetsin, ne eksik ne fazla. Yoksa seni mahkemeye vereceğim."

"Peki paranın değeri yükselseydi sana ödeyeceğim miktarda bir indirime gidecek miydin?"

"O başka!"

Daha bir hafta geçmemişti ki işte, aşağıdaki meşalenin asabiyetine bakılırsa askerler lâhit kopyacısını tutuklamaya gelmişti. Meşhur bazilikada mahkemeye çıkarılacaktı, belki borcunu ödemesi için mühlet verilecekti kendisine fakat ödeyemeyecekti. Sonuç? Roma'nın hür lâhit kopyacısı, borcuna mukabil satılmak üzere kendini köle pazarında bulacaktı yasa tanımayan cingöz tacirlerin elinde. Filozof Platon değil ki bedelini ödeyip kendisini bir satın alan bulunsun. Kapanın elinde kalacaktı. Bir alan bulunur muydu onu ayrı mesele ama şüphe yok, böyle biri olursa canını çıkaracaktı.

O korkuyla basamakları apar topar inen lâhit kopyacısı komutanın karşısına dikildi. Komutan dediği basit bir askerdi aslında. Bu kadar gürültüyü tek başına nasıl da çıkarmıştı ve lâhit kopyacısını alıp bazilikaya da köle pazarına da götürecek bir hali yoktu.

Tam aksine, çehresindeki bütün abusluğa rağmen kendisi bir şey getirmiş gibi duruyordu. Nitekim keten bohça tezgâhın üzerinde açıldı ve lâhit kopyacısı daha ilk bakışta ceza tanrıçası Poena'nın kurdelesini tanıdı.

Anlamaz mı hiç? Bunu yontan sanatkâr, tanrıçanın kıvırcık saçlarını istiflemek için az matkap çevirmemişti ve kayık gövdesi gibi yüksek bir kurdeleyi görkemi artsın diye o saçların üzerine yerleştirivermişti. Askerden korkmasa gülecekti lâhit kopyacısı. Appia yolundan sık sık geçen Arabistan develerininkine benzer böyle bir hörgüçle yiyip içemez, oturup kalkamazdı tanrıça. Ama Roma'da tanrıçalar bile insanların modasına uymaktan geri kalmazdı ve saçlarından ayrı düşmüş bu görkemli kurdelenin gecenin bir yarısında lâhit kopyacısı Linus'un tezgâhında ne işi vardı?

Asker ketumdu, büyük ihtimalle kendisinin sebep olduğu bir nöbet kazası. Niyeti ise açık, gelmiş, kapısına dayanmış, lâhit kopyacısından kopan kurdeleyi yerine yapıştırmasını istiyordu. "Niye sen diye sorarsan, koca sokakta bir senin kandilin yanıyordu."

"Ben," dedi korkuyla lâhit kopyacısı. "Sadece bir kopyacıyım. Kendiliğinden bir şey yontmadım şimdiye değin. Her türlü heykel tamiri gibi taş yapıştırma işlerini ise şu komşum benden daha iyi bilir."

Bıraksalar, lâhit kopyacısı bütün meslek hayatını uzun uzun anlatacaktı. Ama askerin zamanı az acelesi çoktu ve söz aramızda o da korkuluydu. Komutan ya da nefer, Roma'nın bütün askerleri gibi kestirmeden gitmeye, işini bir an evvel bitirmeye kararlıydı ve bu yolda engel tanımaya niyeti yoktu.

"Uzun etme adam!" diye gürledi. "Gören sanır ki Capitolium tepesindeki büyük tapınağa Jupiter heykeli dikeceksin. Hepi topu tanrıçanın kurdelesi kırıldı. Yeniden bir şey yontacağın yok, kopanı yerine tutturacaksın."

İnceliğinden anlamayana bir tekniğin zorluğunu anlatmak ne kadar zor. "Kumandan," dedi lâhit kopyacısı. "Senin hiç taşa dokunmuşluğun var mıdır? Benden ne istediğinin farkında mısın?

Taş bu, keskiyi üzerinde bir kere kaydırdın mı geri dönüşü yoktur. Resim gibi düzeltemezsin, kelime gibi silemezsin. Sanatların en zoruyla uğraştığımı unutma."

Askerin yarasız beresiz yüzüne bakılırsa bütün ordu hayatı Roma'da geçmiş, hiç savaş görmemişti. Ama dili Şam kılıcı kadar keskindi.

"Heykel yontmuşluğum yoktur," dedi. "Başı başa yapıştırmışlığım da öyle. Ama kafayı gövdeden ayırmışlığım vakidir. Ne yaparsan yap. Çiviyle çak, zamkla yapıştır, büyüyle tuttur. Yapamazsan hem benim hayatıma hem seninkine mâl olur bu. Bildin mi?"

Bilmez mi?

Şehrin ana kapısından çıktılar, yolların kraliçesinin ikinci mil taşına yakın bir yerde durdular. Şunun şurasında üç yıl sonra İmparator Diocletianus'un, yirminci saltanat yılını kutlamak için bir zafer alayıyla bu kapıdan geçerek şehre gireceği şimdiden belliydi ve kurdelesi kırık ceza tanrıçasının hali karanlık gecede parlayan meşalenin ışığında bile vahimdi.

Asker, "Sen işini tamamla," dedi lâhit kopyacısına. "Ben etrafı kolaçan edeyim. Meşalemi üç kez sallarsam anla ki bir gelen var. O zaman gizlen. Meşalemi iki kez salladığımda çıkarsın."

Lâhit kopyacısının işi çabuk bitti. Sırtını ceza tanrıçasının kaidesine yasladı, sakince askeri beklemeye başladı. Her ne kadar onu başından savmak için, "Keskiyi bir kere kaydırdın mı geri dönüşü yoktur, resim gibi düzeltemezsin, kelime gibi silemezsin," demişse de onca yıl tamirci komşusundan öğrendikleri işe yaramış, taşı taşa yapıştırmak o kadar da zor olmamıştı. Neticede dünyanın neresinde heykellerin esenliğini sağlamakla görevli bir müfettişlik vardı ve lâhit kopyacısı, bu teftişe bağlı tamirat ve bakım kolundaki komşusuna az yardım etmemişti.

Daha geçen hafta bir merdivenin ucuna astığı kandilin ışığında, bir yünlü parçasını zeytinyağına batıra çıkara neredeyse iki asır önceki bir zaferin kabartmalarını ovmaya başladığında mermerin içinde bir tiyatronun sahnelerini sanki aynı anda seyretmişti lâhit

kopyacısı. Sırtıyla taşa bağlı olmasa, boşluğun içinde devinip duracak olan bir grup Romalı asker bitip tükenmeyen bir öfkeyle düşmanların böğrüne mızrak saplıyor, kılıç çalıyor, yağmur gibi ok yağdırıyordu. Aslında naralar ve acı haykırışlarla, küfürlerle, dualarla, at kişnemeleriyle, metal şakırtılarıyla, çatırtılara dolu olması gereken bu sahnelerden hiçbir ses yükselmiyordu oysa. Her şey gerçekliğini kaybederken önce sesini yitirmişti. En ölümcül savaş bile taşın sükûneti içinde işte böyle gölge oluvermişti.

Kandili bir bu yandan tutmuştu lâhit kopyacısı bir öbür yandan. Şu şekiller; gölgesi hareket edecek olmasa yontucusu onlara yürü demezdi. Ovup parlattığı şu bedenler nefes alsa, terlese lâhit kopyacısı hayret etmezdi. Oysa asırlar önce açılmıştı bu yivler. Bu zeytin dalları, defne yaprakları, üzüm salkımları, iyi giyimli kadınlar, yarı çıplak su perileri yüzlerce yıldır güneşin yakıcı oklarına, yağmurun kurşun damlalarına, rüzgârın kamçısına maruz kalmış, insanın tahripkârlığına uğramıştı. Yine de şu kilit taşını kemerin üstüne yerleştiren, onun üzerine yelesi kabarık bir at işleyen elin kemikleri bile un ufak olup toprağa karışmıştı ama at kâküllerinin arasından sakin sakin bakmaktaydı.

O zaman lâhit kopyacısı, mesleğinin geçmişini merak eden herkes gibi bu atı yontan elin sahibini merak etmişti. İnsanları birleştiren mutluluklar değil acılarsa, o da çocuğunu daha sağken yitirmiş miydi kendisi gibi? Muhtemelen hayır. Ama varlığıyla yokluğu arasında fark olmayan karısı sessiz sedasız geçivermişti lâhit kopyacısının hayatından, bir kuş gibi. Bir lâhdi bile olmamıştı. Munis bir kuşa benzemeyen kayınpeder ise alıvermişti torununu çulsuz damadının elinden. "Çocuğun bu asma katta mı büyüsün, o da senin gibi taş tozu mu solusun? Ben senden daha varlıklı bir adamım. Arada bir gelir görüsün. Yasalar da böylesine izin verir."

Oysa en fazla lâhit kopyacısı bilirdi çocukların rüzgâr gibi eserek, çiçek gibi açarak, geçip giderek büyüdüklerini. Bir çocuğun yüzüne her baktığımızda değişmiş bir yüz görürüz, bugünkü yüzü dünkü yüzü değildir. Bir saat önceki bile şimdikinden farklıyken eğer varlıklı adamın kapısı lütfen açılmışsa ayda bir görebilmişti

oğlunu lâhit kopyacısı, zaten o kapı da çok geçmeden bütünüyle kapanmıştı. Aklında hep aynı yüz kalmıştı bu yüzden lâhit kopyacısının; burnuyla dudağının arası mühürlü, kirpikleri kıvır kıvır, kulakları biraz yelken. Oysa bıraksalar her an sağ omuzundan öpecek sol omuzuna kapanacaktı oğlunun. Bir çocuğu bulan da yitiren de bir daha yekpare kalamaz. Kocaman bir çatlak lâhit kopyacısının iki kaşının arasında belirmişti. Alnının aynasının parçalanması da gecikmemişti.

Uzun süre gecenin sessizliğinde duyduğu her sesi ondandır zannetmişti lâhit kopyacısı, bir gölgeyi o sanmıştı. Ama çok geçmeden her hatıranın tüllenmesine içerlemişti. Hafıza da yürek de sanıldığı kadar kuvvetli bir şey değildir. O zaman yakıcı bir kederle, mermerden bir at yontmuştu lâhit kopyacısı, kanatları kapalı olsa da gövdesine dört tekerlek ekleyivermişti. Belki bir gün gelirsin.

Lâhit kopyacısının yanağına bir damla yaş sızabilirdi zifiri karanlıkta üç kez sallanan meşaleyi görmeseydi. Ne demişti asker? "Meşalemi üç kez sallarsam gizlenirsin, yeniden iki kez sallarsam tehlike geçti demektir." O tehlikenin korkusuyla koşmaya başladı lâhit kopyacısı, çok geçmeden tökezledi. Bir müddet oturdu ve bekledi ama ne yeniden sallanan meşale vardı görünürde ne gelen ne giden. Boynu, beli, sırtı ağrımıştı zaten o ağrıların dindiği de hiç olmazdı. Olduğu yere uzandı, çok geçmeden sızdı ve hayli zaman sonra uyandı. Uyanmasının sebebi doğan ayın ışığı olabilirdi uykusu hafif lâhit kopyacısının. Değil. Bir ses duymuştu. Bir hıçkırık galiba. Veya bir nida. Uzaktan değil derinden geliyordu.

Toprağa eğildi. Altta herhalde öldü zannedilerek gömülen talihsiz biri vardı, eğer diri diri gömülmediyse. Sırtını soğuk bir ter bastı lâhit kopyacısının. Keskiyle toprağı eşeledi kolayca, tazeydi. Yan yana dizilmiş kalaslardan birini hiç düşünmeden kaldırdı. Gözünü aralığa uydurdu ve "Kim var orada?" diye seslendi.

"Kim var orada?" diye karşılık geldi. Takatsiz bir sesti bu ama yerin altındaki koyu karanlık oyuktan biri uğuldar gibi konuşmuştu.

"Benim, lâhit kopyacısı Efesli Linus. Sen kimsin?"

"Ey fani adam," diye seslendi toprağın altındaki. "Senin şu an gördüklerini hiçbir ölümlünün gözleri görmedi. Bir anadan doğmuş hiç kimse tanık olmadı böyle mutsuz bir manzaraya. Bir Vesta rahibesiyim ben. Hiç aklına gelir miydi?"

Lâhit kopyacısı gayriihtiyari bir adım geri çekildi, ölüler ölülerle konuşsa bu kadar ürpermezdi. Ama karanlığı yaran bir salkım ay ışığında görünen şeye bakılırsa şu çukurun dibindeki ölü değil diriydi ve titriyordu düpedüz. Kollarını dizlerinde kavuşturmuştu ve başını ışığa doğru iyice kaldırınca vücudu olmayan bir başa benziyordu bir heykel gibi. Ama hiçbir insan eli taşa böyle bir keder geçiremezdi.

O zaman kalasların hepsini çabucak kaldırdı lâhit kopyacısı ve Roma betonundan inşa edilmiş yeraltı odasının ağır demir mazgalıyla karşılaştı. Demek burasıydı. Demek gelenekler mucibince bu küçük pencereden indirmişlerdi onu diri diri gömüldüğü mezara. Mazgalı üzerine kilitlemiş, kalasları dizmiş, toprağı sermiş ve başına bir nöbetçi bırakmaya gerek görmemişlerdi. Ölüm hücresi kimsenin fark edemeyeceği kadar gizlenmiş olduğundan değil, herkes bilir ki buraya yaklaşmanın bile cezası ölümdür. Onu oradan çıkarmayı göze alabilecek tek kişi ise zaten ilk günden Forum'un ortasında cezasına çarptırılmış, kırbaçlanmıştır ölene değin.

Demek iki gün dayanmıştı. Kandil hâlâ yanıyordu, süt bitmediyse ekşimişti ve bir parça ekmek iştahsız bir kahvaltıdan geriye kalmış gibi döşeğin hemen yanına bırakılmıştı. Rahibenin altı örgüsü bozulmuş, saçları dağılmış, gözlerinin altı çökmüş, avurtları incelmişti ve balmumu gibi donuk görünen bu yüze ölümün rengi çoktan inmişti. Kutsal kanı akıtılmazdı Vesta rahibesinin, kendi kendine ölecekti. Ne ki ölüm çoğu kez acısını önden gönderse de kendisi acele etmezdi.

Alelâde bir zamanda alelâde iki insan gibi karşılaşmış olsalar lâhit kopyacısının saçlarına ışıklar düşer, kuşlar konup kalkardı belki omuzlarına. Şimdiyse sadece kaçıp gitmek istiyordu.

"Gitme," diye seslendi çukurdan gelen ses. "Umutsuzluğun cesaretini küçümseme ve beni biraz olsun dinle, tanrılar adına ya da neye inanıyorsan onun aşkına."

Bir Vesta rahibesi, Efesli Linus'a, "Ben," diyordu. "Senden yaşamak için yardım yakarmıyorum. İkimiz de biliyoruz ki bu ağır mazgal kalkmaz, bu kilidin perçini açılmaz. Diri kalsam bile ölüyüm bundan böyle. Roma'da artık benim için bir hayat olamaz. Senden yaşam istemiyorum. Bir an evvel ölmeme yardım et yeter. Bundan korkma ve bana biraz baldıran otu topla. O da üzerinde durduğun toprakta yeterince vardır. Etrafına iyice bakın. Suçumu merak ediyorsan, aşkın dinine girdiğim doğrudur. Başkaca da bir suçum yoktur. Bu eğer masumiyetten sayılırsa masumum."

Bir insanın, yüzünde böyle bir ifadenin belirmesi için taşa dönmesi gerekirdi; mutlu, nazik bir taşa. Böylesi ancak heykellerin yüzünde görülebilirdi. Bu ise artık ne ölü ne diriydi. Oysa daha bir ay evvel Forum'da bir ölüye can vermiş, tahtırevanın yoluna çıkan bir mahkûmu affetmişti.

Şimdiyse ne tekrar sallanan meşale ne asker. Görünürde hâlâ hiçbiri yoktu. Güneş doğarken döşeğine ancak girebildi lâhit kopyacısı. Dışarı kulak kesildi. Hani? Roma'nın tanrıları gazaba gelmemiş miydi? Gök bile gürlememiş, yıldırım şöyle dursun şehrin üzerine tek damla yağmur düşmemişti. Tiber ise tembel tembel akıyordu her zamanki yatağında, boz bulanık, kirli.

Her türlü dehşeti tüllendirmeye yetecek kadar zaman Vesta rahibesinin hatırasını da sislendirmiş, hayat kendi meşrebince akıvermiş, lâhit kopyacıları sokağında günün tozu atıldıktan sonra keyif vakti gelip çatmıştı.

Sokağın tamamını bir mezarlık alanına çeviren onca lâhit arasında ince işçiliğe girişmeden basitçe perdahlananlar da vardı birinci sınıf kopyalar da, tamire gelmiş olanlar da yeniden kullanılmak üzere yazıtı değiştirilenler de. Bunların hiçbirinin ölüsü içinde değildi. Masa başındaki dirilerse üç kişiydi. Lâhit kopyacısı Linus, komşusu heykel tamircisi. Bir de arka sokaktan marangoz; Efesli Linus'un, sözüne sohbetine kulak verdiği, dünya ahvalini bilir, insan halinden anlar bilge adam. Huş ağacından beşik işlerdi ama çarmıh kirişi çattığını kimse işitmemişti. Hangi zeytin ağacı ister ki bağrında böyle bir yarık açılmasını, peygamberin kanının üstüne sıçramasını?

Marangoz, ekmeği zeytinyağına banmadan önce, "Şu incecik hilâli gökyüzünün bir kenarına iliştiriveren Tanrı'ya hamdolsun," diye fısıldadı. "Şu yıldızı onun yanı başına konduran, yağmurdan sonra toprağı, hasattan sonra buğday tarlasını kokuyla dolduran da O'dur. Şanı gönüllerde daim olsun, elçisinin adı kutsal kılınsın."

Tamirci komşunun yüzünden hoşnutsuz bir ifade geçti. Marangoz iyi insandı, temiz ve güvenilirdi ama uğursuz itikadın bağlılarındandı. Yüzünde kalan ekşiliğe rağmen üç bardak şarap tamircinin neşelenmesine yetti. Sohbet sohbeti perçinledi. "Haydi Linus," dedi tamirci. "Efes'ten gelişinin hikâyesini bir daha anlatsana."

Lâhit kopyacısı Linus taşla uğraşan, onun çapağını kaldıran, tozunu yutan herkes gibi ciğerlerinden gelen kuru bir hırıltıyla

öksürdü. Saçlarına kır düşmeye başlamıştı ve gözlerinin altındaki çizgilere bakılırsa yaşlılık günleri yakındı. Yine de saltanatının son deminde, görkeminin zirvesinde, o en değerli eşikteydi. Meyvesi fazla değil az sonra çürümeye başlayacak ama şimdi yüce dağ başında eser rüzgârdı.

O rüzgâr yirmi yıldır görmediği şehrinin esintisiyle, "Roma'dan güzel desem Roma'ya haksızlık olur ama Roma'ya kanımca en çok o yakındır," diye başladı. "Efesliyim ben, büyük tiyatrosu ve gladyatör oyunlarıyla, hekim Galenos'u ve lâhit işçiliğiyle nam salmış beyaz mermer şehirden. Meşhur lâhit atölyelerinin birinde toy bir işçiydim. Bütün yaptığım koca mermer blokların içini kabaca oymaktan ibaret. Ne kabartma yontmuşluğum var ne mermer işlemişliğim. Taşa bir diyeceğim yok lâkin kanımca bu eller taş kırmak için değil mermer yontmak için yaratılmış. Ne ki buna benden başka inanan yok. Ama bende yaş on dokuz. Başımda kavak yelleri esiyor ve Roma Roma diye sayıklıyorum, rüyalarıma giriyor. Neyse uzatmayayım, büyük sevkiyat günü katır arabaları işliğin kapısına yığıldı. Lâhitlere gıptayla bakıyorum, onlar Roma'yı görecek bense burada kalacağım. Akşama kadar ben de onca kölenin arasında lâhitleri omuzluyorum, arabaya yerleştiriyorum. Uzun caddeyi geçerek limana iniyorum. Ter sırtımdan çıkıyor, belkemiğim ağrıyor. Yüksek bordalı yük gemisine de lâhitlere baktığım gıptayla bakıyorum."

"O zaman mı geldi aklına?"

"Görünürde o zaman. Ama aklımda hep vardı galiba. Öyle olmasa son seferde yanıma ekmek, incir, bir testi su almazdım. Denizin cıva kadar ağırlaştığı, gümüş kadar beyazlaştığı aşırı sıcak ağustos günlerinden biriydi. Güverteye çıktım. Kaşla göz arasında, arka tarafta sıralanmış bizim lâhitlerin en büyüklerinden birinin içine girdim ve sırıtan kölelere kapağı aralık bırakmalarını tembihledim, kimseye bir şey söylemeyeceklerinden zaten emindim. Gençlik işte. Gece el ayak çekilince lâhitten çıkacak, kalabalığa karışacaktım aklımca. Roma'da nasılsa bana da bir ekmek bulunur."

"Fakat henüz açılmıştık, öyle bir fırtına çıktı ki kimsede uyku falan kalmadı. Geminin gövdesi çatırdarken içine daldığımız rüzgârları, bir su dağının tepesine çıktıktan sonra köpükler arasında yuvarlandığımız uçurumları, denize düşmemek için en cesur tayfaların bile kendisini halatla direklere bağladığını görmeden bile anlıyorum. Bense mermer lâhdin içinde bir o tarafa savruluyorum bir bu tarafa, tutunacak yer yok. Böyle giderse telef olacağım. Daha fazla dayanamadım, can havliyle yarı doğruldum. Aralık kapağı dünyayı taşıyan Atlas gibi henüz sırtlanmıştım ki dev bir dalga gemiyi ceviz kabuğu gibi savurdu. Düşen kapak boydan boya ikiye yarıldı. O hengâme arasında fırladım lâhitten. Saçım sakalım mermer tozu, betim benzim iyice solmuş olmalı ki tayfalardan biri 'Jupiter aşkına!' diye haykırdı. 'Bu ya bir tanrı ya da bir tanrının dirilttiği ölü olmalı.' Bir diğeri fırtınalı suya sakin olmasını ve rüzgâra durmasını buyuran peygamberinin adını anıyordu."

"Neticede Roma'ya geldim. İlk günlerde saçlarımın arasındaki tozdan başka bana Efes'i hatırlatan bir şey yoktu. Bir de beyaz mermer şehrin mavi bir göl suyu gibi durgun, ay ışığı arasından çıkmasını ara sıra rüyalarımda görüyordum. Aradığını bulabildin mi diye soracak olursanız işte ben, Efesli Linus. Ellerinden yara izleri ve nasırlar eksik olmasa da şunun şurasında bir lâhit kopyacısı."

Kader Efesli Linus'u Roma'nın, burnundan kıl aldırmayan heykeltıraşlarına yakın ama en fazla bir yanaşma kadar yakın kopyacılar sokağına bırakmıştı. İkisinin arasında nereye sarkacağını henüz bilmeyen bir fidan gibi, yontucular arasında yüz bulamamış bir de kopyacılar sokağında denemişti bahtını. Perdesini kaldırdığı son kapıda, Efes'ten geldiğini söyleyince atölye sahibi onu imtihan etmiş, "Gel bakalım," demişti. "Bileğinden önce gözünün kuvvetini ölçelim." Yumurta biçimli zımpara taşını mermerin sathında gezdirerek sormuştu:

"Bak bakalım bu izin benzerini şu atölyede nerede göreceksin?"

"Şunda var, şunda da."

Arkadan gelen soruların her birinde bir aletin izini, oyuğunu, kesiğini, darbesini tanımıştı Linus ve usta keyiflenmişti. Sanatkâr olmasa da işine yarar bu genç adam. Bu mermer hangi keskiyi kaldırır, bu model taşa nasıl taşınır, matkabı tutan köleyle onu çeviren ustanın eli arasında uyum nasıl sağlanır? Hepsini öğrenecek gibiydi. Efes ne de olsa en meşhur lâhitlerin işlendiği şehirdi.

"Kalacak yerin var mı?"

"Yok."

"Üstteki asma katta yatıp kalkarsın. Gece de atölyeye göz kulak olursun."

Ertesi sabah kopya aletini tanıtmıştı ustası. "Bak, bu kopyalama aletidir. Gördüğün kollardan biri asılın diğeri kopyanın üzerinde eş zamanlı olarak ilerlerken asıldaki oranları diğer taşın üzerine aktarır. Sana da boşlukları işlemek kalır. Başlayalım mı?"

Başlamışlardı başlamasına lâkin bu, kopya aletinin eliydi. Efesli Linus alıp başını gitmek istiyordu, kopya aleti tutuyordu elini. Bir gölge gibi başka bir muhayyilenin izini sürüyordu sadece. İradesi yok ki kararı olsun. Ağzını burnunu sararak, taş tozu yutarak mermer lâhitlerin dört bir yüzüne yaprakları, ağaçları, yumuşak bakışları, martı kanadı üst dudakları, oval çehreleri, düz burunları böyle geçirmiş; ağlayan kadınların eteklerini ancak bu aletin yardımıyla toplamıştı sabahlara kadar. Kopya aleti elini tutmasa bu kederli kadınlar taştan fırlayıp kopacak, göğüslerini dövüp göklere doğru uzun uzun ağlayacaklar sanmıştı. Ama Efesli Linus'un kendisi de taşı şaşırtmamıştı. O gün bugün ancak kopya aletinin marifetiyle geçinen bir ara işçi. Taşçının bir basamak yukarısı sadece. Yıllar iyi bir kopyacı olarak ünlenmesine, ustalığa yükselmesine hatta atölyeye ortak olmasına yetse de bu alete her baktığında kendisiyle göz göze gelmişti.

Yine de "Ustam," -ortak olsalar da hâlâ ağız dolusu ustam- demişti daha geçen hafta. "Biz de daha önce hiç denenmemiş lâhitler

tasarlayabiliriz, onları hiç görülmemiş kabartmalarla, oymalarla süsleyebiliriz."

Gülümsemişti yaşlı adam. "Biz kopyacıyız Linus, heykeltıraş değil. Burası da kopyacılar sokağı. Yapan en güzelini yapmış. Bize düşen onun bir taklidini işlemek, müşteriyi memnun etmek ve ücretimizi almaktır. Hem işini küçümseme, kopya deyip geçme. İyi bir kopya aslına kıyas eder."

Yine de kapı yanına diklenmiş bir levhayı işaret etmişti lâhit kopyacısı. "Benim yaptığım da bununla aynı. Ama o sahici benimki kopya. Niye?"

"Bak," demişti ustası. "Bu levha Roma'nın pek çok atölyesine uğradı. Benim bildiğim, sadece son ayda beş kopyası yapıldı. Oysa bunu yapan herhalde beş yıl uğraşmıştı. Onun için bu sahici, seninki kopya. Bir şey daha var, bu kadar çok kopyası yapıldığı için bu sahici, seninki kopya."

"Ama yontucunun kendisi gelse ayıramaz kendisininkini."

"İşte o yüzden seninkine kopya diyecekler. Daha iyisini yapsan bile."

Linus diretmişti. "Bu kadar şey öğrendim, kırkıma merdiven dayadım ama kopyalar yaparak geçiriyorum ömrümü."

Yaşlı adam bir müddet boşluğa bakmıştı. Nasırlı parmaklarını önce gözlerine götürmüş, "Bunları açık," sonra bileğini işaret etmişti, "bunu güçlü tutarsan kopyacı olursun." En son kalbinin üzerine bastırmıştı yumruğunu. "Bunu uyanık tutarsan o zaman sanatkâr olursun. Heykel ruhtan, kopya elden gelir. Seninki sadece yetenek. Elinin hünerini, bileğinin istikametini inkâr etme ama daha fazlasını talep etme. Kalbin uyanıklığı senin elinde değildir. O uyanıksa zaten yerin bu sokak değil," eliyle kapının dışını göstermişti, "heykelciler sokağıdır." Ve konuyu kapatarak "Al," demişti. "Bugünün kârından senin payına düşen."

Tezgâhın üzerine dağılan birkaç sikkeye değil kendi ellerine bakmıştı lâhit kopyacısı. Öyle sanatkârlar vardı ki Roma'da, eserinin hiçbir yerine adını yazmasa, mührünü kazımasa bile keskisinin

tarzından kimliği anlaşılır, sanat onların elinden su gibi akarak çıkardı. Bu eller ise ancak kopya edebiliyordu, aslını kırk kere ölçüp biçerek, dönüp yüz kere bakarak. Burası kopyacılar sokağıydı. Hiçbir şeyin aslı yoktu burada, kopyası vardı. Bazen de kopyanın kopyası.

Oysa İmparator Diocletianus, gözünün ucunda gözyaşı damlasına benzeyen bir vuruk iziyle bir an için Efesli Linus'a bakmıştı da onun umurunda olmamıştı.

Lâhit kopyacısı Linus, tamirci komşu ve marangozla gecenin yarısını bulsa da kapının perdesini güneş doğarken kaldırdı. Yaşam olağan telâşıyla başlarken ustası, yanında bir gençle görünmüştü. "Linus, şunu bir yokla bakalım, işimize yarar mı?"

Yirmi yıl önce ustasının kendisini ölçüp tarttığı cümlelerle, "Gel bakalım," dedi lâhit kopyacısı. "Bileğinden önce gözünün kuvvetini ölçelim." Yumurta biçimli zımpara taşını mermerin sathında gezdirdi ve zemini işaret ederken aynı soruyu sordu.

"Bak bakalım bunun benzerini bu atölyede görebilecek misin?"

"Şunda var, şunda da."

"Yanlış!"

"Şu olukları açmak için ne kullanılmış?"

"Boğa burunlu keski."

"Külliyen yanlış! Ya şu saç kıvrımları?"

Cevap yok!

"Ustam," dedi lâhit kopyacısı. "Bundan ancak süpürgeci olur. Bu, balık pulu, testere dişi, istiridye deseni işlemek şöyle dursun, tereyağı kıvamındaki kireçtaşında bile keski süremez. Menekşe taşını lâdin taşından ayıramaz. Bunu niye getirdin?"

Haklısın der gibi baktı yaşlı adam Linus'un yüzüne. "Ama sen yine de kopya aletini kullanmayı öğret. Hamam inşaatından bir parti daha sipariş geliyor."

Ancak senatörlere ait olabilecek kıymette bir tahtırevan, pek süslü kölelerin omuzları üzerinde, kapının önüne nazik bir kuş

gibi tam o sırada konuverdi. Şu ki seyyar merdivenden inen zat ipek toga bürünmüş olsa da mor şeritleri, hilâl tokalı sandaletleri yoktu. Aynı tahtırevandan inen köle ise diğerleriyle birlikte adım saymadığına göre epeyce kıymetliydi.

Lâhit kopyacısı Linus, kıymetli kölenin önce yüzüne sonra ellerine baktı. Meslek alışkanlığı işte, o, insanı ya yüzünden ya ellerinden tanırdı. Samiriyeli bir el falcısı gibi geleceği okuyamasa da yaradılıştan gelen bu sezgi onca çehreyi onca bedeni taşa oyarken keskinleşmişti lâhit kopyacısında. Bu kölenin kimliği ise ellerinden belliydi. İnce, uzun, kemikli parmakların ucunda bir filbahri çiçeğinin düzensiz yaprakları gibi dağılmış mürekkep lekesine, bu eli saran güzel tene fakat işaret parmağı ile orta parmak arasında patlamış nasıra bakınca onun bir yazıcı olduğunu tahmin etmek zor değildi. Esmer yüzüne gelince; uzunca siyah saçların çerçevelediği, çizgileri düzgün bu yüzün sahibi olsa olsa yirmi beşindeydi. Kitapların, kalem ve mürekkep ile kâğıtların arasında geçen bu ömrün temiz yaşandığına lâhit kopyacısı yemin edebilirdi ve gözlerinde sevinç ile hüznün aynı anda tutuştuğuna bakılırsa yazıcı kölenin bir aşkın tam da alev ateş deminde olduğunu anlamak için kâhin olmak gerekmezdi.

Efendiyse yere ayak bastığı andan itibaren rüzgârıyla esti. Öyle ki kopyacılar sokağını varlığıyla onurlandıran bu önemli kişiyi görmek için diğer işliklerden de başlar uzandı, çekiç sesleri bir süreliğine dindi. Atölyeler arasında mekik dokuyan ucuz seyyar ustalar hatta huysuz mermer dağıtıcısı bile koşturmalarına ara vermişti.

Yüksek tekneli, alçak tekneli, madalyonlu, sütunlu, frizli, yazıtlı yazıtsız, bezemeli bezemesiz onca lâhdi uzun uzun inceleyen efendinin herhalde ticarete yatkın bir kafası vardı yoksa sokağı kaplayan on iki işliğin günde kaç lâhit tamamladığını, ne kadar kazandığını ayaküstü hesaplamaya kalkışmazdı. Doğrusu mağara duvarlarına çizik, kemiklere kertik, sicimlere düğüm ata ata başlayan, çakıl yığmayı ve onları soyut olarak tanımlamayı akıl eden en uzak atalarından bu yana insan cinsi, para ve hesap adına ne düşünmüş ne yaratmışsa hepsi şu kafanın içinde hazırdı. Lâkin efendinin sebeb-i ziyareti başkaydı. Herkes tek kendi yaşadığını sanır ama

öleceğinin farkındadır. Efendi kendisine bir lâhit ısmarlayacaktı. "Neden bir kopyacı?" diye sual eden olursa, müşkülpesent efendi müşteri memnuniyetinden çok kendi sanatını önemseyen kibirli yontuculara güvenmemiş, tekneden ne çıkacağını kendi gözleriyle peşinen görmek istemiş, ünlü bir kopyacıya gitmeyi tercih etmişti. Bir aradığı vardı belli ki. Nitekim bir avukat lâhdini gözüne kestirdi.

Merhum avukat bir sahnede nutuk çekiyor, hemen yanındaki sahnede bir ruloyu açmış okuyor, diğerinde refakatçilerinin arasında ziyafete gidiyor, bir diğerinde dava savunuyordu. Nutuk pozu, filozof pozu, avukat pozu içinde; ellerinde kandil, tütsü ve çelenklerle ama hep o oluyordu. Hah! Efendinin aradığı işte buydu. Kıymetli kölesine yüzünde çiçekler açarak gülümsedi. Böylesini sanatkâr yontucular bile kendisine gösteremezdi.

"Bu çok güzel," dedi lâhit kopyacısına hitaben. "Beni de böyle farklı sahnelerde ama hep bir davayı savunur, bir nutku irat eder gibi göster. Yanımda kitaplarım olsun. Lâhit kapağında ise karımla bir arada olayım." Duvara diklenmiş bir kapağı işaret etti. "Bunun gibi." Tek dirseklerine yaslanarak uzanmış, sükûnet ve muhabbet içinde betimlenen karı kocanın ömür boyu birbirini yediğinden habersizdi.

Tahtırevan bir mezarlık yolundan geçer gibi uzaklaşırken efendi neşeliydi. Nasıl olmasın? Bir kısmı şehrin dışında, yol kenarlarında sıralanacaktı şunca lâhdin, bir kısmı mezar odalarına tıkılacak, üzerlerine gün ışığı vurmayacaktı. Görenlerin hatırında kalacaklardı sadece. Sözde yaşayacak, güzellikleri ancak anlatıldığında var olacaktı. Ama Efendi Naso'nun lâhdi kütüphanesinin ortasında, asırlarca sapasağlam ayakta kalacaktı. Tabii senatodan kendi malikânesine gömülme izni alabilirse.

Yazıcı köleninse henüz yaşayan sakinini bekleyen onca taş yatağa bakarken düşündükleri bambaşka şeylerdi. Neredeydi şimdi şunun sahibi? Roma'nın hayuhuyu içinde bir ziyafette mi? Pazar yerinde ya da Colosseum'da mı? Çocuğunun başını mı okşuyor, bir kadının göğsüne mi yaslanıyor? Nerede olduğu bilinmez ama nerede olmadığı az çok belliydi.

YAZICI KÖLE SİMONİDES

Efendi Naso, rüzgârını bıraktığı kopyacılar sokağından ayrılırken tahtırevanı nazikçe omuzlayan süslü kölelerine "Forum'a," demişti, "Forum'a." Neticede Roma'da gladyatörler kadar şanlı şöhretli belki bir de hatipler vardı, onlar da asırlardan beri Forum'u mekân tutmuşlardı. Orada konuşma ustasının ses hâkimiyeti, sözlerindeki ritim, yüzünün renkten renge, şekilden şekle girmesi, yumruğunu kürsüye ya da göğsüne indirmesi, togasını cakayla omuzundan düşürmesi ya da hiç farkında değilmiş gibi ardınca sürümesi dinleyenlerin ciğerine işlerdi. Efendi de tahtırevanından inmiş, gözlerini kürsüye dikmiş, kendisini sözün seyirlik yanına bırakmış, sular gibi akıyordu şimdi. Değil mi ki Roma'nın barbarlardan farkı konuşma sanatına sahip olmasıydı ve hitabet, avukatların sanatıydı. Yan tarafadan efendisini göz hapsine alan yazıcı köle Simonides'in ise yüzünde hafif bir gülümseme belirmişti.

Kaderin kim bilir hangi muammalı cilvesiyle, bir gemi filosunun ve bir sarraf tezgâhının sahibi olarak, bir senatörde bulunması gerekenden bile fazla servetin maliki, Roma'daki en büyük kütüphanenin sahibi olan bu efendi, iki hevese sahipti ve bunların her birini tek başına karşılayacak kavram da terim de Latin dilinde henüz mevcut değildi. Şunları tutkuyla istiyordu efendi:

Bir; kütüphanesi öyle büyüsün ki tek emsali tarihteki İskenderiye Kütüphanesi olsun. Dünya kelimeleriyle, bir kalemin ucuyla ve bir mürekkebin boyasıyla bir kâğıdın üzerine yazılmış her kitap onun kütüphanesine girmeden rahat edemeyecekti; aslıyla, hiç değilse kopyasıyla ve Yunanca ya da Latince olmak kaydıyla tabii.

Bunun dışında kıymete değer bir dil olsa onun da peşine düşerdi elbet ama yoktu.

İkinci tutkusuna gelince, ilk bakışta makul gibi görünen bir şey; avukat olmak, dava savunmak, hiç olmazsa tek dava savunmak. İçine bakan görürdü efendinin sunaktaki köz gibi tüttüğünü. Lâkin hayat tuhaflıklarla doludur ve kader muammalıysa da bir o kadar şakacıdır. Roma'daki en büyük kütüphanenin sahibi, avukatlık emeli besleyen bu kişi ne mektebe gitmişti ne de okuma yazma bilirdi. Bunu kendisi de bilirdi fakat önemsediği söylenemezdi. Seneca bile, "Okullar çocukları ancak aptallaştırıyor," dememiş miydi? Şunun şurasında Cicero da hukuk okulu diye bir binanın kapısını aşındırmamıştı. Onun okulu Forum, sırası üzerinde konuştuğu *rostra*, öğretmeni Roma'nın gelenekleri, yasaları ve kurumları olmamış mıydı? Gerçi Cicero'nun, koca koca kitapları hem okuduğu hem yazdığı vardı, ama o başkaydı! İyi avukatlar ancak iyi hatipler arasından çıkardı. Onların da okuma yazma bilmeleri şart değildi, konuşsunlar yeterdi.

Kürsüdeki hatibe bakarken iç geçiren efendi, "Ah Simonides," dedi. "Ah o eski günler, Roma'nın şanlı geçmişi!" Ah ki o eski Roma'da hatip avukatlar kaderleri değiştirirdi. Gerçi onların arasında da akı kara, caniyi masum, alacaklıyı borçlu çıkaran lâf cambazları vardı ama bu kadarcık kusur hangi mesleğin tarihçesinde yoktu? Kurcalasan, tapınaktaki rahiplerin de bazısının ipliği pazara çıkabilirdi ve unutmadık, Vesta bakirelerinden de iffetsizlik eden olmuştu. Tanrılara şükür ki kader, Efendi Naso'ya geri kalan rahibeler kadar iffetli bir kız evlât vermişti.

Zamane avukatlarına gelince, parayı vereni sahip sayıyordu her biri. Utanmadan alkışçılar tutan bir sürü sahtekârlardı. Onların diliyle damağı arasında kandırmak sanattı. Oysa bir zamanlar mahkemeler ciddi yerlerdi. Satıldıktan sonra eski sahibine kaçan atların davası görülürken bile bazilika tapınak gibi sessiz olur, sanığın kendisinde bile bir vakar bulunurdu, at zaten vakurdu.

Efendiye öyle geldi ki Roma'da hukukçu olmayan hatip avukatlar geleneğinin son temsilcisi olarak tek kendisi kalmıştı ve sular seller

gibi bir konuşsa, dağlar taşlar o dili hatırlayacaktı. Değil mi ki çocukluğunda savaş oyunları değil "avukatçılık" oynamıştı. Onda engellere pabuç bırakacak, pes edecek bir huy yoktu ve adından emin olduğu kadar emindi Efendi Naso'yu Roma'nın sayılı zenginlerinden biri olmaya yetiren zekâ ve yetenek, onu bir dava kürsüsüne de çıkaracaktı. Efendi Naso konuşmaya başlayınca suyun zamanı gibi kumun, güneşin zamanı da akacak, kendisi ancak yıldızların zamanı başlayınca susacaktı. Susacak ve etrafına bakacaktı. Alkış, bir anlık sessizlikten sonra kopacaktı. Yeter ki avukatlar listesine bir de onun adı yazılsın, yüksek yargıç onu avukat atasın, usule uygun olarak desin ki "Naso avukat olsun!"

Neticede o, avukatlık mesleğinin en onurlu ve en erdemli eski zamanlarına göbek bağıyla değilse de gönülden bağlıydı ve tek satırını okuyamadığı ama yazıcı kölesinden dinleye dinleye külliyatını ezber ettiği Cicero'nun ilkelerini rehber edinmişti. Çünkü Roma'nın en büyük eseri hukukuydu ve avukatların şahı da Cicero'ydu.

Tahtırevanın tavanına vurdu Efendi Naso. "Eve." Birazdan güneş açardı ama şimdi Roma'nın aniden bastıran yağmurlarından biri başlamıştı.

Efendi "ev" dediyse de sözün gelişi. Senatör Zosimus'un malikânesinden farklı olmayan bir kâşaneydi onunki de. Bir farkla, seçkin Zosimus Palatium tepesinde yaşıyordu, Efendi Naso çarşının ortasında.

Mozaik eşiğin üzerinde kocaman harflerle *Cave canem!* -Dikkat köpek var!- yazsa da görünürde azatlı köle Vitalis'in hasmı Helena cinsinden olsun bir köpek yoktu. Kapıya çivilenmiş ölü baykuş tırnağı ise kötü ruhları kovmak üzere görevinin başındaydı.

Sütunlarla çevrili avluda duvarlar mermer etkisi uyandıracak bir üslûpta boyanmış. Efendi Naso değil avlusuna; kilerine, kümesine bile en iyi cins mermeri döşemekten aciz değildi ama moda böyleydi. Yine de panellerin arasına gümüşlü oluklar açtırmayı ihmal etmemişti. Geniş panolarda kır manzaraları, kimi dekoratif kimi zaruret, renkli dokuma perdeler. Ortada, çatı gözünün tam altında

mermer havuz. Işık demetinin buharı içinden yağmur damlaları iplik iplik süzülüyor ama güzelliğin ucu kaçmış olmalı ki köleler taşan havuzu kovalarla boşaltmaya çalışıyordu. Yemek saatine ise biraz daha vardı.

Efendi Naso'ya göre zaman geçirmenin en iyi yolu ya dolaşmak ya konuşmaktı, daha iyisi dolaşarak konuşmak. O da öyle yaptı. Havuzun etrafında, Cicero'nun heykeline baka baka, togasının eteklerini savura savura, taşmış sulara bata çıka dolaşmaya başladı. Oysa kırgın bakıyordu avukatların efendisi. Zamane avukatlarının hepsine içerlemiş, gözlerini uzaklara dikmişti. Yanında yine bir avukat olan Seneca. Efendi Naso her ikisinden feyiz ala ala sözün gücü, yazının gereksizliği üzerine havuz kenarında dikilen yazıcı kölesiyle konuşmaya başladı. Aslında nutuk denebilirdi buna, değil mi ki efendi sağ kolunu ileri uzatarak iki parmağını avucunun içine kıvırmayı âdet haline getirmişti ve bir meyve tabağı isterken bile nutuk çeker gibiydi.

Yanardağlar gibi tütüyor, kuvvetli rüzgârlar gibi esiyordu şimdi. Köleler bile havuzu boşaltmayı bırakmış, ellerini karın üzerinde kavuşturmuş efendiyi dinlemeye koyulmuşlardı. Bazısının kovası da o ellerin arasından sarkmaktaydı.

Sofranın hazır olduğu haber verilincc efendi, bakışlarını hâlâ el pençe duran kovalı kölelerin üzerinde gezdirdi, bütün söylediklerini özetleyerek nutkunu bitirdi. Lâkin özeti bile nutku kadar genişti. Sözdü kadim geleneklerin yelkeni. Dilin bekçileri söz söyleyebilenlerdi. Söz evveldi yazı sonradan gelmişti. Söz tanrıların armağanıydı, yazı insan aklının icadı. Söz insanın doğasına uygundu, yazı o doğayı bozmuştu. Yazının olmadığı o eski ve kutlu zamanlarda bütün bilgi ve edebiyat söz halinde dururdu hafızalarda. Onca destan yazıyla mı yazılmıştı? Oysa yazı zihinleri tembelliğe itmiş, insanın gerçek hazinesi onun bir kopyasına tercih edilmişti. Vee, söylenmiş her şey bir söylevdi. Tarih, destan, savunma, yargılama her şey söyleve yaklaştığı nispette değerliydi. İnsan söylev vermeyi başardıktan sonra uygar olmuştu. Tanrılar kendisini en çok söylev vererek gösterirdi. Hem insan kendisini konuşurken ele verirdi

yazarken değil. "İnsanın yaşamı neyse, konuşması da odur," derdi eski bir Grek atasözü. Bırakın okuma yazmayı alışveriş listesi hazırlayan köleler öğrensin, yazıya bu kadar itibar etmemek gerekti. Ellerden sadece biri yazabiliyordu üstelik. O kadar değerli bir şey olsa, tanrılar iki ele de kalem tutma yeteneğini vermez miydi? Oysa kulakların ikisi de işitirdi, ağızdaki dil yekpareydi.

Yemeğin sonunda "Simonides," dedi efendi. Ne zaman "Simonides," dese neşeli sayılırdı. "Beni bilirsin. Ben de kendimi bilmez değilim. Cicero'nun da isabetle işaret ettiği gibi mükemmel bir eğitim görmese de mükemmel bir kabiliyetle doğan o insanlardandım. Kabiliyetim söz söylemek, hazinem kuvvetli hafızamdır. Güzel konuşma tanrıları bana dosttur. Benim hafızam senin tomarların kadar berraktır. Bendeki hafıza, -lâfını da kibrini de esirgemedi-, bir Homeros'ta vardı bir de Sokrates'te. Onlar da hiçbir şey yazmamıştı."

"Ama efendi," dedi yazıcı köle. "Sokrates hakkında bildiklerimiz de Platon'un onun hakkında yazdıklarından ibaret değil mi?"

"Hafızası o kadar kuvvetli olmasaydı Platon da hocasının söylediklerini kelime kelime hatırlayamazdı."

Biri yazı varsa söze ne gerek var diye düşünen, öbürü söz varsa yazı niye diye direten iki kişinin bir araya gelmesinde şaşılası bir yan bulunabilirdi belki. Ama biri köle öbürü efendiydi nihayette ve onları da kader bir araya getirmişti.

Yedi yıl evvel bir sabah Efendi Naso kütüphanesine girmiş, etrafına sıkıntıyla bakınmış, "Kaç kitabım olduğunu ben de bilmiyorum," diye sızlanmış, bağırmış çağırmış, onca ruloyu tasnif etmeleri için kölelerine emir vermiş, çalışmalarını sabırla beklemiş, kırdıkları vazoyu döktükleri sütü görmezden gelmiş, aylar sonra tasnif edilmiş bir kütüphane çıkmıştı karşısına. Ama neye göre? Bütün rulolar büyükten küçüğe, kalından inceye doğru raflara dizilmişti. Kavrayışsız ve bilgisiz kölelere kalsa birinci sınıf bir işçilikti bu, renklerin ahengi bile ihmal edilmemişti ama okuma yazma bilmeyen biri bile bu zorunlu kaytarmayı fark edebilmişti.

"Yıkılın karşımdan," dedi efendi. "Sizi kütüphaneye sokanda kabahat. Gidin mutfakta sarımsak ayıklayın, havuzdan su boşaltın. Sizi köle pazarında satacağım ama önce kırbaçlatacağım."

Köleler bıyık altından gülüşürken -hepsi bilirdi onun gürlese de yağmadığını, çaksa da çarpmadığını- efendi pratik zekâsıyla, bu işlerden anlayan bir köleyi bir süreliğine kiralaması gerektiğini kestirdi. Paranın açamayacağı kapı yoktur.

Efendi Naso'nun tahtırevanı, Devlet Kütüphanesi'nin önünde durduğunda yazıcı köle Simonides epeydir fark ediyordu havanın güz günü erkenden karardığını. Oysa iki ay evvel mevsim yazdı ve o zaman bile pencereye sokulmuş, başını kâğıda eğmişti. Gözlerini daha büyük açarsa daha iyi görebilirmiş gibi ak kâğıtta akağaç kömüründen dövülmüş mürekkebin izini takip etmiş, satırları yekdiğerinden ancak ayırabilmişti. Ama ertesi gün hava daha erken kararmıştı sanki, ondan sonraki gün daha da erken. Her defasında

yazıcı köle, görmek için daha fazla gayret sarf etmiş, harfi kâğıda daha zor çizmiş, daha zor okumuştu esas nüshayı. Hele ilk kez karşılaştığı kelimeler onu büsbütün yormuş, o zaman anlamıştı kararanın sadece hava olmadığını, gözündeki ışığın da azaldığını.

Bir kandil yakmış, yetmedi ikinci, üçüncüyü de onun yanına yerleştirince kütüphaneci azarlamıştı kendisini. "Arsız," demişti. "Bu kandilin yağı nereden geliyor sanıyorsun? Böyle gün ortasında kandil yakılmayacağını sana öğretmediler mi?" Ne yapsın, kütüphaneci de kendisi gibi Yunan asıllı bir köle. Kölenin köleden çektiği efendi zulmünden beter, Simonides parmaklarını oynatmış, arkasına yaslanırken gözkapaklarını da indirmişti gerçi ama ışığı ne artmış ne de eksilmişti.

Hayatının defteri demek burada kapanıyordu. "Kör yazıcı," diye mırıldanmıştı acıyla ve başını masaya, kollarının üzerine bıraktığında sedir ahşabının keskin kokusunu solurken dehşetle ürpermişti. Bunca yıl her harfin kuyruğunu ondan ayrılmak istemezmiş gibi çekerken bile görmek; nefes almak kadar doğal, yokluğu ihtimale alınmayacak bir şeydi. Bir gün göremeyeceği aklına hiç gelmemişti.

Demek Tiber'in taşmasını bir daha görmeyecekti. Güneşin bulutları keserek usul usul doğmasını, ayın dağların arkasından batmasını görmeyecekti. Görmemesi gereken bir şeyi de görmemişti ki. Gözleri olmazsa şu yoksul kölenin yaşayamayacağından tanrılar bîhaber miydi? Yoksa tanrıların işi gücü zavallı insanlara tuzaklar kurmak, oyunlar oynamak mıydı? Yazıcıyı gözünden, yontucuyu elinden, feylesofu zihninden vurmak mı? Kalbinin köşesinde derin bir kırık belirmişti ve yazıcı köle göklerdeki âleme gücenmişti. O tanrılara darılsa, tanrılara bir noksan geleceği yoktu herhalde ama içine, gözlerinin önüne inenden daha ağır bir karanlık sızmıştı. Çünkü kütüphaneci kendisine "Git," diyordu. "Böyle giderse kör olacaksın ve şimdiden bir sanatın kalmadı."

O zaman ilk kez sesini yükseltmişti yazıcı köle. "Ben bütün ömrümü -hepi topu on sekiz yıl- bu kütüphanenin duvarları arkasında, şu rafların arasında geçirdim. Babamı tanırsın, o da burada

benim gibi bir yazıcı köleydi. Şu koridorlarda attım ilk adımlarımı, şu zemine düştüğümde dizlerim yarıldı. İlk gökyüzü haritasını bu rulolardan birini açınca seyrettim. Onların arasında rastladım Aristoteles'in *Poetika*'sına, Platon'un *Devlet*'ine, o devletin içindeki mağaraya. Hayatı şu rulolardan öğrendim, onları kopyalarken azalttım gözlerimdeki ışığı bu genç yaşımda ve şimdi sen bana git diyorsun, öyle mi?"

"Böbürlenme," demişti kütüphaneci. "Kopyacısın nihayetinde. Gören de seni Aristoteles sanacak."

Kimsenin kendisini Aristoteles sandığı yoktu ama güçlü, yabancı bir ses, "Kopyayı küçümseme kütüphaneci," diyordu. "Kopya edilmezse bir metin sonrakilere nasıl ulaşabilir?" Sesin sahibi, "Şimdikilerde o hafıza yok," diye de homurdanmıştı.

Başını kaldırdı yazıcı köle. Adını bilmiyordu, kim olduğu gibi. Henüz sadece bir ses ve bulanık bir suretti. O bulanık suret kendisini pencerenin kenarına çekip gözlerini şöyle bir inceledi. Bu sesin sahibinden kötülük gelmezse insanları seslerinden tanımakta bir beis yok demekti.

Efendi Naso ödünç bir köle istemek için gittiği kapıdan Roma'daki kölelerin en kitap bilirini, yazısı en güzelini hem de yok fiyatına satın alarak döndü malikânesine. Bu Yunan köle, kendisinde eksik olan her şeyi tamamlayacak gibiydi. Bu devirde köle pazarında satılmaz böylesi. Gözleri mi? Bir çift çokbilmiş, zeki, sevimli, siyah göz. Basit bir arpacık galiba ama epey ilerlemiş. Yılların sarrafı, yılların gemi tüccarı, yanlış yatırım yaptığını gören olmuş mu?

Efendi Naso haklı çıkmış, Şifa Tapınağı'ndaki hekimlerin elinde yazıcı kölenin gözleri eskisinden daha iyi görmeye başlamıştı. Ama iki şey kalmıştı üzerinde o günlerden: Bir daha görememek korkusu, bir de görülmesi gereken her şeyi dünya gözüyle görmek arzusu. Nitekim Şifa Tapınağı'ndan dönüşünün daha ilk haftasında görmüştü Hanımefendi Sabina'yı yazıcı köle. Bundan sonra hiçbir şey görmese de olurdu.

Taze bir mersin fidanının hemen önünden ilk bahçeye açılan kendi odası, yazıcı köle Simonides'in bu malikânede diğer kölelere göre ayrıcalığıydı. Erkenci bahar başında kuru dallar bir gecede tomurcuklanmış, salkım salkım yeşillenmiş, yazıcı köle sabah serinliğinde dışarı çıkmış, her şeyi görmek isterken büyük bahçeye girmiş, servilerin ve narın gölgeleri arasında, havuz başında dikilen birini fark etmişti.

Kimdir sabahın vaktini benden başka merak eden?

Köle kızlardan biri olmadığı kesindi. Üzerindeki elbise gençliğinin çizgilerini belli belirsiz örtse de hafif bir esinti sırtının en güzel yerine tülünü bir arma olarak işliyordu ve bazı şeylere kazara olsa bile bakmamak gerektiğini yazıcı köle de biliyordu. Bir defne fidanının arkasına çekildi o korkuyla, papatyalı bahar toprağının üzerine dizüstü çöktü, ne kadar küçülürse o kadar az görünür, görmezse görülmez diye. Ne yanılgı!

"Sen şu Yunan köle misin?"

"Evet hanımefendim. Hem Yunan hem köleyim."

Yazıcı köle ellerini bulabilse defne fidanına tutunup kalkacak. Ama yok. Ayaklarını bulsa iki adım atacak, onlar da yok. "Yüzüme bak," dendiğinde ancak buyruğa uydu, o da buyruk olduğu için. Özgür iradesi yoktu. Ama yüzünden belli belirsiz bir gülümseme geçmişti.

"Neden gülümsedin yazıcı köle?"

Yazıcı köle dikkatle bakabilseydi genç hanımefendinin yüzünden en ufak bir gülümseme emaresinin geçmediğini görebilirdi. Ve aklına gelse, sükûtun inkâr değil kabul anlamına geldiğini ona belki söyleyebilirdi. Üstelik gülümsediğini inkâr etmemişti ki.

Hanımefendi söylese ya, bir çiçek niye gülümsetir bir köleyi?

Boşuna inkâr etme. Karşındakini gülümseten şeyin güzelliğin olduğunu bilirsin. Çünkü güzellik tanıdıktır. Hatırladığımız için gülümser, selâm veririz.

Neden sonra yerinden doğruldu ve yazıcı köle Simonides hayatının oracıkta, bir defne fidanının gölgesinde mühürlendiğini anladı. Çünkü mutsuzluktan ağladığı çok olmuştu, mutluluktan ağlamayı nadiren de olsa biliyordu. Şimdiyse güzellikten ağlayacaktı. Hayatta kaç kez başa gelir?

Aynı anda hem gülümsemek hem ağlamak, aynı anda bunun böyle olamayacağını bilmek ama tam da öyle olduğunu ve sadece ona olduğunu zannetmek. Bunu hissetti yazıcı köle Simonides. Diğer yandan unuttuğu ama unuttuğunu bile bilmediği bir şeyi aniden hatırlar gibi oldu. Aradığını bile bilmeden aradığı şeyi buldu ve şimşir çitlerinin, firavun incirlerine tırmanmış sarmaşıkların arasından odasına kaçarken kükürdün ateş alması gibi aniden tutuştu. Aşk en olmadık yerde gibi duruyordu ama yine de olabileceği en uygun yer buydu. Anayurduna kavuşmuştu yazıcı köle. Değil mi ki Hanımefendi Sabina'ydı bu.

Kapısını sımsıkı kapattı yazıcı köle. Oysa mersin dallarından başka o kapıyı zorlayacak biri yoktu. Olmasın. Mademki duvarında oynaşan gölgelerin arasına Hanımefendi Sabina'nın gölgesi katılmıştı. Yazıcı köle gölgelerin en bahtiyarıydı şimdi ve şu mağarada yalnızca aşk, sahi'nin kendisiydi.

Taş masasının başına geçti yazıcı köle. Kâğıt orada kalem burada. Aşkın en başındaki o tebessüm anında, hesap yapmadan, bedel istemeden, eskimeden, hiçbir şeyden alacaklı değil her şeye razı, sadece aşkın duygusuyla seviyor, seviyor olmaktan mutlu. Ateş gibi bir sevinç kalbe oturunca ciğerden kelime, koptuğu gibi geldi.

Hayallerimden dolayı beni kınama ve elimin yazdığına
beni kefil tutma. Hiç bilmediğim bu sevincin sebebi sensin.

Ama yazdığı cümleden anında kendisi de korktu yazıcı kölenin. Bu harfler burada durdukça suçluydu. Kâğıdı karaladı, yırtıp attı ve efendisi gibi yazıdan söze sığınırken "Hanımefendi Sabina," diye fısıldadı.

Bir süreliğine içine girdiğim bedenin gözlerinden bakıyorum sana. Belki bir tek gözlerim, kalıcı olan yanıma, ruhuma açıldığı için bakış değerlidir. Ama senin değerin benim bakışımdan değil kendiliğindendir.

Efendi Naso eskisinden iyi gören yazıcı kölesini kütüphaneye ertesi sabah götürdü ve Hanımefendi Sabina'yı görmüş olan o gözler okuma yazma bilmez, yazıyı önemsemez bu adamın kitap dolabı, kitap sandığı, rafı, nişi filân değil düpedüz bir kütüphanesi olduğunu da görüverdi. Hem de mimarisi ve muhtevasıyla kütüphane ne demekse ondan bile fazlası. Büyük bahçeden dokuz basamakla çıkılan çok yüksek bir bina. Geniş salonda gözü dinlendirsin diye en yeşilinden döşenmiş mermer zemin. Yerden tavana kadar sedir ağacından raflarda tarih, felsefe, hitabet, politika, hukuk konularında, tragedya ve komedya alanında, Yunan ve Latin dilinde o vakte kadar yazılmış çok şeyin aslı ya da kopyası. Gökyüzü ve yer, gezegenler ve meteorlar, hava ve suyun doğası, bitkiler; uçan, yüzen, sürünen ve yürüyen hayvanlar; metaller ve mineraller, değerli taşlar ve eşsiz güçleri, yanardağlar, uzak ülkeler, başka topluluklar, köle satın almanın incelikleri hatta büyü ve sarhoşluk üzerine yüzlerce değil binlerce rulo. "Bütün bu kitapları okudun mu efendi?" diye sormanın yakışıksız kaçacağını kestirebildi yazıcı köle. "Ama bunca kitap nasıl toplandı?"

"Söyleyeyim ki sen de bilesin. Bu villanın kendisinden daha büyüktür kütüphanesi ve daha pahalıya mâl olmuştur. Bilge sayılan bütün kişilerin kitaplarını satın aldım, ganimet kovaladım, bağış kabul ettim, rüşvet verdim, itibarlı aracılar buldum. Kitapçılar çarşısının kapısında bittim kimseler uyanmadan. Büyük kütüphane sahiplerinin daha cenazesi gömülmeden mirasçılarıyla anlaştım. Ne yani kıymet bilmeyenlerin elinde heba olup gitse miydi canım kitaplar?"

Neticede yük gemilerinin en korunaklı bölümlerinde fırtınalar atlatmış kitaplar bu kütüphanedeydi. Kim bir sandık yazma için bir servet ödeyebilirdi ve meşhur bir nüsha uğruna tarlasını satan

zengin de bizdendi. Ama hepsi de ressam boyası gibi renkten renge geçmiş, çömlekçi tezgâhındaki gibi küçükten büyüğe doğru dizilmişti.

Kitaplarına kederle bakarken "Al," dedi efendi. "Ben yığdım sen sırala. Kölelerim dağıttı sen topla. Konularına göre mi ayırırsın, harf sırasına göre mi dizersin, tarihlerine göre mi bilmem. Ne yaparsan yap ama sakın ola ki renklerine ve boylarına göre sıralama."

Efendi kütüphaneden henüz çıkmıştı ki köle kızlardan biri geldi. "Hanımefendi Sabina gönderdi beni, diyor ki, Yunan köle bana okuyacak eğlenceli bir şey versin."

Raflara bakındı yazıcı köle, Hanımefendi Sabina sıcak yaz gününde öğle uykusundan uyandığında balkonuna çıksın diye. Saçlarını ensesinde toplasın, yazıcı kölenin gönderdiği ruloyu bir ucundan açıp diğer ucundan sarsın. Sonra sıkılsın, papirüsün ucu kucağına yığılırken başını koltuğun arkalığına bıraksın, yeniden gözlerini kapatsın, az evvel yarım kalmış bir düşü tamamlasın. Ta ki rüzgâr rulonun sayfalarını savursun, Hanımefendi Sabina gözlerini yeniden açsın ve köle kızlardan birini göndermek yerine kütüphanenin eşiğinde kendisi belirsin. Yeni bir kitap istesin ve bir de bunu âdet haline getirsin.

Arkadan gelen aylar boyunca rulolar teker teker elden geçti. Çözülmüş olanlar bronz ya da ahşap çubuklara sarıldı. Devam ruloları demetlenip bağlandı. Çift rulolar ayıklandı, eskiler onarıldı. Her biri muhafazalarına kondu, etiketlendi, raflara dizildi. Efendinin kütüphanesi birinci yılın sonunda ancak intizama girdi ve yazıcı köle ikinci, üçüncü, dördüncü yıllar gibi yedinci yılın sonunda da yeni kitapları kataloğa işlerken "Forum'daki kütüphane yanıyor," diye haykıran bir kölenin sesi kâşanenin bu köşesinden bile işitildi.

"Ben oradan geliyorum. Büyük hanımım safran boyası ısmarlamıştı. Yün çırpıcıya da uğrayacaktım." Bıraksalar alışveriş listesinin tamamını sıralayacak olan kölenin sararmış yüzüne bakılırsa yangın öyle böyle değildi ve o gözler görmüştü alevin mermeri yakamasa da binlerce kitabı çam çırası gibi tutuşturduğunu.

O zaman efendinin içinden ateş, bütün damarlarını yakarak geçti. En çok korktuğu şey bir gün gemilerinin batması değil, sarraf tezgâhının iflâs etmesi bile değil, kütüphanesinin yanmasıydı ve haksız da sayılmazdı. Devlet Kütüphanesi yandıysa Roma'da yanmayacak kütüphane yoktu. Neticede dünyanın her yerinde ve her zamanında ateşle iç içe yazılmıştı kâğıdın yazısı. En alçakgönüllü yangında bile en evvel kitaplar alev alırdı. Taş kavrulurdu en fazla; kuruma, ise boyanır, boydan boya çatlar, yer yer dağılırdı ani ateşin tesiriyle. Ama tümüyle yok olmazdı. Papirüs öyle mi? Kenarları kıvrılarak, ateşte bir gül gibi açarak hemencecik yanardı. Her kütüphane sahibiyle aynı korkulu rüyayı görürdü bu yüzden efendi. Alevler arasında kalır, hangi birini kurtarayım derken kitaplarının hiçbirini kurtaramazdı. Bazen kendisi de yanardı ve canı yanarken uyanırdı.

O korkuyla döşeğine uzanmadan evvel nişin önünde her zamankinden fazla durdu Efendi, Jupiter'e uzun uzun yakardı. "Bu kütüphanenin yandığını gösterme bana," dedi. "Bu gözler kitaplarımın tutuştuğunu, kül olduğunu görmesin." Bir an duraksadı, "Simonides," dedi. "Jupiter bizi genel olarak her şeyden korur. Ama özellikle kitapları yangından kim korur?"

Bir ay sonra Minerva, kütüphanenin ortasında, taşın özündeki duruşuyla, kıvrımları dalga dalga dökülen elbisesinin içinde, başı hafifçe yana dönük, ağzı yarı aralık, kendisine emanet edilmiş rulolara bakıyordu boş gözlerle. Yine de Akdeniz'e açılmış ticaret gemileri ve Forum'daki sarraf tezgâhından çok yangından kurtarmaya çalıştığı kitapları ve savunduğu bir davanın arasında geçecekti efendinin gecesi. Yazıcı köle onun rüyalarını bilir, Minerva'ya inanır ama sonuna kadar güvenmezdi. Nitekim sabahın seher vaktinde "Simonides," dedi Minerva'ya bakarken efendi. "Bir yangının neler ettiğini gördün. Ben bir karara vardım."

Efendi bir karara vardıysa bir şey isteyecek demekti, o da gecikmedi. "Sağlığımda kazancım olan bu kütüphane ölümümden sonra kıvancım olsun diye lâhdimi şimdiden ısmarlayacağım. Ben

rulolarımın arasında uyuyacağım. Diriler arasında bahtiyarım ölüler arasında da bahtiyar olacağım. Yarın lâhitçiler çarşısına gidelim. Kendi mülküme gömülme iznini senatodan nasılsa alırım."

Lâhit kopyacıları sokağına böyle gitmişlerdi. Yazıcı köle Simonides, Efesli Yontucu Linus'tan bir hatıra böyle edinmişti.

Efendinin rüyalarda dava savunan sesi sabah evin içinde gürledi. "Simonides'i çağırın bana." Bu kez çarpacak gibiydi.

Yazıcı köleninse işi her zaman başından aşkındı ama bu defa bir başka, evin küçük efendisine Latin alfabesinin harflerini ezberletmeye çalışıyordu. Balmumu levha yazılıp silinmekten incelmişti ve küçük efendi sesini bazen fısıltı bazen uzun bir çığlık halinde çıkarmayı başarsa da henüz *A* ile *B*'yi ayıracak seviyeye bile gelememişti. Bu küçük bey, telâffuz edemediği harfi alfabeden çıkarsa Latin dili harfsiz kalırdı. Böyle giderse evdeki balmumu stokları tükenecek ama şu kabiliyetsiz oğlan alfabeyi sökemeyecekti. Zaten iki kişi vardı bu evde okuma yazma bilen. Biri yazıcı köle Simonides, diğeri Hanımefendi Sabina.

"Bak," dedi küçük efendiye yazıcı köle. "Bu *H*, Hanımefendi'nin *H*'si. Bu da *S*, kim bilir kimin?"

Eğer Hanımefendi Sabina'nın adını söyleyemiyorsam ama harflerle yazıyorsam bu dünyada yalnız olmadığımıza bizi ikna eden kelimeler değilse nedir? Ama kederli kelimeler vardır ve benimkiler onlardandır.

Kâğıt üzerine çekilen harfin çizgisi ruhun resmini yansıtır. Kararlı, değişken, cesur. Benim harflerim Hanımefendi Sabina hem korkulu hem coşkuludur.

Harfler, bir anlamları olmasa bile ruhu yansıttıkları için yazıcı köle Simonides Hanımefendi Sabina'nın yazısını görmek ister. Gelincik çiçeği de yazabilir kâğıdın üzerine tarla faresi de.

Hanımefendi Sabina'nın ne tarla faresinden ne gelincik çiçeğinden haberi vardı ama efendi, "Otur Simonides," dedi. "Otur, ayakta kalma. Yok oraya değil şöyle yamacıma otur."

Yazıcı köle bu tavrı iyi tanırdı. Bilgisine değer verdiği ama köleliğini de ihmal etmediği o kararsız yakınlık noktasında efendi ona ne zaman yamacında yer gösterse ne zaman sesinde böyle bir yanaşma, yüzünde neredeyse kölece bir yılışma belirse olmayacak bir şey isterdi.

Bu defa da öyle. Sözün özeti, Simonides'in efendisi, Senatör Zosimus'u şu evde bir ziyafet sofrasında ağırlamayı bir gün başaracak, o sofrada avukatlık payesini ondan koparacaktı kendi mülküne gömülme izniyle birlikte. Gerçi tanrıların bildiğini saklamaya gerek yok, birkaç kez reddedilmişti teklifi ama senatör en sonunda bu eve gelecekti. Çünkü Roma'da hiçbir şey durup dururken kimsenin ayağına gelmez, pişip ağzına düşmezdi ve yıllar önce başının dumanı, gönlünün hülyaları arasında yazıcı kölesine bir sır vermişti efendi.

"Bilirsin," demişti. "Doğuştan şanslı'dır benim lâkabım. Diğer Naso'lardan şansımla ayrılsam da hiçbir işimi şansa bırakmam aslında. Kimse bunu fark etmez çünkü çalışkanım. Dizinin üstünde söğüt eğiren bir sepetçinin torunuyum ben ama kırık bir tezgâh arkasında sarraflıktan başlayan babam gibi ömrüm boyunca köleler gibi çalıştım. İki kuşak bu serveti biriktirmeye yetti. İki şeye güvendim. Yeteneklerime ve parama. Sen de öyle yap. Hiçbir işini şansa bırakma. Tabii eğer aklın varsa."

Ballı sular gelip gitti, meyve tabağı doldu boşaldı birkaç defa. Doğuştan şanslı Naso hangi kapıyı aşındıracağını henüz söylememişti ama yazıcı köle, "Efendi," dedi. "Küçük efendi bekliyor. Ders yapıyorduk bildiğin gibi."

"Boş ver şimdi dersi. Küçük efendiden bir âlim çıkmayacağını sen de ben de biliyoruz. Okuma yazmayı sökeceği bile şüpheli. Oğlumun alfabeyi öğreneceğini bilsem ona her biri bir harfin adını taşıyan, kendisiyle yaşıt köleler verebilirdim ama o her biriyle aşık oynardı. Yine de ona bir nam bırakabilirim. Sen şimdi beni dinle.

Şu bizim kütüphanede büyü kitapları olacaktı, onlardan birini getir bakalım."

Demek şans da çalışkanlık da büyü kitaplarına kadar uzanmıştı. Yazıcı köle kataloğu karıştırdı, raflara uzun uzun baktı. İşte, rüya tabirlerinin yanında. İçlerinden birine rastgele uzandı.

"Kapının perdesini indir ki kimse bizi rahatsız etmesin," dedi efendi. "Ama dur, önce boynumdaki şu tılsımı çıkarayım. Boş arazide yıldırımları üzerine çeken ıslak ağaç gibiyim. Hah tamam! Aç şu kitabı ve oku bakalım ne diyor."

"Ah efendi," dedi yazıcı köle. "Sen bunlara inanıyor musun? Eğer sihirle, tılsımla yazgı değişseydi Roma'nın altı üstüne gelmez miydi? Ters yüz olmaz mıydı seninle benim yerlerimiz? Baksana yaşam her zamanki gibi akıp gidiyor."

Doğrusu efendinin de kuşkuları vardı bu konuda. Yine de garantici yanıyla, "Olsun olsun," dedi. "Biz her türlü mümkünü gerçek kılalım, her işimizi sağlama bağlayalım. Senatör ziyafete gelirse tedbirimizi şimdiden almış olalım."

Efendi ile köle baş başa, bütün benzerleri gibi Yunanca yazılmış bir büyü kitabının üzerine eğilerek geçirdiler sabahla öğle arasını. Gerçi ta XII Levha Kanunları'ndan bu yana Roma'da kötü niyetle yapılan büyüler yasaklanmıştı, ufak tefek, iyi niyetli olanlara göz yumulsa da. Ama kim ayırabilir iyi ile kötünün o bulanık sınırını? Bana iyi olan sana kötü gelebilirdi pekâlâ ve hiçbir şey yekdiğerinden gece ile gündüz gibi ayrılmazdı. Zaten geceyle gündüzün bile örtüşük zamanları vardı. Neticede büyüler, büyü bozmak için yapılan karşı büyüler ve büyüler bozulmasın diye yapılan karşı-karşı büyülerin, dahası büyücülük suçlamalarından kurtulmak için yapılan büyülerin bir silsile halinde birbirini takip ettiği ve teorik olarak bunun sonsuza değin sürebileceği kimsenin meçhulü değildi. Yine de kapının perdesi hiç kalkmadı. Küçük oğlan ise kurtulduğu dersin mutluluğuyla perdenin tarafına bile bakmamış, harf kölelerıyle değilse de ablasıyla bahçede aşık oyununun keyfine dalmıştı.

Parmağına diken batınca damlayan kandan değil ama yerdeki pembe taç yapraklarından Hanımefendi Sabina'nın bahçenin bu yolundan geçtiğini anlarım. Gülden buket yapmayı sever Hanımefendi Sabina, köle kızlara bırakmaz.

Hanımefendi Sabina ak pelin öbeklerinin arasından geçerek oturduğu havuzun kenarında kendi yansımasına baktığında, o daha elini daldırmadan su hafifçe dalgalanır.

Benim bütün bunları nereden bildiğim sorulursa hırsız bir köle gibi bakışlarım kaçamak da olsa hep onun üzerinde değil midir?

"Aç bakalım sayfaları," dedi efendi. "Benim durumuma uygun bir formül var mı?"

Doğrusu yazıcı köle duruma uygun bir formül bulamayacağından adı gibi emindi ama yine de sayfalara göz attı. İlk kısım aşk büyülerine ayrılmıştı. "Geç geç," dedi efendi aceleyle. "Bana ne lâzım aşk büyüleri."

Arkadan hayaletleri, hortlakları, heyulâları sakinleştirmek; sessiz gecede inleyen huzursuz ruhu tekrar mezarına döndürmek için gerekli olan dualar geliyordu.

"Geç geç," dedi efendi. "Bizim hayaletle, hortlakla bir alıp veremediğimiz yok. Ölülerimize itibarda kusur etmeyiz."

"Benim malım çalınmadı, bunu da geç." Geçtik.

"Simonides," dedi efendi neden sonra. "Şimdi benim kafam karıştı. Bizimki hangi gruba giriyor?"

Yazıcı kölenin de kafası karışmıştı. Ruloyu biraz daha çözdü. Tılsımlı kelimeler, simgeler, üçgenler, tersten ve düzden aynı okunan sözcükler... İnsan kör olurdu bunlarla uğraşırken, gözünün bebeği çekilirdi. Ama galiba şu bölüm uygundu. Burada avukat olmayı dileyen birinin ne yapması gerektiği yazmıyordu gerçi ama efendinin durumu da "Her türlü dilek için" başlığı altında değerlendirilebilirdi. Daha başkası da yoktu.

Ama yazıcı köle ruloyu kucağında biraz daha açınca parmağı bir satırın üzerinde durdu. "Efendi," dedi. "Burada çok zor işler

var. Hadi ben yazısını yazdım, kurşun levhasını katlayıp büktüm, çivileyip çaktım. Ama bunu sen hangi taze ve işbirlikçi ölünün avucunun içine bırakacaksın?"

Ters ters baktı onun yüzüne efendi. "Ben mi?"

"Evet, sen." Bunun kefilliği yoktu.

Efendiye kalsa yazıcı kölenin gönülsüzlüğü yüzünden tamamlanamamıştı bu büyü. Ama bunda yoksa öbüründe uygun bir formül mutlaka vardır. Neticede kütüphanedeki diğer büyü kitapları da satır satır okundu. Sonunda yazıcı köle, efendinin aradığını buldu. Bu, evet, biraz daha makul bir şeydi.

"Bir tapınak kandilinin alevine doğru yedi kez okunacak sözcükler. Bak şurada."

Efendi okuyamadığı kelimelerin şekillerini uzun uzun inceledi. Tanrılarla arasındaki mesafeyi bir çırpıda yok ediverecek sözcüklerin maddi karşılığına tanık olmuş, kendisini şimdiden avukatlık kürsüsünde hissetmişti.

"Hah iyi, çabucak ezberle."

"Efendi," dedi yazıcı köle. "Bak burada ne yazıyor? Bu tılsımlı sözcükleri talep sahibinin kendisi okuyacaktır. Vee, okurken gözlerini hiç kırpmayacaktır."

Efendinin canı sıkılmıştı. Şu sözcükleri ki sütun sütun, sıra sıra uzuyorlar, bir kere, taş çatlasın iki kere dinlese ezberleyemez değildi ama bu süre içinde gözlerini kırpmayacağını temin edemezdi. Sadece bunu düşünürken bile gözkapakları vızıldayan bir arının kanatları gibi birbiri üzerine inip kalktı. Vaz mı geçse? Asla!

Yazıcı köleye döndü. "Ben senin efendin, sahibin hatta dostun değil miyim?"

"Evet, öylesin."

"Benim isteklerim, meselâ avukat olup bir dava savunmam senin de en büyük dileğin değil mi?"

Yazıcı köle "en büyük" kısmını atlasa da eh, öyleydi!

"O halde bu sözleri bir tapınak kandiline doğru sen de kendi dileğin gibi okuyabilirsin. Hele bir yarın olsun. Forum'daki büyük tapınaklar olmaz, hele Capitolium tepesindeki Jupiter Tapınağı hiç olmaz. Ama Tiber adasındaki Şifa Tapınağı'na gidelim. Onlar halden anlar."

Tiber'in üstüne inci tanesi gibi kondurulmuş bir adanın sivri ucunda şifa tanrısı Asklepius adına kurulmuştu Sağlık Tapınağı. Dört tarafı suyla çevrili ama Forum'la burun buruna. Sabah akşam Roma'yla göz göze diz dize, gelgör ki onun hayatından tamamen yalıtılmış, seyreden bir göz seyredilen bir nokta. Tahtırevan gün henüz doğarken Tiber köprüsünü geçti ve pratik zekâsıyla Efendi Naso hükmünü anında verdi. Minicik adanın tamamı yeşildi. Rüzgârlı değilse de tatlı esintili, bataklık değil ama ırmak kıyısı, kavurucu sıcak değil ama güneşli. Evet, insan burada iyileşebilirdi ve Roma'nın, sayısı sağlıklılardan geri kalmayan hastaları sütunlar arasında uzayıp giden Kutsal Yol'a aynı ümitle girmişti. Koltuk değneğine yaslanan, kolu bacağı eksik kadın ve çocuklar da vardı aralarında parmağına batan dikeni meselâ Roma'nın az sonra yanacak olmasından daha fazla önemseyen hastalık hastaları da. Bir o kadar hasta yakını, hekim, rahip, köle, dilenci ve satıcı.

Tapınağı zehirli yılanlar, habis örümcekler, sinsi akreplerden uzak tutan şefkatli dişbudak ormanının kıyısı ise bir süre nefeslenmeye değerdi. Çok geçmeden anıtsal kapının muazzam bronz kanatları iki yana doğru açıldı. Âdetlere itiraz etmeden tahtırevanından inen efendi, yazıcı kölenin koluna girdi ve avluya doluşan kalabalığa karıştı.

Burası Şifa Tapınağı'ydı gerçi ama testi kıran köle gibi her türlü müştekinin yolu da sık sık bu kapıdan geçerdi. Neticede deva arayan biri için hangi derde hangi tanrı uygundur, kim hangi tapınakta ikamet eder, aranacak bulunacak, bunlar karmaşık ve uzun işlerdi. Ama aşka düşen, terk edilen, belâlı eski sevgiliden kurtulmak isteyen, keçisi kaybolan, oğlu askere gidecek olan, alacak verecek davasından bunalan da kısa yoldan sağlık tanrısına yakarırdı. Atı,

miğferi, tenceresi, kazanı çalınan da öyle. Dahası bu tapınağın, hırsızı adı gibi bilen ya da hiç tahmin edemeyen mağdur müdavimleri gibi hırsız müşterileri de vardı ve o da sunak önünde aynı samimiyetle ediyordu duasını.

Yazıcı köle, hırsızı kendi haline bıraktı. Dikkatle etrafına bakındı. Ona şimdi bir kandil öyleyse bir de kandilci lâzımdı. Kısa tunikli, kıvırcık saçlı bir gencin yanına yaklaştı.

"Selâm sana ey temiz yüzlü delikanlı," dedi. "Bizim, tapınak kandilcisini görmemiz lâzım." Efendi Naso'yu işaret etti. "Ben ve efendim."

"Ben," dedi genç. "Tapınaktaki kandilleri yakan ve söndüren tek kişiyim ama resmiyetteki görevim temizlikçidir."

"Tamam, sen olursun," diye araya girdi efendi. "Ha resmî ha gayriresmî fark etmez. Neticede bana bir kandil lâzım yanan tüten cinsten. Kandiline bir zarar gelmeyeceğinden emin olabilirsin."

"Alın ama yarın hemen geri getirin."

İlk konuştukları kişinin bir kandilci olmasını iyiye emare eden efendinin o iyimserlikle avucuna sıkıştırdığı akçenin ne değerini bilirdi bu genç ne de bunu kabul etmek istemişti. Zaten garibin para harcayacak yeri de yordamı da yoktu. Oysa İmparator Diocletianus göz pınarının ucunda bir yara iziyle, Şifa Tapınağı'nın kandilcisi Feliks'e bakıyordu.

Odasına çekilen yazıcı köle tapınak kandilini taş masanın üzerine bıraktı. Esneye esneye, gözlerini kırpa kırpa malûm yazmadaki sözcükleri okumaya başladı. Galiba dördüncüye henüz gelmişti ki kelimeler hafiflerken gözkapakları ağırlaştı. Şekiller boşlukta süzülmeye, ruhu da bedeni gibi aynı boşluğun içinde yüzmeye başladı. Silkinen alevi üfledi yazıcı köle. Yerinden zor kalktı. Yatağına uzandı. Gözlerini kapadı ve güneş doğana kadar bir uyudu bir uyandı; kopan fırtınadan değil, aklında uçuşuveren cümleleri unutmamaya çalıştığından.

Gök gürlemeye, şimşekler çakmaya başladığında Hanımefendi Sabina'nın korktuğunu bilirim. Sen izin vermesen de ben seni her türlü kötülükten korurum, değil mi ki kulunum.

Ertesi sabah heybesini sırtlanmış yazıcı köle Tiber köprüsünden bu kez tek başına geçerken cümleler hatırındaydı ama geceden geriye ne fırtına ne gök gürültüsü kalmıştı. Yakıcı güneşin altında bir sütunun gölgesine oturdu, kandilciyi beklemeye başladı. İşte!

"Getirdin mi?"

"Getirdim. Teşekkür ederim."

Bu iki kişinin o anda birbirlerine veda edip ayrılmaları gerekirdi. Ama öyle olmadı. "Senden bir dileğim olacak," dedi kandilci utana sıkıla. "Sen yazıcısın. İyi birine benziyorsun, ben de iyi biriyim. Benim için bir şey yazar mısın?"

İyi birinin iyi birine en derin sırrını açmasının garipsenmediği zamanlardı gerçi ama aralarında başka türlü bir tanışıklığın olması

gerektiği o anda ikisinin de aklına gelmedi. Oysa ikisinin de üzerinden dişbudak ormanından doğru bir esinti geçmişti.

"Söyle," dedi yazıcı köle, bu delikanlının ne isteyebileceğini kestirmeye çalışarak. "Çekinme."

Her türlü yazının harfleri dökülmüştü kaleminin ucundan, her şeye dâhil olmak isteyen efendisinin sayesinde. Büyü levhası bile. Ama eline tutuşturulan şu acemi yazıyı okuyunca yazıcı köle ister istemez gülümsedi. Duygusu masum, belâgati düşük, imlâsı bozuk, okunaksız bir yazıyla bir sayfanın üzerine şunları karalamıştı kandilci ve bu satırların muhatabı yazıcı köle değildi.

Esenlik senin üzerine olsun.

Ne sen benim kim olduğumu biliyorsun ne de ben senin kim olduğunu biliyorum. Henüz tanışmadık ama ben seni bin yıldır tanıyor gibiyim. O halde tanışıp bilişmemiz yazgı, aksi takdirde bu duygu benim kalbimde olmazdı.

Karşılaştığımız gün birbirimizi tanıyacağımızdan eminim ve bu emniyetin bir delili olarak sana göstermek üzere bu yazıyı yazıyorum. Seni bulduğumda seni aradığıma yine seni inandırmak için.

Bunu Feliks yazdı. Asklepius tapınağında kandillerin yanmasından ve söndürülmesinden, fitillerin ve yağın bakımından sorumlu.

Kâğıttan başını kaldıran yazıcı köle, bıyıkları henüz terlemiş kandilcinin yüzündeki tazeliğe baktı. Bir zamanlar kendisinin olduğu yaştaydı. Ama bu çehreden taşan aşka bakılırsa gönülden yaşıtlardı ve az önce burnunun kemerinden süzülen ter birlikte eğildikleri kâğıdın üzerine damlamıştı. Kandilcinin isteğine gelince; bu yazıyı temize çekmesini, imlâ hatalarını düzeltmesini ve hazır eli değmişken manasına da bir şeyler eklemesini diliyordu kendisinden.

"İzin verirsen sana bir şey soracağım masum delikanlı," dedi yazıcı köle. "Duygularını -ki onlara ekleyeceğim bir şey yoktur, her aşk sahibinden bilinir- benim kalemime emanet ediyorsan biraz

daha fazlasını da o kalemin sahibine sır etmende sakınca olmaz zannımca."

"Sor," dedi kandilci.

"Bu kâğıdı yazdın ama vereceğin kimse yok anladığım kadarıyla."

"Yok," dedi kandilci. Hemen düzeltti. "Henüz yok. Daha doğrusu var ama ben onu tanımıyorum."

"O halde bu kâğıdı ne yapacaksın?"

"Saklayacağım."

"Peki," dedi yazıcı köle. "O halde ona bir mahfaza bulalım. Bu haliyle ateş yakar, rutubet çürütür, kâğıdın düşmanı çoktur. Bende var, yarın getiririm."

Yazıcı köle Kutsal Yol boyunca yürürken de sandala bindikten sonra da hatta Forum'un kalabalığına karıştığında bile genç kandilciyi aklından çıkaramadı. İnsan on yedi yaşındayken nasıl âşık olursa, göklerin kapılarını açan o saf duyguyla, aşk işte, her yaşta her zamanda gelivermişti. Biri gelecekse tam zamanı. Kandilcinin tebessümü, yazıcı kölenin dudaklarında ağlayacak gibiydi.

Hanımefendi Sabina'nın âşıkı, göğsünün üzerinde bambaşka biri tarafından bambaşka birine yazılmış acemi bir aşk mektubuyla eve döndüğünde yazıcı olduğunu biliyordu, âşık olduğundan daha ilk anda emindi; şair olduğunu ise o gece o satırları temize çekerken fark etti. Sirayet, aşkın adaletidir. Şiirin de. Taş masanın başında kalem alıp gitmişti başını. Yazıcı köle sandı ki yıllar üzerine ilk kez göğsünün üzerindeki ağırlık kalktı, kelimeleri çoğaldı. Aşk, ustası olunca düğümlü dili açıldı. Sözde kalmadı, kâğıdın üzerinde de *Hanımefendi Sabina'ya Övgüler* başlamıştı.

Kendisine iyi bir köle arıyorsa, esir pazarlarını dolaşmayı bırakıp ruhuma bakmalı Hanımefendi Sabina.

Bu daha ilk cümleydi. Ve yazıcı kölenin filizli bir mersin dalının arkasından gözlediği bahçenin çiçeksiz kalmadığına bakılırsa bundan böyle hangi zamanlı olsa bile cümlelerinin fiili de çekimi de belliydi. Öznesi? O besbelli. İçinde Hanımefendi Sabina ve

yazıcı köle Simonides oldukça öğelerinin yeri değişse bile cümle aynı cümleydi.

Özgürü olmaz sevdanın Hanımefendim Sabina, yazıcı kölen olmasam da seni kölen gibi severdim.

Yazıcı köle Simonides, Hanımefendi Sabina'yı kölece sevdi. Özgür bir adam olsaydı yine öyle severdi.

Yazıcı köleyim ben. Sıfatımı ismimden sonraya bırakma. Beni onunla an onunla tamamla.

O vakte kadar sadece başkalarının yazdıklarını kopyalamıştı yazıcı köle. Kelime kelime, harf harf üzerinden geçerken başkalarının düşüncelerini takip etmişti. Lâhit kopyacısı Efesli Linus, olsa olsa "Bu da başka türlü bir kopya aleti," derdi onun için. Fakat yazıcı köle ilk kez kâğıdı önüne, kalemi kendine çekip içinden başka bir yere bakmadan kelimeleri sıralamaya başladığında anladı ki Hanımefendi Sabina olmasa yazıcı köle bunları yazamazdı. Kelimeler, cümleler böyle gelmezdi ve yazdıklarının bu kadar hakiki olduğunu kendisi de bilmezdi. Şimdiye kadar yazıcıydı, hepi topu bir kopyacı, şimdi ilk kez sahici.

Hanımefendi Sabina başında bir çiçek tacıyla balkonunda göründüğünde taş masamın başında köle olduğumu da ölümlü olduğum gibi unuturum.

Yine de bu ismi yazarken eli titredi. Karaladı üstünü Sabina'nın, geriye bir *S.* bıraktı. Bundan sonra her Hanımefendi Sabina dediğinde nefesinden tam isim çıksa da o isim kâğıdın üzerinde harf olarak kaldı, kendisi de öyle.

İsim kaderdir. Ama Hanımefendi Sabina'nın ismi de kaderi de benim değildir. Onun için kalbimde her ne kadar açıkça Hanımefendi Sabina yazsa da kâğıtta sadece bir rumuzdur Hanımefendi Sabina.

Uyku yazıcı köleyi elinde kalemle yakalıyordu. Olduğu yerde kolları taş masanın, başı kollarının, hepsi de gölgelerin üzerinde kısacık bir yağmur uykusuna dalıyor, uyanınca, henüz yağı tükenmemiş kandilin ışığında, kaldığı yerden devam ediyordu.

Yazıcı köle unuttuğu bir kelimeyi hatırlamaya çalışırken, alnının ortasında derin bir kırışık belirse de parmaklarının ucundan onu ne yapacağını bilmediği bir cümle kâğıda yakarılır ve aşk onu bir kez bulunca, yazıcı kölenin değil ruhuyla kalbi, etiyle tırnağının arası bile Hanımefendi Sabina'ya âşıktır.

Yazdıkça içindeki şey, şey olmaktan çıkıyor, biliniyordu yazıcı kölenin. Ama aşkın âdeti harfleri bozmak, aşkın *A*'sını yazarken hayatında ilk kez eli titriyordu. Hem yazısını bozan Hanımefendi Sabina eşiğine yaklaşmış, gözlerini dikmiş ona bakıyordu. Eteklerini topladığına göre demek şu zemin şimdi onun ayağının temasıyla onurlanacaktı. Şu taş yatak, hasır döşek, şu yorgan ve yastık, şu toprak kandil ve taş masa, eğer bakarsa şu mürekkep kâsesi o gördüğü için talih bulacaklardı. Hanımefendi Sabina'nın elini masanın kenarına usulca bırakması bile bir hadiseydi, çenesine dayamasına gerek yoktu. Ama o elin *Övgüler*'i şöyle bir karıştırması kıyametin ta kendisi. O sırada hafif bir rüzgâr esti. Elma çiçeğinin dağılan yaprakları yazıcı kölenin kapısından içeri usulca uçuştu.

Bakalım Hanımefendi Sabina elma çiçekleri arasında yürüyen kendisini tanıyabilecek mi?

Oysa kıyamet hiç kopmamış gibiydi. "Köle," diyordu Hanımefendi Sabina. "Kâğıdın elimi kesti." Yazıcı köle, "Kâğıt bu hanımım, benim de elimi kesiyor," diyemedi ki.

Kâğıt elimi her kestiğinde Hanımefendi Sabina, senin diyetindir diyorum. Dokun şu kâğıda ki elinin değdiği bir şeyim olsun.

"Bunları sen mi yazıyorsun?"

Hanımefendi Sabina'nın sandaletlerinin ucuna baktı yazıcı köle. "Bunları sen mi yazıyorsun," diye soruyorsa, "bunları sen yazıyorsun," diyordu ve yeni bir soru soruyordu cevap beklemeden.

"Söyle yazıcı köle, bütün bunları nasıl yazıyorsun?"

"İşte şu kâğıt şu da mürekkep hanımefendim, bu kalem bu da lâpislâzuli taşından mürekkep kâsem."

Kız ters ters baktı yazıcı kölenin yüzüne. "Onu sormuyorum," dedi. "Ne sorduğumu da sen biliyorsun. Nasıl yazıyorsun diyorum? Bunca cümle durup dururken mi düşüyor kâğıdın üzerine? Hangi yanından yara alıyorsun ki böyle kanıyorsun?"

Ben böyle güzelsem sebebi sensin.

Boynunu büktü yazıcı köle. "Ben bir şey yapmıyorum. Sadece boşluğa -senin balkonuna diyememişti- bakıyorum. Manalar gözümün önünde senin müge tacının yaprakları gibi açılıyor -bu kısmı da söylememişti-. Ben gitmiyorum o geliyor. Ben aramıyorum o beni buluyor. Hiç bilmediğim kelimeler dökülüyor dilimden. Hepsi de üzerime yağıyor çünkü böylesi ancak göklerden gelir. Ben sadece topluyorum."

"Öyle oluyor ki Hanımefendi Sabina, dönüp bakınca bunları ne zaman yazdığımı hatırlamıyorum ve ben bile şaşırıyorum. Ama elimi çabuk tutmam gerek. Arkadaki satırlarda ne kaldığını anında unutarak, az sonra ne yazacağımı ben de bilmeyerek yazıyorum çünkü. Bu düşündüğümü bir daha düşünemeyeceğimden, bu hissettiğimi bir daha hissedemeyeceğimden kaygılanarak yazıyorum. Birini yazarken öbürünü yitirmekten, yazdıklarımın satırın öbür ucundan silineceğinden korkuyorum. Bazen kalemin hızı yetmiyor. Birini yakalasam diğerini kaybediyorum. Kalan kalıyor, gidenlere ne oluyor bilmiyorum. Her şey düşünce ile kâğıt arasında, kâğıtla kalemin ucundan dökülen çengelli harflerin ortasında oluyor. Cümlenin başlangıcıyla bitişi arasında bile değişerek yazıyorum."

"An gelir duyguya da kelimeye de doyduğunu zanneder insan. Öyle bir an geliyor, tamam diyorum, bu testi daha fazla su almaz

çünkü doldu. Fakat ertesi sabah cevheri içimde taptaze buluyorum. Çünkü bu taşkın, adlandıramadığımız hatıralar ve rüyalarımız gibi gölgelerimizi hareket ettiren ışığın da geldiği o ortak havzadan, bütün ırmakların doğduğu o ortak kaynaktan geliyor. Yeniden yazıyorum ve yeniden bitmiyor. Her yazdığım bir öncekinin hem devamı oluyor hem de tekrarı. Ama yine de yeni bir şey oluyor. Bunları yazarken genellikle gülümsüyorum nadiren ağlıyorum. Bunları okuyacak kişinin benimle aynı yerlerde gülüp ağlamasını temenni ediyorum."

Yazıcı köle sustuğunda -nasıl bu kadar çok konuşmuştu-, "Neresiymiş o gülüp ağladığın yerler?" diye sordu Hanımefendi Sabina sakince. "Hem bu yazdıklarının göklerden patır patır üzerine döküldüğüne inanmıyorum. Daha çok içinden taşmış gibi duruyor. Söyle bakalım yanılıyor muyum?"

Kirpik ucunda sallanan gözyaşı bir anda düşer, oysa onun ne kadar evveliyatı vardır. Hanımefendi Sabina, ben o gözyaşıyım. Yaprağın ucuna kadar inmiş bir su damlası gibi titriyorum ve düşeceğim anı bekliyorum.

Yazıcı kölenin içinden hangi sözcükler geçse de Roma'nın ahlâkçı feylesofları cihetinden aşk gibi şiirin de öz yurdu ötelerdeydi, ikisi yekdiğeri kılardı bu yüzden birbirini. Tanrıların tercümanıydı şairler ve onların ağzından dökülürdü tanrı sözcükleri. Hanımefendi Sabina içinse aklı başında şair yoktu aklı başında âşık olmadığı gibi. Neticede elini çenesine dayarken şöyle bir bakıverdi, aşkı da şiiri de tanrıların sözcüklerini de bir çırpıda küçümsedi. "Mübalâğa etme köle," dedi. "Seni işiten de tanrılarla konuştuğunu sanacak. Sadece bana âşık olmuşsun, o kadar. Korkma geçer."

Güçlü bir adımla kapıya doğrulurken etekleri bir an için bileklerine dolanmış, eşikte durmuş, geri dönmüştü Hanımefendi Sabina. "Yine de sen, kendine diğer insanlardan daha fazla dikkat et. Çünkü kelimelerle uğraşıyorsun." Ve eklemişti: "Korkma geçer dediğimi de sakın unutma."

Ah Tanrım, sana ölüm olmasın diye dua edemem ki.

Yazıcı köle tapınağa üçüncü kez gittiğinde kapılar çoktan açılmıştı. "Al," dedi kandilciye, mahfazaya güzelce yerleştirdiği mektubu uzatarak. "İstediğin gibi yazdım, umarım yüzyıllarca dayanır."

İkisi de güldüler bu temenniye, kim bilir niye?

Yazıcı köleye en mahrem mektubunu yazdıran kandilci iki avlu boyunca yürürlerken "Sana," dedi. "Bu mektubu yazmamın sebebi olan rüyayı da anlatacağım. Altı ay önce görmüştüm. Dinler misin?"

Dinlerdi tabii. Âşık aşığı rüyasından tanır.

"Bir yüz görüyordum rüyamda," diye başladı kandilci. "Gölgede kalmış bir yüz oluyordu bu, bir kadının yüzü. Güneş arkasından, tatlı bir rüzgâr cephesinden geliyordu. Uzun saçları ağır ağır uçuşuyor, omuzlarına düşüyor, bir tutamı dudağının kenarına bir an tutunduktan sonra kendisini bırakıyor ve tekrar havalanıyordu. Neden sonra o yüz tutulmadan kurtulan güneş gibi gölgeden çıktı. Uyandım ve bu yüzü bir daha unutmayacağımı anladım. Sırtında toprak rengi, kaba ketenden bir giysi olduğunu uyandıktan sonra hatırladım, bir de dudağının kenarındaki esmer ben'i. Nerede görsem tanırım. Ama nerede olduğumuzu bir türlü çıkaramadım. Etrafta yabani otlar, çalılıklar, daha arkada kararmış, yıkılmış sütunlar, dağılmış sütun kasnakları vardı. Bir yangın harabesindeydik galiba. Tuhaftı. Çünkü üzerimde hem tanıdık hem yabancı bir duygu kaldı."

Bu rüya görüldüyse tamamlanması gerekti. Bu rüya görüldüyse gerçekleşme ihtimali var demekti. Karşılaşacaklardı bir gün ve kandilci diyecekti ki:

Ben sana âşık olduğumda bütün evrenin aşk olduğunu fark etmiş biriyim. Bir rüyada başlayan aşk kutludur diye bilirim.

TAPINAK KANDİLCİSİ FELİKS

Babası, Bergama'daki Asklepius Tapınağı'nda çıkan büyük yangından sonra Roma'ya yerleşmiş, karısı ölünce henüz yedi yaşındaki oğlunu son taşınmaz yük gibi getirip Tiber Tapınağı'na bırakmıştı. "Eti de sizin olsun kemiği de. Ben bir şeyini istemem."

"Peki sen kimsin?" diye sormuştu o zaman da başrahip olan şimdiki başrahip.

"Bunca yıllık hizmetim var," demişti adam. "Bergama Şifa Tapınağı'nın kapıcılarındanım. Ne rahip ne hekim olsam da hastayı sağlıklıdan, iyileşecek olanı ölecek olandan ayırmayı orada öğrendim. Üstelik köle değil, özgür ama yoksul biriyim."

Bergama, Asklepius şifa tapınaklarının en meşhuruna sahip olmakla övünürdü şunun şurasında. Hekimlerin ve hastaların koruyucusu tanrı Asklepius Bergamalıydı. Hekimlerin piri Hippokrates meşhur yemininde önce onun adını anmıştı: "Şifa veren Asklepius adına ve diğerlerinin..." Hekimlerin onuru Galenos, tıp mesleğine rüyasında gördüğü bu tanrının esiniyle başlamış, Bergama tapınağında yıllarca görev yapmıştı. Şimdi bu yoksul adamı kovmak yakışık almazdı. Değil mi ki şifakâr köpeği ayağının ucunda kıvrılmış olan tanrının heykeli şuracıktan başrahibe bakmaktaydı ve dili şifa dağıtan yılanlardan biri de çok gezmenin, bilgeliğin ve hastalara desteğin simgesi olan âsâsına sarılmıştı.

Yılanlı âsânın bir benzerini sıkıca kavrayan başrahip o kutsal mekânda yıllarını geçiren bu adamın gözlerine gördüklerinin hatırına bakmış, ağzından çıkan her sözcüğün karşılık geldiği ayrıntıyı Homeros'un destanına kayıp mısraları bulup ekler gibi ruhunun evini kamaştıran bir duyguyla dinlemişti. Gerçi kapıcıydı nihayetinde

bu kavruk adam. Ne uyku odalarına hasta indirmişti ne de rüya tabir etmişti, kimsenin rüyasına girmiş de olamazdı ama yine de o ailedendi. Yıllar boyunca o sudan içmiş o havayı solumuştu. Orada yenilenmişti kanı, iliği, dokusu ve geç yaşında belinden inerek şu çocuğa hayat veren zürriyetinde Bergama Şifa Tapınağı'nın mührü olmasa da bir gölgesi muhakkak vardı.

Çocuğa şöyle bir bakan başrahip yardımcısı, "Bunun eli ayağı rahat durmuyor saygıdeğer efendimiz, terbiye edilemez," dese de "Alalım," buyurmuştu gözleri hülyalı efendimiz. Neticede çocuk, Bergama Şifa Tapınağı'nı kül eden o büyük yangının hatırasını alazlanmış sağ kaşında taşıyordu. "Elbette," demişti başrahip o şevkle adama. "Çocuğun bundan sonra tapınağın kanatları altındadır, aklın kalmasın."

Lâkin sonraki günlerde anlaşıldı ki yedi yaşında olsa da beşten fazla göstermeyen bu oğlanda Bergama'nın bir esintisi olsun yoktu. Sorulsa, kendisi de üzerine eğilmiş ninnisini söyleyen bir annenin kokusundan başka bir şey hatırlamazdı. Ama söz ağızdan çıkmıştı bir kere ve çocuğun kaşındaki alazın yerinden gür siyah teller fışkırdığında bile baba çoktan kayıplara karışmıştı. Başrahip pek muteber bir terbiye yöntemini kullanarak çocuğu temizlik işlerinden başlayarak adam etmeye yeltenmiş fakat çabuk pes etmişti. "Alın," demişti o zaman. "Yaşlı kandilcinin yanına verin. Madem aklı havada, o halde rüzgârını kesmeli. Tapınaktan dışarı adım atmasın, suları durulsun hele ateşi azalsın."

Tapınağın bu en saf ve en güler yüzlü ayvazı, bir yangından belâsız kurtulmuş Bergama kazazedesi, arkadan gelen yıllar içinde ateşle terbiye edilmiş, onu terbiye etmeyi öğrenmişti. Onuncu yılın sonunda başrahibin yardımcısına bakılırsa kandilci hâlâ aklı bir karış havada, her gidere uyar her yöne su gibi akar biriydi. Bir on yıl daha tapınakta kalsa bile bir türlü kıvama gelmeyecekti. Ne dualarında hararet vardı ne yaktığı tütsünün dumanında huşû. Ama evet şu aşikâr, ateşle alevle arası iyiydi ve hiçbirini eline yüzüne bulaştırdığı görülmemişti. Tek mumun ışığıyla bile en karanlık en uzun dehlizleri aydınlatmayı, kandilleri en uygun yere asmayı, göz almasın

diye aleve siper çekmeyi, rüzgârın yönünce mum yürütmeyi; ateşi, üfleyerek coşturmayı, üzerine bir avuç toprak atarak söndürmeyi, yağ dökerek alevlendirmeyi, için için yansın diye küllemeyi en iyi o bilirdi. Ve kim uykusuzluğa onun kadar tahammül edebilirdi?

Bir rüyanın şahidi, yazıcı kölenin arkadaşı tapınak kandilcisi mahfaza içindeki mektubunu en emin yere saklamak için depoya girdi ve yağ dolu küpler, huniler, mum makasları, fitiller, şamdanlar, meşaleler arasında etrafına bakıverdi. Hangi kandilin nerede olduğunu gözü kapalı bulabilirdi. Avuç içine sığan minikler, iki kişinin ancak kaldırabildiği azametliler, çok burunlular, yuvarlak karınlılar, sanatkârane işlenmişler, acemi işi taklitler işte hepsi raflarda, tezgâhlarda, kapalı dolaplardaydı. Her birinin üzerinde nakışlanmış hikâyeleriyle tanrılar, tanrıçalar, üzüm salkımları, zeytin dalları, defne ağaçları. Kandilin zeytinyağını içip fitilini kemirirken suçüstünde yakalanan bir fare şu kandilin kurnasında betimlenmişti; kısa, eğri kılıcı, uzun kalkanıyla Trakya tarzı bir gladyatör bunun. Colosseum ise ırmağın tam karşısında. Bu ürkütücü yüzük taşının içinde olup biteni hiç görmemiş, heves de etmemişti kandilci ama uğultusu tapınaktan işitilirdi.

Mektubunu bir dolabın içine sakladıktan sonra kollarını sıvadı kandilci, eteklerini topladı. Fitil çabucak tükenmesin, bütün gece parlak ve sarı bir alevle yansın diye zeytinyağının içine el kararı tuz attı, hazneye sedir ve servi yağı kattı, mum hamurunu tarçın tozuyla yoğurdu, sığırkuyruğu otundan fitil yaptı, papirüs ve keten lifinden gömlek büktü ve sıra fanusları parlatmaya geldi.

Bu gözler çeşit çeşit, boy boy kandil görmüştü, en ucuzlar gibi en nadide olanlar da onun elinin altından geçmişti. Ama bunların hiçbiri altın kafesi elmas kakmalı şu kristal kandil çifti kadar ne güzel ne de kıymetliydi. O ikisi tanrı odası içindi. Şifa Tapınağı'nda her yer aydınlanırdı geceleri ve hiçbir kandilin yeri oluruna bırakılmış değildi. Kandilci, her yere sızan bir ışık gibi tapınağın bütün kıyı köşesine; mutfak, çamaşırhane, revirler, ameliyathane, hekim odaları, uyku odaları, hepsine girebilirdi. Tek istisnası vardı

bunun: Kutsalların kutsalı oda, tanrı odası. Adı ne olsa da yasak oda. Mimarinin merkezinde, üçüncü avlunun üzerinde, tapınağın zirvesinde, on dört basamakla çıkılan podyumun ortasında, bir sütun ormanının arasında. Her yeri görür, her yerden görülür. Ama kapısı gece gündüz sımsıkı kapalıdır.

Tapınakta saygıyla ve fısıltıyla anlatılanlara bakılırsa fani insanlar ile ölümsüz tanrılar arasındaki nihai köprü bu odada kurulmuştu. Dünyanın merkezi orada gökyüzünün merkezine göbek bağıyla bağlıydı. Çünkü orada tanrı hiç kimseye göstermediği gizli yüzüyle, kim bilir kaç asırdan bu yana kuşaktan kuşağa geçen bir meslek sırrı gibi başrahipten başkasının bilmediği gizli ismiyle, kendi zatı kendi görüntüsüyle dururdu. Ama bilgi gibi tecellinin de en değerlisi sıradan insanlara göre değildi. Bu, seçilmiş olanların işiydi. Bu yüzden tapınak mensuplarından olsa bile hiç kimse giremezdi oraya, başrahip müstesna. Olsa olsa çok kritik zamanlarda -Vesta rahibesinin iffetsizliği meselâ- tanrının heykeli sunak başına çıkarılır, orada insanların vefasızlığı karşısında gözünden yaş gelirdi. Hafifçe titrediği, yarı aralık ağzından bir onay sözcüğü ya da ret nidası çıktığı da olurdu ona danışıldığında. Nadiren gülerdi. Ama bu zaten tanrının sadece suretiydi. Özü, şu eşiğin arkasında gizliydi.

Her sabah ortalık tam ağarmadan kandilci saygıyla eğilerek o eşiğin üzerine bırakırdı altın kafesi elmas kakmalı, kristal fanuslu kandillerden birini. Kapıyı hafifçe tıklatır, usulca geri çekilir, sırtı kapıya dönük beklerdi. Çok geçmeden kapının açıldığını, başrahibin yeni kandili aldığını hisseder ve ancak kapı kapandıktan sonra henüz tükenmemiş eski kandili yine eşikten alarak geri dönerdi. O zaman merakla bakardı bu kandile. Tanrıların kokusu mürrüsafi katılmış yağı gece boyunca ışık saçmış, kutsal odayı, dokunulmaz heykeli aydınlatmış. Başrahip, tanrı odasından her çıktığında onun yüzünde de mucizevi bir emare görmek isterdi kandilci, yükseldiği yıldızların soluk izlerini. Ama kandil gibi başrahip de sönüp giderdi.

Diğer yandan kandilcinin başka türlü bir sırrı vardı. Şöyle ki; bütün tapınaklar gibi Şifa Tapınağı'nda da her türlü ateş bir diğe-

rinin aleviyle tutuşturulurdu ve başrahip alevden aleve atlayan bu ateşin mucizevi çetelesini Roma'nın kurulduğu gün iki kardeşin Tiber kıyısında yaktığı ilk ateşe bağlamakta hiç zorlanmazdı. Ama kandilci tanrı odasının kandillerinden birini bir gece mutfaktaki ateşten tutuşturduğunu bilirdi. Söz aramızda bir değil birçok gece. Oysa ne tapınak yıkılmıştı başlarına ne de tanrılar bu asi kula ses etmişlerdi.

Mucizevi ateş sönerse sönsün, gecenin kendisi için en sakin vakti başlayınca kandilci daracık bir merdivenden tapınağın terasına tırmandı, çatı alınlığındaki iki sütunun arasına, her zamanki yerine oturdu. Bacaklarını sarkıttı, başını sütunlardan birine yasladı. Roma içten içe gölgelerin arasından sıyrılsın, ışıklarını ağır ağır saçsın diye Forum, senato binası, tapınaklar, caddeler, saraylar, zenginlerin malikâneleri ışıkla donatılmış; bir sütunun çengeline kandil asıldıysa diğeri atlanmıştı. Hesaba katılması gereken şeyin ışıktan çok gölge olduğunu Roma'daki her kandilci bilirdi. Işığın mahiyetine vakıf olan gölgeleri ezber etmiştir, bu oyun bütün gece hafif rüzgârın yönünce Tiber'in yüzünde titreşecekti. Şu tunç kandilse, en görünmez yerine iliştirilmiş balık ve haç simgesine bakılırsa, Hristiyan ustalardan birinin elinden çıktıktan sonra bir kazaya uğramadan gelmiş, tapınağa kadar girebilmişti.

Gövdenin burnunda tüten alev onu besleyen maddenin ucundaki fitilde yanıyor, kimi bir resim gibi hareketsiz, kimi titriyor, tam ortasından koptu kopacak, inceliyor, vazgeçiyor anında, sönmek üzereyken canlanıyordu. Parmağının ucunu ateşin dokunulmaz varlığının içinden hızla geçirdi kandilci. Hiçbir şey duymadı. Sonra daha yavaş, sıcaklığı hissetti. Daha da yavaş. Alev parmağının ucunu yalayarak ikiye ayrıldı, ete sarıldı, bir hevesle kıvrıldı. Yılların kandilcisi, munis bir alevin acısıyla çileden çıkacağını sanmazdı, şu cılız alev canını acıtmaz sanmıştı. Ama gözlerinden ateş fışkırırken elini geri çekti. Neden sonra tunç el kandilinin alev dilimini ilk ateşi yakan insanoğlunun onu seyrettiği gibi seyretmeye başladı, yaşamı onun alevinde yorumlamaya kalkıştı.

Bu hep böyleydi, var olduğu günden bu yana ateşin kimyası hiç değişmemişti. Ateşte eli yanan ilk insanla şu kandilcinin hissettiği birdi. Her şey başkalaşırdı yeryüzünde. Irmaklar yatak değiştirir, deniz geri çekilir, limanlar içeride kalır, toprak ufalanır, yamaçlar akardı. Dağların zirvesi bile çökebilirdi. Mısırlı rahiplerin tuttuğu kayıtlara, çıkardığı haritalara bakılırsa yıldızlar bile yer değiştirmişti. O halde gökyüzünün bile değiştiği söylenebilirdi. İlk insanın gördüğü manzara bugünkü ile aynı değildi. Duygu bile üç aşağı beş yukarı öğrenilen öyleyse tabiatı bozulabilen bir şeydi. Neticede kandilci ateşin ilk ve tek evrensel ilke olduğuna karar verdi. İlk ateşin hatırası, önünde yalpalayan şu alevde aynıyla vakiydi. Pompeii ve Herculanium şehirlerini kor kesmiş kayaların, ırmak olmuş lavların, zehirli dumanların altına sonsuza değin gömen de özünde şu munis ateşten başka bir şey değildi. Ucunda kıvrıla kıvrıla yükselen isli dumanı, şu tapınak yansa, onun alevinde ne varsa bunda da o vardı.

O zaman iç geçirdi kandilci ve yakaracak bir dileği olan herkes gibi derdini ateşe açtı. "Ey alev," dedi. "Bir tapınağı yakacak kadar gücüm var ama sen gibi ben de söndüm söneceğim. Kanadı kırık olduğu için yolları yürüyen bir kuş, denizde boğulan bir balık kadar yalnızım." Başını alevden suya, kandilden ırmağa çevirdi. "İçimde yüz hayatı yüzer yıldan yaşayacak kadar heves var, benimse şu ırmağı seyretmekle geçiyor ömrüm."

Tiber'di yeryüzünde akan nehirlerin en harikulâdesi ama suyu kirli, meşrebi sertti. Oysa ışıl ışıl gemiler geçiyordu kandilcinin iki yanından, çok uzak ülkelerden gelen, adını bile duymadığı limanlara giden; yolcu, asker, eşya sevk eden gemiler. Onlardan birine atlamaya, üzerine tünediği şu terastan arkasına hiç bakmadan kaçmaya sorgusuz sualsiz hazırdı kandilci. Irmak boyunca gidebilir, Tiber'in doğduğu dağlardan kopup onunla birlikte Akdeniz'e dökülebilirdi. Napolili gemicilerin, Ostialı yelkencilerin söylediği şarkılardan her biri olabilirdi. Yeter ki bir kez yaşamak olsun. Öyle bir yaşamak ki bütün yaşamadıklarının telâfisi, varsın yaşamayacak olduklarının tazmini. Sonrasında ne olacaksa olsun. Onu da bir rüyada görmüştü, rüyası gerçek olsun.

Işıl ışıl bir gemi köprü gözünden geçmek için yelkenlerini indirmeye henüz başlamıştı ki hekim çömezi göründü basamakların ucunda ve kandilci, tapınaktaki biricik arkadaşına karşı tuhaf bir suçluluk duygusu hissetti. Değil mi ki rüyasını yazıcı köleye tabir ettirmişti. Oysa adalı Julius ve kandilci Feliks'in gizli saklı yoktu aralarında, aynı odada uyur, aynı sabaha uyanırlardı.

Güldüğünde ağzı yüzünün alt yarısını kaplayan, kıvırcık saçları başının üzerinde toplanmış, genç irisi bir oğlandı hekim çömezi. O koca ağız kandilcinin kulağına iyice yaklaşır, tükürüklerini püskürterek içyüzünü yeni öğrendiği bir sırrı fısıldardı her defasında. Çünkü olur olmaza meraklıydı. Nitekim aylar önce, henüz o rüya yüzü görülmemişken, yine bu terasta kandilcinin yanına ilişmiş ve "Ne düşünüyorsun," diye sormuştu.

"Hiç," demişti kandilci. Düşünecek bir şeyi olmayan çocuk hiç düşünmeden eklemişti: "İçim sıkılıyor. Kendimi bildim bileli kandilleri yaktım söndürdüm. Gözüne ilk çarptığım kişi için getir götür'düm. Dışarıda hayatın gürül gürül aktığını bilmesem, şu gemilerin gidip geldiğini görmesem belki bu kadar sıkılmazdı canım. Oysa suçlu Vesta rahibesi gibi diri diri gömülüyorum bu tapınağa. Julius, korkarım ırmağın ortasındaki şu kaya parçası gibi yerinden zerre kıpırdamadan bu tapınakta çürüyüp gideceğim."

Ancak on yedi yaşındaki biri hayatın kendisine, kendisinin hayata hazır olduğunu böyle kuvvetle hissedebilirdi. Oysa hayatı kandillerin ışığından okuyabilecek tahminleri vardı sadece. Oturduğu iki sütunun arasından Roma'ya doğru bakabilir ve ışığın dilinden, ateşin evinden kendi meşrebince akıp giden hayatı kestirmeye çalışabilirdi.

"İşte şu, hiç ışık yok, bir yoksul evi. Şu ev ışıl ışıl, çok varlıklılar, büyük ihtimalle bir ziyafet veriliyor. Şu kapkaranlık, sakinleri uyuyor. Şu evde köleler ellerinde kandillerle odadan odaya koşturuyor. Ya bir hasta ya bir doğum var, belki bir cenaze. Şu sokakta meşale ışığı hızla hareket ediyor. Askerler ya bir hırsızın ya bir caninin peşine düşmüş olmalı ya da kaçak bir kölenin, hem de Hristiyan'dı. Şunun

fitili yarılmıştı yoksa alev böyle sendelemezdi. Şunun yağı tükendi tükenecekti. Şu odada kandile aniden üflendi, iki âşık sarmaş dolaş, üzerlerine gecenin örtüsü çekildi."

"Ben anladım senin derdini," demişti hekim çömezi anında. "Sen aşk arıyorsun."

Kandilci ilk anda reddetmişti. "O da nereden çıktı?"

"Aşk arıyorsun," diye yinelemişti çömez.

O zaman on yedi yıllık hayatçığının bütün mahrumiyetiyle derin bir nefes almıştı kandilci, içli bir of çekmiş onu aynı derecede yakıcı bir ah takip etmişti. Bu kadar nidanın üzerine içindekini daha fazla tutamamış, çok önemli, çok tehlikeli bir gerçeği açıklayacakmış gibi sağı solu kolaçan ettikten sonra, "Demin utandım," demişti. "Haklısın. Ben galiba âşık olmak istiyorum."

Diğeri gülmüştü. "Hiç olmadın mı?"

"I-ıh!"

"O halde sen hiç kadın da tanımadın."

"Eğer korodaki genç kızları ve bitkin hastaları saymazsak seslerini duymadım."

Aslında daha dün sütunlardan birinin arkasından, tedavi rüyası bekleyen yaşlı kadınlardan birini -tamam, aslında onun refakatçisi olan torununu- bir süre gözlemişti kandilci. Ama yakından yüzlerine bakmadığı -elinde olsa bakardı-, seslerini duymadığı -mümkün olsa dinlerdi-, iki çift lâf etmediği doğruydu.

"Peki," demişti bu kez kandilci. "Ya sen? Kadınlarla tanışıp konuştun mu hiç?" Julius'un bazen ailesini ziyarete gittiğini, zaman zaman köprüden karşıya geçtiğini, Roma'nın şamatasına karıştığını bilmez değildi.

Hekim çömezi gecenin karanlığında, yıldızların altında, yerin kulağından, duvarların dilinden korkmadan, kadınlara ve erkeklere dair o kadar ayıp şeyi o kadar ayrıntılı anlatmıştı ki kandilci sonunda, "Sus lütfen Julius," demişti sırtından ter çıkarken.

"Bir şey bilmiyorsun bari öğren," diye sırıtmıştı çömez. Onlar kadınlardı. Şöyle ağlar, şuradan kanar, buradan çağlarlardı. İnsanı içine hapsedip erliğini kesenleri, aldığını geri vermeyenleri bile vardı.

Hekim çömezinin Roma'nın bütün kadınlarını tanıyıp tanımadığını kendisi bilir ama meşhur Faustina'yı tanıdığı belliydi. Sağ baldırında onunki kadar güzel bir ben taşıyan başka kim vardı? Hangi kadının saçları kızıl bir şelâle gibi omuzlarından aşağı sarkardı?

"İnelim," demişti kandilci. "Yağların takviye zamanı geldi."

Yine de gözünün, istemediği yere kaymasından gözü kandilciyi korusun ama o galiba istemediğini de görmek istiyordu. Çıplaklık tanrılara özgü olsa da tutucu Roma'da hiç olmazsa sıradan ölümlülerden beklenen giyinik olmalarıydı. Utanmak insana mahsus, masum olmasa kandilci rüyasında bile çıplaklığından utanmazdı.

Sabah uyanınca "Şimdi," demişti. "Gazaba uğrayacağım. Artık bir kokarcaya mı çevirir beni tanrılar yoksa su samuruna mı? Hiç olmazsa elden ayaktan olacağım." Gerçi ne kör ne de çolak olmuştu ama gün boyunca en yaşlı kadın hastanın yanından geçerken bile gözlerini yere çevirmişti ve o gece anlamıştı ki akranlarının yeniyetmelik düşleri ona göre değildir. Onun merak ettiği başka bir şeydir. Kadınlar nasıl hisseder nasıl severdir? Onlar da sever midir? Aşk nasıl bir şeydir? Onun da rüyasını işte çok geçmeden görüvermişti.

Köprü gözünden geçen gemi yelkenlerini henüz açmıştı ki "Bir düş gördüm," dedi kandilci. "Aylar evveldi ve şu tapınağın çatısı altında herhalde hiçbir hastanın göremeyeceği bir şeydi."

"Tuhaf olan ne? Burası düşler tapınağı."

"Rüya ama gerçek gibiydi. Biri var. Birbirimizi henüz tanımıyoruz, hiç karşılaşmadık. Bildiğim tek şey Roma'da ya da değil ama aynı dünyadayız, aynı göklere bakıyoruz. Aynı seyyareleri aynı takım yıldızları seyrediyoruz. Aynı güneş ısıtıyor bizi. Şu an süt mü sağıyor, yün mü eğiriyor, hanımının saçlarına iğneler mi konduruyor, yemek mi pişiriyor? Bunları bilmiyorum. Bildiğim tek şey var, biri var ve yaşıyor."

"Evet," dedi hekim çömezi. "Emin olabileceğin tek şey yaşadığı."

Sabah Julius'un sesiyle uyandı kandilci. Anında yumdu gözlerini, şunun şurasında iki satır uyumuştu, belki o yüz bir rüyasına daha girerdi. Ama bu ses kümesteki genç horozun talimsiz ötüşü gibi böyle çatladıkça artık uyku tutmazdı. Dirseğinin üzerinde yarı doğruldu, çapaklı gözlerle çömeze baktı.

"Başrahip seni çağırıyor. Başhekimin odasında."

Başhekim yardımcılarından biri bazı bitkileri yüzük parmağıyla karıştırıyor, bir diğeri demliyor, daha diğerleri kaynatıyor, yağa bala yatırıyor, öğütüyor ya da harmanlıyor. Her işe yarayan ilâçlar, tek derde derman olanlar, bir yanı onarırken diğerini yıkanlar, onun yıktığını yapanlar bu tezgâhlarda hazırlanıyor. Ağırlığınca gümüş değerinde olanlar da vardı aralarında, tarla kenarından fışkıran arsız otlar da. Elini uzatsan baldıran otuyla karşılaşırdın Roma'da ama meselâ adamotu nadirdi.

Asistanlar, hastalar ve refakatçiler çekilince kandilcinin neden çağrıldığı nihayet anlaşıldı. Başhekim pahalı bir kitabı -tıp kitaplarının hepsi öyleydi- raftan indirdi. Ağır rulonun ucunu kucağına sarkıttı. *Faydalı Bitkiler Kitabı*'nın bir bölümü şifanın en sihirli otuna ayrılmış, adamotunun güzel bir resminin yanında efsanesi ve tıbbiyesi uzun uzun sıralanmıştı.

Başhekimin okuduklarına bakılırsa bilindik nebatların en etkileyicisi olan adamotu tanrısal şifanın gücüne sahipti. Yahudilere göre peygamber Süleyman'ın, yüzüğünde sakladığı zerresi bile cinlere hâkim olmasına yetmişti. Sezar da İskender de Hannibal de düşmanlarını alt ederken adamotundan yararlanmışlardı.

Oysa görünürde hiçbir albenisi olmayan bu nadirenin özelliği köklerindeydi ve onu benzerlerinden ayırabilmek, çiçeğinden yaprağından geçip köküne inebilmek için gecenin çökmesini beklemek gerekirdi. Düpedüz insan biçimindeki bu kökleri tanımak kolaydı ama onu koparmak yürek isterdi. Zehirli gazlar çıkarır, koparanı öldürebilirdi anında, söküldüğü anda attığı acı çığlığı işitenler sağır olup çıldırmamışsa.

Başhekim yazmayı kucağına bıraktı. Efsanesi bir yana olsun, aşk iksiri, hamilelik ilâcı olması da şöyle dursun en güçlü ağrı kesiciydi adamotu, ameliyat öncesi uyuşturucunun hammaddesi. Âdeta geçici bir ölüm. Asırlar önce şu nifakçı Hristiyanların lideri sözde peygambere çarmıhta iken bir mercanköşk dalının ucunda uzatılan sünger de büyük ihtimalle adamotu özütünde ıslatılmıştı ve asi, herhalde böyle bir düzenin sonunda bağlılarını dirildiğine inandırmıştı.

Neyse ne; neticede binlerce yıldır kullanılan bu bitki Şifa Tapınağı'nın da en kıymetli hazinesi ve sırrıydı. Gerçi uyuşturucu etkisi deliliğe yol açabilir, fazlası insanı öldürebilirdi ama tapınağın hekimleri zaten bu dozları ayarlayabildikleri için hekimdi.

Başhekim sustu ve sonunda başrahip konuştu. İşte bu müstesna ot tapınakta tükenmek üzereydi ve Arabistan, Hindistan, Serendip, Suriye, Kızıldeniz'den gelen nakliye sandıklarının içinden de çıkmamıştı. Roma'nın şifa pazarlarına ise tapınak otacısı uğramazdı. Şarlatan hekimler, cingöz baharatçılar hep bu pazardaydı çünkü. Ebedi gençlik ve sonsuz sağlık pazarlamada üstüne olmayan, onca mucize bitkisi tezgâhının üstünde elinin altında duran bu sahtekârlara kalsa filân karışım her derde devaydı. Kimse de bu karışım her derde devaysa neden Roma'nın yarısı hasta diğer yarısı da hastalık hastası diye sormazdı. Adamotuna dönersek, bazen Roma'nın yüksek yamaçlarında da rastlandığına göre vakit kaybetmeden keşfe çıkmak lâzımdı.

Faydalı Bitkiler Kitabı'nı tekrar açan başhekim resmi gösterirken "Zihninize iyice kaydedin," dedi. "Bunu bulması için otacıya yardımcı olacaksınız." Daha çok kandilciye hitap etmişti. Otacının

gözlerinin eskisi kadar keskin olmadığı çoktandır fark edilmişti ve tapınağın gece görüşü en kuvvetli, uykusuzluk karşısında en mukavim olan ferdi işte şu kandilciydi.

Ertesi sabah daha gün doğmadan otacı ve tayfası tapınaktan ayrılırken hepi topu Roma'nın yakın dağlarına tırmanmaktan ibaret bu yolculuk kandilciye Tiber gemilerinden biriyle Akdeniz'e açılmak gibi geldi. Pas rengi kütlesiyle ağır ağır akan Tiber'in üzerinden yolunu şaşırmış yeşil bir su tavuğu havalanırken kafilenin en genç yolcusu, tapınağa sırtını dönmüştü çoktan. Rüyasını bulacaksa bu tapınağın dışındaydı. Tanımaktan yana kuşkusu yok, nerede görse tanırdı bu gölgeli yüzü. Ama Roma'da bunca yüz arasında ona nasıl rastlayacaktı? Rastlantı, başıboş birçok ihtimaller dizisinin gerçekleşmesini gerektirir. İşini rastlantıya bırakmamaya ahdetti kandilci ve yoluna çıkan her yüze dikkatle bakmaya başladı. Sadece bir yüz arıyordu, ilk bakışta, işte bu o, dedirtecek bir yüz. Daha rüyasında anlamıştı ona rastladığında, ölümsüz olmasa da ölümden korkmayacağını, tapınakta bulamadığını bir kadının aşkında bulacağını. Ruhu yansıtmasa yüzlere kim bakardı?

Roma'ya doğru yol alsalar yaşamla önce ırmak pazarı cihetinden yüz yüze gelecekti kandilci. Fırıncı çoktan tezgâhını açmış, ilk kısım ekmeği pişirip sıraya dizmiş, köşedeki çorbacı kazanını kaynatmıştı bile. Berber sokağın köşesine kurulmuştu, tacirler Tiber mavnalarından boşalan mallarını yaymıştı, zanaatkârlar el emeklerini. Dantel gibi işlenmiş sandaletlerin yanında ucuzcu, tek parça deriden tek dikişle basit bir ayakkabı imal ediyor. Afrika'dan, uzağı ve yakınıyla bütün Asya'dan buhur, karabiber, safran, tarçın, hindistancevizi, inci, safir, saydam değerli taşlar, erguvan rengi kumaşlar, gergedan boynuzu, fildişi oymalar zengin müşterilerini bekliyor. Aç yatıp aç uyanan fukara ise iki değirmi ekmek için değerine güvenmediği parayla pazarlık ediyor. Mide doldurup daha yemek için kusanlar da, yediği dişinin kovuğunu doldurmayanlar da buraya uğruyordu. Roma'yı burası doyuruyor ya da aç bırakıyordu. Damar damar üstüne burada biniyordu.

Kandilciye kalsa her tezgâhta oyalanır, her hayata karışır, her yüze bakardı. Ama yönleri Roma'ya değil dağlara doğruydu ve yaşlı otacının gözlerinde azalan takat bedeninde fazlasıyla mevcuttu. Yürümüyor koşuyordu âdeta. Yine de kandilci Tiber kapısından çıkmadan önce surdibi tezgâhlarının birinden bir dilim ballı kek alacak vakti buldu. "Kaç para? Buyrun işte, Efendi Naso onu bana verdiğinden beri kesemde." Hayatında ilk kez alışveriş yapıyordu.

Yer yer güneşin altında yer yer bulutların gölgesinde; üzüm bağları, sorgun ağaçlığı, zeytinlikler, sebze ve meyve bahçeleri, çayırlar, tarlalar arasında bir ok gibi ilerleyen Roma yolu iki nokta arasındaki en kısa mesafenin bir doğru olduğunu doğrular gibiydi ve düzgün parlak taşların üzerinde Roma'nın her simasına rastlamak mümkündü. Hatipler, turneye çıkmış aktörler, oyunlar için atletler, coğrafyacı, ressam ve seyyahlar hep Roma'ya gidiyordu. Tıka basa dolu, demir tekerlekli yük arabaları ve kalabalık köleleriyle neredeyse bir evin eşyasını yanında taşıyan soylular ise sayfiyelerine doğru. Kandilcinin aradığı yüz hiçbirinde yoktu. Hele yolun iki yanında sıralanmış mezarlarda, anıt mezarlarda hiç yoktu.

Bir mezar taşında hekimlerin simgesi, itibarlarının alâmeti, mezar taşlarının değişmez delâleti olan meşhur kan alma kabının şekli tanıdıktı, bir diğerine ise "Beni hekimler öldürdü," yazısı kazılmıştı ki bu ikincisi Romada pek yaygındı. İlki doktora diğeri hastaya aitti bunların ve şimdi ikisi didişmeden yan yana yatıyordu. Bazı mezar taşlarında, "Ölümlüyüz biz, ölümsüz değiliz," yazıyordu. Bu eğer taşçının marifeti değilse ölünün kendisi ya da ailesi ölümden sonra bir yaşam olduğuna dair ümit sahibi değildi. Gerçeği şimdi kendi bilir. Bunlar toprağı güneş altında ısınan, yağmur altında ıslanan talihli ölülerdi. Bir de yeraltı mezarları vardı ki -katakomplar-, "Bir mezarınız olmasın," diye ilenirken yere tükürdü otacı rahip. Diride cüzzamlı neyse ölüde Hristiyanlar yerin altına öyle sürülmüş öyle lânetlenmişti. Yine de nasılsa yol kenarındaki bir mezar taşına gözü takıldı kandilcinin. Ölüm tarihi kayıtlıydı ama doğum tarihi yoktu, onlara göre gerçek yaşam öldükten sonra başlıyordu çünkü.

Oysa Roma, yaşamı doğum ve ölüm tarihleri arasına kaydetmeye alışıktı. Bir kere daha yere tükürdü otacı.

Çok geçmeden ölüsüyle dirisiyle ana yoldan saptılar. Gökyüzünün rengini gezerek yükselen yamaçlarla birlikte yabani hayvanların, zayıf korulukların, sık çalılıkların, geçitlerin, çobanların âlemi hemencecik başladı. Koyu yeşilin üzerinde taze yeşil öbekler, açmaya başlamış keten çiçekleri, boyu bir karışı bulmuş yabani otlar, filizler, başaklar arasında; hepsinin sırtını yalayan mayıs aydınlığı ve kesik ot kokusunun ortasında; bu dağlarda yaşayan birine dair bilgece bir sezgi gencecik kandilcinin üzerine o anda sindi.

Bu dağlarda gökyüzü daha yakın, bulutlar omuzdaştı. Tabiatın en küçük ayrıntısında bile gören gözler için apaçık işaretler vardı. Şu toprak, üzerinde tapınakların kurulmasından önce de kutsaldı. Şu tomurcukların yarın sabah patlayacağını bilmek için Delphoi kâhinesi olmaya gerek yoktu. Bilinmesi gereken bir şey varsa, mağara oyuklarında, korularda, ormanlarda, derin denizlere doğru akan ırmaklarda, bir kuzunun doğmasında, annesini tanımasında, incirin kokusunda, zeytinin acısındaydı. Gerisini getiremedi kandilci. Ama dilinin ucuna kadar gelmişti. Kalın gövdesi çatlamış şu meşe ağacı galiba ona bir şey söylemişti.

"Burada biraz dinlenelim," dedi otacı. "Dinlenelim," dediyse de gözüne kestirdiği otun, çiçeğin, kökün, yaprağın üzerine eğiliyor, kimini parmaklarının arasında yokluyor, kokluyor, kiminin tadına bakıyor; nazik olanları sepete yatırmalarını, dayanıklı olanları torbaya koymalarını işaret ediyordu. Safran da vardı burada biberiye, defne, yarpuz, ılgın, yonca da. Otacının saydığı son isimleri işitemedi kandilci çünkü sırtını yasladığı meşe ağacının altında, yıllarca kurusundan, tohumundan, kokusundan tanıdığı lavantaların arasında içi geçivermişti.

Çok geçmeden yine otacının sesiyle uyandı kandilci. "Selâm sana iyi yürekli çoban," diyordu otacı, bir yabancıya. "Adın nedir?"

"Uykusu gelmeyen çoban diye bilinirim bu dağlarda. Babamın koyduğu ismi soruyorsan Fazelis'tir ama hatırlayanı yoktur. Korkarım babam bile bana verdiği adı unutmuştur."

Yarı doğruldu kandilci. Gördüğü, yaslandığı dağlar gibi heybetli, bir o kadar sade ve saf biriydi. O da asabileri yatıştıran karacaotunu tanır, türlü türlü kınakına ağacından hangisinin kabuğu bataklık hummasında yararlıdır, birini diğerinden ayırırdı. Ama adamotu yoktu buralarda, daha yükseklerde de yoktu. Bu dağları avucunun içi gibi bilirdi çoban ve süt içmezler miydi acaba, yeni sağmıştı, heybesinde kuru peyniri ve ekmeği vardı ve kulübesi az ötedeydi. "Şurada, meşe ağacının hemen arkasında. Görmediniz mi?" Kulübem dediği derme çatma bir çatı, dört ahşap duvar, tek kanat kapı. Rüzgâr biraz kuvvetli esse tekmilini önüne katıp teker meker götürecek.

Rüzgârdan eser yoktu şimdilik ve kandilci, gölgeye sığınmış otacı rahiple sohbet eden çobanın sükûnetine ara sıra göz atıyordu. Birbirinin sırtında tüllenen dağlara bakarak, ılgınlar, kübbarlar arasında konuşuyordu bu adam. Göklerin haberini, suların selini, bitkilerin şifasını, hayvanların macerasını; ateşin, rüzgârın, toprağın, bulutun, yağmurun mecrasını çözmeye alışık olduğu her halinden belliydi. Ancak dağlarda yaşayan biri ve az evvel, meşe ağacına yaslanan kandilcinin uykusuna bir an için gülümsemişti.

UYKUSUZ ÇOBAN
FAZELİS

Roma surlarının dışında, Tiber'in karşı yakasında, dağlarda doğmuş, dağlarda yaşamış bir çobandı Fazelis. Kırkını çoktan devirdiğini, belki ellisine merdiven dayadığını tahmin ederdi kendisi fakat ömrü sıradan yıllarla ölçülecek gibi değildi. İnsan cihetinden yalnızdı, yalnızlığından yakınmak da aklına hiç gelmemişti Fazelis'in ama Şifa Tapınağı'nın otacısı sağlığından sual edecek olursa evet, bir şikâyeti vardı. Saman döşek de onundu ot yastık da. O da anasından doğan her fani gibi uyuyarak büyümüş, uyuyarak dinlenmişti. Onun da uykuları geceden sabaha yeniden bütün kılmıştı dağılan sakinini. Oysa çoktandır sırtını döşeğe başını yastığa bırakarak derin bir gece uykusuna dalamamıştı.

Uykularının giderek azaldığını yıllar önce fark etmişti çoban Fazelis. Bir gece, herkesin uyuduğu sırada -Roma'nın asilleri ne kadar geç uyursa yoksulları o kadar erken girerdi yatağa- o da döşeğe uzanmış ama bir türlü uyuyamamış, ertesi gece uyurum zannetmişti. Uyumuştu da ama gecenin bir yarısında uyanmış, sabaha kadar da bir daha uyku tutmamıştı. Sonraki gecelerde üzerine o tatlı sarhoşluk çöker gibi oluyor fakat daha tam dalmadan, omuzuna bir el dokunmuş, yüzüne bir nefes üflenmiş gibi aniden uyanıyordu, ruh bedenden havalanmış ama anında vazgeçerek gürültüyle bedenine düşüvermiş gibi. Yıldızlar yerli yerinde oluyordu semaya baktığında. Tamamlanmıyordu uykusu, başlamadan bitiyordu.

Bu böyle devam etmişti ve çoban Fazelis azaplı döşeğe uzanmaktan artık vazgeçmişti. Oysa sorguçlu kuşlar yuvalarında, sırtı mor kertenkeleler kovuklarında, ayılar inlerinde, köstebekler oyuklarında, böcekler taşın, toprağın altında uyuyordu. Bir onun uykusu

gelmiyordu. Yaslandığı meşe ağacının altında güneş doğarken bir an başı omuzuna düşüyor, sonra bedeni devriliveriyordu toprağın üzerine. Lâkin gözleri anında fal taşı gibi açılıyordu ruhu teskin etmeyen, uykuya benzese de uyku olmayan o şeyden. Bu uyku değil, bedenin ölmemek için uyku adına kendini kandırdığı bir şeydi olsa olsa. Ruhun bedenle birlikte yuvarlandığı o tatlı karanlıkla ilgisi olmayan bir sızma. Yalancı bir uyku. Uyurken bile uyanık. Bazen iki gece üç gece o bile gelmiyordu.

Oysa bir hırsız uykusuna, bir yağmur uykusuna, bir kış uykusuna, bir şifa uykusuna hatta bir hasta uykusuna razıydı çoban Fazelis, iki derin sancı arasında düşülen geçici bir uykuya. Yeter ki uyusa. Ama yok. O zaman bir uçurumun üzerinden görünen Roma'nın kandillerine bakıyordu. Uykular vardı orada insanı kütük gibi deviren, sağır bir duvara çeviren, sinsi sinsi sızan, yavaş yavaş ele geçiren. Onda hiçbiri yoktu. Uykuyu kaybettiği için uyanmanın mutluluğunu da kaybetmişti çoban Fazelis. Deliksiz bir uykuyu özlediği gibi deliksiz bir uykudan uyanmayı da özlüyordu ve beş yıldır rüya görmüyordu. Gördüğü rüyaları ise çoktan unutmuştu.

Kendini bildi bileli çobandı. Kış bitince ağılları dolaşır, haftalarca kapalı kalmış koyunları ve keçileri toplar, yamaçlara doğru yola koyulurdu. Akşam yıldızı henüz parlamadan geri döner, kuzuların koyunlara karışmasını bekler, hepsini tek tek tanır, birbirine tıpatıp benzeyenleri bile gözlerinden ayırırdı. Sürüyü süt arttıran çayırlara doğru sürmeyi, delice otlarından uzak tutmayı, sis ya da yağmur bastırdığında mağaralarda toplamayı atadan babadan öğrenmişti. Doğuran bir koyuna yardım etmeyi, kuzuyu, üşümesin diye bağrına basmayı, yorgun anneyi avutmayı, gözlerini sıvazlamayı bilirdi. Kaybolan koyun nerede aranır, yarası nasıl sarılır bunu bilen de çobandı.

Karanlıkta görülen şey gündüz görülene benzemez ve uykusuzluk en fazla çobanlara yaraşır. Neticede sığırtmaç türküleri çığırarak gördüğü her ağacın altında kıvrılan tembel çobanlardan değildi. O uyurken deli keçi sürüyü kayalıklara doğru çekmez, uçurum-

lara sürüklemezdi. Şimdiye değin sürüsünden koyun kapan bir kurt görülmemişti. Zaten uyusa da fark etmez çünkü köylüler adı uykusuza çıkan çoban kadar köpeğine de güvenirdi. Lâkin aynı köylüler şunu da merak ederdi: Bu ağaç böyle ne kadar ayakta kalır? İlk fırtınada devrilip gitmez mi?

Oysa yüzü sapsarı kesilmiş, avurtları çökmüş, nefesi kokmuş değildi uykusuz çobanın. Dikkati dağılmıyor, toprak kâseyi elinden düşürmüyor, bir işin ortasında gözkapakları inmiyor, kendisine söyleneni unutmuyor, patikaları şaşırmıyor, parmak hesabını hatasız yapıyordu. Eline ayağına, düşüncelerine duygularına hâkimdi. Hayatından bir şey eksilmemiş, bir yük binmemişti üzerine. Herkes nasılsa o da öyle. Bir farkla, onun zamanı iki katına çıkmıştı, geceleri de yaşıyordu ama biraz canı sıkılıyordu.

Çobanın anlattıklarını düşünceli düşünceli dinleyen otacı, "Bizim tapınağı ziyaret et," dedi. "Çok uyuyanlar kadar uyuyamayanların da dermanı bizdedir. Ne zaman gelebilirsin?"

"İki gün sonra."

"O halde iki gün sonra gün doğarken adada ol. Kandilci Feliks, bak işte şu genç, seni Kutsal Yol'un başından alsın."

"Kandilci Feliks," diye tekrarladı çoban. Tanışmışlardı.

Çobanın az ötesine uzanmış kehribar rengi köpek ise tek gözü kapalı öbürü yeteri kadar açık, kandilciyi göz hapsine almış -diğerlerini değil-, uyku ile uyanıklık arasında onu süzüyordu; bir daha karşılaştıklarında kokusu kadar görüntüsünden de tanısın diye.

İki gün sonra daha gün doğmadan köpek, kollarının üzerine bıraktığı başını hiç kıpırdatmaksızın gözlerini çobana doğru çevirmişti. Nereye?

"Sağlık Tapınağı'na," dedi çoban derin bir iç geçiren köpeğin başını okşarken. "Otacı rahip, orada benim illetime çare bulabileceklerini söyledi. Tanrılara tanrıçalara inandığım yoktur ama çare niyetiyle tedavi odalarının kapısını çalmaya değer. Tahmin ederim ki uzun sürmez, bir iki güne dönerim. O zaman zarfında sürü köyde. Senin de boynunda zincir, ayağında kıskaç yok. Pınarın şuracıkta kaynıyor, rızkın ağaçların arasında. Başının çaresine bakabilir, karnını doyurabilirsin. Haydi şimdi hoşlukla kal. Kulübem de sana emanet."

Dağdan köye, köyden yamaçlara, yamaçlardan ovaya ağaç değneğine yaslanarak indi uykusuz çoban. Uzunca yolu yürüdü, Tiber kapısından girdi. Sandaldan inen ya da köprüden geçen herkes gibi o da daha karanlıkta adaya yığılmış kalabalığa karıştı ve dağları arkasında bıraktığını anladı. Roma'ya inmişliği nadir, tapınaklara gitmişliği hiçti ama başlı başına bir şehir, bambaşka bir âlemdi burası. Hastalar kendi derdine düşmüşse de hasta yakınlarından birkaçının ona tedirginlikle baktığı gözünden kaçmadı. Dağlı. Barbar değilse de bir yabani. Kandilci o kalabalığın arasında bile kendisini eliyle koymuş gibi bulmasa çoban belki gerisin geri dönerdi.

Hasta, hasta yakını, sedye, koltuk değneği, dualar, iniltiler arasında sütunlu Kutsal Yol boyunca yürümeye başladılar. Sağlı sollu dizilmiş tezgâhlarda bronzdan, ahşaptan, taştan, topraktan figürinler; inek,

öküz, boğa, koç, koyun, kuzu, güvercin, horoz şeklinde kurban temsilleri. En fazla da iç organlar, dış organlar. Ne işe yaradıkları üzerlerinde yazılı: "Böbreklerimin sağlığı için." "Tanrım eğer göğsümdeki ağrıyı giderirsen sana şu akciğeri sunacağım."

Neticede tanrılar ölümcül acıları önleyebilirdi ama onlara sebep olan da kendileriydi. Onlar bir öfke nöbetinde kullarının üstüne veba gönderebilirdi, erkeklerin zürriyetini, kadınların doğurganlığını kesebilirdi. Şu Kutsal Yol'un sonundaki tapınaksa bunları tedavi etmek için vardı, tanrıları hoşnut etmek kaydıyla tabii.

Çobanın içinden bir hoşnutsuzluk geçtiyse de, nereden bilsin aynı duygunun kandilcinin de içinden geçtiğini. Tanrı ve tanrıça heykelciklerini bağrış çağrış pazarlayan bu satıcılara başrahibin çıtı çıkmıyordu. Kutsal Yol kirası da alıyordu çünkü, satıştan komisyon da. Kimse fesatlık etmesin, dinin gönenci için!

Tapınağa iyice yaklaştıklarını çoban artan hayvan nüfusundan anladı. Kafası balyozla dağıtılacak lekesiz beyaz, güçlü boğalar Capitolium tepesindeki görkemli Jupiter Tapınağı'nda görülürdü, Tiber tapınağı içinse ise daha mütevazı olanlar yeterliydi. İlk insanlardan bu yana aynı teknikle çatılmış dal kafeslerde alt alta üst üste tavuklar, horozlar, ördekler, güvercinler gurulduyor. Kuzular etrafı merak ve neşeyle seyrediyor, bir insan elinin uzanıp iki kulak arasından başını okşamasını bekliyor. Hamile koyunlarsa tedirgin ve yorgun. Onun kuzusu dünya denen bu yeri hiç görmeyecek çünkü filân tanrıça ille de hamile koyun ister. Bekleşen, cıvıldaşan, gölgelenen, huzurla dinlenen, huzursuzca tepinen, böğüren, ipini çekiştiren, sürüklenen, iteklenen onca hayvan, keskin bir koku, derin bir uğultu. Bütün tapınaklar gibi Şifa Tapınağı da sunağından yükselen dumandan tanınırdı. Roma'da herkes işsiz kalsa rahip kasaplar işsiz kalmazdı.

Kurban bir yana, avludaki revaklar boyunca duvarlara asılmış onca şükran nesnesine bakılırsa içinden ne gelmişse sunmuştu iyileşen hastalar. Gönüller ganiydi. Izgara şişleri, parfüm şişeleri, balta ve ok uçları, lirler, flütler, ağırşaklar, elbiseler, çelenkler, bronz

bir kâse, bir ayı postu. Altın ve gümüş dallar hazinede saklanır, öyle uluorta sergilenmezdi. Saçlarını adamış bir kadının, ucunda mersin dallarıyla iki örgüsüne ise kimsenin dönüp baktığı yoktu.

"Ben okumak bilmem," dedi çoban. "Neler yazıyor bunlarda?"

"Onları bırakanların çoğu da okumak bilmiyor. Şekillerine bak anlarsın."

"İşte dizden aşağı kocaman bir ayak. Demek bunun sahibi seyahat etmek istiyor."

"Yok. Burası Sağlık Tapınağı. Bunu buraya bırakanın ayağı kırılmış ya da ağrıyor olmalı."

Çoban çabuk kavradı. "Şu kulak. Demek sahibi sağır ya da kulak ağrısı çekiyor. Şu el. Demek sahibi çolak ya da parmakları iş görmüyor." Karnı ağrıyanlar şu gövdeyi, başı ağrıyanlar bu kafayı getirmişlerdi. Şu göz, sahibi de kör. Ya da çobanın kendisi gibi uykusuzluk çekiyor.

Çoban bir karaciğer şeklinin meramını çıkarmaya çalışıyordu ki kalabalık hareketlendi. Hasta kabulü başlamıştı. Başhekim ve yardımcılarının arasında başrahip hastaların kimini uzun uzun dinledi, kimine dikkatlice bakmakla yetindi. Kiminin göz akını, dilini damağını yokladı, kiminin nefesini kokladı. Şu kırık kaynayabilir şu çıkık yerine sokulabilirdi. Şu asabi genç vesvese illetine düşmüştü. Tapınağın teraslarında güneşlenerek, dişbudak ormanında mis gibi havayı içine çekerek, beden hareketlerini aksatmadan, sıkı bir perhizle kendine gelebilirdi ve bu da kendisini daha az dinlemeyi öğrenmesi demekti.

Diğerlerine gelince. Yılan sokana sarı kantaron, öksürene kömür ateşinde pişirilmiş incir. Dişleri temizleyecek olan kavrulup öğütülmüş denizatı, mideyi tedavi edecek olan canlı canlı yutulan kabuksuz salyangozdur. Sarısabır, karacaot ikisi de müshildir, yağmur suyu hem göz hem ishal tedavisinde eşsizdir. Sirke, zift yara temizleyici, akantus yaprakları şifanın bitkisidir. Hem yenen

hem lapası yaraya sarılan lahana ise her derdin devası, yaşlı Cato da öyle söylemiştir.

Lahana her derdin devası olsa da başrahip körlerin gözünü açamayacağını bilir, gözkapaklarının altında sadece boşluk bulunan hiç kimseyi tapınağa kabul etmezdi. Ama en ağır arpacığı sarımsakla geçirebilirdi ve körün gözü açılırdı böylece. Aynı başrahip yatalakları ayağa kaldıramazdı ama diz kapağının arkasındaki irin dolu yarayı iki günde kurutabilirdi ve kötürüm ağır ağır yürüyerek tapınaktan çıkıp giderdi, sekmesi de yakındı. Sütten kaynaklanan meme iltihaplarını keten tohumu ve buğday lapası ile gidermek kolaydı burada. Midesi ekşiyen, bulanan; kusan ya da vakitli vakitsiz canı bir şeyler çeken hamileler de teskin edilebilirdi. Ama karnı burnundaki kadınların doğuracağı yer burası değildi. Çünkü onlar ölüme çok yakınlardır ve Hippokrates'e bakılırsa bir kadının böğrünün ortasında tuhaf bir hayvana benzeyen rahim çok kararsızdır. O tekinsiz kısma sadece tanrılar karışır. Her derde bir devası vardı tapınağın, her ilâcı her odası ama bir doğumhanesi yoktu bir de morgu.

Bu sabah da hastaların bir kısmını umutsuz bulmuştu başrahip. Sabaha sağ çıksalar bile haftayı bulamazlardı. Hepsi geri gönderildi. Sonuçta bu tapınağın kapısında da bütün benzerleri gibi aynı cümle yazılıydı: "Buraya ölüm giremez ve buradan içeri adım atanın vasiyeti açılmaz." Hiçbir başrahip şifahanesinin ismini kapısından diri girip ölü çıkan birinin hatırasıyla lekelemek istemezdi. Bu şifahanenin umutla bekleyen hastaları arasından bir ceset geçmez, kapısından bir cenaze çıkmazdı.

Birçok hastadan sonra, "Neyin var," dedi başrahip dağlar gibi sağlam, çınarlar gibi heybetli görünen çobana. Boş yere karşısına dikilenlere duyduğu öfke burnunun ucunda, bu yüze dikkatlice baktı. Görünürde bir şeyi yoktu bu adamın ve görünmezde bir şeyi olsa boyuna posuna değilse bile cildinin rengine, gözünün akına yansırdı.

"Ben," diye kekeledi çoban. "Uyuyamıyorum."

"Melisa otu, lavanta, kedi otu demleyip içtin mi? İki gece uyuyamasan bile üçüncüsünde mutlaka dalarsın."

"Öyle böyle değil efendim. Denemediğim bitki, suyunu içmediğim ot kalmadı. Dağlarda yaşıyorum, sizler kadar olmasa da şifalı bitkileri az çok tanırım. En tazesi en güzeli bizdedir. Ama ben bunca şifanın ortasında, beş yıldır uyuyamıyorum."

"Tamam tamam," dedi başrahip elini boşlukta silkeleyerek. Geveze olsa da temiz yüzlü, saf bir adamdı bu çoban ve hastaydı. Burası ise Sağlık Tapınağı. "Alın," dedi yardımcılarına. "Kaplıca havuzlarına götürün önce. Güneş batarken de uyku odalarından birine indirin."

Bugünkü hastalardan bazıları gün boyunca tanrı Asklepius'un heykeli önünde diz çökmüş, dua etmiş, ilâhiler söylemiş, birbiriyle sohbet etmiş -hasta dayanışması-, geceye kalmadan iyileşivermiş, tapınağın kapıları kapanmadan sapasağlam adımlarla çıkıp gitmişti. Yeraltındaki uyku odalarından birine inenlerinse çoğunun iniltisi şimdiden kesilmişti. Çünkü bu tapınakta görkemli tedavinin uyumakla başladığını, hastanın başına ne gelirse bu karanlık odalarda geldiğini hekim gibi hasta da bilirdi. Burada yalan yanlış rüya görülmez, bilince akan görüntülerin hepsi tanrılar katından gelirdi.

Karanlık koridorlarda rutubetli havayı titreten zayıf ışık, cam gibi cilâlanmış taşların parıltısı, beyaz elbiseleriyle sessizce seğirten rahipler. Çoban, boynuza benzer bu geçit onu rüyaların âlemine götürüyor zannetti ve ilk kez bir rüya görebileceği ümidini besledi. Yine de rüya görmek için önce uyumak gerek. Oysa çobanın hastalığı uykusuzluktu, şifası ise ancak uyuması halinde rüyasında kendisini ziyaret edecek olan bir tanrının talimatlarına bağlıydı. Rast gelsin, hadi bakalım!

Mağaraya benzeyen, mezar gibi sessiz bir yer. Ot şiltenin üzerinde kim olsa anında uykuya dalardı. Çoban da gömüldüğü zifiri karanlıkta uykuyu ve rüyayı beklerken tapınağın alevlerini, ateşlerini

bir bir kontrol eden kandilci sonunda yine terasa çıkmış, gün boyu kuru sıcağı emen taşların üzerine sırtüstü uzanmıştı. Kaç kişi geçmişti uyku odalarının eşiğinden, kaçının kandilini üflemiş, kapısını çekmiş, sessizce dışarı süzülmüştü kandilci? Sabah uyandıklarında hepsinin anlattığı aynı düş olurdu:

"Odamı önce güzel kokulu dumanlar kapladı -tabiri sandal ve gül ağacı, kandilci yakmıştı-, kendimde bir hoşluk ve rahatlık hissettim. Bütün uzuvlarım gevşedi, hafifledim, ışığın içinde yüzüyorum zannettim. Ne ateşimi ne sancımı duyuyordum -tabiri haşhaş dumanı, mangalda alazlanmıştı-, o sırada kutsal bir hayal gördüm. İnsan boyundan uzundu, üzerinde parlak bir giysi vardı, sol elinde yılanlı bir âsâ tutuyordu. Tanrı Asklepius'tu. Beni uzun uzun süzdü sonra üzerime eğildi. Galiba ağzıma bir şey koydu ve reçetemi ezberletti."

Karşılığında bu kez tanrı isterdi: Şu kadar buhur şu kadar kurban şu kadar bağış. Burası tapınağın rüya odasıydı. Orada olanı hasta bir rüya olarak hatırlardı lâkin her nasılsa ertesi sabah başrahip tanrının biçtiği fiyattan kuruşuna kadar haberdar olurdu.

Oysa gecenin sessizliğinde dağlar sonsuz, gökyüzü yıldızla doluydu. Hafif rüzgâr ve içine dolan duygu. Ruh sonsuz olmasaydı nereden bilirdi bu duyguyu? Başka bir dünya vardı, bunu hiç kimse söylemese bile sadece şu yıldızlara bakarak kandilci de anlardı.

Yanık bir sesi gökyüzüne doğru uzattığı elini yumruk yaparak yıldızların arasındaki mesafeyi ölçmeye çalıştığı sırada duydu kandilci: "O çobanyıldızıdır." İrkildi, yarı doğruldu dirseğinin üzerinde ve yıldızların aydınlığında çobanın yüzünü seçti.

"Sen buraya nasıl çıktın?" diye sordu telâşla. "Benim bile buraya çıkmam yasakken." Sonra daha önemli bir soru sorması gerektiğini hatırladı; en ağır hastalar bile ban otu damarlarına yayıldıktan sonra rüyalı uykulara dalıp gitmişken, göksel kayrayı davet eden onca tedaviye rağmen, şimdi çobanın kaçıncı uykuda kaçıncı rüyada olması gerekirken. "Sen hâlâ uyumadın mı?"

"Uyumadım kardeşim," dedi çoban iki sütunun arasında dikilirken. "Keşke uyusam. Kıvrılsam bir köşeye, gözlerim kendiliğinden kapansa. Öyle bir uyusam ki nasıl uyuduğumu anlamasam. Yüz gözüm olsa, yüzünü de yumup yüzüyle de uyusam. Yok, hayır! Uykuya dalmanın tadını daha çok çıkarabilmek için her biriyle sırasıyla, teker teker uyusam."

Kandilciye öyle geldi ki gündüz bulutların saflığını taşıyan yüzüyle gülümseyen bu adam şimdi gecenin masallara ayrılmış karanlık bölgesinden geliyordu ve bıraksalar sabaha kadar anlatacaktı. Bildikleri şey ise galiba aynıydı. Sustular. Söylenecek sözün bile zamanı vardı.

Ertesi sabah başrahip "Anlat," dedi çobana. "Rüyanda ne gördün? Tanrı Asklepius rüyana girmiş, sana bir reçete vermiş olmalı."

"Uyumadım ki düş göreyim," dedi çoban.

Oysa başrahip lavanta, adaçayı, melisa harmanına güvenmemiş; kedi otu, pelin otu, anason da bunu kesmez demiş, karşısına dikilenin ağır bir vaka olduğunu keşfetmiş, reçeteyi ciddi tutmuş, haşhaş kapsülünden özüt vermişti. Bir yudumu her türlü baş, göz, ülser, rahim -tabii ondan bunda yoktu-, kalça, dalak, karaciğer hatta kalp ağrılarını anında geçirirdi. Bazı hastalar bunu değil yutmak koklasa bile uyuyup kalırdı olduğu yerde. Üstelik köz kömür üzerinde alazlanan ban tohumunun dumanı bir fili devirmeye, bir taşı uçurmaya yeterdi. Bu ise bana mısın dememiş, rüya görmek şöyle dursun uyumamıştı bile.

Yardımcılarına döndü başrahip. "Gönderin," dedi. "Adını da silin defterden. Ne böyle bir hasta ne de böyle bir hastalık kalsın kayıtlarımızda."

Yine de yürüyen bir çınar gibi Tiber kapısına doğru uzaklaşan adamın arkasından baktı başrahip. Ölümlü olmanın en basit belirtisiydi uyumak ihtiyacı. Sadece tanrılar uyumazdı. Kendi türüne aşina tanrıların deliksiz uykular çektikleri vaki olsa da sadece o hazzı tatmak içindi bu. Hep uyanık bir kahraman Gılgamış'tı, o

da destanlardaydı. Bir de âşıklar vardı gözüne uyku girmeyen ama onlarınki geçici. Hangi âşık yıllarca uykusuz kalmış ki? Buysa, "Beş yıldır uyumuyorum," diyordu ve Sağlık Tapınağı da onu uyutamamıştı.

Şimdi bu çoban. Tanrı değildi. Destan kahramanı değildi. Âşık hiç değildi. Lânetlenmiş de değildi. Ne garip! Şunun şurasında ölümlü bir kuldu ve müstesna bir yazgıyla seçilmişliğine dair civarında hiçbir emare yoktu.

Kulübesine döndüğünde mutlu, derin bir nefes aldı çoban. Sırtını meşe ağacına yasladı. Elini sessizce yanında uzanan köpeğin iki kulağının arasına bıraktı. Yüzünde bütünüyle temiz bir tebessüm, uykusuz gözleri aynı derecede iyimser, "Gel bakalım," dedi. "Şehir bize göre değil, tapınaklar zaten hiç değil." Akıllı köpek bir gözünü açmış, neler gördüğünü anlatan sahibini sessizce dinliyordu.

"Tapınakta köpek biçiminde şükran sunuları da gördüm biliyor musun?"

Köpek şimdi devirdiği iki gözüyle sahibine bakıyordu. Sahip, köpeğin başını bir daha okşadı. "Yok," dedi. "Kıskanma, ben konuşuk olsun diye söyledim. Asklepius'un köpeğinin tükürüğü şifa dağıtsa da seni ona bile değişmem. Varsın heykelin yontulmasın, adına levhalar yazılmasın, benim için köpeklerin en yiğidi en merdi sensin. Ah benim vefakârım, benim ismimi bilip de kim ne edecek ama yazmak bilseydim, şu ağacın gövdesine senin adını yazıverirdim."

Yazı yoksa şekil vardır. Bir çoban bıçağının ucu meşe ağacının kalın kabuğuna burnu ileride, göğsü geniş, sırtı güçlü, beli ince, vakur köpeğin şeklini acemice resmetti. O şekilde, arka ayakları üzerine oturmuş köpek ön ayaklarını sütun gibi dikmiş, kuyruğunu yere yaymıştı. Tek tüyü hareket etmeden, tek kası seğirmeden, kulaklarını çevirmeden bir yere öyle dikkatli bakıyordu ki burnunun ucunda vızıldayan arıya bile aldırmıyordu.

Onun dikkatle baktığı yere baktı çoban da. Karşıda, bir uçurum boşluğunun arkasında yedi tepesiyle Roma serpiliyordu. Eğer bir an için, mucizevi bir tecrübeyle köpeğin işittiklerini işitebilse, onun,

bir sikkenin yalpalayarak düşüşüne önce kulak kesildiğini sonra gözleriyle sesin kaynağını bulduğunu fark edebilirdi. Bir sikke sur dibindeki tatlıcının tezgâhından taşlık zemine düşsün, önce kaybolsun, sonra bulunsun ve uzun zaman sonra bir elma ısırığı yazıcı kölenin boğazında kalsın diye.

Sikkenin evlerinden bütünüyle habersiz çoban, bıçak çizgilerinin üzerinden bir kez daha geçmiş, sonra geri çekilmiş, neşeyle gülümsemişti ve şöyle demişti:

"Meşe dayanıklı ağaçtır. Yıllar boyunca bu ağacın yanından geçip giden, gölgesinde dinlenen biri olursa köpeğinin şeklini ağaç kabuğuna çıkaran birinin olsa olsa bir çoban olduğunu tahmin edebilir. Neticede uykusuz gecelerim gibi yapayalnız günlerimin yoldaşı, derdimin ortağı sensin."

Yıllar önce uykunun kendisini terk etmesine razı gelince fark etmişti çoban şimdi ona bir arkadaşın lâzım olduğunu, en az kendisi kadar uykusuz biri. O da çok geçmeden kendiliğinden çıkıp gelmişti. Gerçi çobanın beklediği gibi gece boyunca sohbet edecek konuşkanlıkta değildi, ağzı var dili yoktu ama dinlemeyi biliyordu.

İlk karşılaştıklarında uzakça bir kayanın yamacından sakin sakin çobana bakıyor, bir görünüp bir kayboluyordu bu arkadaş. Her defasında kaybolduğu daha az, göründüğü daha çok zaman alıyordu ve her defasında daha yakın bir kayayı seçiyordu kendisini göstermek ve çobanı daha yakından görmek için.

İki kocaman kulağı, değirmen taşı kadar büyük bir başı; siyah, ıslak, kocaman bir burnu vardı. Vücudu sert, kısa, sık tüylerle kaplıydı ve bu tüyler kehribar rengiydi, yüzü ve kulakları esmerden yana. Bacakları güçlü, kuyruğu büyük ve gür, pençeleri kavi, sırtı sağlam, beli çevik, cüsseli bir köpekti bu. Alnının yabanıl güzelliğinde onu, dünyanın kilit taşı takıldığı anda ağaçların, dağların ve ırmakların tanıklığına bağlayan ortak bir çizgi apaçıktı, ilk adımlarını sanki dünya yaratıldığı gün atmıştı. Açık renk kirpiklerini kış güneşi süpürüyor, aynı güneş kestane rengi

berrak gözlerinin içini aydınlatıyordu ve bütün ciddiyetine rağmen dostane ve içli bir bakış o gözlerin içine onunla karşılaşan çobanın bir önsöz gibi okuması için kondurulmuştu.

Uykusuz çoban bu önsözü bir bakışta kavradı. Sadece kuyruğundan, pençesinden, kulağından, sırtından, sesinden, kokusundan yani bir yanından, bir âzâsından değil; topraktan çekip çıkardığı sarı kantaronu ya da biberiye bitkisini nasıl bir bakışta tanıyıp benzerlerinden ayırıyorsa öyle, bütünüyle gördü onun resmini.

Villa bahçelerinde özenle beslenen Sparta tazılarından ya da düpedüz hane halkıyla birlikte yaşayan şirin finolardan biri değildi bu. Saraylarda, malikânelerde saltanat süren köpeklerden olmadığı da ortadaydı gün gibi. Şımarıklığın zerresi geçmeyen yüzünde yaşamın örsünde dövülerek kıvama gelmiş; hayatın sırrına, gecenin huyuna, gündüzün suyuna ermişlere özgü o bilgece ifade vardı. Her şeyin bilgisi kendisine ilâhi bir armağan gibi verilmişti ve sakin duruşuna rağmen içinde her an açığa çıkabilecek bir kuvvet de gizliydi. Her şeyi yapabilecek acı bir güce sahip ama yapmıyor. Bir çırpıda koparabileceği, çenesinin, dişlerinin arasında darmadağın edebileceği ellerin sillesini sineye çekmiş de olabilirdi.

Gençti. En fazla geçen sene doğmuştu, bilemedin önceki sene. Gözlerinde akıntı, sırtında kaşıntı yoktu; parlak, sağlıklı tüyleri dökülmemiş, kaburgaları birbirine geçmemişti. Vücudunun yaralı bereli olmadığına bakılırsa barışçıl bir köpekti. Ama alnının ortasından burnuna doğru inen eski bir yaranın izi mecbur kaldığında kavgadan çekinmediğinin alâmeti, koruduğu bir şeyin varlığına delildi ve bir kurtla tutuştuğu kavgadan sağ salim üstelik az hasarla çıktığı da kesindi. Boynunu kaptırmayacak kadar usta olduğuysa tertemiz ensesinden, düzgün gerdanından belliydi.

İki gözünün üzerinden fırça gibi fışkırmış, lirin telleri kadar kalın kaşlarının ucundaki yanıklara bakılırsa demek ateşine yaklaştığı bir dostu, bir sahibi vardı yakın zamana kadar. Orada uslu uslu oturduğuna göre kibardı; çobanın ekmeğine, peynirine atlamadığından belli, hilkatten terbiyeli. Sırnaşmıyor, kuyruk sallamıyor, oyun istemiyordu, erdemli bir köpekti bu. Gitmediğine, bir gel

beklediğine bakılırsa o da yalnızdı ve en önemlisi, Roma'nın en keskin olanları dâhil bütün köpeklerinin şu vakitlerde kaçamak uykulara daldığı hatırlanırsa o da uykusuzlardandı.

Bu olsa olsa bir çoban köpeğiydi ama belli ki çobanı ölmüş -hangi çoban, köpeğini terk eder ki-, sahipsiz kalmış, mahzun bir köpekti. Sakınarak bastığı sağ ön ayağına galiba bir diken batmıştı ve sahibi ilk kez ona katran kaynatmamıştı. Az sonra yaranın üzerine yapıştırılmış bulamaç temin etti ki bitkilerin şifa dilinden anlayan bir dosta sahip olmuştu bile.

"Şimdi," dedi çoban Fazelis. "Sana bir isim vermeli. Senin adın Kehribar olsun. Hiç bu renkte bir köpek görmemiştim ve böyle bir kolye."

Kehribar'ın boynuna beyaz bir tüy çemberi ve onun da ucundaki hilâl biçimli beyaz madalyon onu bütün köpeklerden ayırsın diye hilkat tarafından bir gerdanlık olarak geçirilmişti. Ta ki derleyip toplayıp yola çıkaracakları gecenin karanlığı içinde bile onu gözden kaybetmesin, bu ışıltıdan tanısın.

Hatırasının dokunduğu yerden iç çekerken, tapınak yorgunu çoban bir ateş yakmıştı. Hamurunu kardı, kızgın taşa yapıştırdı. "Gel bakalım Kehribar," dedi neden sonra sıcak ekmeğinden bir parça koparark. "Sen avını çıkarmışsındır ama al bu da çeşni olsun."

Karnını kendi becerileriyle fazlasıyla doyurmuş olan köpek ekmeği nezaketen kemirirken abâsına sarınan çoban sırtını az önce Kehribar'ın şeklini kazıdığı meşe ağacına yasladı, ayaklarını uzattı. Uzun bir gece uykusuna hazırlananlar gibi etrafı kolaçan etti. Ateş, kıvılcımlarını savurarak kütükleri sarmaya devam ederken tabiat gündüzün hengâmesine ara vermiş, ağaçlar hışırtıyı kesmiş, derenin şırıltısı hafiflemişti. Gündüz yaşayanlar kovuklarına, mağaralarına çekiliyor; kuşlar yuvalarına giriyor, ağaç tepelerine, alçak dallara tünüyordu.

Çok geçmeden gecenin sesleri başladı. Dünyanın yaratıldığı ilk günden, ilk kurt yavrusu ininde gerindiğinden bu yana değiş-

meyen bir sesti bu. Şu, zamansız uçmaya kalkışan kanadı yaralı bir kuştu. Bir taş yuvarlanmıştı yamaçtan dereye, düştüğü yerde bir an sekmiş, su ise akmaya devam etmişti. Bir ağaç devrilmiş, bir parça toprak patır patır yuvarlanmış sonra durmuştu. Bir yar açılmıştı boşaldığı yerde ama kayda değer bir şey değildi. Çakallar ve yaban köpekleri uludu uzaktan. Bir yaprak düştü, çoban, sesinden ağırlığını tahmin etti. Karıncalar su içse onları da işitecekti. Başını göklere çevirdi.

Uykularını ve rüyalarını ondan alan yazgı, yerine yıldızları vermiş olmalı ki gökyüzünün gecesinde bilmediği köşe, tanımadığı bucak yoktu çobanın. Geceye bakan en eski insanlardan beri zihnin tuttuğu kayıtlarla şu Kraliçe'ydi, şu Uçan At, onların arasından kıvrılan Ejderha. Şuradan Büyük Ayı yükseliyordu hemen yanından Küçük Ayı. Tanımaya gerek yok, o kendini gösterir, işte Samanyolu. Şurada gece göklerinin Ay'dan sonra en parlak cismi Sirius yıldızı. Serin gökyüzü bir elekten geçen su gibi çobanın bedenine sızdı, ruhuna yayıldı. Yeryüzünde ne varsa gökyüzünde de o vardı ve gökyüzünde ne varsa yeryüzünde de o. Karşılıklı tutulmuş iki ayna gibi yansıtıyorlardı birbirlerini.

Acaba kendisi, gökteki şu yıldızlardan hangisiydi? "Hiçbiri," diye mırıldandı. Roma'nın dağlığında, adını sanını kimsenin anmadığı bir çoban, uyumayı bile bilmiyor. Onun gökte parlak bir yıldızı olacak değil ya! Olsa olsa iki yıldız arasındaki karanlık atlasta bir renksizlik olabilirdi. Bir gölge rengi. Onca parlak yıldız arasında, bir yıldız gölgesi bile olmayan varlığına kim bir isim verebilirdi? Varlığından kimsenin haberi yoktu, yokluğundan da olmayacaktı. Yaşadığı sürece gökte yıldızı parlamamıştı ki öldüğünde de gökten bir yıldız kaysındı.

Kehribar, sahibinin yüzüne tam o sırada baktı. Sahip, gökte yıldızını bulamazken, yıldızlar tarafından seyredilen bir çoban olduğunu görebilirdi, başını eğip yeryüzüne bir göz atabilseydi. Kehribar şahit ki dağlar konuşsa çobanınki gibi bir sesle konuşur, yürüse onun gibi yürürdü. Değil mi ki incirin ve üzümün olgunlaştıktan hemen sonra çürümeye durduğunu, ateşe serilen

ekmeğin pişmeye yakın çatladığını, başağın dolunca eğildiğini, yıldızın doruğa çıktıktan sonra batmaya durduğunu, güneşin daha fazla yükselemeyince inişe geçtiğini çoban biliyordu.

Bahar akşamı inerken katmer katmer berraklaşan dağ ufukları çobana bu dünyanın bir evveli gibi sonrasının da olduğunu esinlemişti. Bu ışığın Tanrı'nın âleminden döküldüğüne yine çoban güvenmişti. Bu göklerin, dağların, ırmakların, her şeyin ve şurada uzanan Roma şehrinin bir gün yok olacağından emindi ve yok olacak birinin yok olacak bir dünya için dertlenmesinin manasızlığını apaçık görebilmişti. Olan, yerdedir, olması gereken göklerde aranır. Ve ancak gecelerini yıldızların arasında geçiren uykusuz biri yeryüzünde Roma bile bir noktaya dönüştüğü için hayatın derdiyle dertlenmez, sevinciyle sevinmezdi. Onun nazarında dünyanın işleri hakiki değil sahteydi. Gölgeydi.

O gölgelikte çoban, yörüngelerinde ağır ağır ilerleyen yıldızların yedi durağını saydı. Büyükayı, Küçükayı ufka iyice yaklaştığı sırada tan attı. Sis ile bulut birbirinden ayrıldığında bile uyumamıştı.

"Yine uyumadım Kehribar," diye mırıldandı. "Herkes ve her şey uyudu, çiçekler, kuşlar, ağaçlar, dağlar. İki gözü, bir canı olan herkes uykuya daldı. Bir ben uyanık kaldım. Roma'nın ayyaşları, hırsızları, canileri, ziyafetlerde sabahlayan soyluları bile şu anda uykudadır. Fildişi oymalı yatağında yaşlı zengin, kaldırımdaki dilenci gibi horluyordur. Zindandaki mahkûmlar bile bir kuş uykusuyla serilmişlerdir taş zemine. Colosseum'un kafeslerindeki aslanlar bile uykuya dalmışken bir benim gözüme uyku girmedi. Ama Kehribar, ancak hiç uyumayan biri görülmemesi gereken şeyleri de görebilir."

Tapınağın uyku odasında kimsenin rüyasına tanrıların gelmediğini, gelenin, sahici olduğu iddia edilse de riyakâr ve çok tamahkâr biri olduğunu ancak gece boyunca uyanık kalan biri görebilirdi, uyumaması yüce bir kattan takdir edilmiş biri.

Görmemesi gerekeni görmesi aynı yüce kattan takdir edilmiş biri daha vardı, hem de tapınağın tam ortasında yaşayan biri.

Hastaların uyuşmuş duyuları, dumanlanmış duygularıyla şöyle böyle hatırladığı parlak tanrı giysisini, başrahibin odasında sabah kandilini söndürürken o görüvermişti. Asıl görmemesi gereken şeyin yola çıktığından kandilci habersiz, keçisi kaybolan bir çamaşırcı tapınağa o sabah gelmişti.

TANRI ODASI

Başrahip, cephesi doğan güneşe bakan sunağın başında önce uzun bir dua okudu -zaten hepsi upuzundu-, ardından kutsal suyu tepeden tırnağa kendi üzerine serpti. Yenlerini salladı. O hızla neredeyse kuşlar gibi havalanacaktı. Neyse ki vecdini bastırdı, her şeyin zamanı vardı! Gariban kılıklı çamaşırcıya, kaybolan keçisini bulması için gerekli kutsal aşamaları açıklamaya başladı: Önce dua, olmazsa adak, o da olmazsa kurban.

Çamaşırcıyı ise şimdiden ter basmıştı. Çünkü bir tanrıyı diğerinden ayıramaz, en kısa duayı baştan sona yanlışsız söyleyemezdi. Olsun! Alışıktı başrahip. Zaten bu yüzden adağın, yeminin, şükranın, duanın dilekçe gibi formları vardı. Gerçi eski zamanlardan beri korunan bu kelimelerin çoğu yapraklarını döken dilin ağacından uçup gitmişti. Ama duanın doğru adrese ulaşması için sınanmış, gücünü asırlar boyunca ispatlamış kelimelere sığınmak şarttı. Neticede sözcüklerin gücü vardı ve hiçbir Romalı, bir rahibin yardımı olmadan bu ağır metinleri evirip çeviremez, hasta hastalığını, âşık acısını iki lâfı bir araya getirip doğrudan tanrılara arz edemezdi.

Bütün bu sebeplere mebni şimdi bu çamaşırcının, başrahibin okuduklarını tek hece, tek harf değiştirmeden, en ufak bir telâffuz hatası yapmadan kelime kelime tekrar etmesi gerekecekti.

"Dikkatle dinle," diye başladı başrahip. "Ben susunca tekrar et."

Önce kime hitap edildiği; "Ey şifa tanrısı Asklepius." Tanrılar eğer isimleri anılmazsa ölümlüleri duymayabilirlerdi meselâ. Başına ve sonuna pek çok övgü sözcüğü sıralanarak tanrının konumu dikkatle pekiştirildi.

Sonra dua edenin aciz kimliği. Öyle ya bir adres karışıklığında kulun isteği başkasına gönderilebilirdi. "Ben aciz ve yoksul çamaşırcı, eskiden Tiber'de balıkçıydım şimdi filân köyde mukimim."

Sonra duanın asıl metni, dileğin gövdesi. "Kaybolan keçimi bul."

Yitiğin de ayrıntılı olarak betimlenmesi gerekti. Olur ya keçi keçiye benzer, kaybolan keçi yerine bambaşka bir keçi gelebilirdi. "Keçim siyahtı. Güzel gözleri, gevrek bir sesi vardı."

Son olarak dilek gerçekleşince kulun tanrısına ne vereceği. Roma'nın, tanrılarıyla arasındaki sözleşme açıktı: Ver ki vereyim. Bir kâse buğday olsa bile.

"Şimdi git," dedi başrahip. "Bir hafta içinde umulur ki keçin bulunur."

Bir hafta üzerine tapınağın kapısında bitti çamaşırcı. Dua da adak da kâr etmemiş, keçi geri gelmemişti.

"Öyleyse tanrılara bir kurban adamalısın," dedi başrahip. "Bu öyle bir kâse buğdayla geçiştirilecek yitiğe benzemiyor, belli ki tanrı daha kallâvi bir hediye istiyor."

Çamaşırcı kederle büktü boynunu. "Ama efendim ben yoksul bir adamım. Bu keçiden başka da bir hayvanım yoktur."

"O zaman bulduğun anda onu kurban edeceğini adarsın."

"Nasıl olur? Keçimin bulunması için, bulduğum anda keçimi kurban edeceğimi mi adayayım?"

Başrahip "Sen bilirsin," dedi. "Ama tanrıların dualarına karşılık vermeyeceğini de bilesin."

"Peki," dedi çaresiz adam. "Keçi olsun o zaman." Tanrılar gibi rahipleri de kızdırmaya gelmezdi.

Akabinde müstakbel kurbanın durumu sorgulandı.

"Senin keçi dişi mi erkek mi?"

"Dişi."

"Kaç yaşında?"

"Benim bildiğime göre en az on dört."

"Çok da yaşlıymış."

Başrahip alnını kırıştırdı, gözlerini kıstı, burnunu kaşıdı. Aklına bir şey takılmıştı. Her tanrının talep ettiği kurbanlıklar belliydi. Doğrusu bunca tanrı arasında hiçbirinin "Aman ben ille de keçi isterim," diye bir diretmesi yoktu. Dahası bebekliğinde ormana terk edildiği zaman bir keçi tarafından emzirilmiş olan sağlık tanrısı, vefasının emaresi olarak keçi kurbanı kabul etmezdi. Ama bu fevkalâde şartlarda herhalde bir keçiye de itiraz etmezdi.

Yine de yeni bir pürüz gecikmedi. Keçi yıldızsız, aysız gece kadar siyahtı.

"Bir düşün," bakalım dedi başrahip. "Vücudunda hiç beyaz yeri yok mu? Bir tutam beyaz tüy? Bir leke?"

Çamaşırcı biraz düşündü. "Arka sağ bacağında bir tutam beyaz tüyü var idi."

"Tamam," işte dedi başrahip. "Tıpkı insanlar gibi hayvanların da vücudu âzâ âzâdır. Bazen vücut âzâları temsil eder bazen de âzâlar vücudu. Bir bacağı beyazsa -bir tutam beyaz tüydü oysa- tamamının da tanrılar katında beyazlıktan muteber tutulacağı vaka-i nadirattan değildir."

Çamaşırcı bu kelimelerin çoğunu anlamasa da gök tanrılarının bile siyah keçi kabul ettiğini anlayabildi, demek ekonominin hali köydekilerin dediği gibi vahim mi vahimdi.

Ulvi dilekçe nihayet tamamlandı. Tartışmalı ayrıntılar dua metnine yedirilerek şartlılık sağlandı. Duanın sonunda sunturlu bir yemin edildi. İnsanoğlu güvenilmez bir yaratıktır, burada vaat ettiğinden yarın vazgeçmesin diye. Başrahipse burnundan soluyordu. Çünkü şu adam iki satırlık yeminde bile beş kez takılmış, bir o kadar baştan alınmıştı. Altıncıda "Tamam," dedi başrahip. "Tanrılar kabul etsin, bu ağızdan daha fazlası çıkmaz."

Çamaşırcıya gelince, ne kadar hararetli yakardığını bir kendisi bir de tanrıları bilir ama kulübesine döndüğünde keçisini kapı

önüne yayılmış, keyifle akşam güneşinin tadını çıkarır buldu. Ne çare ki tanrılara adanmıştı.

Kurban günü çamaşırcı gün doğarken keçisiyle tapınaktaydı. Başrahip, "İbadet dediğin gün açarken başlar, geceye sarkmaz; geceye kalan ve gözlerden uzak tutulan, sihir nevindendir, tekinsizdir," diye uyarmış ve eklemişti. "Böylesini ancak kâfirler yapar." Yapsınlar bakalım!

Rahipler tarafından teslim alınan siyah keçi çok geçmeden yine rahiplerin arasında göründü. Sunağın yanına doğru yürümeye nasılsa itiraz etmemişti ama boynuzlarından birine yaldızlı boya sürmeyi başaran rahip fırçayı batırmak için geri döndüğü anda o boyalı boynuzu kaba etlerinde hissedince diğer boynuz doğal renginde kalmıştı. Keçi, kokulu sularla yıkanmaya zaten hiç yanaşmamıştı.

Çamaşırcı "Bu benim keçim mi?" diye baktı saçaklı örtüsünün yarısı yerlerde sürünen, bir boynuzu yaldızlı, kırmızı-beyaz kurdelesi salyalı; tüylerinin yarısı ıslak yarısı kuru, tamamı darmadağınık keçiye. İçinde bir sızı hissetmedi değil. Az sonra kehanet okunacaktı keçisinin henüz buharı tüten ciğerinden. Sonra tapınağın büyük mutfağında eti suda kaynatılacak ya da şişte kızartılacaktı. Tanrının, hintsümbülü yağına bulanmış heykeliyle onurlanan masada tapınak sakinleri keçisinin kart etini kemirerek kendilerine kutsal bir ziyafet çekeceklerdi. Başrahip dişsiz damakları arasında somuracaktı onun liflerinden süzdüğü özsuyu, gerisini tükürecekti. Tanrılarla iyi bir anlaşma, tapınaktaki et yiyicilere güzel bir akşam yemeği olacaktı keçisi, çamaşırcının kendisi de üzerine nasıl oturacağını bilmediği kanepede onun etini çiğneyecekti.

Çamaşırcının yüreği bir daha sızlarken yardımcılarının arasında başrahip göründü. Bütün ekip tören başlamadan yıkanmış, togalarını kuşanmış, katını baş üzerine çekmişti, kollar ise serbestti. Gözleri düğme kadar büyümüş çocuklar tek sesi tek perdesi değişmeden asırlar öncesinden kopa gelmiş bir ilâhiyi okumaya başladı. Müzikler, danslar, güzel kokular arasında kurban adayı mest olur muydu bilinmez ama insan cinsinden olanlar şimdiden sermestti.

Nitekim çamaşırcı bile az önceki katmerli hüznünü unuttu. Ateşe atılan günlük reçinesi, dökülen bir kâse şarap; başrahibin altarda çatırdayan odunlardan birini yanmamış ucundan tutarak bronz tören kazanına batırması, saf suyu kutsaması, bu suya daldırdığı elini halka olmuş bekleyenlerin üzerine silkelemesi, bunlar da keçisi içindi. Böyle bir itibar görmemişti ömrünce, çamaşırcı kendisini de keçisini de Roma'nın ebediyetinin teminatı gibi hissetti. Gözleri yaşardı. Gönüllü kurbanlar kafilesinin en önünde, tanrılar tarafından güdülen mutlu keçisi ne kadar mübarekti. Bu müstesna varlıktan, göklere yükselirken kendisini de yanına almasını rica etmek geldi içinden ama keçinin devrilen gözlerini görünce vazgeçti.

Zaten şimşir çifte flütler üflenmiş, kurban töreninin başladığı ilân edilmiş, bütün sesler kesilmişti. Şimdi yine uzun uzun dualar okunacaktı. Neyse ki bu kez tekrarlamayacak sadece dinleyecekti çamaşırcı. Ama kulağına eğilen rahiplerden birinin uyarısına bakılırsa dua boyunca herkes gibi onun da hiç kıpırdamaması lâzımdı.

"Öyle mi? Hiç mi?"

"Hiç. Bak şu heykel kadar hareketsiz duracaksın."

Esinlenen çamaşırcı ellerini kavuşturdu, gözlerini sunağın kabartmalarındaki bir asma filizine dikti. Ne kadar gerekiyorsa o kadar huşû duymaya gayret etti. Fakat çok geçmeden saçlarının arasında tatlı bir kaşıntı hissetti. Üstelik kaşıntı belirli bir istikamette kararlı bir biçimde ilerliyordu. Dişini sıktı çamaşırcı ama bu kez de sırtından içeri bir karınca girmişti sanki. Derken sağ ayak bileğinde keskin bir sivrisinek ısırığı. Artık dayanamadı. Elini sırtına, saçlarının arasına, koluna bacağına atacak, doya doya kaşınacaktı ki bir gürültüdür koptu. Ne kaşıntısı kaldı çamaşırcının ne sızısı, tanrılar gazaba gelmişti işte! Ama neler oluyordu?

Eğer birkaç dakika önceye dönersek, olan şuydu:

Keçi -huysuzluğu hâlâ üzerinde-, sahibinin hülyalarının aksine, kurban edilmesini onaylarcasına ne başını sallamıştı ne de önüne koyulan veda suyunu tanrısal bir iştahla içmişti. Hele kutsal sudan üzerine serpilince iyice huylanmış, hazırun, postuna darı taneleri

saçınca aksi bir mee sesi çıkmıştı boğazından. Bir daha mee'lerse harfiyle, kelimesiyle küfür kıyamet gittiği düşünülebilirdi. Nitekim sakalından bir tutam kesilip kutsal ateşe atılınca iyice terslendi, gizli bıçak sepetten çıkınca büsbütün dellendi.

Bütün hazırlıkların tamamlandığına kanaat getiren başrahip ise bir işaret bekler gibi gözlerini kısarak, burnunun üzerini kırıştırarak, ağzını bir karış açarak göklere baktı bir süre. Örtüsünü alnının üzerine doğru çekiştirdi ve nihayet kasaba eliyle haydi işaretini verdi. Bu koku, dua sözcüklerinin bu yeknesak ritmi değil saf koyunları, görkemli beyaz boğayı bile sakinleştirebilirdi ama bıçak tantanalı saygı ve sevgi sözcükleri arasında bir aşağı bir yukarı keçinin sırtına, oradan boynuna gidip gelirken korkunç bir uğultu duyuldu ve kıyamet o zaman koptu.

Siyah keçi önce ipini kopardı, togasını belden aşağı sarkıtmış üstü çıplak kasap rahibe bir tos attı, başı örtülü rahiplerden birkaçını ihmal etmedi, kokusundan hiç hoşlanmadığı tütsü dumanının kaynağını anında kestirdi ve üç ayaklı kutsal ocağı bir vuruşta devirdi. Sırtına serpilmiş tuzlu unu silkeledi. Az evvel alnına dökülen, oradan burnunun ucuna ve ağzına sızan bir miktar şarabı da o arada yalayıp yuttu.

Başrahip neler olduğunu ilk anda anlamamıştı. Bir hata mı yapmışlardı, tanrı Asklepius gökten gazabını mı göndermişti? Gerçi o, tanrıların en uyumlularından biriydi. Kaprisleri yoktu, mızmızlık etmezdi. Ama yine de tanrı bu, nereden ne zaman inceneceği belli değildi. Kara dumanı üstünde, aksi, siyah keçinin yaşından umulmayan bir göktaşı hızıyla üzerine doğru koştuğunu -apaçık bir saldırıydı bu- fark ettiği anda başrahip de yaşından umulmayan bir çeviklikle yana çekildi. Hedefi tutturamayan keçi o hızla tozu dumana katarak, bacakları karnına vura vura avluyu geçti, hızından bir şey kaybetmeksizin podyum merdivenlerini tırmandı. Sahanlıkta aniden durdu ve aynı merdivenleri az önce tuniğinin etekleri bacaklarına dolana dolana çıkarak kendisini sağlama almış bulunan sıska kandilciyi gözüne kestirdi. İki adım geriledi, boyun kırıp başını göğsüne doğru çekti, boynuzlarını birer mızrak gibi

ileri uzattı ve son hızla kandilciye bel hizasından tosladı. Tapınak kandilcisi kutsalın kutsalı odanın kilidi çözülen kapısından içeri uçtu ve kendisini yere oturmuş vaziyette buldu.

Tapınağın kalbi, saygının, merakın, ürpertinin hedefi, cezbenin beşiği, girenin çıkanla aynı kalmadığı yer, sırrın menşei, esrarlı şeylerin dehlizi, tanrı odasıydı orası. Orası da işte burası. On yedi yaşındaki tapınak kandilcisi Feliks'in aksi bir keçinin tosuyla zeminine konduğu yer.

Işıktan karanlığa aniden düşünce ilk anda hiçbir şey göremedi kandilci, kör oldum zannetti. Biraz sonra şekilleri belli belirsiz seçmeye başlayınca üzerinde önce korku hissetti. Böyle bir sırra vakıf olan kişi oracıkta ölse iyiydi.

Ama korkunun zevki de coşturduğu o anda, kaza eseriyle de olsa ayrıcalığını hissetti kandilci. Mademki bu kapı insanlar âleminin en eski gizemlerine açılıyordu, ona harikulâde bir şey olacaktı şimdi. O telâş içinde bile eğer umduğu şey olacaksa karşılığında ödeyeceği bedele peşinen razı geldi. Ruha dönüşeceği, etten kemikten, ağırlıktan safradan kurtularak saydamlaşacağı büyük tecrübeye kendisini hazırladı.

Değil mi ki şimdi, şu anda, işaret taşının ötesine adım atacak, bir eşiği aşarak ölçülmemiş ve ölçülemeyecek bir sahaya, sınırsız ve kaçışsız bir boşluğa girecekti. Dünyanın öbür taraflarına geçecek, bilmediği element, tatmadığı duygu, görmediği renk kalmayacaktı orada. Göksel küreleri dolduran hiç kirlenmemiş, ölümsüz ruhlarla karşılaşacaktı. Tanrılar ve yarı tanrılarla yüz yüze gelerek onlarla selâmlaşacaktı. Takati kesildiğinde güzellikten ölüneceğini anlayarak tekrar yeryüzüne geri dönecekti. Ölümle neredeyse yüz yüze gelecek fakat ölmeyecekti.

Tanrılar şahit ki gördüğünü de işittiğini de olduğunu da bulduğunu da kimseye söylememeye bin kere razı yüz bin kere hazırdı kandilci, görecek işitecek bir şey bulsaydı.

Bulmadı. Neyse o işte! Odaya girerken nasılsa şimdi de öyle. Eğer gerçekten dünya üzerinde insanı göklerle mukabele eden bir koridor var idiyse, orası burası değildi.

Gördüğü görmediği bu kadarla kalsa incinmeyecek, küsmeyecekti kandilci. "Benim bakışımda eksiklik, görüşümde kusur var," diyecekti. "Daha o kadar olmadım. Hamım henüz, dalımdan sarkmadım." Sessizce kapıyı çekecekti. Şayet deminki arbedede, balta yiyen genç bir ağaç gibi önce kaidesinin üzerinde bir öne bir arkaya sallanan, sonra hızını arttıran, bütünüyle yan yatıp sonunda boylu boyunca devrilen, devrilmekle kalmayıp boynundan ve belinden kırılan tanrı heykelinin iç aksamını görmeseydi. O yıkıntının başı ile boynu arasında, bahçe hortumuna benzeyen çinko bir boru uzanıyordu ve borunun tanrının ara sıra konuşan, ağlayan, gülen ağzından başladığına, devrilen kaidenin altından zemine daldığına bakılırsa yolu uzundu ve bu yol tapınağın taşlarının altına özenle döşenerek sunak başında bir mola veriyor, oradan da başrahibin odasına kadar gidiyordu.

Doğru! Tapınak kandilcisinin gördüğü, gerçekten görülmemesi gereken bir şeydi. Yalandı tanrıların konuştuğu. Başrahibin tanrısallığı, kutsal odanın karanlığı hepsi yalandı. Yoktu. Hiçbir şey yoktu. Hakikaten yasak odaydı bu.

Oysa yasak odanın duvarında, keçinin gölgesi uzun sakalını titreterek hâlâ tepiniyor, sırma gibi tüyleri asabiyetle savruluyordu. İkinci bir gölge çok geçmeden, ucu kıvrık âsâsını sallayarak keçinin yanında belirdi ve geri dönen kandilci kapının önündeki başrahibin kanlı canlı gerçeğiyle burun buruna geldi. Biçare, beklemeye başladı. Ona şimdi gerçekten bir şey olacaktı.

Lâkin başrahibin, siyahları neredeyse kaybolmuş, geriye sadece akı kalmış gözlerinde gazaptan çok korku vardı. Nitekim, o gözlerin sahibi kandilcinin beklediği gibi kükreyecekti togasını çekiştirirken ama ani bir esinle vazgeçti. Nice ki, kurban töreninin yarım kalması da hesaba katılırsa ortada çok vahim alâmetler vardı. Tanrılar adamakıllı gazaptaydı. Neticede bu da tanrıların bir işaretiydi!

Tanrı, öfkesini bizatihi kendi kapısını kırarak, heykelini devirerek göstermişti. Gafil Feliks bahaneydi. Ona hiç dokunmasa daha iyiydi!

Çamaşırcıysa tapınağı birbirine katan siyah keçisinin sırtını okşaya okşaya yola koyuldu. Hâlâ yaldızlı tek boynuz güneşte Forum'daki dikilitaşın tepesi gibi parlıyor, ara sıra duraklayan mutlu keçi taze otları mideye indirirken hafif bir rüzgâr esse ters ters bakıyordu esintiden yana.

"Yok ol," demişti başrahip kâhinler odasına girmeden önce. "Uğursuz keçini de al ve tapınağımdan defol. Bir daha gözüm görmesin ikinizi de."

II. HALKA MS 301-302

SUNAKTAKİ ATEŞ

Saçları tepesine yapışık senatör, Mısır graniti zeminin ortasına kadar togasını savurarak yürüdü, tüten Zafer Sunağı'nın başında durdu. Derin bir nefes alırken "Aziz senatörler, Roma'nın gurur kaynağı, onur ırmağının kolları," diye başladı. Saltanatta yirminci yılını kutlayacak olan İmparator'un Roma'yı şereflendirmesine şunun şurasında iki yıl kalmıştı ve senato, hazırlıklarına şimdiden başlamıştı.

"Zaman bu, su gibi akar rüzgâr gibi eser. İhtişamı olmayan hiçbir şey Roma'da büyük olarak tanımlanamaz -yoksa tam tersi miydi, neyse söz ağızdan çıktı bir kere- ve imparatorlara lâyık olamaz. Öyleyse biz de haşmetli bir şey sunmalıyız imparatora, öyle bir şey ki gören bir daha unutmasın, asırlar geçse de yıkılmasın. Her zaman imparator ihsanlarıyla mutlu etmemeli bir kentin halkını. Bazen de kent, adaklarıyla onurlandırmalı imparatorunu."

Harcıâlem kafiyelerle ve gayet bayat benzetmelerle süslü bu sakil cümleler her zamanki gibi yüzlerde bıkkın bir ifade bıraksa bile saçları tepesine yapışık senatör konuşmaya her zamankinden daha çok hevesliydi. Arka arkaya dizerek söylediklerine bakılırsa "Roma bir günde yaratılmamıştı." Onu Tiber nehrinin kıyısındaki sazdan kulübeler köyünden dünya imparatorluğuna dönüştüren kuvvet, erdemleri kadar inşaatlarında da aranmalıydı. Augustus, "altın oltayla balık tutan adam", tuğladan bir şehir bulmuştu yüzyıllar önce imparator olduğunda, ardında mermerden bir şehir bırakmıştı ve bununla övünmüştü en fazla. Ne eseftir ki seksen yıldan bu yana Roma'da forumlar, bazilikalar, tapınaklar yerine surlar yapılıyordu. Çünkü sınırlar tehdit altındaydı, Roma fetihten çok savunmadaydı.

Oysa adı yücelerden Diocletianus da bütün akıllı imparatorlar gibi devletin, sınırsız gücünü en fazla mimari üzerinden gösterdiğini kavramış, halkıyla onlar üzerinden anlaşmış, onlarla gözdağı vermişti. Başkenti Nicomedia işte bunun delili. Gözde şehrini tiyatro, forum, hipodrom, tapınak, su kemerleri, kubbelerle donatmış; hatta azametinin yüzü suyu hürmetine sarayının karşısına dikiliveren bir kiliseye bile izin vermişti. Roma'ya bile en bariz armağanı yanan senato binasını yeniden yaptırmak olmuştu. İşte içinde durdukları bu harika yapı. Saçları tepesine yapışık senatör nihayet sadede geldi. Roma imparatorlarının bu en uzgörülüsüne en iyi armağan yıllardır bitmek bilmeyen hamam inşaatını hızla tamamlamak ve geldiği gün ona adamak olacaktı.

Kölelere ayrılmış bölümde azatlı köle Vitalis, Senatör Zosimus'a bir göz attı. Okumaz mı yüzünden, efendisi de kendisi gibi, bu konuşmanın gideceği yeri tahmin etmişti. Nitekim saçları tepesine yapışık senatör sözü çekeleye çekeleye, yarım kalan hamamın tarihçesine son hızla giriverdi.

Herkesin hatırladığı gibi bundan tam beş yıl önce, senatoda senatör, tapınakta rahip, kenar mahalle sakini, Palatium tepesinin tuzu kuruları ve Roma'nın çulsuzları, bunların hepsini bir araya toplayan -Roma seyretmeye bayılırdı- temel atma töreninden sonra meşhur inşaat başlamıştı. İnsan eliyle kurulmuş yapıların en büyüğü en etkileyicisi olması tasarlanmıştı daha en baştan. Gerçi tapınak mimarlarının iddia ettiği gibi planı göklerde çizilmiş değildi ama şehrin en güzel yerinde, iki tepenin arasındaki geniş düzlükte beş mahalleyi içine alan yüzölçümüne bakılırsa böyle bir iddia da beslenebilirdi. Dökümhaneler, demirhaneler, taşhaneler, tunçhaneler, marangozhaneler ve gayri hanelerde mühendislerin talimatları, duvarcıların, dülgerlerin, ateşçilerin haykırışları, ustabaşıların bağrış çağrışları hiç dinmemiş, gürültülü patırtılı yük arabaları gece demeden gündüz demeden hafriyat çıkarmıştı. Bütün Roma bu gürültüyle uyumuş bu gürültüyle uyanmış; taş tozu, hızar tozu, demir tozundan mürekkep gri bir dumanı solumuştu beş yıldır. Tiber'in suyu zaten her daim boz bulanıktı. Hamamın iskeleti günden güne

yükselmeye, genişlemeye başlamış lâkin aradan geçen bunca yıla rağmen bir türlü bitememişti. Dahası yüce senato bilir ki anıtsal bir Roma yapısının heykeli, kabartması, duvar kaplaması, döşemesi, bezemesi vesairesi bitmeden yani süslenmeden püslenmeden bir inşaata bitti demek bir yana, başladı bile denemezdi.

"Sadece iki yılımız var," dedi yaşlılardan biri. "Bu kadar kısa zamanda bitmez."

"Geceli gündüzlü çalışırsak tamamlarız."

"Biz," denmişti. İmparator bu, ustabaşı gibi molozların arasında duracak hali yoktu ama gözleriyle gördüğünde, bitmemiş hamamın hesabını soracağı makam evet senatoydu.

Saçları tepesine yapışık senatör, mermer üzerine dökme altın harflerle dizilmiş hamam kitabesini hayalinden okumaya başladı. Kuru bir dala benzeyen parmağını boşluktaki bir sayfada gezdirdi. Aşağı yukarı şöyle bir şey olacaktı:

> *İmparatorların en üstünü olan aşılmaz öngörü sahibi, mesut dindarlığıyla bahtiyar, en soylu, en mükemmel adam, pek dürüst talihli, bütün halkların kurtarıcısı, özgürlüklerin biricik savunucusu, vatanın babası, halkların annesi* -tabii dil sürçmesi-, *doğunun batının, kuzeyin güneyin, ara yönlerin, henüz bilinmeyenlerin hükümdarı....*
>
> *Sarsılması imkânsız kemerleri, çökmesi düşünülemez kubbeleri, sulara kapılmayacak köprüleri inşa eden Roma, kentlerin tacı ve onun senatosu seni hamamların en büyüğünü tamamlamakla onurlandırdı ve bu yapıyı sana adadı.*

Derin sessizlikte Zafer Sunağı'ndaki ateşin çıtırtısı bile işitildi. Hepsi tamam hepsi güzel de! Bu hamamın suyu nereden gelecekti? Yollarda vergi mükellefinden çok tahsildar olsa da hamam dibi delik bir havuza su alır gibi Roma kamusundaki bütün parayı şimdiden tüketmişti.

Senato kendi bütçesinden harcasın? Ak saçlarla kaplı, kimi ondan da mahrum başlar sallandı ama olumsuz manada. Daha arenadaki oyunlar var, imparatora sunulacak altın külçeleri var,

basılacak madalyonlar var, zafer alayının korkunç masrafları var, yarışlar, ziyafetler ve daha neler neler var. Üstelik senatörler artık vergi veriyordu. Toplamalar çıkarmalar, çarpmalar bölmeler, ı-ıh! Yetmiyordu.

"Zenginlerden bağış alalım," dedi genç bir senatör. Bu da Roma'nın alışık olduğu bir çareydi. Ama sahi, Roma'da böyle biri var mıydı? Kimi orta karar kimi haddinden fazla ama hepsi halka göre çok zengin senatörlerin bile imparator gelip gittikten sonra keselerinin dibi, kasalarının kadife zemini görünmüş olacaktı. Senatörler bile yetemezken bu kadar parayı bir hamamın duvarına gömecek, havuzuna atacak, külhanında yakacak, Roma'da kim vardı?

Hepsinin aklına aynı isim geldi ve senatörler aynı anda birbirine bakarken aynı ismi mırıldandı:

"Efendi Naso!"

Değil mi ki bu adamın sağda solda bizatihi senatörleri kastederek "Onların yedi göbek atalarıyla övündüklerini ben sermayemin bir günlük faiziyle gururlanırım," dediği çoğunun yaşlılıktan sarkmış kulaklarına kadar gelmişti. Kader düğüm atar, sonra da çözülmesini seyreder.

"Ben kendisini ziyaret ederim," diye ortaya seslendi Senatör Zosimus.

Azatlısına döndü. "Haber gönder ya da daha iyisi kendin git ve bu hafta içinde bir akşam bizi kabul etmesini rica et."

Yükselen fiyatlar, alım gücü düşen para hatta Akdeniz'de batan bir gemi -bizzat sahibiydi-, o gün bunların hiçbiri keyfini kaçıramadı Efendi Naso'nun. Çünkü eve döndüğünde, Senatör Zosimus'un azatlı kölesini avludaki havuzun başında kendisini bekler vaziyette bulmuştu. Senatör uygun bir zamanda, bu hafta içinde olsa iyi olur, akşam yemeğine gelmek istiyordu. Acaba kendileri için de uygun muydu?

"Buyurun buyurun," dedi efendi. "İçeri geçelim." Azatlı köle de olsa neticede bu adam senatörler cihetindendi.

Bağışlasın efendi. Azatlı köle Vitalis şimdi gitmeliydi ama yazıcı köle Simonides, efendisini galiba hiç bu kadar neşeli görmemişti.

Azatlı köleyi izzetle ikramla yolcu ettikten sonra havuzun kenarında dikilen efendi, "Simonides," dedi. "Eğer soylu doğmuş olsaydım bu servetimle senatörlerden biriydim şu anda. Yasalar izin verseydi iki kere boyanmış mor da giyerdim. Ama soframa serdiğim ipek örtü, senatör togasından daha değerlidir. Su saatinin haznesine su yerine benim servetim konsa, konuşmak için istediğim kadar zamanım olur da artar bile. Bende bu güç varken mahkeme binasını dahi satın alırım hem de içindekilerle birlikte."

Haksız da sayılmazdı Efendi Naso. Parmağında soylu sınıftan olduğunu gösteren bir yüzük yoktu. Önemli bir aile ağacının görkemli bir dalı değildi, yaprağı çiçeği, kuru filizi bile değildi. Ama zaman değişmişti ve efendi, kesesindeki metalin kapıları açmada daha etkili olduğunu çoktandır fark eden bir kuşağın temsilcisiydi. Onun övündüğü şey kim ne derse desin artık daha geçerliydi.

İşte, Efendi Naso. Ticaret gemileri Akdeniz'in üzerinde geziyor, Forum'daki sarraf tezgâhı tıkır tıkır işliyor. Otuz kölenin izlediği en güzel araba, altı kölenin taşıdığı, ipek tenteli ibrişim püsküllü en güzel tahtırevan onda. Zenginliğin alâmeti saf gümüş bir sofra takımıydı ve onda iki takım birden vardı. Ödünç değildi bunlar üstelik, bedeli her ne ise son kuruşuna kadar sayılmıştı. İşte onun malikânesi, hangi senatörünki bundan daha zengin ve gösterişli? Kâşanelerinin sayısını senatörler bilse dudakları uçuklardı. Evet, Efendi Naso'nun onurla bağlanacağı ataları yoktu ama namı kuşaklar boyunca anılacaktı.

Vee! Çok soylu senato gelmiş, "Hamam inşaatımıza yardım eder misiniz?" diye kapısına dayanmıştı.

Ederdi tabii! Etmez mi!

"Şimdi gel Simonides, şöyle yamacıma otur. Ziyafet hazırlıklarına başlayalım. Bir hafta var önümüzde. Önce şu kitabı getir, ondaki ziyafet sahnesini bul."

Efendinin hangi kitabı istediğini anlamak için kâhin olmaya gerek yoktu. "Ama efendi," dedi yazıcı köle. "O İmparator Nero'nun sofrasıydı. Hem Apuleius o sayfaları israfı eleştirmek için yazmıştı." Yutkundu, az kalsın "sonradan görmeliği" diyecekti.

"Olsun olsun, sen yine de getir; fikir verir, örnek alalım."

Çaresiz, kütüphanenin yolunu tuttu yazıcı köle. İşte şurada. Ruloyu açtı. Bölümü buldu, ziyafet hazırlıklarından başlayarak okumaya başladı. Sıra yemek listesine gelince efendi tepeden tırnağa kulak kesildi.

"İçi doldurulmuş inek memesi, kızartılmış boğa gözü, tandırda turna balığı böbreği, kızartılmış deniz kestanesi, kremalı istiridye, lahana ile haşlanmış jambon, konyaklı kiraz, beyaz soslu sosis, siyah soslu karides, ballı kakırca, elmalı yengeç." Nasıl pişirildikleri yazılmamış; "Tavşan budu, tavus kuşu dili, aynı kuşun beyni, bülbülün yüreği, salyangoz, ardıç kuşu, kumru, sülün, orman tavuğu. Derin

denizlerden en iyi balıklar, yine en iyi kalitede nehir balıkları. Deniz suyuyla çeşnilenen, parfümle ıtırlanan şaraplar..."

Kitabı bıraktı yazıcı köle, gerisini okumadı. Gerçi evet bu istihza edilen bir sofraydı ama arkasında gerçeklik payı olmasa kalem bunu yazmazdı. Efendi bile hepsinin bir sofrada yakışık almayacağına ikna olmuştu.

Bir ziyafet sofrası dedikodular, rivayetler, komik hikâyeler kadar ciddi meselelerin de konuşulması için en uygun yerdi. Besbelli orada açacaktı Senatör Zosimus bağış meselesini ve Efendi Naso'nun da ondan talebi eksik olmayacaktı, hem bir değil üç talep ve işte o gün gelmişti.

Efendi Naso saçlarını alnının üzerinde orak biçiminde kıvırmalarını emredebilirdi kölelerine şayet başında gür denebilecek saçı kalmış olsaydı. Sakalı da cömert değildi. Ama erkek adam saçından sakalından değil togasından tanınırdı.

Önce tuniğini giydi efendi, bu kolaydı. Toga sarınmaya sıra gelince iş sarpa sardı. Dokumacı tezgâhından yekpare çıkmış altı metrelik ipek kumaşın başı sonu yitmiş, katları kaybolmuş, düzü tersine dönmüştü şimdiden. "Çekil çekil," diye azarladı kıvrımlara ümitsiz gözlerle bakan bir köleyi efendi. "Sen gel Simonides. Bunların hepsi beceriksiz." Aynı asılsız tehdit yinelendi. "Hepinizi köle pazarında satacağım, ama önce kırbaçlatacağım."

Köleler her zamanki gibi gülüşürken efendinin de yüzü güldü. Çünkü yazıcı kölenin eli değince büyük kumaş doğuştan şanslı Naso'nun bir omuzundan başlamış, bütün vücudunu gevşekçe sarmış, koltuk altından dolaşarak diğer omuzundan güzelce sarkıtılmıştı. Son olarak yunus balığı biçiminde altın bir iğne omuzdaki kıvrımları topladı ve efendi yeni damat gibi iki üç adım attı. Elde edilen görüntü aslında çok basitti; öylesine üste alınmış gibi. Ama bunun için kıvrımları uzun uzun düzeltmek gerekmişti.

O keyifle efendi, kölelerine hitap etti: "Dünyanın efendileri, toga giyen soy! Şunlara da bakın bir!" Efendinin fikrince zengin kıvrımlarıyla, akışlarıyla, sarkışlarıyla toga, Roma kimliğinin özetiy-

di. Hür köleden, vatandaş yabancıdan, zengin yoksuldan togasıyla ayrılırdı. Şu yastadır, şu çocukluktan çıkmış taze delikanlıdır; şu mor çizgilere bak, senatördür, konsüldür. Şu *toga picta*'dır; onu giyenin büyük zaferlerin komutanları ve imparatorlar olduğunu anlamak için tamamı mor, işlemeleri som altın bu hazineyi görmek yeterdi ve efendiye bakılırsa Roma'nın kurucusu Romulus da toga giyerdi.

Efendi Naso togaya dair nutkunu uzatabilirdi, İmparatoriçe Poppea'dan bu yana, onun adıyla anılsa da kullananı kalmamış ağır bir parfüm o sırada püfür püfür esmeseydi. Altın küpelerin şıngırtısı on adım öteden işitildi ve çok geçmeden efendinin geçkince karısı göründü. Daha bu sabah başının üzerinde sıra sıra yemek sepetleri taşıyan köleleri, oda hizmetçisi ve makyajcısıyla hamama gitmiş, bütün günü orada geçirdikten sonra geri gelmişti.

Karısına bakarken pek memnundu efendi. Güzel ile çirkini ayırt edemediğinden değil, o, mücevheratıyla böyle zengin görünsün yeterdi. Güzellikse Sabina'daydı ve onun sesine kulak kesilen, yazıcı köle Simonides'ti.

Bir ses nasıl tarif edilir? Güzel ya da çirkin, yeter mi? Oysa siyah ile beyaz arasında ne çok renk, sesi tarif etmek için ne çok kelime vardı. Sakin mi telâşlı mı, billûr gibi akıyor mu yoksa buğulu, çapaklı mı? İşveli mi bu ses yoksa güzelliği masumiyetinden mi? Hepsi sesten belliydi. Bir kadın sesinden tanınırdı bir erkek sesiyle bilinirdi. Rüzgâr sesiyle eser, volkan gürültüsüyle patlar, mızrak sesiyle çarpardı. Kan sesli akar, ateş sesli yanardı. Gözyaşı sessizce aksa da öfke, neşe, ayin, nefret, aşk sesliydi. Ama yine de sesin geldiği yeri gözlerimizle ararız. O zaman yazıcı köle gördü Hanımefendi Sabina'yı.

Belli ki köle kızlar yüksek taburesinin üzerinde oturan Hanımefendi Sabina'nın çevresine toplandığında o, alabasterden ve yeşil Roma camından şişelerin hepsini geri çevirmişti. Saçlarını ortadan ayırmalarına ve ensesinde toplamalarına ise ses etmemişti. Sırtı kurşunla kaplı bir camdan ibaret olan aynasında kendisine bir süre bakmış, gördüğünden pişman olmamıştı ve yazıcı köle Simonides'in içinden cümleler şimdiden geçmeye başlamıştı:

Esmer bir inci tanesidir Hanımefendi Sabina, güzelliğini örtmek istemez makyajla.

Hanımefendi Sabina Arabistan'ın bütün kokularını sürse de olur sürmese de olur. Derin denizlerin nadide incilerini taksa onun güzelliğine bir şey eklenmez, takmasa ondan bir şey eksilmez. Çünkü güzelde güzellikten dağıtılmış bir pay bulunur, Hanımefendi Sabina ise güzel değil güzelliktir; güzel kavramının kendisidir.

Ama Hanımefendi Sabina bu güzelliği ne yapacağını bilmemektedir. Aşk bu yüzden vardır oysa, güzellik aşkla bilinir. Değil mi ki ben görmezsem Hanımefendi Sabina'nın güzelliği solup gidecek, eylemi olmazsam o güzellik bir süt gibi ekşiyecek.

Sükûnetini seyretmekten günlerce ayrılamayacağım bir denizdir Hanımefendi Sabina. Ama ben bu kadar rüzgârlıysam bu denizde nasıl tek dalga olmaz? Acaba yazıcı köle mi rüzgâr değildir yoksa bu rüzgâr mı bu denize göre değildir?

Bunları düşünmem yasaktır biliyorum. Ama en imkânsız aşkın bile sitemi vardır ve bütün bunları kâğıt kabul etmiş, kalem yazmıştır.

Alıp başını giden cümlelerin sahibi, efendinin sesiyle kendine geldi. Bu ses bir hafta boyunca evde gürlemişti. "Sütunlar ışıldasın, havuzu doldurun, gümüşleri parlatın." Kapıdan girmişti bir misafir nasıl girerse. İlk olarak ne yana bakar neyi görür? "Bu gümüş fener şuraya, şu altın kandil oraya." Ta ki daha ilk anda Senatör Zosimus kimin eşiğinden geçtiğini bilsin, ziyafet masasının başındaki orta divana ancak bir dizi kölenin hizmetinden geçtikten sonra uzanabilsin.

Köleler bile ipek cepkenliydi ve saçlarının arasına yasemin değil elmas takmıştı küçük kızlar. Biri kapıyı açtı, hemen yanındaki senatörün pelerinini aldı -toga giymemişti-, bir diğeri öne düştü. Adım başı değişen bir köleler ordusunun kılavuzluğunda, senatör

elden ele geçti, neden sonra kendisini huzurda buldu. Pek güldü bu abartıya bu özentiye ama bıyık altından tabii, azatlısı da öyle.

Kalabalık bir ziyafet değildi. Kadınlar bir tarafa bırakılırsa -şöyle bir görünmüş, erkenden çekilmişlerdi-, Efendi Naso, Senatör Zosimus, yeni zenginlerden biri, bir de unutkanlığıyla meşhur yaşlı filozof. Azatlı Vitalis masadaydı ama yazıcı Simonides hâlâ köleydi.

Yenildi, içildi, gece ilerledi. Lir üstadı tırtıl gibi kıvrılan parmaklarıyla telleri çekerken sonunda ev sahibinin de baş konuğun da beklediği an geldi ve Senatör Zosimus senatonun talebini efendiye açıverdi. Malûm olduğu üzere, şöyle böyle. Neticede hamamın onurlandırma levhaları arasına bir tane de doğuştan şanslı Efendi Naso adına asılacaktı ve bu, bağışın miktarına mukabil en büyüğü olacaktı.

Efendiyse "Senatonun ricası benim için emirdir," diye başladı. "Ama..."

Senatör zarafetle uzandı bir salkım kara üzüme. Onu bir kadeh şarap takip etti. Ne isteyecek ne münasebetsizlik edecekti şimdi şehrin okuma yazma bilmez ama en zengin ferdi?

Bu fert imparatorun huzurunda -iki yıl sonra Roma'yı teşrif ettiklerinde tabii- bir övgü nutku söylemek istiyordu öncelikle. Roma'daki yedi tepe, bir o kadar akan dere, Forum'a döşenmiş milyonlarca taş ve Tiber ırmağı şahitti ki aziz senatör isterse programı titizlikle hazırlayan komite, kendisini Roma'ya adamış, servetini hamam inşaatının temellerine atmış bu cömert adamın bu kadarcık dileğini yerine getirmekte zorlanmayacaktı.

Senatörün ruhu bir anda hafifledi. "Bu kadarcık mı?" Tabii böyle söylemedi. Yüzünde her an belirmeye hazır perdesiz sevinci bastırdı ve "Çok zor," diye mırıldandı. "Çok zor ama senato büyük cömertliğinizin karşılığını takdir etmekte gayreti esirgemeyecektir."

Oysa Efendi Naso'nun iki küçük talebi daha vardı ve o doğuştan şanslıydı.

Falernian ve Sabin şaraplarından başı dumanlanmış senatör, tahtırevanın tavanına vururken "Vitalis," dedi. "İki adım atalım. Biraz hava alalım." Komedya ile tragedya arasında bir tiyatroya benzeyen şu ziyafet gecesinin ağırlığı ikisinin de üzerine yapışıp kalmıştı. Oysa böyle kararsız bir edebi tür henüz yaratılmamıştı.

Yürüye yürüye Colosseum'un imparator kapısına kadar geldiklerinde bir basamağın üzerine ilişen ve ayaklarını uzatıp sırtını esneten senatör sonunda ellerini kucağında birleştirdi ve bir süre hiç konuşmadan etraftaki heykelleri seyretti. Tiber'de bir gemi, gökte bir yıldız, bir tapınak alevi; aslında hepsi aynı kutlu kişiydi. Zırhlı heykelinde başkomutan olarak görünüyordu imparator, sivil giyinmişse devletin başıydı. Az ötede togasının katıyla başını örtmüş olanda rahipler rahibi, bakışları çok uzaklara dalmış, yarı aralık dudaklarından en sırlı dualar ha döküldü ha dökülecekti. Gerçi son zamanlarda yüksek ve ağır tacı, elmas işlemeli mor kaftanıyla da görünmekteydi heykellerinde ama imparator bunlardan hangisi diye sorsalar Senatör Zosimus, senato binasının hemen önündeki şu porfir dörtlüyü işaret ederdi, savaş elbiseleri içinde görünen o cesur ve sade adamı.

Bu heykel grubunda dört imparator sırt sırta, omuz omuza vermiş, her biri bir elini kılıcına atarken diğerini saltanat ortağının omuzuna dostça bırakmıştı. Görünürde Roma'nın dört imparatoru vardı çünkü. Elinin altındaki şeyin dağılmakta olduğunu fark edince Diocletianus saltanatını üç imparatorla bölüşmekten çekinmemişti gerçi ama koca imparatorluğu, işler

daha çabuk yürüsün diye dört parçaya ayırmıştı sadece. "Dördü de birbirinden habersiz burnunun dikine gitsin," dememişti.

Herkes bilirdi, asıl imparatorun Diocletianus olduğunu. Kılavuz ruh oydu. Fiilde bütün harita onundu. Zaten derin alın çizgileri, kısa kesilmiş saçları, asker tıraşları, sert ve kararlı ifadeleri ile dördü de birbirinin aynıydı bu maskeye benzer yüzlerin. Diğerleri onun efendiliğinin birer kopyası, sahici oydu. Sunakta yanan ateş oydu.

Senatör Zosimus'un sol şakağından geçen eski bir kılıç yarasının izi o, bu dörtlüye bakarken sızladı. İskenderiye isyanını bastıran orduda bir subayken almıştı bu yarayı ve asilerden birinin kalkan kolunu da inen kılıcını da hiç unutmamıştı. İmparator kendisini hastane çadırında ziyaret etmiş, yüzüğünü onun parmağına oracıkta geçirmişti. Hiç çıkarmadığı bu yüzük, senatörün ömrünce aldığı en değerli hediyeydi. Yine de isyanı bastırdıktan sonra şehri cezalandırmak isteyen imparator, "Kan, atımın dizlerine kadar çıkmadıkça durmayacağım," diye öfkeyle püskürdüğünde ürperenlerden biri Senatör Zosimus olmuştu. Bu yeminin gerçekleşmediğine şükreden de oydu. Çünkü beyaz at durup dururken olanca zarafetiyle, önce ön ayaklarını sonra arka ayaklarını dizlerinden kırmış, elmaslı sorgucun tek tüyünü titretmeden, üzerindeki kıymetli yükü hiç sarsmadan nazikçe olduğu yere çöküvermişti. Dizleri kandan ıslanmıştı o zaman. Bunu tanrılardan bir işaret sayan imparator katliama henüz başlamış askerlerine dur emrini vermişti. Şehir halkıysa bu civanmert hayvanın heykelini dikmişti.

Oysa ne Roma o eski Roma'ydı ne de vefakârlığın heykelini dikecek insanlar kalmıştı bugüne. Geğirmelerden, gevrek kahkahalardan senatör daha bu gece tiksinmişti. Bu ziyafetlerde Romalılar aç kalmaktan değil doymaktan korkuyordu. Diğer yandan hiçbir şey onları doyurmuyordu. Yemekten önce, yemeğe başlarken, yemek esnasında, yemeği bitirirken ve yemekten sonra servis edilenleriyle bir ziyafetin tadını çıkarmak için zen-

gin bir Romalıya çok geniş bir mide gerekti ve böyle bir yemek oturarak yenemezdi. Romalılar uzanarak yiyorlardı bu yüzden. Zevkin bedeli yorgunluk, bu kez uyuyorlardı ve uyanınca yine yiyorlardı. Belleri kayboluyordu kadınların genç yaşta, erkeklerin boynu. Zafiyetleri açlıktan değil çok tıkınmaktan, hastalıkları boş mideden değil hazımsızlıktandı, sindirim sisteminin hızını aşan bir yeme hırsından.

"Eğer zevk sırf kendisi için aranırsa o artık sefahattir," diye söylendi Senatör Zosimus. Nero'ya tahammül eden Seneca sanki pek çok cümlesini bu doymaz güruh için söylemişti. İyi ki bugünleri görmemişti. Lüksün getirdiği hastalıkları vardı şimdi Roma'nın, sindirim sistemine yayılan yaraları ve bunlar diğer organlara da sıçramıştı. Ziyafetteki unutkan filozofun kadeh tutarken istemsizce kalkan serçe parmağı Roma'nın resmiydi aslında ve onda cesur erkek ruhundan eser kalmamıştı. Mücevher artık sadece kadınların kullandığı bir şey değildi. Şimdikilerin rengârenk tunikleri kızlarınkini aratmıyordu doğrusu.

Gerçi Roma'nın mutlu kesimi her zaman müsrifti. Ama bu artık çığırından çıkmış, yatağından taşmıştı; ziyafet masalarını çoktan aşmış, bu şımarıklık devlete eteğinin ucu dokunan herkese sinmişti. En başta da senatörlere. Cumhuriyetin yaşadığı yer gibi öldüğü yer de senatoydu.

Birazcık sesini çıkaran olsa, "Bunlar zenginliği suç, lüksü cürüm sayıyorlar," diye burnundan soluyordu ziyafetteki yeni zengin. Sosa bulanmış ceylân etini zevkle çiğnerken ekliyordu. "Oysa zenginlik Roma'nın gücüdür, gönencidir." Hemen ardından israfı yeren bir nutka başlıyordu çenesini titreterek. O da serçe parmağını zarifçe kaldırıyordu ve daha ilk yudumda bu kıymetli üzümün Tiburtine bağlarında yetiştiğini kestirebiliyordu. İyi beslenmekten semirmiş, yanakları hırsız kediler gibi tombul, fazla yıkanmaktan teni cilâlı, bedeni yağlı, gerdanı katlı, doğuştan ayrıcalıklı ve bunun farkında olduğu için de ebedi kibirli. Sorsan, Roma'nın şu zor günleri için varlığı ne kadar da elzem kendisi ne kadar dertli!

Tutmadı artık dilinin ucuna geleni senatör. Roma onurunu, erdemini, merhametini yitirmişti, cesaretini, yiğitliğini. Bunun adı kokuşmuşluktu. Çürümüştü Roma, çatırdıyordu ve sesini kimse duymuyordu.

Araba gürültülerinin kesildiği, sarhoş naralarının dindiği, Roma'nın sessizliğe gömüldüğü o dakikalarda azatlı köle ise sükûneti yırtan bambaşka bir sese kulak kesilmişti. Ordudan bir birlik, Colosseum'un ağır tentelerini açarken köleler tempo tutuyor, halatlar çekilirken makaralar ve palangalar gıcırdıyordu. Bir de yerin altındaki kafeslerden vahşi hayvanların kükremesi geliyordu. Senatör ise bir taşın üzerine oturmuş, sandaletlerini gevşetmiş, Roma'nın yitik onurundan bahsediyordu.

"O onur hiç var mıydı?" dedi azatlı, o da dilinin ucuna geleni esirgememiş ama ebedi yaralı olduğu bambaşka yerden kanamıştı. "Colosseum'un kurulduğu bir şehirde senatör, erdemden de merhametten de söz edilebilir mi?"

Azatlı kölesi şimdi sabaha dek tütecek, senatör bilmez mi?

Daha bu sabah "Al," demişti senatör. "Sana bir davetiye. Yarınki oyunlar için: III-VIII-I. Demek oluyor ki III. kapıdan gireceksin, VIII. sıraya çıkacaksın, I numaralı koltuğu bulup oturacaksın. İyi bir yer. Kaçırma."

"Ben," demişti azatlı köle davetiyeye göz atarken. "Saygıdeğer senatör, böyle bir şeyi hiç seyretmedim bundan sonra da seyredemem. Yerim boş kalsın."

İade edilen bilet senatöre göre Roma'nın erkekçe kimliğiydi. Nitekim her gittiği yere arenasının kumunu da götürmüştü Roma, amfiteatrlar inşa etmişti.

"Öyle," dedi azatlı köle, tente gıcırtılarına kulak kabartırken. "Zaman ve para bulamazsa da mevcut tiyatroları arenaya çevirmiştir. Oysa o kumların üzerinde Kral Oidipus, yazgım böyle dememiş, kendi kaderinden kaçmıştı."

"Ne yani?" dedi senatör. "Anadan üryan güreş tutan delikanlılar, onları seyreden kart zamparalar gibi mi olsun Romalılar? O nazeninlikler, o aşırı estetikler Yunanlara özgüdür. Bizim eczamıza uymaz."

"O eczayı övmüyorum ki ben. Roma'nın gerçeği gibi efsanesinden de kan fışkırıyor, destanlardaki tanrılar bile kan akıtmayana elini uzatmıyor. Ben sana bunu söylüyorum."

"Azatlım," dedi senatör. "Roma'nın kurucuları dişi bir kurt tarafından emzirilmiştir. Soyumuzda kurt kanı olmasına şaşma. Roma'nın erdemleri kanlıdır. Unutma ki şu arena savaş tanrısı Mars'a adanmıştır. Bak, Roma'da iyi yaşamak uzun yaşamaktan daha değerlidir, erdemlerin en önemlisi de ölümü küçümsemektir. Şimdi düşün bakalım kendi ölümünü küçümseyen başkasının ölümünü neden önemsesin?"

"Sen," dedi azatlı, yarısı ay ışığında yarısı gölgede kalan bu yüze hayretle bakarak. "Efendim olmasan, bunca yıldır seni tanımasam derdim ki cehaletin dilinden konuşuyorsun. Aynı şey mi? Kendi özgür iradesiyle birbirini boğazlayanlar ne yaparsa yapsın. İster ölümü küçümsesin ister yaşamı. Ama özgür iradesine sahip olmayan birine bunu zorla yaptıramazsın."

"Seni anlıyorum," dedi senatör. "Kalbimin taş olduğunu sanma. Ama Roma'nın eğlencesi de ancak böyle olur. Roma gerçekçidir. Hazzı da dehşeti de gerçek olarak yaşamak ister."

"Yine yanılıyorsun," dedi azatlı köle. "Roma hazzı yaşamak ister ama dehşeti seyretmekten yanadır. Kaplanlar ve aslanlar üzerinize atlamasın diye arenayla aranıza o demir paravanları çekmeseydiniz, okçular ve mızraklıları hazır tutmasaydınız inanırdım belki yiğitliğinize."

"Arenadakiler," dedi senatör. "Cezaları kesilmiş hükümlüler. Zaten ölecekler, zaten işkenceden geçecekler. Ne fark eder ki?"

"Onlar için fark etmez belki ama bunu seyreden için fark eder. Böyle bir şeyi zevkle izleyen ruh bundan yara almaksızın nasıl kurtulabilir? Bunu bir kez tecrübe eden, nasıl aynı kişi olarak

kalabilir? Kanı özlemeden, bu mezbahaya koşmadan edebilir mi artık? Alışkanlık yarası. Bundan irkilmemek ruhun çürüdüğü anlamına gelir. Oysa sen ruhun çürümesini bambaşka yerlerde arıyorsun. Sebebe değil sonuca bakıyorsun, kalkan serçe parmağı görüyorsun sadece, gevrek kahkahaları işitiyorsun."

"Bir sikkenin iki yüzü vardır azatlım," dedi senatör. "İkisi birbirinden ayrılmaz. Roma da böyledir. Sikkenin bir yüzünde tapınaklar, defne dalları, zenginlikler, öbür yüzünde ise kılıcını kaldırmış sezarlar yer alır. Çünkü arka yüzdeki sükûneti sağlayan ön yüzdeki kılıçtır. Roma'nın onuru budur."

"Ben de onu anlamıyorum ya. Bu onurun; şiiri, mimarisi, heykeli, hukuku, retorikası, felsefesi ile bu cehennemi nasıl bağdaştırdığını. Yüz yıl yaşasam da şunu herhalde anlamayacağım; Roma'nın yasa yapıcılarıyla Colosseum mimarlarının nasıl aynı hamurdan karıldığını, aynı arazinin bir ucuna Marcellus tiyatrosunu diğer ucuna Colosseum'u konduran kusurlu dehayı, mermeri de işkence sehpasını da aynı incelikle işleyen meşhur hayal gücünü. Senatör, en barışçıl şöhrete sahip imparator doğum gününü yüz erkek ve yüz dişi aslanın öldürülmesi eşliğinde şenlendirmişti, üstelik bir de felsefeciydi."

"İyi ama," dedi senatör. "Bahsettiğin bütün o ihtişamların sıradan insanların göze alamayacağı bir bedeli olmalı değil mi? Roma durduk yere yükselmedi. Bırak, hümanizma, şairlerin şiirlerinde, felsefecilerin nutuklarında yaşasın azatlım. Roma'ya tragedya ve komedya yeterlidir."

İçi sıkıldı azatlının. Senatöre bakılırsa hepsinin bir ama'sı vardı. Ama'sız insaniyet bir tek şu kocamış azatlıdaydı. Bütün ihtişam ve sefaleti, iyilik ve kötülüğü, zulüm ve adaleti ile Roma en fazla Colosseum demekti. Ve eğer Nasıralı peygamberin bahsettiği cehennem gerçekten varsa Colosseum'dan başka bir yerde değildi.

Senatör de azatlısına bakıyordu o sırada, ay ışığını arkasına almış bu gölgeli çehreye, alnının üzerindeki belli belirsiz kaçak izine. Herkese kırgın, herkesle davalı, kanlı bıçaklı. Hiç kimseye

borçlu değil, herkesten alacaklı. Dilinin ucunda da altında hep aynı soru: "Niye?" Ne yatıştırır bu ruhun sızısını, bu bedenin acısını ne dindirir? Bu öfkeyi ne sakinleştirir? Demek doğru değildi acıyı sadece çekenden sormak gerektiği.

Onu eski bir köle olarak değil bir arkadaş gibi gördüğü zamanlarda hitap ettiği gibi küçük adıyla "Vitalis," dedi senatör, sesi hafiflemişti. "Bizim zamanımızdaki hükümler gibi nizamlar da eski zamanlarda yoktur. Kelimeler bile başka başkadır. Zamanı tanrılar yaratır ama insanlar donatır. Bugünün insanı gibi değil, başka zamanlara ait bir adam gibi konuşuyorsun diyeceğim ama benzerin geçmişte de yoktur. Belki gelecekte olur."

"Efendi," dedi azatlı. "Öyleyse şimdi söyleyeceğimi de anlayacaksın. Çünkü böyle bir şeyi ancak kaçak kölenin ruhunu gören biri sezebilir. Az çok mürekkep yalamışım, tarihin olaylarını onların gerçekleştiği zamanın şartları içinde tabir etmek gerektiğini elbette biliyorum. Ama bu, onları doğrulamak anlamına gelmemeli. Çünkü zamana ve zemine göre değişmeyen ortak bir insanlık ülküsüne ve doğruluk ilkesine inanıyorum ben. Henüz bu ikisinin adını söyleyebiliyorum ama eminim henüz bilmediğim kelimeler de vardır. Kelimesi de icat olduğunda bir gün konuşulacaklardır."

Şefkatle baktı azatlısına senatör, hatta omuzunu okşadı. "İyi olurdu," dedi. "Ama korkarım bu, insan cinsinin yaşadığı bir dünyada hiç mümkün olmayacak. Dünyanın tarihi böyle yazılmamıştır. Unutma insan çiğ et de yiyebilir. Ateş sonradan bulunan bir şeydir. Onun için bu hayat niye böyle adaletsiz diye sormak yanlış bir başlangıç olur. Bu sorunun tatmin edici bir cevabı yoktur. Doğru başlangıç, bu hayatı en az kazayla nasıl yaşayabilirim olmalıdır. Yoksa böyle yaşayamazsın Vitalis. Ölsen daha iyi. Sen de Roma gibi irkilmemeyi denesen."

"Hayır," dedi azatlı. "Gafletle yaşayıp gitmek yerine acımı çekerek yaşamayı yeğlerim. Çok ağır. Ama yine de daha insani."

"Ahlâkçı filozoflarla fazla sohbet ediyorsun sen yine. Onlara kalsa kurt kuzuyu yemesin. Ama aslanın ceylânı yemesi ezeli kanundur."

"Biliyorum," dedi azatlı köle. "Colosseum'un şehrinde böyle narinliklere yer yoktur. Ama kurdun kuzuyla, ceylânın aslanla gezindiği bir zaman belki bu dünyanın çok uzak geçmişinde vardır. Ne insandan ne hayvandan ilk kanın henüz akmadığı bir zaman. Yoksa da bunun böyle olduğu başka bir dünya vardır."

Senatör dalgınca cevapladı. "Umarım vardır. Varsa eminim çok daha mükemmeldir."

"Evet," dedi azatlı. "Çok mükemmel. Kusurlu bir dünyada yaşıyoruz çünkü biz."

Senatörün dilinin ucuna bambaşka bir soru geldi. Hristiyanlarla mı görüşüyorsun sen? Ama onun yerine şunları söyledi:

"Zeki birisin. Dilin de keskin. Ama dikkat et, seni benim bile kurtaramayacağım düşüncelere itibar etme. Ben uyarmış olayım da sonra şu omuzumda ağlama."

Bazı sorular söylenmeden de çıkardı ağızdan. Bazı cevaplar gibi.

Tahtırevan hareket ederken, "Bırakalım Vitalis," dedi senatör. "Tarihi zaman yazsın. Şimdi biz yakınımızdaki işlere bakalım. Ne yapacağız Efendi Naso'nun taleplerini?"

"Ne istiyor?"

"Üç şey. Birincisi, öldüğünde kütüphanesine gömülme izni. Bu en kolay olanı. Senatodan böyle bir karar çıkarabilirim."

"İkincisi?"

"İmparator gelince bir övgü nutku okumak. Bunun da icabına bakılabilir. Diğer övgücülerden daha fazla saçmalayacak değil. Ama üçüncüsü zor. Avukat sıfatıyla bir dava savunmak istiyor."

"Reddetsen."

"Onun yapacağı bağış kimsede yok."

Azatlı köle, kaçamak olmayan bir bakışla baktı efendisinin yaşlı fakat hâlâ yakışıklı çehresine. Cildi kırışmış ama sarkmamış, gerdanı kat kat göğsüne inmemişti. Sefadan çökmemiş, çürümemişti. İskenderiye çöllerinden hatıra güneş yanığının ardında kaç tarihi saklayan bu yüzün ruh asaletine de söz edilemezdi. Gelgör ki kır evinde bulduğu huzurla avunan, kuşların ötüşüne cevap vererek bahçesindeki çiçeklerin bakımını kölelere bırakmayan bu adamın da Roma gibi iki yüzü, çifte ruhu, iki ciheti vardı ve ikisinin arasında bir ama vardı.

Azatlı kölenin biletini iade ettiği, ay ışığında lânetlediği Colosseum'un önünden, hepi topu iki tabaka kâğıt almak için evden çıkan yazıcı köle Simonides ertesi sabah geçti. Bütün gün taş sıralarda oturacak olanlar minderlerini kapmış, şarap testilerini, azık sepetlerini, hiç olmazsa kuru lapa ve iki lahana yaprağından ibaret öğle yemeklerini hazırlamış, ana ırmağa koşan sayısız kollar gibi, her sokak arasından dalga dalga Colosseum'a doğru akmaktaydı.

Kadın erkek, yaşlı genç, özgür köle, her tabakadan her mizaçtan yetmiş bin kişi itiş kakış, gürültü patırtı arasında tribünleri doldururken hokkabazlar, palyaçolar, mim sanatçıları, cambazlar da Colosseum kapılarının önüne yığılmıştı çoktan. Aktörler birkaç kuruş uğruna kaba güldürüden ibaret hünerlerini sergiliyor, ayaküstü açık saçık hikâyeler anlatıyordu. Gözleri sürmeli Arap ateş yutuyor, kambur cüce ayaklarıyla top çeviren maymunu sevk ediyordu.

Kalabalıktan sıyrılan yazıcı köle bir taşın üzerine oturdu. Elinde yeşil, güzel bir elma -parasının üstünü manav avucuna az evvel saymıştı-, karşıda beyaz bir dağ gibi dikilen Colosseum'a uzaktan bakmaya başladı. Gözüne kestirdiği yerde kendi üzerine kapanarak yükselmişti heyulâ ve dışarıdan bakan biri içeride neler olup bittiğini tahmin edemezdi. Onda olup biteni görmek için bu suça ortak olmak, o cerahata bulaşmak şarttı. Neticede kapısından girenin karşıya doğru baktığında gördüğü de kendisiyle aynı yere, ortadaki kuma bakan seyirciydi. Dışarıda birbirini tanımayanlar burada birbirine benzemiş, imparator ile lağımcı burada bir olmuştu. Roma'nın ayak takımı ile asillerini daha fazla hiçbir şey bir araya getirememişti.

Aniden kopan ilk uğultu çeperlere çarpa çarpa o sırada yankılandı ve tepeden fışkırarak Roma'nın göklerine yayıldı. Başlamıştı işte, şu anda o, yazıcı köle Simonides, elindeki dünya nimetinden bir ısırık alırken, ekşi tat dişini sızlatarak damağına yayılırken. İçerde ise kıyamet kumunun üzerinde, kaçan bir boz ayı, ayağından dikenli kapana tutuluyordu avcısı şahane bir atış gerçekleştirsin diye. Ayı, kapan nedir bilmez oysa. Kaplan ormanda kırk yıl yaşasa yapmadığı şeyi yapıyor, aslana saldırıyordu. İnsanların arasına düşünce onun da doğası bozulmuş. Günü dolmuş gebe bir yaban domuzunun yarılan karnından yavrusu kendini dışarı, dünya denilen bu yere doğru atıyor. Buna doğum denebilirse, bir yaradan doğuyor. Ama ona da dokunuyor kılıcın keskin ucu, doğduğu anda ölüyor. Vahşi hayvanlar işinin ustaları tarafından birbirinin üzerine sürülüyor, cingöz avcılar tarafından boğazlanıyor, kılıçtan ve mızraktan geçiriliyordu. Hepsinin ortasına şaşkın ceylânlar, zarif turnalar salınıyordu seyirciye çeşni olsun diye. Sadece masallarda yaşamasa, Roma, tek boynuzlu atı da bir avcının önüne atacaktı. Oysa bu sadece bir giriş. İnsan cinsi kumun üstüne öğleden sonra çıkacaktı.

Bu kadar işlenmiş bir vahşet için en eğitimli zekâlar kim bilir kaç asır bilenmiş, eğitilmişti? Bir anadan doğmuş insan, öldürmenin ve acı çektirmenin ayrıntıları üzerine nasıl bu kadar dâhice düşünebilmiş, nasıl bu kadar yaratıcı olabilmişti? Basit bir şeydi ölmek. Nasıl böyle karmaşık ve uzun bir şeye dönüşebilmişti? Kim kurmuştu işkence sehpasının bu düzeneğini? Bu ızgaralı demir yatağın ölçülerini hangi zihin oranlamıştı? Kim hesaplamıştı ipi geren bu çarkın çapını? Çarmıh halatını kaydırmak için oluklar açmayı, onları yağlamayı kim akıl etmişti?

Bu, Colosseum aklıydı. Ama en kutsal hediye olan akıl kendisinden razı mıydı? Ve o aklı insana veren, bundan, verdiği bu akıldan razı mıydı? Kim derdi ki kuşlar alçaktan uçuyor, yağmur yağacaktı; huzursuzca kanat çırpıyor, fırtına kopacaktı? Uğultular kesiliyor, az sonra yeniden başlıyordu. Kalbi duruyordu Roma'nın bir an için hazdan, sonra yeniden atmaya başlıyordu. Bu kadar kan

fazlasına rağmen damarları hâlâ çatlamıyordu. Güneş doğuyordu Roma'nın üzerine, ay masumdu yıldızlar gibi ama belâ yağıyordu göklerden de azgın kalabalık lütuf sanıyordu. Aciz bir yazıcı köle görüyor da kimse mi görmüyordu? Roma helâk olmuştu çoktan ama bundan kimsenin haberi yoktu. Roma seyrediyordu.

Colosseum'a baktı uzaktan yazıcı köle, güzeldi. Güzelliğe duyduğu güveni yitirdi. Yüzlerce yıl boyunca dünyaya hükmetmiş Roma, bu lânetli şehir miydi? "Roma," dedi yazıcı köle. "Sen nasıl oldu da hayatın çiçekli yanını bırakıp en kanlı yüzünden hoşlanır hale geldin? Bunu da taş taş üzerine dizerek temelden mi yükselttin?" "Yok," dedi, yüzünde asabi bir gülüş belirirken. "Hep böyleydin."

Ama sahi, bunlar kimlerdi? Bütün bunları seyredenler? Boğazında kalmış bir elma ısırığı ile oracıkta oturan yazıcı köle Simonides'in her gün selâmlaştığı komşusu, sohbet ettiği fırıncı, oymacı, çömlekçi; eğer çarşıya ne için çıktığını hatırlıyorsa birazdan uğrayacağı papirüs satıcısı. Bunca insan daha terleri kurumadan evlerine gidecek, sakince gündelik yaşamlarına döneceklerdi. Yemek yiyeceklerdi iştahla, çocuklarının başını okşayacak, bir kiraz ağacının altında dinlenecek, yediveren gülünü koklayacaklardı huzur içinde. Gün tükenirken şairler şiir yazacak, felsefeciler ahlâk risalelerine çekidüzen verecekti. Hukukçular yasa yapıverecekti. Bütün bunların dokunduğu bir vicdan yok mu Roma'da? Hepsi Colosseum'da. Tiyatrolar bomboştu bu yüzden arenalar tıklım tıklım.

"İyi seyirler Roma," diye mırıldandı yazıcı köle. İki adım atarken başı döndü, sendeledi. Isırığı boğazında kalmış elmayı yere fırlattı. Et ve balık pazarından geçerken hiç bu kadar tiksinmemiş, içi bulanmamıştı. Çıplak eti de ilk kez görüyordu sanki taze kanı da. Oysa İmparator Diocletianus gözünün üzerindeki vuruk iziyle ne alacağını unutmuş yazıcı köleye değil Colosseum'dan dağılan kalabalığa, açılmış tezgâhlara, harlanmış seyyar mangallara bakıyordu.

Bir çocuk arpa çorbasını kaşıklıyor, bir diğeri balığı kılçığından ayırıyor. Bir delikanlı kur peşinde. Yazıcı köle, kederli bir şarkı söyleyerek çiçek satan teni mumya sarısı bir kız çocuğunun yanından geçti, etrafını saran kalabalığa şöyle bir bakıverdi ve bunların hep-

sinin öleceğine şükretti. Sarraf Yahudiler, falcı Teselyalılar, yalancı Giritliler, öfkeli Kilikyalılar, tek kulağı küpeli Suriyeliler, Tiberli balıkçılar, ağzı bozuk lâfazan kadınlar, çoğu çalıntı ikinci el giysi satıcıları; eli ayağı yara bere, giysisi yama içinde dilenen çocuklar, dizinin üzerinde hasır ören sepetçi. Bunların hepsi ölecekti. Kendisi de öyle.

Oysa az ötede hiç ölmeyeceğim sanan cingöz bir övgücü, "Çocuklarım aç," diyen bir lağımcıya lâf yetiştiriyordu. Aç bir evlât ölü bir evlâttan iyiydi, imparator onuruna gece gündüz kurbanlar sunulsa yeriydi.

Felsefe çökerken zevk yitmiş, hayal gücü sönerken edebiyat sukut etmişti. Roma'nın gururu yergiydi bir zamanlar, o da dümen suyuna girmişti. Ağzının içinde homurdandı lağımcı, her şeyin sorumlusu bu dalkavuk övgücüymüş gibi. Belki de öyleydi.

Ertesi sabah Forum her zamanki Forum'du oysa Roma aynı Roma. Nitekim lâhit kopyacısı keskiyi gümüş damarlı Luna mermerinin üzerine eğik açıların en uygunuyla yerleştirirken alâyıvalâsıyla gelip kapının önüne konan tahtırevanın farkında bile olmadı. Oysa koca atölyede aradığını eliyle koymuş gibi bulan Efendi Naso tek harfini okuyamadığı hamam kitabesinin başına çoktan dikilmişti. Demek onun da onurlandırılmış adı taşlar üzerinde kalacaktı geleceğe. Olmaz ama olur ya torunları soysuz çıkarsa taşa kazınmış olan bu tarih yüzlerine dikilecekti.

O keyifle, "Oku bakalım Simonides," dedi efendi. "Neler yazıyor burada?"

Kutlu açılış gününün zamanıyla yazılmış olan kitabeyi yazıcı köle tane tane okumaya başladı:

> *Doğuştan şanslı Naso, pek şefkatli Roma vatandaşı, devlete ve imparatora duyduğu sevgi ve bağlılık sebebiyle, İmparator ve tanrı Diocletianus'un saltanatının yirminci yıl kutlamaları sırasında açılan imparatorluk hamamı için cömertçe bağış yaptı, tamamen kendi iradesi ve isteğiyle. Bu yazıt, onu onurlandırmak için onun adına asıldı.*

Doğuştan şanslı Efendi Naso, bu ibareleri anında ezberledi. Memnun sayılabilirdi yazıtın üzerine bir gölge düşmeseydi. "İyi bak," dedi yazıcısına. "Hitabet sanatında usta, avukatlık sanatına doğuştan yetenekli, diye yazmıyor mu?"

Lâhit kopyacısı ve yazıcı köle aynı anda cevap verdi. "Yazmıyor."

"Pekii," diye döndü efendi. "Bu ifadeyi satırların arasına sen ilâve edemez misin?"

"Edemem efendim," dedi lâhit kopyacısı önündeki kâğıdı gösterirken. "Bana verilen müsvedde böyle. Farklı bir şey ekleyemeyeceğim gibi olanı da çıkaramam."

Efendi renk vermediyse de arkasında her zamankinden daha fazla afra tafra bırakarak çekildi. Atölyede kalan rüzgâr ancak mermer dağıtıcısı ağır yükünü getirdiği sırada dindi. Mutadı üzere söze fiyatlardan şikâyet ederek başlayan mermer dağıtıcısı, dudak uçuklatan bir fiyatı elinde salladığı senedin üzerine çoktan yazmıştı. O da arkasında kendi afrasını tafrasını, rüzgârını bırakarak çıktı gitti.

Öfkesi burnunun ucundan tüten usta ise bu katmerli çalımların acısını önce çıraklardan çıkardı. "Kaldırın hemen, ağır bir örtüyle sarın, başına bir şey gelmesin." Olası kazaların azarını arka arkaya peşinen dizdi. "Sizi sakarlar, arka mahallelerde gezen kadınlardan daha dikkatsizsiniz."

Haksız sayılmazdı usta. Şu cılız çırak aradan geçen onca zamana rağmen hâlâ sakardı. Her şeyin ölçüsünün taş olduğundan hâlâ habersiz; insanı, zamanı, hayatı, hatta duyguları ve düşünceleri anlamak için bir kez olsun taştan mihenk biçmemiş, bir kez olsun taş üzerine yemin etmemişti. Seni kör acemi! Oysa onca kayrak taşı, bazalt, granit, oniks arasında keski süren, taşı biraz tanıyan biri şu karşılarında duranın ne olduğunu anında anlardı. Ay mermeri. Mavimsi.

Lâhit kopyacısı bu derin kütlenin önüne doğru çoktan ilerlemiş, onun fısıltısına, esintisine kulak kesilmişti. Mermerdi taşların en değerlisi en gizemlisi. Mor porfir şayet imparatorsa taşların kraliçesi mermerdi. Yeşil damarlı, kırmızı hareli, sarı benekli, gümüş kristalli, yıllandıkça altın rengine dönen, yaşlandıkça parıltısı artan mermerler geçmişti lâhit kopyacısının elinin altından. Bu sihirli taşın her cinsini her meşrebini tanımıştı. Ama böylesini hayatında görmemişti. Ocaktan kaldırılıp kabaca yontulmuş şu haliyle bile nadir bir kütle, tek kandilin alevinde bile parlayan yekpare bir

yüzük taşı. Çünkü onun, yansıttığı kadar içinden sızdırdığı kendi ışığı da vardı. İmparatorsa az ötede, ustaca kopyalanması gereken yüzü ile eski bir kabartmanın gövdesinde duruyordu. Düz burun, dar alın, sıkı sıkıya kapalı bir ağız, ince dudaklar, azimle bakan gözler, kısa boyun, köşeli çene. Ama acaba bu güzel mavi taşın içindeki asıl şekil bu muydu?

Çıraklardan hırsını alamayan usta mermer dağıtıcısının bıraktığı senedi sıkıntıyla evirip çevirirken, "Linus," dedi. "Git bak bakalım, Fiyatlar Fermanı'nda mavi ay mermeri bu adamın yazdığı kadar mı?" Ferman üstüne ferman yağıyordu Roma'ya ve nereden bilsin zavallı lâhit kopyacısı Roma'ya daha ne fermanların geleceğini.

İşte şurada. Birkaç gün önce okunduğu Forum'da, çakıldığı ahşap panoda Fiyatlar Fermanı'nın, rüzgâr esse kılı kıpırdardı belki ama Roma'nın yaprak kımıldatmayan günlerinden biriydi. İlk sayfaya alelacele göz attı lâhit kopyacısı. Bu da bütün fermanlar gibi selâm faslından sonra tanrılara şükran ile başlıyordu. Ancak tumturaklı övgü kısmı imparatorun dirilttiği huzur ve güveni vurgulasa da fermanın gövdesi azarlayıcı bir üslûpla ekonomideki kötü gidişatı ima ediyor ve bundan açgözlü esnafın ve tüccarların para hırsını sorumlu tutuyordu. Sonuçta "Ölümsüz tanrılara minnet olsun. Bu fermandaki tavan fiyatları aşarak satış yapanlar ölüme veya sürgüne hazır olsun."

Ferman metnini kim kaleme almışsa "enflasyon" kavramından elbette habersizdi ve her şeye bir karşılık yetiştiren Latincede bunun da bir kelimesi yoktu. Ama sayfaları tek tek çeviren lâhit kopyacısı başka türlü bir hayret içinde kalmıştı. Bu nasıl bir şeydi? Otuz iki başlık, yüzlerce alt başlık uyarınca bütün Roma, Colosseum kadar bu Fiyatlar Fermanı'ndaydı. Mavi ay mermerinin fiyatı ise evet, senedin üzerindeki miktarla uyum içindeydi.

Geri dönecekti ki, gözü bir sayfaya takıldı lâhit kopyacısının. Oysa mor imparatorlara mahsustu, sıradan Romalıları hele bir lâhit kopyacısını ilgilendirir bir yanı yoktu. Yine de gördüğü Efesli Linus'a yetti. Çabucak bir hesap yaptı zihinden. Demek yevmiyesi

yine bu fermanca belirlenen bir lağımcı mor bir kaftan giymek için altı bin gün çalışmak mecburiyetindeydi o da yaklaşık on altı buçuk yıla denk geliyordu. Tabii bu süre içinde hiçbir şey yemez içmez, ev geçindirmez, çocuk yetiştirmez, vergi ödemez, kazandığını tek kuruşuna dokunmadan biriktirir ve bu şartlar altında ölmezse. O zaman sırtına mor bir kaftan geçirebilirdi.

Güldü geçti lâhit kopyacısı. Zaten hiçbir lağımcının mor kaftan rüyası gördüğü yoktu. Bu hikâyenin moru iyi tanıyan kahramanı ise Tiber'i bir ırmak teknesiyle geçerek Roma'ya henüz ayak basmamıştı. Ama İskenderiye'den bindiği gemi Ostia'ya doğru çoktan yelken açmıştı.

TİBER YOLU

Tapınak kandilcisi, hekim çömezi Julius'un sesiyle gözlerini açmıştı yine. "Kalk. Çabuk ol, bekletme."

Kandilciyi hasır üstü tatlı uykusundan çekip çıkaran emrin sahibi tik ahşabından, aslan bacaklı karyolada yumuşak döşeğine serilmiş yatıyordu. Lâkin kıpkırmızı kesilmiş bu yüze, şıpır şıpır akan gözlere, neredeyse gözle görülen ateşe bir an bakınca bile kandilci bunun bir keyif uykusu olmadığını anladı. Zaten bu tapınakta başrahip uyursa etraf böyle kalabalık olmazdı. Esip gürleyen, attığı adım tapınağın sütunlarını, temelini, sakinlerini, hastalarını titreten başrahibin alnından ter damlıyor, mukusu burnundan dudağının üzerine doğru bir yol bulmuş akıyor. Ciğerlerini yerinden söküp ağzından dökecek şiddette bir öksürük dakika sektirmeden bu boş çuvalı sarsıyor. Bir ah'ına bir of karışıyor. Beyaz sakalı sanki iyice uzamış, iki çift bir tek saçı yastığın üzerine dağılmış, boynu incelmiş, geriye hindi misal pörsük bir gerdan kalmış. Örtünün altındaki yağlı gövdesi bile sanki ufalmış, kızgın güneşe serilen keten bir çamaşır gibi çekivermişti.

Oysa başrahibe göre hastalıklar tanrıların insanlara uyarıları ya da cezalarıydı şunun şurasında ve tapınak sakinleri hastalanmamalıydı bu yüzden. Daha dün kapıcılardan birinin kasılmalarından, sık soluklarından hareketle bir kâğıttan okur gibi sayıp dökmüştü onun günahlarla dolu, tanrıları gücendirmiş, erdemsiz yaşamını. "Doğru dürüst yaşasaydınız bunlar başınıza gelmezdi," diye kükremişti özneyi genelleyerek ve hastalanma ihtimali olan bilumum tapınak mensuplarına gözdağı vermişti. "Bakın bana, bu yaşımdayım ama daha başımın ağrıdığını gören olmadı."

Şifa Tapınağı'nın başrahibi tam olarak o gece hastalanmıştı. Başı da ağrımıştı da karnı da.

Başhekim fildişi tedavi kutusunun sürgüsünü çekerken rahiplerden biri kutlu kişiye kaynar ballı su içirmeye çalıştı, diğeri ıslak bezle uğurlu alnı sildi. Hiçbiri kâr etmedi. Bir diğeri duaya başlamıştı ki başrahip eliyle işaret etti. Görkemle geçen ömrünün sonunda tanrılara kendi diliyle kendi sesiyle yakarmak istiyordu. Yardımlarla, yastıklarla doğrulurken, "anneciğim" diye inledi.

"Tanrılar, tanrıçalar, ister tanrı ister tanrıça olanlar," diye başladı. "Ey uluların ulusu Jupiter, gümüş miğferli Minerva, güzel saçlı Apollo, hem savaşın ve orduların hem tarlaların tanrısı Mars, çiçeklerin açmasını ve renklenmesini sağlayan Flora, intikam ve öfke tanrıçası üç kız kardeş Furies, zaferin tanrıçası Victoria..."

Liste uzadıkça uzadı. Başrahip aşk tanrıçası Venüs'ü, onun oğlu Cupido'yu da anmış, niyeyse doğum tanrıçasına yakarmış, yine doğum işlerine bakan ikincisini araya sıkıştırmış; gece çakan şimşeğin, gündüz geçilen kapı eşiğinin de tanrısını, tanrıçasını ihmal etmemişti. Cenaze tanrıçası Libitina'ya bile yakardı. Roma tanrıları bittikten sonra sıra bidayette yabancı nihayette yerli olanlara geldi. Ne olur ne olmaz. Anadolu'nun, Arabistan'ın, Kartaca'nın, Yunanistan'ın tanrılarını da andığı duasının sonunda dileği tekti:

"Bu meşum hastalıktan kurtarın beni."

Hasta başrahip yatağına devrilirken, "Tanrılar bile beni bu halimle görsün istemezdim," diye inledi. Haksız da sayılmazdı, on iki büyük tanrının adını sayarken sıralarını karıştırmıştı.

Köşede dikilmiş olan kandilci ise bu ihtişamlı hastanın başucuna niye çağrıldığını düşünmekteydi o sırada. O basit bir kandilci, bu ise bir başrahip. Niyesi çok geçmeden başhekimin sesiyle beyan oldu. Hastanın durumu ağırdı ve ortada vahim durumlar vardı. Bu kez adamotu eksik değildi ama hekim odasında bu azalmış, şu tükenmiş, diğeri bayatlamıştı. Hepsinin acilen tedariki lâzımdı. Yoksa telef olup gidecekti Şifa Tapınağı'nın başrahibi. Bütün tapı-

nak her kademedeki rahibinden çömezine, başrahip için sèferber olunca -hepsini son kez görmek istemişti-, Ostia'ya gidecek aklı başında kimse kalmamıştı geriye. Hem Feliks alışveriş yapmayı artık öğrenmişti.

"Feliks," diyebildi başrahip öksürükler, aksırıklar arasında. Kan çanağına dönmüş gözlerini kandilcinin yüzüne çevirdi. "Evlâdım, Ostia'ya git, Ostia'ya. Başhekimin hazırladığı listeyi al. Hemen yola çık, durma. Karayoluyla değil tekneyle gidip gel, daha pahalıdır ama daha çabuk olur. Muhasebeciye uğra."

Forum'un baharat pazarından ne ot ne de çiçeğin girdiği bu tapınağın telâşında şaşılacak bir yan yoktu. Neticede Hindistan'dan, Arabistan'dan, Suriye'den gelen gemiler Ostia'daydı. Bir nehir kenarına kurulmuş Roma'nın aynı nehrin denize kavuşum noktasındaki limanı Ostia, ömrünün en uzun yolculuğunu ancak Roma'nın dağlarına yapmış olan kandilciye dünyanın öbür ucu gibi göründü. Tapınağın kapısından gün doğmadan çıktı. Tiber teknelerinden birinde denize doğru inmeye başladıysa da aradığı rüya yüzü yolcuların hiçbirinde yoktu.

Tekne limana girmemiş, ırmak yakasında bırakmıştı yolcularını. Oysa bu ırmağın denize kavuştuğu bir yer olmalıydı. Kandilci yelken bezi diken, ağ onaran balıkçıların, nehir yatağından taş toplayan birkaç mozaik sanatçısının yanından geçti. Kabuğu kırılmış, yumuşak eti ezilmiş dikenli bir deniz salyangozunun mor boyasını saldığını fark etmedi bile ama bir kumulu aşınca, dünyanın yaratıldığı günden bu yana bir denizin kıyısında yaşayanların alışık olduğu şeyle ilk kez yüz yüze geldi. Çarşafı yırtılmamış bir umman, tülü yırtılmamış bir sabah. Kendi üzerine katlanan, kendi aynasını buğulandıran uçsuz bucaksız bir su. Büyük kuşlar kayaların üzerinde kanatlarını kuruturken birkaç küçük kuş suyun yüzünü taradı. Bir o kadarı balıkçı teknelerinin arkasına takılmış kısmetini arıyordu. Göklerin rengi koyu olsa da deniz bir cıva havuzu kadar durgundu.

Bir kayanın kenarına ilişen kandilci sandaletinin gevşeyen bağcığını pekiştirdi -koptu kopacaktı bu ama bakalım ne zaman-, ayaklarını uzattı ve yosun kokusunu içine çeke çeke denize bakmaya başladı. Irmağa hiç benzemiyordu. Şimdiye kadar Tiber'i bir tapınak terasındaki iki sütun arasından seyretmişti, akan bir suydu. Ama şimdi gözüyle görüyordu kandilci her nehrin bir denize döküldüğünü ve o denizin hep böyle sakin kalmadığını. Deniz bu, bulutlarla birleşen bir ufku, huzursuz bir uykusu, saati saatine uymaz huyu suyu vardı. Bunun daha bulanması, gümbürdeyerek patlaması, gemi batırması, öfke kusması, can alması vardı. İşte o fırtına aniden koptu, hiç haber vermeden, geliyorum demeden. Demek âdeti buydu. Huzursuz martılar, usulünce katlanmış birer kâğıt gibi boşlukta süzülürken beyaz köpükler enginden kıyıya doğru yanıp sönmeye; bir tandırın kaynattığı su gibi fokurdayan koca deniz, ırmak gibi akmaya başladı. Dev dalgalar kırılırken tepeden öne doğru atılan bembeyaz köpükler rüzgâr mukavemetiyle karşılaştığında bir an için donup kalıyordu sihir gibi. Sonra uçuşa uçuşa olduğu yere yığılıp yayılıyordu.

Bunlar Tiber'de hiç bulunmayan hallerdi ve hasta başrahip biraz bekleyebilirdi. Sandaletlerini çözdü kandilci, ayaklarını kuma gömdüyse de göğsünü rüzgâra açtı. Bu kez ateşe değil suya bakarak yaşamını bir çırpıda yorumladı. Şimdiye kadar bir nehirle avunmuştu. Oysa o cılız bir kopyasıydı suyun, aslı buydu ve misafirini bir fırtınayla karşılamayı uygun bulmuştu.

Kandilcinin nefesini tıkayan fırtınada hatırlanacak kelimeleri olan biri daha vardı ve o da kandilci suyun aslına bakarken Ostia'ya adım atmıştı. Şöyle ki; üç gün önce Efendi Naso, "Kitapçılar çarşısına git bak bakalım," demişti yazıcı kölesine. "Kıymetli bir yazma bulur musun?" Ziyafet gecesinin üzerinden haftalar geçse de senatodan henüz bir ses çıkmamıştı. Öyleyse Senatör Zosimus'a pahalı bir kitap hediye etmenin tam zamanıydı.

Sütunlara asılmış ilânlara bakılırsa falan kitap yeni çıkmıştı, filân şair yarın akşam güneş batarken bu dükkânda son şiirini

okuyacaktı. Senatöre lâyık bir yazma ise şu en seçkin kitapçıda yoksa diğerlerinde hiç olmazdı. Hazır gelmişken birkaç paket papirüs, birkaç da kalem ısmarladı yazıcı köle ve beklerken tezgâha eğildi, yeni moda kitaplardan birini evirdi çevirdi. Kitabın, kodeks denen bu şeklinden hiç hoşlanmamıştı. Sayfaları çözüp okumak yerine tek tek çevirmek gerekiyordu bunda ama yaprak sayısı çoğaldıkça kitap şişiyor, sırttaki dikiş atıyordu çok geçmeden. Dahası okuyucu habire sayfa çevirirken zihni dağılıyor, devamlılık duygusunu yitiriyor, zaman kaybediyordu. Oysa kitap okumanın da yazmanın da bir haysiyeti vardı ve o da rulonun asaletinde aşikârdı. Zaten birkaç yıla kalmaz kitabın bu kullanışsız biçimi herhalde unutulur giderdi.

Kodeksi tezgâha bırakıp çarşıyı dolaşmaya başlayan yazıcı köle kitapların da kitapçıların da çehresinin bir gecede başka türlü değiştiğini o zaman fark etti. *Dinsizlere Karşı, Hristiyan Düşüncesinin Tutarsızlıkları Üzerine, Kâfirlerin Öğretilerini Çürütmenin Yolları.* Yazar yerinde yazıcı kölenin hiç tanımadığı ya da çok iyi bildiği bir isimle bu kitaplar epey ucuz fiyatlarla satılıyordu hem de bu pahalılıkta. Kim yazmıştı bunları bir gecede? Kim piyasaya sürmüştü?

Birkaçını açtı yazıcı köle, çabucak göz gezdirdi. Yazılanlara bakılırsa onlar tanrı tanımazlardı. Sapkınlık içindeydiler düpedüz, azgınlardı. Kimsenin bilmediği gizli güçleri vardı. Büyü yapıyorlardı hastalık başlıyordu, gökyüzüne taş atıyorlardı dolu yağıyordu. Afet türünden fırtınaları çıkaran da onlardı, sihirli sözcükler söyleyerek karıyı kocadan ayıran da. İşin ilginci *Hristiyanların Gizli Yaşamı Hakkında* sayfalar döşenen biri içinden çıktığı katakompta neler yaşandığını gözüyle görmüş gibi anlatıyordu uzun uzun. Ağıza alınmaz ahlâksızlıklarla doluydu bu kâfirlerin hepsinin ruhu gibi bedeni ve bunların hepsi yeraltında oluyordu. Gizleyecek bir şeyleri olmasa böyle saklanmazlardı ve suça hepsi ortak olmasa bir sır böyle maharetle saklanamazdı. Ateşli yazar "Ben," diyordu nedametle hem girişte hem sonuçta. "Tanrılar beni saklasın, kalbimin bütün samimiyetiyle beyan ederim ki

bilseydim eteklerine dokunmazdım. Sağ ellerinin içini, omuzlarının ucunu öpmezdim. Ama imparatora ve tanrılara şükürler olsun, Roma'nın varlığı ebedi olsun."

Güneş tepeyi henüz bulmuşken evin yolunu tuttu yazıcı köle. Taş masası, masanın yanındaki kapı, kapının önündeki mersin dalı onu bekliyordu; balkonda bekleyen birinin olmadığı ise buradan bile görünüyordu.

Yine de iki satır, iki nefes arasında kalemi mürekkep kâsesine her daldırdığında dışarı bakıyordu yazıcı köle. Çünkü Hanımefendi Sabina biraz sonra öğle uykusundan uyandığında balkona çıkacaktı ve dağınık saçlarını ensesinde toplamak için kollarını kaldıracaktı.

Hanımefendi Sabina balkonuna adım attığında sevinçle doluyor ruhum. Onun da gönlü yazıcı kölesinden yana hoş olsun.

Çifte sütunlara sarılmış kahkaha çiçeğinin üzerine eğildiğinde, Hanımefendi Sabina'nın henüz köle kızların elinde toplanmamış saçları yüzünü bir an için örter ve hemen ardından açılır. Renk yaratılmış şeylerin belki de en güzelidir ama Hanımefendi Sabina'nın saçları siyahtır.

Çok geçmeden Hanımefendi Sabina bahçeye çıktığında saçları ensesinde toplanmış, etrafına müge çemberi geçirilmiş oluyordu. O zaman kalemi büsbütün bırakıyordu yazıcı köle ve içindeki ateş cevheri tükenmiş bir çakmaktaşından son kıvılcımları çıkarmak ister gibi bakıyordu Hanımefendi Sabina'ya, insan en aziz şeyi son kez gördüğünü bilerek nasıl bakarsa öyle. "Kim bilir belki son görüşümdür bu onu. Aşk her zaman ilk kez görüyormuş gibi görmek değildir."

Erguvan rengi nadir güller arasında Hanımefendi Sabina havuzun kenarına oturup bir elini suya sarkıtınca yazıcı kölenin kalbinde ne arzuya ne de tutkuya yer kalır, Simonides bir ruhtan ibaret kalır.

Yazıcı köle, güzel parfümünün safran kokusu geride kalmış olmasa da bu avludan Hanımefendi Sabina'nın geçtiğini bilir. Çünkü havuzun durgun yüzünde onun az evvel öylesine daldırıp çıkardığı elinin titrentisi hâlâ seyredilebilir ve parmaklarının ucundan damlayan suyun izi duru mermerde takip edilebilir.

Ve elbette her isim hançeresinden, nefesinden tam olarak çıksa da kâğıtta Hanımefendi Sabina bir rumuz olarak kalıyordu hâlâ, yazıcı köle Simonides de öyle. Bugün de öyle yarın da öyle.

Yazıcı köle başını kâğıttan henüz kaldırmıştı ki köle kızlardan biri nefes nefese geldi. "Efendi seni çağırıyor, kütüphanede." "Simonides'i çağırın!" diye kükremişti efendi ve koca kitapçılar çarşısında Senatör Zosimus'a lâyık bir yazma bulunamadığından beri heyheyleri üstündeydi.

Efendi Naso, "Gel Simonides," derken yazıcı köle onun gerçek duygusunu anlamaya kalkışmadı. Çünkü duygusu yoktu onun duyguları vardı ve onlar da şu asmanın filizleri gibi sarmaşıktı. Lâkin bariz bir ümit o filizlerin arasından anında sıyrılıverdi.

"Hazırlan," dedi asmanın sarmaşık filizi. "Yarın sabah Ostia'ya gidiyorsun."

Efendiyi bu kadar heyecanlandıran şey her ne idiyse kölesini övmeye başladı, hem de yüzüne karşı. Yazıcı köle onun eli ayağı, kolu kanadıydı. Neticede Roma'nın yazısı en güzel kölesi ondaydı. Ama bugün kölesinin eli kadar zekâsına da ihtiyacı vardı. Değil mi ki kütüphaneyi dolduran şu rulolar, kandile üflenen büyü kelimeleri şahit, yazıcı kölenin, efendisi namına attığı her adım menzile varmıştı bazen kolayca bazen zahmetle. Şimdi görelim bakalım, o maharetin son-ucu lâzımdı. O da Ostia limanında yük boşaltacak bir geminin ambarında, İskenderiye'den yola çıkmış, azgın dalgaları yara yara geliyordu. Üç güne kalmaz limana varırdı.

Öyle ya! Simonides'in efendisi, dünyanın neresinde nadide bir yazma gün yüzüne çıksa anında haberdar olurdu. Kleopatra'ya

Bergama kütüphanesini hediye eden Antonius değildi gerçi ama dünya denilen yer Roma'nın sınırları dâhilindeydi hâlâ ve efendinin her limanda her çarşıda bir kitap casusu vardı. Bakalım casuslar bu kez neyi haber etmişti?

"Bu sefer yük çok kıymetli Simonides," dedi efendi. "İskenderiye'den bir sandık dolusu yazma geliyor. Aralarında asırlardır insan gözü değmemiş, gün ışığı görmemiş olanlar var. Ne ki bizim gemilerde değil bu hazine. Ostia'da nakliye deposundan alacaksın. Gecikirsen nakliyecinin seni bekleyecek hali olmaz, ben o milletin iliğini kemiğini bilirim. Yükünü en uygun fiyata elden çıkarır ve Forum'un kitap arsızları İskenderiye'den gelen her geminin etrafında ciğerci kedisi gibi dolaşır. Haydi yat şimdi ve güzelce uyu. Çünkü erken kalkacaksın."

Efendi "Erken kalkacaksın," diyorsa demek yazıcı köle gece yarısı uyanacaktı.

"İyi ama efendi, üç gün önceden gitmemi söylüyorsun, niye?"

"Yol hali bu," dedi efendi. "Sen erken git geç kalan gemi olsun." Hangi gemi beklenen günde limanına varmış ki?

Taş yatağına, saman döşeğine uzanmadan önce perdeyi kaldıran yazıcı köle mersin dallarının arasından dışarı bakarken bahar mehtabında kahkaha çiçeği dupduruydu, şu odaya dolan yaseminin kokusuydu ama balkonda kimse yoktu. Zihninden mısralar geçerken yazıcı kölenin gözleri ağırlaştı, ruhu da bedeni de uykunun sularına battı. O derin kuyuya düşerken bile yazıcı köle, uykunun varlığına şükrettiğini uyandığında hatırlamadı ama aklında kalan mısraları kâğıda yazmadan yola çıkmadı.

Rüyaların hepsi aynı ortak kaynaktan gelmiyor mu
Hanımefendi Sabina? Gece saçının tülünü üzerime örtüyorsun.
Ama sabah olunca benimle aynı rüyayı görmüyorsun.

Ostia'ya ayak bastığı andan itibaren tersane işçileri, makaracılar, askerler, memurlar, simsarlar, hamallar, kalafatçılar, dalgıçlardan ibaret bir girdabın ortasında bir müddet sürüklendi yazıcı köle.

Burada dünyanın neredeyse her dili konuşuluyordu ve her liman şehri gibi yabancısı yerlisinden çoktu. Yazıcı köle de ambarlar, dükkânlar, yazıhaneler arasında levhalara, numaralara baka baka nakliyecinin deposunu buldu. Efendinin mektubunu uzattı, İskenderiye gemisini sordu.

"Yarın," dedi nakliyeci. "Henüz gelmedi." Onun da işi başından aşkındı ve teslimat belgelerini inceleyen denetçiden sıtkı sıyrılmıştı.

Barların, meyhanelerin, tavernaların, tapınakların ortasındaki bir handa geceledi yazıcı köle. Sabah yine "Yok," dedi nakliyeci. "Gelmedi." "Sen erken git, geç kalan gemi olsun" mu demişti efendi?

Kandilcinin kıyıdan seyrettiği fırtına o sırada koptu. Dalgakıranların arasında bile dalgalar köpürüyor, halatlar uğulduyordu. Kayıklar, derme çatma sandallar, mavnalar, sefa yatları, güçlü gemiler bile beşik gibi sallanıyor. Açıkta demir atmış dağ gibi bir kadırga olduğu yerde ağır ağır dönerken dört katlı meşhur deniz fenerini geçerek limana kaçmak üzere olan iki yelkenliden biri bata çıka hız kesiyor ve azametli bir ticaret gemisi yavaş yavaş limana giriyor.

Nakliyeciye koştu yazıcı köle. "Bu mu?"

Evet, bu kez oydu. İskenderiye'den geliyordu.

"Ne isterse ver," demişti efendi. "Ama pazarlıkta zorlu ol ki çok istekli olduğun anlaşılmasın. Gerekirse bırakıp dönecek gibi davran ama asla bırakma." Peki. Kıymetli yükü kucağında, palamar taşlarından birinin üzerine oturdu yazıcı köle. Halat ören, direklere tırmanan, sintine suyu boşaltan, kare yelkenleri açan-kapatan tayfaların küfürleri, haykırışları, şarkıları birbirini kovaladı. Roma, ömrünün yarısını denizlerde yaşıyordu ve fırtınaya alışkın Ostia halkı seyre koşmuştu. Arena oyunları, at yarışları, kazara çıkan ama şehri bir uçtan öbürüne küle çeviren yangın, bir yanardağın öksüre öksüre çıkardığı duman, ilk şaşkınlık geçtikten sonra depremlerin yıkıntısı, pazar yerinde sergilenen egzotik bir hayvan, kölelerin bile merakla önüne yığıldığı köle pazarı ve yükünü

boşaltan bir gemi, hepsi seyre değerdi. Hele hele Colosseum'a götürülmek üzere kafeslerin içinde sevk edilen hayvanlar başlı başına bir hadiseydi.

Eski zamanlar olsa tecrübeli bir kaptan bu vahşi yükün nereden geldiğini nereye gittiğini bilir, kaydını sayfalarca tutardı. Şimdiyse Ostia halkı bir iki aslan ve kaplan, birkaç ayı, birkaç zürafayla iktifa etmişti, bir de hepsinin adına kaderden şikâyet eden bir su aygırı. Hepsinin soyunu kurutmuştu Roma. Binlerce savaş esiri, binlerce köle boşaltan gemiler de tarihe karışmıştı. Yine de birkaç cılız köle zincirlerini şakırdatmaktaydı. Uzak eyaletlerden kurban için gönderilen kuşlarda ve lüks mallarda ise eksilme yoktu. Mısır'dan tahıl, papirüs, Çin'den ipek, Hindistan'dan elmas, inci, fildişi, Arabistan'dan amber, karabiber, tarçın çubuğu, Suriye'den cam, Kıbrıs'tan şarap, İspanya'dan garum ve kurutulmuş balık, Anadolu'dan mermer, Atina'dan bal, Efes'ten lâhit. Kıymetli mor kumaş ise her zamanki gibi Fenike kıyılarından, Sur ve Sidon şehirlerinden geliyordu.

Bu sadece bir gemi. Yazıcı köle, ekonomik buhranın herkesi aynı derecede vurmadığını anladı. Öyle ya, bunların bir alıcısı vardı ve zaten sorun da bunların bir alıcısının olmasıydı. Kendisi de az önce bir kitap kargosuna bir servet saymamış mıydı?

Yazıcı köle bir ırmak teknesi aramaya çıktığında alışverişini tamamlamış kandilci denize bakıyordu hâlâ. Şimdiye kadar gemilerin kimleri nerelere götürdüğünü merak etmişti, bu kez kimleri bu şehre getirdiğini merak etti. Var mıydı şu gemilerin birinden henüz inmiş, nerede görsem tanırım bir yüz, tapınak kandilcisi Feliks'in kaderini değiştirecek biri?

Neden sonra yerinden doğrulan kandilci son teknelerden birine doğru koştu ve yazıcı köleyi seçtiği anda kırk yıllık tanışını görmüş gibi sevindi. Ayakları ıslanırken, "Yazıcı köle Simonides," diye seslendi. "Yeterince geciktim, ben de teknenize binebilir miyim acaba? Ücretini ödemek kaydıyla tabii."

"Bana değil," dedi yazıcı köle. "Ona ödeyeceksin, tekneyi o kiraladı." Arkada oturan bir adamı işaret etmişti.

Kandilcinin uzattığı parayı nezaketle reddetti bu adam. Az evvel yazıcı kölenin verdiği akçeyi de reddederdi İmparator Diocletianus'un, gözünün üzerinde darphaneden kalma bir vuruk iziyle nehre baktığını fark etmeseydi.

Suriye dokumasından, siyahı solmuş, yer yer eprimiş bir ketenle alnını çatmıştı. Omuzlarına dökülen dalgalı saçları çoktan seyrelmiş, beyazlamış, uzun sakalı gibi kaşları da tel tel ayrılmış. İnce ellerinin üzerindeki deri gevşekti lâkin bu yaşta bile beli bükülmemiş, sırtı eğilmemişti. Toprak rengi geniş harmanisinin içinde Roma'nın hiç eksik olmayan dilencilerinden biri zannedilebilirdi ilk bakışta ama sadece gezgindi. Bir yere ait olmayı çoktan unutmuş olsa da yollar onu Roma'nın nehir yoluna getirip bırakmıştı sonunda.

Tekne hareket ederken kandilci dönüp son kez denize baktı. Sakin yolda giderken rastladığı fırtına durulmuştu ve eğer Nasıralı peygamberin bahsettiği Tanrı'nın cenneti doğruysa ufka yakın, sıra sıra uzanan bu bulutlar ancak ona yakışırdı. Bunu yazıcı köle de düşünmüştü; her şeye dair çıkaracak bir özeti, varacak bir ana fikri var gibi görünen gezgin ise nicedir biliyordu.

Nicedir bildiği şeyin bilgesi bir aynanın yüzü kadar durgun, bir kâğıdın yüzü gibi pürüzsüz Tiber'e bakarken, bir süre vahşi hayvan mavnalarının arkasında yol aldılar. Su aygırı kaderden hâlâ müştekiydi. Kıyıda ise kadidi çıkmış öküzler kabataslak yontulmuş Efes lâhitlerini ağır ağır çekiyor; bir branda, halatından kurtulmuş, ucundan dalgalanıyor. Köylüler, tekneleri savuran bir gemiyi seyrediyor. Bir nehirden bir geminin geçmesi her zaman için şenliktir.

"İçinde olanlar kadar kıyıdakileri de götürür bir gemi. Ama kimse düşünmez ki en çok gemiler kıyıyı seyreder." Bunu söyleyenin gür ve yanık sesinde aynı anda hem denizlerin uğultusu hem çöllerin sıcaklığı vardı. Asırlarca yaşamış birinin sesi ancak

bu kadar yorgun çıkabilirdi. Diğer yandan bu ses tuhaf şekilde de canlıydı. Büyük gemilerin birinden indiğine göre bu gezgin, kandilcinin gitmek istediği yerlerin birinden ya da hepsinden geliyordu. Fakat yüzüne balmumu sarısı bu renk nasıl yerleşebilmişti? Yaşlı ama hâlâ meyve veren bir zeytin ağacına benzediği düşünülebilirdi şayet dikkatli kulaklar onu içten çürüten gürültüyü işitmeseydi. Bu gövdede, bu hançerede nefes bir ümitle yola çıksa da dolması gereken yere dolamadan, dokunması gereken çepere dokunamadan, kılcallara ulaşamadan, yarı yolda tıkanıp çırpınarak geri dönüyordu. Bir ümit. Bir daha. Belki bu defa. Hayır, her defasında yarım kalıyordu. Doya doya alınan bir nefesin vücudun her zerresine ulaştığı anda duyulan huzuru gezgin sanki unutmuştu. Yine de Tiber üzerinde mesafesiz su aynalarını aşa aşa, Roma'ya doğru yol alan bir ırmak teknesinin içinde kandilci iki çift lâfın kapısını açmak için sordu:

"Açık denizleri gördün mü?"

"Gördüm," dedi gezgin.

"Şu gemilere de bindin mi?"

"Tahmin edemeyeceğin kadar büyüklerdi."

"Ben," dedi kandilci, ömür boyu denizi hep dinlemiş ama onu yeni görmüş birinin sevinciyle. "Denizi ilk kez gördüm."

"İnsan bir çölü unutmaz, bir de denizi."

"Çok mu gezdin?"

"Görmediğim, duymadığım bir şey kalmadı sanıyordum ve bundan sonra herhangi bir şeyin beni şaşırtacağını beklemiyordum."

Bunu söylerken bile gezgin derin bir nefes alamamıştı.

"Öyleyse gördüklerin seni şaşırtmış olmalı," dedi yazıcı köle. "Bize gördüklerini anlat. Irmak yolu uzun."

"Anlatayım," dedi gezgin. "Zaten anlatmak için geliyorum. Ama benim anlatacaklarım gezginlerden duymaya alışık olduklarınızdan farklı, peşinen bilesiniz. Önünü boş görünce hızlanan atların koştuğu yolları var Roma'nın. Lâkin unutmaktan korka

korka hatırladığım onca şey arasında size Roma ordusunun zaferlerinden de askerlerin kahramanlıklarından da söz edecek değilim."

Ne çölün ötesindeki krallıkları ne de okyanusun nerede bittiğini anlatacaktı bu adam; ne dünyanın dışındaki Vineta şehrini ne de batıp giden Atlantis adasını. Gemileri suyun üzerinden kuş tüyü gibi kaldıran hortumları, balinaların önce yuttuğu sonra kustuğu yolcuları da işitmeyeceklerdi ondan; Saba Melikesi Belkıs'ı, kardeşini öldürerek kral olan ama uyuyamama illetiyle lânetlenen Kral Hassan'ı da.

"Ya ne anlatacaksın o zaman?"

"Roma'nın güzelliğini ve ihtişamını onu daha görmeden bile inkâr edecek değilim. Ama cinayetlerin en zalimi burada işleniyor ve cinayet dediysem kelimem hem gerçek hem mecazdır. Roma dediysem bu hem Roma şehri hem imparatorluğun tamamıdır. Hem dünü hem bugünüdür. Yarını ise Tanrı bilir. Dilerseniz bunu anlatabilirim."

Belinde zarif bir Şam hançeri olsa bu adam çöl gecelerinden kopup gelmiş bir masalcı sanılabilirdi ilk anda. Ama ne anlattıkları masaldı ne de yüzünde masalların sükûneti vardı. Alnındaki siyah çatkının ima ettiği öfke gibi anlattıkları da dehşetli şeylerdi ve gezginin onca yaşantısı arasından onu ilk kez dinleyenlere her şeyi bir çırpıda göstermek için hikâyenin tam ortasındaki en acı örnekten seçilmişti.

"Yollarda," diye başladı gezgin. "Askerlerin nezaretinde madenlere sevk edilen Hristiyan kölelerle karşılaşırdım. Henüz özgürlere ulaşmayan, sizin farkında bile olmadığınız fırtına onların başında eser, bu kafileler düşe kalka uzar giderdi. Dehşetli bulutlarını uzaktan bile fark ederdim ve yanlarından geçerken kükürt madeninde çalışanları yanıklarından ve görme yetisi azalmış gözlerinden hemen tanırdım. Gençten yana olanlar gözlerini kirli çaput parçalarıyla sarmış olurdu ve kollarına girdikleri âmâ ihtiyarın da bir zamanlar benzer bir paçavrayla gözlerini sardığını bilmezden gelirdi. Ara sıra onlara dinlendikleri yerlerde de rastlardım.

Lâkin verilen mola, dağıtılan öğün onların yaşaması için değil ölmemesi içindi; etten kemikten, kastan ilikten bir makinenin biraz daha fazla çalışması için yapılan bir takviye sadece. Yeniden yola düştüklerinde ne suya doydukları söylenebilirdi ne ekmeğe."

"Bazen elinde bir parça ekmek, bir testi suyla birkaç kadın her şeyi göze alarak kafileye yanaşırdı. Köle duraklar, zincir şakırtıları arasında yere diz çöker ve İsa'nın adını anan bir erkek Jupiter'in adını anan bir kadının avucuna akıttığı sudan birkaç yudum içebilirdi. Henüz kanmadan bir asker biterdi başlarında ve kamçısını ikisinin de üzerinde şaklatırken kadına sorardı:"

"Sen de onlardan mısın?"

"Hayır, derdi kadın, tanrılar saklasın. Ama baksana biçareye, o da insan. Ben de insanım."

"Bir keresinde ben de avucumdan genç bir erkeğe su içirdim ve ilk kez gördüğüm şeyi, bir uyarı gibi seyrettim. Genç kölenin yarası, kanlı gömleğinin önünde büyüyen lekeden anlaşılıyordu. Bu kanın kimseyi boğduğu, bu ateşin kimseyi yaktığı yoktu oysa. Bir tek tanrılar böyle bir zulme itiraz edebilirdi ama şimdiye değin onların da bu gibi işlerle uğraştığına dair bir emare görülmemişti. O zamanlar ben tanrıların adını anmayı bırakmıştım ama yerine henüz bir başka ismi koyamamıştım. Merhamet görmüştü oysa Nasıralı'nın kelimelerine bakan yaralı köle. Rüzgâra tutulmuş eflatun karabaş otu gibi sallanıyordu harmanisinin içinde ve göğsüne bir dokunan olsa taşla değil rüzgârla temas ederdi. Onun ardından bakarken başımı ellerimin arasına aldım ve kendi derdimi ilk kez bir tarafa bıraktım."

"Senin gezdiğin yollarda bunlar sahiden oluyor mu?" diye mırıldandı kandilci. "Roma'da böyle şeyler olmuyor. Anlattıkların bana eski zamanların hikâyeleri gibi geldi. Benzer şeyler yaşanmıştır doğru ama en yakını kırk yıl evvelinde kalmıştır."

Yaşamanın acemisi, gözüyle görmediği şeyden şüphe etmişti. Oysa burnunun dibinde, kıyıda çiftlik köleleri gün boyu adım atarak değirmen çarkı çeviriyordu. O çark, gözleri bağlı, yaşlı,

iskeleti çıkmış hayvanların da kesimhaneden önceki son durakları̇ydı. Gezgine göreyse suyun sesi geliyordu, fırtına yakındı.

Üçü de sustuğunda yazıcı köle ırmak yolunun henüz başında, balmumu levha üzerine kerttiği kelimelere dalgınca baktı. Gökleri, bulutları ve onların sakin sudaki yansımasını, ırmaktan yükselen buharı seyrederken söz diliyle damağının arasından şöyle infilâk etmişti:

> *Eğer hiç bilmediği bu duygu yazıcı kölenin içinden böyle aniden fışkırdıysa aşkın varlığı tanrıların varlığına en büyük tanıktır. Hiçbir şeye inanmasa bile yazıcı köle, Hanımefendi Sabina'nın gözlerini görünce tanrılara inanırdı. O halde Hanımefendi Sabina olmasa tanrılar da olmazdı.*

Kendi harflerinin üzerinden geçirdi işaret parmağını yazıcı köle. Tanrılardan çokluk ekini silse, geriye Tanrı kalacaktı. Kandilci yaşamanın acemisiydi gerçi ama yazıcı köle Colosseum'un karşısında ekşi bir elmadan aldığı ısırık boğazında kalmış biriydi.

Gezginse kederle baktı iki nefes arasında mısralar yazan sonra yazdığını okuyan bu genç adama. Eski zamanlarda kalmış büyük acıya duygun bir hatıra uyandı üzerinde gezginin. Başını akıp giden suya çevirdi. Ovayı baştan uca sulamak için bir o yana bir bu yana kıvrıla kıvrıla akıyordu Tiber, oysa denizle arasındaki mesafeyi kuş olsa bir çırpıda aşar giderdi.

Roma'nın ilk evleri ırmağın iki kıyısına yayılmaya başladığında yazıcı köle, nedense, "İskenderiye'den geliyorsun," dedi gezgine. "Nil'in üzerinde güneye doğru seyahat ettin mi? Kral mezarlarına kadar indin mi?"

Yolculuğun şu son kısmında bu sorunun cevabı birkaç cümleye sığabilirdi. Ama liman kalabalık, mevzu yazıcı kölenin tahmin etmediği kadar derin çıkmıştı.

"Bazılarıyla ay ışığı altında karşılaştım," dedi gezgin. "Bazılarıyla tan atarken. Vadi yamacına oyulmuş bu karanlık mağaralarda bir

mumyanın, kefeninden fırlamış kuru elini meşale aydınlığında görünce irkilsem de ölüler odasında kendimi yine de emniyette hissettim. Bir insanın fani bedeninden artakalan bir avuç kemikti, yaşamının özeti bir taşın yüzeyine sığmıştı. Oysa adları sonsuza değin yaşasın, hiç olmazsa kendilerinden daha uzun ömürlü olsun istemişti dirilerin çoğu."

"Hoş şeyler anlatıyorsun. Ama tam olarak ne demek istiyorsun?"

"Taze renkleriyle henüz çizilmiş gibi duran duvar resimlerinin üzeri ziyaretçilerin kazıdığı isimlerle doluydu. Bir kısmı yeni bir kısmı yüzlerce yıl önce atılmış imzalardı bunlar. Aralarında en çok Platoncular dikkatimi çekti. Hatta Filistinli bir avukat bu geziye Platon yüzünden çıktığını kaydetmişti."

Gezgin keşke daha fazlasını anlatabilse. Ama meşalesi sönünce mağaranın çıkışına doğru yürürken ardında bıraktığı kendi gölgesini bile görmemişti.

Yazıcı köleye gelince, üzerinden bir kanat esintisi geçmişti. Atina'nın gururu Platon'un Mısır'da uzun yıllar geçirdiğini her Yunan gibi yazıcı köle de bilirdi. Sanki kendisi şu anda, şimdi, bir sırrı çözüyormuş gibi gülümsedi. Demek usta, kadim bilgeliğin yurdunda, dünyanın bilinenden başka bir tarihinin, görünenden başka bir yüzünün varlığını öğrenmişti. Yakıcı bir öğle vakti kral mezarlarından birine sığınmış, hayatının bilgisine duvarda oynaşan gölgelere bakarken ermiş ve başını geri çevirmişti. O zaman çözülmüştü bilginin bağı ve usta, gözünün önünden bir perde kalkar gibi, ünlü mağara benzetmesini kurmuştu. Bildiği şey şekle bürünmüş şemaile kavuşmuştu. Ve demek Platon'un takipçileri dünya durdukça yaşayacak olan bu benzetmenin üstadın zihnine ilk düştüğü yeri keşfetmişlerdi.

"Sen de ismini bir duvara kazıdın mı?" diye sordu yazıcı köle.

"Evet, ben de ismimi yazdım: Al-Mina buradaydı."

"Al-Mina," diye tekrarladı yazıcı köle. Her yolun her yolculuğun bir gayesi vardı. Tahtırevanlarla, kervanlarla ya da sadece kendi

adımlarıyla yol alanlar, hatta haydutlar, kaçak askerler, işte brandası sönen lâhit kağnısı, kaderden şikâyetçi su aygırı, uzun bacaklı su kuşları, onların bile gittiği bir yer vardı. Bu adamınsa gözlerinde dünya yıkılmış da altında kalmış birinin ifadesi, bu adamın çok mutsuz bir geçmişi vardı. İlk rüzgârda devrilecek gibi değildi gerçi ama bu yaşta hâlâ bir fırtınanın içinde yaşadığı belliydi ve feleğin sillesini çoktan yemişti. İnsan durup dururken çıkar mı bu kadar yolculuğa? Belki bir daha karşılaşırlarsa anlatırdı. "Benim çilemi kimler çekti? Ben de birilerinin hayatını zehrettim," der miydi?

O merakla, "Gezgin Al-Mina," dedi yazıcı köle. "İznin olursa seni bir daha dinlemek isterim."

"Çarşıda, pazarda, Forum'da bir taşın üzerine çıkmış, yaklaşan fırtınadan bahseden birini görürsen beni tanırsın."

TAŞ MASA

Ostia'dan gelen türlü ot ve baharatın lapası hastanın eklemlerine tatbik edildi, haşlak demi boğazından aşağı devrildi ve Şifa Tapınağı'nın başrahibi sabaha kalmadan iyileşti. Basit bir soğuk algınlığı. Ona kalsa ölüm ülkesine gitmiş de geri gelmişti. Kandilcinin üzerine ise tuhaf bir duygu inmişti. Ne de olsa Tiber yorgunuydu ama bu duygunun şimdilik adı yoktu.

O adsız duyguyla gözüne uyku girmemiş, terasa çıkmış, iki sütunun arasında, gecenin ortasında oturmuştu kandilci. Neden sonra dağların üzerini gözleyen gür sesli bir rahip, güneşin tekerleğinden ilk çizgi belirince günün ilk saatinin girdiğini yüksek sesle bağırdı ve sabah duasını okumaya başladı. Kim bilir kaç kez dinlediği bu ses iyiliğin *ve* cezanın *ve* savaşın *ve* güzelliğin *ve* öfkenin *ve* sağlığın *ve* afiyetin ve *ve*'nin tanrısını *ve* tanrıçasını *ve* varsa yarı tanrısını anarken kandilciye bomboş geldi bu sözler, hiçbirinin karşılığı yoktu. Bu sözler kuru ezberlerdi, bu sözlerin maddesi de manası da yoktu. Kelimeler bir yere çarpmıyor, kanatmıyor, onarmıyordu. Titretmiyordu bir mumun alevini, suyu dökmüyor, sütü taşırmıyordu.

Duayı içinden tekrarlamaya çalışsa da *ve* bağlacı ciğerinden kuru bir nefes halinde çıkıp diline, dişine doğru yükselirken nefes borusunun bir kıvrımında, tam kalbine yakın bir köşesinde bir tıkanma hissediyordu kandilci. Gezgin Al-Mina'nın tıkanan nefesi gibi değildi bu. Bunu kandilci şimdiye değin bilmiyor muydu? Gizliyi açığı, iyiyi kötüyü, savaşı barışı, suçu cezayı, güzeli çirkini ve daha pek çok şeyi ve bunların ayrı ayrı sahiplerini düşündü kendi nefesini yalanlayan kandilci. Sonra şu doğan güneşi; bundan

yüzlerce yıl önce doğan, yüzlerce yıl sonra da doğacak ve yaşayacak olan insanları, dünyanın bu tarafında ve öbür tarafında olanları. Her şeyin ve herkesin, dünün ve bugünün ve yarının, geçmişin, şimdinin ve geleceğin sahibinin bir ve tek olduğunu söyleyen gezginin haklı olduğunu nefes borusundaki *ve*'leri aradan kaldırsa o da hissedecekti. Tanrılar eğer gerçekten kandilcinin söylediklerini duyuyorsa mesele yoktu ama eğer kalbinin üzerindeki *ve*'lerin ağırlığını o söylemeden bilen biri varsa Tanrı oydu.

Değil mi ki kandilci dağların üzerinde giderek aydınlanan şu semayı daha önce gördüklerine hiç benzetememişti. Bir bulut dizisinin dümdüz çizgisiyle ikiye bölünmüş gökyüzünün üstü başka altı bambaşka bir maviydi. Tam o sırada bir kuş kendisini bir kurşun külçesi gibi çatıdan yere doğru bıraktı. Kâhine sorulsa, kandilciye, hayatının şu gökyüzü gibi ikiye bölünmek üzere olduğunu söylerdi belki. Üzerinden geçen kuşun kendi var gölgesi yok olduğunu ise kandilci bile fark etmedi. Asmalar ağlamış, taşlar ısınmış, incirlerin yapraklandığı mevsimdi.

Şifa Tapınağı'nın on sekiz yaşına girmiş kandilcisi terastan indi. İki avluyu birbirine bağlayan basamaklar yerli yerinde dursa da merdiven duasına bu kandilcinin dili artık dönmedi. Duru beyazı asırlar içinde kararmış üç katlı sunağın önüne aynı duasızlıkla dikildi. Kendi üzerine eriyen bir mumun olukları gibi kat kat yağ bağlamış mermere bir süre baktı. Asırlardır aynı taşın üzerinde yolunu bulan kanın ve yağın ağır kokusu midesini bulandırırken bir deniz depreminden kurtulan dalgalar gibi taştı.

Ateşe baktı. Ne görmüştü? Gezgin söylemişti bir ırmak teknesinde. Hepi topu o da bir sözdü. Bulunması an meselesi değildi tütsü dumanından medet uman şu tanrıların. Saf bir aydınlıkla dolmazlardı insanın içine. Öğretilmişlerdi. Ama yok olmaları an meselesiydi.

Gözyaşları sıza sıza, omuzları titreye titreye, kandilci, ağlamak bir tek ona mahsusmuş, bu dünyada başka hiç kimse ağlayamazmış gibi ağladı. Kutsalların kutsalı o yere, isminin anılması bile saygı gerektiren o odaya, tanrı odasına girdiğinde hiçbiri olmayan şeylerin

hepsi işte şimdi. Kandilcinin başı göklere, omuzları bulutlara değmişti. Tanrılar vaat etmemişti böyle bir yeri, öldükten sonra insanın ne olacağı belli değildi. Buna ancak tek Tanrı'nın gücü yeterdi.

Hazdan başı dönerken bile bundan sonra sadece gökyüzüne bakması gerektiğini düşünebildi. Bir deniz fırtınası bir ırmak yolu ona beklediğini değil beklemediğini getirmişti. "Geçti," diye mırıldandı kendi kendisine Şifa Tapınağı'nın kandilcisi. "Bütün o eski hükümlerin devri geçti." Lâkin dünya şimdi daha tehlikeli bir yerdi ve bundan sonra ne zaman tütsü dumanı solusa tiksinecekti.

Kıymetli vazonun sakar köle tarafından kırılması Efendi Naso'nun canını sıkmamış, kırk yıllık karısı, yüzünde sirke ve fasulye lapasından ibaret o berbat kokulu güzellik maskesiyle gözüne on sekizlik kız gibi görünmüştü. Nero Roma'yı yeniden yaksa umurunda olmazdı. Divana yarı uzandı efendi. "Yazıcı köleyi çağırın bana," diye şakıdı yastıklara gömülürken. "Simonides'i çağırın," diye yineledi. Sonunda ulaşmıştı İskenderiye yazmalarına. Çok paraya mâl olmuştu ama değerdi. Neticede Senatör Zosimus'un şanına lâyık armağan Ostiadan gelen şu sandığın içindeydi.

Ruloları bir bir muhafazalarından çıkardı yazıcı köle. Sayfaları dikkatle açmaya başladı. Ne İskenderiye Kütüphanesi'nin dumanı tütüyordu üzerlerinden ne de toprağın rutubeti. Bir papirüs rulosu ancak anavatanında, Mısır'ın kuru ikliminde yüzlerce yıl yaşayabilirdi, işte böyle.

Çizimli geometri kitapları da vardı aralarında, göksel şemalarla bezenmiş astronomi yazmaları da. Şu, bitkilerin ve hayvanların ayrıntılı tarifleriyle dolu bir botanik ve zooloji yapıtıydı; şu, mürekkep balığının yavrulamasını, akrep türlerini, kuyruklusundan kuyruksuzuna yıldızları, mekanikleri anlatıyordu. Şu, bir kafiye sözlüğüydü, sözlüğe bakarak ne kadar şair olunursa. Şu, kelimelerin anlamları üzerineydi. Şu da evet efendinin "Tamam, hah bu!" dediği, *Hitabet Üzerine*.

Rulonun enfes işçiliği, yazının üstün kalitesi bir yana birkaç sütun okuyunca yazıcı köle anladı ki metnin kendisi de sağlam grameri, kusursuz imlâsı ile mükemmeldi. Efendi haklıymış, bunun Senatör

Zosimus'a lâyık bir hediye olacağı kesindi ve avukatlık emeline bir adım daha yaklaşan efendi nadide yazmanın bir kopyasını da kendi kütüphanesi için istemişti bittabi.

Taş masanın başına hemen o gece geçiverdi yazıcı köle. Ruloyu açtı. Ara sıra Hanımefendi Sabina'nın balkonuna göz atarak *Hitabet Üzerine*'yi kopyalamaya başladı. Kalemi mürekkebe batıra çıkara, soldan sağa doğru yazıyordu, yazıcı kölenin solak olmadığını hesaba katarsak kalp cihetinden başlayarak içe doğru.

Kalem iyi, mürekkep tam kıvamında, kâğıt güzeldi. Hoşça bir uyum içindeydi hepsi ve üzerinde "ben yazıcı köle Simonides'in mürekkep kâsesiyim" ibaresiyle varlığının tek iyeliği bile emre amadeydi. İlk iki sütun, birinci sayfa kolayca bitti. İkinci sayfa da öyle. Üç, beş, yedi. Ama dokuzuncu sayfanın başına geldiğinde yazıcı köle durdu. Arka sayfadan öne doğru yürüyerek *Hitabet Üzerine*'nin lifleri arasına sızmış mürekkep izlerini fark etmişti. Tomarı çevirdi. Yanılmamıştı.

İki yüzü de yazılı çok rulo geçmişti yazıcı kölenin elinin altından. Papirüs pahalı bir madde olduğu için bir gemi günlüğünün arka yüzünde uzunca bir aşk şiiri şaşırtmamıştı onu. Hekim Galenos'un, en önemli eserlerinden birini üç asırlık ruloların arkasına yazdığını tabipler değil ama kâtipler bilirdi. Ve işte *Hitabet Üzerine*, dokuzuncu sayfasından sonra eski bir metnin arkasına yazılmıştı.

Elini alnına dayadı yazıcı köle. Kendisini bir ihtimal karşısında bulan herkes gibi kaşlarını çattı. Ayağa kalktı. Sonbahar yaprağı gibi kurumuş kâğıtlara mahsus o berbat çıtırtıyı duymaktan korkarak ruloyu ters çevirdi, masanın iki yanından sarkıttı. Kâğıt fazla direnmedi. Yazıcı köle okumaya başladı ve daha ilk cümlede bunun eski Yunanca olduğunu anladı.

Roma'daki yazıcıların en iyisi, Yunanca gibi gramer ve felsefe de bilir yazıcı köle Simonides, anadili olmayan Latincede bile çok eski zamanlardan kalma yazıları okuyabilirken bunu mu okuyamayacaktı? Yunanca değil mi ki anadili, ilmiydi. Yunancanın her dönemi için o, kendi denizinde yüzen balık gibiydi. Okumaya devam etti kendi

denizinin balığı ve gelmiş geçmiş benzetmelerin en etkileyicisi taş masasının üzerinde, bir perde kurulmuş gibi beliriverdi. Üstadın tasavvuru bir duvar resmi kadar ayrıntılı, uykusu kaçmış yazıcı köle Simonides'in gözlerinin önünde şekillendi.

"Bir tutsak düşün," diyordu Platon. Yaklaşık altı asır önceden ona mı sesleniyor ona mı sen diyordu ki yazıcı köle kendisini ellerinden ve ayaklarından zincire vurulmuş olarak Platon'un mağarasında buluyordu. Yüzü mağaranın duvarına, sırtı girişe dönük duruyordu ve temsil bu ya, ömrü boyunca o mağaradan hiç çıkmamış, dönüp bir kez olsun geriye bakmamış oluyordu. Oysa dışarıda güneş vardı, ışık ve hayat oradaydı. Çanak çömlekleri, öküzleri, arabaları, toprak testileri, metal kadehleri ile insanlar koşuşturuyordu bir o yana bir bu yana. Kimse başını çevirip bakmıyordu mağaradan içeri, kimse ondan haberdar değildi. Yazıcı kölenin de onlardan haberdar olduğu söylenemezdi. Duvara düşen gölgelerinden seyrediyordu şeyleri ve hareketleri. Mağaranın dışındaki gür ışık, yelpaze kanatları gibi yumuşayarak içeri doğru süzülürken "Bu sapan," diye belliyordu yazıcı köle duvardaki gölgeyi. "Bu arp, bu da saçlarında müge çiçekleriyle Hanımefendi Sabina." Oyalanıp gidiyordu.

Ama "Bir gün," diyordu Platon, "tutsağın zincirlerini çözseniz." O zaman, taşımaya alıştığı yükten aniden kurtulan birinin istemsiz hareketleriyle el ve ayak bileklerini oynatıyordu yazıcı köle. Kendi etrafında dönerek mağaranın ağzına doğru bir iki adım atıyor, biraz bekliyor sonra devam ediyordu. Mağaradan dışarıya, karanlıktan aydınlığa çıkınca güçlü ışık ilk anda gözlerini öyle kamaştırıyordu ki neden sonra tanıyordu sapanları, çiftçileri, arplarıyla müzisyenleri. İnekler kızıl sırtlarıyla geçiyorlardı mağaranın önünden, akağaçlar birçok yeşiliyle titreştiriyordu yapraklarını ve Hanımefendi Sabina'nın elbisesi gibi saçlarındaki müge çiçekleri de beyazdı.

"Aa!" diyordu o zaman yazıcı köle. "Hiç böyle bir beyaz görmemiştim. Yıllarca gerçek zannettiğimiz şeylerin hepsi meğer birer gölgeymiş. Gölgelerle oyalanmış, onları gerçek sanmışız. Asıl gerçek mağaranın dışındaymış ve meğer yıllar boyunca sahici yaşamın

mağaranın dışında olduğunu söyleyen habercileri yalanlamış, taşlamışız."

Arkasına yaslandı yazıcı köle. Alnı biraz daha kırıştı. Tamam, Platon'un mağarasıydı bu ama nedense bir eksiği vardı, daha doğrusu aynı benzetmenin daha sade bir taslağıydı. Bunda zincirleri çözülen tutsak dosdoğru mağaranın dışına çıkıyordu. Daha mağaranın içindeyken karşılaştığı ateş ve kuklalar, dışarıdaki ilk yansımalar, yani gerçeğin kademeleri, o karmaşık sembol dili henüz yoktu. Belli ki üzerinde düşünülüp ince ince işlenmemişti, geldiği gibiydi. Olgunlaşmamış meyvenin saf lezzetindeydi.

"Ben de olsam böyle yazardım," diye düşündü yazıcı köle. "Hiç dallandırıp budaklandırmazdım." Sonra düşündüğünden utandı. "Platon bu, ben kim oluyorum da?"

Kandili üfledi. Taş yatağının üzerindeki hasır döşeğe yığıldı. "Hanımefendi Sabina," diye mırıldanırken uykuya daldı.

> *Henüz yaratılmamış güzellik ancak gölgelerine bakarak sezilebilir. Tahmin edilemez, ancak esintisi, o da zaman zaman hissedilir.*

Sabah, "Dokunmayın uyusun," dedi yokluğunu fark eden efendi. Uykusuz bir yazıcının dikkati dağılır, parmakları gevşer, harfleri titrerdi ve Roma'daki köleler arasında en yetenekli olanın efendisi okuma yazma bilmese de yazının güzeli ile çirkinini ayırt edebilirdi.

Uyanır uyanmaz taş masanın başına koştu yazıcı köle, gece okuduğunu bir de gün gözüyle görmek için. Tersinden açılan yazma gevşemiş, iki taraftan iyice sarkmış, masanın üzerinde öylece duruyordu gece nasılsa sabah da öyle ve evet rüya görmemişti yazıcı köle. *Devlet*'in meşhur yedinci kitabıydı bu ve eğitimli bir yazıcı onu daha ilk satırlarından tanıyabilirdi, bunda şaşacak bir şey yoktu. Ama bu metindeki Yunan harflerinin artık çok eskide kalmış karakterini, aynı derecede eski yazma alışkanlıklarını, mürekkebin artık kullanılmayan cinsini gün ışığında fark edince yazıcı köle irkildi. Bu. Çok eskiydi. Ancak damarlarında Yunan kanı taşıyan ve çok

eski zamanların dil ve gramer bilgisini dededen toruna, babadan oğula geçirecek kadar uzmanlaşmış bir köle filolog ailesinin son ferdinin tanıyabileceği kadar eski. Neticede kelimelerin aslının ne olduğunu merak edenler de Yunan filozoflardı, isimlerin nasıl olup da varlıklara bir gömlek gibi giydirildiği onları ilgilendirmişti. Asırlar içinden süzülerek gelen bunca bilginin sahibi yazıcı köle Simonides, bir yazının yüzyılını mı kestiremeyecekti? Değil mi ki yazının da kâğıt gibi tarihi, ilmi vardı. Harflerin sadece sesleri değil hikâyeleri vardı. İkisi de *alfa*'dır ama altı yüzyıl önce yazılmış bir *alfa* bugün yazılandan farklıdır. Bu metinde harflerin, en olgun dönemdeki biçimleri duruyordu. Bütün bunlar Yunancanın Attika döneminden kalan çok çok eski âdetlerdi. Yunanca yazan kâtipler asırlar önce unutmuşlardı yazının böylesini.

Gelgör ki bir kâtibin daha ilk derste öğrendiği "görünmez ızgara" yasası bu yazıda ihlâl edilmişti, her harfi açık seçik yazmayı esas alan kâtiplik ilkesinden eser yoktu. Bu yazıda kâtibin ücretine esas olmak üzere her yüz satırda bir konulan işaretler de yoktu. Peki hangi kâtip ücret almadan yazardı bunca sayfayı? Hiçbir kâtip bu kadar kısaltma kullanmazdı ve hiçbir kâtip kâğıdına bu kadar mürekkep damlatmazdı. Demek ki bu bir kâtip nüshası değildi. O zaman bu metni bir kâtip çoğaltmamışsa kim yazmıştı? Ve kim son sayfaya tek satır bırakırdı hesapsızca, bağından kopmuş inci tanesi gibi? Ancak satır ve sayfa düzenini aklına bile getirmeyen bir elin son sayfaya bırakabileceği bir satır, işte, orada duruyor, yazıcı kölenin gözünün önünde: "Gerçekten konuyu bitirmişe benziyoruz." Üstelik önce "bahsi kapatmışa" yazılmış, üzeri karalanmış, "konuyu bitirmişe" şeklinde tashih edilmiş.

Kütüphanenin Yunanca kısmına koştu yazıcı köle. *Devlet*'in yedinci rulosunu çıkardı. Masasına döndü ve tashihleri karşılaştırmaya başladı. *Köle* yazılmıştı önündeki metinde, sonra üzeri çizilmiş *tutsak* olarak düzeltilmişti. Yedinci kitaba baktı, *tutsak tutsak*'tı. Böyle birçok. Kim bir metinde bu kadar karalama yapardı?

Üstelik bu, hiçbir yazı stiline dâhil olmayan, tamamen şahsi bir yazıydı. Akıcı, işlek ama genellikle okunaksız. Düzgün harfler

olgunluğunun, bozuk satırlar acelesinin delili. Öyleyse kim? Çok acelesi olan, düşüncesi parmaklarından daha hızlı koşan biri.

Yazdırmak, dokuz düşünüp bir söyleyen âlimlere mahsus bir yöntemdi ya da filozoflara. Kendi eliyle kâğıda yazmak ise şairlerin haliydi. Çünkü yazıcı köle bilir, kalemi tutan el ile yürek arasında kesintisiz bir hat vardır. Harflerle duygu arasındaki ilişki açıktır.

Tekrar yazmaya döndü yazıcı köle. Âdettendir, bir kâtibin ismi metnin ya başında ya sonunda bulunur. Bunda hiçbiri yoktu. Ama yazıcı köle Simonides, sayfaları baştan sona gözden geçirince iki düşünce arasında aceleyle karalanmış, satırından çıkmış bir kelimeye rastladı: *Aristokles*! Karalanmış tekrar yazılmış sözcükler, ekler, açıklamalar, hatta hiyeroglifler ve hatta anlamı sadece onu çizene malûm işaretler arasında bu isim birkaç kez tekrarlanmıştı.

Bahçeye çıktı yazıcı köle; çınar, defne, servi, nar ağaçlarının arasında bir süre dolaştı. Odasına döndü ve iki elini harita üzerine eğilen bir general gibi taş masaya dayadı. Geceden beri gözünün önünde uçuşan emareleri bir araya getirdi. Şimdi. Kesin olarak bildiği şey bu yazmanın İskenderiye'den geldiği ve dilinin, şairlerin başına defne dalından bir taç takıldığı o altın devrin Yunan dili olduğuydu. Kâğıdı? O devirden. Mürekkebi? O devirden. Harflerin biçimi, fillerin çekimi, kelimelerin şekli hep o hazineden. Diğer yandan bu metinde gramer kusurları, imlâ bozuklukları, cümle hataları vardı ama bunların cehaletten olmadığı besbelli. Girdisine çıktısına, telâşına, alıp başını giden satırlarına bakılırsa bu bir müsveddeydi ve şiir gibiydi

O zaman tek soru kalıyordu geriye. Kim yazmıştı bu müsveddeyi? Kimdi felsefenin şairi?

Aklına gelen cevapla ürperdi yazıcı köle. Bir müsveddeyi ancak onun gerçek sahibi yazabilirdi. Yazmaya tekrar baktı. *Aristokles*! Düşüncelerini kalemle kovalayan biri, duraklama anlarında, sadece kalemini oynatmış olmak için hangi kelimeyi kaydeder ki?

Elbette en az söylediği ama en çok duyduğu o en özel kelimeyi, kendi ismini. *Aristokles*!

Bir kez daha kütüphaneye koştu yazıcı köle. Fazla aramadı. *Aristokles*, bu, ah evet, Platon'un asıl ismiydi. Yazıcı kölenin yüzünden ışık belli belirsiz geçmedi, şehrayin alevi gibi fışkırdı. Elinden gelse bu ismi kâğıt üzerinden çekip çıkaracak, boşlukta dağılmamak için birbirine tutunan harflerin maddesini avucuna alacaktı. Bu, yedinci kitabın, onun da mağara benzetmesi kısmının ilk müsveddesiydi. İlk metnin zihinde demlendikten sonra kâğıtta görünür kılındığı ilk anın aceleci kanıtı. Ve bu, Platon'un el yazısıydı. Nefesi tıkandı yazıcı kölenin. "Bunu Platon yazdı."

Demek bu sayfalar, usta, Mısır'ın mezar odalarından birinde, içyüze erdiği o anda, sıcağı sıcağına yazılmıştı ve uçan düşüncelerini kaçırmamak için kâğıdın üzerine eğilen birinin gölgesi mağaranın duvarında ışımıştı. Ancak böyle bir ışığa varınca, sorulacak soru kalmayınca insan anayurduna, Atina'ya dönebilirdi. Bundan sonra bir ömür boyu *Devlet*'in üzerinde sadece düzeltme yapılabilirdi. Çünkü onun müsveddesi aslıdır. Tashih edilmemiş, hale yola sokulmamış, gramer baskısından yorulmamış. İlk halinde, yazıldığı günkü gibi. Kopya değil sahici, gölge değil kendisi. İşte şu anda yazıcı kölenin zihninden geçtiği, yüreğinden koptuğu gibi.

> *Çünkü en dokunaklı ifadeler -kimse kanmasın kopyanın süsüne püsüne-, müsveddede, elin yazısında saklıdır. Onlar ruhun esinle yüz yüze geldiği anın aracısız tanıklarıdır ve göklerden inen ateşin dumanı tüter hâlâ üzerlerinde. Iki bakış arasında çözülen tanrısal sözleşme. Onlar sahicidir. İdealar dünyaya inmiştir. Karanlıktır, karışıktır, dilbilgisi kuralları, mantık akışları ihlâl edilmiştir; çünkü söz, geldiği gibi dökülmüştür kalemin ucundan, onu çevirmeye bir aracı gerekir. Çoğu kez bu aracı kendisi olur sanatkârın. Cümleleri derler toplar, sıraya koyar, ayıklar, anlaşılır kılar. O zaman ilk büyü sakatlanır, her kopya gibi o da aslından uzaklaşır ama yazı herkes için olarak meşrulaşır. Yazının kaderidir bu. Temiz kopyalar sıradan okuyuculara kalsın,*

aklı kalbinde olan okuyucu müsveddelere taliptir. Onlarda yıldırım çarpmasına uğrayan ruhun işaretleri vardır zira.

Müsveddeye güzellemesinin sonunda ter burnunun ucundan sızarken gülümsedi yazıcı köle. Mısır müsveddesi, müsveddelerin en kıymetlisi, bir kuş gibi gelmiş taş masasının üzerine konuvermişti. Arkasına yaslandı. Kollarını sarkıttı, gözlerini kapadı. Şu an Platon'un kendisi gelse, "Bunu kendi elimle kendi kalemimle ben yazdım," dese daha fazla inanmazdı.

Taş yatağın hasırına bir külçe gibi serildi yazıcı köle. Sarılmış, muhafazasına koyulmuş yazma, göğsünün üzerindeydi. Bu işte, onun ellerinde ve kimse bunun farkında bile değildi. Demek müsveddesi temizinden kıymetli bu yazma yüzyıllar boyunca sırf şu anda yazıcı kölenin terli göğsünde dinlensin diye yangınlar, depremler, savaşlar atlatmış; gafil bir yazıcının arkasına yazdığı *Hitabet Üzerine*'nin yüzü suyu hürmetine yüzlerce yıl daha saklanmış, sonra efendinin kitap ajanlarının ağına takılmış, denizler aşmış ve önünde kendi sırrını yazan bir kitap gibi açılmıştı. Daha fazlası? Yok! Eğer Platon'un su içtiği kâseyi ya da doğrudan kalemini bulmazsa. Bulamaz çünkü kalemler değil yazılı kâğıtlar saklanır. Oysa eserinden çok kendisini, temizinden çok müsveddesini düşündüğü filozof, yaşamını tek kişinin bile böyle tutkuyla merak edeceğini bilse, kendisinden daha fazla söz etmez miydi?

O gece yazıcı köle Simonides, sabaha kadar Akademia'nın ışıklı bahçelerinde dolaştı durdu. Kavurucu bir yaz gününün sonunda hararet kırılmış, servilerin gölgesi bahçe yolunu enine enine kesiyor, kuru rüzgâr ot kokuyor ve filozofların en zarifi bilindik dünyanın her yerinden onu dinlemeye gelmiş öğrencilerine değil sadece çok özel öğrencilerine olağanüstü tatlılıkta bir sesle konuşuyor; ruhun sonsuzluğunu, beden kafesinde kendini zindanda hissettiğini, ölümden sonra da bir yaşam olduğunu ve asıl yaşamın o olduğunu öyle uluorta değilse de çok özel öğrencilerinden biri gibi Simonides'in de kulağına fısıldıyordu. Simonides zaten biliyor, ama ne bildiğini henüz bilmiyordu.

III. HALKA MS 303

GELİYOR

Yazıcı köle bir söğüt yaprağını bile kımıldatmayan yakıcı yaz gününde bahçedeki unutmabeni çiçeğini ruhu gözlerinden süzülerek seyreder. Çünkü bilir ki Hanımefendi Sabina şimdi oradan geçmiştir ve bu mavi çiçeği böyle titreten, onun eteğinin ya teması ya esintisidir.

Hanımefendi Sabina'nın sevdalısı gözünü açar açmaz avucunda bir mavi çiçek bulmak yerine başucunda dikilmiş efendisiyle göz göze geldi. Telâşla doğruldu döşeğinden. Yazıcı köle ne kadar kıymetli olsa da efendinin şimdiye kadar bu odaya geldiği görülmüş şey değildi. Hayır, ne Platon yazmasından haberi olmuştu efendinin ne yazıcı kölenin Hanımefendi için daha az evvel söylediği mısralardan ne de bu yüzün gölgeden ve ışıktan geçtiğinden. Ama yine de telâş vardı bu gelişte. Nitekim "Simonides," dedi efendi. "Çabuk kalk, şu listeyi bir güzel temize çek. Tanrı-dua eşleştirme listesi."

Hangi tanrıya hangi duayla yakarılır? Bu iş öyle önemliydi ki neticede tanrı işiydi. Şöyle ki; Şifa Tapınağı'nın başrahibi, "Alın," demişti yer yer tarazlanmış, kimi sayfaları düpedüz yırtılmış tomarı uzatarak. "Efendi Naso'nun, yazısı da zekâsı da dillerde dolaşan bir kölesi varmış. Ona götürün, temize çeksin. Emeğinin karşılığı elbette Fiyatlar Fermanı'na göre ödenecektir."

Gerçi Fiyatlar Fermanı'nı hatırlayan kalmamıştı ama tomar yazıcı kölenin masasına düşmüştü bir kere. Kıymetli yazıcı da olsa köle nihayetde; bir yıldan bu yana ruhunun nasıl evrilip çevrildiğini efendi nereden bilsindi?

El ayak çekilince evrilip çevrilmiş ruhun sahibi taş masanın başına geçti. Yüreğinin yalanladığına şöyle bir göz attı ve sıra kopyalamaya gelince hiç tereddüt etmedi. "Ey göklerin ve yerin Tanrısı," diye başladı. "Varlığın sebebi, yaşamın sahibi, dirim gibi ölümün de mucibi, ruhların yaratıcısı, hayatı düzenle dolduran, ruhu ruhuyla onduran. Dünya böyle kurulmuş, çatısı böyle çatılmış, yapısı böyle yapılmış."

Neden sonra ruloyu sardı yazıcı köle. Taş yatağın üzerinde ellerini iki dizine bırakarak oturdu ve gülümsedi. Neticede o, bir yıldan bu yana ölmüş de dirilmiş, yitmiş de bulunmuş biriydi. Onun da tıpkı kandilci gibi, bulutların aynası altında süzülen bir Tiber teknesinde ruhuna ruh, nefesine nefes üflenmişti. Forum'da, pazar yerinde, bir tapınağın merdivenlerinde, "Seni bir kez daha dinlemek isterim," dediği gezgini dinlemişti. Kandilcinin üzerinden geçen gölgesiz büyük kuş onun da üzerinden geçmişti. Bir mağaranın duvarında oynaşan gölgelere sırtını çevirebilmişti. Sonunda yazıcı köle de yine kandilci gibi yüzünde bir *ve* hasarı, nefesini salıvermiş, bilmediği bir dili aniden konuşmaya başlayan biri gibi hissetmişti kendini. O zaman ilk kez, aradığı fakat bilmediği kelimeleri konuşabileceğini anlamıştı. Bu dille her şeyi düşünmek her şeyi söylemek mümkündü. Nasıralı İsa'nın diliydi bu, Âdem'in diliydi. Belki bilmediği, tanımadığı, hatta ruhu bedenine henüz girmemiş bir peygamberin dili. Peygamberî bir dilin yetkinliğinde her sorusunun cevaplandığını, her bilmezinin açıklandığını, her çıkmazının çıktığını hissetmişti yazıcı köle. İçine huzur, gözyaşları arasında dolmuştu. Gönül gönüle, fiil fiile sevmek buydu.

"Her şey kopyaymış," diye mırıldanmıştı. Tatlı bir tebessüm yüzünde terlerken, iki adım atmıştı kapıya doğru ışıktan gözlerinin kamaşmasına aldırmayarak ve açılmış gözlerinin ışığa, daha ışığa yürüdükçe daha da acıyacağından emin olarak. Sevmek gibi bilmek de belâ mı getirir? Ne yandan gelecekse razıydı. Mağarada artık yapacak bir iş, geçirecek zaman kalmamıştı. Hanımefendi Sabina bile oracıkta olsa şaşırmazdı. Zaten şaşılacak olan onun orada olmamasıydı.

Anlatırsam dinle Hanımefendi Sabina.

Çünkü göbeğindeki bağla bizi ilk anda şaşırtan bebeği, kara taştan kaynayan suyu ilk kez görür gibi inandım. Yaşanmaz denilen hiç bilmediğim hazlar yaşadım, birinin bittiği yerden diğerine başladım. Bitecek diye bir korku yoktu içimde, bitmek zamana mahsus bir eylem. Oysa benim elementlerin içinden geçerek sırrına erdiğim yörüngede zaman da yoktu kelimeler de.

Öyle bir an yaşadım ki kendimi o âlemin misafiri gibi değil sahibi gibi hissettim. Kendimi yeryüzünde, gözümü yumduğum yerde bulduğumda sorsalar, yüz yıl kaldım derdim ama dalından kopan mersin yaprağı hâlâ yere düşmemişti. Andı, geçti bitti. Ama ben o eski ben değilim.

Duruldum, arındım. Doğduğum anda değil doğmadığım andayım.

Bu bir yıl önce olmuştu. Ama şimdi tapınakta öyle bir gürültü koptu ki değil sessiz kurban törenlerinde, gündelik hayatın dağdağası sürerken bile burada böylesi işitilmemişti, aksi keçinin gailesi müstesna. Cezbeli genç rahipler, Jupiter yıldırımlarını gönderiyor sandılar önce. Esrimelerini korumaya çalıştılarsa da olmadı, başlarındaki örtü geri kayınca gözler gerçek dünyaya açıldı. Lâkin bu, yıldırım da gök gürültüsü de değil başka bir şeydi. Başrahip mürekkebi henüz tüten tanrılar ve dualar listesini kutsamak için satırları okumaya başlamış, o da içine düştüğü vecd ile "yerlerin ve göklerin Tanrısı"nı anmış, "her şeyin Tanrısı"nı fark etmemiş, "biricik Tanrı"da uyanmışsa da bu dudakların arasından hem de bu sunağın başında "başka Tanrı yok" lâfzı bile çıkmıştı. Tomarı fırlatmış, üzerinde bir süre tepinmiş, yakasını yırtmış, bağrını tırmalamış, o sırada çarptığı üç bacaklı ateş sehpası devrilmiş, defne dallarıyla süslü bir heykel ileri geri sendelerken başrahip olduğu yere yığılmış, neden sonra ayağa kalkmış; rahiplerini, kâhinlerini başına toplamıştı anında.

Hemen şimdi Efendi Naso'yu çağırtacak, yazıcı kölesini şikâyet edecek; yüce mahkemelerin birinden değil hepsinden onun kırbaçlanmasını, malına mülküne el konmasını -garibin bir şeyi yoktu-, madenlere gönderilmesini, öldürülmesini vesairesini isteyecekti ki gerek kalmadı. Forum'daki haberci, togasını kuşanmıştı ve Nicomedia'dan gelen fermanın ne Fiyatlar Fermanı'na ne ondan öncekilere benzer bir yanı vardı.

Haberci, ruloyu eliyle şöyle bir tarttı. Satırlarca süren ve birbirini hangi sırayla takip edeceği sıkı kurallarla belirlenmiş isimleri ve unvanları ile imparatoru hem gökteki tanrılara hem adına savaştığı kullara bağladı; onu maddi manevi, göksel dünyevi, tarihi coğrafi, dini lâdini bir dizi medihle tanımladı. Kazanılmış ve kazanılacak zaferler mutadınca uzayıp giden girişi tane tane okuduktan sonra maddeleri arka arkaya sıralamaya başladı.

Her maddenin fiilinde -acaktır -ecektir ekini haberci, biraz sonra sokaklara dağılacak tellâlların özeneceği bir vurguyla vuruyor, ardından başını kaldırıp etrafına bakıyordu Forum'daki onca devasa sütuna çarpıp geri dönen sesinin ulaşmadığı bir fert var mı diye. Yoktu. Roma'yı sikkelerden daha çabuk dolaşan bir şey varsa o da onun okuduğu haberdi ve şöyleydi:

Biir, hemen bugünden başlayarak kendilerine Hristiyan diyen kâfirlere ait bütün kiliseler istisnasız -istisnasız'ı iki kere okuduyıkılacaktır.

İkii, -zaten ezberindeydi, kâğıda bakmadı bile- Hristiyanların toplandığı ve içinde sözde kutsal saydıkları yazmaları sakladıkları evler yıkılacaktı.

Üüç, -bitmedi-, bütün kiliselerde bulunan ve sözde kutsiyet atfedilen metal eşyaya ve benzerlerine el konulacaktı. -Yetmedi-, kiliselere ve onlara ait mülklerle arazilere de el konulacaktı.

Döört, Hristiyanlar bir araya gelerek ibadet edemeyecekti.

Beeş, bir göz attı kâğıda haberci, doğru hatırladığından o bile şüpheliydi o kadar vahimdi çünkü bu madde. Hristiyanlar Roma

adına resmiyet taşıyan her türlü görevlerinden atılacak -ordudan zaten yıllar önce atılmışlardı- ve kilise önderleri tutuklanacaktı.

Demek Roma ordusu şimdi kiliseleri yıkacaktı kuşatma kuleleriyle. Bu da savaş meydanıydı. Oysa düşman, imparatorun bizatihi kendi halkıydı ve kalabalığın arasından süzülüp geçen barbar yüzbaşı ve bir buğday başağına benzeyen delikanlı da o halktandı.

Yazıcı köle ve azatlı köle o kalabalıkta buldular birbirlerini. Bu fermanın arkasından daha şiddetlisinin geleceğini gezgin tahmin etti. Değil mi ki kırk yıl önce olan şeyin bir daha olacağını bir maden kölesinin yarasına bakarken kestirebilmişti. Forum'da olup biteni tapınak terasındaki iki sütun arasından seyreden, aynı sütunlara çarpa çarpa yığılan seslere kulak veren tapınak kandilcisi ise inandığı İsa'nın doğumu üzerinden 303 yıl geçtiğinde on dokuz yaşına girivermişti. Soğuk bir şubat günü, ağaçlar çıplak, bahçeler çiçeksiz, dağlar sümbülî. Çobanının yanı başında bir uçurum vadisi üzerinden Roma'ya bakan dağların Kehribar'ı şimdilik büyümüş bir gözbebeği kadar sabırlıydı. Lâhit kopyacısına gelince, fermanın açıklamalı tellâl nüshası sokaktaki boş lâhitlere çarpa çarpa gümbürderken onun da ruhu yonttuğu şu taşlardan daha hafîf değildi. Hem nicedir böyleydi.

Yine de kapının önüne çıktı lâhit kopyacısı. Özellikle şu kısma dikkat kesilirken körpe bir çınar fidanına yaslanılmayacağını düşünebildi. Yaslansa ya çınar ya kendisi düşüverirdi.

> *Romalılar; asiller, yurttaşlar, köylüler, köleler. İmparatorun buyruğudur, o da Forum'da okunmuştur. Kâfir ve dinsizlerce sözde kutsal sayılan bütün yazmalar, o yazmaların bütün kopyaları hiç kimsenin evinde, üzerinde, çekmecesinde, sandığında, döşeğinin altında ve daha hiçbir yerinde bulundurulmayacaktır. Eğer bulunursa, bu yazmaların kendileri toplanacak, meydan ateşlerinde yakılacaktır hem de gürül gürül. Saklandığı ev veya atölye veya işyeri yıkılacaktır. Bu yazmaları saklayan ve bulundurana gelince*

hür vatandaş olanlar tutuklanıp yargılanacaktır. Kölelerin ve yabancıların yargılanmasına ise zaten gerek yoktur.

Lâhit kopyacısı arka sokaktan marangozla o sırada göz göze geldi. Kederle işliğine doğrulacaktı ki tamirci komşunun gevrek sesi ortaya üfledi. Bu sese bakılırsa geçen asrın krizi bu kâfirler yüzünden çıkmış, fiyatlar onların yüzünden fırlamıştı. Şehir kapılarını barbarlara onlar açıyordu. Kaçan köle Hristiyan'dı, cesedi bulunan efendiyi kâfir kölesi katletmişti. Tamirci komşu hızını alamadı, Nero'yu hatta Sezar'ı onlar öldürmüştü. Bu arada iki asır önceki büyük deprem, bir asır önceki veba salgını hatta Pompeii'yi sonsuza dek yok eden yanardağ püskürmesi bile onların başının altından çıkmıştı. Bir zamanlar ahlâksızlıkları Roma'ya dudak uçuklatan Bachus bayramlarını da bunlar tertip etmişti.

"O bayramlar yasaklandığında," dedi marangoz sakince, "peygamber İsa'nın doğumuna bir buçuk asırdan fazla bir zaman vardı."

"Kim söylemiş bunu?"

"Tarihçilerden biri."

"O da Hristiyan'dır kesin. Yalan yazmış."

Kelimeler de şeyler de felç olmuştu. Soyut bir ad, fiilsiz bir kelime, bir cüzzam sözcüğüne dönüşüvermişti. Etkisi o kadar keskindi ki bu kelime elementinin, lâneti geriye doğru bile işliyordu. Nasıralı'nın bağlılarının şimdileri de yarınlarından daha ümit verici değildi. Pazar yerinde meyveler, ekmekler yığın yığındı söz gelimi ama hepsinin üzerine kutsal şarap serpilmişti bolca. Bariz bir art niyet var. Yine de tanrılara ve tanrıçalara duyduğu inancın bütünlüğüne rağmen birkaç esnaf tezgâh altında biraz ekmek, biraz kuru incir saklıyor. Komşuları var onların ve aralarına hatır girmiş bir kere.

"Alın, güvenerek yiyebilirsiniz. Ama rica ederim bundan yani benden kimseye bahsetmeyin."

"Hiç merak etmeyin, İsa Mesih yardımcınız olsun."

"Tanrıların esenlik rüzgârı üzerinize doğru essin. Tanrıçalar sizi korusun."

İkisi de gülümsüyor ama acı bir gülüş bu ve tam o sırada lâhit kopyacısı mırıldanıyor: "Tarihin âdeti şaşırtmaktır."

Tamirci komşu "Akıllı ol Linus," diyor. "Safını akıllıca seç. Bu cümleleri sana hangi cesaret söyletiyor?"

Yedi çağlayandan biri daha bir şelâleye aksın, karışsın diye o cesaret, Efesli lâhit kopyacısı Linus'un üzerine günbegün değil birdenbire doğmuştu. İplik iplik işlenmemiş, bir anda olmuştu. Oysa ne marangozla ilk kez konuşmuştu aylar önceki bir gecede ne de ilk kez bir tanrı çehresi yontmuştu. "Bunlar nasıl tanrılar?" diye sormuştu marangoz sadece, ruhuna dokunmuştu. Bu soru da ilk kez sorulmuyordu. Haklıymış her şeyin bir vadesi var diyenler, lâhit kopyacısı Efesli Linus'un vadesi o zaman dolmuştu.

O zaman öfkeyle bakmıştı lâhit kopyacısı büklüm büklüm sakalını iki parmağının arasında sıvazlayan Jupiter'e, Forum'da çapkınlık etmeye çıkmış yeniyetmelerden farkı yoktu. Oysa havai Jupiter'i de etrafındaki kalabalığı da ilk kez görüyor değildi. Sebeplerden yola çıkmamıştı ama esbabı bir anda fark etmişti, Efesli Linus'un da üzerinden gölgesiz bir kuş geçmişti.

Fırlatmıştı elinden çekici gürültüyle lâhit kopyacısı ve boşlukta kapladığı bir yerin, bir hacminin kalmadığını hissetmişti. Rüzgâr göğsünden esse sırtından çıkacak, bu yanından bir bakan olsa diğer yanını görecekti rahatça. Öyle hafiflemiş öyle incelmişti ki atölyeyi dolduran onca taş kütlesi, bir o kadar granit, bu arada hâlâ yontulmayı bekleyen mavi ay mermeri şimdi kelebekler gibi kanat çırparak başının üzerinde dolaşsa lâhit kopyacısı hayret bile etmezdi. Bir şekilden ibaretti ama o da bir gölge şekildi.

Lâkin o gün bugün eli bir tanrının yüzüne bir tanrıçanın gözlerine gitmese de, yumurta-ok dizileri, istiridye kıvrımları yontmakla yetinse de lâhit kopyacısının gölgesi henüz taştan kopamamıştı. Öyle olmasa tamirci komşunun sorusundan -bunu sana hangi cesaret söyletiyor- ürpermezdi. "Hiç, öylesine söyledim," demezdi.

Marangozu da tamirci komşuyu da tellâlı da oracıkta bırakıp atölyeye geçti lâhit kopyacısı. Bakışlarını kapı tarafına, bir parça gökyüzünden sarkmış, içi ışıkla dolu küçük bir buluta dikti ve o an kalbin zannettiği kadar büyük olmadığını, her şeyi içine alıp dürüstlükle tartmadığını anladı ve de öyle her şeyi görmediğini, ölçüp biçmediğini. En ufak bir ses, düşen bir çekül, bir çekiç darbesi, yerinden fırlamasına sebep oluyordu son zamanlarda. Taşı çatlatarak büyüyen ağaçlar kadar cesur değildi insan. Değil mi ki az evvel söylediği şey için anında kendisine içerleyen de kendisiydi. Ama şu günlerde o "öylesine", keşke yine öyle kalabilseydi. Tökezlemeseydi.

Keskiyi bir asma filizinin üzerinde kaydırmaya başladıysa da daha ilk hamlede taş yontan herkesin kaçındığı şey olmuş, lâhit kopyacısının avuç içleri terle dolmuştu. Ama onun teri yorgunluktan değildi. Yarın sabah hatta belki birazdan kapının perdesi aralanacak, Romalı askerler asma kata çıkacak, lâhit kopyacısının şiltesini sökecek, nişlerini dökecek, kutsal yazma arayacaklardı.

O dehşetle yukarı çıktı lâhit kopyacısı, askerleri beklemeden. Kendi döşeğini kaldırdı. Sayfalara ilk anda eli varmadı ama Nasıralı'nın imasını taşıyan bronz balık figürünü şimdi şuracıkta bükse, ta ki şekli belli olmasın. Ya da aşağı inse, mukavim metali en ufak bir tasarımı geri kalmayıncaya değin tezgâhın üzerinde en ağır çekiçle ezse.

Bir süre oturdu, sonra yazmalardan bir sayfayı rastgele açtı lâhit kopyacısı, öylesine. Son gece alnından ter yerine kan damlayan peygamber, elini Petrus'a doğru uzatarak, *"Horoz ötmeden beni tanıdığını üç kez inkâr edeceksin,"* diye öngörünce "Öyle söyleme Tanrı'nın elçisi," demişti İsa'nın en sevdiği havari. Lâkin işte yine orada yazıyor, gerçekten de öyle olmuştu. Şimdi Linus, lâhit kopyacısı, Efesli; peygamberin eski değil yeni bağlısı, şimdi bronz balığı Tiber'e savursa, affedilir miydi? İnanç göğsünde sağlamdı ama korku amansız. *"Ruh isteklidir ama beden güçsüz,"* buyrulmuştur. "Tanrım," diyebildi. "Bedenimin zayıflığından ruhumu sorumlu tutma ve beni bu yüzden yargılama."

Yerinden sendeleye sendeleye kalktı lâhit kopyacısı. Karanlıklara saklana saklana kıyıya kadar indi, köprünün ortasına doğru yürüdü. Su kabarmış, dalgalar kıyıyı dövüp duruyordu. Ters dönmüş sandallar, parçalanmış tekneler, az ötede ağır ağır batmakta olan bir yelkenli yoktu gerçi görünürde ama nehir yine de Roma'nın boşalttığı çeri çöpü, kiri pası kaldırıp kıyıya fırlatmıştı. Bir süre suya baktı lâhit kopyacısı ve öyle bir an geldi ki akan ırmak değil kendisidir zannetti. Irmak ne kadar coşkun olsa da bronz kütle anında dibe indi ama kâğıt hafifti. Tiber'in üstünde akıp giden sayfaları görünce lâhit kopyacısı, tökezleyenin yalnızca kendisi olmadığını anladı. Herkesin ayakları Roma'nın sarhoşları gibi birbirine dolanmıştı.

Sağa döndü olmadı, sola döndü uyku tutmadı lâhit kopyacısını. Oradalardı. Birkaç sayfanın maddesi döşeğin altından sırtına batmadı ama sımsıkı sarılmış rulolar atölyenin ocağında mermer kütlesi gibi dayanıklı görünüyor, hiç yanmayacakmış gibi duruyordu. Fakat ateş pes etmiyor, eninde sonunda rulo gevşiyor, katları hava alıp bir gülün yaprakları gibi açılırken ateş bulduğu yoldan içeri sızıyordu. O zaman göz göz patlıyordu sayfalar, ateş onları yiyip yutuyordu; gözü açılan kör, çamurdan kuşun kanat çırpması, ölünün ayağa kalkması. Sayfalar yansa da ayetler hatırda kalıyordu ama burada bir mucize olmuyor, ağır bir yanık kokusu atölyeyi doldururken bulanık dumanın omuz mesafesinden kıvrıla kıvrıla, kendini ele vermek için yola çıktığından korkuyordu lâhit kopyacısı.

Herkes kendi ateşinin karşısında ya ısınır ya tutuşur. Gözleri ateşe değil dizlerinin üzerindeki ellerine, yarılmış tırnaklarına takıldı lâhit kopyacısının. Yüzünde öfkeli bir gülüş belirdi. Ya ellerinden ya yüzünden tanırdı ya insanları, "Şu ellere bak," diye mırıldandı. "Şimdi sen bileğinin gücüyle övünebilirsin." Yüzünü görebilseydi solmuş çehresi, donup kalmış bedeniyle şu köşedeki mavi ay mermerine benzediğini fark edebilirdi. Gerçi o ter içinde kalmıştı ama taş damla terlememişti.

Ocağı söndürdü lâhit kopyacısı. Birkaç basamağı tırmandı, asma kata çıktı. Kandili üfledi. Sağ yanının üzerine uzandı. Anne

karnındaki o en korunaklı müphemliğin anısıyla dizlerini karnına doğru çekti, başını dizlerine doğru eğdi. Mermer bir çocuk oyuncağını, kanatları kapalı tekerlekli atı avuçlarının içine aldı. Nasibinde yoksa su bile boğazında kalır insanın. Horozun ötmesine çok vardı ama Petrus gibi acı acı ağladı.

Lâhit kopyacısı acı acı ağlamakla yetinse de senatörün azatlı kölesi Vitalis biliyordu bu fırtınanın ağlamakla geçmeyeceğini ve ilk fermanı dinlerken arkadan daha şiddetlisinin geleceğini öngören gezgin de haksız çıkmamıştı. Sebep ve sonuç ilişkisine göre ikinci fermanın maddeleri daha ağırdı, üçüncü daha da ağır. Yağmur gibi yağıyordu Roma'ya fermanlar. Bütün bunlar aynı yıl içinde oluyordu ve imparator geliyordu.

Üç fermanın değerlendirilmesi, gereklerinin yerine getirilmesi, imparatorun dindar politikasının desteklenmesi için senato toplanmış, mutat tarzıyla bu günlere nasıl gelindiğini özetlemeye kalkışan saçları tepesine yapışık senatör sözlerine Cicero'dan bir alıntıyla başlamıştı.

"Romalılar bütün dünya milletlerini yenmişlerdir çünkü dünya, tanrıların rızasıyla yönetilir." Anlamını herkesin bildiği bu cümleyi yine de uzun uzun açıkladı saçları tepesine yapışık senatör: "Demek ki tanrılar Roma'nın dünyaya egemen olmasını istemiş ve bu gerçekleşmiştir. Öyleyse bu egemenliğin devamı Roma'nın tanrılarla yaptığı sözleşmenin de devamına bağlıdır. Neticede bu sadece din işi değil aynı zamanda devlet işidir. Oysa, bu sözleşmeyi tehdit eden olaylar ve insanlar ortaya çıkmıştır."

"Demiri zorlayan pasın tanrısına yemin olsun ki," diye devam etti saçları tepesine yapışık senatör. "Roma farklı tanrılara alışıktır." Şunun şurasında Apollo ve Demeter de yerli değil Anadoluluydu. Genç senatörlerden birinin gözü su saatine kayarken saçları tepesine yapışık senatör boğazını temizledi. Gerçi imparator birkaç yıl önce Mani rahiplerini kendi kutsal yazmalarının içinde rulo

ederek yaktırmıştı ama o başkaydı! Neticede Roma Hristiyanların sahiplendiği bu tanrıyı da kabule hazırdı. Yabancı da olsa evcilleşir uysallaşırdı. Ama bu yeni tanrıda Mısır'ın çakal başlı tanrısı Anubis'in de Serapis'in de uyumundan eser yoktu.

"Bu bizim almaya karar verdiğimiz bir şey değil," dedi saçları tepesine yapışık senatör. "Kendisi geliyor. İzin beklemiyor." Kıskanç biriydi üstelik ve her kıskanç gibi diğerlerine düşmandı. Roma, tanrılarının çokluğuyla, çeşitliliğiyle övünürdü. Buna gelince, çoğaltmıyor eksiltiyor, çeşitlendirmiyor birleştiriyordu. Yıkıcı ve uyumsuz Hristiyanlar, "Ondan başka Tanrı yok," diye diretiyorlardı. Sonuç olarak kendi tanrılarına gösterdikleri saygı değil Roma'nın tanrılarına gösterdikleri saygısızlıktı birliği bozan. Tıpkı Yahudiler gibi ve bunlar Yahudilerden de beterdi.

Sesi çatlarken saçları tepesine yapışık senatör, "Bunlaar," diye bir iki öksürdü, boyanmamış ham ketenlerinden az çok tanınabilirlerdi ama asıl dava içlerinde, en görünmez yerlerindeydi. "Sorarım size ey soylu senatörler. İnsan, gözüyle görmediği bir şeye nasıl inanabilir, ona tanrı diye nasıl tapabilir?" Dahası ne adak istiyordu bu tanrı ne festival. Oysa uzun ayinler, girift dualar, tütsüler, sunular, kurbanlar olmadan Roma tanrılarının rüzgârına yanaşılmazdı ve Roma hayatında sebebi gibi sonucuyla da tanrılara ulanmayan hiçbir şey yoktu. Yağmur onların merhametinden yağıyordu, yıldırım öfkelerinden düşüyordu, şimşeğin niye çaktığını kendisi bilir. Bu kâfirlerse Roma dininin bir hurafe olduğunu öne sürüyorlardı.

Saçları tepesine yapışık senatör nutkunu bitirecek gibi değildi ve hem bunlar artık bir zamanların parmakla sayılır azınlığı değildi. Kölelerin, yoksulların, cüzzamlıların, kadınların -ki hiçbirinin diğerinden farkı yoktu- dini, imparatorluk yollarının bütün haritasınca damar damar yayılmış, bazı şehirlerin tamamı kâfir olmuştu. Roma bile piskoposlar, diyakozlar, rahipler, papazlarla dolmuştu. Forum'da, malını mülkünü kiliseye hibe ederek çuvaldan giysilerle koşturan soylular görünür olmuştu. "Sizin de aranızda var mı?"

Senatörlerin arasından bir uğultu geçti. Ama bildiğiniz gibi daha bitmedi. Saçları tepesine yapışık senatörün boncuk boncuk

akıttığı ter tepesindeki apak yün yumağını gevşetirken en tehlikeli şey sonunda söylendi. Her isyan kılıçla, mızrakla, kanla olmazdı asil senatörlerin bildiği gibi. Ordular imparator çıkardığına göre Roma'nın Hristiyan bir imparatoru olabilirdi. İşte o zaman bir yandan ekonomiyle bir yandan barbarlarla boğuşan Roma yıkılır giderdi. Saçları tepesine yapışık senatör tuttu soluğunu sonra saldı. Ne Hannibal ne Spartacus Roma'yı bu kadar uğraştırmıştı. Fakat tanrılar esenlikte olsun, sonsuzluğa değin Roma'nın Hristiyan bir imparatoru olmayacaktı. Çünkü Diocletianus ölümsüz bir Roma için üstün güçle çalışıyordu. Yine de tehlike göz ardı edilir gibi değildi. Hülâsaten, bunun ortası yoktu. Bir kişi Roma davasında ya var ya yoktu.

Bu uzun konuşmadan sonra asıl gündeme -geliyor- geçerken Zafer Altarı'na yeniden tütsü atıldı, senatonun en önemli oturumu imparatora dua ile açıldı. Takdimci, unvanları ve sıfatları birbiri ardınca sıralamaya başladı. Her şeyden önce upuzun bir ismi vardı:

Imperator Caesar Gaius Aurelius Valerius Diocletianus.

En büyük rahipti. Galatya, Kilikya, Kapadokya, Suriye, Filistin, Mezopotamya, Pontus, Bitinya, Britanya, Germanya, Sarmatya, Got diyarları, Pers ülkesi, Arabistan, Ermenistan ve daha pek çok ülkenin ya sahibi ya şanlı fatihiydi. On iki kez *tribunica potestae*, on dokuz yıldır imparatordu ve bu süre içinde dokuz kez konsül olmuştu.

Ateşli bir nutku daha şimdiden tasarlamış olan saçları tepesine yapışık senatör Mısır graniti zeminin üzerinde ilerlemekte gecikmedi. "Geçmişi bilmeden geleceği, dünü bilmeden bugünü anlayamayız ey asil senatörler," diye son hızla söze girdi. Hepi topu imparatoru övecekti ama kargaşa yılları elân akıllardaydı, oradan başlamazsa eksik kalırdı. Geçen asrın son elli yılında tam yirmi beş imparator görmüştü Roma. Hiçbirinden geriye dişe dokunur bir hikâye kalmamıştı ve o kargaşanın tozu dumanı arasında kurtarıcı birinin gelmesi beklenmişti. On dokuz yıl önce nihayet Tuna boylarında

kavrulmuş sert mizaçlı bir asker, o adamın beklemekle gelmeyeceğini anlayınca o adam olmaya karar vermiş, içte mi dışta mı savaşacağını şaşırmış bir Roma'nın başına gökten bir lütuf gibi inmişti.

Özel Süvari Alayı Komutanı *Diocles*, bu dümdüz adam nasıl olup da İmparator *Diocletianus* oluvermişti? Ordusunun sadakati sayesinde tabii! Gerçi her kumandan için ölmezdi ordu ama bu, uğrunda ölünmeyi hak eden kumandanlardandı çünkü askerlerine onlarla birlikte ölüme hazır olduğunu gösterebilmişti.

Saçları tepesine yapışık senatör sözün çok yönlü meramını toparladı. Çünkü tırnakları manikürlü, saçları maşalı, yüzü pudralı bazı senatörlere kalırsa Roma'nın inceliklerinden, nezaketlerinden mahrumdu bu adam. Ömrü boyunca toga kuşandığı bile şüpheliydi. Balkanlardan hantal bir taşralı, kaba saba bir köylü askerdi bu. Soylu bile değildi, kökeni basitti evvelemirde. Belki de bir köle! Buna rağmen tarihin dönüm noktalarında yaşarken sorumluluk alan herkes gibi ona lâzım olan çelik gibi yüreği, pratik zekâyı, güç ve iradeyi varlığında fazlasıyla bulmuştu. Sadeliği, disiplini, lüks ve şatafata duyduğu tiksinti, Roma erdemlerine duyduğu inanç ve cesareti ile bu adamın ihtişam dönemlerinde değil de bu çalkantı zamanında yaşıyor olması ne büyük talihsizlikti.

Yine de bu tokgözlü, çok çalışkan, savaş ustası adam imparatorluğu yenilemenin yolunu Roma'nın bugününde aramamış, onun geleneksel ahlâkına, atalar dinine dönmekte bulmuştu. Bu azimle orduyu, hukuku, ekonomiyi, idari yapıyı, siyaseti, tapınakları elden geçirmiş ve hiçbirine dokunup geçmemiş, hepsini yeni baştan kurmuştu. Neticeten, imparator onu sevenlere göre her şeyi düzenlemişti. Sevmeyenler içinse, her şeyi alt üst etmişti. Senatonun çatısı altında da hem seveni vardı hem sevmeyeni. Ama hepsinin mutabık olduğu birkaç kuyruk acısı da eksik değildi.

Şimdi söz alan senatör, pelerinini omuzundan saldı ve Roma şehrinin gasp edilmiş şanından başladı. Şöyle ki; Colosseum'dan Capitolium tepesine çıkan yolu tek başına bulamayacak olan bir adam Roma imparatoruydu. Koca imparatorluğu Roma şehrine ayak basmamış biri yönetiyordu. Roma'yı sadece zaman değil

mekân da yapmıştı ama bu imparator yedi tepeli şehri hiç görmeden bile sevmemişti. Aradığını onun geçmişinde bulsa da şimdisinden hazzetmemişti. Roma şimdi gözden düşmüş, gereksiz bir şehirdi. Vergi de konmuştu şehre askerlik zorunluluğu da. İmparatorluğun doğduğu yer, şehirlerin ideası olan Roma'nın, şimdi sınır eyaletlerine bir üstünlüğü kalmamıştı.

"Amma," dedi pelerinli senatör, karamsar konuşmasının üzerine keyifli bir mühür ekleyerek. "Yine de imparator yirminci yıl kutlamasını, zafer alayını Roma'da yapıyor. Bütün yollar yine Roma'ya çıkıyor ve muhterem yola çıkmış geliyor."

Şimdi o, çok değil on iki ay sonra yine bu mevsimde güvendiği tek orduyu, kendi ordusunu Nicomedia'dan kaldırıp getirecek, Roma'nın kapılarının önüne yığacaktı. Mademki imparator Roma'nın bugününden tiksiniyor, o halde göstermeli ki, ey imparator, senin hayalini kurduğun Roma işte şurada Tiber'in kıyısında doğmuştur ve dişi bir kurdun sütüyle doymuştur. Roma'yı büyük yapan bütün eski erdemler, dindarlıklar, asaletler, âdetler, kahramanlıklar, başka yerde arama çünkü bulamazsın, buradadır. O zaman imparator belki Roma'nın değerini anlar, şanını, itibarını iade ederdi. O zaman belki bu vergiler kalkardı, hiç olmazsa biraz insaf, azalırdı. Senato eğer bu fırsatı kaçırırsa bir daha da yakalayamazdı.

Pelerin omuz üstünden bir daha dalgalandı. Mevzu, imparatorun seveni, muhalifi, cumhuriyetçisi, monarşisti, bütün senatörlerin hemfikir olduğu ikinci kuyruk acısına dayanmıştı: Senatonun itibarı. Eskiden en pervasız generaller bile zafer alayı düzenlemek için senatonun onayına muhtaçtı. Şimdiyse imparator ne defne yapraklarıyla süslü bir mektup göndermişti şu binanın kapısına ne de soylu senatörlerin onayını beklemişti. Onun ordusu vardı, senatonun desteğine ihtiyacı yoktu ki onayına da olsundu. Sadece "geliyorum" demişti ve geliyordu.

En yaşlı senatörlerden biri -cumhuriyetçiydi ve yargıçlardan biriydi- söz istedi. Koltuğundan kalktı, togasının kıvrımlarını düzeltirken yaşından umulmayacak gür ve güzel bir sesle, sular seller gibi döküldü ağzından kelimeler. Berrak zihninden hiçbir silsile

hatası yapmadan çıkan cümlelerinde senatonun onurunun iade edilmesinden başka bir gaye yoktu.

"Şu gördüğünüz nişlerde duran yedi gezegenin, Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter, Satürn'ün heykelleri, ortadaki Zafer Sunağı, sunakta tüten mürrüsafi tanık olsun ki senatonun, Roma'nın tarihini taşıyan bir onuru, kaybolmayan bir asaleti vardır."

Oysa köprülerin altından çok sular akmıştı. Nerede o zamanlar ki savaşa da barışa da senato karar verir, anlaşmaları o onaylar; eyaletlere vali, ordulara kumandan o tayin ederdi. En mühimi, senatoda tartışılmayan hiçbir şey kanunlaşmazdı, şimdiyse kanun imparatorun zihniyle dudağı arasındaydı. Hukuk mu? O da imparatorun iradesiydi ve fermanlar halinde zuhur etmekteydi.

O zamanlar ki imparatorun meşruluğu da senatonun onayına bağlıydı. Gerçi evet imparatorların her dediğine kafa sallayan senatörler bu çatının altında her zaman olmuştu. Ama senatoyu senato yapan, onda cumhuriyet devrinin onurlu ilkelerini yaşatan muhalif kanattı. Bıraktı sözün bağını yaşlı yargıç senatör, diline geleni esirgemedi. Nerede o günler ki senato bu, gölgesi bile imparator deviriردi.

Kolunu dizine, elini çenesine dayamış, ayak parmaklarını sandaletinin ucunda oynatmış bir senatör o sırada şu yaşlı yargıcı bir göz kırpımı mesafede yerle bir edebilecek bir özgüvenle süzmüştü onu. Gevrek bir tebessümü her an taşıyan yüzü parlaktı, birkaç yıl içinde yağlanacak olsa da güçlü vücudunun şekli henüz bozulmamıştı. Bu genç yaşında o da yargıçlardan biriydi.

Yaşlı senatör bu bakışı görmezden geldi, onun yerine ön sıraya baktı. Büyük Augustus'tan bu yana başında defne tacıyla nice imparatorun iki konsül arasında oturduğu fildişi oymalı koltuk şimdi boştu. İmparator artık senatonun bir numaralı üyesi, herkes gibi tek oy hakkına sahip, eşitler içinde birinci değil, düpedüz eşsiz, eşitsiz biriydi. Her yerdeydi ve her şeydi. *Dominus et Deus.* Efendi ve tanrıydı ve şimdilerde başına elmaslı bir ışın tacı geçirmişti.

Senatör Zosimus "gözümle görsem inanmam" der gibi baktı İskenderiye cephedaşı, yaşlı yargıç senatörün yüzüne.

"Görürsün. Bir yıl sonra."

Neticede ölçüldü biçildi, döküldü tartıldı. Bütün bunlar olmuştu olacaktı. Haddizatında sitemkârı, övgücüsü, heveslisi, soğukkanlısı ile bütün senatörler farkındaydı. Varsın koca senato ayda sadece iki kez değil böyle olağanüstü gündemlerle sık sık toplansın. İmparatorluğun kalbi on dokuz yıldır Roma'nın dışında atıyordu ve o kalp şimdi Roma'ya geliyordu.

Eski âdetlere uygun olarak zafer alayından sonra senato binasını ziyaret edecekti. Bütün iyi imparatorlar gibi Roma'ya vaatlerde bulunacak, onunla kavilleşecekti. "Dileyin benden ne dilerseniz," diyecekti Pers hükümdarları gibi ve dilek çoktan yola çıkmış, sadece dileneceği anı beklemekteydi. Hamam inşaatı bile neredeyse bitmişti.

Senato teftiş heyetini başmühendis ana kapıda gururla karşıladı. Değil mi ki Roma'nın bütün mühendisleri ve mimarları -ikisi o zamanlar aynı şeydi-, sanatçıları ve zanaatkârları şu son yılda neredeyse uyku uyumamıştı. Ama işte sonuç ortada, yıllarca ağırayak yürüyen inşaat Roma'yı toza toprağa, çamura moloza boğarak nihayet tamamlanmıştı ve bu dağ sanki böyle dört başı mamur hep oradaydı.

Kölelerin arasında yürüyen azatlı Vitalis'in bakışları ise dört başı mamur dağa değil, son molozları kaldıran iki işçiye takılmıştı. Yıllar önce Forum Fermanı'nın gölgesinde ikisiyle de karşılaşmıştı. Burada her ırktan her renkten işçi, boynunun, belinin ağrımasına, omurgasının çarpılmasına alışmıştı. Ama şu delikanlı, hâlâ bir buğday başağı. Diğeriyse, yüzünde endişe de var muhabbet de, alçak sesle bir şeyler mırıldanıyordu Latince olmayan bir dille. Kulak kesilmedi azatlı köle ama gözün gördüğünü de inkâr etmedi. Hâlâ kısa tuttuğu saçları, başındaki miğfer nasırı, yüzünde eski bir yaranın izi, kılıç tutmayı unutmamış elleriyle bu adam Roma ordusunun paralı barbar askerlerinden biri sanılabilirdi pekâlâ, ham ketenden bir harmani giymiş olmasa ve ter içinde moloz kaldırmasa.

Saçları tepesine yapışık senatöre gelince, ne molozların farkındaydı ne de işçilerin. Tepeden tırnağa memnuniyetti. Çünkü ona göre bu basit bir mahalle hamamı değil, yüksek duvarların arkasında geniş bir mahalle hatta küçük bir şehirdi ve daha dış heyetiyle bile şahaneydi. Siz bakmayındı şatafatlı yüzlerce hamamın varlığına rağmen insanların eskisinden daha kirli olduğundan yakınan Seneca'ya.

Roma'nın hamamları bir işe yaramayan Mısır ehramlarından da Yunan şaheserlerinden de daha harikaydı.

Nitekim ilk kapalı mekâna adım attıkları anda saçları tepesine yapışık senatör gözü yaratan, ona görme yetisini bahşeden tanrılara şükranlarını ciddiyetle bildirdi. İşte, küçük ile büyük, geniş ile dar, yüksek ve alçak, karanlık ve aydınlık burada uyum içindeydi. Suyun hareketini yaratan tanrılar da minnetten payını aldı. Neticede imparator, tam beş metre derinlikteki şu depodan suyun nasıl sevk edildiğini takdir edecekti. Ayakları yaratan tanrılar da eksik kalmasın, zemini perdahlanmış sekizgen salonda bir an duraklayan zeki imparator kutlu ayağını su üzerinde sürüdüğünü zannetmese de kölelerinin en sadığı eteklerini toplamaya kalkışacaktı. Köle eteklerini toplayadursun, zamanı ve rüyayı yaratan tanrıların da şanı daim olsun mermeri yaratanın da. Çünkü kestane renginden gülkurusuna, yeşilin en uysalından morun en soylusuna, mermerin, bu rengi alabilmesi için doğanın örsünde kaç asır dövülmesi gerekmişti? İnsanı da unutmayalım, duvar kaplamalarını tasarlayan dehanın ona bu olgun uyumu verebilmesi için güzelliğin bilgisi kaç nesilden geçerek bugüne gelmişti? Bu renkler Roma'da bulunmuştu. En güzel nevirlerdeki mermer suda yansırken, şekiller duvarlarda, tavanlarda ışıl ışıl oynaşsın, buğulu gölgeler yumuşasın, o altın tozu içinde imparator dünyanın yükünü bir iki saat olsun sırtından atsın diye.

Bunlar muhteşemdi ama saçları tepesine yapışık senatörün Seneca'yla bir alıp veremediği vardı galiba. Bol yüzüklü elini boşlukta salladı ve bu çalım, ahlâksızlık beşiği hamamlara çemkirmiş filozofu bir anda yerle bir etti. Sıcaklıkta fışkıran ter, onu alıp götüren serin sudan sonra ten, Baküs ayinlerinden kalmış olsa bile hangi kirli hatıranın izini saklayabilirdi ki?

Başmühendisin ise Seneca'yla bir alıp veremediği yoktu. Ne Lûtî kavimler ne de yıkanmayı sevmeyen Hristiyanlar umurundaydı. Ama büyük havuzdaki suyun seviyesinde ayda bir milimetrelik düşüş saçını başını yolmasına yetmişti. Zekâsı Forum'daki cetvel gibi tek yönde dümdüz ilerleyen, dünyanın manasını pergel ve gönye ile ölçen mühendislerden biriydi şunun şurasında. Onun bambaşka

hesapları vardı ve saygın ziyaretçilerine göstermek istediği daha çok teknik ayrıntılardı.

Saçları tepesine yapışık senatör, başmühendisin sözünü zarafetle kesti. Doğru, böylesi tonozlara ancak en gözü pek mühendisler cesaret edebilirdi. Lâkin bir hamam göründüğünden fazlasıydı. Roma'nın kalbi senatoydu -gerçi o kalp artık tekliyordu- ama nabzı hamamlarda atardı. Filozof ile manav, âlim ile kara cahil, efendi ile köle orada bir araya gelirdi çünkü. Roma'nın iki yakası, bohçanın dört ucu orada buluşur, birleşirdi. Aynı suyun altında ıslanan senatörle lağımcı arasında fark kalmazdı, çünkü ikisi de çıplaktı. Hamamın her yeri herkes içindi, orada kimse üzerine sıçrayan sudan tiksinmezdi.

Azatlı köle Vitalis ise yoksul lağımcının ana kapıdan geçtiği andan itibaren sadece kirlerinden arınmayacağının, beyninin de yıkanacağının farkındaydı. Şekli bozulmuş nasırlı ayaklarıyla, Numidia mermerlerini adımlamaya başladığı andan itibaren ihtişam, güç ve güzellik tarafından ruhu ele geçirilecekti lağımcının. Zenginliğin müşahidi, evinde damlasını bulamadığı sıcacık suya yorgun bedenini bırakırken sadece seyretmediği, doğrudan öznesi, fiili ve nesnesi olduğu Roma şatafatının bir mensubu gibi hissedecekti aciz varlığını. Onun da yeri vardı bu âlemde o da değerliydi ve bunların hepsi onun içindi. Lâkin ona bedava bir rüya armağan eden hamam, en gerçekçi uyarısını da yapmış olacaktı: Bunu yapmaya gücü yeten imparatorluk daha fazlasını yapmaya da muktedirdir ve aciz bireyin aklından ona karşı gelmek geçemezdir. En iyisi mi itaat et ve tadını çıkarmaya bak.

O da öyle yapacaktı; hamamın kapısından korkuyla karışık bir güven ve büyük Roma'ya ait olmaktan mütevellit bir gurur duyarak çıkıp gidecekti. Şansı varsa arpa ekmeğinin yanına kattığı biraz çorba biraz lapadan ibaret akşam öğününü sindirirken tatlı bir uykuya dalacaktı. Sonuçta hamam razı hamamcı raziydı. Halka gelince, onun kendisini bu şatafata dâhil hissettiği Colosseum gibi bir de zafer alayları vardı ve o da gelmiş kapıya dayanmıştı.

İmparatorun ordusu yollarda konaklaya konaklaya, içinden geçtiği şehirleri heyecana boğa boğa, kendisi de yürüyen bir şehir gibi, Roma'nın en görkemli kapısına yığılmıştı ve âdetlerin hilâfına imparator senatoya değil senato onun ayağına kadar gitmişti. En muhalif senatör bile imparatorun kabalığı, köle soyluluğu hakkında oturumlar boyunca bütün ima ettiklerini unuttu ve aciz bedenini onun atının ayaklarının dibine atamasa da yerlere kadar eğildi. "Roma'yı şereflendirdiniz tanrısal imparator," diye bir şeyler mırıldanacaktı sözcükleri karıştırmasaydı.

Bir fani, ömrü boyunca kaç kez bir imparator görebilir, hangi Romalının ömrü bir zafer alayına denk düşebilir? Her yadigârın nesnesi yoktur ve uzun yıllardan bu yana bir zafer alayı görmemiş olan Roma'da büyük gün nihayet gelmiştir.

Böyle bir ihtişam herhalde bir de Sezar'ın zafer alayında görülmüştü ve bunun da uzaktan gelen her fırtına gibi önce tozu dumanı tüttü, gürültüsü duyuldu. Atların nal şakırtısı, komutanların buyrukları, asabi muhafızların haykırışları. Devasa boruların, çarpmalı çırpmalı zillerin, bir dizi davulun icra ettiği savaş marşı gümbürderken Diocletianus'un zafer alayı bir alkış denizi arasında başladı. Sepetlerden serpilen, teraslardan, balkonlardan boca edilen gül yapraklarına bakılırsa kasım ayı ortasında dalının üzerinde yediveren kalmamıştı.

Alayın en önünde ev sahibi sıfatıyla ve mor şeritli togalarıyla senatörler yürüyordu. Hemen arkada trampetçiler grubu, makul bir uzaklıkta flüt korosu. Savaş dansçılarının gösterisi halkın ilgisini kolayca coşturdu. Boynuzları altın yaldızlı, kurbanlık beyaz

boğalar alay boyunca sevk ediliyorsa da bu kadar munis olmayanlar ağır kafeslere yüklenmişti. Arenaya sürülecek kaplanlar, panterler, antiloplar arasında suaygırı yazgısından hâlâ şikâyet ediyor ama sesi bu gürültüde eriyip gidiyordu.

Arkadan halkın görmeyi en çok istediği şeylerin ilki geliyordu. Büyük zaferlerle fethedilmiş bölgelerin şatafatlı temsilleri; kaleler, ırmaklar, şehirler, dağlar. Romalılar artık hepsi sizin. Gerçi bunların arasında yeni alınan yerlerden daha çok, önce kaybedilip sonra kazanılmış olanlar vardı ama olsun, fetih tekrarlansa da fetih sayılırdı.

Daha arkada henüz taze olan Pers zaferinin ganimetleri ki onlar artık semboller değil doğrudan kendileriydi. Düşman kralın kısa bir süre önceye kadar kullandığı taçlar, kaftanlar; tıka basa dolu hazine sandıkları, istiflenmiş altın ve gümüş külçeleri, onlar kadar kıymetli mor ipekler, mücevherli at koşumları, tutsak alınmış sancaklar, flamalar, kurslar. Ardı sıra basit bir giysi içinde, prangalı çıplak ayaklarıyla yürüyen Büyük Pers kralının, onun karılarının, çocuklarının varsa kendileri -yoktu-, yoksa imajları -boldu- halkı eski zafer alaylarındaki kadar gururlandırıyordu. Palmira'nın güzel ve asi ecesi Zenobia da, Galya lideri barbar Vercingetoriks de bir zamanlar aynı şekilde teşhir edilmiş değil miydi? Gerçi Mısır'ın fettan kraliçesi Kleopatra altın zincirler içinde Zafer Yolu'ndan geçirilmek yerine intihar etmeyi tercih etmişti ama halkın tarihten pek haberi yoktu, olması da şart değildi.

Kraliyet ailesinin arkasında daha dünün mağrur komutanları, bir zamanların kendi yerinde ağır taşları; onların da karıları, kızları, oğulları. Gerçi bunlardan da kafile kafile değil ancak numunelik vardı ama iyi niyetli barbarların sarı saçlı, sarı sakallı, beyaz ya da düpedüz pembe yüzlü resmî temsilcileri yerel giysileri içinde sıra sıra isbat-ı vücut etmekteydi. Dost krallar Roma'ya bulaşmak istemez ve böyle bir zafer alayında teşhir edilmemek için cömertçe armağanlar göndermekten vazgeçmez. Altın taçlar, göz alıcı diademler, kürkler, safir dolu sandıklar, köle olarak sunulan sarışın ve güzel çocuklar; tüyü parlak, yelesi uzun, bakışları içli safkan atlar, sincabî kısraklar.

Gerçi ne Roma üç yüzyıl önceki Roma'ydı ne de sınırlar barbarlar karşısında eskisi kadar sağlamdı. Ama yine de Romus ve Romulus'tan hatta onların da atası olan Troialı Aeneas'tan başlayarak -Vergilius'un ruhu şad olsun-, bütün Romalı kahramanlar da dönemlerinin giysi ve donanımlarıyla alayda hazırdı. Krallık, cumhuriyet, imparatorluk; Roma dünden bugüne kıyam etmiş, resmigeçitteydi ama bu daha mukaddimeydi.

Mukaddimesi bu kadar görkemli olan şeyin kendisi, bütün bunları Roma'ya kazandıran imparatorun şahs-ı mücessemi, en çok görülmek istenen şeyin cismi, nihayet geldiğini kendisine özgü şatafatıyla hissettirirdi. Alayın ilk kısmı kopmuş bir cümle gibi senato binasının önünden uzaklaşırken açılan boşlukta başlarında defne dallarıyla ürkütücü *lictor*'lar arzıendam etti, meşhur baltaları her an birinin başına inebilirdi. Ama bu, geleneğin bir temsiliydi sadece. İmparatorun sırtını dayadığı, artık Roma'nın tepeleri değil Nicomedia'nın dağlarından getirdiği kendi muhafızlarıydı ve zincir zırhları, parlak miğferleri ile süvariler; seçkin piyadeler imparatoru saygılı bir mesafeden aralarına almıştı. Gül yağmuru bir gül fırtınasına dönüştüğünde savaş marşları ayyuka çıktı. Koşum takımları som altın ve zebercet kakmalı, elmaslı sorguçları ışık saçan, yeleleri mürrüsafi ile taranmış, çarpıştıklarında göğsünden kıvılcımlar çıkan rüya gibi dört beyaz atın çektiği, kasnakları ve kolçakları zümrüt ve yakutla perçinlenmiş savaş arabasının içinde İmparator Diocletianus görünüverdi. Afrika'nın ve Britanya'nın, Tuna, Nil, Fırat ve Dicle'nin, Küçük Asya ve Galya'nın, Kilikya'nın, Frigya'nın, Suriye'nin, Arabistan'ın, Pontus'un ve daha bir yığın yerin imparatoru, Pers savaşının parlak galibi.

Parlak galibin arabasının hemen arkasında yine süslü atlar üzerinde, güvendiği erkânı, en yakın arkadaşları, ömrü savaşlarda geçmiş yaşlı subaylar vardı. Olsa, yetişkin oğulları da imparatorun arkasında at süreceklerdi ama yoktu. Nihayet en arkada imparatorun ordusu. Bir toz bulutunun içinden göğe doğru uzanan sancaklar, bayraklar, kartallı alâmetler, metal kurslar, kutsal simgeler. Kalkanlı, ağır

zırhlı, hafif zırhlı, kısa kılıçlı, uzun kılıçlı, mızraklı, miğferli kum tanesince asker. Piyadeler, süvariler, devriyeler. Asıllar, yedekler. Koca bir gözdağı. Yine Nicomedia'nın dağları.

İmparator hiç dinmeyen bir alkış koridorunun arasında ilerlerken halka eğilmesi uyarılıyor, paganlar anında secdeye varırken Nasıralı'nın bağlıları göze çarpmamak için arka taraflara geçiyordu. Saçları tepesine yapışık senatöre göre her şey eski zafer alaylarındaki kadar heybetliydi. Diocletianus'un yerinde oturan Sezar'dı, Augustus'tu, Hadrianus'tu. Ama Senatör Zosimus'un gözü aradaki bariz farkı seçebilmişti. Geleneğe göre, zafer arabasında Roma'nın en sefil güruhunun temsilcisi bir köle, bir elinde tapınak çanını sallarken diğer elindeki tacı imparatorun başının üzerinde tutar ve kulağına doğru hafif bir sesle uyarırdı yürüyüş boyunca:

"Unutma, sadece bir insan olduğunu unutma. Ve bu tacın geçici olduğunu hatırla."

İşte bu köle eksikti. Dahası ahşap âsâ da geleneksel köle gibi arabadan atılmış, yerine, topuzu elmaslarla bezeli altın bir âsâ gelmişti. Muzaffer erguvanıyla saltanat arabasının içine kurulmuş tanrı-kralın ayaklarını göremezdi kimse ama meşhur sandaletleri de elmasla bezenmişti ve defneli imparatorluk diademi yerine altın burgularından incili filizler fışkıran yüksek, ağır bir taç ışınlar saçarak kulaklarına kadar inmişti.

Yüzüğünün kaşını gayriihtiyari okşadı Senatör Zosimus. İskenderiye'de çok zeki, çok çalışkan, çok disiplinli bir adamla karşılaşmıştı. Bariz vasfı sadeliğiydi. Asker tıraşıyla kesilmiş kısa saçları, sert hatlı gülmez yüzüyle bir efendiden çok kuru toprağın yüzünde yatmaya alışkın kaba bir askere benziyordu ve çok az uyuyordu. İskenderiye hatırasındaki imparator ile menekşe rengi ipekler, kırmızı akikler, inci küpeler, ağır elmas yüzükler içindeki bu imparator arasında dağlar kadar fark vardı. Bir zamanlar kendisiyle aynı asker karavanasına ekmek banan, aynı çadır ateşinin başında sabahlayan, aynı donmuş toprağın üzerinde, yıldızların ayazında uyuyan silâh arkadaşının yüzüne baktı Senatör Zosimus. Yine bir

an için, cephe arkadaşının da uzak bir hatıraya bakar gibi kendisine baktığını zannetti ve kaba asker çizmelerine alışmış, kuru toprak üzerinde yarılıp nasır bağlamış o ayakların mücevherli sandaletler içinde kendisini nasıl hissettiğini merak etti.

Doğruymuş demek Colosseum'un imparator kapısı önüne dikilen son heykellerin gösterdiği. Gösterişe de lükse de herkesten önce kendi doğasınca hiç düşkün olmayan, ömrü savaş alanlarında geçmiş bu adam, işte, başına ışın tacını, sırtına elmaslı mor kaftanı geçirmişti. Doğruymuş demek huzura çıkacaklara önce teşrifatın kurallarının öğretildiği; geniş salonlardan, hareketsiz nöbetçilerin arasından, gösterişli kapılardan geçen ziyaretçinin kutsal kabul salonunda yere kapandığı, çok önemli konukların sadece kaftanının ucunu öpebildiği.

Ama bu sade asker, önünde secdeye kapananları hiç yadırgamamış mıydı? O kadar savaştığı, Roma'ya zaferinin coşkusunu sunduğu Pers sarayının tacına mı heves etmişti? Değil mi ki bütün bu teşrifat ve şaşaa arasında imparator, bir Pers kisrasına ya da altın giysileriyle meşhur Kral Süleyman'a benzemişti.

"Gözümle görsem inanmam," demişti Senatör Zosimus yaşlı yargıca. Ama işte, gözlerinin önünden geçiyor, Roma'nın kokulu yağlarla ovulmuş, arabalara doldurulmuş ne kadar tanrı ve tanrıçası varsa, o heykellerin arasındaki tek fani imparatorun kendisiydi ama evet, o da tanrılığını çoktan ilân etmişti.

Oda kölesi şöyle dursun, tanrı olup olmadığı imparatorun kendisinden sorulsun, buna kendisi inanıyor mu? Bu gerçekçi ve dindar asker kendisine tanrılığını ilân etmesi için akıl veren danışmanına "Rica ederim ama," dememiş miydi acaba? "Benim tanrı olmadığımı sen de biliyorsun ben de biliyorum. Tahta geçtiğimde bir kuyruklu yıldız belirmedi göklerde, nal sesleri duyulsa da kendisi görünmeyen atlar koşmadı karargâhımda. Ne Jupiter'in eli değdi omuzuma ne bir tanrıçanın rahminden çıktım ne de içlerinden birini hamile bıraktım."

Dememişti galiba. Çünkü imparator bütün Romalılara gerçeğiyle ulaşamasa da efsanesiyle her eve, meyhaneye, pazara girebilirdi. Varsın heykelleri kan ağlamasın, konuşmasın. O zaman anladı Senatör Zosimus, bu, İlliryalı kölenin, halkını bir arada tutmak için giydiği bir elbise, taşıdığı maskeydi. Bu, imparatorun hayatta kalması için temsili şart olan bir tiyatroydu; ilk inkârcısı kendisi olsa da ilk fırsatta kostümünü çıkaracaksa da ısrarla sürdürdüğü bir oyun. Çünkü halk böyle istiyordu ve imparator bunu biliyordu.

Ağır kader, diye düşündü Senatör Zosimus. Olağanüstü kıymetteki taşlarla bezeli şu altın taç dünyada onu en az arzu edebilecek adamın başına geçmişti. Mücevherli sandalet, incili taç, erguvan tapısı Roma imparatorlarının en asker, en yalın, en erkek olanının bahtına düşüvermişti. Herhalde bunları en evvel imparatora öğretmek gerekmişti ve şu ağır mor kaftan sırtına öyle atılıvermişti.

Gelmiş geçmiş bütün morlardan daha mor bir kaftandı bu ve elmas yıldızları, altın bordürleri bir yana, sadece kumaşının bile hangi servete mâl olduğunu ancak Roma'nın asilleri kestirebilirdi, bir de o morun elde edilmesi için nefes veren Surlu işçiler. Nitekim kalabalığın arasındaki gezgin Al-Mina, kurumuş kanın rengini Akdeniz'in kokusuyla birlikte hatırladı. Bir damla mor boya için can damarı çıkartılmış dikenli deniz salyangozlarından ibaret hâlâ canlı küçük bir tepe gözünün önünde ağır ağır yer değiştirirken bir eşini bedevi bir kabile reisinin ayakları dibine bıraktığı mor kaftanı imparatorun sırtında tanıdı: "Morların Melikesi."

Lâhit kopyacısıysa uzaktan bile fark etmişti o mor kaftanın içinde imparatorun bütün tören boyunca kılının kıpırdamadığını. Bir heykel gibi, ne kimseyle göz göze gelmiş ne tebessüm etmişti. İçinden geçeni kestirmek mümkün değildi ve doğrusu içinden bir şey geçmiyor da olabilirdi. Çünkü bir tiyatro maskının bile ifade ettiği bir mana vardır, bu, bir ölünün yüzü kadar ifadesizdi. Bu ölü yüzü hep aynı donuk gözlerle boşluğa bakarken işini bir an evvel bitirip gitmek ister gibiydi.

Yine de lâhit kopyacısı, bir ölü örtüsünün arkasından imparatoru gerçek yüzüyle gördü. Bütün enerjisini kaybetmiş bir yüzdü bu. Tarlasında lahana yetiştiren bir köylünün safiyeti, o yüzün sarılığını kapatamayan ağır makyajın altında kalmıştı ve Roma'nın imparatoru galiba hastaydı. Oysa tam önünden geçen şu genç prens sağlıkla doluydu ve lâhit kopyacısı bambaşka bir yüzle karşılaşmıştı.

Güzelliğinin sadakası bile hesaplanamaz bembeyaz atının elmaslı dizginlerini gevşekçe kavramıştı. Som gümüşten bir zırh kuşanmıştı ve imparatorun aksine, bedeni gibi ruhuyla da halkın ortasında, alkışlar, çiçekler, marşlar arasında vakur bir sükûnetle etrafına bakıyor, gözlerini kimseden kaçırmıyordu. Bahtiyar bir göz karşılaşması o sırada gerçekleşti. Yüzünden tesadüfen geçerken bile lâhit kopyacısının canına mıh gibi çakılan o bakıştan hemen sonra başını kaldırıp gökyüzüne bakmıştı genç prens ve bir an için sanki karanlık gölgeler arasından süzülen bir tutam ışığın altında aydınlanmıştı. Bir duygu bir yüzden ovanın üstünde yürüyen bulut gölgesi gibi nasıl geçer? Bu genç prensin ya dünya başına yıkılmıştı ya da bu dünyaya katacak bir şeyi vardı. Tanık olacağı bir şeyin ya şimdiden ortağıydı ya henüz farkında değildi.

Kendinden emin olduğunu anlamak için ruhunu yarıp içine bakmaya gerek yoktu. Bu geniş omuzlar üzerindeki başın duruşu ve göklere dikilmiş sıra dışı irilikteki gözleri onun kendine özgü bir menzili olduğunu zaten gösteriyordu. Kendinden emin olmayan bir adam böyle kararlı bakamazdı, bakacak bir yeri olmayan da. Bu yüz gibi bu bedenden de ateşini patlayacağı güne saklayan bir dağın suskunluğunu okudu lâhit kopyacısı. Henüz tek başına püsküreceк güçte değildi ama bu genç yanardağın ateşi içinde gizliydi. Göz bedendendir, bakış ruhtan. Gözü görürüz, bakış ise bizi görür. Onun için lâhit kopyacısının aklında bir çift göz değil bir bakış kaldı. Bu bakışı da bu yüzü de asırlar geçse unutmazdı. Genç prens gözünün önünden bir kuyrukluyıldız gibi akıp giderken, kalabalığın arasında fısıldanan meraka kulak kabarttı. "Kim bu?"

"Batı imparatorunun oğlu. Nicomedia sarayında yaşıyor."

Bir oğlu ya da erkek kardeşi olmayan Diocletianus, coğrafyasının dörtte birini emanet ettiği makamdaşının oğluna hangi gerilimli ilişkiyle bağlı olabilirdi? Korku da vardı bu ilgide sevgi de. Güven de olmalıydı bunda ihanete uğrama şüphesi de. Onca prens bolluğunda rehin almaya değer görülen tek prens olduğuna bakılırsa o, imparator için tehlikeydi ama imparatorluğun geleceği için de varlığı elzemdi. O hem korunmalıydı hem de ondan korunulmalı. Neticede bir savaşta canavarlara benzeyen bir barbarı saçlarından yakalayarak imparatorun ayaklarının dibine atan da oydu. Diocletianus, Didim kâhinine danışmak için yeraltı mağarasına indiğinde oradaydı ve imparator "Senin merak ettiğin bir şey yok mu?" diye sorduğunda "Yok," demişti. Olsa bile bir imparatorun karşısında genç bir prens kendi geleceğini merak edemezdi.

Bu genç adamın nasıl yaşayacağını merak eden lâhit kopyacısı oldu. Bir gün imparatorluğa yükselebilecek miydi? Yoksa dalgaların ortasında fırtınayı bir an için aydınlatan ışığıyla, bir tek onun gözüne çarpan bir deniz feneri gibi sönüp karanlıklara mı karışacaktı? Başarsa bile tahtta uzun yıllar kalacak mıydı? Yoksa bir suikasta mı kurban gidecekti? En güvendiği subayı tarafından mı hançerlenecekti? Sürgünde mi bulacaktı kendisini? Uzun bir ömür mü sürecekti, genç yaşta hastalıktan mı ölecekti? Kaç türlü mümkün olabilirdi bir prensin yaşamında? O da Roma'nın tarihine, kendi kaderine eklenecekti. Bir daha karşılaşmaları mümkün değil ama keşke bilse lâhit kopyacısı, bu prensin kaderi neydi? Keşke şu an berrak bir suyun derinliğine bakar gibi onun bütün hayatını görebilseydi.

"Yaşarsam görürüm," diyesi geldi lâhit kopyacısının.

I-ıh! O gencecikti. Kendisi ise neredeyse yaşlılığın eşiğindeydi.

Zafer alayı, Capitolium tepesindeki Jupiter Tapınağı'nda kurbanlarla, ayinlerle sona ermiş; gün, usulünce ilerlemiş ve övgü nutuklarına sıra gelmişti. Gözleri ateş saçan usta bir hatip tumturaklı bir açış konuşması yaptı. Gerçi ana çizgileri imparatorun danışmanları tarafından belirlenmiş metnin sadece süslemesi ona kalmıştı ama yine de her bölümün güncel politik bir mesaj içermesi onun kabiliyetinin eseriydi. Alçakgönüllü, saygılı bir hayranlık değil, şatafatlı övgüleri de herhalde söz gücünün karşılığında alacağı ücreti hak etmek isteyen biri yazabilirdi ve diğerleri de sıranın kendisine gelmesini beklemekteydi.

En genci ellisini çoktan devirmiş bu edip eskilerinin arasında son şiirini yirmi yıl önce yazmış şair de vardı, kıymetinin bilinmediğinden müşteki, gerçekte kabiliyetsiz tragedya ozanı da. Kendi kendisine olan bir türlü doyurulamamış aşkını imparatorun önünde ilâna kalkışan da övgüsünü haykırırken gördüğü itibardan -aslında o öyle zannediyordu, kimsenin ona itibar ettiği yoktu- iliklerine kadar ürperen de. Söz aramızda her biri diğerinin varlığından rahatsızdı ama hepsi aynı yakıcı tutkuyla oradaydı. Ne acı! Bir de mürekkep yalamışlardı.

Göz ucuyla imparatoru süzen Senatör Zosimus, onun, yeryüzünde bu ucuz övgülerden haz duyabilecek, onlara kanabilecek son kişi olduğunu elbette biliyordu. Ne ki halkın bu övgüleri duyması ve inanması, işte buna da muhtaçtı imparator, bir çift elmaslı sandalete ihtiyaç duyduğu gibi. Senatör Zosimus ağzını açmadan kibarca içine doğru esnemeye çalıştı Romalı asillerin alışık olduğu tarzda, derken esnemesi, içinde bile yarım kaldı. Çünkü Efendi Naso'nun

adı okunmuş, fakat tam o esnada kendi adının okunduğunu sanan unutkan filozof çoktan kürsüye ulaşmıştı. Efendi Naso, görevlilere başıyla sakince işaret etti, "Olsun," dedi büyük bir olgunlukla. "Sayın filozof yaşını başını almış, o konuşsun ben sonra çıksam da olur." Ne de olsa ziyafet gecesinin hatırı hatırası vardı aralarında.

Sayın unutkan filozof festival meşalesi taşıyan oğlan çocuklar gibi şen, yüzünden ter ve pembelik aynı anda fışkırırken "Eyy!" diye başladı. "Eyy, her şey göklerde tanrıların iradesiyle nasıl gerçekleşirse, senin emirlerin de yeryüzü insanlarını öyle evirir çevirir."

Yüzyıllardır tekrarlana tekrarlana, dışı kabuk bağlamış, içi boşalmış, harareti kalmamış övgü kalıplarını ağzında eze eze birbiri ardına dizdi sayın unutkan filozof. Oysa bu, edebiyat değildi, hitabet hiç değildi. Haberi yok ki. Olsun! Değil mi ki dişi kurdun emzirdiği Romulus ve Romus'tan bu yana Roma böyle tanrısal bir varlığın uğurlu ayağıyla şereflenmemişti. Daha dün erzak dağıtımı esnasında çıkan izdihamda ölen binlerce kişiyi görmezden geldi sayın unutkan filozof, sözü dönüp dolaştırmadan Hristiyanlara getirdi. Vergilerden uluorta şikâyet edemese de Roma'ya iade-i itibar edilmesi ümit ve temennisini nutkuna bir son not gibi ekledi.

Gelgör ki imparatorun o kadar çabuk coşacak biri olmadığı öğrenilmişti ve mermere benzeyen bu yüzden hâlâ tek duygu okunmuyordu. Âdet yerini bulsun nevinden birkaç takdir cümlesi ağzından ya çıktı ya çıkmadı. Alkışladığını gören de olmadı. Dahası imparator sıkılmış, "Bu kadarı yeter," demiş ve tırpanladığı Roma muhafız alayının değil kendi taşralı birliklerinin arasında, erkânıyla birlikte çıkıp gitmişti. Nereye gittiği belli değildi fakat bu yerin senato olmadığı kesindi.

Efendi Naso'ya gelince. Demek günlerce hazırlandığı övgüsünü söyleyemeyecekti, bir fırsatını bulup o kutsanmış yüze bakamayacaktı. O, imparatorun yüzüne bakarken bütün Roma da ona bakmayacak, "Nereden buluyor böyle sözleri? Bunlar kul ağzından çıkası değildir, tanrısal esinle söyleniyor olmalı," demeyecekti. Demek bitmişti tören, hem de ona sıra gelmeden. Lâkin bugünlere

dişiyle tırnağıyla gelen doğuştan şanslı Efendi Naso'da engellere pabuç bırakacak, pes edecek bir huy yoktu.

Efendi Naso umduğunu bulamasa da eski Roma'nın başarılı bir kopyası olan bu zafer alayı kalabalıkları avutmaya fazlasıyla yetmişti. Çünkü ihtişamı taklit olsa da yaşattığı duygu gerçekti. Halk gönüllü aldanmaya dünden razıdır. Bir sihir içinde yaşadığını bilir ve kendisini uyandırmaya kalkışanın karşısına dikilir. Ne ki imparator aynı fikirde olmamış, gelişinin üzerinden yalnızca on beş gün geçmişken, aralık ayının ilk günlerinden birinde ordusuyla birlikte Roma'yı terk etmişti. Çok sevdiği Nicomedia'nın karı ve kışı düşünülürse sebep keskin soğuk değildi.

Şehrin gündüzünde gecesinde, ziyafetinde eğlencesinde, mukaddesinde takdimesinde ciddi, dindar bir devlet kutlamasından daha çok soysuz ve kaba bir halk komedisi seyretmişti imparator. Kendisine sunulan bütün görkeme rağmen kutlamalardaki abartılı savurganlık ruhunu tırmalamıştı. Halkından senatörüne, Baküs bağlıları kadar edepsiz bir ahali görmüş ve tiksinmişti. Her türlü içeceği sabahlara kadar kafasına diken soytarı ve maskara Roma halkı ayyaştı. Kızlar gibi süslenen erkekler sapıktı, uluorta hovardalık yapan kadınlar ahlâksız, erdemsiz gençler şımarık. Ruhlar çürümüş, zevkler incele incele yozlaşmıştı. Yoksullarsa arsızlaşmıştı.

İmparatorun hayallerindeki Roma bu yarısı çürümüş aristokratlar ve onları alkışlayan ayak takımı değildi. Diocletianus'un hayaliyle Tiber'in bu dalgalı şehri arasında bir ilgi yoktu ve imparator ilgi sözcüğünün yanında alâka sözcüğünü zikretmeyecek kadar bilgiliydi. Roma'nın Roma olmadığını onu ilk kez gören biri fark etmişti. Neticede bunca zaman üstüne Roma'dan bir imparator geçmişti ama o da Roma'yı sevmemişti.

ANATOMİ DERSİ

İmparator ile ordusu binlerce meşalenin aydınlattığı Appia yolunda ağır ağır uzaklaşırken pas rengi gökyüzü sanki dağlara yaklaşmıştı ve uykusuz çoban çürük asma yapraklarının üzerine harmanisini yayarak bir uçurum vadisinin sırtından Roma'ya bakmıştı. Gurup vakti kayıtsızdı olup bitene, Colosseum'un arkasından doğan ay kim bilir böyle kaç altın tülünde titremişti? Gölgelerin içinden erimiş tunç gibi çıkıyordu Roma. Ama kırık cam kadar değersiz dilenciler hâlâ kapının dışındaydı ve sur dibinde öbek öbek birikmiş lânetli cüzzamlılar kirli sargılarını açıp yeniden sarıyorlardı eğer paçavralar ellerinde dağılmazsa.

Çok değil birkaç hafta sonra bir ulağın aynı kapıdan geçerek dördüncü fermanı getireceğinden çobanın haberi yoktu ama Kehribar senato binasının açılmakta olan ağır kapısına kulak kabartmıştı şimdiden. Haberci, togasını akşamdan hazırlamıştı.

Senato reisi uzunca bir girizgâh yaptı, o da son birkaç yılın mücmelen ve tekraren yorumundan ibaretti ve biraz sonra haber vereceği şey için bu tekrar elzemdi. Bilindiği gibi Diocletianus'un dindar saltanatında bu erdemli savaş başlayalı beri tapınakların kandilleri ışıl ışıl yanıyordu sabahlara kadar, ilâhiler yükseliyordu avlulardan sütunlara çarpa çarpa. Tütsülerin dumanından gül kokuyordu Roma, kurbanların etinden kan. Gerçi -senato reisi renk vermedi- mahkemede davası sürenlerle, devletten yağlı bir kuyruk kollayanlarla da dolup taşıyordu tapınaklar. Ama olsun, neticede Roma hiç bu kadar dindar olmamıştı ve yeniden biz olmuştu böylece.

Kin duyguların en ateşlisidir ve düşman, gereklidir. Gökte kendisine tanrılar yaratmış Roma yerde bir düşman mı yaratamayacaktı?

Girişin yeterli olduğuna kanaat getiren senato reisi nihayet acil meseleye geldi. Elindeki ruloyu açtı. "Bakın," dedi. "Bu imparatordan gelen son ferman. Birazdan Forum'da okunacak." Sütunların arasından derin bir uğultu geçerken devam etti. Diocletianus, devletin dinini tahkim eden bu güçlü adam Hristiyanları her ne kadar hasım bellese de şimdiye kadar canlarına dokunmamıştı. Herkes biliyor ki onları yok etmekten çok Roma'yı var etmek olmuştu onun emeli. Ama Roma'nın sonsuz varlığı tehdit edilirse, o müstesna. İşte o istisna vücuda gelmişti ve şu son fermanın üzerine harf harf dizilmiş, kelime suretinde belirmişti.

Bu son fermana bakılırsa "Hepsini ayıklayın," demişti o asabi mizaç Roma'dan ayrıldıktan hemen sonra. "Elinizden gelirse açıp kalplerine bakın. Gerekirse Roma'yı taş taş yıkar yeniden kurarım, her ferdi Hristiyan çıksa hepsini yok eder yeni bir Roma zürriyeti yaratırım."

Senato reisi devam ederken Zafer Sunağı'nda tek duman kıvrılmadı, tek odun çıtırdamadı. Neticede bu ferman ani bir öfkenin, duygusal bir tepkinin sonucu değildi. Herkes tahmin edebilir ki kolay varmamıştı bu karara imparator. Günlerce döküp tartmış, koyup kaldırmış, ince eleyip sık dokumuştu. Olası kaç çıkmazdan geri döne döne, her ihtimali eleye eleye, her mümkünü deneye deneye, işte süreç ortada, fermandan fermana geçe geçe bulduğu yol buydu onun ve tek yol buydu, başkası yoktu.

İlle velâkin tanrılar katından gelen beyan vardı. Derin ve kasvetli mağaradan uğuldayarak konuşan Apollo'nun sözcükleri, üç ayaklı taburesi üzerinde oturan kâhin tarafından insanların sözcüklerine çevrilmiş, aynı kâhin saçlarını kederle sarkıtarak tanrısal inancın kaybolmasına yas tutmuştu. O zaman kılıçlar kınından çıkmıştı. Bu, çok büyük bir Roma davasıydı, yükü çarşı pazar hesabıyla bağlanamazdı. Hristiyanların bütünüyle imhası sabah kadar yakındı, Roma ise sonsuza değin yaşayacaktı. Çünkü bu şehrin tanrılar tarafından vaat edilmiş bir ebediyeti vardı. Büyük Diocletianus

diye yazacaktı adını tarihler, kavil yerine gelsin diye Roma'yı uçurumdan geri çekti.

Diocletianus. Tanrılar ölüsünün dirisinin yanında dursun, tarihe şanla, şerefle, minnetle geçecekti onun ismi. Ölü bir marangoz çırağıyla mı baş edemeyecekti?

Gökyüzü kurşuni, deniz gümüşi.

Togası papatyalar gibi ağartılmış haberci taşın üzerine o sırada çıktı. Elindeki ruloyu açmadan önce huzurdaymış gibi derlendi toplandı, edebini takındı. Togasının kıvrımlarını düzeltti, yakasını çekiştirdi. Tek kaşını meslek alışkanlığıyla kaldırdı. Şunun şurasında ilk üç fermanı da bu taşın üzerinde o okumuştu. Bu son ferman da diğerleri gibi doğudan batıya, Nicomedia'dan Roma'ya, at değiştiren ulakların heybesinde terleye terleye gelmişti. Halka gelince, kimi memede bebesi, kimi ağzında şarap testisi, kimi aç kimi çıplak, nerede hareket orada eğlence, Forum'a koşmuştu.

Sağ elini ileri doğru uzatırken tombul parmaklarını ahenkle kapattı haberci. Derin bir huşû içinde bir süre göklere baktı. Heykellerden biri zannedilebilirdi birkaç kez öksürmeseydi. Sesini temizledi ve nihayet "Ey Romalılar," dedi. "Tanrılardan sizin için mutluluklar dilerim, esenlik sizin üzerinize olsun. Şimdi okuyacaklarımı herkes iyi dinlesin."

Azatlı köle, lâhit kopyacısı, gezgin, yazıcı köle, kimi tanışık omuz omuza, kimi az uzakta, her biri kulak kesilmişti ve hepsi biliyordu bu fermanın gökten elma gibi birdenbire düşmediğini. Bu haberci bu taşın üzerine birdenbire çıkmamıştı. İlk üç fermanda tehditler, emirler vardı. Dördüncü ise dağdan bir çığ gibi kopup gelmişti. Çünkü girişi uzun olsa da fermanın hükmü tek cümleydi aslında:

"İmparatorluk tebaasının tamamı tanrılar adına yemin ederek kurban kesecek ve o kurbanın etinden tadacaklardır."

Bebek bile susmuş, şarapçı, testiyi ağzından çekmişti. Gerçi tebaa arasında ayrım gözetilmemişti ama bu kurban şartının aslında kim için getirildiği belliydi. Roma'nın erdemi ve adaleti şimdi onlara

büyük bir şans veriyor, devlet bütün şefkati ve merhametiyle sadakatlerini göstermeleri için bir fırsat sunuyordu işte. Kim dinsiz kim değil? Kaçak köle değil ki bu alnında damgası olsun. Kimse ruhlarının içine bakamayacağına göre onların -bizzat kendilerinin-, Hristiyan olmadıklarını ispatlamaları gerekti. O zaman akla karayı, ıslakla kuruyu, çalı dikeni ile ıtır çiçeğini ayırır gibi ayıracaktı Roma devleti dinsiz olanla olmayanı birbirinden. Kim ne yapıyorsa bilerek yapıyordu, yapmadığını da öyle. Gerisini kendileri bilirdi ve imparatorun elleri günahtan beriydi.

Aksi halde? Bu emre uymayanlar, kâfir olduklarını kabul etmiş olacaktı ki sonuçları da fermanda açıkça yazılıydı: Maden ocaklarına gönderilecekler -bu ölmekten beterdi-, işkenceye uğrayacaklar, sonrasında çeşitli usullerle öldürüleceklerdi -işkence sırasında ölmezlerse tabii-. Bu çeşitli usuller Roma'dan eyaletlere, yetkililerin hayal dünyasına ve insafına kalmıştı. Devletin bu süreci yönetecek valileri, yerel yöneticileri, mahkeme heyetleri vardı. Tanrılara minnet, onlar yoldan çıkmamış, itikatları mukavim, mizaçları metin Romalılardı ve işte arena soğuk sabah ışığının altında ürkütücü cüssesiyle şuradaydı.

Hey gidi Forum'un habercisi! Alnına düşen bir tutam perçemi serçe parmağının ucuyla geri itti ve kalabalığa bu işin takvimini ilân etti. Önümüzdeki bir ay içinde upuzun listeler hazırlanacak, isimler çıkarılacak, sokakları en ücra köşelerine kadar bir aşağı bir yukarı gezen tellâllar halkı kurban kesmek için tapınaklara çağıracaklardı. Mahkeme avlularına altarlar kurulacak, ya da mahkemeler tapınak avlularında kurulacaktı. Bütün bunlar büyük ve kalabalık şehir Romada ancak bir ay sonra başlayabilirdi, organizasyon şarttı ama fermanın daha erken ulaştığı eyaletlerde meselâ Anadolu'da çoktan başlamıştı.

Etrafına bir kez daha baktı haberci. Tarihi vazifesini tamamlamıştı. Ruloyu bir ucundan çenesinin altına sıkıştırdı, dikkatle sardı. Uğultular, naralar arasında hıçkırıklar, dualar eridi gitti. Birkaç Hristiyan kurban kesmek ya da tütsü sunmak için en yakındaki tapınağa şimdiden seğirtmişti.

Senato binasının ağır kapıları kapanırken ve köleler henüz uygun adım hareket ederken tahtırevanın perdelerini ardına kadar açtı Senatör Zosimus. Ama Roma güneşi bile yorgun adamın düşüncelerini gideremedi. Fırtına yola çıkmış, gelmek üzereydi ve bu, öncekiler gibi değildi. Bununla boy ölçüşebilecek yangın Nero zamanında kalmıştı onun da cirmi yaktığı yerden fazla değildi.

Demek ki Nicomedia'nın uzun, soğuk ve rutubetli kış geceleri boyunca, yorulmak bilmez, uyku sevmez imparator ateşli makamdaşını, erkânını ve filozoflarını başına toplayarak bir zümrenin kökünü nasıl kurutacağını, kendi halkını yok etmenin olurunu soğukkanlılıkla tartışmıştı. Oturumların arasında yemiş içmiş miydi? Yorulunca biraz kestirmiş miydi? Fısıltılarla mı konuşmuştu yoksa öfkeyle mi? İtiraz etmiş miydi önerilen şemaya yoksa bu karar içinde zaten hazır mıydı?

Parmağındaki İskenderiye yüzüğünü okşarken sol şakağındaki yara izi yine sızladı senatörün. Aslında şimdilerde eteğinin ucunun öpülmesi bile izne bağlı olsa da en çok senatör şaşmıştı bu karara. Çünkü bilirdi ki o böyle biri değildi, savaşlarda kan dökmüş olsa da şiddet yanlısı değildi.

Demek kader imparatoru çok önemli bir rol oynayacağı tarihin sahnesine bir kez daha bırakıvermişti ve o, karakterine uymayan bu başrole de yine Roma için razı gelmişti. Tıpkı zafer alayında taşıdığı ağır taca, giydiği elmas yıldızlı, altın nakışlı mor kaftana, elmaslı sandalete, geveze övgücülerin klişelerine razı geldiği gibi. Şu kilit taşının diğerlerinden farkı yoktu ilk bakışta. Ama konduğu yer onu ayrıcalıklı kılmış, bütün yükü omuzlarına bırakmıştı. Sorsalar acaba ister miydi?

Yine de belki! Diocletianus altmışına yakındı, yaşlı bir adam sayılırdı. Üstelik Roma'dan ayrılırken hastaydı. Dördüncü fermana belki sadece imza atmıştı. Belki olup bitenden haberi bile yoktu. Belki ateşli makamdaşının telkinlerine boyun eğmişti. Belki. Belki. Sıkıntıyla alnını kırıştırdı senatör. Bu işin belkisi yoktu. İsim bu. İnsan ismine sahip çıkmalı. Yoksa dördüncü fermanın mührü, ge-

lecek zamanların iyi niyetli tarihçilerinin bütün aklama çabalarına rağmen kıyamete değin imparatorun alnına yapışıp kalırdı.

"Ne yazık," diye mırıldandı Senatör Zosimus. Bu kusursuz adam, onca yıl üzerine kariyerini böyle bir zulümle anılarak mı sonlandıracaktı? Uzaktan bakınca onun evet Roma'yı dağılmaktan kurtardığı, imparatorluğun ömrünü uzattığı ortadaydı. Fakat neye mâl olmuştu bu zafer? Bedeli ne kadar ağır ödenmişti ve değmiş miydi?

Bir daha yazık! İmparator Diocletianus. Herhalde Roma'nın en çelişkili ve gizemli imparatoru olarak tarihe kalacaktı.

Habercinin dördüncü fermanı okumasından bir ay sonra gezgin Al-Mina Forum'da rastladığı her taşın üzerine çıkarken azatlı köle Vitalis aynı Forum boyunca yürüyordu. İkisi ilk kez karşılaşsın ve azatlı kölenin niyeleri bitsin diye. Olgunlaşmış meyve dal ucunda sallansa da henüz düşmemişti çünkü. "Niye?" diyordu hâlâ azatlı köle. "Niye? Tanrı bunca olup bitene niye ses çıkarmıyor?"

Çöl masalcılarından biri gelmiş diye üç beş kişi toplandı başına. Yüksekçe bir taşın üzerine zahmet çekmeden çıktı gezgin ve imparatorluğun doğusundan batısına, eyaletinden Roma'sına, birazcık çarşı pazar görmüş herkesin anlayabileceği ortak lehçede, sade ve açık bir beyanla anlatmaya başladı. Azatlı köle de birkaç adım ilerledi ama masal dinlemek için değil; zaten gezginin anlattıkları da masal değildi.

Bu adamın unuttukları vardı belki ama uydurduğu yoktu ve kimsenin yalancısı değildi. Kumun üzerine, son bir ayda geçtiği şehirleri tek tek işaretlerken ellerindeki çizgiler de ağaç değneğinin ucunda açılan, geri dönen ve sönen hatlar kadar derindi ve azatlı kölenin de gözünden kaçmadı, böylesine sarı bir tenin sahibi ancak aldığı nefes ciğerine tam inemeyen, ruhtan ibaret kalmış biri olabilirdi.

"Dostlarım," diye başladı ruhun sesi. "Tanrı'nın selâmı sizin üzerinize olsun. Bu yürek keder dolu. Böyle zamanlarda insan bütün kelimeleri unutmayı dileyebilir. Ama ben kimse unutmasın diye anlatıyorum. Şu beyazlamış saçlarımı ve yüzümü kaplayan kırışıkları tanık tutarak yemin ederim ki anlattığım her şey dosdoğrudur.

Dehşetli olayları gözüyle gören, kulağıyla işiten, bedeniyle titreyen biri anlatıyorsa ona kulak verin. Bu benim Roma'ya ikinci gelişim ve şehrin kapısından daha dün girdim."

"Anlat artık ey gezgin," diye seslendi gündüz sarhoşu meyhaneci. "Önsözü fazla uzun tutma, hikâyeye başla. Ne gördün yollarda, anlat da bilelim."

Bir nefese doyamadan anlattıklarına bakılırsa otuz yıldır yollardaydı gezgin. Güneşini batırıncaya dek yaşadığımız her günün anında tarih olduğunu biliyordu güneşini doğurduğumuz her gece gibi. Ama tarihe tanıklık edeceği aklına hiç gelmemişti. O da şu son bir aya sığıvermişti. Son fermandan bu yana şimdilik Roma dışında yaşanan dehşetleri, bu gözler görmüş bu kulaklar işitmişti, kokuyu bu burun yarım nefesiyle içine çekmişti ve Roma'nın alışık olduğu türden yangınlar değildi onun anlattıkları.

"Bu kâfir," diye bağırdı meyhane müdavimi. Gidip askerlere haber verecekti fakat ayyaş yarı yolda devrildi.

"Yabancı," diye seslendi genç bir felsefe öğrencisi. "Dünyanın olağan işlerine böyle isyan etmek için buralara cennetten düşmüş olmalısın."

"Hayır," dedi gezgin. "Cehennemin içinden geliyorum ve size eyaletlerde çok kuvvetli bir kasırganın başladığını söylüyorum. Ben ancak Kapadokya'ya kadar gidip dönebildim. Ama bu ferman bu sütunda çakılı durdukça ateşin Roma'yı kavurması yakındır. Geliyor. Orduların, gemilerin, rüzgârların, dalgaların hızına eşit bir hızla Roma'ya yaklaşıyor."

Bu adam doğru mu söylüyor? "Anlattıklarını doğrulayacak biri var mı?" diye sordu genç felsefe öğrencisi.

"*Yalnızca ben kurtuldum*", dedi gezgin, "*olup biteni sana anlatmak için.*"

"Yine de bilin ki kardeşlerim, şiddete uğramak sadakatin en fazla sınandığı yerdir. Haklı gerekçelerle terke hakkı olan, kalması halinde sadıktır. Gaileye rağmen geriye kalan şey şahsi imandır."

Gezgin Al-Mina bu belâgatli cümleleri bir sonsöz gibi, azatlı köle Vitalis'e bakarak söylemişti. Belki doğruydu kelimelerin güçsüz olduğu, göz görmeyince sözün eksik kaldığı da yalan değildi. Ama azatlı kölenin etekleri oracıkta tutuşmuş olsa bu kadar alev alırdı ancak. Sakalından saçından tutuşmuş, başı göğsüne düşmüş Kapadokyalı tüccardan kendisine doğru yakıcı bir rüzgârın estiğine yemin edebilirdi.

Tutuşmamak için bir adım geriye çekilirken, ilk kez güzelliği ve cömertliği karşısında Tanrı'yı fark etmek kolay göründü gözüne azatlı kölenin. Kara taştan çağlayan su herkesi cezbedebilirdi. Denizin içinden doğan güneş herkesi esinleyebilirdi. Demek her zaman güzelliğin ihtişamıyla göstermiyordu kendisini. Tanrı'nın hiddetinde, bu haşmette tecelli eden bu zahmet de yeteri kadar yol göstericiydi. Şiddeti ve nedensiz gibi görünen öfkesi, haksızlık gibi görünen yazısı ve en dayanılmaz olduğu anda O'nu görebilmek de bir görmekti, "Dur artık, gözlerim kör oldu," deme anında O'nu.

Çünkü cehennem herhalde böyle bir yerdi ve bunu yaratan Tanrı, bir cenneti olmasa onu böyle tahayyül etmezdi. Bu dehşet o sükûnetin, bu öfke o merhametin, bu hiddet o engin güzelliğin garantisiydi. Ayrılık gayrılık yoktu arada, bunlar dünya kelimeleriydi. O'nunsa halleri kendisine göreydi ve dünyanın yangınından ömrü boyunca şikâyet etmiş azatlı köleye kendisini ateş cephesinden göstermişti. O zaman azatlı köle niye demeyi bıraktı. "Dur artık, gözlerim kör oldu," dedi ve niyenin üstünde bir sebep olduğunu anladı. O sebebin öznesi, niyeden daha önemli, daha görkemliydi. Niyenin bir soru olarak geçerliliği kalmamıştı artık. Cevap bile vardı belki, yok değil. Ama artık o cevabı bile merak etmedi. O, O ise, hangi yoldan görünürse, bu görüntünün kefareti olarak bu niye, bir hiçti.

Esenlik en umulmadık yerden, yakıcı azaptan kopagelmişti. Şimdiye değin azatlının bulamadığı son kelime, cümlenin eksik işareti yerli yerine oturdu. Tastamam oldu muamma. Tanrı'nın kulundan razılığı değil, kulun Tanrısından razılığı, mesele buydu. Kendi kendisine hayret etti azatlı köle. Kimse böyle alevler içinde

yanmasaydı bile bunu görmemek için kör olmak lâzımdı çünkü gün gibi ortadaydı.

Elinde ipek bir mendil yoktu azatlı kölenin ama terli alnının sağ yanını koluyla silerken sandı ki dünyadaki yabancılığı bir anda yok oldu, o da bu dünyanın bir sakini oldu. Şimdi bütün ceylânlar ve parslar barış içinde azatlı köle Vitalis'e doğru gelse şaşmazdı. Nitekim Nuh'un gemisine binerken hayvanlar düşmanlığı unutmuşlardı. Şimdi gelsin Roma'ya da gelecek olan, azatlı kölenin saçının tek teli alev almazdı. Kafileler uzasındı şimdi Roma boyunca, bu ruh artık yara almazdı.

Gürültüyü önce uzaktan işitti lâhit kopyacısı. Roma'nın alışıldık gürültülerinden biri değildi. Keskiyi bıraktı, kapının önüne çıktı.

Kurban fermanından hemen sonra Hristiyanların bir kısmı havayı koklayarak sunaklara doğru ilerlemişti. Bir kısmı, ilk anda elleri varmasa bile, demir kıskaç tarafından yakalanınca, tütsü de sunmuştular tanrılar adına kurban kanı da. Bazıları sınırlardan kaçmayı başarmış, hatta barbarlara sığınmıştı. Büyük bir kısmı ise kendilerini arenada ya da çarmıhta bulacaklarını bile bile hayır demişti. İşte bunlar onlardı. Lâhit kopyacısı Linus'un taze bir çınar fidanının gözlerinden seyrettiği kafile.

At kişnemeleri, nal sesleri, askerlerin bağrış çağrışları, kamçı ve zincir şakırtıları, inlemeler, hıçkırıklar, çocuk ağlamaları, bir sayıklama halinde edilen dualar, sözleri karıştırılan ilâhiler, yol kenarına yığılmış öfkeli kalabalığın küfürleri; dehşet verici, dalga dalga yayılan bir uğultu. Bu, bu dünyada yaşanabilecek bir şey değildi, böyle bir kafile ancak ürkütücü efsanelerde tahayyül edilebilirdi. Böyle bir kafile ancak Nasıralı elçi çarmıhına sürüklenirken Kudüs'ün sokaklarından geçmiş olabilirdi.

Lâhitlerden biri sonsuza değin kendi kopyacısının üzerine kapanırken, yine atölyesine kaçacaktı tökezleyen Efesli Linus, kafilenin arasında sürüklenen marangozu tanımasaydı. Yaşlı adamın gözünden sızan keder tamirci komşunun açtığı yaradandı.

İki gün önce başını ot yastığa, bedenini hasır döşeğe bırakan lâhit kopyacısı, mermer kanatlı atı avuçlarının arasında evirip çevirirken bir parça uykunun huzurunu dilemişti. Gerçi en tehlikeli

suçlar gece işlenir, cinayetler uyuyanları gözler ama Romalı askerler çoğunlukla şafağı bekler. Uyku ile uyanıklık arasında işitir gibi olduğu haykırışları rüyadandır sanacaktı lâhit kopyacısı, lâkin asabi emirler arasında tamirci komşunun sesini tanımıştı.

"İşte, şurası. Onun işliği. Önünde huş ağacından beşikler var, göreceksiniz." Neticede gece gökte yıldızları seçmek ne kadar kolaysa ışığa boğulmuş bir Roma'da karanlık kalmış bir kapıyı seçmek de o kadar kolaydı ve basitti bunun anlamı. "İmparator şehrimizi şereflendirdiğinde kapısına bir kandil asmadı. Bunu Roma'ya ve onun tanrılarına sadık biri yapmaz. Bu da dinsizlerden, ben şahidim." Oysa tamirci komşudan şahitlik etmesini kimse istememişti. *"Arkadaş, bunun için mi geldin?"*

"Nasıl yaptın?" diye sormuştu lâhit kopyacısı. "Birlikte yemiş içmişliğiniz vardı, hastalandığında kandilini yaktığına, sabahı seninle beklediğine ben tanığım. Bir kâse zeytinyağını, sönmüş ocağı yakacak ateşi ondan ödünç almıştın. Sana sağlık ve bol neşe dilemişti. Ekmeği aynı sahana banarken parmaklarınız birbirine değmişti. Aynı testiden kaç kez su içmiştiniz? İki kişi birbirine bir kez sahiden gülümsese, aralarında bir daha husumet olmaz sanırdım. Nasıl yaptın?"

"Çok kötü ve bütün kötüler gibi bir kendisini iyi herkesi kötü sanıyor. Tanrım herkese kendini görecek gözü ver," diye mırıldanmıştı lâhit kopyacısı cevap beklemeden. Ellerini gayriihtiyari önlüğüne silmişti.

Şimdi lâhit kopyacısı görmese yok olur mu bu kafile? Ama oydu işte, huş ağacından beşiklerin ustası, kırık bir çömleği toplarken bile hamd eden. Bir korku görmekten korkarak baktı marangozun yüzüne. Oysa masumiyetine ancak Tanrı'nın şahit tutabileceği denli masum, eller konuşursa bir daha masumdu.

Bir asker koridorunun, mızrak ormanının ortasında, kendi terlerinden yükselen bir buhar bulutunun, toz dumanının içinde Nasıralı'nın bağlıları çifter çifter birbirine zincirlenmişti. Zayıflıktan iskeleti eğrilmiş, yorgunluktan adımları çarpılmış olanlar kayrak

taşı döşeli yollar üzerinde şimdiden tökezliyor. Zincir arkadaşları, düşeni kaldırmak için duraklayınca arkadan hızla gelenler onlara çarpıyor, onlar da düşüyor, sonra hep birlikte kalkıyor, yeniden koşarcasına yürüyorlar. Koşarcasına, onların bir acelesi yoktu ama askerlerin buyurduğu tempo buydu. "Hızlı, daha hızlı." Yavaş yürümek de durmak gibi yasaktı. Oysa çoğunun değil koşacak, adım atacak takati kalmamıştı.

Hüngür hüngür ağlayan dağ gibi delikanlılar, dağlar gibi dimdik duran ak saçlı ak sakallılarla yan yana yürüyor. Kendi zincirlerinin yanı sıra babasının zincirlerini de taşıyor zayıf bir delikanlı. Genç bir adam iki kişinin koluna asılmış, iki büklüm, çenesi yeri yalayarak ayaklarını sürümeye çalışıyor. Koluna girdikleri de adım atamayacak denli bitap oysa. Dünyasında bundan böyle yaprak kımıldamaz sanılan beli bükük bir ihtiyar; sakalı sarkmış, zayıf gerdanı açıkta kalmış, canını dişine takmış, iki ağaç değneğe dayanarak, sekerek adım atmaya çalışıyor.

Şu üçü kardeşti, şunlar baba oğul. Şunlar ana kız, birini torunu diğerini dedesi ihbar etmiş. Şu, köleleriyle aynı giysiyi giyen soylu bir hanımefendi. Yanında kocası yok ama vefakâr köleleri inancında da hanımefendilerini terk etmemiş. Genç kadın yarı baygınlık arasında bile adım atmaya gayret ediyor, kendisini sürükleyenlere yük olmak istemiyor. Oysa yaprak gibi, üflesen uçacak biriydi ve iskelete dönen yüzünü şimdiden kaybetmişti.

Gencecik bir kadın, kucağında bir paçavraya sarılmış el kadar bebeğiyle geçti lâhit kopyacısının önünden. Gözlerinde medet uman, yardım dilenen bir bakış var mıydı, yoksa bunlardan çoktan vaz mı geçmişti, lâhit kopyacısı bunu anlayamadıysa da kendisini fırtınalı denize nispetle kum tanesi gibi hissetti. Ama mutlu, neşeli bir kum tanesi değildi. Gökteki yıldızlar bile uzay boşluğunda daha tanınır daha bilinirdi. Oysa hıçkıra hıçkıra ağlıyordu günahlarını ihtiyar ağaçlara anlatmaya alışkın ak sakallı paganlardan biri. Yazıcı köle bir taşın üzerine çökmüş, ellerini dizlerine bırakmış, orta parmağının üzerindeki nasıra bakıyordu dikkatle, felâket zamanlarında gündelik hayatın en sıradan bir ayrıntısını uzun uzun incelemenin bizi geri

döndüreceğini zannetmemiz gibi. Oysa keder kalbine geçmişti. Haberi yok, biraz dikkatli baksa bulutlar devrilecekti.

O bulutların altında, "Gördün mü olanları?" diyordu yazıcı köle çeneleri titrerken. "Kim derdi ki?" Kırk yıldır olmayan şeyin bir daha olmayacağını zannedecek kadar saf ve masumdu ki bu ikisi çoğu kez bir arada bulunur.

Lâhit kopyacısı, dili dönse iki kelâmı bir araya getirecek, yazıcı kölenin omuzuna dokunacaktı ki tam o esnada perde perde çoğalan denizlerin dalgası. Bu o mu? O! Mermeri granitten ayıramayan acemi çırak. Roma'nın bir avuç buğdayla karnı doyan, Colosseum oyunlarıyla gözü boyanan bu müteşekkir yoksulu, asker koridorunu yarmış, sürüden kuzu kapmıştı. Elindeki taşı indirirken, tarihin yüklemek için sahibini aradığı çok özel bir görev için seçildiğini hissetmişti. Sanki Roma'nın geleceğini kurtarmak bir onun elindeydi, o da varlığı elzemlerdendi. Roma'nın soylularıyla aynı kandan, senatörleriyle aynı makamdan olsa ancak bu kadar önemli hissederdi kendini. Oysa bir kâse sütün açlığı bastırdığı taraftaydı, o da ancak kâsenin dibinde kalanı parmakla sıyırdığında.

Başını öteye çevirdi lâhit kopyacısı. Oysa yüzlere bakmaktı onun âdeti. Hiçbir yüz onun gözlerinin önünde sadece şekil olarak belirmemişti. Güzel yüzler görmüştü ama arkasındaki pespaye ruh tenin bir gölgesine sızmıştı ve kendi ruhuyla çelişen bu yüzlere hayret etmişti lâhit kopyacısı. Perdeye peçeye gerek duymadan, ruhunu olduğu gibi yansıtan yüzler de görmüştü, anlık değil mizaçlık öfkesini, çekişmesini çizgilerinin kapkaranlığında gösteren. Hepsinden irkilmişti. Ama hiçbiri ona şu yüz kadar çirkin gelmemişti. Yüzlere çirkin demekten sakınırdı oysa; kaşı, gözü, burnu, ağzı, insan şeklini yaratan Tanrı'nın hatırına. Taşıdığı can hatırına. Ama bu düpedüz çirkindi. Çünkü onu insan kılan görüntüsünü kaybetmişti. Bu yüz artık bir insanın yüzü değildi. Kaşları kaş değildi, bu bakışlar bakış değildi. Cam yüzeyi gibi parlamış ama rengi atmış bu derinin altında akan bir kan varsa kırmızı değildi ve yalnız da değildi.

Yüreğinde yakıcı bir tiksinti hissetti lâhit kopyacısı ve tiksinmekten öleceğim zannetti. Atölyesinin yolunu bulmaya çalışırken bir çocuğun ayaklarını çiğnedi, başının üzerinde ekmek sepeti taşıyan bir kadına, balık tablası iten bir adama çarptı. Lâhit kopyacısı neden sonra kendisini kalabalığın dışına atarken "Bugün de mi kıyamet kopmadı?" diye hıçkırıyordu yazıcı köle. Roma bu sabaha da mı sağ salim uyanmıştı? Her kelâma vakıf olan Tanrı, "Yeter," demek için kimin dua etmesini bekliyordu? "*Tanrım, beni niye terk ettin?*" diye sitem etmek ağaç çarmıhta can veren peygamberin hakkıydı ama buna evren nasıl katlanıyordu?

İşliğine sığınmış, ocağını körüklemeye koyulmuş lâhit kopyacısı ise yangından saçının teli tutuşmadan kurtuluyordu, tufandan ayakları ıslanmadan. Bindiği gemi azgın dalgalarda parçalanıyordu ama ona bir şey olmuyordu. Öyle değil işte! Acı kemiğini yakarken bağırmaması için çeneleri bağlanmıştı sadece. Hem de kendi eliyle.

O zaman lâhit kopyacısı içinde basit bir heves değil ama derin bir gıpta hissetti ve onlar oradayken kendisinin neden burada olduğunu merak etti; bir de, benim dediği şu bedenin ağız dolusu benim diyemediği şu ruhu ne diye ev ev gezdirdiğini. Ruh yerli yerinde, bir kere sürçen şu beden bir daha sürçmesindi. Değil mi ki şu kafilede, peygamberin ve onun kulu olduğu Tanrı'nın adına sürüklenen kim varsa hepsinden sorumluydu. Öyle zannetti ki çıkardığı sesten değil çıkarmadığı sesten mesuldür insan en fazla. Gün gelir hissetmediğin acının da hesabı senden sorulur, kalbimden sorumsuzum sanma.

Yerinden fırladı Efesli Linus. Tiber köprüsünün üzerinde kafileyi yakaladı. Bir kısmı madenlere sevk edilecekti bunların. Bir kısmı zindana. Bir kısmı da Sağlık Tapınağı'na.

Sağlık Tapınağı'nın anıtsal kapısından içeri beklenesi son kişiler birkaç gün önce girmişti. Hayret! Her birinin üzerinden sağlık fışkırdığı, yanağından kan damladığı için değil, askerler de hastalanır ama onlar kışla hastanelerinde tedavi gördükleri için.

Terasta her zamanki yerinde oturan kandilci yorgun kollarını dizlerine sarmış, daha da yorgun başını kollarının üzerine bırakmış, "Bunlar niye geldi?" diye sormuştu kelimeleri sendelerken, dili ağzının içinde büyürken. "Şimdiye değin hiçbir asker Sağlık Tapınağı'nda tedavi olmamıştır."

Hekim çömezi Julius, arkadaşçığının sararmış yüzüne bakmış, bu cılız fidanın bu fırtınayı atlatamayacağından endişe ederken "Mıhçılar," diye fısıldamıştı. "Başhekimden anatomi dersi alacaklar."

Roma'da namı yürümüş bir cellât, usta bir sanatkâr kadar nadir bir o kadar meşhur biri sayılırdı, kendisinden ürkülse ve evi geleneklere uygun olarak sur dışına itilmiş olsa bile. Ordunun ise kendi cellâtları vardı ve işte meşhur Yanardağ ile onun becerikli yardımcıları akşam yedikleri bozuk istiridyeden sonra -yedikleri içtikleri ayrı gitmezdi-, un ufak olmuş dağlar gibi yere serilmişlerdi. Hele Yanardağ'ın boğa derisinden körük gibi inip kalkan göğsüne, atmış benzine, karnında burkulan ağrıya, içinde sıvı namına ne varsa mümkün olan her yolla anında boşalttığına bakılırsa o yataktan en az bir hafta kalkamayacağı anlaşılmıştı. Ne aksilik oysa! İşi başından aşkındı!

O zaman birliklere haber salınmış, eli yatkın askerlerin çabuklaştırılmış anatomi dersi almasına karar verilmişti. Çünkü usta

işi olacaksa her şey usulüne uygun olmalı, dört mıh -bazen üç- şaşmadan, teklemeden bulmalıydı yerini. Bu da insan bedeninin inceliklerini bilmeden, kasları, kemikleri, ilikleri tanımadan mümkün olamayacağına göre cellâtların yolunun bir yerde hekimlerle kesişmesine şaşmamalı. Gerçi hamamcılar ve ölü gömücüler de insan vücudunu iyi tanırdı ama hiçbirisi Sağlık Tapınağı'nın rahip hekimleri kadar yakından bilmezdi o vücudun özelliklerini. Her şeye bir isim koyarak onu sahiplenen Latin dili, iskeletteki bütün kemiklere de bir bir isim koymuştu ve başhekimin, insan bedeninde adını bilmediği kemik, kas, doku, sıvı yoktu.

Her ilâcın formülünü her tıbbın sırrını kıskançlıkla koruyan başhekim vereceği derse candan gönülden hazırlanmış ve kandilciye o şevkle seslenmişti.

"Avludaki el ve ayak adaklarından, büyük boy olanlardan, birer tane al ve buraya getir, çabuk ol."

Dizden aşağı kocaman bir bacak ve dirsekten itibaren hantal bir kolun -biri pişmiş toprak diğeri bronzdu- arkasında kaybolan kandilci sendeleye sendeleye hekim odasına girdiğinde askerler felsefe hocasından ders talim eden hevesli öğrenciler gibi yerde yarım halka olmuşlardı çoktan. Başhekimin yüzündeyse, kendi verdiği iki kuruşluk dersten mest olan hocaların malûm sırıtık ifadesi şimdiden belirmişti. Âlimlik başka hocalık başkadır.

"Bakın, Roma'nın muzaffer askerleri," diyordu sırıtık yüz. "Çarmıhlar çeşit çeşittir. Ters çarmıhlar, çarpı şeklinde, artı şeklinde olanlar, kolu kısa gövdesi uzun olanlar. Bunlar ağaçtan yapılır."

Bütün kötü hocalar gibi başhekim de girişte açtığı pencerenin cazibesine kapılmış, konuyu dağıtmıştı. Yine de anlattıklarına bakılırsa her ağaçtan çarmıh olmazdı. "Karaağaç kırılgandır; incir gevrek, çiviyi çakarken yarılır, kaldırırken kırılır, o, yakmaya uygundur. Sedir ve abanoza kolay kolay çivi işlemez. Zeytin budaklıdır ancak yaşlısı kullanılabilir..." Aradığını bulmuş gibi sesi sonunda gevredi başhekimin. "Servi sağlamdır, hele asırlık olanları en uygun." Bu

kadar ayrıntıyı bildiğine bakılırsa epeyce yazma karıştırmıştı başhekim geceden, tabii eğer daha önce de böyle dersler vermediyse.

"Ders biir," dedi başhekim bir'i dilinden geldiğince önemseyerek. "Çarmıha germek işi uzmanlık ister, yolu yordamı, incelikleri vardır. Bu, öyle çardak tahtasına asma çivisi çakmaya benzemez." Doğru söze ne hacet! Yapılan işe teknik anlamda bakmayı bilen biri, yılların tecrübesi, göz ve bilek yeteneğiyle ustalaşan bir cellâdın kütüklerle uğraşan bir oduncu kadar kaba olmadığını kolayca kestirebilirdi. "Bu, işini iyi yapamamış," diye burun kıvıran ustalar acemi cellâtlardan bahsederlerdi aslında.

"Sizin de bildiğiniz gibi," diye devam etti başhekim. "Suçluyu öldüren tek başına çarmıhın dört çivisi değildir. Eğer bünyesi kuvvetli, kasları ve kemikleri mukavimse mahkûm, ellerinde ve ayaklarında açılan yarıkların acısını çabuk unutur, yara hemen kurur, kan kısa zamanda durur. O halde kurbanı öldüren nedir?"

Başhekim kendi sorusunu kendisi cevapladı: "Mahkûmu öldüren, yaralar ve kan kaybı değil vücudun aldığı gayritabii konumdur." Kollarını açıp, o gayritabii durumu kendi göğsünü çökerterek gösterdi. "Onu öldüren göğsünün sıkışmasıdır. Zayıf olanlar bir iki saat içinde ölüp giderken güçlü olanlar göğüs kafesini dik tutabildikleri sürece yaşamaya devam ederler. Bir gün, iki gün, üç gün? Ama nereye kadar? Mahkûm açlıktan ya da susuzluktan ölmezse bir süre sonra kollar vücudu taşıyamaz hale gelir, boyun kasları gevşer, baş kendisini tutamaz, omuzlar fırlar ve eninde sonunda göğüs ters bir kalbur gibi içeri çöker. Bedenin doğasına aykırı bu duruş ya kalbe giden bir damarın çatlamasına ya da ciğerlerin patlamasına ve nefesin tıkanmasına sebep olur. Vee işte sizin ustalığınız burada başlar."

Başhekim sıcak ballı şaraptan bir yudum aldı. Sanatının ustası bir cellât eğer mahkûm da direnmenin ustasıysa onu en uzun süre yaşatan cellâttı. İşkencecinin iyisinin, kurbanın bedenini diri, aklını başında, şuurunu yerinde tutarak, onu öldürmekten çok yaşattığını, bayıltmaktan çok ayılttığını herkes bilirdi. Çünkü Roma'da beklenen,

şu insanoğlunun ölmesi değil ölmemesiydi. Romalılar ne kadar uzarsa o kadar uzun seyretmek isterlerdi hayatla ölüm arasındaki bu sessiz mücadeleyi. Çoğu kez çarmıhı güzel bir açıyla gören bir noktada sabahın köründe yer kapacak, yiyecek sepetlerini açacak, yaygılarını serecek kadar da hevesliydiler, bu bir saat dayanır, şu iki gün gider diye bahse girecek kadar.

Öğrencilerine döndü başhekim. "Anladınız mı?"

Anlamışlardı.

"Şimdi gelelim asıl dersimize, çivi çakmanın inceliklerine."

Başhekim, ayak ve el figürlerini kandilciden nihayet istedi. "Getirdin mi?" Bir çiviyi askerlere gösterirken "Bu," dedi. "Bir Roma çarmıh çivisi. Bakın, kalınca silindirik bir gövdesi var, boyu on sekiz santimetredir ne daha uzun ne daha kısa. İlâve bilgi: Çiviler çıkartılarak başka idamlarda kullanılacaktır. Roma'da maden pahalıdır."

Soğukkanlı bir sohbet; ağaçların yapraklanma zamanından ya da balıklı çörek tarifinden veya yıldırım çeşitlerinden bahseder gibi. Şu el ve ayak adaklarının sahipleriyse daha birkaç hafta evvel bu tapınaktan şifa dilenmiş, şu masanın üzerine yayılmış tıp âletlerine ümit bağlamışlardı.

Sınıf dağıldıktan sonra etrafına bakınmıştı kandilci. Sanki daha önce bu kapıdan hiç girmemiş, bunca teferruatı hiç görmemişti. Dolaplarda, raflarda rezene, keten tohumu, ardıç meyvesi. Kurşun kaplarda güneş görmemesi gereken otuz yedi bileşen, cam kavanozlarda yedi tepenin yedi farklı çiçeği. Küplerde ayı yağı; şişelerde çeşitli kuşların kanı. Bakır tüplerde merhemler, kalaylı kâselerde ardıç katranı... Bunların hepsi yaşam içindi ve on sekiz santimetrelik çarmıh çivisi hekim âletleriyle aynı masanın üzerinde kalıvermişti.

Uzun ya da kısa saplı bıçaklar; içbükey, dış bükey, kancalı olanlar; kenarları dişli kaldıraçlar. Büyük baş ağrılarında kafatasını delmeye yarayan testereler, dokuz saplı iğneler, gümüş çengeller. Bir kafatası tedavisinin usulünce yapılabilmesi için şu hekim odasında kaç hastanın beyninin parçalanması gerekmişti asırlar boyunca? Sonunda

şu anatomi dersi için miydi hepsi? Neticede şunca âletin her biri işkence için de kullanılabilirdi ve hekim de cellât gibi iki elini aynı ustalıkla işletebilmeliydi. Değil mi ki Roma'nın yeniyetme cellâtları çivinin kemiğe rastlamadan, iki bağın arasından nasıl geçirileceğini, görevi insanların hayatını kurtarmak olan bir hekimden öğrenmişti.

IV. HALKA MS 303

LİBELLUS

Anatomi dersinden hemen sonra başrahip elindeki mühürlü kâğıdı tapınağın bütün ahalisine okumuş, "Hazırlanalım," demişti. "Bu emre göre bizim tapınağımız da şehrin bütün tapınakları gibi kurban belgesi verecekler arasında."

Muktedirlerin emrine bakılırsa iş bu kadar değildi. Roma'daki bütün tapınaklar gibi Şifa Tapınağı'nın avlusunda da bir mahkeme kurulacak, dahası infaza uygun bir alan hazırlanacaktı. Zincirleri, halatları, kırbaçları, zifti, balmumunu, fitilleri, çivileri ordunun cellâtları getirecekti besbelli ama her türlü odunu tapınak tedarik edecekti.

Başrahip konuşurken kelimeleri evirip çevirse de endişesi barizdi. "Bizler tanrılarımızı atalarımızdan öğrendiğimiz gibi onurlandırırız. Roma'nın yasası gerçekleşsin diye avlumuzu mahkeme alanı kılmakta bir beis görmeyiz." Ama şifa dağıtan bu tapınağın tarihçesinde infaz nevinden bir icraat görülmüş değildi. Bu öyle anatomi dersi vermek gibi teorik bir şey de değildi. İleri gelen rahiplerden görüş istendi. Çarçabuk tarafından bir kehanet ayini yapıldı. Tanrıların yargısı açıktı: "Bütün bunları kan ve ölüm olarak geri ödesinler."

O zaman içinden son şüpheyi de çekip çıkaran başrahip derin bir soluk aldı. "Sorumluluk benden çıktı." Yine de infaz alanının kutsal avluda değil de tapınak dışında kurulmasını komutandan rica etti. Dişbudak ormanının hemen yanındaki geniş ve güzel çayır acaba işlerini fazlasıyla görmez miydi? İşte, tapınak deniyordu emirde; avlusu, korusu diye belirtilmemişti.

Kuru, dünyevi sesten cevap geldi. Evet, mümkündü.

Neticede ufukta tozutan büyük bulut menziline varmış, imparatorluğun Filistin'ini, Kapadokya'sını, Pontus'unu, Kilikya'sını, Kartaca'sını, Mısır'ını kasıp kavuran kasırga sonunda Roma'ya ulaşmıştı. Bir aydan bu yana afişler, ilânlar, listeler, panolar yetmemiş, tellâllar pazarda tezgâh tezgâh, çarşıda dükkân dükkân dolaşmış; kolluk kuvvetleri Forum'a dağılmış, sokak sokak gezmiş, ev ev kapıları çalmıştı. Kimin hangi gün hangi tapınakta kurban keseceği tek tek bildirilmişti. Bir grup asker hamamlara kadar giriyor. Her kubbenin altında, her havuza doğru aynı duyuru bağırılırken ses mermerden mermere yankılanıyor, bütün sesler gibi sonsuza değin saklanmak üzere bilinmeyen bir yere doğru yükseliyor. Belki bir gün toplanır bu sesler, kimin ne dediği bilinir. Halk, sürü sürü kurbanlıkların arasında, tapınaklara akın ederken Sağlık Tapınağı da güneş doğarken kapılarını açıyor.

Her şey Roma'nın meşhur intizamına uygundu ve program tıkır tıkır işliyordu. Günün listesinden sırası gelen bir çömlekçi ismiyle çağrıldı, rahiplerin ve memurların gözetiminde kurbanını kesti, önceden hazırlanmış *libellus*'unu -kurban kesti belgesi- alarak beşer kişilik komisyonlardan birinin önünde dikildi. Yan yana dizilmiş kayıt kâtiplerinden biri titrek, yaşlı elin uzattığı formu önüne çekti, boşlukları doldurdu. Boylamasına katladığı esmer papirüsü bekleyen ele uzattı, kurban sahibi bir şey olduğunun değil olmadığının belgesini canı gibi taşısın diye. Yaşlı köylü kâğıtta şunların yazdığını görebilirdi şayet okuma bilseydi:

> *Kurbanları denetlemek ve gözlemek için seçilmiş olanlara. En meşhur şehir Roma'nın Tiber köyünde ikamet eden çömlekçi Arcadies'ten.*
>
> *Her zaman olduğu gibi şimdi de, en yüksek yerden gelen fermanın şartlarına uygun olarak, sizin huzurunuzda tanrılara kurbanımı kesmiş ve bundan tatmış bulunarak aşağıda onaylamanızı ve imzalamanızı talep ederim. Hoşçakalın.*

Aşağıda farklı bir el yazısıyla:

Biz, senin kurban kestiğini görmüş bulunmaktayız ve libellus'unun altına imzamızı attık.

Ama herkes çömlekçi kadar muti değildi ve mahkeme heyeti çoktan toplanmıştı. Şimdi akşama kadar yığınla duruşma yapılacak, kararlar alınacak, infazlar gerçekleşecekti yargıçların iki dudağının arasından çıkan hükme göre. Bir tragedya sahnesinde Roma kurtulacaktı. Lâkin ilk duruşma tragedyadan çok komedya türündendi.

Yaşlı yargıç, hani şu cumhuriyetçi senatör, sayısız derin çizgiyle dolu esmer çehresi ve bembeyaz saçlarıyla sert görünüşlü bir adamdı ama gözlerinden dürüstlük ve iyimserlik de sızdığını o gözlere yakından bakan biri fark edebilirdi. Cephelerde savaşmış hâkimler kuşağının Roma'daki son temsilcilerinden biri, senato gözlemcisi olarak mahkemede hazır bulunan Zosimus'un İskenderiye arkadaşı.

Önündeki kâğıtlara göz atarken bu işte bir tuhaflık olduğunu ilk anda fark etmişti yaşlı yargıç. Roma'nın sayılı zenginlerinden dul Julietta'nın dosyası. Oysa hakkında Hristiyan olduğuna dair bir dedikodu bile yoktu. Kadına döndü ve en kestirme sorudan başladı yaşlı yargıç.

"Tanrılara inanıyor musun kadın? Yeminine de duana da onların ismini anarak mı başlıyorsun?"

Asabi kadın cevap verdi. "Bütün kalbimle."

"Kurban kestin mi?"

"Hem de çifter çifter, işte belgesi."

Orada dikilen müştekiye döndü yaşlı yargıç. "Sen neyi şikâyet etmiştin?"

"Efendim," diye atıldı beriki. "Hristiyan olduğu anlaşılmasın diye böyle yapıyor."

"Tanrılara inanıyor, kurbanını kesiyor. Ee, o zaman Hristiyan olmasının ne anlamı var?"

"Dedim ya efendim, anlaşılmasın diye böyle yapıyor."

Roma yargısı buna nicedir alışmıştı. Esnaf, kârına ortak çıkan komşusunu Hristiyan diye ihbar ediyordu, borçlu alacaklısını, çılgın âşık elde edemediği kadını. Neyse ki akla karayı bir bakışta ayırabilecek görüş yaşlı hâkimde mevcuttu.

"Yıkıl karşımdan," diye gürledi "ama efendim" diyesi olan adama. "Yoksa seni de yalancı şahitlikten, iftira suçundan hapse atarım. Yok hapse değil doğrudan şu ateşe."

Atar mı atar. Yargıç bu, yapardı ve ateş dişbudak ormanının kıyısında çoktan harlanmıştı. Bakalım bu ormandan kaç ağaç sağ çıkacak?

İkinci duruşma komedyaya hiç benzemiyordu. "Ama," diye fısıldamıştı iki sütun arasında oturan kandilciye hekim çömezi Julius. "Bu Faustina değil mi? Evet, ta kendisi." Gerçi başına boyasız bir keten atılmıştı, sırtında aynı ham ketenden dümdüz bir giysi vardı ama yine de Faustina'ydı.

"Kurban kesmeyi neden reddettin kadın," diye başladı yaşlı yargıç. İyi bir günündeydi bu ruh haline iyi denebilirse. "Sana bir şans daha tanıyorum. İşte sunak işte sürü."

"Yeteri kadar günahım var zaten," dedi kadın. "Ona bir yenisini mi ekleyeyim?" Sesi diliyle damağının arasından kuru yapraklar gibi hışırdayarak çıkmıştı.

"Doğru," dedi yaşlı yargıç. "Pek de saygın olmayan bir mesleğin varmış."

"Kalbi doğru yola sevk edenin adına şükürler olsun. Bundan böyle benim rastlantım da Tanrı'nın elindedir kararım da. Öldüm ve yeniden doğdum. Yitmiştim bulundum."

Yaşlı yargıç önündeki rapora bir daha göz attı, bu kadının, bütün variyetini yoksul Hristiyanlara bağışladığını okudu. Hatırı sayılır bu gelirin ayrıntılarını gözden geçirdiğinde ise gülümsedi. Biraz abartırsak neredeyse senatörler kadar servete sahipti.

"Peki onlar kabul ediyorlar mı senin bağışını? Paran tövbekâr olmadığın zamanlarda kazanılmış ve duyduğuma göre bu kirli para yoksul dindaşların tarafından bile reddedilmiş."

"Söylediğin doğrudur," dedi kadın. "Tanrı'nın bildiğini kuldan gizlemem. Ama ben tövbekârım. Kabul etseler de etmeseler de onlardan biriyim. Kim kardeşini reddetse de kan bağını ortadan kaldırabilir? Aralarında bana da bir yer açacakları güne kadar sabırla beklerim. Nebi, ayaklarını gözyaşlarıyla yıkayıp saçlarıyla kurulayan günahkâr kadının geçmişiyle geleceği arasına kumun üzerinde bir çizgi çekmişti. Yeteri kadar sabırlı olursam benim de geçmişimi hükümsüz bırakan bir çizgi çekilecektir."

"O kadar zamanın olursa," diye mırıldandı yaşlı yargıç. "Kadın, gel inat etme. Ne sen Mecdelli Meryem'sin ne de şimdikiler İsa. Kurbanını kes, hiç olmazsa bir tutam tütsü at ateşe ve şu kapıdan özgür bir kadın olarak çık git. Ondan sonra ne yaparsan yap."

"Ben özgürüm zaten," dedi kadın. "Bu günahkâr bedenden bir an evvel kurtulurum."

Başını "sen bilirsin" anlamında salladı yaşlı yargıç ve hükmünü, kalem elde kâğıt önde hazır bekleyen kâtiplere yazdırdı:

"Faustina, eski profesyonel. Roma'nın tanrıları adına kurban kesmek gibi tütsü sunmayı da reddetmiştir. Diri diri yakılacaktır."

Sabah son olarak genç bir soylunun davası görüldü. Gözlerindeki keder ve dehşet açıkça belli olsa da bir haftanın hapisliği bile tertemiz yüzünde gençliğin tazeliğini ve güzelliğini bozamamıştı. İçi sıkıldı yaşlı yargıcın. Şu yakışıklı delikanlının babası meslektaşıydı ama oğul aklını başına devşireceğe hiç benzemiyordu.

Nitekim baba, o dehşet vaktinde biteviye aynı cümleleri tekrarlıyordu "Oğulcuğum," diye diye. "Oğulcuğum, gel etme eyleme. Kendine acımıyorsan ağlaşarak bekleyen bize acı hiç olmazsa, beni de şu kocamış anamı da sensiz koma. Kurbanını sun tanrılarımıza." Oysa daha düne kadar kutsal yazmaları okurken oğluyla birlikte hüngür hüngür ağladığına evinin duvarları da şahitti döşemesi de.

Foris ut moris, intus ut libet diye mırıldandı yaşlı yargıç oturduğu yerden. "Görünüşte uy da içinden ne istersen onu düşün." O da delikanlıya "Oğlum," diye seslendi. "Oğlum, ruhunu kimse görmeyecek. Ama iddia ettiğine göre senin tanrın kalpleri de görüyormuş. Vakti gelince kalbin sana tanıklık eder. O halde kes şu kurbanı yoksa senin başın gidecek. Hiç olmazsa bir bıldırcın ada. Kurban olmazsa birkaç günlük tanesi? Bir çiçek demeti, bir kâse buğday, bir tabak meyve? Yine kendi tanrının adını geçir kalbinden ama sunağın üzerine, ateşe bırak elceğizinle ve alkışlar arasında eski yaşamına dön."

"Bir hayvanı boğazlamaktan aciz değilim. Ama bir kurbanın dumanıyla bir tütsünün dumanı aynı şeydir. Benim Tanrımın günlük dumanına ihtiyacı yoktur. Biz tüten mürrüsafiden de hintsümbülünden de tiksiniriz. Hayır."

"O zaman," dedi yaşlı yargıç. "Sadece şu *libellus*'un altına ismini yaz ve imzanı at. Kimse seni kurban keserken, ya da tütsü yakarken görmeyecek. Bunları yapmış sayacağız seni. Kurtulacaksın. Hem bak tütsü sunan, kurban kesen bunca dindaşın var."

"Onlar," dedi delikanlı. *"Buğdayların arasına karışmış delice otları."*

"Ama öleceksin," dedi yaşlı yargıç. "Hem de acı çeke çeke." "Yasalara göre"yi hükmünün sonuna eklemek ihtiyacını hissetmişti, ellerini yıkamak için. Bu da bir Pontius Pilate.

"Beni ölümle korkutma çünkü ölümden sonrasına inanırım."

Yaşlı yargıç su gibi akan bu sesi dinliyor. Bu sese nasıl kıydın? Ve ellerini ne kadar yıkasa da bu güzel genci sık sık rüyasında göreceğini biliyor. Çünkü daha bir hafta evvel, kestiği kurbanın belgesine Hristiyan komşusunun adını yazdıran pagana yaşlı yargıç göz yummuştu. Ömrünün herhalde son deminde bir başka adamın titreye titreye teslim ettiği bir tomar yazmayı -mercan otunun faydalarından başka bir şey değildi- kabul eden de o olmuştu. Kâtiplere gürleyen bir sesle hitap etmişti. "Kayda geçirin, yazmaların teslim edildiği..."

Galiba emekli olma zamanı geldi.

Oysa ünlü bir gramer hocası ve eski bir yüzbaşı yargılanacaktı daha. Ve Antakya kilisesinin başrahibi Baraday, Roma'da bir katakompta yakalanmıştı. Neticede kış soğuğu, açık havada öğle yemeği molası veren bu itibarlı adamların kıllarına dokunmadı. Harlanan ateş yatakları dişbudak ormanının ilk sırasını kavurmuş çoktan, togalıları mı ısıtamayacaktı?

Yaşlı yargıç yapraksız dalların arasından gökyüzüne bakarken "Bunlar çıldırmış olmalı," diye düşünüyordu yine de. Yakışıklı delikanlının erkekçe metanetine, dirayetine saygı duymuş ama bu heveskârlık ve işgüzarlıktan, bu kendini kurban etme yarışından dehşete düşmüştü. Cellâtlar kılıç indirmekten, ateş yakmaktan, çarmıh çatmaktan yorulmuştu şimdiden ama onlar vazgeçmiyordu. Kalanlardan hiçbiri dindaşını cellâtların elinden söküp alamıyordu ama buna ne mahkûm istekliydi zaten ne de onun kutsal kanına bulayacakları ak ketenleri şimdiden hazır etmiş olanlar.

Günlerce mukaddes kurbanı gözleyen, onun son nefesini vermesini, boynunun düşmesini bekleyen, el ayak çekildikten sonra askerlerin merhametine ya da gafletine denk gelirse işkence tezgâhına yanaşabilenler cesetten bir parça alabilmek için yarışıyorlardı. "Ama bu ayak kimin? Bu başın bedeni hangisi?" Şurada bir uyluk kemiği eksikti şurada sağ dizin parçası. Ne tuhaf, bu el ölü ama sahibi henüz canlı. Sahipsiz parçalar ilâhiler arasında, eksik bedenlerle eşleştirilirken muzaffer gladyatörlerin kanını ve terini fahiş fiyatlara satın alan Roma'da şimdi Hristiyanlar işkence yatağının altına sırlı toprak kâsesini, keten gömleğini sermiş, ter ve kan topluyordu. Yaşlı yargıca bakılırsa heyecanını Colosseum ve tapınakların kanlı ayinlerinde tatmin etmeye alışkın Roma'nın üvey evlâtları da şimdi şehitlerin kanında ve yaralarında bambaşka bir lezzet keşfetmişti.

Senatör Zosimus ise yaşlı yargıçla isteksizce birkaç kelâm ederken bunca dehşete karşın bu insanların ne bildiğini merak etmişti. Hiç olmazsa cirimleri kadar yer yakabilirlerdi. Ama onlar öyle değil böyle ölmeyi yeğliyor, varlığında sıradan olan insanlar ölümleriyle koca bir topluluğu birleştiriyordu. Ve şu yakışıklı delikanlı yüz vaazın

yapamadığı etkiyi çarmıhın üzerine mıhlanmış bir naaş olarak yapacağını biliyor mu bilmiyor mu?

Az ötede, bir dişbudak uçurumunun kıyısından aşağı bakar gibi ateş yatağına bakan azatlı kölesi bunu biliyordu galiba. Öyle olmasa, ne düşündüğünü bir kâğıttan okur gibi anladığı eski kölenin zihni senatöre nicedir şu sırtı ciltli kullanışsız kitaplar kadar kapanmazdı. O zaman "Bu sırça çatladı," diye geçirdi içinden senatör. "Bir gün mutlaka kırılacak. Ama neresinden? Söz bir kere ifşa edildi mi geri dönüşü yoktur." Kehanet sanılan şey çoğu kez tecrübedir.

Sabah duruşmalarını yaşlı senatör yargıç yönetmişti. Öğleden sonrakiler genç senatör yargıcın başkanlığında görüldü. Çok pahalı ipekten biçilmiş tiril tiril togasının kaytanları mor sırmalı, bahtı açık şu parlak oğlan. Bu duruşmalar başlayalı beri sözde kutsal yazmaları neredeyse ezber etmişti çünkü karşısına ilk getirilen Roma'nın ünlü retorlarından biriydi.

"Benim mahkememden adil olmayan bir hüküm çıkmaz," diye başladı genç yargıç. "Fermanın gereklerine uyarsan yasaya göre buradan serbestçe çıkarsın."

"Roma yasaları sizin için yapılmıştır," dedi retor. "Çünkü sizin tarafınızdan yapılmıştır. Güvenmediğim yasalara göre yargılanmamı benden kimse beklemesin." Sesi baldıran otlarının arasından süzülen bir yılanın ıslığı gibi çıkmıştı.

"Güvensen de güvenmesen de seni o yasalar yargılıyor. Bunu unutma."

"Sen de unutma, Roma'nın yasalarından üstün yasalar vardır. Vicdanlarda satırları kararsa da ağaçların kabukları, ırmakların suları ve üzerimizdeki gökyüzünde yazılıdır."

İddianamenin okunması buyruldu. İmparator onuruna övgü nutku söylemek için müracaat etmeyen bu retor kurban da kesmemişti, tütsü de yakmamıştı. İsa'yı lânetlememişti yüksek sesle. Neticede yüzüne karşı okunan iki paragraflık metinde onlarca cümle

hatası, bir o kadar ifade bozukluğu tespit eden retor, Hristiyan olmakla suçlanıyordu.

"Var mı söyleyeceğin bir şey?" dedi genç yargıç. "Hakkındaki suçlamaları dinledin. Eğer Roma'nın tanrılarına da inanmıyorsan tanrısız sayılırsın."

"Öyleyse," dedi retor. "İşini kolaylaştırayım. Sözden daha iyi delil olmaz. Taş mezarında beyaz bir kefen yığını bırakıp yerinden doğrulan İsa Mesih benim inandığım tek Tanrı'nın peygamberi ve kuludur. Daha başkası da yoktur."

"Ama tanrılarla Roma'nın arasındaki barışı bozmaktan dolayı hüküm giyeceksin."

"Söyle bana genç yargıç," dedi retor. "Bizden önce de depremler, tufanlar, yıldırımlar, salgın hastalıklar yok muydu? Anasını babasını katleden evlât yok muydu? Vardı. Bizden önce de yaşam en az bugünkü kadar acımasızdı. Ama ne yoktu biliyor musun, bütün bunların anlamına dair kazandığım derin bilgi yoktu ve beni şu an sizin karşınızda dizim titremeden, dilim dolanmadan ayakta tutan o duygu yoktu."

"Korkmuyor musun?"

"Dinle o zaman ve sen karar ver, korkuyor muyum korkmuyor muyum?" Retor söze, son bir nutuk verecek kadar zamanı kalmış gibi başladı. Cümleleri belâgatli, grameri kusursuzdu. "Yeryüzünün hiçbir olayı ne acıtır beni bundan böyle ne de kanatır. Bedenim dünya toprağında olsa da ruhum gök katlarındadır. Gördüğünüz gölgemdir, aynaya düşmüş yansımalar gibiyim aranızda. Bunun için sizin ateşiniz yakmaz beni, kılıçlarınız kesmez, canım sonsuzluğu tecrübe etmiştir, bitmez. Ne isterseniz yapabilirsiniz bana. Aksa da kan benim değildir, yansa da ten benden değildir. Taşın kanatması, etin yarılması var, acıyı inkâr etmem. Çığlık da atarım biraz sonra; gözümden yaş, bedenimden ter, yaramdan kan da akar besbelli. Ama yananın bedenim olduğunu bilirim. Ruhuma kimse dokunamaz. Onun için beni öldüremezsin. Ölmem çünkü zaten hiç doğmamışım. Çok istiyorsan söyleyeyim, doğmayı becermişim

ölmeyi mi beceremeyeceğim? Herkes öldü genç yargıç, bir ben mi ölemeyeceğim?"

Elini kaldıran genç yargıç oldu. "Yeter! Bilgiçlik etme! Seni o yere göğe sığdıramadığın yazmalarınla birlikte yakarım, ateşini onun sayfalarıyla tutuşturur, etini onun alevinde kavururum."

"Bu yüzden ya," dedi retor. "Ben sizin inandığınız şeyin inkârcısıyım. Bak, Roma'nın üzerinden duman tütüyor. Bizse kadın erkek, özgür köle ayırt etmeden, bir coğrafyada yaşayanı diğerine kayırmadan hepsini göklere çıkarırız. Benim efendim barışın peygamberidir."

"Hangi barışın peygamberi?" dedi genç yargıç. "Üzerinde meyve bulamadığı için incir ağacını lânetleyip kurutan mı?" Sesi alaycıydı. İki satırlık bir yazıyı okur gibi iki ayeti art arda ekledi: *"Her kim bende durmazsa, asma çubuğu gibi dışarı atılır ve kurur: Sonra onları devşirip ateşe atarlar ve yanar."* Başını kaldırdı, retorun yüzüne baktı. "O kadar da barışsever değilmiş dinin. Bak o da kendisinde durmayanı, ateşe atmakla tehdit ediyor. Tanrı senin tanrın, peygamber senin peygamberin. Hangisini yalanlayacaksın?"

"Nasıl kıyaslarsın?" diye haykırdı retor. "Bunlar sadece mecaz. Sen de biliyorsun ki hayatta kendisi olmayan şeyin kelimesi de yoktur. Öyleyse ancak benzetmelerle anlatılabilir. Aklında kalan kelimeler varsa onları da eğip bükmen yakışıksızdır."

"O kadar güvenme," dedi genç yargıç. "Ben bir hukukçuyum ve sana söylüyorum. Bu kelimeler burada durdukça, bugün değilse yarın, onları gerçek manasıyla okuyan birileri mutlaka çıkacak, mecazından sıyırıp kendi gayesine uyduracak."

"O halde," dedi retor sükûnetle. "Ben de sana söyleyeyim ki yalan bilgileri övemem. Çünkü aradan yüz yıl değil bin yıl, iki bin yıl geçse de bu dediğin asla olmayacak."

Uzatmanın manası yoktu. Suçlu suçunu inkâr etmiyordu. Karar okundu. Kâtipler kayda geçti. Retor itiraz etmedi. Ama aklı okunan metindeki cümle hatalarına takılmıştı. Dayanamadı.

"Son bir sözüm var," dedi. "Herhalde buna itiraz etmezsiniz. Ben ömrümü Latin dilinin doğru ve güzel kullanılmasına adadım. Hakkımda verdiğiniz cezaya da hazırım. Ama mahkemenizi uyarayım. Daha iddianamenizi dinlerken işkence çektim. Öğrencilerin böyle metinlerini azarlayarak geri çeviriyoruz biz. Kâtiplerinize söyleyin biraz imlâ biraz cümle terbiyesi, kelime tertibi edinsinler."

Genç yargıç kıpkırmızı oldu öfkeden. "Düzelt," dedi kâtibine. "Ondan sonra bir daha oku."

"Zanlı kurbandan, tütsüden kaçınıldığına bakılınca Hristiyan olduğu anlaşılmıştır. Yüce mahkeme tarafından kurban kesmemesini ve tütsü sunmamasını gerekçe gösterilerek ölüme mahkûm edilmiştir."

Retor yüzünü ekşitti, bu korkunç Latincenin zulmünden midesine ağrı girmişti.

"Olmadı," dedi. "Yine olmadı."

Bir sonraki duruşma başlarken genç yargıç, heyetin önünde dikilen sarı saçlı mavi gözlü genç adamın dosyasına şöyle bir göz attı: Barbar yüzbaşı.

"Askerî yeminine sadık kalmadığının cezasını zamanında zaten ordu vermiş. Ama akıllanmamışsın. Çünkü sen kurban kesmeyi reddetmişsin. Bu Roma hainliği demektir ve XII Levha Kanunları'ndan beri cezası ölümdür. Şimdi Roma'nın adil yargısı adına kayıtlara geçmesi için sana son kez soruyor, son bir fırsat veriyoruz. Kurbanını kesip *libellus*'unu getirecek misin?"

Gök gürültüsünü andıran bir sesle tek kelime söyledi barbar yüzbaşı. "Hayır."

Aslında bu dava da burada biterdi ama genç yargıcın bu asker eskisinden öğrenmek istediği başka şeyler vardı. Mevzuyu onun en kanayan yarasına en hassas yerine getirdi.

"Eski bir askersin. Başında miğfer yarası, yüzünde kılıç izi kalmış. Roma'ya hâlâ bağlı mısın?"

"On yedi yaşımdan beri ordudayım. Sınır boylarında savaştığımın delili sadece yüzümde gördüklerin değil, vücudumda daha fazlası var. Eskiden neysem şimdi de öyleyim."

"Roma'ya bağlılıktan söz ediyoruz. Ama senin dinin bütün dünyayı kucaklamak istiyor. Öyleyse bu din Roma'yı diğerleriyle eşitliyor, devletlerden bir devlet derekesine indiriyor. Şimdi söyle bize ki işitelim. Bütün insanlığı kardeş sayan bir asker, Roma için düşman belleneni öldürebilir mi? İsa'nın askerinden Roma ordusuna fayda gelir mi? Dininin emrettiği ile imparatorun emrettiği arasında zıtlık olursa sen ne yaparsın?"

"Benzer bir soru asırlar önce de sorulmuştu. Kıyıda toplanan kalabalığa öğretmek için bir kayığın üzerinde durduğunda gölün dalgalarına ve rüzgârına itaati emreden peygamber böyle bir soruyla karşılaştığında *'sezarın hakkı sezara, Tanrı'nın hakkı Tanrı'ya'* demişti. Hem sadık bir dindar hem sadık bir Romalı olabilirim. Biz imparatorluk makamına ve devletin varlığına her zaman sadıktık. Ama Roma'nın çürümüşlüğünden şikâyetimizi de hiç saklamadık. Biz Tanrı'ya imparatorun sağlığı, esenliği, ama en önemlisi doğru kararlar alması için dua ederiz. Ordusunun güçlü, adamlarının dürüst olmasını yakarırız. Çünkü *'Tanrı onu yönetmek için tayin etmiştir."*

Genç yargıç yine sinirlenmişti. "Görelim bakalım, ölürken de bu kadar küstah olabilecek misin? Çarmıh üzerinde acı çeken bir peygamberin bağlısıyım diye böbürlenme sakın. Senin peygamberin baldıran zehri dolu kâseyi kendi elleriyle kafasına diken Sokrates kadar bile yürekli değildi. *'Bu ölüm kâsesini benden uzak tut'* diye sızlanmış, *'ölesiye kederlenmişti."*

"Eksiğin var," dedi barbar yüzbaşı. *"Mümkünse'* demişti ve cümlesini *'Yine de benim değil senin istediğin olsun'* diye mühürlemişti."

Araya giren yaşlı yargıç oldu. "Biz burada İsa'yı yargılamıyoruz. Onun yargılanması yaklaşık üç asır önce Roma hukukunun formulalarına uygun olarak tamamlanmıştır. Biz kendi davamıza dönelim."

Dönelim. Genç hâkim önce ilgili yasayı kâğıda bakarak okudu. Sonra karar: "Bu şahsın Roma imparatorluğunun manevi şahsiyetine hakaretten suçlu bulunmasına, infazına, infazdan önce *infamia* -haysiyetsizlik- lekesi ile ikinci kez damgalanmasına -biri ordudandı bu da devletten hatıra-, bu tatbikin erkek evlâtlarına da geçmesine, onların da bütün saygınlıklardan mahrum kalmasına; orduda görev yapmalarının, mahkemelerde tanık olmalarının, bir mirasın kendilerine kalmasının yasaklanmasına..."

Genç yargıcı yine yaşlı yargıç durdurdu. Suçlunun oğlu da kızı da yoktu, evli bile değildi. Sadece bir kardeşi vardı zaten o da tutuklanmıştı. Ama asıl önemlisi, bildiğiniz gibi -çünkü Roma'da bunu bilmeyen olamazdı- Roma yasasının temel ilkesi, suçun babadan oğula geçemeyeceğiydi. Yaşlı yargıç ilgili yasa maddesini ezberden tane tane okudu. Kişinin günahı kendisinden sorulur.

"Olsun," dedi genç yargıç. "Malûmdur ki yeni suçlar yeni yasalar gerektirir; yasalar da yaşama göre değişir, yenilenir. Hem Cicero 'Devletin selâmeti en yüce yasadır' demiştir."

Cicero'nun ruhu gelse herhalde azap çekerdi diye düşünen Senatör Zosimus karar okunurken kılı kıpırdamayan eski yüzbaşının yüzüne şöyle bir baktı. Sol yanağını göz ucundan dudağına kadar kesen yaranın izi kim bilir hangi cepheden kalmaydı? Kendini duygularına bırakmayacak şekilde eğitilmiş olmasa Senatör Zosimus, elini kendi yanağındaki benzer yara izinin üzerinden geçirecekti. İskenderiye yüzüğünün kaşını sıvazlamakla yetindi.

Yaşlı yargıç ise cephedeki askerlerinden birine hitap eder gibi dedi ki "Son olarak söyleyeceğin bir şey var mı?"

"Ben," dedi barbar yüzbaşı. "Roma uğruna canımı seve seve veririm. Ama madem sordun söyleyeyim. Kardeşimi serbest bırakın."

Genç yargıç anında müdahale etti. "Kardeşin kurban da kesmemiştir tütsü de sunmamıştır ve Roma yasalarına göre kendi suçundan kendisi mesul olacak yaştadır. Cezası neyse odur."

Buğday Başağı. Azatlı köle bir kez Forum Fermanı'nın gölgesinde bir kez imparatorluk hamamın son molozları arasında onunla karşılaşmıştı.

Her kurbanı dikkatle izleyen komisyon üyelerinin arasında yorgunluk baş göstermiş, dikkatler iyice gevşemişti. Gece yatağa girdiklerinde gözlerinin önünden sabaha kadar koyunlar, horozlar geçecek, *libellus*'lar uçuşacaktı onların. Ama mahkeme heyetinin Antakya piskoposunu yargılayacak zamanı da gücü de vardı. "Baraday'ı getirin, onun da davasını görelim."

"*Libellus,*" dedi genç yargıç herkesin duyabileceği bir sesle. "Antakyalı Baraday'ın kurban kestiğini gösterir bir belge var mı?"

"Yok efendim," dedi titiz dosya yazmanı. Gramer ve imlâ hatası yapan kâtiplerin aksine titiz mi titiz, kanunu kuralı yargıçlardan daha iyi bilen memur takımının bariz bir örneği. "Ama bir husus var efendim," diye ekledi nitekim. "Sanık kendisini savunmayı reddetti, bir avukat da istemedi. Halbuki Baraday Roma vatandaşı ve soylu. O halde hukukun kurallarına göre yine de bir avukat onun savunmasını üstlenmeli."

"Var mı Baraday'ı savunacak bir avukat?" Yoktu.

Titiz dosya yazmanı bir kez daha uyardı. "Kayıtlı bir avukat yoksa şu adamı savunacak herhangi biri de olabilir. Eski hukuk buna izin verir ve bu ruhsat halen yürürlüktedir."

Doğuştan şanslı Efendi Naso hayat soluğunun damarlarına nihayet yayıldığını o sırada hissetti. Söyleyemediği övgü nutkunun acısı hâlâ can damarında, "Ben varım," diyecekti ki bir an durakladı. Forum'daki sofist hatipleri küçümsememiş miydi inanmadıkları davaları savundukları için? Öyle ama avukatların vücudu mermerden, kalbi taştan yaratılmıştır ve kimse inanmadıkları bir davayı savundukları için onları kınamayı aklının ucundan geçirmez.

Önünde açılan bu ilk, muhtemelen de son fırsat Efendi Naso'yu öyle mest etmişti ki karşısına Hristiyanların şeytanı çıksa sözün şehvetiyle onu da savunacaktı. Kalabalığın arasından "Ben varım," diye haykırdı.

Bağrış çağrışların, inek böğürtülerinin, kuzu melemelerinin, horoz ötüşlerinin arasında bütün başlar ona çevrilmedi. Derin ve saygılı bir sessizlik çökmedi kalabalığın üzerine. Baraday bile onu işitmemişti. Ama genç yargıç, "Gel," dedi o zaman. "Yap savunmanı. Fazla da uzatma."

"Cümle," dedi Efendi Naso keyifle.

"Hangi cümle?"

"Görevlendirme cümlesi," diye fısıldadı titiz dosya yazmanı. "O olmazsa olmaz."

"Ha evet. Yazın. Efendi Naso avukat olsun."

Su saatinin tıpası açıldı ve şemasının çıkarılması bile büyük zahmetler gerektiren devasa güneş saatinin tığı gölgeyi emmeye başladığında Efendi Naso avukat oldu. Lâkin yazıcı köle Simonides'in gülümseyecek mecali yoktu.

Togasının katını omuzundan aşırıp kürsüye doğru ilerlerken, soru cevap üslûbunu mu kullansam, diye düşünse de klasik üslûpta karar kıldı Efendi Naso. Eski retoriğin savunma formüllerini zihninden şöyle bir geçirdi ve bölümleri anında tasarladı. Yeri geldiğinde ağır ağır konuşacaktı, eli en yavaş kâtipler bile kelime kaçırmadan yazabilecekti onun cümlelerini. Ama üslûp içerikle uyumlu olmak zorunda, yeri geldiğinde şifre kâtipleri bile hızına yetişemeyecekti.

Bir taşın üzerine kuşlar gibi konan Efendi Naso bakışlarını uğultulu kalabalığın üzerinde gezdirdi. Kollarını birkaç kez kaldırdı, parmaklarının ucundan yayılan enerjiyi kalabalığın üzerine sermek için. Başını dikti, hafif yan dönerek sağ elini muhayyel bir elmayı kavrar gibi öne doğru uzattı.

"Roma'nın saygıdeğer vatandaşları," diye başladı, cesur ve erdemli ve onurlu ve şerefli ve gururlu ve daha bir sürü şeyli insanları. "Toga giyen soy!" Ve hukukçu olmayan hatip avukatlar geleneğinin bu beklenmedik temsilcisi evrenin yaratılışından itibaren insanlığın hallerini anlatmaya başladı. Nihayetinde hukuk

insanlar için vardı. Ve ilgisiz ilâve; XII Levha Kanunları komşu araziye gölge salan ağaçların budanabileceğini beyan ettiğinden bu yana hukuk vardı. Yasaları olmasa Roma, Roma olmazdı.

Yaşlı yargıç kibarca esnedi. Heyet esnedi. Bu adam, üç keçinin çalındığını ispatlamak için konuşmasına Romus ve Romulus'tan başlayan kalabalık ağızlılardandı besbelli ve avukatların özelliklerine kadar ancak gelebilmişti.

"Yüce hakem heyeti," dedi Efendi Naso. "Avukatlık bir zamanlar Roma'da para için değil şeref ve itibar kazanmak için yapılırdı. Cicero da böyle bir avukattı Sezar da."

Adı geçenlerin aldığı yüklü hediyelerden nedense bahsetmeyen Efendi Naso, Pantheon'daki bütün tanrılara, denizlere, ırmaklara, Forum'daki kara taşa, o ötmeden bahar başladı sayılmayan karakuşa seslene seslene uyaklar yaptı. Ucuz söz sanatları ve bayağı deyimler arasında birbirini sakilce süsleyen eş anlamlı kelimeleri bütün gevezeler gibi yan yana sıraladı. Çok anlamlı kelimelerin hangi anlama geldiğini muallâkta bıraktı ki bu, gerçek hatiplere göre büyük kusurdu. Zaten Efendi Naso cümlelerinin tamamını köhne ibarelerle birbirine bağlasa da, söz aldı mı başını gidiyor. Mana dağılmış, geriye nefesi tıkanan ardışık cümleler, açılıp kapanmayan parantezler kalmış; çıkılıp da inilmeyen söz merdivenleri, teker meker yuvarlanan sıfatlar, boğuşulan fiiller.

Senatör Zosimus sıkıntıyla etrafına bakınırken, eteğini çekiştiren Efendi Naso yine de Kartaca savaşlarını tek cümleden ibaret uzunca bir paragrafta özetlemeyi başardı. Savunmasının ortalarına geldiğinde kendisini yanardağ patlamalarının sebebini izah ederken bulmuştu.

"Su saatinin dörtte üçü boşaldı, savunmanızı bugüne yaklaştırarak tamamlayınız," diye seslendi genç yargıç.

Bu ikaz duyulunca Efendi Naso, ipin zaten dolaşık ucunu iyice kaçırdı. Cenaze nutku, komutan nutku, senato hitabesi; hepsinin tekniğini, üslûbunu birbirine karıştırdı. Yaşlı yargıç önce yine kibarca esnemeyi denedi, ağzını açmadan. Gözleri ağırlaşırken

vazgeçti ve Nil nehrinde yaşayan mutlu timsahlar gibi çenelerini ayırdı, uzun uzun esnedi. Bıraksa tanrılar arasındaki davalara da bakacak olan bu adam Homeros kahramanlarının adını saymaya henüz başlamıştı ki genç yargıç "Bu kadarı kâfi," dedi.

Efendi Naso, muhayyel elmayı kavrayan eli öne uzanmış, öylece kalakaldı. Süt dökmüş kedi gibi indi taşın üzerinden. Yine de ölse artık gam yemezdi.

Efendi Naso taşın üzerinden henüz inmişti ki heyete doğru ağır, tok bir ses duyuldu. Eriyip gitmemişti bu ses onca gürültünün arasında ve arkalara yığılmış ayak takımı değilse de öndeki soylular senatörün azatlısı Vitalis'i tanımıştı. Bu eski köle şimdi, "Rahip Baraday'ı ben savunurum," diyordu.

Senatör Zosimus endişeyle baktı beklenmedik sesin sahibine. Az önceki komedya; yorgun cellâtları, bıkkın memurları, yargıçlar heyetini dinlendirmişti bir süre. Fakat azatlının atmış benzine, sıkılmış çenelerine, içinde parıltı kalmamış gözlerine bakılırsa bu işin hafifsenir bir yanı yoktu. Önce kölesi sonra azatlısı, o kadar arkadaşıydı bu adam ve tanrılar şahit kendisine kardeşinden daha yakındı. Daha bugün onunla bir dişbudak uçurumunun yamacında göz göze geldiğinde bu sırçanın çatladığından emindi ama böyle bir çılgınlık yapacağını tahmin bile etmemişti. Sözün cazibesinden haberdardı senatör, insanı nasıl evirip çevirdiğinden, yoldan çıkardığından ya da kendisine getirdiğinden. Ama bu öyle bir şey değildi. Ne zaman büyümüştü azatlısının içinde bu? Bu yürekte açığa vurmak, gizlemekten daha katlanılır hale ne zaman gelmişti? Çıban mı tomurcuk mu, ne olduğuna karar veremediği şey zonklamıştı işte senatörün elinin altında ve oracıkta patlamıştı. Herkesin gözünün önünde. Yazgının kumaşını dokuyan el bu dünyadan değildir.

Elini kaldırdı Senatör Zosimus asabiyetle onun tam alnına doğru. "Saçmalama Vitalis," dedi. "Sen avukat değilsin."

Fakat genç yargıç av kokusu alan tazı gibi dikkat kesilmişti. Doğrudan azatlı köleye hitap etti. "Bu," dedi. "İki kişi arasındaki

bir dava değil. Burada davacı olan, Roma devleti adına imparatordur. Bu bir iyi niyet davası değildir. Sanığı buna rağmen mi savunacaksın?"

"Evet," dedi azatlı köle. "Buna rağmen."

Bu kez senatöre döndü genç yargıç. "Bırakalım soylu Zosimus," dedi. "İsteyen istediğini savunsun. Bakalım dalgalar hangi duvarları yalayacak, nereden gelecek nereye uzanacak?"

Bu gözdağını görmezden gelen senatör, azatlısına bir kez daha "Yapma," dedi. "Azatlım yapma. Bunu yaparsan seni o ateşin üzerinden ben bile alamam."

Son bir ümitle genç yargıca döndü, "Kaydı yok," dedi. "Avukat olarak atanmış değil. Efendi Naso eski hukukun kurallarına göre bir istisnaydı ve hamama yüklü bir bağış yaptığını hepimiz biliyoruz."

"Atadım. Şu andan itibaren kayıtlı."

Senatörün heybetli azatlısı ilk cümlelere başladığında nefesi tıkanan efendisi oldu. Oysa kelimelerle bir alıp veremediği yoktu.

"Roma'nın saygıdeğer yurttaşları," diye başladı azatlı köle. "Savunmamı usulünce yapabilmem için yargı heyetinden Rahip Baraday'ın ne ile suçlandığını açıkça işitmem gerekir. Şimdi söyleyin, kesmediği kurbanın sunmadığı tütsünün dışında bu adamı ne ile suçluyorsunuz?"

Genç yargıç burnunun ucunda vızıldayan bir sineği kovalarken, "Hristiyan o," dedi.

"Peki," dedi azatlı. "Anladım Hristiyan. Ama bu inancın sınırına girer eylemin değil. Suç bir fiildir. Bu birey suç olarak ne işlemiş?"

Tekil sorunun cevabı çoğul yerden geldi. "Bir şey yapmalarına gerek yok, bir şey olmaları yeterli."

"Olmak? Yapmak değil yani."

"Evet, suçları tam olarak bu. Olmak. Çünkü olan, eyler sonunda. Roma'nın varlığı söz konusuysa insan sadece yaptıklarından değil yapacaklarından da sorumludur."

"Yani henüz yapmadığı şey için de cezalandırılabilir, öyle mi?"

"Öyle! Eğer öyle değilse suçsuz olduğunu bize ispatlayabilir. Zaten bu yüzden mahkeme kuruyoruz."

"Bunu anlamadım," dedi azatlı köle. "Hukukun en basit kuralıdır, ispat davacıya düşer davalıya değil."

Senatör Zosimus'un içi o anda başka türlü sızlamaya başladı. Azatlısı ne dese doğruydu. Hay emzirmez olaydı dişi kurt Romus ve Romulus'u!

Efendi Naso gülünç savunmasını yaparken şamatasından geri kalmayan kalabalık şimdi kulak kesilmişti. Bir şehrayin alevi gibi parlayan bu savunma, sandalyesinde uyuklayan yaşlı senatörün bile gözlerini açtı, saçları hâlâ tepesine yapışıktı. "İki dakika sızmışım şunun şurasında, bak ki neler olmuş böyle?" Mahkûmlar dizlerinin üzerine çökmüş, kiminin gözlerinden yaş boşanıyordu kimi yüksek sesle dua ediyordu. "Tanrım, sen bizi kurtar. Kurtardığından da haberdar et ki gafil olmayalım azatlığımızdan."

Askerlerin arasından bir dalgalanma geçerken, "Tamam, yeter bu kadarı," dedi genç yargıç. "Rahip Baraday Roma devletine ve onun varlığının ayrılmaz küllü olan Roma dinine ihanetten suçlu bulunmuştur. Üstelik kayda geçsin, kendisini bir değil iki avukat savunmuştur."

"Bir de şerhim var." Senatör Zosimus'a bakmıştı genç yargıç. "Bu, beyazı ak, akı beyaz gösterme cambazlığı değil, Efendi Naso'nun savunması gibi hiç değildir. Şimdi konuşan ağız azatlı köle Vitalis'in ise hiç kimse ruh onunki değil diyemez. Öyleyse azatlı köle Vitalis'in listedeki gününü beklemeden hemen yarın kurban kesip tütsü sunmasına, bu geceyi Senatör Zosimus'un malikânesinde, onun gözetiminde geçirmesine..."

"Yine de uyarayım asil senatör. Kölenize dikkat edin. Malûm, kölenin kaderi efendinin avuçları arasındadır ama bazen de efendinin yazgısı kölenin alnında yazılıdır."

"Asil yargıç," dedi Senatör Zosimus. "O benim kölem değil. Azatlım."

"Bilmiyor olamazsınız değil mi, azatlı da olsa köleler efendilerinin adıyla anılır."

Palatium tepesindeki görkemli malikâneye sessizlik şimdiden çökmüştü. Büyük kapının akağaçtan kenetleri çekilmiş olsa da ne sofrada soslu istiridye ne testilerde Sabin şarabı vardı, ne de kandiller yakılmıştı. Sarı bir tomurcuk da üzerlerine sarkmamıştı. Bir ucundan kararmaya başlayan gecenin zefirinde "Hemen git Vitalis," dedi karanlıktan hiç hoşlanmayan senatör, "Yarın kurban kesecek misin?" diye sormak yerine. "Artık Roma'da kalamazsın. Bu gecenin sabahı belli, bu dumanın ateşi işte orada, tapınağın avlusunda. Seni köprüye kadar ben götüreyim."

Gökteki gezegenlerin konumundan, yıldızların kaymasından, yirmi dört çeşit rüzgârın yönünden ve şiddetinden, gök gürültüsü ve şimşekten, yıldırımın geldiği evden düştüğü parselden okunacak çok şey vardı Roma'da. Ay kızıl renge bürünmüşse fırtına çıkardı, maviyse yağmur yağardı, ortada ikisinin karışımı bir renk varsa yağmur bardaktan boşanır, kasırga ipini koparırdı. Gökyüzünde fırtınadan eser yoktu şu anda ama kış ortasında hava bumbuzdu. Tahtırevan hazırlandı, perdeleri ilk kez sıkı sıkı kapalıydı.

Yol boyunca görmüş geçirmiş, yaşamış doymuş, çalkalanmış durulmuş bir adamın gözleriyle baktı azatlısına senatör. Tiber köprüsünün üzerinde son kez konuştular dünya kelimeleriyle. Senatör içinden geçen çok cümleyi söylememişti.

Azatlı köleyse açık seçik sordu. "Sen ne yapacaksın?"

"Beni düşünme," dedi Senatör Zosimus. "Onca tanrı kalabalığı arasında biri beni herhalde koruyup kollayacaktır. Yoksalar da eğer, bunu öğrenmek için ölmeye de yaşamaya da değer."

Azatlı köle koşarken -köprünün ortasında durup bir süre Roma'ya bakmıştı- senatör tahtırevanın perdesini araladı, bunca yıllık azatlısının ardından onu son kez gördüğünü bilerek baktı. "Dost" kelimesi kalmıştı onun sıfatlarından aklında en fazla. Akla gelen ilk kelimenin sahiciliğinden kimse şüphe etmez. Tahtırevanın damına vurdu senatör, "Gidelim." Bir daha azatlısını dünya gözüyle görür mü görmez mi?

O gece senatörü azatlısı karşılamadı, hatırını sormadı, efendisiyle didişmedi, tartışmadı. Bir rulo açıp içinden iki sayfa okumadı parmağını sallayarak. İçini dökmedi, bulanmadı, taşmadı. Küçük köpek Helena bile sessizce bir köşeye sinmiş, o da bir şeyin eksildiğini hissetmişti.

Budala, âşık veya biraz da şair değildi, kınından henüz soyulmaya başlamış sarımsı bir tomurcuk masasına hâlâ sarkmamıştı ama Senatör Zosimus sürahiyi kadehe yaklaştıran kölenin elini yine itti. Su katılmamış Falernian şarabını kafasına dikti. Ciğerleri yandı gerçi ama ikinci kadehte açık sinir uçlarının üstüne sükûnet indi. Üçüncüde içindeki huzursuzluk tüllendi. Fitilin ucunda ağır ağır sallanan aleve baktı. Uzaklardan gelen sesler de kafasında zonklayan ağrı, kalbini zorlayan çarpıntı, damarlarında yayılan zehir gibi erimişti. O sarhoşluk içinde bile "Hiç ayılmasam," diye yakarmayı akıl etti senatör. Azatlısının varlığının pekâlâ farkındaydı ama yokluğunun bu kadar büyük olacağını hiç ummamıştı. Ama yok. Demin vardı şimdi yoktu. Her şeyini toplayıp gitmiş, desem değil. Her şeyini geride bırakmış, desem hiç değil.

"Geçti o günler Vitalis," diye mırıldandı.

"Geçti o günler Zosimus, efendi," diyen heybetli bir ses boşlukta yankılansaydı şimdi, senatör "Gel," diyecekti. "Otur. Kendi kendime konuşuyorum acaba delirdim mi?"

"Sanmam Efendi Zosimus," diyecekti o da. "Tek başına otururken başkalarıyla konuşmaktır tehlikeli olan. Sakınacaksan bundan sakın."

Giderek bazı kelimeleri daha zor hatırlasam da hâlâ çok şey biliyorum Vitalis. O kadar çok yaşadım çünkü. Dünya benim

nazarımda küçüldü. Kelimelerim küflendi. Senatör bunları söyleyemeden olduğu yerde sızıverdi. Şunları da söyleyememişti: Sanki ölmüşüz de bu dünyadaki günlerimizi anarak konuşuyoruz seninle. Sanki bu dünyadaki yaşamımız bitmiş de biri, bütün dertlerimize dönüp şöyle bir bakalım diye omuzumuzu okşar gibi. Bitti artık, geçti, der gibi.

Hanımefendi, kırk yıllık kocasını, Senatör Zosimus'u koluna girerek yatağına sürüklerken uykusuz çoban Roma'nın altında yanan ateşe, üstünde tüten dumana çok uzaklardaki vadi uçurumunun üzerinden bakıyordu. Keskin soğuğa rağmen bir ateş yakmamıştı. Tarih içinde küçülür, önemsizleşirdi olaylar, her şey bir sona, sonuca varırdı. Şunun şurasında sonsuz yaşam karşısında her şey gibi Roma'nın da çürüyen bir yaprak kadar ömrü vardı ve bunu kestiren ancak dağlarda yaşayan biri olabilirdi. Ama onun bir yamaçtan gördükleri? Onlar, şu duman ne olacaktı?

Boynu madalyonlu Kehribar ise çobanın duasına kulak vermek yerine yattığı yerde önce kulaklarını dikmiş, yedi yöne pervane gibi çevirmişti. Görünürde taş gibi hareketsizdi ama içinde tuğyanların çalkalandığı, bir şey gördüğü belliydi. Bir sarsıntı geçmişti vücudundan, sırtı ürpermiş, tüyleri dikilmişti. Bir emir inmişti içine dilini sadece kendisinin bildiği. Biri "Git," demişti.

Hafif bir hırıltı koptu Kehribar'ın gırtlağından; derin, ölçülü, bastırılmış, denetlenmiş bir hırıltı. Önce yay gibi gerildi emrin muhatabı, sonra fırladı yerinden. Dönüp çobana bile bakmadan, gidiyorum demeden koşmaya başladı. Kulakları kendi rüzgârından geri yatarak, ön ayakları arka ayaklarıyla birleşip toplanarak, sonra açılarak ve her defasında bedeni öne fırlayarak koşuyordu Kehribar. Yola çıkmıştı ve böyle koştuğuna göre bir acelesi vardı.

"Git bakalım," diye geçirdi içinden çoban. "Kim bilir hangi emanetle döneceksin geri?" Bunu da ancak dağlarda yaşayan biri söyleyebilirdi ve dağlarda yaşayan o kişi dört hafta önce Kehribar'ı ezeli düşmanına dokunmamaya ikna edebilmişti yüzlerce yıl yaşayacak türden bir anı edinsin diye. Yerinden kalktı uykusuz çoban,

o da kendi yoluna doğruldu. Onu da bekleyen vardı hem de bir değil dört kurt yavrusu.

Tam olarak şu çataktan ağıllara inmek için bir kestirmeye henüz sapmışlardı ki birden "Dur," demişti çoban, Kehribar'a. "Orada bir şey var. Otur ve sakin ol."

Köpek, doğasına baskın çıkan sadakatle, söz dinlemekte tereddüt etmemiş, yaradılışını ensesinden sırtına doğru seğiren bir ürperti halinde hissetse de ön ayaklarını dikerek oturmuş ve olup biteni seyretmişti.

Sırtına diken gibi saplanmış, üç okla iri bir kurt yan üstü toprağa uzanmıştı ve bir süre sürünmüşse de gücünün burada tükendiğini çoban ezilmiş otlardan, kan izlerinden anlamıştı. Bunlar asker oklarıydı ve büyük ihtimalle her karış toprağı dolaşan devriyeler tarafından atılmıştı. Üç yandan kıstırmışlardı onu ve demek kurt hiçbirine saldırmamıştı. Neden oklanmıştı bu kurt? Kim daha iyi nişancı? Ya da öldürmek zevki? Dahası ölüp ölmediğine bile bakmamış, çekip gitmişlerdi. Oysa şu kurt bile yemeyeceği etin sahibini şimdiye değin gözüne kestirmemişti.

Çobanı fark eden kurt başını mecalsizce kaldırdı. Köpekten yana bir hamle yapmak istediyse de olmadı, boğazından bir hırıltı çıkacaktı o da yarım kaldı. Daha önce karşılaşmışlar mıydı? Köpek, sürüden koyun kapmaya kalkışan bu kurtla boğuşmuş muydu? Boynunu kaptırmasa da alnının ortasından burnuna doğru inen yara izi ondan mı hatıra kalmıştı?

Bir anlamı yoktu artık olmuşun-olmamışın. Kurt bile kurt olmaktan çıkıyordu ölüm anında; bir şeyden geçiyor, bir zamanlar olduğu başka bir şeye dönüşüyordu. Ama bu güçlü ve güzel hayvanın dolu memelerinden toprağa sızan süt şimdiki zaman kadar gerçekti. Emzirme vaktinin geldiğini yavru midesindeki kazıntıdan anne ise memesindeki sızıdan anlar. Lâkin kurt, güzel ve güçlü boynunu bırakırken ağzının etrafını yaladı ve gözlerini kapamadan önce çobandan ve köpekten tarafa bir daha baktı.

"Yavruları var," diye fısıldadı çoban. "Yakında olmalılar. Ama çok yakında değil."

İnsanoğlu tarafından kıstırılıp oklandıktan sonra hazin sonunu anlayan anne, yavrularının bulunduğu ine koşmak yerine uzaklaşmıştı oradan. Arkasında bıraktığı yavrularını, mutlak bir ölümden muhtemel bir yaşama emanet etmişti. Çünkü insanoğlunun katil olduğunu nicedir öğrenmişti.

"İşte buradalar! Sakın dokunma."

Biraz evvel sahibinin sözünü kayıtsız şartsız dinleyen dürüst köpek bu kez de aynı itaati gösterdi. Sahip bu, öyle diyorsa bir bildiği vardı elbet, ona düşen söz dinlemekti. Can düşmanının karşısında bile çileden çıkmaz, kontrolü kaybetmezdi iyi bir çoban köpeği, kendi kafasına göre iş yapmazdı, geceler hariç. Güneşe bakılırsa gece değil enikonu gündüzdü ve çoban eğilince inin ağzındaki dört yavruyu görmüştü.

Eğer köpek yavrularıyla aynı hızda büyüyorsalar en fazla iki haftalık olmalıydılar. Süt yavrusuydu bunlar, ana kuzusu. Oysa yanlarında annelerinin şeklinden geriye kalan iz çoktan soğumuştu. Üçü birbirine sokulmuş uyurken, oturur vaziyetteki biri inin ağzındaki gölgelere sakince bakıyor. Gözleri henüz açılmış ama şekilleri belli belirsiz görüyor, gördüklerini de tanımıyor. Tüyleri yumuşacık, pençeleri pençe değil minik, pembe birer eldiven. O eldivenlerin ucundaki tırnaklara tırnak demek için şimdilik birkaç şahit isterdi ağzındaki süt dişleri gibi. Islak burnu da kulaklarının içi kadar pembeydi ve dördünün de alnındaki hilkatten yıldız biçimindeki beyaz damgayı çoban bir kurtta ne görmüş ne işitmişti.

Ertesi sabah çoban kendisini aynı yerde buldu ve Kehribar'ın sakin bakışları altında dört yavru, toprak kâseye batıp çıkan parmakların ucundan süt emmeye başladı. Bir süre sonra sağ işaret parmağının ucunda, birbirinin üzerine sımsıkı kapanmış minicik çenelerin, o parmağa sarılmış zımpara dilin hiç kıpırdamadığını fark etti çoban. Kendisini annesinin memesinde sanarak, can ba-

ğını ani bir uykuya dalarken bile bırakmayan en güçsüz yavruyu seyretti. Uykuların en emniyetlisindeydi ve uykusuz çoban bu derin uykuya imrenirken gülümsedi. İki kulağın arasını, uyandırmamaya dikkat ederek okşarken -gerçi zafer alayı şuracıktan geçse uyanacağı şüpheliydi-, hilkatin cilvesini düşünüverdi. Bir çobanın hayatından bir kurdun geçmesi başka şartlar altında doğal olsa da şu halleri tuhaftı ama zaten hayat da tuhaf bir şeydi.

Kendilerini hâlâ anne karnında zanneden dört minik kurt yavrusu; sorsalar belki bu dünyaya gelmek bile istemezlerdi. Yine de bugünlerine bakarak yarınlarını kestirmek mümkündü. Henüz açılmış bu gözler az zaman sonra yüksek bir tepeden gözleyecekti çobanın sürüsünü. Bu ala post ağaçların, yaprakların arasında fark edilmeyecekti kusursuz uyumuyla. Bu minicik ıslak burun, kısa zaman sonra çobanın renkleri ayırt ettiği kolaylıkla ayırt edecekti kokuları birbirinden. Koyun kokusunu alacaktı iştahla ve sürünün hangi düzlüğe yayıldığını anlamak için sivrilecek, uzayacak, sonra boşluğu koklayacaktı kanatları seğirerek. Bıyıkları titreyecekti. Bu pembe eldivenler yırtıcı birer pençeye, tırnaklar mahmuza dönüşecekti ve bu zararsız, sevimli ağız keskin dişlerle donanacaktı. Bu dişler onun sürüsünden bir koyunun boynuna geçecekti bir çengel gibi ve şimdi süt kokan bu pembe dil, zımparasının kanallarından akıta akıta kuzunun kanını yalayacaktı. Bu kısacık bacaklar uzayacak, güçlü kasların üzerinde yaylanarak seğirtecekti ağaçların arasından. Şimdi cılız bir parmağa benzese de zamanla gürleşecek ve uzayacak olan o saltanatlı kuyruk en sık fundalıkların arasından süzülürken bile hiçbir dala yaprağa çarpmayacaktı. Yeri gelince sırtının üzerinde kıvrılacak, yeri gelince ardı sıra sürüklenecekti ihtişamla. Neticede eğer alnı yıldızlı şu kurt yavrusu yaşarsa, onun yavruları ve onların da yavruları olacaktı ve çoban, sürüsünü hepsinden korumaya çalışacaktı.

Bu yüzden sürüsünün geleceğini düşünen her çoban bugününe acısa bile yarınını düşününce kurt yavrularının başını ezerdi gözünü bile kırpmadan. Ama Roma'nın uygarlığını temsil eden surların, onun kapılarının dışında, ancak dağlarda yaşayan biri

ölümün dersini, doğmaktan başka bir yazgısı olmayan şu yavruların uykusundan öğrenebilirdi. Bu haliyle, bütün canlıların, içinden sükûnetle geldiği o ana kaynağa çok yakınlardı. Çobana öyle geldi ki kurt kurt olmadan, köpek köpek olmadan, insan katil olmadan önce, uzak bir geçmişte hepsi bir candı.

Kader biz dokundukça yazılır. Öyle olmasa bu çoban, doğasında koyunları kurtlardan korumak yazılı olan güçlü köpeğiyle dört hafta boyunca her gün hiç aksatmadan, parmaklarının ucundan o canlara can katar mıydı? Yanlarına toprak kâsede süt bırakır mıydı?

İşte az evvel Kehribar'ın ayrıldığı çataktan geçerek, her defasında birini eksik bulmaktan korkarak inlerine gitmiş ve her defasında hepsini tastamam birbirine sokulmuş olarak bulmuştu. Ses duyunca ayaklandıklarına bakılırsa onlar da çobanı bekliyordu.

Çenelerin güçlendiğini, dişlerin keskinleştiğini, kuyrukların gürleştiğini fark ettikçe "İki üç hafta sonra gidersiniz," diyordu çoban. "Hiçbirinizi bulamam burada. Nasıl avlanacağınızı nasıl hayatta kalacağınızı size öğretecek halim de bilgim de yok ama nasıl olsa bir yolunu bulur, başınızın çaresine bakarsınız. Rızkınızı Tanrı verir, insandan uzak durun yeter."

KEHRİBAR

Kehribar yerinden fırladığı sırada azatlı köle Tiber köprüsünün ortasında durmuş, bir an için değil uzun uzun Roma'ya bakmıştı. Çok kollu bir kandil gibi yanıyordu ebedi şehir. Sağlık Tapınağı'nın üzerinden duman hâlâ tütüyordu, bütün tapınaklardan kıvrıla kıvrıla yükselen aynı dumandı. Roma'nın göklerinde kuş kalmamıştı ama şu azametli Colosseum, Roma'nın temsili, sanki hiç yıkılmayacaktı. Şu sütunların direncine bakılırsa daha yüzyıllarca ayakta kalacaktı. Henüz tepedeydi bu güneş, guruba zaman vardı. Olgunlaşsa da ekşimeye durmamıştı henüz bu meyve, dalından düşeceği zaman uzaktı. Çünkü sakinleri, bunca olup biteni içine sindirip huzur içinde uykuya dalmıştı. O zaman azatlı köle sulara doğru haykırdı.

Bunca kötülük nasıl olup da isabet etmemişti bir yere, Roma bir yıldırım tarafından nasıl çarpılmamıştı? Tepesi açılıp ateş püsküren dağlar neredeydi? Neden bu ahlâksız şehri kızıl köz altına gömmemişti? Sema ne bekliyordu hâlâ çökmek için? Neden göksel bir yangın Roma'yı bir uçtan öbür uca kül etmemişti? Helâk olmayı hak eden kavimler acaba bundan daha fazla ne yapmışlardı? Kutsal yazmaların betimlediği rüzgâr neden esmemiş, bir şehri yerin dibine geçiren ses neden dolaşmamıştı Roma'nın üzerinde? Adları, sanları bir anda yok eden, şehirleri göllerin dibine çeken yıkım neredeydi? Neden gökten taş yağmıyor, tufan niye kopmuyordu? İsrafil surunu öttürmek, Kızıldeniz ikiye yarılmak için daha ne bekliyordu? Zelzelelerin en büyüğü neden sarsmıyordu yeri? Gayya sadece *"hükmü bir saatte gelen Babil"* için miydi?

Hani neredeydi yürüyen dağlar, dökülen yıldızlar? *"Ham incirleri bile dalından koparan fırtına"* nerede? Belirli aralıklarla gökten ine-

rek dünyanın hafızasını sıfırlayan, ruhunu arıtan o depremlerden, tufanlardan biri şimdi değilse ne zaman olacaktı, ne zaman? Ancak ondan sonra ne zaman yerküreye günahı bilmeyen, masumluğu tükenmeyen insanlar verilecekti? İbretler devri bitti mi? Yoksa kan akan nehirler, taunlar sadece eskilerin hikâyeleri miydi?

Ne Tiber taşıyordu yedi insan boyundaki dalgalarıyla ne de Roma'nın dünyanın sonuna kadar var olacağından şüphe etmek kimsenin aklına geliyordu. Roma yine aynı Roma, ölü toprağı serpilmişti üstüne, uyuyordu. Bu şehir tepeden tırnağa lânetlenmiş demekti ve peygamber *"Yaşayan topluluk olarak ad yapmışsın ama ölüsün, uyan"* cümlesini Roma için söylemekteydi.

"Tanrım," diye hıçkırdı koca azatlı köle sonunda kendi ruhundan infilâk ederken. "Göster bana bunca kötülüğü kusmayan Roma'nın yıkılıp gittiğini. Çok mu zaman alacak? Razıyım. Bunu öğrenmek için iki dünya arasında huzursuz bir ruh gibi yüzyıllarca dolaşmaya hazırım."

Köprüyü geçti, Tiber'e döndü sırtını. Surdibi mahallelerinde sağa sola bırakılmış, etrafında yarı çıplak çocukların oynadığı fukara cesetlerinin bir kısmı çürümeye yüz tutmuş olsa da bir kısmından can henüz bütünüyle çekilmiş değildi. Viranelerin arasından ana yola çıktı azatlı köle. Sağlı sollu dizilmiş mezarların, iki taraflı koruların, yılda bir defadan fazla ürün veren tarlaların, üzüm bağlarının arasında koşarken bunların hiçbirini görmedi. Kullandıkları çarmıhları söküp bir sonraki kasabada kurmak üzere katırlara yükleyen askerlerin yüzüne bakmadı ama bu ağır yük altında hayvanların nefesinin kesildiğini fark etmeseydi kendisini bir rüyada zannedecekti. Neden sonra ana yolu ardında bıraktı, patikalara saptı, yamaçları tırmanmaya başladı. Biraz dinlendi. Tekrar yola girdiğinde nereye gittiğini, aradan ne kadar zaman geçtiğini bilmiyordu ama bu heybetli gövde bile yorgunluğa daha fazla dayanamadı. Bir patika ağzında soğuk, çıplak toprağın üzerinde oturdu, çok geçmeden olduğu yere kıvrıldı ve uyuyakaldı. Oysa uyumaya hiç niyeti yoktu.

Gözünü aniden açtığında -kimse ona ilişmemiş, kimse bir ses çıkarmamıştı- başında bekleyen şeklin kehribar rengini ay ışığında ayırt edemedi ama hatırı sayılır irilikteki bir köpeği azatlı köle, kendi korkusundan tanıdı. Başka duygusu kalmamıştı. Kanı damarlarında önce dondu sonra coştu lâkin yapabileceği hiçbir şey yoktu. Ne "hişt" diyebildi ne de "hoşt". Ne geri çekildi ne de boşluğa bir tekme savurdu. Ayağa bile kalkmadı. Olduğu yerde büzüldü sadece, başını ellerinin arasına aldı ve saldırıyı beklemeye başladı. Gözlerini kapamış, geriye sadece işitme yetisi kalmıştı.

Gecenin sessizliğinde gür çalılıkların uğultusundan başka bir şey duymadı oysa. Biraz bekledi. Daha fazla dayanamadı. Gözlerini açtı. Hayret! Köpekler familyasına kayıtlı şu koca varlık havlamamış, ulumamış, üzerine çullanmamıştı. Ürkütücü bir hırıltı çıkmamıştı onun hançeresinden. Diş göstermiş, dudak çekmiş bile değildi. Üstelik başında beklemek yerine az öteye geçmiş, ön bacaklarını Forum'un sütunları gibi dikmiş, arka ayaklarının üzerine oturmuş, kuyruğunu yere yaymış, kulaklarını hafifçe geri atmış, yüzünü rüzgâra vermiş, kısık gözlerinin arasından sakin sakin azatlıya bakıyordu. Ara sıra, çalılıkların arasında kaybolan patika tarafına çeviriyordu başını, sonra bakmazsa yok olacakmış gibi yeniden azatlıya dönüyordu. "Gel," diyordu galiba halinin diliyle. "Haydi, artık gitme zamanı."

Bir müddet böyle bakıştılar. Davetine icabet görmeyen köpek sonunda hafifçe iç geçirdi, yerinden kalktı, usulca misafirinin yanına yaklaştı, onun sağ omuzuna eğildi nazikçe. Ay ışığıyla aydınlanan bu yüzde derin bir bilgi, bu içli gözlerde dostane bir ima vardı. Öyle vakarlı bakıyordu ki bu bakışın sahibinden bir saldırı gelmeyeceğini azatlı köle bile kestirebildi. O zaman anladı bunun başka türlü bir köpek olduğunu.

İki kez daha gitti geldi vakur köpek azatlıyla patika arasında. Her defasında bir azatlı kölenin yüzüne baktı soluğunu salarken, bir burnunu yola doğru uzattı. Kendi etrafında döndü birkaç kez, kuyruğunu neşeyle değilse de bir işaret verircesine salladı. Az kaldı kelime konuşacaktı. Yol orada yolcu burada. Kılavuz hazırdı. Yerinden doğruldu azatlı köle Vitalis, avuç içlerini silkeledi. Roma'nın, köpek-

lerden en çok korkan bu ferdi bir köpeğin adımlarını takip ederek yola girdi. Dünün, bugünün ve yarının; Yunanistan'ın, Suriye'nin, Mısır'ın, İtalya'nın ve Anadolu'nun bütün köpekleri, Helena dâhil, bu yolda aklanmadı gerçi ama onun da zamanı gelecekti.

Yolun sahibi bazen emanetinin yanında yürüyor, günlerin hasarzedesi soluklanmak için biraz oturunca ya da bir ağacın yosunlu sırtına yaslanınca onun başında bekliyor. Bir heykel kadar hareketsiz, bakışları bile sabit ama kuyruğu hızla sallanıyor ve bunun anlamını azatlı köle artık biliyor. "Haydi!"

Azatlı köle yeniden doğrulunca köpek öne geçiyor, çabucak ilerliyor; arayı açtığında bile bazı bir ağacın yanından, bazı bir kayanın ardından onu gözetliyor, gelip gelmediğini kontrol ediyor. "Bir yere kaybolma sakın!"

"Kaybolmam artık." Değil mi ki ardından iteni bilmez ama önden çağıran sese uymuştu azatlı köle. Uzunca bir tırmanıştan sonra kendisini bir kulübenin yanında, bir meşe ağacının altında buldu. Ateşin başında hiç tanımadığı bir çoban gülümsüyor ve "Gel kardeşim," diyordu. "Yorgunsun, üşümüşsün ve açsın. Suyum da var ekmeğim de ateşim de." Tanışıyorlardı böylece. Sağlık Tapınağı'ndaki ateşin harlandığını ise Kehribar şimdiden görüyordu.

Askerlerin arasında Baraday göründü. Ellerinde ve ayaklarında zincirler; ruhu esintisiyle gelmişti bedeni rüzgârıyla belirdi. Davası anında görülüp cezası tez elden kesilse de soylu tabakadan bir rahibin idamı, bir kölenin infazı ile aynı şey değil, göstere göstere tutuşturulmalıydı alevi. Bu yüzden kalabalık büyük, askerler her zamankinden daha fazlaydı.

Kaba harmanisinin içinde yaşlı adamın ayakları dolanıyor, beli bükülüyordu gerçi ama adımlarını dişbudak toprağında atsa da çok uzaklarda yürüyor gibiydi. Ufak tefek bir adamdı zaten, şimdi bir deri bir kemik kalmıştı. Ne kuşağında altını, gümüşü vardı ne de sırtında yükü. İkinci bir elbisesi de yoktu. Şakağında kan, kavruk bir zufa otunun ufalanmış yaprakları gibi tortulanıyordu sadece. Kalabalığın arasından bir uğultu geçerken "Susun!" diye bağırdı askerlerin başı. Bilmiyor ki *"Onlar sussa taşlar bağıracaktı."*

Aynı kalabalığın arasından "Baraday!" diye haykırarak o sırada çıktı en az Baraday kadar zayıf bir o kadar çileli biri. Bu adam koştu, yamalı harmaninin savrulan eteğine kadar sokuldu, onun ayaklarına sarılamasa da odun yığınına yaslandı. Yazıcı köle ve kandilci o sırada bir çivinin sivri ucuyla bakışır gibi göz göze gelmiş, ikisi de birbirine gezgin Al-Mina'yı işaret etmişti.

Baraday etrafındaki odun yığınının ateşe verilmesini sessizce seyretti, ak sakalından tutuşurken bakışlarını gökyüzüne çevirdi. "Geri çekilin," diye bağırdı askerlerden biri, alevlerin etraftakileri de tutuşturması an meselesiydi. Değil mi ki kenar sırası çoktan kavrulmuş dişbudak ormanının ikinci halkasından genç bir ağaç bile

çıplak dallarından tutuşmuş, ağır ağır yanmaya başlamıştı. Kuşlar çoktan havalanmıştı üzerinden, karıncaların kaderini kim bilir?

Bir kül yağmurunun altında burun deliklerine, göz pınarlarına, saçının, sakalının, tırnaklarının, alnındaki derin çizgilerin arasına is dolan gezgin Al-Mina, bir ısı perdesinin arkasında yalpalayan o kırık bedene, bir alev aynasının dibinde görünüp kaybolan o yüze bakıyordu gözünü kırpmadan. Demir zincirler kor kesmişse de Baraday taşa dönmüş değildi. Titreyerek, irkilerek, her kası seğirerek can veriyordu ama ölen bedendi ruh burada değildi. Ruhun bedenden ayrılması uyku. Rüyada ölüyordu Baraday. Rüyada tutuşuyordu saçları. Acı dünyalıdır, acı çekmiyordu.

Gezgine öyle geldi ki bir göz alev perdesinin arkasından kendisine gülümsedi. Böylesi bir bakış ancak ebediyetin varlığını doğrudan kendi ruhunda tecrübe eden birinin yüzünde belirebilirdi. Ancak gökyüzünün tanrısal katına yükselip de insanoğlunun sonsuz zaman içinde ne kadar geçici olduğunu gören kişi tenin acısından böyle hissizleşebilirdi. Böyle bir bakış ancak zamanın devrilerek yarıldığı zamanlarda, çok büyük olayların arefesinde çıkardı ortaya. Zaten bu bakışın kendisi de yeteri kadar büyük bir hadiseydi. Haklıymış Antakya mağarasında, Eyüp Kitabı'nın başında sabaha kadar gezgin Al-Mina'yı teselli eden Baraday, bu acının dehşeti ancak ilâhi bir teselli tarafından telâfi edilebilirdi.

Ateş neden sonra sindi, sesi bile kesildi. Yağan küller hafifledi. Bu tüten koku yüzyıl geçse genzinden, damağından, yarım nefesinden silinmezdi gezginin. Lâkin Baraday'dan geri kalan her ne ise onun önünde dizlerinin üzerine çöktüğüne, iki elini kalbinin hizasında birleştirdiğine ve sakallarından süzülen gözyaşlarını göstermekten hiç korkmadığına bakılırsa *"bu da onlardandı."* Böyle bağırdı askerlere doğru bir kadın. *"Bu onu tanıyor, bu da onlardan."* Sabah bir ineğin sütünü sağan elini kaldırmış, işaret parmağını gezgine doğru uzatmıştı. Bu parmak öyle büyüdü ki gezgin gayriihtiyari yerinden fırladı ve aynı hızla kalabalığa karıştı. Ta ki askerlerden biri, "Onu tanıyor musun?" diye sormasın ve mor boyasıyla ünlü

Sur kentinin mazideki sakini gezgin Al-Mina, "Yok, hayatımda hiç görmedim," demesin diye.

İnfaz alanı temizlenirken genç yargıç togasının kıvrımlarını düzeltmiş ve eteğine bulaşan tozu toprağı, külü kurumu silkelemişti zarifçe. Şayet gezgin Tiber köprüsüne çoktan varmış olmasaydı bu hareketi de derin bir maziden hatırlardı. Yaşlı yargıç ise bir krater ağzında durup yanardağın içine bakmıştı. Ona öyle geldi ki Roma'nın kana susamış tanrıları bile bu kadarına razı değildi ve evet emekli olma zamanı bir daha gelmişti.

Azatlı kölenin dün geçtiği köprüden gezgin de geçti, koştuğu yolda o da koşmaya başladı, o da ana yoldan ayrılıp yamaç patikalarına saptı. Ama azatlı kölenin sadece dinlendiği yerde bu yaşlı beden bütünüyle tıkandı. Ciğerleri yanıyordu, soluğu zaten yarımdı şimdi hiç kalmamıştı. Ellerini dizlerine dayayarak başını yere doğru sarkıttı. Tekrar koşmaya çabaladıysa da dizlerinin bağı büsbütün çözüldüğünde yere yığıldı.

Bütün kemikleri ağrımasa, nefesi böyle tıkanmasa, yerinden doğrulmaya teşebbüs ederdi belki gezgin. Etmedi. Alnındaki çatkıyı fırlatıp attı. Gözlerini kapattı. Demek buraya kadarmış diye düşündü. Rüzgârsız, yağmursuz, hışırtısız koyu karanlığın, acı kış soğuğunun ortasında bulut çoktu, ay yoktu yıldız yoktu.

Fakat bir hatıra, eski değil çok taze, kapanan gözlerinin içinde belirince gezgin irkilerek doğruldu. Rahip Baraday'ın Roma'ya geldiğini, bir katakompta konakladığını işitince ziyaretine koşmuş, onu bulmuş, duvar oyuklarından birine iliştirdiği bir toprak kandilin zayıf ışığında yine birlikte sabahlamışlardı. "Roma'dan kaç Baraday," demişti gezgin. "Ha bugün ha yarın. Yakalanırsan başına gelecekleri sen de biliyorsun ben de biliyorum."

"Dertlenme Al-Mina," demişti Baraday. "Dünyanın derdi değersizdir." Sonra bu tek cümleyi yine tek cümleyle açıklamıştı. "Çünkü anlamı olmayan şeyin değeri de yoktur."

"Ateşi gözlerinin önünde harlanan kişinin acısı nasıl anlamsız olur?" diye sormuştu gezgin. "Ben oradan geliyorum, onların yanından."

"Olur," demişti sükûnetle Baraday. "Çünkü az evvel acı çeken kişi kısacık bir zamanda -uzun da olsa fark etmez- artık her şeyin anlamını bildiği bir âleme geçti. Acı çekerek mi yoksa bir kuş gibi tek nefes vererek mi öldüğünün orada artık bir anlamı yoktur."

"Ya ölmeden çektikleri?"

"Onun da anlamı yoktur. Çünkü sonunda nasılsa ölecektir. Öyleyse ana rahmine düştüğü andan itibaren ölmeye yazgılı olan hiç kimsenin çektiği acının anlamı yoktur."

"Bu söylediklerin kulağa hoş geliyor ama bir de cızırdayan tene sormalı."

"Kimin tenine?"

"Ölenin."

"Öldü o."

"Benim."

"Sen de öleceksin. Al-Mina, bil ki bir ölüye yanan herkes ölü. Çık dışarı, etrafına bak. Bu itişip kakışan kalabalık, bir gün hepsi ölecek, hepsi ölümlü. Öyle say ki hepsi şimdiden ölü."

O zaman gezgin Al-Mina soğuk, kuru toprağın üzerinde kendisine bir soru sordu. Değil mi ki şimdi Baraday karşısına çıksa o da aynı soruyu sorardı: "Nereye gidiyorsun?"

Ayağa kalktı, nefes almaya çalıştı gezgin. Karanlığın ortasında çatkısını el yordamıyla buldu. Bu kez tam aksi istikamette, yeniden Roma'ya doğru koşacaktı ki derin sükûnetin içinde bir ses işitti. Kulak kabarttı. Böceklerin, baykuşların, gece uçan kuşların, uzaklarda coşmuş uluyan çakalların, çobandan süt beklerken mızıldanan dört kurt yavrusunun sesinden başka bir sesti bu.

Önce derinden başlıyordu ses, sonra artıyordu. Bir körüğün içinden boşalmaya çalışan güçlü hava bir yerde takılıyor, yolunu

tıkayan ne varsa onu zorluyor, neden sonra barikatını aşarak bırakıyordu kendini. Sonra yeniden başlıyordu. Biri uyuyordu. Canını dişine takarak, gezgin, sese doğru iki adım attığında çok derin çok geniş bir esneme sesi de gecenin boşluğuna tam o sırada yayıldığına göre uyuyan -her kimse her ne idiyse- uyanmıştı. İki adım daha attı gezgin ve bulutların perdesinden henüz sızan bir salkım ay ışığında, ağzını kocaman açmış, tertemiz havayı ciğerlerinin bütün hücrelerine kadar indirmiş, pençelerine, tırnaklarına, kuyruğunun ucuna kadar yaymış, bütün bedeni gibi ruhu da nefese doymuş kocaman bir köpekle karşılaştı. Gezginin sarı çehresinden bir tebessüm imrenme suretinde geçti. Köpeğe gelince, onu beklerken uyuyakaldığına göre belli ki yaşlı ve yarı hasta misafiri biraz gecikmişti. Nereye gidiyorsun? Senin yolun Roma'ya doğru değil ki.

Kâh emanetinin eline sürdü başını güzel gözlü, iri köpek, kâh kısık kısık havladı ben buradayım, der gibi. Sakın bir yere kaybolma. Bana doğru gel, ardım sıra yürü, yolun açık, tehlike yok, ne eteğine takılacak bir çalı ne ayağına değecek bir taş parçası.

Nefesi tıkana tıkana, elindeki dala abana abana, bacaklarına sarılmasın diye eteklerini toplaya toplaya ilerlemeye başladı gezgin. Açılıp kapanan dört adımı takip etti ve bir süre sonra kendisini bir kulübenin yanında, bir meşe ağacının altında buldu. İki kişiydiler, gezginle üç oldu. Ateşleri yanıyordu.

Gezgin meşe ağacının altına henüz vardığı sırada lâhit kopyacısı işliğinde sağına soluna bakınmış, fazla aramamış, atölyenin en mutena köşesine, en kıymetli yüküne doğrulmuştu. Ağır örtüyü kaldırdı. Ay mermerinin mavi kütlesini dizlerinin arasına aldı. Dünya yüzünde son gecesi buymuş da bir daha hiç keski süremeyecek, çekiç indiremeyecekmiş gibi taşı yontmaya başladı. Bu işlikte sabahlara kadar süren tokmak sesine alışıktı sokak ama bu keski mermerin üzerine hiç o geceki gibi inmemişti.

Kopya aletinin tarafına bile bakmadı lâhit kopyacısı. Hiçbir şeyin ölçüsünü almadı, ikide bir başını çevirip modelin şeklini çıkarmadı. Bileğini tutan bağ çözülmüş, eli, tereyağı kıvamında uysallaşan taşın üzerinde ilerliyordu şimdi. Önceleri cesaretle, gücünü sakınmadan yontan bir sanatçı, ince ayrıntılara başladığında, taşın ruhuna ulaştığında onu kıracağından korkmaya başlar. Ama Efesli Linus hiç korkmadı. El onun olsa belki korkardı. Çok kolay oldu bunu yontması. Hiçbir şey gözetmeden, görülmek bile istemeden; sadece içinden geleni, kendiliğinden. Bir kuş yuva yapar gibi yaptı. Şu an tasarlamamıştı. Bilgisi de duygusu da modeli de zihninde hep vardı. Ruhunda hazırdı şekil, mavi taşın içinden onu bir çırpıda çekti çıkardı. Fazlalıklar yerde birikirken beş kişinin acısı kütlenin içinden fışkırdı. Bugün, az evvel lâhit kopyacısının gördüğü şey buydu.

Yontucular sokağının beş ünlü sanatkârıydı onlar. Günün sonunda ıslıklar, küfürler arasında; itile kakıla getirilmişlerdi dişbudak ormanının kıyısına. Kurban kesmeyi de reddetmişlerdi tütsü

yakmayı da. Dahası kendilerine Jupiter heykeli sipariş edilmişti ve onlar, beşi birden taşçı kalemini ayaklarının altına alıp ezmişlerdi.

Genç yaşta beş kişi, elleri arkadan bağlanmış, yan yana dizüstü çökertilmişlerdi. Her birinin arkasında elinde kılıçla bekleyen kendi cellâdı; yan tarafta kalan lâhit kopyacısı beşinin bir hizaya gelmiş yüzüne, birbiri içinde açılan bir kabartmanın madalyonlarına bakar gibi bakmıştı.

Sondan birinci ve üçüncü başlarını yere doğru eğmiş, gözlerini toprağa çevirmişlerdi. Bu yüzlere, bariz hüzünleri fark edilmese sakin bile denebilirdi. İkincinin yüzü arada kalmıştı ama rüzgârın hafifçe havalandırdığı ham ketenin yakasından, zayıf boynunun eğildiği görünüyordu. Dördüncü bakışlarını tam karşıya, kalabalığın üzerine dikmişti fütursuzca. Saçı sakalı simsiyah, ihtişamlı bir delikanlıydı. Dudakları sımsıkı kapalıydı ve sert yüzünde söyleyecek çok sözü olsa bile buna artık tenezzül etmeyen birinin ifadesi sabitti. Derinden gelen acısı suskun ama yine de yanardağ gibi yüzünden taşmıştı. Gözlerinden fışkıran ateş etrafı tutuşturacaktı eli kolu bağlı, ayağı zincirli olmasaydı.

Lâhit kopyacısına en yakın olan beşinciydi ve bu yüzde dikkat çeken ilk şey temiz, masum bir güzellikti. Arkadaşının celâlinden eser yoktu onda. Alnından itibaren kumral saçlarının iki yanında, vaktinden evvel çile çekenlere mahsus açıklık genç yüzüyle tezat oluştursa da ona güzellik katıyordu yine de. Başı hafifçe öne eğilmişti ve sükûnet ile güzellik içinde bekleyen bu yüzde, gözlerle birlikte her şey bu dünyaya şimdiden kapanmıştı. Sağ gözüm sol gözüm. Bu gözlerin bir şey görmediğini kimse sanmasın. Boyun hizasındaki kılıç emri beklerken lâhit kopyacısı, soğuk rüzgârın bu kumral saçları durumun dehşetine hiç uymayan bir tatlılıkla dalgalandırdığını fark etmişti. Şan içinde son bir tebessümle, yüzünü hiç buruşturmadan, alnını kırıştırıp kaşlarının yayını bozmadan, mermer gibi bir çehrede birer damla yaşın yanaklarına süzülmesi için insanın böyle bir acı çekmesi gerekirdi.

Onlar da yontuculardı. Onlar da bidayette ve nihayette taşın dilinden anlamış, taşlar konuştuğunda kulak tıkamamışlardı. Göz-

lerini kapamamışlardı taşın gösterdiğine. Kalplerinde saklı duranı dilleri yalanlamamıştı ve biraz evvel, gün inerken akıbetlerini gören taşlar utanmış, yarılmışlardı.

Geri çekildi lâhit kopyacısı. Yonttuğu mavi mermere uzaktan baktı. Sanki beşi de bir eşiğin üzerinde taş kesilmişti. Ustası görse dudak büker, "Yine acele etmişsin Linus," der geçerdi. Ama Linus, bu heykele sadece görünen değil görünmeyen kısmını da koymuştu vukuatın. O can acısıyla, görünen gibi görünmeyeni de anlatmanın en sade yolunu bulmuştu. Bakanlar sadece beş figür göreceklerdi, görenler ise az ötede yanan ateşi, dişbudak ormanının kavrulan sırasını, anatomi dersi alan cellâtları.

Mermerin mavi kütlesine her dokunuşuyla boşluğu da şekillendirmişti lâhit kopyacısı zamanı da. Lâkin bu devirde bunun bir benzeri olmadığına göre ne yaptığının kendisi de farkında değildi. Mavi taşın içinde omuz omuza vermiş beş heykeltıraşın kopyalarının değil asıllarının canlandığını, rüzgâr esse bu mavi taşın dalgalanacağını lâhit kopyacısı keşke bilseydi. Keskiyi taşın üzerinde bir kez daha kaydırsa bu heykeller nefes alacaktı, terleyecek, rengi solacaktı. Bileğini biraz daha bıraksa taşın gözlerinden yaş süzülecekti. Gerek yok. Öyle mükemmel ki bu kadarı kâfi. Ama her birinin ayaklarının dibine birer taşçı kalemi ve çekiç işlemeyi ihmal etmemişti.

Mermer tozuna bulanmış, her ikisi de masmavi bir ışıkla parlayan ellerini bronz kazanın içine daldırdı lâhit kopyacısı bileklerine kadar. Sonra parmaklarının ucundan damlayan suya baktı. Bu eller ateşten geçmişti. Çekici parmağına indirdiğini o zaman fark etti. Küçük bir yara sandı önce ama iki damla kan iki ayrı uçtan ağır ağır kabardı, yayıldı ve tam orta yerde birleşti. Lâhit kopyacısı sanki hiç kan görmemişti.

Öfkenin tahammülü geçtiği o teşvik edici sevkitabii ile lâhit kopyacısı çekici bir tarafa fırlattı. Bütün büyük olaylar bu noktada başlar, acının utancı aştığı o yerde. İşliğine son kez baktı. Şurada tökezlemiş, şu ateşte kutsal yazmaları yakmıştı. "Yakan ellerimin

her biri, sağ elim benim değilsin, sol elim sen de öyle." İnsan kendi hayatının hükümdarı ya da mazlumudur.

Kapıdan çıktı, Tiber köprüsüne doğru koşmaya başladı. Bundan böyle lâhit kopyacısı Efesli Linus'a ağız dolusu yontucu dense yanlış olmazdı.

Giderek hızlandı yontucu -artık yontucu-. Böyle koşabileceği aklına gelmezdi oysa, ne de olsa kırkını devirmişti. Ama öyle koşuyordu ki yol boyunca zeytin döken köylüler, anıt mezarlar, incir ve nar ağaçları geçiyordu iki yanından sanki o duruyordu. Bir süre sonra kendini bir eğimden aşağı bıraktığında bedeni ona emir veren ruhtan daha hızlı koşmaya başlamış, yontucu, durursa düşeceğini anlamıştı. Bacakları söz dinlemiyor, kendiliğinden hareket ediyordu çünkü. Sonunda ayakları birbirine dolandı, dizleri boşaldı. Fundalıkların, çalılıkların, dikenliklerin arasında ancak durabildiğinde dirsekleri, dizleri yara bere içinde kalmış, avuç içleri kanamıştı. Başını vurduğunu ancak ayıldığında anladı. Gözlerini açtığında kör oldum zannetti. Kör olmamıştı gerçi ama kafasının yerinde sanki çekiçlerin altında zonklayan koca bir taş vardı.

Ne inledi ne imdat diledi yontucu. Sustu ve büyük ağırlığını toprağa bindirerek kuru dalları kıran, yaprakları ufalayan bir yürüyüşün hışırtısını o sırada işitti. Doğruldu, bir adım attı. Sendeledi. İkincide yüzükoyun devrildi. Sadece gözlerini çevirebildi sesin geldiği yöne, neyle karşılaşacağından korkarak kimi göreceğini merak ederek. Oradan gelecekti her ne gelecekse ve gelenin, Romalı askerler bile olsa, yattığı yerden önce ayaklarını görecekti. Bari ellerini görseydi.

Kuru devedikenleri çıtır çıtır ufalanırken adımları saydı yontucu. Bir iki. Şimdi bir daha bir iki gelecekti. Ama hayret! Üç dört hemen yanı başında geldi. İki kerede değil dört kerede, örsün üzerine inen çekiç gibi dört pençede tamamlanan bir adımdı bu. Gözleri bulanık gördü önce yontucunun, neden sonra bakışının dumanı dağıldı. Şekiller belirginleşti ve bir çift el beklerken yontucu, fundalıkların arasından kendisine doğru ağır ağır yaklaşan dört ayakla karşılaştı. Ayakkabısı Tanrı tarafından giydirilmiş, önde

beş arkada dört parmaklı, mahmuzlu, tırnaklı sağlam dört ayak. İnsanları yüzlerinden olmazsa ellerinden tanırken, Tanrı, Efesli yontucuya dört ayak yollamıştı.

Dört ayağın sahibi, kendi etrafında bir daire çizip kuyruğunu toplarken aynı dairenin izdüşümüne nazikçe çöktü. Bir heykel gibi hareketsiz dursa da gözünden en küçük hareket bile kaçmıyordu. Bıraktı ruhunu yontucu, bedenine zaten söz geçmiyordu. Üzerinde garip bir ferahlık hissetti. Hiç görmediği renk yoktu dünyada, hiç görmediği şekil de öyle. Ama böyle güzel bir kehribar rengini daha önce görmemişti. Gelmişti kehribar rengi. Ama kalmak için değil götürmek için.

"Dinlendin mi? Gözlerinin kararması da geçti, başının dönmesi de. Haydi."

Dirseklerini ovuştura ovuştura doğruldu yontucu. Başı da parmağındaki çekiç izi gibi zonkladı. Yine de Kehribar, emanetini menzile sağ salim ulaştırdı. Meşe ağacının altında üç kişi; yontucu, gezgini tanıyor, çoban ve azatlı köleyle tanışmıyordu. Ama bir yerde karşılaşmışlardı.

Yontucu beş meslektaşının heykelini taşın içinden çekip çıkarırken kandilci terastaki iki sütunun arasında sabahlamıştı yine. Dişbudak ormanının ilk sırası kavrulduğundan bu yana, kandilleri yakmayı da unutuyordu söndürmeyi de. Ne yağları takviye ettiği vardı ne fitilleri düzelttiği. Bu yanık et kokusu. Bu mıh sesleri. Günlerdir sürüyordu.

Kaç kişi çalışmıştı Roma'nın tapınaklarında dün, ondan önce ve daha da önce? Günlerce mıhçılar bir çarmıhtan öbürüne koşturmuş, çok geçmeden elleri alışmış, halatçılarla tam uyum içinde çalışmaya başlamışlardı. Bir süre sonra coşkularını kaybetmiş, yorulmuş, bu kaçıncı diye saymayı bırakmış, sonunda hasta uzuvdan başkasını görmeyen hekimler gibi kurbanların yüzüne dikkat etmemişlerdi artık, sadece ellere ve ayaklara bakmışlardı. Çığlıklar da ortak bir sese dönüşmüş, alışılmıştı. Bütün bunları yaparken mıhçı terlemiş, halatçı yorulmuş; her biri susamış, acıkmış, müsait bir zamanda az ötede yemek molası vermiş, bir çalının dibine çömelerek hacet gidermiş, sonra kaldığı yerden devam etmişti işine. Kan içmekten toprak boğulmuş, duman solumaktan dişbudak ormanının ciğerleri tıkanmıştı. Yine de bitmemişti. Denizin kumları, okyanuslar, gezegenler kadar alev almış dağlar. Kendi akkoruyla beslenen bu ateş yıllarca yanacak gibiydi. Seller çekiliyordu sonunda, yangınlar sönüyordu. Vebanın cinayet hızı nihayetinde yoruluyor, en asabi savaşlar bitiyor, depremler duruyor, yanardağlar teskin oluyordu. Ama bu, kendi içinde birinden diğerine uyanılan kanlı bir rüya gibi bitmiyordu. Tiber kendi halinde akıp duruyordu oysa ve kış sabahı doğarken gökyüzünde harikulâde renkler beliriyordu.

O renklerin tülünde kalın boynu, geniş omuzları, kafes göğsü, iki adama yetecek boyu, kalas gibi kolları, kütük cesametinde bacakları, salkım salkım kasları ile cellât Yanardağ ekibiyle göründü. Halk çoktan yığılmıştı. Halatı germek için bir bacağını uzatmış, dizinden kırdığı diğerinden güç alan askere takıldı gözü kandilcinin. Başını sütunlardan birine yasladı, ateşi besleyen cellâda iki meslektaştan birinin, diğerinin sanatını inceleyen gözleriyle değilse de uzun uzun baktı. O da şu cellât gibi ateşe dair terbiye almıştı. Terastan sallanarak indi kandilci. Ruh da değildi beden de değildi. Attığı adım adım değildi. Ne gözlerine göz denebilirdi ne de bakışları bakıştı. Ve munis alevlerin ustası maddesi olmayan ateşin böyle bir uğultu çıkardığını hiç işitmemişti.

Oysa Faustina kendisini bırakmış, direnmeye gücü yok, sadece gözleri var, bakıyordu ve yarısı buradaydı ruhunun, yarısı burada değildi. Yine de Faustina, sair zamanda parmağına diken batsa yaygara koparacak olan şu genç kadın, nefes yerine ateş solurken ürkütücü tahammülüyle, yorgunluktan bitap düşmüş cellâdını da şaşırtıyordu ve yüzünü göklere kaldırarak kendisini de kurbanları arasına kabul ettiği için Tanrı'ya şükür, İsa'ya şükran ediyordu.

Yanlış öğretiyordu ruhun bedenden ayrı bir varlığı olduğunu ağzında geveleyen filozoflar. İşte Faustina'nın bedeni alevden yarılırken, kandilciyi de kıvrandıran şey ruhun geçirgenliğinden başka ne olabilirdi ki? Işıklar içinde yükselen kadının ruhundan kandilci, kendi ruhuna bir şey geçtiğini hissetti. Elini Faustina'nın ateşine batırsa ve geri çektiğinde akkor halinde ışıdığını görse şaşırmazdı artık.

İşte o zaman kandilci, Faustina'yla birlikte yeryüzünden mesafelerle ölçülemeyecek kadar yükselirken bedenini geride bıraktığını zannetti ama çok geçmeden bedeninin de yükseldiğini fark etti. Cismi ruhlaşırken ruhu da cisimleşmişti. Gökyüzünün haritasında seyyarelerle aynı hizadaydı. Yıldızların çivilerinin çakılı olduğu en yüksek kubbeye ermişti. Her biri kendi güneşi etrafında dönen sa-

yısız gök cisminin güzergâhı üzerinde yürümeye başladı ve ölümsüz ruhların süzülürken boşlukta bıraktığı izlere karıştı.

Dönüp aşağı doğru şöyle bir bakınca kandilci, gecenin sakinliği içinde kendi kürelerinin perdelerine çarpa çarpa, hiçbir insan kulağının şimdiye kadar işitmediği güzellikteki tiz ve pes seslerin arasında usulünce dönen gezegenlerin arasında, çok uzakta bir nokta kadar görünen Yer'i seçti. Şimdi gözüne sonsuz evrenin isimsiz bir cüzü olarak görünen bu dünyada yaşıyordu kandilci ve her şey de orada yaşanıyordu. Oysa mekânın dünyevilerin anladığı manada artık olmadığı mıntıkalara ulaşmıştı. Bu göksel noktadan bakınca alelâde zamanın dışına çıkmış, zamansızlığa varmıştı. Oluyor yoktu orada, oldu yoktu, olacak yoktu. Olay bile yoktu. Sadece oluş kalmıştı geriye, onun da artık bir anlamı yoktu. Acının anlamı yoktu çünkü acıyor yoktu. Her şeyin aynı zamanda olduğu duygusunu kandilci bizzat tecrübe etti ve doğanla doğuranın aynı memeden süt emmesine de aynı muameleyi görmesine de artık hayret etmedi.

Bir ateş yatağının dibinde kandilci birin çoktan, doğrunun eğriden, ışığın karanlıktan, sükûnetin kargaşadan, dairenin diğer bütün şekillerden, tekin çiftten sıyrılıp ayrıldığına tanık oldu. Dünyanın dışındaki karanlık ve onu aydınlatan ışıkla kaynaştı. Hem bu hem o olan, hem ikisi hem hiçbiri olan-olmayana karıştı ruhu, bedeni. Hem hayatın hem ölümün hem de bunların dışında var olan bilmediğimiz diğerinin -ölümsüzlüğün- bilgisine de hissine de erdi. Aynı ateş yatağının dibinde çift ile tek, iç ve dış, açık ile kapalı, Faustina ve evren, yer ile gökler, görünen ve görünmeyen; hepsi bir ve bütün olmuşlardı. Kandilci de denizde damla, rüzgârda uğultu, ağaçta yapraktı. Dilde kelimeydi, felsefede önerme, ırmakta kol, ana ile kucak, buğday ile başak. Hem seyredilendi şimdi hem seyreden, hem etken hem edilgen. Özne de oydu nesne de. Fail de oydu meful de. Ayna da oydu yansıma da. Mağara ve idea. Gök de oydu, güneş de yörünge de. Hem hiçbir şey katmıyordu o bütüne varlığıyla hem yokluğuyla bir şey eksiltiyordu ondan. Tüm de oydu parça da. O da yıldızlardan biriydi. Kaderi o gün olup bitenlerle

düğümlenen ve çözülen yedi kişi, biri kendisi ve meşe ağacının altında Kehribar kulaklarını şimdiden dikmişti.

Askerlerin buyruğu o sırada işitildi. Kayalar ah almıştı oysa, dumanı en boğuk en yoğun çıkan ağaç incirdi. Sorsalar böyle için için, burkula burkula yanmayı ister miydi?

"Adınız batsın," dediğinde sesi fısıltı değil bir feryat olarak kopmuştu kandilcinin. Askerlere sırtını döndü, gün ortasında elinde tunç bir kandille tekrar terasa çıktı. İki sütunun arasına, her zamanki yerine son kez oturdu. Kandillerin ve alevin ustası koynunda büyüttüğü ateşi tanıdığını sanırdı oysa ateşten soğumuştu. O zaman bu munis kandil alevinin şu koca tapınağı yakabileceğini de anladı. Bu da o kadar büyüyebilirdi. Sadece bir hamle. Yetecekti. Palmiye ağacından tavanlar, akağaçtan kapılar, yalancı çınardan söveler, Lübnan sedirinden kolonlar tutuşacaktı. Taş yanmasa bile çatlayacaktı. Mermer kırılacaktı orta yerinden, sütunlar kararacaktı. Büyük bir duman sinecekti tapınağın üzerine, günlerce kül ve lav yağacaktı. Tek hamle sadece. Haydi!

Tunç kandili zincirinden salladığı gibi sütuna doğru savurdu savurmasına ama ne tapınak tutuştu ne mermer ateş aldı. Kandilci Feliks cirmi kadar bile yer yakamamıştı. Tuncun tok bir sesle çarptığı kabartmada diş geçirmiş sırtlanlar, bir ceylânı kimi boynundan kimi sağrısından kimi kuyruğundan çekiştiriyordu hâlâ. Ceylânın boynunda yeni bir yara açılırken, kandil yarası, kristalli doku göz göz ayrılmış, alttaki çirkin tuğla gövde açığa çıkmıştı, kandilci bu şekli bu yeri unutmasın, bir dahaki görüşünde tanısın diye. Aşağı indi, Tiber kapısına doğrulacaktı ki buyruk geldi. "Başrahip seni çağırıyor. Çok öfkeli."

Huzurda dikildiğinde, kandilci, "Sen sormadan ben söyleyeyim," dedi başrahibe. "Doğrudur, askerlerin emrine uymadım, alevlerini harlamadım, ateşlerine odun taşımadım. Herhangi bir mazeretim yoktu, bilerek ve isteyerek öyle yaptım. Kurban da kesmeyeceğim

listedeki günüm gelince, tütsü de yakmayacağım. Haberin yoktur, tapınağını yakmaya da çalıştım."

"Bu nasıl söz, ne cüret!" diye kükredi başrahip örtüsünü alnına doğru çekerken. "Bir başrahibe böyle hitap ettiğine göre tanrıların gücünden şüphe mi duyuyorsun?" "Şüphe mi duyuyorsun?" diye sormuştu. Bir kez kaybolup da bulunan şeyin yitmeye eğilimi vardır. Ama sözü geri almak mümkündür belki.

"Şüphe duymuyorum," dedi kandilci. Ben açıkça onların hiç olmadığını söylüyorum. Sen neye inanıyorsun bilmiyorum ama gökkuşağının renklerine bürünmüş ispinoz kuşu var ya, onu görünce senin sözde tanrı odanda duymadığım huşûyu duyuyorum. Duysun bunu duyacak kim varsa. Ben tapınak kandilcisi Feliks, dünya benim için yeniden yaratıldı, ben de yeniden yaratıldım ve yaşamaya başladım. Hem yeni de değil, uzun zamandır böyle bu."

"Anlaşıldı," dedi başrahip. "Susturun." Askerlere döndü. "Zindana atın, kumandana da haber verin."

Başrahip "zindan" dese de doğumhanesi ve morgu olmayan tapınağın zindanı gibi zindancısı da yoktu ama kandilci çok geçmeden kendisini depolardan birinde karanlığın ortasında buldu. Değirmen taşı, ayaklı kazanlar, buğday çuvalları arasında taze bir koku yüreğini ferahlatabilirdi bir parça, gözleri karanlığa alışınca askerlerin daha bu sabah henüz sağ dişbudak ağaçlarının gözünün önünde kabaca biçim verdiği kütükleri tanımasaydı.

Bir halat yığınının üzerine oturup ellerini kucağına bırakırken şimdi ne olacak, diye düşünmedi bile. Ne olsa ne olacaksa umurunda değildi -neyse ne-. Yine de neden sonra tıkırtıya kulak kabarttı ve aralanan kapıdan elinde bir mumla gölge gibi içeri süzülen hekim çömezini tanıdı. Her an her şeye gülmeye hazır, dünya yansa bir kalbur samanı yanmaz Julius bambaşka bir yüze sahipti şimdi.

"Sen," dedi kandilci. "Nasıl girdin buraya?"

"Bilirsin benim dilim tatlıdır," dedi Julius. Kapıda dikilen nöbetçi ne de olsa asker değil rahipti. "Şimdi bırak bunları Feliks. Fazla vakit yok, sen hemen şimdi kaçmalısın. Yarın neler olacağını ikimiz de biliyoruz." Bir an sustu. "Ben buna dayanamam."

"Biliyorum," dedi kandilci, vaktin kalmadığına da Julius'un dayanamayacağına da. "Ama buradan nasıl çıkarım? Hem çıksam bile anında yakalanırım."

"Bilirsin," diye yineledi çömez. "Ben bu tapınakta kimsenin bilmediği şeyleri bilirim. Buna gizli kapılar, geçitler, yollar dâhildir ve merak çoğu zaman iyidir. Bir kere şu örtüyü başına çekeceksin

-kendi örtüsünü uzatıyordu-, uyku odalarına ineceksin. Falan kapıyı iteceksin, dehliz boyunca yürüyeceksin, filân geçitten geçeceksin ve kendini tapınağın dışında, köprünün başında bulacaksın. Ne yapacağına gelince işte onu bilemem. Gerisi senin talihine kalmış. Ama durma, arkana bile bakma."

O zaman kandilci ataların dediği gibi ateş olmayan yerden duman çıkmadığını ama bazı ateşlerin duman çıkarmadan da yandığını, ki onlar çok derin ateşlerdir, anladı. Adalı hekim çömezine döndü. Sağ omuzundan öptü arkadaşının ve sol omuzundan. Sağ kirpiklerinden ve sol kirpiklerinden. Yağlı ter kokusunu doya doya içine çekti. Sarıldığında ellerinin zor kavuştuğu sırtı sıvazladı.

Dedi ki "Kardeşim ben gidiyorum."

Öbürü dedi ki "Yolun açık olsun kardeşim, beni unutma."

"Hatırlarım," dedi kandilci, "unutmam" demesi gerekirken. Hatırlamak, unutmamaktan daha vefalı bir kelimedir.

Köprü başının telâşında gözlerine kadar çekilmiş bir örtü hepsi birbirine benzeyen rahiplerin arasından kolayca sıyrılıp geçmesine yetiverdi kandilcinin; bir el bütün gözleri bağlamış, onu gecenin rengine boyamış değil idiyse. Arkasına bakmadan koştu köprüye doğru, Julius'un dediği gibi. Ama tam yarıya geldiğinde o da azatlı köle Vitalis gibi geri döndü, taş kesmekten korkmayarak. Yanaklarına yaş, göz yuvalarını ağrıta ağrıta sızdı. Tapınağın üzerinden duman tütüyordu ama kandilcinin çıkarmak istediği yangının dumanı değildi bu. İlle de kalbinin vuruşuna denk, damarlarındaki kanın akışıyla aynı hızda, içinden sessizce değil yumruğunu boşlukta sallaya sallaya, taşlarını yuvarlayarak akan Tiber'in sularına baka baka, kendisinin bile tanımadığı perdesi çatlak, rengi kırık, büklüm büklüm boğulan bir sesle, gücünün tükendiği bir nefesle dedi ki:

"Ey tapınak, ey mermer sütunlar, ey sunak; şu avlu şu çatı, içinde hiçbir şey olmayan yalancı oda, umarım bir gün siz de alevler içinde kalır, ateşler içinde yanarsınız ve umarım ben de

bunu görecek kadar yaşarım." Roma'ya ancak onun ateşinde yanan biri böyle bir ateş libası biçebilirdi.

Ateşten libasın sahibi nereye doğru gittiğini bilmeden koşmaya başladı. Lâkin daha köprüyü bile geçmeden sandaletinin bağcıkları açılmıştı. Korkuluklara yaslandı nefes nefese. Dengede durmaya çalışarak sağ dizini karnına doğru çekti, ayağına doğru eğildi. Duygulu bir ressam onu böyle görse şeklini ebedileştirebilirdi ama şimdi sadece gerçek vardı, o da canhıraştı. Uğraşmaktan vazgeçti sonunda kandilci, sandaletinin tekini suya doğru fırlattı ve kış toprağının üzerinde yeniden koşmaya başladı. Ayağı şimdiden acımaya başlamıştı, böyle giderse çok geçmeden aksayacaktı. Yine de bu genç beden ormanda geyik avcının önünden nasıl kaçarsa Roma'dan öyle kaçtı. Nereye? Şimdiye kadar gittiği en uzak iki yerden biri Ostia diğeri dağlardı. Ostia Roma'nın ama dağlar hiç kimsenin. Yamaçları tırmanmaya başladı.

Önce uzun bir gölge düştü toprağın üzerine, oturmuş dinlenen kandilcinin kendi gölgesinin yanı başına. Kandilci keşke bilse, sırf bu keskin gölge doğsun diye güneşin iki bulut arasından kendini gösterdiğini. Bulutların penceresinin neden açıldığını bilemezdi ama gölgenin şeklinde bile kandilci dört kuvvetli bacağın üzerinde yükselen kayık biçimli sağlam gövdeyi, uzunca kuyruğu, güçlü beli, kavi boynu; büyükçe bir üçgeni andıran başın ucundaki küt burnu, tepesindeki iki kulağı seçebildi. Gölge yaklaştı ve kandilci yine o gölgeden tanıdı sırtından doğru omuz başında dikilenin ne olduğunu. O da oturmuş, kandilciyi süzüyordu.

Gözleri yoktu gölgenin gerçi ama sahibi kulaklarını kırpıştırıyordu hafifçe ve kuyruğunu sallıyordu sakin sakin. Bir süre birbirine karışan bu gölgeleri seyretti kandilci, hangisinin nerede başladığı nerede bittiği belli değildi. Sonra başını geri çevirdi ve kendisinden önce azatlı kölenin, gezginin, yontucunun karşılaştığı şeyle karşılaştı; merakla yüzüne dikilmiş kestane rengi, içli bir çift göz, dostane bir bakış. O zaman Kehribar'ı tanıdı. Köpek köpeğe benzer ama bu başkaydı ve dağlarda karşılaştıkları ilk gün olduğu

gibi bugün de kibardı. Sükûnetinin içinde bir görevi tamamlamak için gelmişti galiba çünkü önüne düşmek için sessizce emanetinin kalkmasını bekliyordu. Süleyman değildi, anlamazdı hayvanların dilinden kandilci ama bu açık açık "Haydi," diyordu. Peki!

Cellât eğiliyor, açı hesaplıyor, yakından bakıyor, uzaktan bakıyor. Bir hekimin tecrübesiyle hareket ediyor ve ara sıra elini kaldırarak kalabalığı susturuyor. Kehribar'ın ardınca yola revan olmuş olmasaydı kandilci tanırdı bu cellâdı, hani Şifa Tapınağı'nın hekim odasında anatomi dersi almıştı. Yazıcı kölenin ise anatomi dersinden haberi yoktu ama başını retorun yüzüne doğru kaldıran genç yargıcın bir gün bu çatılmış çakılmış ağacın gölgesinde soluklanıp soluklanmadığını merak edebilirdi. Kavak mı? Meşe mi? Servi mi?

"Bir pişmanlığın var mı retor?" diye seslendi genç yargıç kanayan ağacın dibinden. "İstersen şimdi bile kurban kesebilirsin. Ölmeyebilirsin."

"Bak bakalım, genç yargıç," dedi retor, sesi henüz yeryüzüne aitti. "Bak bakalım, hangisi daha büyük? Benim ölme isteğim mi senin yaşama arzun mu?"

"Öleceksin," dedi genç yargıç. "Bu besbelli. Ama madem geveze birisin, giderayak sana bir sorum daha var. Sen ölürken tanrın nerede? Bak etrafına, bunca insan onun uğruna bu kadar acı çekerken, tanrın nasıl sessiz kalıyor? Ve eğer Nasıralınızın bahsettiği gibi tanrınızın suyu ateşinden, merhameti öfkesinden çoksa, iyiliği sınırsızsa bunca zulüm onun kanına neden dokunmuyor? Kızıldeniz sadece Yahudilerin Musa'sı için mi yarılıyor? Tanrın nerede?"

"Tanrı nerede biliyor musun genç yargıç?" dedi retor. "İşte orada. Ateşin üzerindeki bu masumla birlikte acı çekiyor, şununla da. Onların içinde bu acıyı onlarla birlikte çeken biri var ve böylesi bir acı eğer O, burada, omuz başlarında olmasa dayanılmaz. Tanrı

üç yüzyıl önce Golgotha tepesinde, kulu ve peygamberiyle birlikte çektiği gibi şimdi de acı çekiyor."

"Öyleyse onun çektiği acı daha büyük olmalı," dedi genç yargıç, sesi alaycıydı.

"Öyle," dedi retor. "Öyle olmasaydı, Tanrı'nın acısının bizimkinden daha büyük olduğuna inanmasaydım," bir an bile durakladı, "ona inanmazdım. Ben de ondan razı olmazdım. Bütünüyle masum hem de habercisi olan birinin çektiği böylesi bir zulme sessiz kalan Tanrı'ya kim inanırdı? Oysa genç yargıç, bak inananları öle öle geliyor."

"Böyle giderse kökleri kuruyacak ama."

"Kurumaz," dedi retor. "Bağlıları, her kası seğirerek acıdan bilincini kaybederken bile, neden diye sormuyor çünkü. Tanrım, böyle bir dünyayı yaratmayı nasıl içine sindirdin diye sitem etmek yerine bu perdenin ötesini berisini görüyor. Dirilişe inan genç yargıç, sana son öğüdüm bu olsun. Eğer tekrar diriltecek olmasa, Tanrı, bunca işkence çekerek ölen masum Peygamberinin hesabını veremezdi."

Bir daha var olmayacaktı bu adam, konuşmayacaktı, anlatmayacaktı. Oysa ne kadar kanasa da gözlerinin gördüğü gerçeğe, baktığı yere dair kelimeleri vardı onun. Yazıcının gölge renginden tanıdığı ve adlandırdığı şeylerin gerçek isimleri. Retorun ağzında son birkaç kelimenin yalpalayarak döndüğü işitildi. Kelimelere aşina olan yazıcı bile anlamadı bu başkalaşmış, kendinden kopmuş dili ama o kelimeler olmak istedi.

Oysa kelimeler çeşit çeşittir. Kötüleri de vardır. Forum'a, panolara, sütunlara asılan yüzlerce afişin biri Efendi Naso'nun evine, yazıcı kölenin şimdi önünde dikildiği kapının sövesine böylesi kelimelerle çakılmıştı: "Gladyatör Oyunları." İmparatorun zahmet buyurup seyrini beklemediği gösteri fermanlara, mahkemelere, infazlara karışmış, takvimi kaymış, bugünlere kalmıştı neticede.

Bu afişin üzerine kaderlerin kelimeleri Simonides gibi köle olan bir yazıcının muntazam harfleriyle işlenmişti. Fildişi mühreyle

pahalı papirüsü perdahlanmıştı önce meçhul yazıcı. Her harfi hakkını vererek çekmişti. Ancak sağ kolunun üzerinde bir ırmak gibi ilerleyerek bileğini sızlatan ve işaret parmağının üzerinden çıkıp giden o sancıyı hissedince yazıya değil kaleme bakmıştı. "Ey kalem, nasıl akıttın mürekkebi ve sen ey kâğıt nasıl tuttun, dağıtmadın?" Dememiş miydi? Dememişti.

I. demişti onun yerine meçhul kâtip: Arenanın ovalinde resmigeçit, selâmlama ve yemin.

II. demişti: Öğleye kadar vahşi hayvan dövüşleri.

III. Öğle yemeği. İzleyiciler öğle yemeklerini yerken infazları da seyredebilirler. Toplam olarak dokuz kişi. Ağır suçlulardı bunlar ve kurban kesmeyi reddeden dinsizler de aynı gruptaydı.

IV. Programın en önemli bölümü öğleden sonraya bırakılmıştı âdetlere uygun olarak. Gladyatör dövüşleri. Çifter çifter isimler sıralanmıştı ve hangi teçhizatla hangi kıyafetle dövüşecekleri. Son sırada "Kardeş Kardeşe Karşı", bunlar da Hristiyan'dı. Bütün dövüşlerin ölümüne olduğu iri harflerle uyarılmış, bir de son not eklenmişti. "Kardeş Kardeşe Karşı"nın sonunda galip gelene bir şans daha verilecekti. Tütsü de sunabilirdi kurban da kesebilirdi.

Gökyüzünün rengi sönerken ve kendinin olmayan harfler gözünün önünden akarken kelimenin görülür, işitilir, dokunulur hiçbir şeyden geri kalmadığını ilk kez anladı yazıcı köle. Bir şeyin haberi ile kendisi arasındaki mesafenin geniş bir uçurum olduğunu sanırdı oysa. Kelimelerin içindeyken yaşadığının ne olduğunu anlamamıştı, gece boyunca dövüştüğünün kim olduğunu gün ayınca anladı. Maddesi vardı kelimenin ama bu dehşetin adı yoktu. Onu hangi kelime ile adlandırsa ya aşınmış oluyordu ya bir yanından eksik kalıyordu. Yeni bir kelime icat etmek gerekliydi şimdi, ona da yazıcı kölenin gücü yoktu. Kelime de kalp gibi kendini onarmıyordu. Onun başına geldi, ben kelimesini bulamıyorumdu.

O öfkeyle uzandı panoya yazıcı köle. Görsün bir çift gözü olan. Arena programını yırttı, parçalarını buruşturdu, sokağın ortasına fırlattı. Bir de tükürdü üzerine. Eşiği aştı, eve girdi. Roma'yı, bu

ateş kokan şehri terk etmeden önce taş masasının başına geçti ve Hanımefendi Sabina için bölük pörçük birkaç satır yazdı. Değil mi ki yazıcı köle Simonides gidecek, Hanımefendi Sabina kalacaktı. Gel dese gelirdi belki ama bunu hiç bilmeyecekti.

Belli ki bu aciz köle senin yaşamın boyunca yanında olamayacak. Belki ölümünde başucunda olurum.

Sırtından başladı yazıcı kölenin üşümesi. Ürperti omurgasının üzerinde ilerledi, omuzlarını sardı ve en kıymetli yerine, ellerine ulaştı. Yine yazardı kış karanlığı böyle erken bastırmasaydı. Mum çoktan tükenmişti. El yordamıyla birkaç cümle daha. Olsun. Ben yazayım, varsın okunaksız olsun.

Muazzez güzelliğin sahibesi Hanımefendi Sabina, yazıcılar zamanı yazıyla ölçer. Kalan son ışıkta birkaç satır daha yazabilirim. Gece kuşu ötmeye hazırlanmakta. Bilmem ki bir daha sabaha erer miyim harfleri birbirinden ayırmak için, bir daha eser miyim? Rüzgâr ruh cihetinden bir daha gelir mi, yoksa o da küser mi?

En kalıcı mürekkeple yazdıklarım bile gün gelir silinir Hanımefendi Sabina. Öyleyse bütün bunları hatırlayan biri olmalı. Biz unutsak bile bizi unutmayan biri vardır.

Harflerin de iyileri kötüleri vardır. Şu yazdığım yazı, çektiğim harf adına yemin ederim ki Hanımefendi Sabina, hiçbir şeyden pişman değilim. Ne sana duyduğum aşktan ne de inandığım Tanrı'dan.

Zifiri karanlık çökünce elin yordamı da kalmadı. Yazıcı köle kalemi bıraktı. Aklına geleni zihniyle kâğıdı arasında kaybetmekten korkmuştu bunca zamandır. Ama hiçbiri kaybolmamıştı. İlk kez bu karanlıkta son cümlelerini kâğıda geçiremeyeceğini ve unutacağını anladı. "Hanımefendim Sabina," diye mırıldandı, bu kez yazmıyor doğrudan söylüyordu.

Dağılmış bir şeyi onun ancak eski halini bilen biri bir araya getirebilir. Yine de arıtabildik kelimelerimizi

dehşetli hatıralarından. Yoksa Tanrı'dan yeni kelimeler yakarmamız gerekecekti.

Neden sonra yerinden doğruldu yazıcı köle. Son bir kez baktı Hanımefendi Sabina'nın balkonuna. Çıplak sütunlarda bir mumun ışığı bile titremiyor. Hanımefendi Sabina en güzel uykusunda mı uyuyor? Yoksa o da kâbus mu görüyor? Bahçede kiraz, nar, incir ağaçları kuru dal kesmiş. Rüzgâr soğuk. Halbuki Simonides bu bahçenin baharına bakarak söylemişti:

Yazıcı köle, Hanımefendi Sabina'yı sabah serininde bahçenin ağaçları arasında yürürken bir an görünce, bütün gün kızgın taşlardan bile üzerine iyilik ve güzellik fışkırır. Hanımefendi Sabina bunların hiçbirini bilmez oysa. Tepeden tırnağa duru sular kadar masumdur. Bu satırlar bütünüyle yazıcı köle Simonides'in avuntusudur.

Hanımefendi Sabina'ya Övgüler'i taş masanın üzerinde bıraktı yazıcı köle, nasılsa bu evde okuma yazma bilen tek kişi Hanımefendi Sabina'ydı. Platon yazmasını ise gömleğiyle göğsünün arasındaki kesesine sıkıştırdı nedense. Gecenin son karanlığında evini sessizce terk ederken yazıcı kölenin ardından bakan Efendi Naso oldu. "Dur," demedi, peşinden koşmadı, bir sitem bile geçmedi içinden yaşlı adamın. Açık kalan kapının demir sürgüsünü indirirken gözlerini sildi usulca. Yazıcı kölesi yazısını kaybetmişti. Doğuştan şanslı Efendi Naso bundan böyle her ayak sesine kulak kesilerek, "O mudur," der miydi? Derdi. Ama işittiği, yazıcı kölesinin ayak sesi değil Colosseum tentelerinin gıcırtısı oldu.

Tiber köprüsüne doğru koşarken -nereye gittiğini o da bilmiyordu- asabi bir muhafızın kamçısından kurtulmak için son anda kendini yan tarafa attı yazıcı köle. "Çekil!" Yine de arabanın kafesli kasasına bir an için dehşetle göz attı ve meşalelerin aydınlığında bile gördüğü şey, mermere oyulmuş bir sahne gibi zihnine kazındı. Birazdan arenaya çıkacak iki kişi.

Biri hayli yapılı. Dövüşmeye alışkın kollarına, sol yanağını dudağına kadar kesen kılıç izine ve mavi gözlerine bakılırsa barbar

paralı askerlerden biri olduğu pekâlâ düşünülebilirdi. Ama bu arabada olduğuna ve sırtındaki ucuz ketene bakılırsa kurban kesmeyi reddetmişti. İrkilmeden ölüme yürüyecek biri. Yazıcı köle mahkemesinde hazır bulunmuş olsa barbar yüzbaşıyı hatırlardı. Ama bu daha ilk karşılaşmaları. Diğerine gelince? O kadar narin ki. Onu her görende uyandırdığı esinle, Buğday Başağı.

Güçlü olan, sekinin kenarına kaymış, sağ eliyle parmaklıkları kavramış, tek koluyla bile sarabilmişti kıymetlisini. Buğday Başağı ise sığındığı geniş göğüsün, başını bıraktığı güçlü omuzun üzerinde sarsılırken ne itaatsiz bir askere ne de bir dövüşçüye benzer bir yanı vardı. Dizleri bir çocuğunki gibi bitişikti ve o dizlerin üzerindeki eller incecikti. Çocukluktan henüz çıktığı çağda bir çiviyi sedir ağacına çakan marangoz çırağı peygamberin ellerinin gölgesini merak etmiş olabilirdi. Gözleri kapalıydı fakat ucu örgülü sarı saçları şahit ki onun da gözleri barbar yüzbaşınınki kadar maviydi ve bütün varlığını seslere vermişti.

Bu arabanın her defasında dolu gidip boş döndüğünü bile bile kaderinin kapısına doğru ilerleyen biri gündelik hayatın en sıradan gürültüsüne nasıl kulak kesilir? Onu nasıl harikulâdeye çevirir? Şu öten horozun hiçbir şeyden haberi yok naraları Tiber'den gelen mavnacılar gibi ama her biri Buğday Başağı'nın ruhuna balmumu levhayı çizen bir kalemle kaydoluyor. Gözlerini açsa şu genç kızın elbisesinin mavi çiçeklerini görecek. Yazıcı köleyi ise hiç görmeyecek.

Sonsuz evrenin kum tanesi kadar bile hacmi olmayan üç cüzü Colosseum kapısında karşılaşmışlardı ve üçü de kendi kaderinin dönüm noktasındaydı. Buna bir işaret bırakmak şarttır. O zaman yazıcı köle gayriihtiyari, kesesindeki tek sikkeyi kaşla göz arasında arabanın içine fırlattı. Aynı akçe aynı yazıcı kölenin kesesine iki kere de girebilir üç kere de, ta ki yaşamın örgüsünde şu kafesin parmaklıklarından geçsin, barbar yüzbaşının ayaklarının dibine düşsün, bu zamandaki son evini bulsun.

Yazıcı köle Tiber köprüsüne doğru koşarken araba Colosseum'un seyircilere değil seyredilenlere ait kapısına dayanmıştı bile. Günün ışımasına biraz daha varmış, mahkemelere de infazlara da oyun-

lar sebebiyle ara verildiği için ayak takımı, kuru kalabalık çoktan kapılara yığılmış; bando takımı, cellâtlar, askerler yerlerini almış. Kusurlu sikkenin üzerinden gözündeki vuruk iziyle Colosseum'a doğru bakan imparator çoktan ayrılmıştı Roma'dan ama senatörlerin, Vesta bakirelerinin teşrifi yakındı. Kehribar ise meşe ağacının altında, kulaklarını şimdiden kabartmıştı.

Yazıcı köle kesif karanlığın ortasında onun önce gelişini duydu. O da korktu; yerinden kalkmak, koşmak, gelen her kimse ondan kaçmak istedi. Oysa neşeli bir nefes onun da kulağının dibinde esmişti çoktan, burnuna, genzine doluvermişti. Nefesten çok nefes nefese demek daha uygun olurdu buna ve yazıcı köle görmüyordu ama gelen onu görüyordu. Bilmemek bilmekten daha tahammül kırıcı, elini kaldırdı yazıcı köle, karanlık boşlukta nefesin sahibini aradı. Elinin ayası iki kulak arasını bulduğu anda tutulmuş da salınmış derin bir soluğun sesini duydu. Sert, pürtüklü bir dil elinin üzerini yaladığında bunun bir köpek olduğunu anladı.

Ağır bulutlar biraz aralansa, yıldızlar ışığını salsa, ay parlasa, ya da güneş bugün biraz erken doğsa, yazıcı köle görebilirdi iri cüssesi ne kadar ürkütücüyse derin derin bakan kestane rengi gözlerinin o kadar şefkatli olduğunu. Merhametli bir köpekti bu ve en kibar haliyle, "Senden bana, benden sana bir kötülük gelmez," diyordu. Kör olmak gerekti bunu görmemek için. Yoksa bu koca baş yazıcı kölenin omuzuna yaslanmaz, sonra kocaman ağır gövde olduğu yere devirmezdi kendisini. Emanetinin ayaklarının ucuna kıvrılmaz ve onun dinlenmesini beklemezdi.

Çok geçmeden köpek tekrar ses verdi. Bu artık nefes değildi. Kısık, derin, anlık bir iç çekişi. Nazik bir uyarı.

"Haydi. Şimdi yol vakti."

Meşe ağacının altına vardıklarında gecenin koyu bulutları dağılmış, berrak gökte kış güneşi parlamaya başlamıştı. Çobanı tanımıyordu yazıcı köle ama gezgin de yontucu da azatlı köle de kandilci de hemderdi, dindaşı, kaderdaşıydı ve belli ki çoban da aynı ateşte kavrulmuştu. Altı kişi olmuşlardı ve Kehribar'a bakılırsa

bir getireceği daha vardı. Herkesin bir sırası, Kehribar'ın kendine özgü bir zamanı vardı ve o bahsedilmiş zaman şimşeklerin çakmasıyla başladı. Bir uçurum vadisinin üzerinden, çatallanan yıldırımı çoban ayan beyan görse de bu kadar mesafeden ne esen rüzgâr fark ediliyordu ne deprenen yer hissediliyordu.

Kehribar meşe ağacının altına en son barbar yüzbaşıyı getirdi. Eski yüzbaşı yol boyunca hızla koşmuş, yamaçları kolayca tırmanmış, bana mısın dememiş ama an gelmiş, o güçlü beden bile soluklanmak istemişti. Yüzündeki asabi gülüş olmasa bedenini kamçı gibi kesen bu soğukta bile bir askere yaraşır soğukkanlılıkla güneşli bir bahar günü sırtını bir kayaya yaslamış dinleniyor sanılabilirdi. Ne de olsa acelesi yoktu ve kaybedecek bir şeyi kalmamıştı kuru canından başka. Oysa hayret, kemerine sıkıştırdığı sikke düşmeden, yitmeden bunca arbedeyi atlatabilmişti.

Çıplak toprağın üzerine uzandı barbar yüzbaşı. Uyandığında oracıkta bir an için sızdığını sandı oysa ay doğmuş, yıldızlar çıkmıştı çoktan. Gözlerini göklere dikti. Hayalî çizgiler çekti çifte yıldızların arasına eski insanlar gibi. Şekiller çıkarttı, isimler taktı:

"Şu kovulmuş, lânetlenmiş Yüzbaşı Geta, şu Buğday Başağı Alica."

Az ötede büyük bir köpeğin vücudunu kıvırmış, kuyruğunu gövdesine sarmış uyuduğunu o yıldızların, küçülmeye başlamış ayın ışığında fark etti barbar Yüzbaşı Geta. Bir süre bu uykuyu seyretti. Ne zaman gelmişti ve uykusu hafif yüzbaşı onun gelişini nasıl duymamış, nasıl uyanmamıştı?

Çok geçmeden köpek, gözlerinin önce birini açtı sonra diğerini. Hiç kıpırdamaksızın, sadece gözlerini döndürerek etrafı kolaçan etti. Sonra ayağa kalktı. Yanaklarını, kulaklarını, gerdanını savura savura iri gövdesinin boyun-kuyruk ekseni etrafında silkelendi. Ön ayaklarını yere yapıştırıp uzattı, arka ayaklarından önce birini sonra diğerini gererek bütün vücudunu esnetti. Ağzını kocaman açarak iki çenesinin arasından görünen dişleriyle, diliyle, damağıyla, damağındaki lekeyle uzun uzun esnedi ve usulca yüzbaşıya yaklaşıp eğilmek yerine onun, kendi yüzüne eğilmesini bekledi.

Yüzbaşı onun iri cüssesiyle çelişen bir nezakete sahip olduğunu gözden kaçıracak biri değildi. Boynundaki tasmaya bakılırsa bu, sahipli bir köpekti.

"Haydi," dedi. "Gidelim, bir sahibin var besbelli."

Rüzgâr sırtını tararken köpek sakince yürümeye başladı. Kafilesine katılacak son insanoğlunun gelmesini ve bu kez onun kendisine, "Haydi gidiyoruz," demesini beklemişti.

Meşe ağacının altında toplanmış altı kişiden kiminin barbar yüzbaşıyı daha evvel şöyle böyle görmüşlüğü vardı. Forum'daki listenin sayfalarına uzanan bir el, hamam inşaatından belli belirsiz bir hayal işçi. Kimi duruşmasında hazırdı kimi de onunla hiç karşılaşmamıştı. Yazıcı köle ise Colosseum kapısında, bir mahkûm arabasının kafesleri arasından gördüğü bu simayı duru bir rüya gibi hatırlamıştı. Üzerinden sadece bir gün geçmişti ama sanki asırlar önceydi. Bir de o zaman ham ketenler vardı barbar yüzbaşının sırtında, şimdiyse kendi üniforması.

V. HALKA MS 303

ATEŞ BAŞI

Meşe ağacının altında yedi kişiydiler şimdi. Kehribar üç gün boyunca vakti saati aksatmadan, yolu şaşırmadan, kokuyu unutmadan, çehreyi karıştırmadan gidip gelmiş, her emanetini diğerlerine bu yapraksız ağacın altında katmıştı. Kimi pençesiyle, kimi nefesiyle, kimi uykusuyla, kimi gölgesiyle karşılaşmış, altısı da erdemli köpeği bir yanından bir yönünden, isminden değil vasfından tanımıştı. İsmini sahibi söyledi. "Kehribar." Böyle zarif bir ismi olsa da iri pençelerini, kalın boynunu, çevik belini, güçlü göğsünü her biri görmüş bilmişti. Durgun su gibi berrak gözleriyle her birinin yüzüne ayrı ayrı bakmış, henüz atlatılmamış dehşetin rengini, şu yara bereleri, şu çatlamış dudakları, yarılmış topukları görmüş, her birinin son bir kelimesi kaldığını anlamıştı ve onun da ağacın altında şimdi uslu uslu uzandığına, kulak çevirmediğine, bıyık titretmediğine bakılırsa geride bir emaneti kalmamıştı.

Çoban, "O halde gidelim kardeşlerim," dedi. "Burada kalmamız artık tehlikelidir." Neticede Roma nezdinde her biri bir infaz alanını dolduracak kadar suçluydu ve çoban da suç ortakları olmuştu.

Hiç kimse itiraz etmedi bu teklife, vesveseli azatlı köle bile nereye demedi. Altı kişiden her birini kendi uçurumundan şimdilik çekip çıkaran mukaddes ipin ucu çobanın çıkrığında birbirine dolanmışsa dağlar kadar güvenilesi bir yanı da olmalıydı onun ve çoban da farkındaydı bu altı kişinin kaderine yedinci olarak bağlandığının.

"Düşün önüme," dedi. "Daha doğrusu ben önden gideyim ki siz beni takip edin. Ne de olsa dağları sizden iyi bilirim."

Bilgisi sağlamdı çobanın ama dağları ondan daha iyi bilen biri vardı. Öyle olmasa esneyen, gerinen Kehribar çobandan önce yerinden doğrulur muydu? "Haydi," der gibi yeniden her birinin yüzüne bakar mıydı böyle? Nitekim kiminin kolunun altına girdi kimini burnuyla itti. Kiminin yanında yöresinde dolandı durdu, kiminin yüzüne doğru kısık bir sesle havladı. Altı kişi cihetinden ise emanetlerini buraya kadar sağ salim getiren kılavuza bundan sonra da güvenmemek için hiçbir sebep kalmamıştı. Neticede arkadan iten önden çeken ele hepsi uymuş, bir köpeğin arkasına düşüp Roma'nın bu kadar uzağında bir meşe ağacının altında toplanmışlardı.

Hepsinin derleyip toplayıcısı bu kez de öne geçti. Buz gibi bir kış gününde etekleri çalı dikenlerine takıla takıla tırmandılar dar patikaları. Böyle terlemeseler çok üşüyeceklerdi. Bir süre sonra kayalar üzerlerine eğildi, ayakları her an kayacak gibiydi. Yine de Kehribar havayı koklayarak, tehditkâr uçurumların kıyısından sarkmadan, soğuk ve rutubetli ormanların derinine dalmadan, gün ışığının sızmadığı tehlikelere bulaşmadan götürdü kafilesini. Bazen yanlarında yürüyor, aralarından geçiyor, eteklerine, teki yok sandaletlerine dolanıyordu. Bazen ağırdan alıyor, arkada kalıyor, ille de gözden kaybetmeden takip ediyordu yedi insanoğlunu. Bazen de dili bir karış dışarı sarkmış, koşuyordu. Uçuyor denemezdi ama o süratle ayaklarının dördü önce bir noktada toplanıyor sonra açılıyor, sırtı bir kamburlaşıyor bir uzuyordu. Kuyruk da bu toplanıp açılmaya eşlik ediyor, bir kıvrılıyordu kendi üzerine kelep gibi, bir uzuyordu kamçı gibi. Kehribar arayı çok açtığında bir tümseğin üzerine oturup geride kalanların kendisine yetişmesini beklerken kuyruk, yayıldığı yerde bir o yana bir bu yana hızla soğuk toprağı dövüyordu. Kuyruğun sahibi biraz asabi. "Kaybolan olmasın." Emanetleri ne zaman bir yol ayrımında kararsızca dursa, hemen yetişiyor, bir süre her iki tarafı kokladıktan, hafızasında kalan hatıraları tazeledikten sonra şaşmaz bir bilgelikle yollardan birine sapıyordu kafilesini menzile selâmetle götürebilsin diye.

Duygulu bir ressam onlara uzaktan baksaydı bir köpeği tek sıra halinde takip eden yedi kişi görebilirdi ve bu yolları Roma askerlerinin de bildiğinden endişe edebilirdi. Alçaktaki ovaları atının kulakları arasından seyretmeye alışkın komutanlardan biri peşlerinde olabilirdi şimdiden. Nitekim geride ayak izlerinin kalıp kalmadığını barbar yüzbaşı merak etti. Döndü ve geçtikleri yollara şöyle bir baktı. Bir el göklerden uzanmış, sanki izlerini silmişti. Onca yolu sanki birer gölge olup yürümüşlerdi.

Lâkin gölge de olsalar iyice yükseldiklerinde patikalar bitti. Geriye sadece dağın kendi engebeleri arasında bir görünüp bir yok olan keçi yolları kaldı. Karşılarında duvar gibi yükselen bir kayanın insan boyundaki fundalıklarla kaplı eteğinde o da tükendi ve köpek kendi etrafında bir daire çizdi. Başını kaldırarak havayı kokladı bir süre ve fundalıkların perdesi arkasında kaybolmadan önce dönüp kafilesine bir daha baktı. "Neden durdunuz? Haydi!"

Kayanın bağrında mütevazı bir kapı gibi açılan daracık bir geçidi sık çalılıkların arkasına geçebildiklerinde fark edince azatlı köle "Bu yol çıkmaz, söner gider," diye söylense de "Güvenin Kehribar'a kardeşlerim," dedi çoban. "Güvenin, önce Tanrı'ya sonra onun bizim için görevlendirdiği kuluna. Yol iz bilen bir kılavuzumuz var bizim." Yine de bu yeri, ikiye yarılan Kızıldeniz gibi önlerinde açılan geçidi yadırgamayan tek canlı köpekleriydi. Sorgusuz sualsiz yazgıya teslim, yargıya muti.

Taşlık zeminde çınlayan güçlü pençelerinin, mahmuz tırnaklarının sesine bakılırsa zaten Kehribar çoktan ilerlemişti. O sesi takip ederek yedi kişi, birbirine iyice yanaşmış iki kaya duvarın arasında uzanan ılık koridorda bazen başlarını eğerek, bazen omuzlarını büzerek, bazen dimdik yürüyerek bir süre gittiler. Bazen düpedüz süründüler. Zifiri karanlığa gömüldükleri de oldu tökezledikleri de ama Kehribar'ın ayak sesleri gibi nefesi de hiç tükenmedi. Zaten kulaklarının içinde çınlayan uğultu sayılmazsa işittikleri tek ses buydu, yedisi de nefesini tutmuştu.

Neden sonra geçidin ucunda beliren zayıf kış aydınlığı gittikçe kuvvetlendi, iki kaya birbirinden hafifçe uzaklaşırken mukavim bitkiler sağlı sollu başlarının üzerinden sarkmaya başladı. Açık havaya çıktıklarında gezginin nefesi hâlâ yarımdı ama azatlı köle derin bir nefes aldı. Geçitten çıkar çıkmaz dağın bağrında bir balkon gibi yayılmış genişçe bir düzlüğe varmışlardı çünkü. Suyu soğuktan ağırlaşmış bir dere az uzakta aksa da tek kol halinde kaynayan güzel ve temiz bir pınar hemen yanı başlarındaydı.

Köpek önce uzun uzun su içti. Kafilesindeki yedi kişinin yüzüne ayrı ayrı baktı sonra ve olduğu yere çöküverdi. Ön ayaklarını uzatmış, başını kollarının üzerine bırakmış, sırtını bükmüş, kuyruğunu gövdesinin etrafına sarmış, toplamıştı. Yol buraya kadar, benden bu kadar'dı. Yedi kişi soğuk toprağın üzerine aynı anda yayıldı, atacak adımları kalmamıştı ve kılavuzlarına bakılırsa menzile varmışlardı. Hemen karşılarında dimdik bir duvar gibi yükselmeye devam eden dağın koynundaki bir mağara ise açık bir göz gibi onlara bakıyor ama Kehribar'la bakışıyordu. Bir köpeğin burnuna, kulaklarına, gözlerine, hislerine ve hatıralarına sahip olmayanların bulamayacağı kadar saklı bir mağaraydı bu ve bir insanoğlunun onu daha önce gözleriyle görmüş olmasının imkânı yoktu.

"Bu dağları iyi bildiğimi sanırdım," dedi çoban hayretle. "Ama ne böyle bir kaya geçidi ne de böyle bir mağara olduğunu daha önce fark etmiştim. Kimseden de işitmedim."

"İnsan gözüyle fark edilecek bir yer değil bu," dedi gezgin. "Başka bir bakış başka bir görüş gerek bunu bulmak için." Bir köpeğin hatırladığı yolları sadece kendisi bilir.

Yerin altında da nehirlerin aktığını, göllerin durduğunu ancak dağlarda yaşayan biri tahmin edebilirdi. Ama bütün bu coğrafyaları bilen bu kez çoban olmamıştı. Köpek, kuyruğunu hafifçe sallıyordu ve uzakta, bir inşaat maketi gibi görünen Roma'nın kandilleri yanmış olsa da dağ henüz aydınlıktı.

"Biz Roma'yı görüyorsak Roma da bizi görüyordur," diye endişelenmek azatlı kölenin aklına gelse de böyle bir güzergâh Roma

askerlerinin meşhur haritalarına işlenmiş değildi. Yine de şehre doğru baktı azatlı. Çok uzakta, küçülmüş de olsa oradaydı. Tapınaklar, saraylar ve üzerinden hafif bir duman tüten Colosseum dimdik ayaktaydı.

"Roma unutmaz," dedi çok tanıdık birinden bahseder gibi. "Muhafızlar bizi aramayı bırakmayacaktır. Ararsa da bulacaktır."

"Hele geceyi şu mağarada bir geçirelim. İçerisi ılıktır, korunaklıdır," dedi çoban. "Yarın bir yol düşünür daha uzaklara kaçarız. Heybemde biraz ekmeğim var, biraz peynirim. Biraz da zeytinim."

"Azığımızla bu gecelik iktifa edelim. Sabah olunca içimizden biri şehre gider. Kimseye görünmeden yiyecek bir şeyler alabilir belki." Bunu söyleyen gezgindi.

"Ama önce bir ateş yakalım," dedi çoban. "Çok soğuk. Gece daha da soğuk olacak." Yolun teri, yorgunluğun ateşi dinmiş, tepelerinde bumbuz bir rüzgâr esmişti.

"Bu ateş Roma'dan görünmez mi?" diye sordu azatlı köle.

"Görünmez. Baksana mağaranın ağzı bizim durduğumuz yere göre ne kadar aşağıda kalıyor."

Yedi renkle yapılmış bir resmin son düzeltme izleri, yedi farklı kalemle yazılmış bir hikâyenin son cümlesi gibi bir araya gelmiş, mağara ağzında yaktıkları büyük ateşin etrafında halka kurup oturmuşlardı şimdi. Roma'nın yangını yedi kişiyi yoldaş kılmıştı ve hepsi aynı gece aynı rüyayı görmüş olmasa da yüzleri aynı ateşe dönüktü. Hepsine bir can borçluydu Roma, hepsinin ondan bir alacağı vardı. Günlerdir tanık oldukları dehşet aynı, hepsinde aynı hasar kalıcıydı.

"Kardeşlerim," dedi azatlı köle, uzun bir sessizlikten sonra. Yüzü gibi sesi de bir parça sakinleşmişti. Bağdaş kurmuştu, sırtını şöyle bir doğrulttu. "Ne tuhaf! İki ırmağın birleşmesi bile yeteri kadar harikulâde bir hadiseyken biz yedi ırmak nasıl da böyle birleştik, bir araya geldik? Hepimizin edecek ortak bir duası, görülecek rüyası olmalı. Bizi bir araya getiren Tanrı'ya şükürler olsun, elçisinin adı

daim kılınsın. Hepimiz aynı şeyden kaçıyoruz, kurban da kesmeyeceğiz, tütsü de sunmayacağız. Ve mademki bir mağaranın ağzında yanan ateşin başında toplanmışız ve mademki önümüzde uzun, soğuk bir gece, ne getireceği belli olmayan bir sabah var o halde önce birbirimizi tanıyalım. İçimizde daha önce tanışmış olanlar da var birbirini hiç görmemiş olanlar da. Hatta itirazınız yoksa önce ben kendimi tanıtayım. Azatlı bir köleyim ben. Senatör Zosimus'un azatlısı Vitalis. Rahip Baraday'ı savunan bir konuşma yaptım."

"Tapınak kandilcisiyim ben, Feliks. Tiber adasındaki Şifa Tapınağı'nın kandillerini yakardım yakın zamana kadar. On dokuz yaşındayım ve hayatımın hatırladığım kısmı ada tapınağında geçti. Roma nezdindeki suçuma gelince işkence tezgâhı altında ateş yakmayı reddettim ve tapınağı yakmaya kalkıştım." Bir an sustu, sonra ekledi. "Ama başaramadım."

"Ben bir lâhit kopyacısıyım," diye başladı yontucu -kendisini hâlâ kopyacı sanıyordu-. "Adım Linus. Efesli Linus. Geride bıraktığım beşli heykeli, beş yontucunun infazına yakılmış bir ağıttan ibaret."

"Ben yazıcı Yunan köle Simonides. Arena afişini yırtıp parçaladım."

"Gördüğünüz gibi ben bir çobanım, Fazelis. Uykusuz çoban diye anılırım. Sonradan bulmadım, hep buradaydım."

"Ya sen?" dedi azatlı köle, barbar yüzbaşıya. "İçimizden bazısı mahkemende hazırdı, aldığın cezaya tanıktı. Nasıl kurtuldun? Seni buralara kadar hangi fırtına savurdu?"

Böyle bir gecede insan kaderdaşlarına en derin sırrını açabilir, kendi dileğini bir diğerinin dileğine ulayabilir, onun ettiği duaya neyi yakardığını sormadan âmin diyebilirdi. Barbar yüzbaşıysa yüzünde yansıyan alevlere bakıyordu sadece sabit gözlerle. Koca bir dağ gibi oturuyordu, yürüdüğünde koca bir çınar oluyordu. Bakışlarında yaralı bir aslanın öfkesi, mızraklanmış bir filin kini vardı ve onun bir kez olsun doyasıya gülüp gülmediğini merak edebilirdi bu yüze bir kez bakan. Çünkü asker çehresinde alışıldık çizgilerin ötesindeki kasvet, üzerinden tüten kara duman ezelden beriymiş gibiydi. Sıkılmış çenelerinin arasından ciğerden gelen,

boğuk, yaralı bir nefes işitildi. Gezgin gibi azatlı köle de üstelemedi. İkisi de bilirdi ki en çok susan en yaralı olandır.

"Peki ya sen?" Azatlı köle barbar yüzbaşıyı geçmiş, gezgine hitap etmişti.

"Görüyorum ki," dedi gezgin. "Kendisini tanıtan herkes mesleğini belirterek başladı sözüne. Kaderim benim de baba mesleğinin yoluna yordamına uygun yaşamamı isteseydi sözlerime mor kumaş boyacısıyım diye başlardım. Ama öyle olmadı. Şimdi bir meslek adı arasam gezgin herhalde en doğrusudur ama ona da meslek demek bilmem ne kadar uygun olur? Neden burada olduğuma gelince bunu biriniz hariç hepiniz biliyorsunuz."

İçlerinde çoban hariç onun bir taşın üzerine çıkarak anlattıklarının hiç olmazsa bir kısmını dinlemeyen neredeyse yoktu. Forum'da, pazar yerinde, tapınağın merdivenlerinde, Colosseum'un önünde, bir ırmak teknesinde karşılaşmışlardı onunla. Hepsine dokunmuştu gezgin, hepsinde bir ateş yakmış, var olanı harlamıştı. En tekinsiz niyeleri cevaplamıştı halinin diliyle. Lâkin geçmişini bir Tiber teknesinden inen yazıcı köleden başka kimse merak etmemişti, sanki havariler devrinden beri hep böyle gelmiş böyle geçmişti. Oysa onun da bu ateşin başına kadar esen uzun bir fırtınası vardı. Bir zamanlar iki ağacın gölgesi arasına sıkışıp kalmıştı ve becerip o gölgeden çıkamamıştı.

"Öyleyse anlat," dedi azatlı köle gezgine. "Ak saçın ve sakalın yalan söylemiyorsa içimizde benden daha yaşlı olan tek kişi sensin. Üstelik en uzaktan gelen de sensin. Anlat, nedir seni yollarda sürüyen, nefesini tıkayan şey? Anlatırsan dinleyecek altı kişi var burada."

"Anlatması zordur," diye mırıldandı gezgin. "Ben ilk anda birbiriyle ilgisiz gibi görünen bambaşka ırmaklardan akarak geldim. Anadan babadan böyle görmedim. Benim hikâyem çok uzundur, iç içe açılıp gecelerce süren çöl masalları kadar da çetrefilli."

"Anlat lütfen," dedi yazıcı köle saygıyla. "Ateşin başında gece de uzun."

"Anlat," dedi yontucu. "Hiçbir şey diğerinden ilgisiz değildir."

Gezgin bir müddet sustu. Sessizliğin böylesi bir hikâyenin ya tamamı bittikten sonra görülebilirdi ya da henüz başlamadan. İnsan, dünya yaşamının son gecesinde yükünü dökmek ister. O da öyle yaptı. Çıtırdayan dallar gibi köz kesmiş kütüklerden yükselen dumana da uzun uzun baktı. Ölüme yakın duranların gözlerinden okunan bir sükûnetle kelimeler ağzından ağır ağır dökülürken sırrını kendisiyle birlikte bu mağara mezarına gömmek yerine açmaya başladı.

Dağılmış, savrulmuş, sonra toparlanmış bir sesle, "Tanrı'nın ve İsa Mesih'in şanı gönüllerimizde daim olsun," dedi. Daha ilk cümlede derin bir nefes alamamıştı. "Şu ateşin başında oturanlar esenlik içinde olsun. Denizin hikâyesi vardır. Çöller ise masal anlatır. Benim gençliğim o masalı aramakla geçti. Bana kalsa bulduğumu sonsuza değin unuturdum, ama aldığım alamadığım her nefeste kendisinden kaçtığım şeyi hatırlıyordum."

GEZGİN AL-MİNA'NIN HİKÂYESİ

Özgür bir Roma vatandaşı olarak Sur kentinde doğmuş olsam da baba cihetinden Fenike soyuna bağlıyım, annem ise Suriyeli bir kadındır. İsmime gelince, Al-Mina, en eski dedelerimin doğduğu yerin hatırasına atfen bu isimle anılırım. Bilmeyenler vardır diye hatırlatayım, Al-Mina, Antakya'da Asi nehrinin denize kavuştuğu yerde kurulmuş bir liman şehrinin adıdır.

Kuşaklardır zenginliğinin kaynağı mor boya üretimi olan Sur şehrinde geçti çocukluğum ve ilk gençliğim. Mor kumaşlar hakkında biraz bilgisi olan herkes bunların en iyisinin Sur'dan geldiğini bilir. Doğu Akdeniz'e kıyısı olan her şehir bu morun peşindedir ama en iyisi Fenike'nin mirası olan coğrafyada çıkarılır. Zaten Fenike de mor ülkesi demektir.

Mor boya imal eden ve erguvan kumaşları gemilerle Roma'ya ihraç eden büyük bir işletmenin sahibi olan babam tarafından aile mesleğinin vaat ettiği bütün bilgilere sahip olarak yetiştirildim. İlâveten bir müddet ilim irfan da tahsil ettim. Lâkin babamın ve dedemin damarlarında Fenikeli atalarımın denizci kanı dolaşsa da bende ne o kandan ne o sevdadan eser vardı. Ben babasının değil Suriyeli bir kadın olan anasının oğluydum. Çölün çocuğuydum, onu daha görmeden önce masalından dinleyen, efsanesinden öğrenen. Bu, öğrenmenin en tehlikeli biçimidir oysa. Çünkü bir şeyi kendisi olarak görmeden önce hayallerinizde şekillendirmişseniz gördüğünüzde iş işten geçmiş demektir. Bir çöl önüne geleni nasıl yutarsa, en ufak bir hatayı bile görürden gelirse bana da yaptığı bu oldu. Oysa yolcuyu yolundan etmek için usulca yer değiştiren kum tepelerinin sesini henüz işitmemiştim. Kum fırtınalarından

haberim yoktu. Bilmiyordum ki orduları yutan çöller beni mi kayıracaktı? Çölün kaprisini ben aradım, o gelip beni bulmadı. Ben kendi ayaklarımla gittim. Çöle adım attığımda ufukta parlayan yıldızın Satürn olduğundan ise habersizdim.

Bunlar henüz olmadan önce bir gece yorgun babam, artık köşesine çekilmek için işliğin başına geçmemi istediğinde, "Senin dileğin benim için emirdir ey baba," dedim. Oysa dikenli deniz salyangozlarından ibaret yarı canlı bir tepecikten henüz tiksinmiştim.

Babamın ısmarladığı kumaşları almak üzere gittiğim Antakya'dan daha o sabah dönmüştüm. Nehrin iki yanında kurulmuş bu şehir, tapınaklarıyla, çarşılarıyla, meydanlarıyla, gece kandillerle aydınlanan caddeleriyle bana imparatorluğun en güzel şehri gibi geldiyse de -Roma'yı henüz görmemiştim- dönüş yolu boyunca aklım çölün gecesinde, gecenin sesindeydi.

Kendi şehrime, Sur'a yaklaştığımı ise sedir ormanlarını, hurmalıkları, bir yamaca yaslanmış düz damlı, toprak rengi evleri daha görmeden imparator adına dikilmiş porfir mil taşını görünce anladım. Neticede mor boya üretiminin başşehri imparatoruna da mor renkli bir yol taşı adamıştı. Burnuma gelen ağır kokuya ise Sur şehrinde alışamamış tek kişi herhalde bendim. Boya kazanının ya da salyangoz teknesinin başına geçmeyen çok az kişi vardı Sur'da ve şimdi size hikâyesini anlatan kişi de onlardan biriydi.

Atölyeye girmeden önce kumsalda oturdum. Çok sıcak bir yaz günüydü. Ağır ağır esen, tembel tembel köpüklenen dalgaların sesini dinlerken kıyıya vurmuş bir deniz salyangozunu elime aldım. Kabuğun ağzından uzanan yumuşak ete parmağımın ucuyla dokundum. Geri çekildi içgüdüyle, canı vardı. Yüzlerce türü olan bir klandan sadece üç çeşidinin mor renk içermesi bana kaderin bu zavallıya oynadığı bir oyun gibi geldi. Oysa yedi kıvrımlı ve dikenli helezonunun içinde kendisini emniyette sanıyordu. Üstüne üstlük düşmanlarına püskürteceği bir de mürekkep boyası vardı. Ama insan zekâsını hesaba katmamıştı. İnsan bu, üstüne gitmeyi sever.

Nasıl bir zekâ dikenli deniz salyangozunun Sirius yıldızı göründükten hemen sonra toplanması gerektiğini keşfetmişti meselâ? Nasıl bir zekâ onun savunmasız yaşamına tam o anda el koyabilmiş, soyunun devamına göz dikebilmişti? Kim denizlerin dibine kadar burnunu sokarak yeni yataklar arayabilmişti onları da kurutmak üzere? İnsan zalimdir, bunu insandan başkası düşünemezdir.

Salyangozu kumsalı sıvazlayan dalgalara doğru fırlattım ve atölyeye doğru yürüdüm burnumu tıkayarak. Kıyıdaki ahşap tezgâhların başında sıralanmış çekiççilerin ise ne kokuya ne de yeknesak gürültüye aldırdıkları vardı. Bu gürültü gibi ellerini tam kararında tutmaya, içindekini ezmeden kabuk kırmaya daha çocukken alışmışlardı. Onlar boyayı iyice emmiş, mordan geçip siyaha dönmüş ellerinden, yarık tırnaklarından tanınırlardı. Bu durumda Sur şehrinde ellerinden tanınmayan tek kişi de bendim.

Eli çabuk bıçakçılar çekiççilerden devreden salyangozun boynunun tam altındaki damarı tek hamlede çıkarırken içindeki özütün tek damlasının bile ziyan olmamasına dikkat ediyorlardı. Zira en büyük salyangozdan çıkan bile hepi topu birkaç damlaydı. Bu büyük dikkate rağmen öyle hızlı çalışıyorlardı ki bir bıçakçının sağ eli yeni bir salyangoza uzanırken sol eli kalan gövdeyi, öncekilerin şişirdiği yığının üzerine fırlatıyordu.

Can damarı çıkarılsa da bir süre daha canlı kalan yumuşakçalardan oluşan muazzam bir yığın güneşin altında kendi yapışkan salyasına bulanmış, kasılmaya devam ediyordu ağır ağır devinen yekpare bir gövde, küçük, canlı bir tepe gibi. Bunun bazen bir gün bir gece devam ettiğini bilmez değildim. Gün doğarken işbaşı yapan bıçakçılar dün bıraktıkları yığını şekli değişmiş, az öteye kaymış bulurlardı. Hâlâ kıpırdayanlar olurdu aralarında hâlâ ölemeyenler.

Kaç salyangoz vardı bu canlı tepede? Şu işlikte kölelerden hiçbiri sayı saymayı, Roma rakamlarını yan yana koyarak toplama çıkarma yapmayı, çarpmayı bölmeyi bilmezdi ama su katılmamış bir ipek kaftanı boyamak için en az on-on iki bin salyangoz gerektiğini babam gibi ben de bilirdim. Acaba imparator mor bir kaftan giymesi için on binlerce canlının evinin başına yıkıldığından, henüz diriyken

can damarının çıkarıldığından haberdar mıydı? İpeği için haşlanan böceğin ve boyar salgısı için damarı çekilen salyangozun sırtından çıkardı imparatorun kaftanı. Devasa olansa kırık kabuklardan arta kalan küçük dağlardı.

Bu dağları dışarıda bıraktım ve boya atölyesine girdim. Perde perde buhar arasında, kazanların başında, kaynar suya girip çıkan ağır tokmaklarıyla bir görünüp bir kaybolan terli köleler gözüme Spartacus'un isyancıları gibi görünmedi. Defalarca kaçtığını uyaran meşhur *K*'lardan biri alnına dağlanmış olanlar bile sonunda kaderine razı olmuş, kaçmak, alnı yarasız olan diğerlerinin aklına bile gelmemişti.

Babamı sordum. Bir ölünün eline benzeyen ellerden biri imparatorluk teknesini işaret etti. Kraliyet moru üreten bir atölye dıştan içe doğru daralır ve en içte kala kala bir tekne kalır. Su katılmayan, kabuk boyası kullanılmayan bu teknenin küçüklüğü işletme sahibinin itibarının, boyanın kalitesinin teminatıdır. Bu, imparatorluk teknesidir. Babam imparatorluk teknesine bakıyor, tek damla boyanın ziyan olmaması için herhalde üç dört asır önce atalarının da yaptığı gibi köleleri, işçileri azarlıyordu. Beni görünce, yüzü aydınlandı, "Hoş geldin Al-Mina," dedi. "Gel bak, sana ne göstereceğim." Neşeliydi.

Boyadan henüz çıkmış iplik çilelerini ve kumaşları durulayan, sıkan, silkeleyen kölelerin arasından geçtik, kurutma avlusuna doğrulduk. Kızgın güneşin altında çardaklardan sarkan, tatlı bir rüzgârda ağır ağır dalgalanan; her tonuyla pembe, lâl rengi, eflatun, mor kumaşlardan süzülen yumuşacık, şeffaf, serin bir ışığın içinde durduk. Babamın soluğu tüy kadar hafif bir ipeği dalgalandırdı. Boyanın kötü kokusu birkaç yıkamadan sonra yok olacaktı ama denizin hatırası saf ipeğin henüz üzerindeydi. Bir iki adım daha attık. İyice perdahlanmış sedir ahşabından bir iskeletin önüne geldik.

Yan yana sarkan iki kaftanı işaret ederken, "Bak soyumun teminatı," dedi babam, keyifli olduğu zamanlarda bana seslendiği gibi. "Şu morun ihtişamına, saltanatına bak Al-Mina. Bu işte morun en

hakikisi en değerlisi. Sur şehrinin moru. Bizim morumuz." Boya iki kaftana yetmişti üstelik ve her ikisi de ikişer kez boyanmıştı.

Eserini hayranlıkla seyrederken hazdan cezbeye tutulmuş bir sanatkârın kelimeleriyle konuşuyordu babam. "Bunca yıllık mor üreticisiyim, böyle güzelini ben bile görmemiştim. Bu ikisi ancak Pers hükümdarlarına ve Roma imparatorlarına lâyıktır. Bunun dışında kimin eline geçse yazık olur."

Ah benim aziz babam. Mor renklerin en nadiri, en mükemmeli, en pahalısıydı ve bu haliyle elbette seçkinler içindi. Mor o kadar önemliydi ki düşen bir hükümdardan tacı ile birlikte mor kaftanı da geri alınırdı. İktidarın rengi kandı, o da erguvandı. Renklerin altını olsa mor olacaktı ve ben bile aynı tekneden çıkma bu iki kaftanın bu atölyede bugüne kadar boyananların en kıymetlisi olduğunu anlamıştım. "Daha güzeli olamazdı," diye fısıldadım.

"Olur," dedi babam, yüzünden erguvanın gölgesi ağır ağır geçerken. "Güzelliğin sonu yoktur. O halde bir yerde durmalı oğul. Biz burada durduk."

Onun isterse daha güzel bir mor, daha parlak bir renk, daha yoğun bir boya yapabileceğini biliyordum. Ama evet, bir adım sonrasında bütün emeklerin heba olacağı, çürümeden bir an önceki o sınıra vardığından korkarak bir yerde durmuştu.

Kurutma avlusundan ayrılırken "Kumaşlar dişidir," dedi babam. "Bu da onların melikesi."

"Morların Melikesi," diye mırıldandım.

Gülümsedi. "Morların Melikesi. Peygamber Süleyman'ın mabedindeki perde de herhalde böyle bir şeydi."

Akşam yemeğinde babam her zamankinden daha konuşkandı. "Al-Mina, gözümün ışığı oğul," diye başladı, bir yandan da buğulu bir üzüm salkımına uzanırken.

"Gördün bugün, ustasının elinden çıkma mor bir ipek kaftan ağırlığınca altın değerindedir. Ustasının dediğime bakma, usta bir ressam, usta bir yontucu şaheserini tek başına yaratabilir. Mükem-

mel şiir için bir şair yeterlidir. Ama mükemmel kaftan için pek çok ustanın iş birliği etmesi şarttır. Bunların her biri asırlardan bu yana kendi sırlarının mirasçısıdır. Sır, çünkü dalgıcın bildiğini damarcı bilmez, keskicinin bildiğini boyamacı. Demem o ki biri diğerine muhtaç olmadan bizim işimizde mükemmel sonuca varılmaz."

Kendi katı üzerinde geri çekilen bir ipek gibi hışırdayan dalgalara kulak verirken mor üzerine bu kadar uzun bir girişin ardından ne geleceğini merak ettim.

"Gerçi birbirinin aynı iki mor kaftanın dünya yüzünde olmadığı doğrudur," diye devam etti babam. "Ama yalnızca Al-Mina ailesinin ustaları, aradaki ton farkını sadece kendilerinin seçebildiği mor kaftanlar boyayabilir. Bu, çok nadir bir mükemmelliktir ve ancak bizim denizlerimizin derinliklerinden gelir. Bizim boyamız ne güneşte solar ne yağmurda akar. Aksine, güneş canlandırır rengini, su ise zaten ana vatanıdır. Al-Mina, sana bırakacağım miras imparatorluk kaftanı değerindedir."

O zaman anladım babamın bana bir söyleyeceği olduğunu. Yaz akşamında üzerimize sarkmış kandillerin ışığında aydınlanan yüzüne baktım. Tarihin uzak zamanlarından bu yana aynı saklı usullerle imparator moru üreten atalarının yazgısı iki kaşının ortasındaki çizgide açıktı ve aynı yazıyı benim iki kaşımın arasında, alnımın ortasında arıyordu. Oysa benim kanımca Fenike sahillerinde hâlâ babamın atalarının zamanından kalma dikenli salyangoz izleri vardı ve torunlar dedelerinden daha mutlu sayılmazdı.

İşte o zaman, "Senin dileğin benim için emirdir ey baba," dedim ama bir solukta ekledim. Biliyordum ki şimdi söylemezsem bir daha söyleyemezdim. "Baba," diye yineledim hitabımı. "Görüyorum ki mor boya teknesinin başına bir kez geçen oradan ancak yaşlılığın yüküyle ayrılabiliyor. Bana izin ver. Sadece bir yıl. Hevesim içimde kalmasın."

Heves! Beni denizden çıkan mor değil güneşten düşen çöl çağırıyordu. Gitmeye hazırdım, sadece beni porfir sınır taşının ötesine geçirecek bir sebep bekliyordum. Babama kalsa serkeş bir oğuldum

ben, bana sorsanız düşlerimin peşindeydim ve gençliğimin en harlı demindeydim. Babam bana önce kederli nazarlarla baktı. Her baba gibi onun da içinde mirasının değerini bilmeyecek bir oğulun endişesi vardı. Fakat limandaki gemicilerden dalgaların ve fırtınaların hikâyesini dinlemek yerine kervanların yolunu gözlediğimi bilmez değildi.

Kılavuzları, muhafızları, arka arkaya dizilmiş ve hiç bitmeyecekmiş gibi görünen develeri ile bir kervanın girdiği her şehir kadar Sur şehri de şenlenirdi. Yemen kılıçları, Şam hançerleri, Taif şarabı, zeytinyağı, tütsü çubukları, baharat, değerli taşlar, fildişi, tik ve abanoz keresteleri ile yüklü bu kervanları görmeye koşan herkes gibi ben de çıngırak seslerinin, deve homurtularının geldiği tarafa, kervanın konağına seğirtirdim. Roma'ya gidecek yük burada açılmazdı, yine de Sur halkı açılan kadarıyla yeterince oyalanırdı ve sonunda herkes bir balya içinde saklanamayacak kadar ortada olan köleleri seyretmeye, pazar yerine koşardı. Ben de köle pazarında bir süre oyalanırdım fakat onlar suskunlardı her daim. Zincirlerinin, bukağılarının altında konuşmaz, anlatmazlardı. O zaman geceyi gözlerdim ve her kervanda en az biri bulunan çölün masalcısının dilinin çözülmesini beklerdim. Çölde her şey eninde sonunda ya anlatır ya anlatılır. Beni de bir hikâyeye dönüştürerek anlatan biri çıkar mı ardımdan, merak etmeden ayrılırdım yanlarından ama aklım geride kalırdı. Şu kervanlardan birine katılsam ve bir de ben kendimi çöllere atsam.

"Sadece bir yıl," diye yineledim babama. "Daha fazlası değil."

İyi ve anlayışlı bir adamdı babam. Elinden gelse izin vermezdi, bundan o zaman bile emindim ama kendi gençliğini de kimse unutmaz. İçimde tüten ateşin sönmeyecek türden olduğunu o da bilirdi. Bir süre düşündü ve neden sonra "Git," dedi. "Beş adam al yanına, yalnız kalma. Bedevileri tanıyan, dillerini konuşan, âdetlerini bilenlerden olsunlar. Bir miktar mor kumaş ve tütsü, birkaç değerli taş da al. Ama sadece bir yıl. Tanımak istediğini tanı, yaşamak

istediğini yaşa, almak istediğin hevesi al. Geri döndüğünde aklın bir yerde kalmış olmasın."

Çok kolay evet dedim bu mukaveleye, çok kolay vaat ettim. Şimdi zannediyorum ki babam bile o kadar kolay geri dönmeyeceğimi biliyordu. Çünkü beni kendisine çeken şeyin bir kez eline geçirince bırakmayacağını kestirecek kadar görmüş geçirmişti. Öyle olmasa ayrılık sabahı bana o kadar sıkı sarılmazdı ve ne Fenikeli ne Romalı bir erkekten beklenecek şekilde gözyaşı yanağına sızarken, bir yıl gibi sınırlı bir ayrılığın vedası için yakışıksız kaçan bir cümleyi fısıldamazdı. Yorgun fakat görmüş geçirmiş sesi şu an bile kulağımda, "Dikkat et Al-Mina," demişti. "Sen çöllerde yapamazsın, bedeviler gibi yaşayamazsın. İçindeki hevestir ona kanma, kendini aldatma. Geri dönmeyi unutma."

Bu cümle bana ilk anda vesveseli ve yaşlı bir adamın öylesine söylenmiş, âdet yerini bulsun kabilinden uyarısı gibi geldi. Evet, elbette ben de yaşımın bütün deli kanıyla bir vaha suyunun başında çölün namdar güzellerinden biriyle karşılaşmayı, onun aşkıyla sınanmayı, Arap şairlerinin anlattıkları kadar kolay fakat bir o kadar tehlikeli bir fırsat anında onun omuzlarında yorulmayı, saçlarının arasında avunmayı hayal etmemiş değildim. Ama kanımca çölün yıldızını görmek, gecesinde yaşamak ve buna doymak için bir yıl yeterli bir süreydi. Nihayetinde, çapkın bir yeni yetmeydim ve bedevilerin keskin kılıçlarını, çevik atlarını bir gün bir gece at sürsem görebilirdim. Boynuma sarılan annem "Erken dön," derken ümitliydi fakat babamın bakışları oğluna son kez bakan bir babanınki gibi kederliydi.

Bu kadar vedalaşma ile yetindim, işliğin kapısına kadar çıkmalarını istemedim. Annem ve babam bu duygusal dileğe itiraz etmedilerse de kurutma avlusundan geçerken iki erguvani kaftan yolumu kesti. Tatlı bir esintiye kapılmış kumaşların kraliçesi, kendisini bürünecek imparatorun yolunu gözlüyor mu bilemedim ama bir an düşündüm, daha fazla değil. Nemini henüz kaybetmiş ipeğin serinliğini avuçlarımın içinde duya duya Morların Melikesi'ni kendime doğru çektim. Perdahlanmış ahşabın üzerinden hiçbir

yere takılmadan kolayca kaydı. Bir ırmak suyu gibi, ağır fakat yumuşacıktı. Katladım ve heybeme attım. Diğerine dokunmadım. Onca değerli taşı, ömrünü, varını benden sakınmamış olan babam mor bir kaftanı mı esirgeyecekti? Değil mi ki güzelliğin sonunun olmadığını kestirecek kadar bilgeydi.

Porfir sınır taşının yanında durdum, atımın alnını okşarken. Rüzgâr önden geliyordu, can çekişmekte olan dikenli deniz salyangozlarının kokusunu belli belirsiz duydum. Bundan ötesi sarı çöldü.

Sur'dan ayrılışımın üzerinden üç ay geçtiğinde çölün sıcağında kavrulmuş, ayazında donmuş, zorluklarıyla baş etmeyi, olmazsa onlara baş eğmeyi öğrenmiş, bedevi kabilelerinin kimince kovulmuş kimince misafir edilmiş, ateş başında masallar dinlemiş, sorulduğunda ben de Sur kentinden, Romalılardan, mor kumaşların nasıl boyandığından bahsetmiştim. Gerçi anlattıklarımın merak uyandırmak bakımından Saba Melikesi'nin şanına yaraşır bir yanı yoktu, sözüm Alâaddin'in lâmbasından çıkan cin gibi uyku kaçırmıyordu. Ama kabul edildiğim her kabilede sunduğum değerli bir taşın yüzü suyu hürmetine saygı görüyordum. Dahası, zengin bir Sur tüccarının oğlu olarak benim de mağrur babalar değilse de işgüzar anneler tarafından, kızlarıyla evlenmem, ister onlarla kalmam ister gelinimi alıp götürmem için ağzım aranmıştı bile. Oysa dört çölün ortasındaki Palmira'ya vardığımızda Sur kentinden onu hatırlamayacak kadar uzaklaşmıştım.

Kule mezarların arasından geçerek girdik şehrin kapısından. En ufak bir tepenin bile kesmediği dümdüz görüntüsünde sütunlu yolları, uzaktaki devasa tapınağı, tiyatroyu, kervansarayı, kısacası şehrin ihtişamını boydan boya seçebildim. Romalıların Zenobia dediği, Tedmur kraliçesi Zeynâb'ın bir zamanlar koruduğu ülkesi, çölün kolyesiydi Palmiyeler Kenti ama şimdi en fazla bir Roma şehri kadar güzeldi. Oysa kumun kendine özgü dalgaları, yaratıldığı gün nasıl idiyse bugün de öyleydi. Çöl bin yıl önce de böyleydi bin yıl sonra da aynı olacaktı. Şu kum ummanı yeryüzünün ilk gününde

vardı son gününde de olacaktı. Bana öyle geldi ki çöllerin ortasında olmasa Palmira bile böyle güzel olmazdı.

Birkaç gün sonra sabah vakti Mürre kabilesinden bir iz sürücüye güvenerek çölün en derinine doğru deveci şarkıları arasında yola koyulduk. Bu iz sürücü devenin ayak izinden sahibini, insanın ayak izinden şahsiyetini çıkarmakta mahirdi. O sahibin kadın mı erkek mi, genç mi yaşlı mı, çelimsiz mi cüsseli mi, şair mi tacir mi olduğunu anlasa da şaşırmazdım değil mi ki her akşam masallar dinliyordum.

Günler sonra bir vahaya yaklaştığımızda çölün üzerine billûr bir fanusa benzeyen akşam henüz iniyordu. Eğri hurma ağaçlarının arkasında birazdan, berrak lâcivert bir gece başlayacaktı. Gök kubbenin Nil renginde hafifleyip dağılan etekleri tepeye doğru yükseldikçe koyulaşıyor, incecik bir hilâl ufkun üzerinden sarkıyordu. Yıldızlar daha şimdiden serpilmişti semaya elmas parçaları gibi. Süha yıldızını en puslu gecelerde bile seçecek kadar keskin gözlerim göklerin arkasını görecekti neredeyse ve küstürdüğü devesinin gönlünü almak için türküler söyleyen bir devecinin sesi bile dinmişti. Günün sıcağı gecenin ayazına henüz dönmeden çöl taşlar kadar sessizdi ama benim bütün âzâlarım kulak kesilmişti. Yer değiştiren kumların, kumda sürünen yılanların, neredeyse yörüngesinde dönen gezegenlerin sesini işitiyordum. Bütün bu sessiz seslerin üzerinde, çölün Leylî'sinin sesini işte o sırada duydum.

Önceleri çok hafifti. Sonra belirginleşti. Atımdan indim ve sese doğru yürüdüm. Koca çölü bir sesin ardından geçtim desem yalan olur ama önümdeki kum tepeciğini aşınca bir serap gördüğüm doğrudur. Bir kadın dizlerini karnına doğru çekerek oturmuş, çıplak ayaklarını kuma sermiş, yıldızlı gecede çöle karşı şarkısını söylüyordu. Kendimi Lât'ın, Uzza'nın, Menat'ın değil; Jupiter'in, Merkür'ün, Minerva'nın da değil, adı unutulmuş ilk peygamberlerin zamanında hissettim. Çöl, zannettim ki yaratıldığı gece de bundan farklı değildi ve bu şarkı çölün de insanın da az evvel aynı ciğerden koptuğu o ilk nefestendi.

"O kim?" diye sordum usulca Mürre kabilesinden iz sürücüye.

"O mu?" diye geveledi ağzının içinde. "Sahara kabilesinden Raşida. Emirin kızı olmasa da onu herkes güzelliğinden tanır."

İz sürücünün onu tanımasına şaşırmadım. Neticede bütün kervanlar gibi göçebe bedevilerin de yolu aynı vahalardan geçerdi. Lâkin ılık bir rüzgâr benim ruhumu bedenime ularken iz sürücünün yüzünde kendisinden umulmayacak denli bilgece bir ifade belirmişti. Düşünceli bir şekilde bana, "Ondan uzak dur," dedi.

"Niye?" diye sordum cüretle. "Kabilesi çok mu savaşçı, kanımı mı dökerler, emir beni mi öldürür?"

"Benden söylemesi," diye yineledi iz sürücü. "Uzak dur ondan. Acımasızdır onlar."

"Neyin acımasızı?"

Bir cevap vermedi, verse de işitmezdim. İşitsem de önemsemezdim. Çünkü Sahara kabilesinden Raşida hâlâ şarkısını söylüyordu. Sabah olursa bu hurma ve palmiye bahçeleri gecenin ayazından gündüzün kavurucu sıcağına geçerken buğu, ışık ve gölge içinde kalacaktı ama bana bu şarkı ve bu gece sonsuza değin sürecek gibi geldi. Raşida'nın sesi nasıl da perdelere çarpa çarpa çoğalıyor, beni söyleyeceği son şeye götürmek için yolu açıyor. Sandım ki Raşida şarkısını söylerken çöl şarkı olmuş, kendisini söylüyor, sonra durup yine Raşida'yı dinliyor. Raşida çöl olmuş gece olmuş şarkısını söylüyor; bana ise apaçık, aşk yerden fışkırıyor. Çölde yağmur yok, üzerime aşk yağıyor.

Dinlediğim her şey, harlı zihinlerin eseri olan masallardı şimdiye değin. Şimdiyse rüyasına yattığım her şiir önümde açılmıştı. Aşk içinde kalmıştım. Efsanecilerin menziline vardığımı anladım. Menzil bir vahanın kıyısında karşılaştığımız bedevilerin en tekinsizinde, yüzünü çölün gecesine çevirerek yanık şarkısını söyleyen güzellikte, çölün gecesindeydi. Sesin gölgesi yoktu, olsaydı yıldız kuşaklarının altında Sahara kabilesinden Raşida'nın şarkısından çölün üzerine düşerdi.

Ne söylediğini anlamıyordum, ama onun bu şarkıyı böyle içli söylemesinin sadece benim bu çölden, bu vahadan geçmemle ilgili bir kaderin ilk kazası olduğunu sanıyordum, sanki ben buradan geçmesem bu gece böyle güzel inmez, bu şarkı böyle güzel söylenmezmiş gibi. Çölün gecesinin her zaman böyle indiğini bilmez, bu şarkının her zaman böyle söylendiğini tahmin edemez değildim oysa. Göklerden sıyanet edildiğine inanmak âşıkların âdetidir.

Ertesi sabah aynı sesin ardına düşmek için uyandım, gece gözüme girene uyku denebilirse. Suyun yolunu tuttum. Diğer kızların kınamasından korkmadan -kimsenin kimseyi kınadığı yoktu- su içmek bahanesiyle Raşida'nın yanına yaklaştım. Gözlerini gördüğüm anda su içmeyi unuttum. Yıldızlara şarkısını değil bana hitap eden sesini duyduğum anda ise aşkın tanışıklık olduğunu söyleyen filozoflara hak verdim. Bu sesi daha önce işitmiş gibiydim.

Bu aşkı şimdi duymaya başlamış olamazdım çünkü benim ruhum ve onun ruhu gibi çölün de ruhu ilk zamandan bu yana vardı. Öyle olmasa bunca zaman çölün bağrında yanar mıydım? Bedenim buradaydı ama ruhum çölün zamanı kadar genişlemişti. Geçmiş gibi gelecek de şimdi bu ruhun içindeydi. Ben ona hep âşıktım. Çöl masallarını dinleye dinleye harlanmış bir hayaldi ve onu karşıma çıktığı anda tanımıştım.

O tatlı şaşkınlığı örtmeye kalkışmasam da bir şeyler söylemek ihtiyacını hissettim ama sadece gülümseyebildim. Çünkü toprak testinin taştığına bakılırsa Raşida da beni bir yerlerden hatırlar gibi olmuştu. Bunu yaşadıysam artık yaşayacağım bir şey kalmamış demekti. O an ölsem gam yemezdim ama şimdi değil dedim tanrılarıma. Ben de her âşık gibi sonrasını, sonra daha sonrasını istedim. Büyük bir merakla girdim sırlı kapıdan içeri. Gördüğüm göreceğimin binde biriydi.

"Seni gördüm rüyamda Raşida," dedim.

Güldü. "Erkekler rüyalarında bütün kadınları görür."

"Sen rüyanda bütün erkekleri mi görüyorsun?"

Önceki gecelerini bilmem ama dün gece onun da rüyasında sadece beni gördüğünü bilmesem böyle ihtiyatsız bir soru sormazdım. Bana gelince, artık ondan başka rüya görmeyeceğimi anladım. Bir coğrafyayı sevmekle yanıp tutuşmuş, onu söndürecek değil daha ateşleyecek suyu aramıştım bunca zaman. Onu da çölün bütün hikâyesi yüzünde yazılı, bütün sırrı sesinde saklı bir kadının esmer elinde bulmuştum. Raşida çölün incisi, çiçeği, varsa gülü yoksa hanımeli, olan ve olmayan her şeyi. Çöldü Raşida, bense çöl hasreti. O yüzden onu öyle kolay sevdim. Kolay olmasa da severdim.

Saçları çölün pürüzsüz gecesiydi, gözleri yıldızlardan yansımalı, teni boynundan göğsüne hem kum fırtınası hem fırtına sonrası. Ünlü Arap masalcılarının betimlediği sevgililerin hepsi onun kaşlarının yayında düğümlenmiş, gerdanındaki bende mühürlenmişti. Gördüğüm şey, görmek istediğimden çok daha güzeldi. Hayalimde bile böyle bir güzellik belirmemişti benim. Yürüdü, halhallarının şıngırtısına kulak kesilirken, esmer bileğindeki dövmeyi, saçlarının ucundaki hardal boncuklarını seyre koyuldum. Neden sonra yolunu kesmek için ardından koştum.

"Raşida," dedim. "Ey çölün peçesi, aç bana güzelliğini. Seni şimdi benim kalbime koyan tanrılar onu orada tutacaktır. Sadakatimden şüphe etme ve bu başın kendisini senin yolunda fedaya hazır olduğunu aklından hiç çıkarma."

Yüzüme uzun uzun baktı. Ben Romalıydım onun nazarında, bir yabancı. Toprak testiyi omuzuna aldı, yine de giderken durdu, geri döndü, bana tekrar baktı ve gülerek uzaklaştı.

"Gidin kabile reisine, kendisini ziyaret etmek istediğimi söyleyin," dedim kölelerimden birine. "Sen de," dedim diğerine. "Hediyeleri hazırla."

"Hangilerini?" diye sordu kölem. "Hepsini," dedim. "Tütsüleri, kıymetli taşları, değerli kumaşları ve Morların Melikesi'ni."

Kölem duymadı ama ben, "Gidecek başka yerimiz kalmadı," diye mırıldandım. "Gelmem gereken yer burası, görmem gereken

burada, yaşamam gereken de." Ömrüm boyunca bir daha yola çıkmayacağımdan emindim. Fenike kıyılarının gemisiydim, çölde karar kılmıştım.

Keçi kılından yoksul bir bedevi çadırında emirin karşısına çıktığımda onun, aynı kabile içinde diriliğiyle canlıları, yaşlılığıyla ölüleri birbirine bağladığını anladım. Ağzından çıkan her sözün hüküm yerine geçtiği belliydi ve bu hüküm benim de yazgımın üzerine kolayca indi. Tek dizimin üzerine çöktüm diğerinden destek alarak. Tarihin katmanlarından süzülerek gelen kölece bir hareketle iki elimi taşıdıkları değerli yükle birlikte başımın üzerine kaldırdım hiç utanmadan, boyun kırarak yüzümü toprağa çevirdim. Morların Melikesi'ni ve değerli taşları ona sundum.

Pürüzlü bir ses "Kaldır başını yabancı ve kollarını daha fazla yorma," dediğinde yükümü onun çıplak ayaklarının dibine bıraktım.

Avucuna doldurduğu taşları tek gözünü kapatıp ışığa tuttuğuna bakılırsa erguvanların melikesinin o taşların on katının toplamından daha değerli olduğunun farkında bile değildi ve bir bedevi kabilesinin emiri olsa da bunu bilmesi ondan beklenemezdi. Ama ben aşkın, çakıl taşını aytaşına çevirdiği zamanlardaydım. Yanaklarımı ateş basarken aynı pürüzlü sesi bir daha işittim.

"Bu kadar kıymetli taşlarla ve tütsülerle geldiğine göre bizden bir şey istiyor olmalısın."

Sorusu kadar sesi de beni cesaretlendirmişti.

"Evet," dedim. "Bir şey istiyorum." Ok yaydan çıkmıştı. Bir çırpıda söyleyiverdim.

"Çölün çiçeği, Sahara kabilesi emirinin kızı Raşida ile evlenmek istiyorum ve onu alıp götürmek yerine size kendimi veriyorum."

Uzun bir sessizlik oldu. Emir, akı sararmış gözlerini benim gözlerime dikerek öyle dikkatli baktı ki bakışlarımı Raşida'nın gözlerine çevirmesem ter olup yere akacaktım, onunsa belli belirsiz bir gülümseme dudaklarının kıvrımlarına sızmıştı. Yeniden makama

döndüğümde emirin bakışları yumuşamıştı ve galiba bana verecek bir iç ferahlığı vardı. Değilse beni huzurunda tutarak şöyle uyarmazdı:

"Ey yabancı! Mademki bizden biri olmak istiyorsun, bilesin. Bizim çitle çevrilmiş arazilerimiz, ordularla beklenen sınırlarımız yoktur. Buna rağmen görünmeyen ülkelerimiz vardır bizim. Uğrunda ölünecek şey çöl kumu ve vaha suyu değil şerefimizdir. Kabilemizin her bireyi kendisi için değil bağlı bulunduğu topluluk için yaşar, onun yargılarına bağlıdır. Şerefli birinin yaşamdaki en büyük emeli davranışlarıyla kabilesini gururlandırmak, en büyük korkusu ise onu utandırmaktır. Bir toplumun utanmaması için canımız acısa da bir bireyimizi feda etmekten çekinmeyiz. Bu yüzyıllar önce de böyleydi şimdi de böyledir ve böyle de devam edecektir. Atalarımızdan böyle öğrenmişizdir."

"Şimdi söyle Sur şehrinden Al-Mina, yoksul olsak bile bizim yaşamımız erkekçedir. Ahlâkımız sert, ilkelerimiz tavizsizdir. Kendini bize vermek istiyorsan, bunlar sende de var mıdır? Ve unutma bizim sana anlattıklarımız kadar anlatmadıklarımız da vardır."

Hiç düşünmedim, "Vardır," dedim. Neye var dediğimi bilmeden ben de ağzımın içinde bir şeyler geveledim. Anladığım şuydu ki bir zamanlar yemyeşil ağaçlarla, masmavi göller ve taşkın ırmaklarla dolu olduğu söylense de şimdi yıldızlardan, güneşten, kumdan ve vaha bahçelerinden başka zenginliği kalmamış çöllerde, bu yoksul kabilede bile en değerli şey şerefti, erdem değil. İkisini birbirinden nasıl ayırdıklarıysa muamma! Çölün mahrumiyetleriyle baş etmenin yolu da kahramanlık duygusuyla övünerek avunmaktı. Onda erkekler ancak kılıçlarının keskinliği, gerdikleri yayın sertliği, oklarının uzunluğu, erkek evlâtlarının çokluğu, atının hızı, şiirinin gücüyle övünebilirdi. Bende de bunlar neden olmasındı? Neticede aramızda bir mutabakat olacaktı.

Emir, "Tanık mısınız mutabakata?" diye döndü oğullarına ve kabilenin yaşlılarına.

Tanıktılar.

"Çadırını yaklaştır," dedi emir yanından ayrılmama izin vermeden önce. "Bundan sonra yerin bizim yerimiz olsun."

Güzel Raşida'nın vuslatına erebilmek için görünmeyen bir el yolumu açıyordu gerçi ama beni kaderimin ayrıcalığına asıl inandıran, kendimi, bir çöl masalının kahramanı olarak bulmuş olmamdı. Herkes biraz talihli, daha çok akıllıysa sevdiği kızla evlenebilir. Ama bir çöl masalından başka nerede büsbütün yabancı biri bir emire damat olabilir? Beni bu kadar kolay kabul ettiklerine bakılırsa herhalde onların da benim bilmediğim bir masalı vardı. Sonuçta birçok değerli taş, bir hayli tütsü ve çok kıymetli bir kumaşa sahiptim ama galiba ben de onların beklemediği kişi değildim.

O gece çadırımın önünde nişanlım Raşida'yı beni bekler bulunca bahtına yıldızları tanık tutmak isteyen her âşık gibi, işaret parmağımı berrak gökte büyüyen parlak yıldıza doğru çevirdim. "Bak," dedim. "Venüs. Ne kadar güzel, görüyor musun?"

Gördüğünden emindim elbet ve o da sorumdaki mecazı anlayacak kadar zekiydi ama yanıldığımı yüzüme vuracak kadar pervasız, bir o kadar da yıldızlarla tanıştı.

"Venüs değil," dedi. "O Zühal yıldızıdır. Felâket getirir."

Çöllerde yaşayan biri yıldızların dilini benden iyi bilebilirdi ama umurumda değildi. Hangi Satürn bundan böyle şu kalpten şu aşkı, şu gerçekten bu masalı söküp atabilirdi? "Senden gelecek her belâya razıyım Raşida," dedim. "Çölün en uğursuz yıldızı olsan bile."

Değil mi ki çölün en uğursuz yıldızının ışığı buruşuk bir halkanın merkezinden kurşun madeninin renginde yayılıyor olsa da Raşida ilk kez benimle bu kadar uzun konuşuyordu. Eğer konuşsaydı çölün yanık sesiyle konuşurdu diyebileceğim insanlar tanımıştım daha önce. Bu kez öyle değil, çöl konuşsaydı Raşida'nın sesiyle konuşurdu. İlk kelimelerde ne söylediğine dikkat ederek dinlemeye başlamıştım onu. Az zaman sonra kendimi sadece bu sesi dinlerken buldum, ne söylediğinin hiç önemi yoktu. Raşida sadece sesti şimdi. Bu sesin vahaları vardı, yıldızları ve karanlıkları; o zaman fark etmemiştim, yeraltı sularının uğultusunu yankılayan mağaraları,

uçurumları, insanın üzerine diriyken kapanan mezarları, çakılan tabutları, atılan toprakları.

Bana bir mızrak ve çadır verdikleri zaman kabileye kabul edildiğimi anladım. Baba ocağında sırtıma geçirdiğim giysileri çıkardım. Siyah Yemen bezini alnıma onların usulüyle çattım. Yazı alnıma yazılmış olmalı ki zor sanılan kolaylaşmış, çöllere indiğimin altıncı ayında elime ucuz bir kılıç tutuşturulmuş, kendimi çölün en güzel kızının kocası olarak bulmuştum. Ve ben şehirli Al-Mina, yılın sonunda Sur şehrine dönmek için babama verdiğim sözü hatırlamıyordum.

Çölü sevdikçe sevdim Raşida'yı, Raşida'yla çöl oldum. Onun bedeninde bir olduğum şey çölün kendisiydi. Bir coğrafyayı bir kadının bedeninde tasarlayan mecnunların ne ilki ne de sonuncusuydum. Raşida'yı ilk kez üzerinde gecenin rengi olmadan gördüğümde aklıma babamın güzelliğe dair söyledikleri geldi. Raşida'yı bir kez olsun görmeyen birinin güzelliğin geçici mi ebedi mi olduğuna dair bir şey bildiği yoktu. Güzelliğin son-ucu vardı, o da Raşida'ydı.

Bir sonraki göç zamanı geldiğinde kendimi bir yabancı olarak değil onlardan biri gibi hissedecek kadar kabilenin âdetlerini öğrenmiştim; bulutların renginden ve şeklinden ertesi gün kum fırtınasının çıkacağını, duran yıldızlara bakarak yön bulmayı, yürüyen, yalancı yıldızların peşine takılan kabilelerin çölde kaybolduğunu, güneyden esen rüzgârın adının saba olduğunu fakat benim onda babamın kokusunu aramayı çoktandır unuttuğumu... Onlara sadece yazmayı öğretebilirdim onunla da ilgilendikleri yoktu. Sahara kabilesinin ne olduğunu öğrenemediğim merhametsizliği ise hâlâ umurumda değildi. Mürre kabilesinden iz sürücüye çoktan yol vermiştim.

Tarihin çok eski zamanlarındaki âdetlerin içinde yaşıyordum düpedüz. Çünkü çölde en yavaş geçen şey zamandır ve en az değişen şey de yaşamdır. Gündüz çölün, gece gökyüzünün yeknesak sonsuzluğuna bakarak bu geçmeyen zamanı hızlandırmanın en basit yolu ise deveci şarkılarını dinlemek değilse şiire, rüyaya, mesele, hülyaya dalmaktır. Masal anlatmanın inceliklerini onlardan öğrendim. Ateş başında şairleri, deve sırtında hikâyecileri dinleye

dinleye dilimi kabilemin diliyle birleştirdim. Şive farklarını ortadan kaldırdım. Raşida anadilinde de benimdi. Bu tutku beni hâlâ kervan çözülürken ayak dağlayan kızgın çöl kumu gibi yakıyordu. Masalım kusursuzdu. Çölün acımasız dilinin çok zehirli olduğundan ise henüz habersizdim.

Acı murar otunu çiğner gibi öğrendim bunu ama ölmedim. Evliliğimin dördüncü yılında, başımın üzerinde bir utanç bulutuyla gezmem gerektiğini ezberlemiştim oysa. Çadırımın önünde bir şenlik yapılmamıştı, övgücüler adımı anarak mısralar söylememiş, mızrağım göğe fırlatılmamıştı. Üstelik utancım, ben onu her ne kadar bana ima edildiği şekilde taşımasam da bir oğlum olmamasından çok bir kıza baba olmamdandı. Benim yazgımın aşağılanması, olmayana değil olana bağlıydı. Oğlum yoktu kızım vardı. Oysa daha birkaç hafta önce, kabilenin şairi dişsiz ağzının içinden gelen bir uğultuyla ateş başında şöyle sıralamıştı dizelerini:

Babalar oğullarında yaşayacağını bilir. Göç başladığında çadır, savaş başladığında mızrak oğulun omuzlarındadır. Her kabilenin şerefi ancak oğulların alnına ve onun kanıyla yazılır.

Erkek kabileyi kanatlandırır, kadın ise onun ağırlığıdır. Bir kabile baskına uğradığında ne kadar az kadını varsa utancı o kadar az olur. Kadın hakarete uğrarsa öcü alınacaktır, namusu kirlense kan akıtılacaktır. Hepsi erkeklerin üzerine vazifedir bunların.

Oğlu olan sevinir bu yüzden, kızı olanın başı öne eğilir. Kızı olan bir müddet gizler bunu. Ama nereye kadar? O zaman yükünü bir ayıp gibi taşımaya razı gelir.

Dişsiz ağızın geveledeği bu dizeleri şiir diye geçiştirebilirdim, kızımın doğumu bütün çölle birlikte Sahara kabilesini de orak gibi biçen büyük kıtlıkla aynı yıla denk gelmeseydi.

Kabilenin yaşlıları havanın renginden, rüzgârın yönünden, gezegenlerin şeklinden, ilm-i nücum sırlarından büyük bir kıtlı-

ğın geldiğini tahmin edememişlerdi. Gerçi etseler de ne değişirdi? Yoksul Sahara kabilesi diğer kabilelerin tamamıyla onlardan yardım dilenmeyecek kadar kan davalı ve kibirli olduğu için değil; en zenginleri dâhil bütün kabileler aynı kıtlıkla boğuştuğundan.

Çok değil bir ay sonra güzel atlar sahiplerinin gözü önünde açlıktan kıvranarak can vermeye, sahipler de aynı açlıktan tükenmeye başlamıştı. Babaların yüzü çökmüş, gözleri kuytuya kaçmıştı. Sütü kesilmiş memelere asılan bebekler hiç susmadan ağlıyordu, anneler çaresizlikle bakıyordu karnı şişmiş, kolları ve bacakları değnek gibi uzamış daha büyük çocuklarına. Sineklerin konup kalktığı simsiyah gözleriyle, büyüklerin yüzüne bakıyordu bu çocuklar ve dünyaya doyurulması gereken bir boğaz daha getirecekleri için hamile kadınlar horlanıyordu. Raşida'nın sütü kesiliyordu. Açtı biliyordum çünkü ben de günlerdir ağzıma lokma koymuyordum.

Kıtlığın üçüncü ayının sonunda atacak adımı kalmayan emir, kabilenin erkeklerini topladı. Sırtında ilk kez Morların Melikesi vardı ve başına, onları perçeminden yakalayan lânetin ilânı olarak simsiyah bir sarık sarmıştı. Lât, Uzza, Menat'ın merhametini yakarmıştı uzun uzun, kesilecek kurban yoktu ama şair şu dizeleri okumuştu.

> *Kabile büyük kıtlıklardan biriyle karşılaşınca kızı olan onun üzerine toprağın örtüsünü çekmeye karar verir. Bizim geleneklerimiz böyledir, atalarımız bize böyle öğretmiştir ve atalardan gelen her bilgi iyidir.*

Kabilenin yaşaması için feda edilmesi gereken her neyse onu feda etmek âdettendi ve emir, "Sadece yeni doğan kızlar," demişti. "Henüz altıncı ayını doldurmayanlar. Bu dokuz aile bilir kendini."

Aramızda mutabakatın yazılı olmayan yasaları vardı ve gerçekle sınanmamış masalcı ruhumun bana neler hazırladığını bilmiyordum. Görünürde buna dur diyecek tanrısal bir ses de yoktu. Raşida'nın putları gibi benim pişmiş topraktan tanrıcıklarım da önünde durup ne yapmam gerektiğini sorduğumda yüzüme bomboş gözlerle

bakıyordu ve içimden bir ses de gelmiyordu. Sadece emir diyordu ki "Üç güne kadar."

Nasıl yaptım? Herkes öyle yaptığı için değil, onlardan biri olduğumu göstermek için hiç değil; çoktan onlardan biri olduğum için. Çadırlardan uzakta, kumlu çöl toprağında dokuz kürek dokuz çukuru aynı anda açtı. Ben de o dokuz kişiden biriydim. Başımı çevirmiştim, yüzünü görmedim. Sesi zaten çıkmıyordu. Bomboş memeye asıldığında bile sadece zayıf bir iç çekmeyle sızlanmış, kendisini yırtarcasına ağladığını bir duyan olmamış, istenmediği bir dünyaya rahatsızlık vermek istememişti galiba. Sadece minicik bir el, el ele tutuşanların kavi bağıyla değil her an kopacak bir çemen lifinin kuruduğu yerden ufacık bir kuşun pençeleri gibi kıvrılmış, boğumlarına kan şimdiden oturmuştu. Elimi çektim.

Suç ortaklarım uzaklaşınca toprak yığınının başında yalnız kaldım. Daha sabah olmadan rüzgârın dağıtacağı ve sonsuza dek yok edeceği minicik bir tümsekti. Çöl toprağı, içine aldığının hacmi kadar kabarmıştı o da iki avuçtan fazla değildi.

Boş gözlerle baktım etrafıma bir süre, içim kupkuruydu. Bir avuç kum aldım ayaklarımın dibinden, tümseğin üzerine serptim ve doğrulurken gayriihtiyari avuçlarımı çırptım, eteğime bulaşmış kumu silkeledim. Aynı tozu toprağı akıtmak için sakalını sıvazlayan Al-Mina'yı gördüm birden kuş bakışı, Sahara kabilesinden Raşida'nın kocası, yoksul emirin damadı. Dayanan ip o zaman koptu ve murar otu kadar acılaştığımı anladım. Üzerime çölün bütün kum tepeleri yığılmıştı ama doya doya bir nefes alamadığımın ilk anda farkında olmadım.

Benim kızımın da yoksul Romalıların ayazda ölüme terk ettiği bebekler gibi henüz bir ismi yoktu. Ona bir isim aramadım ve bir gün bana *"Bu kız çocuğunun suçu günahı neydi ki daha diriyken toprağa gömüldü,"* bunun hesabının sorulacağından korktum. Geniş bir nefes alamadığımı o zaman fark ettim. Ben de o toprağın içine girmek istedim. Yine de bir el beni bu istekten geri çekti. O da benim elimdi. Nefesim tıkanırken bile içimdeki yaşama içgüdüsünün gücü, aklım ölmeye razıyken ruhumun sefilce sürünerek de

olsa yaşama ısrarı bana öyle aşağılık geldi ki Romalı bir soylunun kolayca intihar edebilmesine ilk kez imrendim. Kölesinin yardımıyla da olsa kendini öldüren sefil Nero'ya bile gıpta ettim. Ama ne o kadar cesaretim ne de o kadar ölme isteğim vardı benim. Bir kez daha iğrendim kendimden, bir kez daha tiksindim.

Arkama bakmadan kaçtım kum mezarın başından. Bebek ağlamalarının köpek ulumalarına karıştığı obaya döndüm ve çadırımda Raşida'yı acı acı ağlarken buldum. Onun damarlarında şimdi kan yerine kezzap akıyordu biliyordum. "Doğumunda çektiğim acıyı unuttuysam yaşam boyunca bana çektireceği acılardan unutamayacağım yoktur," demişti kızımızın doğumundan iki hafta sonra mutlulukla. Oysa şimdi bu safran sarısı yüze bakarken anladım bin kez daha doğurmaya razıydı onu, onun bir kez ölmemesi için. Ama Raşida, ana, katlanıyordu uysalca. Çünkü atalardan beri kabul edilmiş bir şeyin acısını çekiyordu sadece. Bunun böyle olmayabileceği, olmaması gerektiği kafasının içinden geçmiyordu. Fikri yoktu aklı da öyle, ama duygusu vardı o da acı acı ağlamaktan fazlası değildi. Göğsünü dövüyordu sadece çölün bir avuç toprağını başına serperken ve yaralı bir at gibi inliyor, kesik kesik hıçkırıyordu. İsyan da cesaret de artık dayanamıyorum dedikten sonra olan şeydi. İkisi de değildi. Yüzüme öyle bir şefkatle, öyle bir muhabbetle baktı, göğsüme öyle bir sığındı ki hiç kimseye hiçbir sitemi yoktu, bana bile.

Onu ittim usulca. Senden daha masum olmadığım için beni affetme demedim; bunun böyle olmayabileceğini bile bilmiyorsun ki beni kahretmeyi aklından geçirebilesin. Yüzüme aynı şefkatle baktı yine inlediği yerden. O şefkatten, o muhabbetten irkildim. Başıma göklerden yağan aşk yaz güneşinde kalan süt gibi bir anda ekşidi. Kumun üzerine tükürdüm acı tadını hem de defalarca. Her şey bir anda boşaldı içimden, bedenim kusarken ruhum değişmişti. Masaldan da gerçekten de Raşida'dan da babasından da iğrenmiştim. Bütün Arabistan'a, beni buraya düşüren aşka da kendini o aşka gönüllü bırakırken belâyı arayan bu ben'e de çöllere de lânet

ettim. O zaman anladım iyi bir evlât olamadığım gibi ne bir baba ne bir koca olabildiğimi. Mor bir kaftana bile değil birkaç değerli taş birkaç sap tütsü karşılığında emirin kızının koynuna girmeme izin verilmişti sadece.

Nefesim tıkanırken "Raşida," dedim. O kadar. Gidiyorum demedim, dönme ümidim kalmasın diye. İstemem bundan böyle yıldız fallarında ne ismim geçsin ne de şeklim şemailim çıksın.

O gece çadırı da kabileyi de çölü de terk ettim. Otuz yıldır dünyanın yüzünde dolaşıyorum, o gün bugün aldığım her nefes yarımdır benim. Yine de aldığım on nefesin dokuzundan alacaklı, yaşamaya alıştım. Eğer bir insanın, ömrünce aldığı nefes sayılıysa belki o yüzden bu kadar uzun yaşadım. Nefes insanın içinde kalmaz. Nefes alırken yapmıştım her şeyi. Şüphe yok derin bir nefes almaya çalışırken ölecektim.

İlk zamanlar bu yarım nefeslerle yaşayamayacağımı sandım. Yine de güldüğüm de oldu ağladığım da. Derin uykulara dalmama mâni olmadı yalancı nefeslerim, zaman zaman uyandırsa da. Ama nefes aldığını fark etmemektir rahat nefes almak. Bense aldığım her nefesin farkındaydım.

Sur'a döndüm önce. Anneme uzaktan baktım. Biliyordum ki ellerine bir kez sarılsam bir daha ayrılamazdım. Boya atölyesinde babama, bir erkeğin diğerini anlayacağını umarak sessizce yaklaştım. Beli daha bükülmüş boyu daha küçülmüş gibi geldi bana, saçlarında ise siyah tel kalmamıştı.

"Baba," dedim ama onun beklediği cümleyi söylemedim. "Ben geldim, bir değil beş yıl geçti ama yine de geldim," demedim. Onun yerine "Baba, ben gidiyorum," dedim bundan önceki gidişim gidiş değilmiş, yol şimdi başlıyormuş gibi. Yaşlı babamın solumakta güçlük çektiği nefesin aynını alarak-alamayarak ben de her sözcükte tıkanıyordum. Yüzüme baktı, bana bir şey olduğunu anlamıştı ama baba yüreği işte, aklı olandan çok olacaklardaydı.

"Dönersin değil mi?" dedi.

Bu kez ben ona babasına son kez bakan bir oğulun kederli gözleriyle baktım.

"Dönmem," dedim. "Artık dönmem."

"Al-Mina," dedi babam. "Birkaç köle vereceğim yanına, yüklüce de para." Zihnimin bana bir oyun oynamasına izin versem her şey beş yıl önceki gibi diyebilirdim. Ama gözlerim bu kez kurutma avlusunda Morların Melikesi'ni aramadı. Limana doğru inen cadde üzerinde yürümeye başladım. Hayatımın bir döneminin kapandığını fark edecek kadar aklı başındaydım ama bundan sonrasına dair bir öngörüde bulunamadım. Geleceğe dair ne bir umudum ne de bir tasarım vardı. Her şeyi bulmuş ve yitirmiş birini bundan sonra ne üzer ne sevindirir? Oysa ben bir şey bulmuş da değildim.

Ruhumu bir çöl masalına kurban etmiştim sadece. Ruhun sonsuz evinin olduğundansa henüz habersizdim.

Kölelerimin hepsini -yine erguvan atölyesine döneceklerini bile bile- limanda azat ettim. Beş yıl önce Sur'dan çöle giden o kalabalık yolcu değildim. Ilık rüzgâr eteğimden çekiştirse de bir türlü sakini olamadığım şehrime döndüm sırtımı. Sadece gitmek istiyordum. Bindiğim yelkenlinin nereye gittiğini ise bilmiyordum. Bu gemi artık bir limanda karar tutmaz, bu kervanın yaralı devesi hiçbir vahada konaklayamazdı, bir bunu biliyordum.

Gemi bütün ırmakların aksi istikamette akan Asi nehrinden içeri girerken "Altı saat buradayız," diye haykırdı kaptan. Adımı aldığım şehre bir yabancı gibi baktım. Kaç kez geçtiğim büyük kapıdan içeri girmek yerine nehrin kıyısında bir süre dolaştım. Tekneler, gemiler benim bir daha dönmeyeceğim yere gidiyorlardı. "Nereden geliyorsun?" dedim ırmağa tam da denize döküldüğü yerde. "Sen de benim kadar nefessiz misin?" Konuşmadı, konuştuysa da anlamadım. Çölden tiksinmiş olsam da deniz gibi ırmakla da anlaşamadım. Demir atacağım liman Al-Mina değildi. Sur kentinin bir devamı olarak buralara kadar yayılmış sedir ormanları da en fazla nereli olmadığımı hatırlatmışlardı. Altı saat sonra gemi Asi nehrinin üzerinde hareket etti ve gün doğarken Antakya'da bütün yolcularını boşalttı. Yürümeye başladım ve ünlü Delphoi tapınağıyla karşılaştım.

Tanrıların kendisine ne hazırladığını öğrenmek için günlerce yağmurun, güneşin altında, kehanet mağarasının ağzında bekleşen erkeklerin ve kadınların arasında birkaç gün geçirdim. Oysa yazgımın beni, yaşadığımdan daha fazla şaşırtacak bir yanı kalmadığından emindim. Rivayete bakılırsa geçmişteki ve gelecekteki olayları okuyan kâhinleri dinledim yine de. Her defasında zamanın bana ne hazırladığını karanlık bir sesle anlatsalar da çöle gitmeden önce babamın sarf ettiği cümlelerden daha kâhincesini hiçbiri söylemedi. Kördüğümlere en hararetle üfledikleri zamanda bile nefesimi çözemeyen, düşlerime getirdikleri yorum beni ikna etmeyen bu

kâhinler hırsızın kim olduğunu bilmek için hırsızlığı kölelerine bizzat kendisi yaptıranlar zümresindendi. Aklım geride kalmadan tapınaktan ayrıldım ve Roma'nın doğu kapısı sayılan Antakya şehrine girdim. Bu kapıdan da çok kez geçmiştim. Ama şehir aynı şehir olsa da ben o yolcu değildim.

Defne ağaçlarının gölgesini çiğneye çiğneye tanıdık sokaklardan gayesizce geçtim. Pazar yerinde Grek, Romalı, Mısırlı, Asyalı tacirler; Yunanca, Latince, Arapça, Süryanice, Aramca dillerinden en az ikisini bilen yerliler ve yabancılar arasında aynı gayesizlikle dolaştım. Bir kervanın eteğinde çöl masalları anlatan sesten nefesim tıkanırken uzaklaştım ve neşideler söyleyen kör bir Süryani dilenciye doğru yaklaştım:

"Ruhum hayattan tiksindi, artık şikâyetlerimi tutmayacağım ve buruk bir kalple konuşacağım."

Onun tanrısı kimdi bilmiyordum ama ben kendi tanrılarıma hem kırgın hem kızgındım. Kalbimin burukluğunu artık onlara açmayacağım aşikârdı. Beni bu günahtan arındıracak hiçbir kefaret mertebesi, küstüklerim arasında barışa değer hiçbir tanrı kalmamıştı. Yine de meselin devamını merak ettim. Kör dilencinin yanına oturdum. "Okuduğun hangi kitaptandır? Sonrasında ne oluyor?" diye asabi bir sesle sordum.

"Okuduğum Eyüp Kitabı'ndandır. Meselin devamını ise zamanı gelince öğrenirsin," derken siyahı dağılmış gözlerini yüzüme kaldırdı. Bir an için beni gördüğünü zannettim. "Söyle," dedi. "Nedir seni böyle kederlendiren? Bir yanardağ gibi tütüyor, katran kazanı gibi kaynıyorsun."

Yüzüne baktım. Göreceği en önemli şeyi gördükten sonra mı gömülmüştü karanlıklara; bundan sonra görmeye değer bir şeyi kalmamış, bu gördüğü artık hiçbir şey görmese de yetermiş gibi? Bunları sormadım ama "Bu nasıl dünya?" dedim. "Biz nereye düştük böyle?"

"Gözlerinin içinde kaybolur insanın ışığı," dedi. "Acı küçük bir bedeldir ve sen bunu göremiyorsan körsün demektir."

Bu karanlık sözlerin açıklamasını ben merak etmedim. O da nereden geldiğimi, nereye gittiğimi sormadı. "Çok yorulmuşsundur," dedi. Hasırını bana doğru itti, üzerinde bütün gece uyudum. Uyandığımda bir parça ekmek sürdü önüme, toprak kâseden su içirdi ve karşı yamacı işaret etti. "Oraya git," dedi. Yine görür gibiydi.

Gittim. Düştüğüm yerden kaldıracak, gittiğim yerden döndürecek birini bulmak için değil. "Gitme kal," diyecek, kaldığıma değecek biri için de değil. Gidecek yerim olmadığı için bile değil. Durmamak, yürümek için, sadece bunun için.

Çalılıklarla, kayalıklarla kesilen, yer yer tümüyle körelen, zikzaklı bir keçi yolundan tırmanırken sağda solda açmış gelinciklere dönüp bakmadım bile. Işık saçan bulutlar geride bıraktığım ovanın üzerine gölgelerini yaya yaya süzülüyorlardı oysa. Ayağımın altından taşlar yuvarlanırken başım hiç dönmedi, gözlerim kararmadı. Bir uçurumdan mı korkacaktım?

Şehir iyice uzaklaştı ve sonunda dağın yamacına sırtını vermiş bir mağaraya ulaştım. İnsan eliyle genişletilmiş, düzenlenmişti galiba ama yine de mağaraydı. İçeri girdim. Kimse yolumu kesmedi, kimse bana bir şey sormadı. Yerdeki ucuz, kırık mozaiklere; kandillerin isiyle, ateşlerin dumanıyla kararmış duvarlardaki acemi işi fresklere baktım. Yüreğine şefkat ve merhamet konmuş Meryem, harmaniyesini bütün günahkârların üzerine yaysa da benim başım çatlayacak gibi ağrıyor, nefesim tıkanıyordu. Duvardan sızan şifalı suya avucumu gayriihtiyari açtım, şakaklarımı ovdum ve en karanlık köşeye oturdum.

Nasıralı İsa'nın bağlılarından birkaçı bir yağ kandilinin solgun ışığı altında dizüstü oturuyorlardı. Kaba ve kalın giysileri içinde ancak adanmış bir ruhun taşıyabileceği tüm bağlılıkları dua edindikleri yüzlerinden belliydi ve o yüzlerdeki derin saygıya bakılırsa havarilerden ikisinin yolu buradan geçmişti. Şu duvara gölgeleri düşmüştü. Sırtını şu kayaya yaslamıştı biri, diğerinin şu taşların üzerinde ayak izi kalmıştı. Birkaç mum aydınlatmış olmalıydı sohbetlerini, saldıkları nefes alevi titretmişti. Bunların hiçbiri beni

ilgilendirmedi. Ama avucumu açarak elimi serin taşa yasladım ve gözlerimi kapadım. Tam olarak kör dilencinin bıraktığı yerden Eyüp Kitabı okunuyor, bir ulak Eyüp'e her şeyini kaybettiğini haber veriyordu:

> *"Oğullarınla kızların ağabeylerinin evinde yemek yiyip şarap içerken ansızın çölden bir rüzgâr esti' dedi ulak. 'Evin dört köşesine çarptı, ev gençlerin üzerine yıkıldı. Hepsi öldü, yalnızca ben kurtuldum, olup biteni sana anlatmak için."*

"Hepsi öldü, yalnızca ben kurtuldum, olup biteni sana anlatmak için," diye tekrarladım içimden. Saf bir ruh, henüz doğmuş bir beden olarak yaşama yeniden başlamak için yeni kelimeler yakarmaktan daha uygun bir yol yoktur. Oysa benim bütün kelimelerim öyle kirlenmişti ki hafızamı kazısam yazgımı ima etmeyen iki kelime söyleyemiyordum.

Yanıma birinin oturduğunu o sırada hissettim. Gözlerimi açtım ve yüzüne şöyle bir baktım. Ufak tefek, kuru kemik bir adamdı ve ne babam ne oğlum olacak yaştaydı. "Rahip Baraday'ım ben," dedi yanımdaki gölge, benim kim olduğumu sormadan. Başka türlü tanıyordu insanları, isimleriyle değil. Kederleri de ayırmıyordu birbirinden ve beni buraya kadar fırlatan şeyin ne olduğunu merak etmese de bütün kederleri birbirine benzeten o eşiği aşmış türden bir kederli olduğumu biliyordu.

Kutsal yazmalardan bir sayfa açtı, ara sıra başını kaldırarak okumaya başladı. Zeytin Bahçesi'nde az sonra tutuklanacağını bilen ve kendi dehşetini bekleyen elçinin sayfası olduğunu yine ondan öğrendim. Adı Baraday olan bu adamın sesinden ilk kez bir Hristiyan duası işittim. *"Gökte olduğu gibi yeryüzünde de senin istediğin olsun."* Ancak bu sözü içine sindirenler günlerin geçmesini sabırla bekleyebilir, geçmese de *"Yine de senin istediğin olsun,"* diyebilirdi.

"İstediği bu mu sizin Tanrınızın?" diyebildim. Biraz önce tefsirci de *"Bu dünyaya çıplak geldim çıplak gideceğim. Rab verdi Rab aldı. Rabbin adına övgüler olsun,"* diye bitirdi. Rab alsa dayanılırdı, ama ben kendim eyledim.

Omuzuma şöyle bir dokundu Rahip Baraday ve "Geri dönsen," diye sordu. "Bütün o eylediklerini yine eyler misin?"

"Şu akan Asi nehrine ant olsun ki gökyüzü durdukça yapmam," dedim. "Bin kere, yüz bin kere yapmam. Ama geçen zamanın geri döndüğü nerede görülmüştür?"

Bana dedi ki, "Demek şeklin şemailin aynı kalmış olsa da sen artık o sen değilsin. O halde sen ölmüş birisin. Senin kıyametin çoktan kopmuş. Bil ki yeryüzü zamanının bitiminden, kıyametin kopmasından hemen önce, varsa varsa, ancak herkesi affetmeye ve herkesten af dilemeye yetecek son bir an vardır. Gerçeği başka yerde arama, hepi topu budur. Sen de artık bildiğin gerçeğin hatırına öfkeni adil dağıt ve kendine daha fazla kötülük etme. Çünkü kötülükten daha korkunç olan şey insanın kötülüğü soğukkanlılıkla sürdürmesidir. Israr, suçun kendisinden daha büyük bir suçtur. Artık kendini affet."

"Kime karşı suç işlediysen ondan af dilenir," dedim. "Başkasından değil. Af dileyeceğim kimse yok, hepsini kendi ellerimle gömdüm. Kimse benden benim için merhamet beklemesin. Adaletle bile yetinemem."

"Bu işler," dedi. "Dünya adaletine sığmaz. Bambaşka bir katta bambaşka bir adalet, çok ince hesaplar vardır. Biz dünyada adalet değil merhamet peşindeyiz bu yüzden. Can düşmanlarımız, kanlı bıçaklılarımız için bile ceza değil af temenni ederiz. En zor olan için, kendimiz için bile. Tanrı'nın verdiği kaderden utanma ve insanı hor görme, Tanrı'nın onunla geçmişi vardır. Sen de insansın."

Oysa ben ne af ne merhamet bekliyordum. Bu ruh bu azabı bin yıl çekse kendimi affetmezdim.

Baraday dedi ki "Kuma bir çizgi çeken peygamber *'içinizde ilk taşı hiç günahsız olanınız atsın'* demişti. Şurada oturanlara bak ve söyle şimdi. İçlerinde hiç kimseyi ağlatmadım diyebilecek olan biri var mı? İyi bir insanım ama kusursuz değilim diyecek biri?"

Bu duru görüdeki içtenliğe imrendim. Böylesini yakaran kişi yalnız kalmaz, ümitsizliğe düşmezdi. Bense daha bu sabah kör

dilencinin hasırında gözlerimi açtığımda kendi kendime demiştim ki; dünya içimden çöktü gidiyor. Bir daha sanki hiç güzellik olmayacakmış gibi. Bir daha bir çiçeğin açışına hayret etmeyecek, bahar kokusunda onarmayacaktım kendimi.

Geceyi Antakya'daki mağarada geçirdim. Sabaha kadar onu dinledim. Sonraları çok düşündüm, galiba meşale zifti gibi tütsem de ruh cihetinden bir nebze olsun esiyordum. Yoksa bir ses kara katranıma böyle dokunmazdı ve bir daha dökülmez sandığım onca gözyaşını o gece orada akıtmazdım.

Yine de sırtımdaki ağırlığı bir anda orada bıraktığım sanılmasın. Ruh cihetinden gelen esinti yedi peçenin ilkinde takılıp kalmış, geri kalanları kıpırdatmamıştı. "Tanrı bağışlar," diye yinelemişti Baraday beni uğurlarken. Fakat ben kendimi bağışlamamış olmalıyım ki yola çıktığımda hâlâ nefes alamıyordum. Yükümü içime atsam da içimden atamıyordum.

Antakya'dan ayrıldıktan sonra halatını çözerek rüzgâra kapılan bir gemiden farkım kalmamıştı. Kumaşım seyahat makasıyla biçilmişti gece gece lâkin sırtıma geçirdiğim harmani kırk yerden yamalıydı. Kâşif değildim çünkü varmak istediğim bir yer yoktu. Gökyüzündeki seyyareler gibiydim desem ne doğduğum yer belliydi ne battığım yer ne de sabit bir yörüngem vardı. Ben bundan böyle bir yerli değildim. Bir yerli olmak için durmak gerek, ben durursam düşecektim. Kartacalı atalarım deniz tacirleriydi. Varmak, ulaşmak için dolaşmışlardı Akdeniz'in bütün kıyılarını. Bense bir yere gitmiyordum, neden yola çıktığımı bilmiyordum, sadece kaçmak için yola koyulmuştum.

Seyahate aşinaydım ama doğduğu şehirden bu kadar uzaklaşan biri ancak ona bir daha dönmeyi düşünmeyen biridir. Açgözlü tacirler, macera düşkünü seyyahlar, kolay yoldan zengin olmak isteyen define avcıları, tapınak soyguncuları, şifa tapınaklarına akın eden kötürümler, âmâlar, inmeliler; düğün alayları, elçilik heyetleri, esir kafileleri, savaşa giden ya da dönen ordular ve onların kaçak askerleri hep o yollarda çıktı karşıma. Roma'dan kovulmuş Yahu-

dilere, Kudüs'e doğru yola çıkmış Hristiyanlara, madenlere sevk edilen kölelere de o yollarda rastladım. Konak yerlerinde Babilli müneccimler, Kaldeli kâhinler, Teselyalı falcılar, Samiriyeli kadınlar bana sözde geleceğimi anlatırken ben onlarla geçmişi tartıştım. Hepsi bir yere gidiyordu bunların, yalnızca ben yolcu değil yolun kendisi olmuştum.

Bu yolculuklarda en sade usulle, iki taş arasında yaktığım kara ateşte balık pişirdiğim de oldu ağzıma tek lokma atmadan günler geçirdiğim de. Korkunç tipilerle de karşılaştım zorlu güneşle de. Her gece bir yerde konaklayıp gündüzleri yürüdüğüm de oldu hiçbir yere uğramadan gece gündüz yol aldığım da. Öyle yerlere gittim ki ne dillerini anladım ne takvimlerini çözebildim. Yazıda ölmüş olsa da anadilini hâlâ konuşan yerli halklardan, önce ekmek ve su demeyi öğrendim. Kazaya uğradığım da oldu hastalandığım da ama bunlar çölde uğradığım belânın yanında çocuk oyunundan farksızdı. Bu yollar boyunca asırlar içinde denizinden ayrı düşmüş limanlar, yıkılmış mendirekler, yataklarını değiştirmiş ırmaklar gördüm. Görkemli adı kalsa da kendisi kayıp şehirleri aramadım ama yıkık kapısından girerek harabeleri arasında gezindiğim adı unutulmuş şehirlerde biraz teselli buldum.

Taşlardan başka bekleyenimin olmadığı bu sessiz şehirlerde yabani incirlerin acı kokusu ve rüzgârın uğultusu arasında tören caddelerinde, sıcaktan eriyecekmiş gibi parlayan taşların üzerinde asırlar önce atılmış adımların izlerini seçmeye çalışarak yürüyordum. Bir zamanlar vardı, şimdi hepsi yoktu. Bazen kırık bir çocuk oyuncağı buluyordum bazen sapasağlam bir çömlek. Zamanında krallardan başkasının aşamadığı eşiklerden geçtim, tapınakların en girilmez odalarına girdim. Evlerin içini, kubbesi yıkık hamamları bir hayalet gibi tek başıma gezerken Rahip Baraday'ın bahsettiği affı yakarabilmek için taşlardan medet umdum. Oysa sonsuz sükûnetteki ova, çiçekler açarken bile benim ruhum benim affım adına taşlar gibi suskundu. Her defasında bu kentlerin kapısından çıkarken kazandığım aynı bilgi, insanlar da şehirler gibi ölümlüydü. Ne mutlu bana ki ben de ölecektim.

Ama aradan uzun yıllar geçtiğinde bile hâlâ ölmemiştim. O zaman ölmeye kalkışamamış biri hayatta kalmaya ne kadar kararlı olabilirse, o kararlılıkla, orada gördüğümü burada anlatmaya başladım. Burada aldığımı orada sattım denebilirdi yaptığıma; önüme bırakılan bir parça ekmeğe, iki kuru incire, bazen iki kuruşa bakılırsa. Bir mendil açmayı akıl ettiğim gün yaptığım şey isim kazandı. Gezginler gördüklerini anlatır, bundan böyle gezgindim. Yüküm söz, hamalım hafızaydı benim.

Yükümü bir sonraki durağa taşıyor ve oradan yeni bir yükle ayrılıyorken neredeyse bütün Roma eyaletlerini dolaştım. Mısır'ın kral mezarlarını da gördüm, Kartaca'nın yangın izi hâlâ üzerinde yıkık duvarlarını da. Afrika'nın kuru ve sıcak rüzgârlarını, Trakya'nın azgın lodoslarını, Pontus'un içten içe tandır gibi kaynayan denizini, Kapadokya'nın patlayıp yarılarak ateş püsküren dağlarını geçtikçe anladım büyük surların nehirlerin yolunu kesemediğini. Bu nehirler gibi dolaştım yeryüzünü. Ama ne nasır tuttum ne kabuk bağladım. O küçük kum mezarı hiç unutmadım ve derin bir nefes alıp doyamadım.

Hristiyan bir kafileyle karşılaştığımda yolculuğun yirmi beşinci yılındaydım. Daha önce rastlaşmamış değildik ama ilk kez tıpkı böyle bir ateşin başında yanlarına kadar sokuldum. Bu kez anlatmadım sadece dinledim.

Bunlar peygamberin yaşadığı yerleri görmek için Kudüs'e kadar gidip şimdi geri dönen hacılardı. Kimi yavaş kimi tez ayaklı bu insanlar, aylar boyunca yürüyor, ahşap bir haç omuzdan omuza Anadolu'yu, Suriye'yi dolaşıp oradan Filistin'e iniyordu. Dönüş yolculuğu da aynı derecede zahmetliydi ama varlığın anlamını adanmışlıkta bulan bu saf ve yoksul yolcular için sadece menzil değil yol da değerliydi. Okuması yazması olmayan şu fanilerin taşıdıkları hazine ise Celile gölünden aldıkları minik bir şişe su, bir fiske kum ve Zeytin Bahçesi'nden bir avuç topraktı. Aynı bahçeden bir taş zamanı gelince mezarlarının başına bırakılacaktı.

Yaşını tahmin bile edemediğim ihtiyar bir hacının ateşin başında bana gösterdiği bu taştan önce nasırlar, yaralar içindeki avuca

baktım, sonra yüzüme dikilmiş gözlere. Bana öyle geldi ki evvel zaman insanıydı, insanın kutsallığının henüz bozulmadığı zamanlardan kalmaydı. "Bir gölgenin düşüdür insan, demişti Pindaros" diye mırıldandım nedense. Oysa böyle bir cümleyi hatırlamak için bir çaba sarf etmemiştim. Yaşlı adam "Ben bilmem," dedi "senin söylediğin o kişiyi. Ama peygamber İsa her şeyin bu dünyada gelip geçici olduğunu söylemiştir."

Uzaklaşan kafilenin ardından bakarken başımı ellerimin arasına aldım. *"İlk doğan insan sen misin? Yoksa dağlardan önce mi var oldun?"* diye mırıldandım yıllar önce Antakya mağarasından aklımdan kalan ayeti. Bunu da hatırlamak için bir çaba sarf etmemiştim. Her kaderi bir yaşayacak vardır. Onlarınki de yoldu benimki de. Şu uzaklaşan duru insanlardan her biri, en azından benim tanıdığım o biri; gece ile gündüzün birbirini izlediğini, bu basit gerçeği fark ederken bile geçmişin de geleceğin de olmadığını, yalnızca anın var olduğunu fark etmişti. Bunu bildiği için de yüz yaşında ölen birinin on yaşında ölen biriyle aynı zamana aynı mekâna gittiğinden emindi. Benim derdim ölüm değildi ama bu saf tefekkür ölümden öteydi.

Kendi derdimi ilk kez bir tarafa bırakmadımsa da köşesinden ufalanmış, kenarından çatlamış bir çakıl taşının avucumda kalan gölgesine bakarken bıraktım artık tefekkür etmeyi. Gözlerime yepyeni bir bakışın usul usul indiğini hissettim. Dört nala koşan atın beyaz ayakları bendim, dördü de. Ve ben birdenbire bir şey keşfettim. Hayret! Şimdiye kadar nasıl görmemişim? Oysa yıllarca yıldızların altında yolculuk etmiştim. Üstelik Antakya mağarasında bir gece geçirmiştim.

İlk kez nereye gittiğini sorarak bindiğim gemiyle kendimi Asi nehrinin denize kavuştuğu yerde bulduğumda Forum Fermanı sütunlara henüz asılmıştı. Bir gün sonra ise Baraday'ın yanındaydım.

Gülümsedi ve bana dedi ki "Al-Mina, nihayet geldin mi?"

Gece boyunca ona Antakya'da sütunlara çivilenen fermanı, şimdilik sadece ordudaki askerleri ve Hristiyan köleleri isabet alan

öfkeyi anlattım. Eli kulağındaydı kopacak olan fırtınanın. Büyük işaretleri takip ederek, daha büyüğünün yola çıkmış, geldiğini Baraday da kestiriyor, kırk yıl önce olan şeyleri o da hatırlıyordu. Yine de sabah vedalaşırken bana dedi ki "Al-Mina, bir suret olan ölümlü bedenini hareket ettiren şeyin ölümsüz ruhun olduğunu unutma."

Ruh balmumundan bir tablet kadar yumuşayınca her sözcük hatırda kalır. Oysa bu cümleyle beni geçmişimden değil geleceğimden uyardığını bilmiyordum. Son olarak ona bir soru sordum. "Baraday," dedim. "Bir daha dünya gözüyle görecek miyiz birbirimizi?"

"Evet," dedi. "Roma'da. Bir zaman sonra."

Patikadan inerken artık nereye gittiğimi biliyordum. Anladım ki benim yolum buraya kadarmış. İlk kez bir şeyden kaçmak için değil bir yere varmak için Roma'ya giden bir gemi buldum. Yeryüzündeki her şeyi anlamak ve bilmek isteyen biri ya bütün yeryüzünü gezecektir ya da Roma'da yerleşecektir. Çünkü bilindik dünyanın, yansımasını Roma'da bulmayan bir insan davranışı yoktur. Ama herkesin sebebi farklıdır. Ben öğrenmek için değil anlatmak için gidiyordum.

Uygun rüzgârlar esinceye kadar bir handa konakladım. Hareket vaktinin geldiğini haber veren tellâlın sesi duyulduğunda yolculara göre her şey yolunca yordamıncaydı. Direklerden birinin üzerinde karga ya da saksağan gaklamamıştı; sahilde bir gemi enkazına rastlanmamış, kimsenin ağzından yasaklı bir kelime çıkmamıştı. Kimse rüyasında bulanık bir su, anahtar ya da çıpa görmemişti, görse kuşkusuz anlatırdı, çünkü kimse gemisinin batmasını göze alamaz, bu uyarıyı saklamazdı. Gemi hareket ettiğinde kimsenin benim rüyalarımdan haberi yoktu oysa. Benim rüyalarıma kan şimdiden sızmaya başlamıştı ve dalgalar yüzümde patlasa da bir türlü uyanmıyordum. Kanlı bir rüyanın içinde şimdiden kapalı kalmıştım.

Roma'ya ilk kez öyle geldim. Güzel ile doğru arasında bir bağlantı kurmasaydım Roma'nın güzel olduğuna tanıklık edebilirdim. Ama bir şeye sadece güzel olduğu için güvenmemeyi öğrenmiştim. O

günden sonra üzerine çıkacağım bir taş, kendilerine konuşacağım üç beş kişi araya araya dolaşmaya başladım. Olup biteni görenin ben olup olmadığından hiç şüphe etmedim. Bendim. Çünkü anlatmak için kurtulmuş olsam da hâlâ derin bir nefes alamıyordum.

GÖLGE RENGİ

Gezgini daha önce dinlemiş olanlar, o sustuğunda büyük bir hikâyenin başını ve sonunu birleştirebildi. Her insan ancak bütünüyle okunursa kusursuz bir hikâyeydi ve böyle bir şey ancak böyle bir ateşin başında anlatılabilirdi. Onu ilk kez dinleyenlere göreyse yedi kişiyi başına toplayan bu ateş, gezgin Al-Mina'nın anlattıklarından daha yakıcı değildi.

Gezginse sesi söndükten sonra kimsenin yüzüne başını kaldırmamış, kıvılcımlara bakarak bir ayet mırıldanmıştı sadece. *"Yarının kaygısı yarının olsun. Her günün derdi kendine yeter,"* demişti. Ve en uzun hikâyeyi anlatmış en uzun yolları aşmış, en fazla yaşamış olmanın tecrübesiyle eklemişti. "Geç oldu kardeşlerim, artık uyuyalım. Sabah ne olacağına o zaman bakalım."

"Dediğin gibi olsun." Olsun ama ne değişecekti geceden sabaha? Aynı güneş Roma'nın da üstüne doğmayacak mıydı?

"Tuhaf," dedi gezgin, azatlının içinden geçeni sezmişçesine. "Yıllardır oradan oraya gezinip duruyorum. Bunca tecrübenin bana öğrettiği bir şey var ki bir mağarada ya ölünür ya doğulur. Kim bir mağaraya girip de dışarı aynı kişi olarak çıkmış ki? Tanrı yardımcımız olsun. Hele bir uzanalım, biraz uyuyalım."

"Dağlar şefkatlidir," dedi uykusuz çoban her zamanki safiyetiyle. "Hele bir sabah olsun."

"Belki bu gece düzelir her şey. Gün doğmadan neler doğar." Bunu kandilci söylemişti.

"Hele gün açsın," dedi yontucu. "O zaman etrafı kolaçan eder, ne yapacağımıza karar veririz. Hadi şimdi uyuyalım."

"Kuzeye doğru yürürüz. Günler alır ama dağları aşıp sınırı geçebilirsek orada güvende oluruz." Barbar yüzbaşının sesi nihayet duyulmuştu.

"Uyurken ateşi söndürmeyelim kardeşlerim," dedi azatlı köle. "Çok soğuk. Belki kar bile yağar, baksanıza gökyüzü ne kadar kızıllaştı. Gece boyunca sırayla uyanır ateşi tazeleriz. Önce hangimiz uyanık kalacak, aramızda kura çekelim. O uykuya yatarken diğerini uyandırsın. Kış gecesi uzundur ama yedi kişi bir geceyi bitirmeye yeter."

"Taş çekmeye gerek yok," dedi uykusuz çoban. "Siz uyuyun. Ben zaten uyanığım. Ateşi de beklerim, yolu da gözlerim." Nasılsa uyuyamayacağını biliyordu.

"Pekâlâ," dedi diğerleri.

"Olur ya," diye üsteledi azatlı köle. "Yine de belki uykun gelir. O zaman en yaşlı olanımızdan başlarsın uyandırmaya."

"Gelmez," dedi çoban. "Ben kendimi bilmez miyim uyku bana gelmez."

Aslında azatlı köle bu gece, değil çobanı hiç kimseyi uyku tutmayacağına kaniydi. "Ama yine de uzanalım. Zihin dinlenmese bile beden dinlenir biraz. Bu da uykunun yarısına eştir."

Bilinir ki uyku bizi korur kollar, en derin acıları sakinleştirir, en yakıcı ateşleri bile serinletir. Zihnin durduğu o saatlerde acıya alıştırır, bir süreliğine de olsa hayattan kopardığı için yine hayata olan güvenimizi tazeler. Yürekteki keder eriyen kar gibi yok olmasa da ruh kendini onarır uyku boyunca, bitkin düşen beden gibi dinlenir. İnsan uyanınca daha kolay görünür gözüne zor işler, açmazların bir yolu uyanınca bulunur, bulunmasa bile tahammül de iyi bir şeydir. Onun için "Hele bir uyuyalım şimdi," denir. "Üzerinden uyku geçsin. Hele bir uyuyalım hele bir sabah olsun."

Mağaranın kuytusu, üzerlerine ılık, koruyucu bir kanat gibi kapanırken birbirlerine iyice yaklaştılar. Yazıcı köle sırtını eğimli duvara yaslamış, bacaklarını uzatmış, başı omuzuna, kolları yana düşmüştü. Avuç içleri dışarı doğru bakıyordu ve nefesi derinleşmişti.

Platon yazması hâlâ harmanisinin içinde, gömleğiyle göğsünün arasındaydı ama gözlerinin önünde Hanımefendi Sabina'nın yüzü belirdi, şefkatliydi. Gülümsedi yazıcı köle *Hanımefendi Sabina'ya Övgüler*'in bütün dizeleri yerine bir cümleyi söylerken.

Söz oldum, başka bir şey kalmamış benden geriye
Hanımefendi Sabina.

Gözlerini araladı Hanımefendi Sabina'nın karasevdalısı. Mağaranın ağzındaki ateş gürül gürül yanıyordu ve ateşle duvar arasında kalmışlardı. Dünyanın yaratıldığı günden kalmış olmalıydı bu duvar ve demek üzerine düşecek gölgeleri beklemişti bunca zamandır. Her birini tanıdı yazıcı köle. "Bu benim, yazıcı köle Simonides," insan kendi gölgesini tanımaz mı? Yine de elini kaldırdı, evet, gölge de elini kaldırmıştı. Şu, çökük omuzlarına bakılırsa yaşlı gezgin Al-Mina, gölgesi de doya doya nefes alamıyordu. Şu, gölgesi bile güçlü görünen barbar Yüzbaşı Geta. Şu ufak tefek, kıvırcık saçlı olan en gençleri, tapınak kandilcisi Feliks. Gözlerinin rengi görünmese de yontucunun gölgesi bile yakışıklı, Efesli Linus. Ruhunun azabı gölgesine sinmemiş ama şu senatörün azatlı kölesi Vitalis. Şu dağlar kadar heybetli, doğa kadar saf ve temiz çoban Fazelis, şu da Kehribar.

Bir mağaranın içinde yedi kişi bir de köpekleri, çok tanıdık geldi yazıcı köleye bu görüntü. Sanki ruhunun, bu dünyadan olmayan ama buna çok benzeyen bir yerde dinlenmişliği vardı. Hatırlasa çözecekti ne olduğunu, ismini koyacaktı. Hatırlayamadı. Esti bir an için ve geçti.

Yine de "Şu gölgelerimize bakın," diye mırıldandı yazıcı köle. Çünkü işte, aşikâr, bu dünyadaki her şey gölgeydi ve ne getireceği belli olmayan bir sabahın gecesinde bunu bağıra bağıra söylemeye değerdi. Ne gerçek büyüklüklerinden haberimiz vardı o şeylerin ne de şekillerinden. Hele asılların rengi hakkında hiçbir fikrimiz yoktu. Duvarda oynaşan şekillerin hepsi griydi, daha doğrusu adı yoktu bu rengin, gölge rengiydi. Gölgelerin yaşadığı bir yerdi dünya ve yedi kişinin yedisi de, yazıcı kölenin kopya ettiği mağarada birer

gölgeydi şunun şurasında. Bir ateşin gölgesi yoktu bir de uykunun. Bir de ruhtan geçen duygunun.

Yontucunun gözlerinin önünden, onun duygusu bu, oğlunun yüzü geçiyordu o sırada. Boğazının düğümlendiğini, omuz uçlarının bile sızladığını hissetti. Şu altı kişiden utanmasa sarsıla sarsıla ağlayacaktı. İçte boğulmuş hıçkırığın harareti ciğerinden doğru damağını, genzini, dilini, dudağını yakarak yükselirken "Tanrım," dedi. "Bu can senin uğruna kendini çoktan feda etti ama ölmeden evvel oğlumun yüzünü bir kez daha göreyim. O dik saçları, duru teni, siyah gözleri. O berrak bakışı. O pembe, minik ağızı." Gülümsedi. "O kepçe kulakları o yelkenleri. O yüzü görmeden benim canımı alma, Nasıralı peygamberinin hatırına."

Azatlı köle, bu mağaradan sağ çıksa bile yaşadığı kadar yaşamayacağını düşünüyordu. Yaşamasın. Ama Tiber köprüsünün ortasında suya bağırdığı şeyi unutmamıştı. Nerede ne zaman ölecekse, ölmeden önce, şımarık Roma'nın perçemine yapışan birinin olduğunu görmek istemişti. Yedi mağara arkadaşının en yaşlılarından biri, en genç olanlarına, hemen yanındaki kandilciye baktı. "Sen temenni ederim ki görürsün. O gün beni de anarsın." Yine de mağaranın girişine göz attı azatlı köle. "Askerler geliyor mu?" Hayır, gelmiyor. Çoban sağdan soldan odun topluyor, sonra ateşi tazeliyordu sadece.

Kandilciyse yüzü mağaranın ağzına dönük, o da çobana doğru, sağ yanının üzerine yatmış, bacaklarını karnına doğru çekmişti. Bir elini dizlerinin arasına sıkıştırırken başını diğer kolunun üzerine bırakmış, Julius'un incecik örtüsünden medet ummuştu. Buncacık yaşamı ateşle iç içe geçse de bu keskin soğukta ateşin gölgesinde bile titreyen bir çocuktu hâlâ. Çoban o sırada doğruldu, yün harmanisini kandilcinin üstüne attı. İki nergis gibi açılırken bile içinde kandillerin alevi oynaşan şükranla dolu bir çift gözle karşılaştı. Sırtını sıvazladı usulca kandilcinin. "Uyu," dedi. "Ben soğuğa alışkınım." Ateş çırpınırken rüzgârın uğultusu duyuldu, sanki Roma'nın bütün yeraltı mezarlarına çarpa çarpa geliyordu.

Uyku üzerlerine o sırada çöktü. Öyle böyle değil, bambaşka bir uyku. Maddesi olan, bir duman gibi kıvrılarak duvarları yalayan, havada çemberler çizerek hepsinin genzinden ciğerine, burnundan ruhuna sızan ışıklı bir toz bulutu mağaranın ağzından içeri dolmuştu. Kıvrımlarını, filizlerini, kanatlarını, kuyruklarını, helezonlarını, dalgalarını sakince yayarak serpti zerrelerini. Tatlı bir ağırlık her birinin saçlarının arasından geçti, sırtları boyunca ilerledi, eklemlerine sindi. Göz kapakları gibi vücutları da ağırlaşmış, karanlık bir kuyunun suyuna batmışlardı. Tek ellerini tartmak mümkün olsa mermer bir sütun ağırlığınca tutardı.

Az sonra vücutları sanki eriyip mağara toprağına akmaya başladı. Ruh bedenden çıkmış, mermer ağırlığı kaybolmuş, geriye sakin, tatlı bir boşluk kalmıştı. Her biri derin, engin ve sakin bir gölgeliğin içinde yüzüyordu şimdi. Son birkaç düşünce geçti zihinlerinden bugünün, dünün, önceki ve daha önceki günün dehşetlerine, yarının kaygısına ilişkin. O da hayret, yakıcılığını yitirmiş, hafiflemişti. Kutsi bir el düşüncelerinin üzerinden geçmişti. Düşünce gibi duygu da törpülendi, munisleşti, sonunda yok oldu. Her şeyi bilmeyi sağlayan zemberek kopunca zihin durdu. Bilinçle düşünebildikleri son şey eğer düşünebildilerse- bir an sonra bu bilincin de kalmayacağı oldu. Huzurlu bir sonsuzlukta ne endişe ne korku, ne kaçma ne korunma arzusu. Ruh bedeni terk etmiş, beden bir ruha dönüşmüştü şimdi. Yaşlı gezgin bile tüllenmiş ışığın içinde yüzerken doya doya nefes alamadığını unutmuştu. Taşından kopmuş gölgeler, gölgesiz taşlar gibiydi. Mağaraya böyle bir ışık, yaratıldığı günden bu yana ilk defa doluyordu.

Çoban, "Gel bakalım Kehribar," dedi. "Ne var ne yok dışarıda, gözleyelim bir. Ateşi besleyelim, külleri sürelim."

Köpek, sahibinin yüzüne baktı önce, kollarının üzerine bıraktığı başını hiç oynatmadan, sadece gözlerini devirerek. Sonra yerinden doğruldu, gerindi, sanki onun da uykusu gelmişti. Yine de çobanın peşine takıldı. Ateşe birkaç iri kütük attı sahip. Dağılmış közleri bir araya topladı. Başını kaldırıp rüzgârın savurduğu aceleci

ilk kar tanelerine, o tanelerden içeri doğru tek tük esenlere baktı gülümseyerek. Bir an gencecik kandilciyi omuzundan dürtmeyi düşündüyse de -kalk bak, kar yağıyor- harmanisini düzeltmek için üzerine eğildiğinde onun ılık nefesini hissetti, hafif hafif inip kalkan göğsünü seyretti, iç çekişini dinledi. Öyle derin uyuyordu kandilci ve yüzündeki tatlı tebessüme bakılırsa şimdiden güzel bir rüyayı görmeye başlamıştı. Belki buncacık ömründe onca arayıp bulmadığı rüya yüzünü. Bu uykuya da bu rüyaya da kıyamadı çoban. Dışarı baktı. Artmıştı, böyle yağarsa sabaha kadar durmazdı. Yağsın. Zamanı. Varsın uyusundu şimdi tapınağını terk etmiş kandilci Feliks. Sabah uyandığında o yaşa kadar görmediği şeyi nasılsa kendi gözleriyle görecekti, bazen rüzgârla estiğini bazen sakince geldiğini.

Rüzgârla esen kar, uyuyan altı kişi ile uykusuz çoban ve köpeğinin duvardaki hayalleri üzerine usul usul dökülmeye başlarken onun da gölgesi vardı. Ama ne Romalı askerler vardı bu gölgelerin arasında ne ölüm fermanları ne işkence tezgâhları. Ne ses ne çığlık ne ateşin harareti. Ne de çarmıh mıhının sesi. Kar'ın gölgesi şeylerin hepsini, ne varsa hepsini örterken şekiller başkalaştı. Çok uzaktan geliyordu sesler, incelmiş, farklılaşmıştı. Bambaşka bir kattaydılar sanki. Sanki burası Roma değildi ve onlar da yedi kişi bir Kehribar değillerdi.

Sırtını mağaranın pürüzlü duvarına şöyle bir yaslayan çobanın içinden bir dilek o sırada geçti. Dizlerinin üzerine çökmüş, ellerini birleştirmişti. Bu gece hiç bitmese. Kar örtse bütün yolları perde gibi, Roma'yla aralarına girse. Kimsenin aklına gelmeseler, kimse onları hatırlamasa; askerleriyle, mahkemeleriyle, *libellus*'larıyla, yargıçlarıyla, cellâtlarıyla, acemi çıraklarıyla, tamirci komşularıyla, arenasıyla, rahipleriyle, tapınaklarıyla bütün Roma onları unutsa. Ve Roma'nın kendisi de yok olsa.

Uykusuz çobanın gözkapaklarının üstüne tatlı bir ağırlık, bu son yakarışla birlikte çöktü. Sonra göz pınarlarından içeri doğru süzüldü, bütün bedenini bir kılıf gibi sardı, bir göl gibi içine aldı.

Kendisini bekliyor olması gereken dört kurt yavrusunun hayali gözlerinin içinden ışıltılar arasında geçti çobanın. Kurt bile olsa hiçbir yavru bu acı soğuğa annesinin sıcağına sokulmadan dayanamazdı. Bu geceyi çıkarabilecekler miydi acaba? Dördü de Tanrı'nın merhametine emanetti.

Bilinci bütünüyle bulanmadan, "Bana bir şey oluyor galiba," diye söylendi çoban. Güldü sonra kendi kelimeleri başka bir dünyadan geliyormuş gibi devrilerek koyu sessizliğin içine damlarken. Yanındaki yazıcı köle bu cümleyi işitmiş olsaydı "Uyu," diye seslenirdi. "Sadece uykun geldi." Öyle bir uyudu ki yıllardır bir gecenin içinde gözünü kırpmamış olan uykusuz çoban, nasıl uyuduğunu bile fark etmedi.

En son Kehribar uyudu. Aslında gece köpeğinin uyumaya niyeti yoktu. Yine de damağındaki siyah lekeyi göstere göstere, uzun uzun esnedi. Sırtını kamburlaştırarak ön bacaklarının üzerinde gerindi, sonra çobanın az yakınına oturuverdi. Bakışının geniş açısıyla mağaranın hem girişini hem yedi emanetini göz hapsine aldı. Hepsi uyuyordu.

Kiminin yüzü mağaranın tavanına doğruydu, kiminin duvara. Kimi ayaklarını uzatmıştı, kimi daha az üşümek için tortop olup yatmış, bir papirüs yaprağı gibi kendi üzerine kıvrılmıştı. Kimi sağ yanının kimi sol yanının üzerine uzanmıştı. En sonuncuları, sahip, o hiç uyumayan, yine gözünü kırpmayacağını sanmış, uykuya düpedüz oturur vaziyette yakalanmıştı.

Yaratılışının ona emanet ettiği görevle, bu yedi kişiyi uyurlarken de koruması gerektiğini bilmez değildi Kehribar. Fakat hepsinin üzerine çökmüş yorgunluğu, aynı uykusuzluğu, gözkapaklarında aynı ağırlığı o da hissetti. Biraz direndiyse de sağ yanının üzerine, ılık mağara toprağına devrilirken derin bir iç geçirdi. Karanlık bir kuyuya yuvarlanmadan önce kulaklarını dikti son kez. Mağaranın duvarına doğru fakat gerçekte mağaranın içinde olmayan bir boşluğa baktı, zamanın boşlukta uyuduğunu görmek için. Bütün vücudu rahatlamış, yayılmış, kollarını bitiştirerek mağaranın çıkışına doğru

uzatmış, başını da bu yastığın üzerine bırakmıştı. Uykuya daldı. Dokunsalar uyanmazdı.

O uzun ve karlı gecede hepsi, yedi kişi, bir de köpekleri, öyle uyudular ki yedi ömre yetip artacak kadar; bir türlü uyanmayan Roma'nın yerine, ta ki o uyansın diye. Biraz daha uyusalar bir daha uyanmayacaktılar.

VI. HALKA

GEÇMEZ AKÇE

En yaşlı olanları uyandı önce. İhtiyar beden uykuya en erken kanmıştı. Gezgin Al-Mina yüzüne dikilmiş bir çift kestane rengi göz olmasa yine de uyanırdı çünkü genzini dünkü ateşin dumanı yakmıştı. Buna şaşırmazdı gezgin, bu kokunun aradan yüz yıl geçse bile geçmeyeceğinden zaten emindi. Ama gözünü açtığı andan bu yana buram buram bir sıcak yüzüne çarpmış, ter olup sırtından akmıştı. Öyle bir sıcak ki sanki kışlık giysileriyle imparatorluk hamamının külhanına girmişti. Oysa daha dün gece kar yağdı yağacaktı. Böyle bir sıcağa ise Roma'nın ancak ağustoslarında rastlanırdı.

Bu vakitsiz sıcağa şaşmayan Kehribar ise güneşli mağara ağzında yan üstü yatmış, sırtını yay gibi gererek başını arkaya doğru atmış, kuyruğunu mülayimce sallarken kulaklarının arasından geriye doğru gezgine bakıyordu şimdi. Sakindi ama uzun uzun esnediğine bakılırsa o da derin bir uykudan henüz uyanmıştı. O da uyanırken gerinmiş, kollarını öne, ayaklarını arkaya doğru uzatmış, belini yere yaklaştırırken göğsünü yükseltmişti. Sonra ön bacaklarını birer sütun gibi dikmiş, arka ayaklarının üzerine yerleşmiş, kuyruğunu toplamış ve yedi kişinin uyanmasını beklemişti. Gezgin uyanınca da mağara ağzına geçmişti.

Rutubetli sıcağa rağmen yine de üzerinde harikulâde bir huzur, alışılmadık bir hafiflik hissetti gezgin. Uzun bir hastalıktan iyileşerek uyanmış gibiydi ve derin bir nefes alabilmişti. Önce nefesi uyanır insanın. Öyle derin bir nefes ki henüz yaratılmış Âdem ya da göbek bağı henüz kesilmiş bir bebeğin ciğerleri ancak böyle bir solukla dolabilirdi. Rüya değil, ciğerlerinin kapısı ardına kadar açılmıştı gezginin. Bin yıldır hiç nefes almamış gibi temiz havayı bütün

zerrelerinde hissetti. Bütün eksik nefeslerini tamamlarcasına ruhu da bedeni de nefese doydu. Uyandığı andan beri şurada uyuyan altı kişiyle hemnefesti. Değil mi ki nefes aldığını fark etmemişti.

Hemnefes kişi yattığı yerden bir müddet mağaranın tavanında gezdirdi gözlerini. Sırtı mavi benekli minicik bir böcek, özsuyunu emmek için tomurcuğun patlamasını bekleyebilirdi ama taşların arasından fışkırarak başının üzerine sarkmış bu yabani otlar, sarmaşıklar, bunlar akşam burada mıydı? "Demek karanlıktan fark etmemişim." Lâkin yine de hayret! "Uykuda döner, yerini değiştirir insan ama buraya kadar nasıl gelmişim? Uykumda kalkıp yürümek âdetim de yoktur!" Neredeyse mağaranın ağzında uyanmıştı gezgin, oysa gece iyice içeride uyumuştu. Üstelik tek kendisi değil. Yarı doğruldu, etrafına baktı. Gece birbirine yakın uyuyanlar dağılmış, yayılmışlardı. Mağaranın tavanına bakan şimdi yüz üstüydü, ayaklarını girişe doğru uzatan tam tersi istikamete dönmüştü. Üşümemek için tortop olan şimdi sere serpe yatıyordu. Kandilci bile çobanın harmanisini üzerinden atmıştı.

Aldığı nefesin sevinci, üstelik bir değil, üç, beş, on, yirmi, sayısız, gezgine hayretini unutturdu. "Uyanın kardeşlerim," diye haykırmak geldi içinden. "Nefesi yaratana, onu ciğerlerimize doldurana şükürler olsun. Bakın doya doya nefes alıyorum." Onun yerine "Ah," dedi. "Onlar genç, nasıl da uyuyorlar. Uyusunlar." O an fark etti çobanın da uyuduğunu. Demek sızmıştı.

Boynu, sırtı ağrımıştı gezginin. Ayağa kalktı. "Ne çok uyumuşuz," dedi köpeğe. Güneş hayli yükselmiş olmasa gölgeler böyle keskinleşmezdi. Oysa sorsalar gezgin, bir iki saat uyuduk ya derdi ya demezdi. Demek keder, yorgunluk ve korkuyla bütün gece ve bir de sabah boyunca uyumuşlardı. Daha fazla dayanamadı. "Kalkın," diye seslendi. "Uyanın ki ne yapacağımıza karar verelim kendimize bir yol çizelim. Ama önce bir şeyler yememiz lâzım."

Senatörün azatlısı, gezginden sonra uyandı. Parmak uçlarında bir seğirme, ölümün kardeşi olan uykunun terk ettiği bedende ilk canlanma anının nişanesi olsa gerek; zihninde, o seğirmenin varlığını kavrayan bir bilinç vardı çünkü. Gözlerinin kırpıştığını fark

etti. İstemsiz bir başlangıcı yine yarı iradi bir gerneşme ve açılan gözler izledi. Başı dolu bir kova kadar ağır, fırıl fırıl dönüyor, adım atsa yalpalayacak biliyor, vücudu kendisini yere doğru çekiyor. Bir an iyimser bir boşlukta sallandı azatlı köle sonra dün olup biteni bütünüyle hatırladı. Dün gece uyumadan önce düşündüğü son şey ile bu sabah uyandığında hatırladığı ilk şey aynıydı. Uyku boyunca kalp aklı ikna eder, uyandığımız andaki ilk hissimiz güvenilirdir bu yüzden. Ama onun ne aklı ne kalbi yekdiğerinden uzaktı. Her ikisi de aynı dehşetle dolu, korkuyla uyumuş korkuyla uyanmıştı.

Gerçi sahi! Hiçbir şey olmamıştı gece boyunca, kimse ateşlerini görmemiş, yerlerini keşfetmemiş, kimse gelmemişti. Kehribar'ın bile gözlerinde akşam kendisine vazife edindiği koruma ve kollamayı sürdüren bir ifadenin nişanesi, burnunun ucunda korkutucu bir kokunun emaresi yoktu. Ama azatlı köle kendi kazasını uyanır uyanmaz hatırladıysa şurada uyuyanların her biri de bir lâhzalık boşluktan sonra kendi belâsını hatırlayacaktı. Devam edecekti mahkemeler, infazlar. Roma bu. Başladığı işi yarım bıraktığı görülmemişti. Askerlerin dağı taşı araması an meselesi; mağara masumdu ama dışarısı öyle değildi. Yine de azatlı köle keşke bu kadar acıkmış olmasaydı ve bu ne kadar rutubetli, yapış yapış, nasıl fırın gibi boğucu bir sıcaktı. Saçları ensesine yapışmıştı.

Suskun yüzbaşı bile gözünü açar açmaz "Ne kadar sıcak," diye mırıldandı. Parmağındaki yaraya bakıyordu yontucu. Beşli heykelini yontarken çekicin, işaret parmağında açtığı yara, üzerinden geçen geceyle hafiflemiş, acısı biraz dinmişti ama ilk fırsatta kanayacak, bilmez mi? İçlerinde en genç olan, kandilci, mecal dolu bedeniyle biraz daha uyusam, diye düşündüyse de araladığı tek gözüyle arkadaşlarını görünce "Tamam," dedi utanarak. "Kalkıyorum, kalan uykumu da bu gece uyurum." Ağır bir ter sırtından boşanırken gözlerini açtı. Az ötede yazıcı kölenin derin solukları sıklaştı ve ki harmanisi şimdiden sırtına yapışmıştı.

En son çoban uyandı. Daha doğrusu "Uyan çoban, uyan," diye sarsmıştı azatlı köle onu. "Kalk kardeşim."

"Ne güzel uyuyordum," diye mırıldandı çoban. "Uykumu böldünüz." Bıraksalar bir o kadar daha uyuyacaktı. Uykusunu alamamış gibi esnedi. Kollarını sırtında birleştirdi, ensesine doğru çekti ve mağaranın ağzından içeri dolan geniş aydınlığa bakınca anladı; gecenin karanlığında sızmıştı şuracıkta ve demek tam bir gece deliksiz uyumuştu. Üzerinde derin bir mutluluk hissetti çoban. Romalı askerler onu yakalasa bile bu dünyadan uykusuz gitmeyecekti. Ama yine de bir rüya görmemişti.

Çoban, uyku mahmurluğuyla gerinirken mağara ağzında akşam yaktıkları büyük ateşi kontrol etmek onca yıllık yol tecrübesiyle gezginin aklına geldi. Lâkin yerinde yeller esiyordu şimdi. Alçak tavandaki kapkara is, duvarları yalamış dumanın alacalı lekesi burada büyük bir ateş yakıldığının deliliydi ama ne külünden eser vardı o ateşin ne kararmış odunundan. Kuvvetli bir rüzgâr esmiş olmalı biz uyurken, diye düşündü gezgin. Ama hayret, bunca külü silip süpüren, kütüğü sürüyüp götüren rüzgâr içimizden birini bile uyandırmaz mı?

Bu kez mağaranın dışına doğru birkaç adım attı gezgin. Ağrıyan sırtını esnetti, bacaklarını oynattı, ellerini bileklerinden itibaren üzüm salkımı gibi silkeledi. Birkaç adım daha attı ve gölgeden çıktığı anda karşıda şimdiden cayır cayır yanan güneşin ışığı gözlerini öyle kamaştırdı ki ilk anda hiçbir şey seçemedi. Elini gözüne siper etti. Neden sonra alıştı. Gözün kaydettiği görüntüyü akıl yorumlamaya başladığında ise şöyle bir durakladı, alazlanmış sakalını sıvazladı. Güneşte bir başkalık, havada deminden beri hepsini terleten korkunç bir sıcaklık vardıysa bile dağlar aynı sıra dağlardı, yamaçlar yine tatlı eğimlerle birbirinin üzerine kademe kademe yayılıyordu. Yer de gök de yerindeydi. Ama dün ağaçlar çırılçıplaktı, bugünse yemyeşil yaprakla donanmıştı. Geri döndü, mağaranın ağzına enine boyuna baktı gezgin ve bundan sonra attığı her adımda yaşayacağı duyguyla şaşırdı. Otlar mağaranın ışık alan ağzına yayılmış, karanlığa doğru yarı yolda kalmışlardı.

Susamıştı gezgin. Susamasa bile böyle bir duygu bir yudum su içmeden içe sindirilemezdi. Pınara doğruldu ve o zaman şaşkınlıktan

öte, bir ürpertinin ensesinden sırtına doğru yürüdüğünü hissetti. "Tanrım! Mesih İsa!" Uyandığı andan bu yana gerçeklerden şüphelenmek yerine hafızasına güvenmemeyi yeğlemişti. Şimdi de, karanlıktan, kederden, telâştan, yorgunluktan, korkudan yanlış hatırlıyor olmalıyım, diye düşünecekti şayet akşam gürül gürül akan pınarın kuruduğunu fark etmeseydi. Bu kadarla kalsa yine de duygu akla itaat edecek, gezgin ikna olmasa bile unutup gidecekti. Ama aynı ürperti bir daha geçti sırtından. Burası geniş bir düzlüktü daha dün akşam. Pınarın önündeki şu zeytin ağaçları burada yoktu.

Her birinin büklüm büklüm gövdeleri genişlemiş, dalları bakımsızlıktan birbirine dolanmış, yaprakları kösele gibi kalınlaşmış, meyveleri kavrulmuştu. Anlamaz mı gezgin, yolların otuz yıllık yolcusu, çok yaşlıydı bu ağaçlar en az birkaç yüzyıllık. Bunda şaşılacak bir şey yoktu gerçi, ağaçların ölmez olanıydı zeytin. Ama şaşılacak olan şuydu; daha dün akşam, pınarın başında fazla değil tam yedi zeytini ekmeğe katık etmiş ve çekirdeklerini tam şuraya fırlatmışlardı. İşte şu asırlık ağaçların gümüşi sırtlı yapraklarının kuru rüzgârda salkımlandığı yere. O zaman zeytin ağaçlarını saymak ihtiyacını hissetti gezgin ve irkildi. Genç dip fidanlar hariç tutulursa, yedi.

Birkaç adım geri çekildi. Acaba mağaranın başka bir ağzı vardı da oradan mı çıkmıştı dalgınlıkla? Hayır, yoktu. Dibi bucağı, dehlizi tüneli uzayıp giden mağaralardan değildi bu. Dün gece gibi bu sabah da gezgin mağaranın tek çıkışının tek girişinin önündeydi. Fakat daha dün az ötede akan dere yatak değiştirmiş, uzaklaşmıştı. Eskiden buradan aktığının tanığı kuru yatağın üzerine eğilmiş yaşlı söğütler ve akağaçlardı.

Başına bir ağrı saplandı gezginin. Yoklar var, varlar yok olmuştu bir gecede. Bir şey olmuştu ama olanın, aklın sınırları içinde izahı yoktu. Daha dün gece buradan alevine ateşine, dumanına, öfkesine baktıkları Roma ise yine çok uzakta, yine bir inşaat maketi kadar küçük olsa da oradaydı lâkin onun da üzerinde dünkü öfkeli dumanı eksikti. İçeri döndü gezgin. Kimseye bir şeycik söylemedi, sanki biraz sonra mağaranın önüne çıkarsa her şeyi yerli yerinde bulacakmış gibi.

Diğerlerininse -gece yarı aç yatmışlardı, kimsenin aklına açlığı gelmemişti- şimdi ilk düşünceleri bir şeyler yemekti.

"Şehre gitsin içimizden biri," dedi yontucu.

"Ben giderim," dedi gezgin.

"Olur sen git," diye onayladı azatlı köle. "Sen hepimizden tecrübelisin. Etrafı kolaçan et ve eğer başarabilirsen biraz ekmek ve zeytin al. İncir ve üzüm de. Ama çok dikkatli ol."

"Ama para?" dedi kandilci.

"Bende var," dedi barbar yüzbaşı.

Kuşağından çıkardığı sikkenin üzerinden İmparator Diocletianus başındaki ışın tacıyla ve tek gözünün üzerinde gözyaşı damlası biçimindeki vuruk iziyle mağaranın çıkışına bakıyordu.

Katlanılmaz nem güneş yükseldikçe artsa bile çözdüğü çatkısını gözlerine kadar indirmişti gezgin. Çünkü defalarca uyarmıştı kaderdaşları her birinin boynundan aynı ter sızarken. "Askerlerden uzak dur. Seni tanıyan birileri çıkmasın. Örtünü çek, yüzün gölgede kalsın. Kalabalıklara fazla girme hele Forum'a hiç gitme. Tapınakların yanından bile geçme."

Akşamki geçitten geçti gezgin, iki kaya arasında, yerli yerindeydi. Keçi yollarında ilerledi, yabani otların kimini çiğneyerek kiminin arasından geçerek yamaçları indi. Kehribar'ın onu karşıladığı yeri tanır gibiydi. Ama ana yola ulaştığında güzel, parlak taşların yıpranmışlığından önce iki yanlı ovalar boyunca buğday tarlalarının uzandığını ayırt etti. İyi de, Roma'da buğday tarımı yapılmazdı ve burada daha dün elma bahçeleri, üzüm bağları vardı. Askerlerle karşılaşmaktan korka korka, ağaçların gölgesine, gövdesine sığına sığına Tiber Kapısı'na doğru ilerledi gezgin ve o mesafeden bile fark etti surların köhnemiş, tuğlaların yıpranmış olduğunu ve nasıl olur, yer yer yıkıldığını. Yine de şükür ki görünürde Romalı askerlerden eser yoktu. Sağda solda keçiler otluyordu dünkü gibi, kapı önüne yığılmış dilenciler yine öbek öbekti ve yer yer bekleşen cüzzamlılara bir de vebalılar eklenmişti.

Sur dibinden yürüye yürüye, karahindibaların, sarısabırların, dizboyu yabani otların arasından geçe geçe kapıya iyice yaklaştı gezgin, başını kaldırdı. Baktığı şeyi görmesi ile algılaması arasında birkaç saniye geçti ve ilk anda gözlerine inanamadı. Alınlıktaki madalyonun içinde kim bilir hangi taş ustasının keskisinden çıkma kocaman, görkemli bir haç, bütün yollara amade, kapıdan girip çıkanlar gibi şehri de gözlüyor, gözetiyordu. Ama daha dün bunun yerinde Roma'nın koruyucusu tanrıçası vardı. Şuradan bir göz atınca bile kapı arasındaki duvarlarda ve tonozlarda da aynı haçın değişik işlemelerini fark edince rüya mı görüyorum diye düşünecekti gezgin şayet Baraday'ın dumanı genzini bu kadar sahici yakmasa ve ter, sırtından boncuk boncuk kaymasaydı. Uyanıktı gün gibi ama bu neydi? Akılla kavranıp mantıkla açıklanması mümkün olmayan, şuura sığmayan bir şeyi ayan beyan gören herkesin duyabileceği bir dehşetle "Yüce Tanrım, İsa Mesih," diye mırıldandıysa da arkadan edeceği duayı kestiremedi. "Aklım sana emanet," diyebildi ve o akıldan birkaç ihtimal geçti.

En uygun ihtimal en uzak olanıydı aslında. Onlar uyurken Diocletianus ölmüş, dine özgürlük tanınmış olabilirdi yeniden. Mümkündü bu. Neticede bir gecede ölebilirdi insan. Fakat şehrin kapısının üzerine kondurulmuş kocaman haç bir yana, şu iki büyük kuleyi bir gecede inşa edecek mühendisler Roma'da bile bulunmazdı.

Yine de büyük kapıdan geçmeye cesaret edemedi gezgin. Sur dibi boyunca geri döndü. Şehre, rastladığı ilk gediğin yıkıntılarından atlayarak girdi ve daha ilk adımda Roma'ya bir şey olduğunu anladı şayet olan ona olmadıysa. Ama aklı başındaydı ve o başa sabah saplanan ağrı nasıl artmasındı? Sağda solda evler mantar gibi bir gecede yerden bitmişlerdi. Bu sokak dün burada yoktu bu mahalle de öyle. Gerçi çöp yığınlarıyla, domuz sürüleriyle dolu, sinek kaynayan izbe sokaklarda kir pas içindeki çocuklar yine dünkü gibi tavuklarla, köpek yavrularıyla bir arada koşturuyordu. İşsiz güçsüz takımı, birbiriyle kavgaya tutuşan öfkeli adamların etrafında halka olmuş tempo tutuyordu ama mezarlıkların şehrin içine alınması XII Levha Kanunları'ndan bu yana görülmüş şey değildi. Oysa işte

omuzlar üstünde bir cenaze, daha dün ağzına alanı ateş mekânına fırlatan gayet tanıdık bir ayetin eşliğinde az öteden geçiyordu. *"Ne mutlu yaslı olanlara! Çünkü onlar teselli edilecekler."*

Mermer, aydınlık bir şehirdi Roma. Şimdi tuğladan, kasavetli, karanlık bir harabe uzanıyordu gezginin önünde. Meydanlar küçülmüş, şehrin meşhur ızgara planı bozulmuş, sokaklar eğrilmiş bükülmüş, bir zamanların geniş caddeleri birbirinin üzerine binen işgalci binalarla daralmıştı. Atlar, arabalar, tahtırevanlar, hamallarla dolu düzgün Roma yollarını hatırlayan yoktu ve gürültünün azlığına, sokakların tenhalığına bakılırsa, şehrin nüfusu yarıya inmiş olmalıydı. Hem Roma'ydı hem de Roma değildi bu şehir. Eğer Roma değilse yedi kişi nereye, nasıl gelmişlerdi? Eğer Roma'ysa nasıl bu kadar değişmişti bir gecede?

Aklından birkaç ihtimal daha geçti gezginin. O kadar derin bir uykuya mı dalmışlardı ki birileri -ama kim- onların yedisini birden bambaşka bir yere -ama nereye- taşımıştı da hiçbirinin ruhu bile duymamıştı. Mümkün değil, ban otu solusalar böyle derin uyuyamazlardı. Her ihtimalin imkânsızlığı da saçmalığı kadar ortadaydı.

İyi ama şurada bir av köşkü vardı daha dün, şimdiyse yerinde görkemli bir yapı yükseliyordu ve cephesi gibi kubbesindeki haça da bakılırsa bu, apaçık bir kiliseydi. Üstelik yürüdükçe anladı ki gezgin, Roma'da bir gecede bir sürü kilise inşa edilmişti. "Acaba haç sembolü el mi değiştirdi?" diye düşündü. "Paganlar mı kullanıyorlar artık onu?" Ama bu da bir gecede olacak iş değildi. Koskoca cüssesiyle Colosseum önüne çıkmasa buranın Roma olduğunu inkâr edecekti gezgin lâkin o da dünkü Colosseum değildi. Bir tek Tiber aynı Tiber'di, ada yerli yerindeydi, bir de Roma'nın yedi tepesi. Bir de su kanalları dün nasılsa bugün de öyle sokakların iki yanından akıp gidiyordu.

Başının sağ tarafına saplanan ağrı iyice arttı gezginin. Biraz daha devam ederse o baş çatlayacaktı. Sonunda arkadaşlarının "Sakın kalabalıklara girme," uyarısını tamamen unuttu ve aklı başında bir

insanoğluna neler olup bittiğini sormak için Forum'a doğru yola koyuldu. Ama burası Forum muydu?

Tapınaklar boşalmış, yer yer yıkılmış; avlular otlarla kaplanmış, basamaklar aşınmış, taşlar kopmuş dağılmıştı. Yanık izleri hâlâ üzerinde sunaklar sağa sola atılmış; güneşe, yağmura, rüzgâra maruz kalmış, kuzey cephesi bir karış yosun bağlamıştı. Hem Roma'nın sokaklarından hiç eksik olmayan kurban sürüleri, domuzlar, güvercin kafeslerinden de eser yoktu. Kuru rüzgâr sadece ot kokuyordu. İnanılır gibi değil ama bir zamanlar yaldızlı zincirlerin arkasında korunan, dokunmanın bile yasak olduğu heykellerin çoğu devrilmiş, kırılmış, bazı kaideler heykellerinden daha dayanıklı çıkmıştı. İmparatorlardan birkaçı devrik büstlerinden tanıdıktı lâkin alınlarına derin birer haç kazınmıştı. Dahası başında nur halesiyle bir havari heykelinin yükseldiği şu kaidenin üzerinde daha dün İmparator Diocletianus vardı.

Kilit taşını yerinden oynatarak kemerlerin üzerinden sarkan, taşları çatlatarak gövdesini kalınlaştıran yabani incirlerin acı kokusu genzini yakarken kendi yüzüne bakabilse benzinin attığını, gözlerinin bile terlediğini görebilirdi gezgin. Dudağının kenarında aniden tomurcuklanan uçuğun sızısını ise o şaşkınlık arasında hissetmedi. Başındaki ağrı bu kez sol tarafa geçti ve çıldırmamak için ya da çıldırmışsa bile oradan geri dönmek için bir ihtimal daha aradı. Çıldırmamıştı, çıldıran kişi kendisine bunu sormazdı. Bu kadar büyük ve sahici bir tiyatro sahnesini de kimse kuramazdı. Çünkü ne toga kalmıştı ne tunik ve yaz meyveleri çıkıvermişti bir gecede.

Pazar yerinde kalabalık azalmıştı ama pazarlık berdevamdı. Bir manav, "İsa'nın adına," diye haykırdı müşterisine. "Bir kuruş aşağı olmaz." "İsa Mesih'in hakkı için," diye üsteledi kadın. "Evde babasız çocuklarım var." Daha dün, adını zikredenin anında tutuklandığı Mesih İsa şimdi herkesin dilindeydi. Dahası barbarların Latincesi ile konuşuyordu çarşı pazar. Latinceydi gerçi ama bu dile Latince demek için bin şahit isterdi. Taze ekmeklerin kokusu ise hiçbir dile muhtaç değildi.

Sonunda bütün cesaretini topladı, "Esenlik senin üzerine olsun," diye tezgâhçılardan birine yaklaştı gezgin. "Bütün istediğim ekmek ve zeytin almak. Biraz da üzüm ve kuru incir. Biz yedi kişiyiz. Söyle bana iyi kalpli adam, bu para bu saydıklarımı almaya yeter mi?"

Bir kendisine uzatılan paraya baktı ekmekçi, bir de gezginin yüzüne. Bakışları anında bulandı. Bir müddet sustu ve sonunda konuştu ama sözleri daha çok tehdide benziyordu. "Sen," dedi. "Canına mı susadın? Çabuk git buradan, elimden bir kaza çıkmasın."

Yine de, "Şuna bak hele," diye seslendi tezgâh komşusuna ekmekçi. "Kılığına göre bir mezardan çıkıp gelmiş olmalı. Acayip giysileri gibi konuştuğu dil de eksik gedik. Çoktan unutulmuş köhne kelimeleri var. Elindeki paraya bakılırsa mezar soyguncusu diyeceğim ama onların da hiçbiri bulduğu akçeyle güpegündüz fakir Daniel'in tezgâhından ekmek almaya kalkışmaz. Deli desem o da değil."

"Hele dur bakalım," dedi üzümcü yerinden doğrulurken. Komşusundan daha öfkeliydi. "Sen ne tuhaf adamsın böyle. Yoksa define avcısı mısın?"

"Hazine mi buldun?" Arkadan gelen cümle böyleydi ve bu cümleyi bir kez sarf edenin gezgini öyle bırakmayacağı da belliydi.

"Hazine mi buldun?" diye höyküренlere şimdi bir de "Kâfirlerin parasını kullanmaya kalkışıyorsun yoksa sen de aklı putperestlikte kalanlardan mısın?" diye köpürenler eklenmişti ve bakışlarındaki öfkeye bakılırsa en az diğerleri kadar tehlikelilerdi.

"Taşlayın," diye haykırdı üzümcü. "Bu ya bir mezar soyguncusu ya bir putatapar. Her iki halde de taşlanmayı hak ediyor demektir. Taşlayın!"

Bu ses gezgine çok tanıdık geldi. Daha dün işitmişti. Kollarıyla yüzünü örtmeye çalıştıysa da taşlardan biri elmacık kemiğini sıyırdı. Olanca hızıyla koşarken bir başka taş iki kürek kemiğinin ortasını buldu. Neyse ki gezgin ara sokaklardan birine daldığında esnaf, tezgâhının başına dönmüştü çoktan. Roma'nın hırlısı vardı

hırsızı vardı. Öfkeyle kalkan zararla oturabilirdi ve tezgâhları boş bırakmaya gelmezdi.

Yine de o hızla koşmaya devam ederken gezginin başı açıldı, saçları dağıldı. Birkaç kişiye çarptı, bir kadından ağzı açılmadık bir küfür işitti. Dün de böyle koşmuştu ama bu kez önüne çıkan bir Kehribar yoktu. O arbedede avucundan fırlayan para ise üzerinde İmparator Diocletianus'un azametli portresiyle tıngır mıngır yuvarlanmış, taş zeminin üzerinde dikey ekseni etrafında bir süre dönmüş, titremiş ve sonunda o da gezgin gibi yüzüstü yere kapaklanmıştı.

Yattığı yerden önce karabiber rengi bir çift pabuç gördü gezgin, hâkî bir harmaninin eteklerini ve sonra eğilip yerden parayı alan bir eli. Başını kaldırdığında ise sarışın, temiz bir yüzle, hali vakti yerinde bir giyimle karşılaştı. Hâkî cübbe, sikkenin bir ön yüzüne bakıyordu bir arka yüzüne. Paranın dilinden anlamayan biri böyle dikkatli bakamaz, baksa da gördüğünü tanıyamazdı. Çok geçmeden gezgin, bileğinde kendisini çeken pençe gibi bir kavrayış hissetti ve ayağa kalkabildiğinde az önce ekmekçinin de üzümcünün de sorduğu soruyla karşılaştı. Ne ki bunun sesi sakindi.

"Nereden buldun bunu?"

Gezgini uzun uzun süzdükten sonra, "Nereden buldun bunu?" diye tekrarlamıştı hâkî cübbe, ikinci kez sorarsa cevabı daha kolay hatırlanır belki. "Eğer bir mezar gömüsü bulmadıysan bir koleksiyoncu olamazsın çünkü hepsini tanırım."

"Bir yerden bulmadım," dedi gezgin. "Sen sormadan ben söyleyeyim, kimseden çalmadım. Mezar soyguncusu da değilim. Sadece biraz ekmek almak istiyorum."

"Sen," dedi hâkî cübbe. "Şimdi elindeki bu parayla ekmek almaya mı çıktığını mı söylüyorsun?" Berrak mavi gözlerindeki hayret derinleşirken beyaz yüzü pembeleşmişti.

"Evet," dedi gezgin. "Biraz da incir. Param artarsa biraz da üzüm veya zeytin veya her ikisini birlikte."

"İyi ama bu para seninse onunla ekmek, üzüm alınamayacağını da biliyor olmalısın."

"Neden?" dedi gezgin hayretle. "Akşamdan sabaha paranın değeri o kadar daha mı düştü? Zaten pul olmuştu."

"İstersen bu parayla bir bağ dolusu üzüm bir o kadar incir bir fırın dolusu ekmek alabilirsin. Ama onun yolu yordamı farklı."

"Ne diyorsun? Bir gecede o kadar mı kıymetlendi?"

"Bir gecede değil. Bu para çok eski."

Gezgin yine soruya soruyla mukabele etti. "Nasıl eski? Bir gecede tedavülden mi kalktı?"

Diğeri de öyle, soruya soru etti. "Mağarada mı yaşıyorsun? Yoksa aklını mı kaçırdın veya tümden deli misin?"

Hayır, deli değilim, en azından öyle zannediyorum ama başımıza öyle şeyler geldi ki delirmek üzereyim, diyecekti ki gezgin sustu. Bu adam temiz yüzlü biriydi ama perde peçe arkasında neler saklandığını sadece Tanrı bilirdi.

"Yoksa," dedi temiz yüzlü adam, o da son bir ihtimali hesaba katarak. "Sen de şu gizli putataparlardan biri misin? Eğer öyleyse nasıl bu kadar cüretkâr olabilirsin?"

"Gizli putatapar mı? Herhalde gizli Hristiyan demek istedin."

"Hayır, dilim sürçmedi. Ne söylediğimin pekâlâ farkındayım. Gerçi sayıları çok azaldı ama daha geçen hafta sözde tanrılar adına gizlice kurban kesenlerden biri ölüm cezasına çarptırıldı. İşitmedin mi? Aynı şey böyle davranırsan yarın sana da olabilir."

"Tanrılar mı?" dedi gezgin. "Hurafeleri benden uzak olsun. Onların yüzünden az kaldı diri diri yakılıyordum. Hem imparator şimdi paganları mı öldürüyor? Daha dün Hristiyanların ölüm fermanını yayınlıyordu Forum'da. Bir gecede mi oldu bütün bunlar? Haklısın, galiba ben çıldırdım. İmparator bir gecede çıldırmadıysa ya da ilâhi esin inmediyse üzerine."

"Sen hangi imparatordan bahsediyorsun?"

"Hangisinden olacak? Diocletianus'tan tabii. Ama bir an evvel geri dönmeliyim ben. Arkadaşlarım beni bekliyor."

"Arkadaşların kim?"

"Biz," dedi gezgin. "Yedi kişi. Ben gezgin Al-Mina, yazıcı köle Simonides, tapınak kandilcisi Feliks, senatörün azatlı kölesi Vitalis, Efesli yontucu Linus, çoban Fazelis, bir kişi daha var hiç konuşmuyor. Adını bilmiyorum ama subaya benziyor eğer bir gladyatör değilse. Bir de köpeğimiz var. Adı Kehribar."

Öbürü kaşlarını çattı. İmparator Diocletianus'tan sonra şimdi de tapınak kandilcisi, senatörün azatlı kölesi, gladyatör! Bu adam herhalde kendi kurup kaldıran meczuplardan biriydi ama hiç de öyle görünmüyordu.

"Bak," dedi kibarca. "Benden sana bir zarar gelmez. Ama sana elini uzatan birine daha fazla yalan söyleme. Tapınak mı kaldı ki kandilcisi olsun? Senato mu var ki azatlı kölesi bulunsun? Gladyatör ha! Hayalin ne kadar alevliymiş. Ne yapmak istiyorsun? Söyle, eğer elindeki parayı en yüksek fiyatla satmak istiyorsan şüphe yok ki bileğine tutunduğun elin sahibi üzüm almak istediğin tezgâhçıdan da ekmek istediğin fırıncıdan da çok daha iyi bir müşteridir. Şimdi yalan söylemeyi bırak ve açıkça söyle. Ne kadar istiyorsun?"

"Ben yalan söylemem. Hem ne için ne kadar istiyorum?"

"Şu Diocletianus dönemi sikkesi için."

"Para parayla satılır mı?" dedi gezgin ve bu kez o sordu. "Sen deli misin? Yoksa mağarada mı yaşıyorsun?"

Temiz yüzlü adam cevap vermek yerine bir süre sustu. Sikkeyi elinde evirdi çevirdi. Gözlerinde tuhaf bir ifade belirmişti. Geçmiş zamanlara duyduğu ihtiraslı ilgi onu demek sırf bu yüzden, parmaklarının arasında tuttuğu şu bronz sikkenin soyunu sopunu böyle rahat okusun diye tarihin sikkeler dalına yürütüvermişti. Dikkatle baktı paranın yüzüne. İmparator Diocletianus, gözünün üzerinde bir vuruk iziyle, kilise arşivcisine bakıyordu.

Bir tarih kitabının sayfasını okur gibi künyeyi sıralayıverdi kilise arşivcisi. "İmparator Diocletianus zamanında basılmış bronz bir sikke bu. Bu akçe basıldıktan sonra piyasa alt üst olmuş, paranın değeri büsbütün kaybolmuştu. Ama şimdilerde çok kıymetli. Sadece meraklılarının elinde bulunuyor ve tabii onlar bununla ekmek, zeytin almaya kalkışmıyor. Şimdi son kez soruyorum, nesin sen? Deli mi hırsız mı, define avcısı mı gizli bir putatapar mı, yoksa benim tahmin edemediğim başka bir şey mi? Kimsin sen?"

O zaman, "Korkarım senin tahmin edemediğin başka bir şeyim ben," dedi gezgin, koca adamın sesi ağlamaklıydı. "Ama ne olduğumu ben de bilmiyorum ve buna daha fazla dayanabileceğimi sanmıyorum. Tabii eğer Tanrı bana bir ceza vermek için önce aklımı başımdan almadıysa. Gel şu gölgede biraz konuşalım yoksa çıldıracağım."

Bir çeşmenin yakınına, büyük bir zeytin ağacının gölgesine sığındılar. "Şimdi söyle. Neden kimse bana bir şey satmıyor, neden herkes bana mezarından fırlamış bir hayaletmişim gibi bakıyor ve o hayaleti taşlıyor? Benim hatırladığım çok şey bir gecede nasıl yok olmuş, hatırlamadığım çok şey aynı gecede nasıl varlık bulmuş? Bir şehir bir gecede nasıl bu kadar başkalaşabilir ve imparatorluk daha dün infaz ettiği dini nasıl olur da bugün serbest bırakabilir? Biliyorsan, bana bunların cevabını ver. Aklı başında birine benziyorsun, üstelik iyi birisin, elin ilk anda taşa uzanmıyor."

Üzüm ekmek almak için şehre inen, gezgin değil de yazıcı köle olsaydı önce şunu sorardı: "Sen eğitimli bir adama benziyorsun öyleyse neden barbarların Latincesini konuşuyorsun?" Çünkü Vergilius'un dili çarşı pazar sınırlarına sıkışıp kuraklaşmış, köylülerin, askerlerin ve barbarların kaba sesleri Latincenin hecelerini boğazından sıkmış, nefesini kesivermişti. Gerçi henüz fiillerin çekimleri ve söz dizimi yerindeydi ama filolog bir yazıcı rahatlıkla anlardı ki o çatı az sonra çökecek, Seneca'nın, Cicero'nun dili unutulup gidecek.

Şaşkın şaşkın gezginin yüzüne baktı hâkî cübbeli kilise arşivcisi. Bu adamın sorduğu sorulardan hiçbirinin makul bir cevabı yoktu ve o anda fark etti kendisinin de bilinçten bilince sıçrayan

benzer bir soru sorması gerektiğini. "İyi ama," dedi. "Sen neden artık konuşanı kalmamış bir Latinceyi yüzlerce yıl önce yaşamış soyluların konuştuğu gibi konuşuyorsun? Eğer eski ozanların şiir kitaplarını, onca belgeyi ve tarihçilerin yıllıklarını okumamış olsaydım söylediğin kelimelerin çoğunu anlamazdım."

Bir dilden başka bir dil doğuyordu ve bu ikisi, yeni dilin eskisinden koptuğu o kavşakta karşılaşmışlardı. O yüzden anlıyorlardı birbirlerini ama biri eski kelimeleri hatırlamaya, diğeri yeni kelimeleri tanımaya çalışarak. Çünkü dal başını alıp gitmiş olsa da ağaç aynı ağaçtı, kök aynı. Birkaç kelimenin hesabını sormak kimsenin umurunda olmazdı.

İkisi de bu soruşmanın uzayacağını anladı ama henüz tanışmadıklarını hâkî cübbeli, temiz yüzlü adam fark etti.

"Affedersin. Basit bir adap kuralıdır, önce ben kendimi tanıtayım. Ben kilise arşivcisi Sebastian'ım."

"Sebastian mı senin adın?" Bu ismi duyunca saygı ve keder gezginin içinden hayret duygusuyla aynı anda geçmişti.

"Elbette. Neden şaşırdın? İsmini onurla taşıdığım şehidi işitmemiş olamazsın."

"İşitmek mi? Oradaydım."

"Kardeşim," dedi gezgin, fısıldayarak ve etrafa göz atarak. "Senin kaderin üzerine yemin ederim ki ben de ekmeği göğsünün üzerinde kırarak sofrasındakilere dağıtan masum peygamberin bağlılarındanım."

Gezgin o anda hiç tanımadığı birine bütün olup biteni anlatmayıp da başka ne yapacaktı? Öyle bir an ki şu adam Roma lejyonlarından birinin komutanı olsa yine anlatırdı. Bir zeytin ağacının gölgesinde dikilirken biri hiçbir şey gizlemedi. Öbürü onun sözünü hiç kesmedi.

"Biz yedi kişi, hepimizin ayrı bir hikâyesi var, ama sonuçta eski ya da yeni Hristiyan'dık. Daha dün altı arkadaşımla birlikte -söylemiştim bir de köpeğimiz var- İmparator Diocletianus'un kurban emrine uymadık, putlara tapmadık. Anlatması uzun sürer başka

işler de yapmıştık-yapmamıştık. Ah, bilsen ne kadar çok çileye tanıktık ve kaçarak Roma dışındaki bir mağarada uykuya dalmıştık. Çok soğuktu. Soğuktan başımız ağrımış gözümüzden yaş akmıştı, kulağımızın kepçesi neredeyse kopacaktı. Uykuya daldığımız sırada kar yağdı yağacaktı. Fakat dün ağaçlar çırılçıplaktı, bugün yaprakla donanmışlar. Güneş tepede cayır cayır yanıyor dünse eğrisi çok düşüktü. Nasıl oluyor da ben kışta uyuyup yazda uyanıyorum? Söyler misin hangi günde hangi mevsimdeyiz?"

Bu kez hâkî cübbeli temiz yüzlü adam sendeledi. Beti benzi atmış, o da gezgin gibi dehşet içinde kalmıştı. Onun düşeceğinden korkan gezgin "Otur," dedi. "Biraz dinlen. Ben de oturayım."

O zaman kilise arşivcisi Sebastian, hesaplanması gereken şeyin hangi mevsim değil hangi yıl olduğunu fark etti ve korka korka şu soruyu sordu: "Siz uyuduğunuzda hangi yıldı? Tanrı aşkına iyi düşün ve öyle cevap ver."

Gezgin de aynı soruyu sordu: "Sen söyle, hangi yılda hangi zamandayız biz?" Aynı yemini eklemişti; "Tanrı aşkına, onun kulu ve peygamberi Nasıralı İsa'nın hatırına."

Basit bir hesap yaptılar toprağın üzerinde. Sebastian başını kaldırdı. Yüzü allak bullaktı. O da sırtında boydan boya bir ürpertinin ilerlediğini hissetti, aynı ürperti saçlarının dibinde gezindi. Bir ağrı onun da başına saplandı. Başının bir yarısını alıp götürseler onun da sesi çıkmazdı. Bu yedi kişi, bir de köpekleri, tastamam 309 yıl uyumuşlardı.

Oturduğu yerde bile sendeleyen gezgininse nefesi yeniden tıkanmak üzereydi. Yüzünde dehşetli bir rüyadan henüz uyanmışlara mahsus bir bakışın, bakışmanın izleri; dahası dudağının kenarında iyice yayılan uçuğa bakılırsa o dehşetin içinde hapis kalmıştı.

Ayağa kalktı neden sonra. Değneğine dayandı. Etrafına bakmaya başladı bir kum fırtınasından çıkmış gibi gözleri yanarken. Baktı, baktı. Aslında her şey yerli yerindeydi. İşte Tiber işte ada. İşte Colosseum. İşte Castor tapınağının harabeleri. İşte senato binası işte Zafer Yolu. Bu şehir o şehirse, ki oydu, zamandan başka hiçbir şey

onu böylesine değiştiremezdi. Bir şehir üzerinden ancak yüzyıllar geçerse böyle köhneyebilirdi. İçinden geçtiği onca terk edilmiş şehri düşündü gezgin. Zaman onlara ne yapmışsa buna da onu yapmıştı sadece. Başka bir yere değil başka bir zamana gelmişlerdi ve bunu bir kere kabul ederse her şey en saçma fakat tek anlaşılır yorumuyla, şifresi çevrilen bir anahtar gibi açılacak, her ayrıntı ancak bu yorumla yerine oturacaktı. Başka ihtimal yoktu. Zavallı gezgin mekânın değiştiğini fark etmişti ama zamanın değişmiş olabileceği aklına bile gelmemişti.

Kilise arşivcisi Sebastian'sa, 309 yıl öncesinin ham keteni içinde ve bu yakıcı ağustos sıcağında bile çeneleri birbirine çarpan şu adama bakıyordu ne yapması gerektiğini kestiremeden ve o da iki kelimeyi bir araya getiremeden. İlk anda elini onun omuzuna dostça bıraktıysa da heybesindeki toprak kâseyle çeşmeden su getirmeyi neden sonra akıl etti. 309 yıl uyuyup uyandığını anlayan biri mi, yoksa 309 yıl uyuyup uyanan biriyle karşılaşan diğeri mi daha fazla şaşırır? O an bunu ikisi de düşünemedi.

Neden sonra "Şimdi," dedi gezgin. "Paramız geçmez oldu, öyle mi?" Hayret etmesi gereken tek şey buymuş, sanki dünden bugüne değişen tek şey şu sikkeymiş gibi.

Oysa her şey değişmişti. Nihayet gezginin zihninde soruların zehir zembereği boşaldı ve gözlerinden fışkıran tere bakılırsa vücudundan duman tütüyordu. Fazla düşünmedi. Alacağı cevaptan korksa da -sanki imparator 309 yıldan beri yaşıyor olabilirmiş gibi- en sorulması gereken soruyu sordu.

"İmparator Diocletianus yok mu artık yani?"

"Yok," dedi Sebastian. Gökte bulut, toprakta yağmur yok der gibi.

"Peki şimdi imparatorluğu kim yönetiyor?"

"İmparatorluk mu? Tanrı'nın imparatorluğunda yaşıyoruz artık, imparatorların değil. Eğer Roma İmparatorluğu'ndan bahsediyorsan o yıkılalı asırlar oldu."

"Neler söylüyorsun? Roma İmparatorluğu çöktü mü şimdi? Hem de bir gecede he mi?" Zamanları hâlâ karıştırıyordu.

"Çöktü ama bir gecede değil. Anladığım kadarıyla siz o esnada uykudaydınız." Sebastian bunu söylerken kibarca gülümsemişti. "Aslında siz yaşarken de ağır ağır çöküyordu, yıkılsın diye göklere yakardığınızda temel taşları çoktan kaymaya başlamıştı."

"Yani," dedi sesi titreyerek gezgin. "Şimdi dünya toprağının üzerinde Roma diye bir imparatorluk, Roma diye bir devlet yok öyle mi?"

"Yok," dedi Sebastian.

"Peki nasıl oldu bu?"

"Tanrı Roma'ya karşı kılıcını o kadar küçümsedikleri barbarların eliyle çaldı, kırbacını onların eliyle indirdi." Roma şehri savaşlar ve yağmalar zamanında bir değil birkaç defa düşmüş, her düşüş yaralamış, her yara öldürmüştü onu. Bir gecede geçmemişti yerin dibine, yavaş yavaş, dalga dalga yok olmuştu. O kadar büyüktü ki bir anda değil yavaş yavaş göçmüş, yavaş yavaş sönmüştü. Tek seferde verememişti son nefesini. Uzun uzun, ağır ağır, ölemeye ölemeye ölmüştü.

Neden sonra sormak aklına geldi gezginin, bir şey öldüyse onun yerine bir şey doğmuş olmalıydı. Ne? Onu da Sebastian anlattı. Şimdi barbar krallıklar vardı. Hem de çekilen denizden geri kalan küçük göller ya da yağmurdan sonra toprakta biten mantarlar gibi sayısız. İlle de bir imparator aranacaksa, o da Roma'dan çok uzakta, doğuda kalmıştı. Gerçi doğunun imparatoru kaldırıp getirdiği ordusuyla İtalya'yı yeniden fethetmiş, imparatorluğun iki yakasını eski zamanlardaki gibi bir araya getirmek istemişti. Ama dikiş tutmamıştı bu yama. Roma barbarlarla doğu imparatorluğu arasında üç kez el değiştirmişti. Doğrusu Roma'nın tapusunun şu an kimin üzerine olduğunun bir kıymeti yoktu ve şehrin kendisi bile şu an kime ait olduğundan emin değildi.

Boğazındaki yumrunun soluğunu tıkayacağından korkarak yutkundu gezgin. Konuşmak da yutkunmak kadar zordu ama sordu.

"Roma yoksa, ordusu, askerleri de yok mu?"

Yoktu. Roma yoksa Roma'yı Roma yapan kurumlar ve âdetler de yok olmuştu.

Bir zeytin gölgeliğinde karşı karşıya duran bu iki kişi, biri yokluğuna diğeri varlığına hayret ederek birlikte çıkardılar varlar yoklar cetvelini. Fakat 309 yıl uyuyup uyanan, zihninde 309 yıllık bir boşluk bulunan birine ayaküstü neler anlatılabilir? Hangisi öncelikli hangisi önemsizdir? Bu adam sınırların tam ötesinden çıkıp gelmişti ve yabancı kelimesinin içine kaç mana sığabilirse hepsiyle yabancıydı. Zamana yabancı, düzene yabancı, toprak değişmez değil

toprağa yabancıydı. Sebastian bölük pörçük anlatmaya başladığı anda, bir yudum su içecekti bu yabancı, kâseyi sonuna kadar bitirdi.

O gün orada ikisinin karşılıklı en çok tekrarladıkları kelime: "Yoktu." Değil dillerinde, zerrelerinde bile başka fiil yoktu. Neticede Roma yıkıldıysa bu dünyada yıkılmayacak şehir, çökmeyecek imparatorluk yoktu. Ama tarih kitaplarından okumak kolaydı böyle şeyleri. Devletler kurulur, yükselir, güneş gibi batardı günü gelince. Bu yıkımların ağır ağır ya da birkaç günde gerçekleşmesine de tanık olabilirdi insan, ömrü yettiğince. Gelgör ki ancak 309 yıla sığabilecek büyük değişimlerin bir uykunun gecesi ile sabahı arasına sığdığı, dünya yüzünde görülmüş yazgı değildi. Hepi topu bir uykuya dalmış ve uyanmışlardı.

O uykunun sabahında Akdeniz, artık "bizim deniz" değildi, imparator "her yerde ve her daim muzaffer" değildi. Yoktu işte. Mor kaftan yoktu, ipek toga, mücevherli taç yoktu. Ayak öpmek, eteğe yüz sürmek kalmamıştı. İmparatoru, ordusu, lejyonu, muhafızı, mahkemesi, yargıcı, vergi tahsildarı ile ebedi Roma yok olmuştu hem de ebediyen. Forum yoktu, senato yoktu. Köle yoktu kölelik yoktu. Yüze vurularak ilâhi güzelliği bozan damgalar tarihe karışmıştı. Dövüşmek istemeyen arena mahkûmunu itekleyen kor demir plaka, günlerce aç bırakıldıktan sonra insanın üzerine salınan aslan, panterin parçaladığı ceylânı zevkle seyreden insan yoktu. İşkencecisi ve cellâdıyla, arenası ve gladyatörüyle Roma tarih olmuştu. İman sahiplerini kovalayan askerler, yakan ateş yatakları, demir çarmıhlar yoktu.

Çok şey olmuştu. Ama en önemlisi boş inanç sona ermiş, tanrıların yok olduğu, hiç de var olmadığı ilân edilmişti. Tanrılar ve tanrıçaları, onlara adanmış tapınakları, kanları, kurbanları ile o dünya artık yok olmuştu. Kâhinler ve ikiyüzlü geveze rahipler aradan çıkınca Apollo sessiz bir heykelden ibaretti şimdi. Çok tanrı adına bayram yapmak, tütsü sunmak, kurban kesmek yasaklanmış, sunaklar yıkılmış, tapınaklara el konmuş, paganlar önce ordudan atılmış, sonra bütün imparatorluk hizmetlerinden men edilmişti. Zaten artık pagan da yoktu çünkü bütün bunlar Sebastian'a göre

bile asırlar önce olmuştu. Tek egemen vardı şimdi Roma'da, o da Aziz Petrus'un kemiklerinin üzerinde yükseliyordu.

"Demek doğru söylüyormuş o adam." Yine de acaba rüya mı görüyorum, diye geçirdi içinden gezgin. Çünkü bir rüyada anlatılanları dinler gibi dinlemişti hâkî cübbeli Sebastian'ı. İnsan rüyada olduğundan nasıl emin olabilir? Uyanmanın sınırı neresidir? Hayır uyanıktı ve eğer gerçeklik diye bir şey varsa, o da baştaki akıldaydı. Akıl kabul etmişti olup biteni çünkü gezginin kabul edebileceği başka bir şey kalmamıştı. Ama yine de aklın kabul ettiğini ruhun sindirmesi için biraz zaman gerekir. "Tanrım," dedi gezgin. "Sen kalbime güç ver. Güç ver ki anladığıma dayanayım. Yoksa tutuşup yanacağım." Açtı kalbini, sükûnetin o kalbin içine dolmasını bekledi.

Olana; bu sabah uyandığına inanır gibi, tezgâhtaki üzümlerin kokusu ve rengi üzerine yemin eder gibi inandı. Bilinç, kabul eşiğini aşmış, gömlek değiştirir gibi tabakalarının birinden öbürüne geçivermişti. Haklıymış zaman üzerine düşünen bilgeler. Bu dünyadan olmayan bir zaman vardı. Eğer yanmazlarsa bundan sonrasını da yaşayacaklardı. Yanmazlarsa, çünkü sarıçamların arkasındaki güneşin eğrisine bakılırsa dünya zamanı yine başlamıştı.

Dağlara doğru baktı gezgin. Orada her şeyden habersiz altı kişi. Şimdi her şeyi öğrenen kişi bildiklerini onlara anlatmakla mükellefti.

"Benim hemen mağaraya dönmem lâzım," dedi. Bir an düşündü. "Sen de benimle gelir misin, lütfen?"

"Hem de sevine sevine. Ama önce ekmek, üzüm alalım."

"Alalım," dedi gezgin. "Ama param yok ki."

Sebastian gülümsedi. "Bende var."

Yedi kişinin, bir de köpeklerinin 309 yıllık açlığına yetecek kadar üzüm, ekmek, zeytin, incir, tuzlu balık, keçi peyniri alırken Sebastian'ın tezgâha bıraktığı sikkeye uzandı gezgin. Bir rüyadan henüz uyanmış gibi sendeliyordu hâlâ. Dayanıklı metali parmaklarının arasında evirdi çevirdi. Roma henüz çökmeden, demek ki yüzlerce yıl önce basılmış ama hâlâ geçerli bir sikkeydi bu. Öyle

geceden sabaha tedavülden düşmemişti çünkü ön yüzde bu sikkenin sahibi ellerini huşû içinde birleştirerek gözlerini gökler cihetinden cennete doğru çevirmişti. Arka yüzde ise iki palmiye dalı arasında bir haç parlıyordu. Tapınakların yerini kiliseler almıştı ve imparator milletin babası ama İsa'nın hizmetkârıydı.

İki kayanın arasında uzanan geçidi aştıklarında geniş düzlüğe yayılmış altı kişiyi uzaktan seçebildi Sebastian, bir de köpeği. Kulaklarını dikmiş olsa da sakindi Kehribar. Kokusundan belli olur insan. Bunda bir tehlike yok, bu da iyi biriydi.

İyi kişi yavaşladı. "Sen önden git," dedi gezgine. "Olanı biteni önce senden duysunlar. Böylesi daha uygun olur. Ben geçitte bekleyeyim, birazdan gelirim."

Gören görülür. Altısı birden gezginin dumanı başında bir fırtına bulutu gibi yaklaştığını görünce birbirlerine onu işaret etmişti. Sağda solda askerler yoktu gerçi ama bu gelişte bir tuhaflık vardı. Çünkü onlar da kışta uyumuş yazda uyanmışlardı, onlar da kör pınarı görmüş, yüzlerini yatak değiştirmiş derede yıkamışlardı ve her birinin beti benzi şimdiden atmıştı.

Gezgin kuru ağustos otlarının üzerine çökerken sırtını yaşlı zeytin ağaçlarından birine yasladı, sakalını çekiştirdi. Her şey hâlâ üst üsteydi bu yüzde. Dehşet, hayret ve ürperti. Ama bu ifadenin peçesi bir kenara sıyrılsa ani bir mutluluk da o yüzden fışkıracaktı.

Nefesi yine kesilecek diye korkarken sırtını sıvazladılar. Bir yudum su verdiler içsin diye ve her biri aklına gelen ilk sorudan başladı.

"Bunca vakit neredeydin? Neden bu kadar geciktin? Hani ekmek, üzüm nerede?"

"Şehir kapıları tutulmuş mu? Seni tanıdılar mı? Takip eden oldu mu?"

"Ağaçların bir gecede yeşillendiğinin farkındasın değil mi? Şehirde de öyle mi?"

"Ya Hanımefendi Sabina?" diye soramadı yazıcı köle.

Azatlı köleyse "Ne oldu sana!" diye bağırdı. "Yüzünde taze bir yara var, dudağın uçuklamış ve başın açık? Belli ki askerlere rastlamışsın. Birazdan burada olurlar. Hemen gitmemiz lâzım."

Avucunun içini toprağa göstererek "Durun, sakin olun," anlamında bir işaret yaptı gezgin. Derin bir nefes aldıktan sonra "Uyanın!" diye bağırdı. Oysa etrafta uyuyan kimse yoktu. "Biz uyurken neler olmuş anlatsam inanmazsınız, gözlerimle görmesem ben de inanmazdım. Gerçi hâlâ inanamıyorum ama Tanrı'nın her şeye gücünün yettiğini hatırınızda tutun ve beni öylece dinleyin. Önce oturun. Sizler de birer yudum su için. Size haberlerim var. Bize bir şey olmuş kardeşlerim. Bizim paramız geçmez olmuş."

"Nasıl olmuş bu?" dedi yontucu. "Bir gecede mi olmuş?"

"Yok," dedi gezgin. "Bir gecede değil."

"Anlat öyleyse neden sustun?"

"Nereden başlayacağımı düşünüyorum. İyisi mi hiç uzatmayayım, en kesin olandan başlayayım. Biz kardeşlerim, anladığım kadarıyla 309 yıl uyumuşuz. Yani sadece kışta uyuyup yazda uyanmamışız."

Barbar yüzbaşı bile başını kaldırmıştı.

"Sen," dedi azatlı köle. "İçimizdeki en bilge kişi, hepimizin ruhuna dokunmuş o kutlu adam, yaşı geçkin olsa da aklı bütünüyle başında gezgin Al-Mina. Bize şimdi '309 yıl uyuduk ve uyandık' mı diyorsun?"

"Evet tam olarak öyle diyorum."

"Herhalde bir rüya görmüşsün de bize anlatıyorsun. Ya da uykudayız hâlâ, biz de rüya görüyoruz."

"Anlatayım da inanın."

Şimdi hepsinin yüzünde aynı bakış vardı ve her biri barbar yüzbaşı kadar suskundu. Roma'yı gözleriyle gören şu yaşlı gezgin

"İnanın," diyorsa bir bildiği vardı onun. Yalan yanlış konuştuğunu şimdiye kadar kimse görmemişti. Bir de öylesini düşünelim o zaman. Yine de senatörün azatlısı böylesini ihtimal dâhiline aldığı anda bakışlarını gayriihtiyari ellerine, ayaklarına çevirdi. Zannetti ki 309 yılda ayakları büyümüş, parmakları uzamış olacaktı. Ama ne ellerinin üstü daha fazla kırışıkla doluydu ne de gerdanı sarkmıştı çenesinin altında bir ağırlık hissetmediğine göre. Yedisi de her türlü ihtimali mümkün ederek diğerleriyle göz göze geldi, diğerlerinin yüzünde kendi yüzünde olması gereken değişikliği görürler belki. Fakat hiçbirinde böyle bir değişiklik yoktu. Sadece dünkü dehşet, yorgunluk ve açlıktan biraz süzülmüş biraz incelmiş ama neticede dün nasılsa bugün de öylelerdi.

Bu kez az ötede yüzünü güneşe vermiş, sakin sakin oturan köpeğe baktılar değişmiş mi diye. Hayır. Ne kocamış ne zayıflamıştı Kehribar. O da sanki dün gece uyumuş bu sabah uyanmıştı. Tüyleri sık ve canlı, gözleri şefkat dolu. Sadece çok acıkmıştı ve geçitten çıkan iyi kişinin düzlüğe varmasını bekliyordu. Gelenin tuhaf bir kıyafeti vardı ve eli kolu doluydu.

"Üzümü, ekmeği, inciri, zeytini, denizlerde ve ırmaklarda balığı yaratana hamdolsun." Ama iştah yok olmuştu ve hepsi merakla doluydu. Eğer doğruysa, 309 yıl boyunca nasıl uyumuşlar, nasıl hiç uyanmamışlardı? Hiç mi fırtına kopmamıştı dışarıda, hiç mi güneş dolmamıştı bu mağaranın ağzından içeri? Kulaklarına kilit mi vurulmuş, gözlerine perde mi çekilmişti ki en ufak seste kendini uykudan atan azatlı köle, asker uykusuna alışkın barbar yüzbaşı bile uyanmamıştı? Hiç mi ağrımamıştı sırtları, omuzları; nasıl olup da bedenlerinde yaralar açılmamıştı? Soğuk dondurmamış sıcak yakmamış mıydı onları? 309 yıl acıkmamış susamamışlar mıydı? Nasıl ölmemiş nasıl sağ kalmışlardı?

Bu sorular bir silsile halinde uzayıp gidecekti ki o sırada çok az duydukları o pürüzlü, kılçıklı ses işitildi. Barbar yüzbaşı bir soru sormuştu. Eğer her şey bir gecede değiştiyse, Colosseum yerinde duruyor muydu?

Altısı birden baktılar hiç konuşmayan adama. Sebastian da öyle. 309 yıl uyuyup uyandığını anladığı anda, Colosseum'a ne olduğunu merak eden biri ancak onun arenasında kazaya uğramış biri olabilirdi.

Kilise arşivcisi dedi ki, "Yüzündeki yaralara bakılırsa hayli kavgalı bir geçmişin var senin. Böyle bir soruyu nasıl sorabildiğine şaşırmıyorum ama nasıl bir cevap vereceğimi de ben bilmiyorum. Duruyor desem doğru değil, durmuyor desem o da yanlış. En iyisi mi kendi gözlerinle gör."

"Kardeşlerim," dedi azatlı köle. "Bütün bunlar inanılır gibi değil. Gezgin güvenilir biri olmasa inanmayacağım anlattıklarına ya da aklını kaçırdığına hükmedeceğim. Şu yabancıyı düşünürsek, o da emin birine benziyor. En iyisi mi hep birlikte şehre gidelim, neler olmuş neler bitmiş bir de kendi gözümüzle görelim. Yedi çift göz bir çift gözden daha güvenilirdir."

Yamaçları inerken köpek yine önlerinde, arkalarında, yanlarındaydı ama dünkü telâşından eser kalmamıştı. Kehribar telâşsız olsa da yedisi şehre yaklaşırken tedirgindi. Sanki Roma, cesedi ortadayken bile öldüğüne inanılamayan, öldükten sonra bile kendisinden korkulan efsanevi kötüler gibi bir yerlerden çıkıp gelecekti. Yere geçmesi gerektiği halde Roma'nın nasıl olup da yaşadığına daha dün Tiber köprüsünün ortasında isyan eden azatlının dahi bu ölüme inanması kolay olmadı. Dünkü duman yeniden tütecekti sanki, ağaçlar gökyüzüne doğru uzanacaktı çatılmış gövdeleriyle. Kapıdan geçerken gezgin bile dünkü şehri olduğu gibi yerinde bulacağını sandı. Ama değil. Ekmek üzüm almaya çıktığında ne gördüyse hepsi aynı, ne bir eksik ne bir fazla. Hâlâ kışta uyumuş yazda uyanmışlardı ve hepsinin gözleri dört açılmıştı.

O gözlerle gördüler yarış alanlarının binalarla dolduğunu. Forum şimdi yarı tarla yarı hayvan pazarıydı. Tiyatronun çizgileri bulanıktı, meşhur bazilikadan geriye birkaç duvar ve kemer kalmıştı. Traianus sütunu, anlattığı savaş hikâyeleriyle hâlâ ayakta ama Mısır dikilitaşı boylu boyunca yıkılmıştı. Bir kiliseyle sırt sırta vermiş

Vesta Tapınağı'nın çatısı çökmüş, sütunları boş bir ağızda uzayan dişler gibi sırıtıyordu. Aslında yıkılsa da bir yıkılmasa da, dönüp tarafına bakan yoktu. Meşhur Diocletianus hamamına ne giren vardı ne çıkan. Kıymetli malzemesi söküldükten sonra kapısına kilit vurulmuş, çıplak duvarlarının arasında içten içe çürümeye terk edilmişti.

Yedi kişinin uyuduğu üç asır boyunca barbar yağmaları yetmemiş, rüzgâr, don, güneş de beyaz mermer şehri sünger taşı gibi törpülemişti. Roma'nın meşhur yangınları durmamış, Tiber defalarca taşmış, yedi tepenin eteklerine kadar dayanmıştı. Sel önüne geleni devirmiş, devirdiğini sürüklemişti. İmparatorların sarayları, soyluların malikâneleri, zenginlerin villaları her biri kader ve zaman cihetinden yara almış, yıkılmayanların bile temelleri sarsılmıştı. Mozaik zeminin eğilip bükülmesi, silkelenen bir halı gibi dalgalanması için kaç toprak kayması gerekmişti? Dünyanın sonuna değin ayakta kalacağına ant içilen azametli tapınakları yerle bir etmeye bir zelzele yetmiş, neydi ne olduklarını yerinde esen yeller söylüyordu şimdi.

Az ötede bir araba, kolundan bacağından kırılmış, boynundan kopmuş, üst üste atılmış bir sürü heykel parçasını çekeliyordu ağır ağır. Kasları gerilmiş, damarları şişmiş bir kol, yığının arasından fırlamış, kılıcını indirmek üzere havaya kalkmıştı. Zamanında ya bir tanrı ya bir kahramandı. Şimdiyse maddesi kilise inşaatlarında kullanılmak üzere kireç kuyusunda yakılacaktı.

"Şurada oturalım kardeşlerim," dedi Sebastian. "Biraz dinlenelim."

Sararmış otların, yabani çiçeklerin arasında, ihtişamlı bir zafer takının gölgesine sığındılar. Kuru rüzgâr yabani kekiklerin, yaban fesleğenlerinin kokusunu eserken ağustos böceklerinin sesi bile dinmiş, yedisinin üzerine bir parça sükûnet inmişti. İşte göz görmüş kulak işitmişti. Biri yanılsa diğer altısı da yanılmış olamazdı. Biri delirmiş olsa diğerlerinin aklı başındaydı. Bir mucizenin parçası olduklarını kavradılar gerçi ama arada kocaman bir boşluk vardı ve hepsini onlara anlatacak tek kişi de şu kilise arşivcisiydi. Öğle

sıcağında harmanisinin üzerinden bile sırtı yanarken, bir zafer takının gölgesinde bu 309 yılda neler olup bittiğini altı kişiye de ağır ağır anlattı Sebastian, sabah gezgine anlattığı gibi. Onlar için de çıkardı varlar yoklar cetvelini.

Gerçi bu yedi kişi acayip illetlerden birine tutularak bir gecede her şeyi unutan hastalar gibi hafızalarını yitirmişti. Her şeyi yeni baştan öğrenmeleri, yaşamaya yeniden başlamaları gerekecekti şimdi. Ama şu dünyanın yüzünde birinde uyunup diğerinde uyanılacak iki zaman noktası aransa gene de daha uygunu bulunamazdı. Çünkü o büyük uykuya sebep olan şey uyandıklarında karşılaştıklarına gece ve gündüz gibi zıttı ve onlar, uykuya daldıkları anın yakıcı yaşantısıyla doluydu. İçleri korkuluydu hâlâ ama onları korkutan şey yok olmuştu. Hem de bir gecede. Şimdi her şey bitmişti öyle mi? Evet, öyleydi.

Yedisi aynı şeyi hissetti. Lügat kelimeleriyle tarifi olmayan bir ferahlama duygusu. Hiç sönmeyecek sanılan cehennem ateşi aniden söndüğünde ve bu aniden öğrenildiğinde ne hissedilirse o. Bir dağ yoluna girerken ruhun üzerine siniveren o hüzünlü ferahlama o garip huzur. Uzaklaşma. Yaklaşma. Erime. Tatlı bir rüzgâr nasıl eserse öyle. Bitmişti işte. "Ey, çalılıklar tutuştuğunda elçisine görünen Tanrı." Kandilci hüngür hüngür ağlamaya başladı; "Ey, Zeytin Bahçesi'nde son gece alnı kan terleyen peygamber ve ey, yıldızı şarkta göründüğünde müneccim kralları yollara düşüren İsa."

Yine de korka korka, saçma olduğunu bile bile, başka türlüsü mümkünmüş gibi, gezginin de sorduğu o soruyu bu kez kandilci sordu.

"O? İmparator? O da öldü mü?"

"Elbette." Kilise arşivcisi bu soruya yine gökte bulut toprakta yağmur yok der gibi cevap vermişti. "Öldü."

"Peki," dedi bu kez azatlı köle. "Nasıl öldüler? Huzur içinde yatağında mı, savaş meydanında mı? Yoksa o daha ölmeden cenaze hazırlıkları başlayarak mı?" Roma da ölür. Önemli olan ölmesi değil nasıl öldüğüdür.

Soruyu tekil değil çoğul kısmından sormuştu azatlı köle ve Sebastian'a bakılırsa kilise büyüklerinden biri gelecek kuşakların insanları Tanrısal adaletin gazabına inansınlar, gaddar putperestlerin eninde sonunda cezasını bulduğunu görsünler diye bunu asırlar önce yazdığı kitapta uzun uzun anlatmıştı.

Eş imparatorlardan biri, soğuk Nicomedia gecelerinin baş aktörü kışkırtıcı -siz uyuduktan çok değil az zaman sonra- hastalanmış, kanamalı yarası bütün vücudunu sarmıştı. Etleri yer yer soyulmuş, iplik iplik dökülmüş ve kemikleri dışarı fırlamıştı. Dayanılmaz acılar içinde haykıra haykıra can vermiş, ölmek isteyip de ölememişti.

"Peki o? Diocletianus?"

Sebastian bir süre sustu. O kadar kesin bir cevabı yoktu bu kez. "Diocletianus'un da acılı bir ölümle can verdiğini, hatta çıldırdığını yazmayı seven kilise tarihçileri var ama aslını ararsan beklendik ölüme benzemiyor onun ölümü. Nasıl öldü diye sorarsan, sıradan bir insan, emekli bir asker gibi. Huzur içinde ve yatağında."

Gezgin, kilise arşivcisinin sözünü kesti. "Diocletianus emekli mi oldu? Bunu mu söylüyorsun?"

"Evet. Kendi isteğiyle emekli olan tek Roma imparatoru."

Saltanat erguvanını, Nicomedia'daki tepede, onu kuşandığı aynı yerde yine ordusunun huzurunda çıkarmıştı sırtından. Işınlı tacını başından, mücevherli sandaletlerini ayağından sıyırıvermiş, *Diocletianus*, haşmetli adını yeniden sadeleştirmiş, *Diocles*'e çevirmişti. Tam zirvesinde olduğu dönemde dünya saltanatını elinin tersiyle geri itmişti ve yorgun bedenini, yorgun ruhunu dinlendirmek için iklimi sıcak, tabiatı zarif bir beldeyi değil, kışları sert yazları sıcak ata toprağını seçmişti. Dalmaçya kıyılarında bir kenar mahallede kurmuştu kale sarayını. Seçtiği yerin adı bile dikenli bitkilerini ima ediyordu.

Demek arkasında onca hayaleti ve dehşeti, vahşet ve cinayeti, onca ahı bırakarak, çaptan düşmüş eski bir subay gibi tarihten çekilmiş, sadece bahçesine bostanına eğilmişti. Toprağın, bitkinin kadim diline kulak vermiş; tekrar tahta geçmesini isteyenlere

"Yetiştirdiğim muhteşem lahanaları görseydiniz bunu benden istemezdiniz," demişti. "Şimdi artık benim ağaçlarım var. Yaprağın sarardığını görebilirim."

"Öyle mi?" Belki de öyle değildi. Rivayet muhtelif. Felek belki onun da suratına sillesini aşketmiş, karısını ve kızını almıştı elinden hem de en sıkı tuttuğunu zannettiği yerden. Hey gidi Diocletianus! Nasıl öldüğü bile unutulmuştu. "Büyük Zulüm" denince o geliyordu hatıra, başkaca bir sebeple de hatırlayanı yoktu. Daha sağlığında yaptırdığı sekizgen anıt mezarı vakti gelince bir kiliseye çevrilmişti. Ölüsü bile huzur bulmamış, onunla gömüldüğü mor kaftan bir süre sonra lâhit soyguncuları tarafından çekilip alınmıştı sırtından.

Gezgine baktı altısı birden. "Morların Melikesi." Şimdi kim bilir hangi mezar hırsızının sülâlesindeydi?

İmparatorlara bunlar olmuştu. Peki ya diğerleri? Bir kıyamet Roma'yı bir anda yok etmediğine göre bunca kötülüğü içine sindiren ve daha yok mu diyen Romalılar? Herhangi bir infaz kalabalığında azatlı kölenin gözüne çarpmış herhangi biri? Her taşın üzerinde uluyan hatipler, kışkırtıcılar, muhbirler? Sakince yaşamış olmalıydılar kalan ömürlerini. Hiçbir şey olmamış gibi. Gölge olsalar, affetmezdi azatlı. Ama artık gölge bile değillerdi. Zaten egemenlik Hristiyanlığa geçtiğinde vaftiz olmaya koşanlar Tiber'in dalgaları kadar çok olmuştu. Daha birkaç yıl önce *libellus* sırasına girenler kiliseleri doldurmuştu.

"Bütün bunlar biz uyurken mi oldu?" "Evet, bütün bunlar siz uyurken oldu". Bütün bunlar -ölü değillerdi- onlar yaşarken olmuştu. Peki bu nasıl olmuştu? Hiçbir şey kendiliğinden olmadığına göre tarihin akışını, Roma'nın kaderini değiştiren kimdi?

Gölgesine sığındıkları zafer takını o sırada işaret etmişti yontucu, "Bu daha dün burada yoktu." Kendi söylediğine kendisi de güldü sonra. "Elbette yoktu." Elini gözüne siper etti. Bembeyaz mermer madalyonların içindeki kabartmalarda bir imparator bir savaşın sahneleri içinde galipti. Başındaki nurdan hale ise gölgeler arasında bile açık seçikti.

"Bunun sahibi büyük bir zafer kazanmış olmalı," dedi yazıcı köle. "Bu tak kime adandı kimin adına dikildi?"

Tuhaf bir ifade geçti yüzünden kilise arşivcisinin. Büyük Constantinus'u hiç bilmeyen, işitmeyen biri. Hem de bir değil, dünya yüzünde yaşayıp da güneşi hiç görmemiş gibi, yedi kişi. "Bu," dedi saygıyla. "Bambaşka bir zaferin anısına dikildi. Tanrı'nın inayetiyle kıyamete kadar da olduğu yerde kalacaktır. Bu tak Büyük Constantinus'a adandı. Siz uyuduktan sadece on iki yıl sonra, benim sizinle konuştuğum şu vakitten üç asır önce. Yani siz ona benden çok daha yakındınız."

Yontucu kabartmaları incelerken yazıcı köle başını kaldırmış, alınlıktaki kitabeyi kolayca okumaya başlamıştı. "Büyük Constantinus" diye başlıyordu yazıt:

> *Ülkenin, senatonun ve Roma halkının babası. Tanrısal teşvikin ve aklının gücüyle, ordusuyla birlikte, adaletli silâhlarıyla intikam aldı. Zaferiyle gurur duyan takipçileri bu takı ona adadı.*

Geçmiş zamanların ateşli sevdalısı kilise arşivcisi, yontucuya değilse de yazıcı köleye coşkulu bir hayranlıkla baktı. Yüzlerce yıl öncede kalmış kitabî bir Latinceyi Roma'da böyle kusursuz şekilde okuyabilecek tek kişi eğer kendisi değilse ancak yüzyıllar öncesinden gelen biri olabilirdi. O da karşısına çıkıvermişti. O zaman ilk kez, bu harikulâde gelişin içinde kendi yerini düşündü Sebastian. Bu dünyada böyle bir şey kimin başına gelebilirdi ve bir mucizeyi tecrübe eden yedi kişiye kim kayıtsız kalabilirdi? Onlar şüphe yok seçilmiş kişilerdi ama bu, kendisine, bir tek kilise arşivcisi Sebastian'a açıldığına göre herhalde o da mütevazı bir sırdaş olarak bu sırra eklenebilirdi.

Bu sırrın bugünkü Roma şehrinde ne kadar gizli kalacağına gelince -düşünülmesi gereken bir şeydi-, onu Sebastian sonraya erteledi ve "Büyük Constantinus," diye başladı. "İmparatorların en mükemmeli. Dindarların kurtarıcısı." O olmasa ne şu kiliseler

kurulurdu ne de alev yataklarının, ateş çarmıhlarının sonu gelirdi. Bu işe Tanrı'nın eli değmişti ve bunu Constantinus'un elinden tutarak yapmıştı.

Bu kutlu imparator sunak başlarında, kurbanların kanlı iç organlarında ya da netameli mağaraların uğultusunda aramamıştı kehanetini. Tanrısal bilgi onun kalbine göklerden inmişti ve imparator olunca insaniyetinin ve inancının büyüklüğünü göstererek "derhal ve aksatmaksızın" yerine getirilmek üzere buyruklarını sıralamıştı.

Bundan böyle herkes istediği dini seçecek, kilise özgürce toplantı ve ayin yapabilecekti. İmparator daha dün azılı suçlu ilân edilenlerin ölüm fermanlarını iptal etmiş, ölüleri diriltemese de sürgünleri geri çağırmış, gönüllerini almış, servet ve emlâklerini, itibarlarını iade etmişti. Çekilen işkencelerin izleri onun zamanında itibar nişanesi olarak taşınmış; kör edilmiş dindarların boş göz yuvalarından öpmüştü imparator, yaralarını okşamıştı. Şehitlerin gömüldükleri yerler hatırlanmış, üzerlerine anıtlar, kiliseler yapılmıştı.

"Gözünle görmüş gibi anlatıyorsun," dedi yazıcı köle.

Sebastian, "Hayır," dedi. "Gözümle görmedim. Ben sadece kendi zamanımda yaşadım. Bunlar bana göre de tarih olmuştur. Ama eğer Roma'nın tarihini yazsaydım seçtiğim an Constantinus'un gökte Tanrısal imajı gördüğü an olurdu. Vesta Tapınağı'ndaki ateşin söndürülmesi, senatodaki Zafer Sunağı'nın kaldırılması, Olimpiyat oyunlarının son bulması, Platon Akademisi'nin kapatılması, bunlar da bir andır ama dinin zamanı Constantinus ile değişmiştir. Değil mi ki artık insanlar gölgeleri, çarpık bir prizmadan süzülürken değil düz ve parlak bir aynada yansırken seyretmeye başlamıştır."

Yazıcı köle, gömleğiyle göğsünün arasında terleyen Platon yazmasına dokunurken yontucu yerinden kalkmış, zafer takının kemerli, büyük kapısının önünde dikilmişti. Demek bu kapıdan bu şehrin geçmişiyle, günüyle bir alıp veremediği olan muktedir biri geçmişti ve işte onun da masallara lâyık bir atın üzerindeki devasa boyutlardaki bronz heykeli elinde bir yandan göklere doğru kaldırdığı bir yandan ona bakanı tılsımladığı görkemli haçla az ilerideydi.

Kapıdan geçti, heykele doğru ilerledi yontucu. Ancak göğsüne kadar vardığı atın boynunu okşadı. Başını kaldırdı ve bir taşın derinliğinden bakarken bile içini titreten, olağanüstü irilikte bir çift gözle karşılaştı. Diocletianus'un zafer alayında, onun hemen arkasında, beyaz bir atın üzerinde, göreceği şeyi şimdiden bekler gibi göklere dikilmiş gözleriyle önünden geçip giden genç prensti bu. Gerçekçi bir üslûpta yontulmuş yüzüyle ta kendisi. Demek o gözlerle -bu gözlerle- görmüştü görmesi gereken şeyi.

Demek yontucunun o gün yüzünün derin manasından yazgısını, nasıl öleceğini değil nasıl yaşayacağını merak ettiği genç prens, batı imparatorunun oğlu, kilise tarihçilerinin sevdiği benzetmeyle firavun sarayındaki Musa gibi yetişmişti Diocletianus sarayında. Günü gelince muzaffer bir komutan olarak büyük bir zafer alayıyla o da Roma'ya girmişti. Bu kez imparatorun arkasında değildi, dört beyaz atın çektiği imparatorluk arabasının dizginleri onun elindeydi. Lâkin zafer alayının bütün görkemine rağmen togasının katını başına çekmemiş, beyaz boğanın başına baltasını indirmemişti.

"Constantinus," diye mırıldandı yontucu. Hiç şaşırmadı. Sanki bu ismi bekler gibiydi. Demek tek Tanrı'nın varlığını beyan ve İsa Mesih'e imanla, yüzyıllar önce yaşamış, yapmış ve o bile günü gelince gitmişti.

Constantinus takının gölgesinde kilise arşivcisi Sebastian 309 yıl içinde olup bitenleri Latincenin geçmiş zaman kipiyle ama yeni kelimelerle anlatıyordu hâlâ. Anlattıklarının hepsi geçmişte kalsa da yedisi için gelecekti. Ne tuhaf! Hem dünde hem bugünde, hem geçmişte hem gelecektelerdi. Gelecek bugündü şimdi, bugün ise geçmiş oluvermişti. Dün de bugün gibi hafızalarında taptazeydi ama şimdiki zamana sığan bir şey vardı. O da büyük imparatorun ismini yaşatan Constantinopolis adlı başşehirdi.

Roma'da her şeyin putperest mazinin yükünü taşıdığını bilen imparator, yeni hayatın başında halkına yeni ve dindar bir kent arayınca pek çok kenti gözden geçirmiş, sonunda eski ve önemsiz bir Yunan şehrinde karar kılmış, rüyasına giren yaşlı ve çirkin bir

kadının aniden genç ve güzel bir kadına dönüşmesini "Roma'dan Constantinopolis'e dönüş" olarak yorumlamıştı. Utkulu imparator gördüğü düşün gerçekleşmesini beklemek yerine onu kendi elleriyle gerçekleştirirken Tanrı'nın buyruğunu yerine getirmişti en fazla. Çünkü bu kentin temelleri Tanrı tarafından atılmıştı. Ve bu aciz kul, kilise arşivcisi Sebastian, büyük bir talih eseri olarak o erdemler şehrini dünya gözüyle görebilmişti. Böyle bir şehrin ismini anınca kendisini de anlatmak lâzımdır.

"İki yıl önce piskoposun elçilik heyetiyle Constantinopolis'e gittim ve ömrümce o kadar güzel bir yer görmediğimi daha Boğaz'a girdiğimiz anda fark ettim. Suda bıraktığı yansımasını seyreden tılsımlı bir şehirdi. Sınırlara eşit mesafede ve bütün yolların kavşağındaydı. Ona egemen olan hem Asya'nın hem Avrupa'nın kapılarını tutmuş demekti. Kıtalar birleşiyordu orada, denizler birbirinin içinden geçerek diğerine karışıyor, halklar kaynaşıyordu. Dünyanın merkezi artık Roma değil Constantinopolis'ti. Tarihçilerin kayıtlarına göre imparator, şehrin imarı için hiçbir masraftan kaçınmamış, güzel binalar yapmak için arabalarla toprak getirterek denizi bile doldurmuştu. Yine de Roma'ya gözdağı verirken dahi aklı Roma'da kalmış olmalıydı çünkü bu şehrin bir adı da Yeni Roma'ydı, yedi tepesi bile aynıydı. Dört element dört mevsim dört kıta gibi birçok ismi bunca asırdan bu yana kendisini kuran imparatorun adını yaşatıyordu ve Ebedi Şehir olarak da anıldığına bakılırsa sonsuza değin bu adı taşıyacaktı."

"Gelecekte başka adları da olacaktır," dedi gezgin.

"Mümkün değil," dedi kilise arşivcisi. "Dünya durdukça Constantinopolis olarak kalacaktır. Çünkü Büyük Constantinus'tan sonra yüzyıllardır bütün imparatorlar Boğaz'a bakan aynı büyük sarayda oturuyor. Büyük Sükûnet adı verilen bir salonda siyaset ve askeriye kadar dinin de sorunları tartışılıyor. İncillerin mücevher kakmalı, altın varaklı cilt kapakları o şehirde usta kuyumcuların elinden çıkıyor."

Tarih bellemiş, arşiv ezberlemiş olan Sebastian, bir Roma generali gibi gerçekçi açıklamalar yaparken bile "Bu şehir masal-

lardaki gibi korunuyor," demeyi ihmal etmemişti. "Üç sıra halinde uzanan güçlü surları bu dünyanın orduları tarafından delinemez. Çünkü Constantinopolis'in, askerleri melekler olan bir lejyonca korunduğuna inanılıyor. Bu haliyle kimse dokunamaz ona. O, Roma'nın kaderini paylaşmaz, düşmez, çökmez, yıkılmaz. Zapt edilmesi imkânsızdır. Onu bir alan bulunamaz."

O zaman gezgin, "Bulunur," dedi. "Onu da bir alan bulunur."

İlk kez yarı kırgınlıkla baktı gezginin yaşlı yüzüne kilise arşivcisi. Bilse ki kentlerin, görkeminin zirvesinde vurulduğunu bilecek kadar görmüş geçirmiş olsa da kelimeler de cümleler de gezginin değildi.

Yine de gezgin, bir seyahate daha çıkacak kadar zamanı kalmışsa onu Constantinopolis'i görmek için harcayabilirdi. Azatlının bile "Piskoposun elçilik heyeti; altın varaklı, mücevher kakmalı İncil kapakları, ağır gümüş kandiller mi, hele dinin tartışılan sorunları, bütün bunlar nedir, niyedir?" diye düşünmek aklına gelmedi. "Kölelik mi kaldı?" diye şaşırmak da öyle.

Kilise arşivcisi ise "Kardeşlerim," dedi toparlanırken. "Gün ilerliyor, kalacak bir yeriniz olduğunu sanmıyorum. Söylediğim şeyden incinmeyin ama artık buralarda yabancı sayılırsınız. Kabul ederseniz bu gece benim evime gidelim. Birkaç gün benim hanemde misafir olun. Evim bana da yeter size de. Zamana iyice alışın, garipliğinizi hele bir üzerinizden atın. Ne yapacağınıza -düzeltti-, ne yapacağımıza sonra karar veririz."

İşte o anda yedisi birden Roma'da bir evlerinin olmadığını fark etti.

Şu soru sabahtan bu yana ilk defa akıllarına gelmişti: "Şimdi ne olacak?" Ne bir evleri vardı ne bir işlikleri koca Roma'da, ne onları bir tanıyan ne de onların bir tanıdığı. Aynı ürpertici idrak ile yüzleştikleri anda yedisinin de içine aynı acı çöreklendi. Onların tanıdığı dünyadan sağ kalan kimse yoktu. Hepsi ölmüştü. Demek Efendi Naso yoktu, Senatör Zosimus yoktu. Hekim çömezi Julius yoktu. Oğlu yoktu yontucunun. Bunun anlamı sevmedikleri gibi

sevdiklerinin de hiçbiri yoktu bu Roma'da. Hanımefendi Sabina yoktu ama yazıcı köle henüz bilmiyordu. Kandilcinin rüya aşkı o, zaten o zaman da yoktu.

Gezgin gibi barbar yüzbaşının da kimsesi yoktu ama yine de 309 yıl uyuduğuna ikna olan biri şaşkınlığını üzerinden atabilirse ilk olarak ne yapar? O ateş mahkemeleri, infaz alanları kalmadığına göre evine koşar, işliğine koşar, sevdiklerinin ve nefret ettiklerinin olduğu yere. Aniden ve sonsuza değin yok olmuş bir hayatın, kendi hayatının kalıntılarını bir yangın yerinin küllerini eşerek arar. Bugünde var dünde yoktur. Bir varmış bir yok olmuştur. Bilgisine rağmen yine de bir ümit. Belki oradadır.

Herkes kendisinde en keskin hatırası olan yere gitmek için ayaklandı, derin yaraların derin duyguların yerine. Azatlı kölenin gittiği yer belliydi, kandilcinin de öyle. Diğerlerininki de az çok kestirilebilirdi. Barbar yüzbaşı hepsinden önce yerinden kalkmış, alıp başını yürüyen yaralı dağlar gibi uzaklaşmıştı. Yazıcı köle ise Efendi Naso'nun kapısına çoktan dayanmıştı.

BİR EVİM YOK ROMA'DA

Bu kapıdan mı girmişti ilk kez bu eve yazıcı köle? Son gece buradan mı çıkıp gitmişti? Burada mı geçmişti yaşamının benim denebilecek kısmı? Bir zamanlar yaşamın kaynağını, gökler ve yer arasında Tanrı'yı ve aşkı burada mı bulmuştu? Sonra kendi fermanını, avuç içine tırnakla yazılan yazıyı okuyan bir kör gibi burada mı okumuştu? Bir zamanlar adımını korkarak attığı mamure, Efendi Naso'nun kâşanesi, önünde dikildiği şu yarı virane miydi? Oysa koridordaki "Dikkat köpek var!" yazısı da, geometrik desenleriyle zemin mozaikleri de yerli yerindeydi ve üzeri şimdi kalın bir yosun tabakasıyla kaplanmış şu havuzdan yazıcı köle daha dün ip sarkıtıp bir kova su çekmişti. Demek doğruymuş bizim evlere değil evlerin bize sahip olduğu. İşte ev orada, ama onun evi değildi. Yazıcı köle Simonides de bu evden bu eşikten gelmiş geçmişti.

İlk anda eve girmek yerine duvarları yıkık büyük bahçe tarafından kütüphanenin yolunu tuttu yazıcı köle. Ev alazlanmışsa da yerli yerindeydi ama dışarıdan bakınca bile kütüphane binasının büyük bir yangın geçirdiği anlaşılıyordu. Cephe sütunları ayaktaydı, duvarlar da yıkılmamıştı lâkin akantus yapraklarının, sarma filizlerin arasında taşlaşmış kuruma, pembe mermeri boydan boya yalayan alev dillerinin bıraktığı hasara bakılırsa duman bulduğu her boşluğa dolarak, is her deliğe bulaşarak, ateş her yüzeyi yalayarak kütüphaneye gelmiş, içeri girmiş ve ancak geriye yakacak bir şey kalmadığında kendiliğinden dinmişti.

Çoğu kırık dokuz basamağı çıktı yazıcı köle, kapı ağzında dikildi ve eşiği geçmeden önce geniş boşluğa bir süre baktı. Sonra eteklerini topladı ve içeri doğru birkaç adım attı. Gözü dinlendirsin diye en

yeşilinden döşenmiş mermer zemin, duvar panelleri, sütunlar belli ki islenip kararmayla, kavrulup çatlamayla, soyulup dökülmeyle atlatmıştı bu yangını, çatı bile çökmemişti. Ama taşı alazlayan yangın kâğıdı küle çevirmişti. Zıvana delikleri yerinde dursa da ahşap raflardan, binlerce rulodan eser yoktu. Ağır sessizliğin ortasında adımları uysaldı yazıcı kölenin yine de sağda solda yuva yapmış güvercinlerden biri onun gölgesinden korkarak aniden havalandı, kanadının esintisinden üç asırlık kül zerrecikleri ağır ağır uçuştu.

Zemindeki kalın kül tabakası ise zaman içinde yer yer çamurlaşmış yer yer kayalaşmıştı. Biraz daha ilerledi yazıcı köle, efendinin buyurduğu bir kitabı arar gibi kül kayacın üzerine eğildi. Olur ya, kimi yarıya kadar yanmış, kimi yanmış ama şekli bozulmamış bir rulo bulabilirdi belki. Sımsıkı yapraklarının arasına hava girmediği için daha yanmadan sönmüş, söndüğü gibi de kömürleşmiş bir kalıp, kavrulmuş bir etiket, bronz bir sarma sapı. Yok! Binlerce kitap sonsuza değin yok olmuştu. Demek Efendi Naso hiçbir kitabını kurtaramamıştı.

Acıyla gülümsedi yazıcı köle. Bu nasıl bir kaderdi? Ömrü boyunca yangından korkmuştu Efendi Naso, kütüphanesini yangından korusun diye tanrıçaya yakarmış, "Gösterme bana," demişti. "Bu kütüphanenin yandığını, bu kitapların tutuştuğunu, kül olduğunu gözlerim görmesin." Oysa Minerva heykeli, o da devrilmiş, her uzvu bir yana saçılmış, kopuk başı yan yatmış, ağzı hâlâ aralık, küllere bakıyordu. Beyaz mermerinin kapkara kesildiğine, göz göz patladığına bakılırsa o da alevler arasında kalmıştı. Aynı alevlerin içinde kalan avukatların piri Cicero'nun büstü nişin içinde kavrulmuş, Seneca'nın başı düşüp parçalanmıştı. Efendinin kendi büstü alnına perçinlenmiş dövme altının hatırına çoktan çalınmıştı ama salonun tam ortasındaki meşhur lâhdini tılsımından değilse de ağırlığından dolayı kimse yerinden kıpırdatamamıştı.

Mermeri kararmış olsa da teknenin dört yüzünde avukat pozunda, filozof pozunda, hatip pozunda; ellerinde kandil, tütsü ve çelenklerle hepsi oydu hâlâ. Efendi Naso her sahnede bir elini ileri uzatmış, parmaklarını açmış, ya bir nutuk söylüyor ya bir dava

savunuyordu. Lâhit kapağına yontulmuş mutlu evlilik tablosundan ise efendi ve hanımefendi sükûnetle boşluğa bakıyorlardı. Ömürleri boyunca birbirlerini yemiş değillerdi ama yere atılan ağır kapak verevlemesine ikiye ayrılınca taşın biri o tarafında kalmıştı biri bu tarafında. Aynı zeminde uzanan çinko tabut ise üzerindeki izlere bakılırsa defineciler tarafından ağır keskilerle parçalanmıştı ve Efendi Naso'nun fani bedeninden geri kalan tek şey etrafa dağılmıştı.

Taşlaşmış kül yığınında yumuşak bir menfez aradı yazıcı köle. Kuru kemiklerin üzerini saygıyla örttü, tekrar canlanacağı güne değin Efendi Naso en sevdiği şeyin hiç olmazsa külleri arasında dinlensin, ta ki vakti geldiğinde başını kaldırsın gözlerini açsın. Efendi daha sağlığında bu lâhdi ısmarladığı zaman "Ben kitaplarımın arasında uyuyacağım. Diriler arasında bahtiyarım ölüler arasında da bahtiyar olacağım," dememiş miydi?

Lâhdin yazıtını ise yazıcı köle moloz yığınlarının arasında yüzüstü yatar vaziyette buldu. Yer yer çatlamış taşı dikledi, nefesiyle üfledi, eteğinin ucuyla sildi, elleriyle parlattı. Vaktiyle boştu bu levha demek zamanı gelince yazısı da yazılmıştı. Parmağını üzerinde sürerek satırları sökmesi zor olmadı yazıcı kölenin, aşınmış kelimeleri de tamamlayınca anladığı şu oldu:

Gönlü de variyeti kadar gani, hafızası en kuvvetli, sözün ebedi güvenlisi, sarraf ve ticaret gemileri sahibi Efendi Naso, evine dokunmasa da kütüphanesini kül eden büyük yangının akabinde hafıza illetine yakalanmıştı. İlk altı gün tek kelime hatırlayamadan, tek cümle konuşamadan yatmış, yedinci günün sonunda bütün bildiklerini ve hatırladıklarını da beraberinde götürerek, bu dünyadan göçüp gitmişti. Bir kuş gibi gelip geçmişti dünya üzerinden.

Sırtını lâhde yaslayarak bir süre oturdu yazıcı köle. Demek ömrü boyunca sözün gücüne iman ederek yazıyı küçümserken bile Roma'nın en zengin kütüphanesini kuran bu garip adamdan geriye kala kala sadece birkaç kelime, bir mezar yazıtı kalmıştı, lâkin o da eksikti. Sağına soluna bakındı yazıcı köle, aradığı sivrice bir taş

parçasını az ötede buldu. Taşı taşta kaydırdı ve satırların en uygun yerine bir ibare ekledi:

"Avukatlık yeteneğine doğuştan kabiliyetli."

Lâhdin kenarına değil ama menfezdeki küçük tümseğin başına diktiği taşın yüzünü usulca okşadı diz çökerek. "Efendim, bak ben geldim," diye fısıldadı. "Senin yazıcı kölen Simonides."

Efendi şimdi, "Geldin mi Simonides? Gel, şöyle yamacıma otur," dese yazıcı köle şaşırmazdı ve bir kül tümseğinin arasında uyusa da Efendi Naso umulur ki ölüler arasında bahtiyardı. Değil mi ki daha dün gece kapıyı çekip çıktığını görse bile yazıcı kölesinin, onsuz edemediği Simonides'inin ani yok oluşuna en uygun manayı verebilen Efendi Naso olmuştu ve anladığını susmuştu. Adamlar göndermemişti onu aramaya, askerlere haber vermemiş, mahkemelere ihbar etmemiş, kimseye "Şu tarafa gitti, bu da onlardandır," dememişti. Nankör kaçak kölelerden biri olarak damgasını alnına yazmamıştı. Sadece gözlerini silmişti arkasından bakarken ve içini çekmişti.

Peki, ya Hanımefendi Sabina? O ne yapmıştı dün gece? Balkonundan baktığında kuru mersin dallarının ardındaki taş masada bir kandilin yanmadığına dikkat etmiş miydi acaba? Merak etmemiş miydi yazıcı kölesini, yokluğu hakkında iki kelâm etmemiş olabilir miydi?

Bu sabah bir mağarada gözünü açtığından bu yana fark etmediği gerçekle yazıcı köle Simonides işte o anda yüz yüze geldi. Oysa sabahtan beri Hanımefendi Sabina yaşıyor zannetmiş, başka bir ihtimal aklının ucundan geçmemişti.

Ama ben 309 yıl yaşamışsam Hanımefendi Sabina da bir 309 yıl yaşamış mıdır? 309 yıl ötesi ona da sadece yarın mıdır?

Tutunacak bir yer ararken etrafına bir kez daha bakındı yazıcı köle. Çatıya yakın dizi pencerelerin mermer dantellerinden sükûnetle elenen gün ışığının olup bitenden haberi yoktu ama demek ki bu

gök kubbenin altında şimdi Hanımefendi Sabina diye biri yaşamıyordu. Demek bu hayatta Hanımefendi Sabina diye biri yoktu.

Hanımefendi Sabina ölmüştü demek ki. Ne zaman solmuştu çiçeği, sahi ne zaman ölmüştü Hanımefendi Sabina? Her ne zamansa bile ölüm haberini şimdi almış gibi acı acı ağladı yazıcı köle. Hanımefendi Sabina ölmüşse o bugün ölmüş demekti. Asırlar önce ölen birinin yası o bugün ölmüş gibi tutulabilirdi. O ölmüştü ve kölesi yanında değildi.

Belli ki bu aciz köle senin yaşamın boyunca yanında olamayacak. Belki ölümünde yanında olurum, demişti daha dün. Yazıcı kölenin hiç kimseye verilmeyen bir ömrü olmuştu. Ama demek ki ömür de her dileğe yetmiyordu. Hanımefendisinin ne ölümünden ne yaşamından haberi olmuştu.

Oysa merak edecek ne kadar çok şey vardı ve hiçbiri diğerinden daha önemsiz değildi. Evlenmiş miydi Hanımefendi Sabina meselâ? Düğün günü sarı duvağının üzerine kendi elleriyle topladığı mügelerden bir taç takmış mıydı? O duvağın sahibi Hanımefendi Sabina'nın kalbini hoş edebilmiş miydi? Onun mutlu olup olmadığını, çoluk çocuğa karışıp karışmadığını, nasıl yaşlandığını, torunlarını görüp görmediğini bilmeyecekti yazıcı köle. Onun nasıl öldüğünü bile bilmeyecekti. Öldüğü, kesin olarak bildiği tek şeydi. Yaşam muallâktı ama ölüm kesindi. Ölümü yaratan Tanrı'ya hamdolsun. Ölümün, sonsuzluk adına kavranması gereken ilk bilgi, aşılması gereken tek eşik, yaşamın başlangıcı olduğundan yazıcı köle haberdardı lâkin Hanımefendi Sabina ölmüştü, o sağdı.

Yine de bilmek ve kabul etmek arasındaki o geniş uçurumda bir ihtimal, olur ya Hanımefendi Sabina'yla karşılaşabilirmiş gibi bahçeye çıktı yazıcı köle. Hanımefendi Sabina, sabah rüzgârı zengin tülünün armasını sırtına işlerken salkım söğüdün arkasından, defne fidanlarının arasından çıksa şaşırmazdı. Zaten asıl şaşılacak olan şey onun oradan çıkmamasıydı. Hem kim bilir, belki gerçekten de öyledir. Gölgelerimiz büyük bir ağacın gölgesinde karşılaşıyordur biteviye, gölge gölgeye karışıyordur onun için görünmüyoruzdur.

Ama ne ağaç kalmıştı geriye ne havuz ne söğüt ne defne. Ehil olan her şey elini eteğini çekince toprak kavrulmuş, yabani doğa dört bir yana dal budak salmış, eğrelti otları, hindibalar boşlukları doldurmuş, patika, karaçalıların, devedikenlerinin arasında kaybolmuştu. Kahkaha çiçeğinin sütunlara sarılarak açacak hali yoktu bunca asır üzerine ama acı yeşiliyle yabani sarmaşık Hanımefendi Sabina'nın boş balkonuna tırmanmıştı.

Taş basamakları korka korka çıktı yazıcı köle. Bütün kapılar açıktı ama, yasak yoktu, sınır yoktu. Efendisi kalmadığına göre kimsenin kölesi de değildi. Ani bir şaşkınlıkla bunu anladı yazıcı köle Simonides ama hanımefendisi olmadan bu özgürlüğü ne edecekti? Sağ tarafa doğruldu. Hanımefendi Sabina'nın odasına girdi. Bir suç işler gibi tedirgindi ama hanımefendisinin ne oturduğu koltuk kalmıştı geriye ne uzandığı yatak. Ne masası ne aynası. Ne incisi ne müge tacı. Oda bomboştu. Oysa yer yer dökülmüş bir duvar resminden ardıç kuşu hâlâ ötüyordu. Yazıcı köleyse bu odaya ilk kez girdiği gibi bu balkona da ilk kez çıkıyordu. Kendi odasına buradan ilk kez bakıyordu. Şimdi mersin dallarının arkasında taş masanın başında kendisini görse şaşırmazdı. Yine de kendi adını bağırmadı. "Hanımefendi Sabina," dedi boşluğa doğru. Dalların arasından birkaç kuşun havalandığına bakılırsa fısıldamamış düpedüz çağırmıştı. Sesine karşılık gelmedi. Oysa şu taş masada daha dün *Hanımefendi Sabina'ya Övgüler*'i yazmıştı ve iki soluk arasında başını kaldırıp Hanımefendi Sabina'nın balkonuna bakmıştı.

Kolu bacağı kopsa da onu hâlâ yerinde zanneden biri gibi, acıyı ilk anda duymayan kazazedenin içi o anda başka türlü yandı. Koşarak aşağı indi bu defa korkmadan. Ne de olsa kendi odasına giriyordu ama dört duvar ile eyvan yerinde dursa da mersin ağacının kökü bile kurumuştu. 309 yıl uyuyan şu Platon yazması hâlâ göğsünün üzerinde durmasa "Bütün bunlar gerçekten yaşandı mı?" diye soracaktı yazıcı köle. Böyle bir soruyu sormak yerine bir süre bileğinin içinde, derisinin altında çatallanan iki damarı seyretti. Zihni bir ölünün zihni gibi uyumuş olsa da 309 yıl boyunca bunların içinden kan akmıştı. Parmaklarının arasında mürekkep lekesi bir filbahri

çiçeğinin düzensiz yaprakları gibi açıktı hâlâ ve yazının meramı bir yana, elin ısınması, kalemin akışınca en güzel harfleri bu ellerle yazmıştı. Hanımefendi Sabina'nın isminin baş harfleri, o harflerin kâğıt üzerindeki şekli gibi telâffuz edildiğinde hecelerin havadaki titreşimli hacmi, kısacası yazılması ve okunması ve bu yazılan ve okunan şeyin yazıcı kölesi dün neyse yine oydu. Ama *Hanımefendi Sabina'ya Övgüler*'in taş masanın üzerinde gölgesi bile yoktu.

Bölük pörçük mısralar dilinin ucuna geliyordu gerçi yazıcı kölenin ama birini hatırlıyorsa diğeri eksikti. Ne başı ne sonu, ne sırası ne düzeni belliydi aklında kalanların. Biri bir ucundan okumaya başlasa hepsini eksiksiz hatırlayacaktı ama şimdi bütün, dağılmış parçalanmıştı. Onu Hanımefendi Sabina'ya yaklaştıran duygunun bir anda doğuşu gibi günden güne yayılışı, bir sarmaşık gibi ruhunu ve hayatını sarışı, kısacası hikâyenin kendisi yok olmuştu. Yazıya o kadar buğzeden efendi, "Yazı kaybolur," derdi her defasında. "Kâğıt yanar, mürekkep akar. Söze güven sen, hafızadan daha kuvvetli hazine yoktur." Haklıymış. Hafıza onu korumaya niyet etmeyince, yazı uçmuştu. Oysa bu masanın başında yazıya güvenmişti yazıcı köle.

İşte ben Hanımefendi Sabina, harflere duyduğum güvenle bu satırları yazarak sana olan aşkımın yüzyıllar sonrasına kalmasını ümit ediyorum.

Çıplak taş yatağının kenarına ilişti, sövesi bile kalmamış kapıdan dışarı baktı. Övgüler kaybolsa bile şu bulutlar gökte durdukça aklına hâlâ Hanımefendi Sabina geliyorsa, yazıcı köle gözlerini kapasa Hanımefendi Sabina balkonuna çıkacaktı. Ya da yazıcı köle Simonides bir defne fidanının toprağına kapanacaktı.

Ve ben Hanımefendim Sabina, 309 yıl sonra, aynı yerde duruyorum. Yabani otlar arasında rüzgârın sesini dinleyerek göklerin bana oynayacağı oyunu bekliyorum. Aynı duygunun her defasında yeniden ineceğini bilerek kalbimi göklere açıyorum.

Zaman yazıcı köle Simonides'i haklı çıkarmış, bu aşka bir ömür yetmemişti işte. 309 yılda unutmamıştı Hanımefendi Sabina'yı, bundan sonra mı unutacaktı? Diri iken sevdiği kadını öldü diye mi sevmeyecekti? Yakıcı sıcakta esintili bir ağaç gölgesi bulmuş gibi sevindi yazıcı köle. Ruh sonsuz oldukça Hanımefendi Sabina diriminde de ölümünde de benim'di. *Övgüler* olmasa da bu aşktan bir şey eksilmezdi.

Peki şeylere ne olmuştu? Devrilmiş hokka, savrulmuş kalem, çoktan kurumuş mürekkep, bir kâğıt parçası? Bir keten gömlek, bir çift sandalet? Eşyanın hepsi yok olmuştu. Yazıcı kölenin kendisi bile bugün var ama dünde yokken koca dünyada bir iğnesi bile yoktu.

Moloz yığınlarını ayağıyla eşeledi o kederle. Yerden bir toz bulutu yükseldi. Bu zayıf perde Pompeii şehrini yok eden yanardağın dumanı gibi değildi, zaten az sonra o da sindi ve yazıcı köle, yığıntının arasında Mısır malı, lâcivert mürekkep kâsesini köşesinden tanıdı. Çatlamış lâpislâzuli taşının üzerinde yegâne mülkiyetinin senedi hâlâ okunuyordu: "Ben yazıcı köle Simonides'in mürekkep kâsesiyim." Heybesine attı kâseyi yazıcı köle. Yangından mal çalmak değil, ne de olsa dün sahip olduğu tek dünya malı buydu ve bugün de onundu.

Eşikten son kez geçen yazıcı köle, Efendi Naso'nun malikânesini arkasında bıraktı. Barbar yüzbaşıyı orada bulacağını bilerek Colosseum'a doğru yola koyuldu. Kandilci ise o sırada Şifa Tapınağı'na ayak basmıştı.

Kutsal Yol bomboştu, ne tezgâhçı ne müşteri ne adak nesnesi ne şükran sunusu vardı görünürde. Ne dünkü cehennem ateşi harlanıyordu kandilcinin gözünün önünde ne de onun dumanı yükseliyordu. Ses namına işitilen de sadece ağustos böceklerinin hengâmesiydi. Asırların güneşiyle kavrulmuş kırık taşların arasından burnunu çıkaran kertenkeleler ise bir tehlike olmadığından emin olunca sere serpe güneşe atıyorlardı kendilerini, kıpırtısız. Daha ürkek olanlar kandilcinin ayak sesinden bile kaçıyordu.

Ayak seslerinin sahibi kalem kalem sarkmış keçiboynuzu ağaçlarının, her yandan fışkırmış yabani otların, sağlı sollu kimi ayakta kalmış kimi boylu boyunca devrilmiş sütunların, zıvanasından fırlayıp öteye beriye dağılmış kasnakların arasından yürüye yürüye yolun sonuna vardı. Anıtsal kapının iki kanadı da ardına kadar açıktı ve alınlık parçalanırken meşhur yazıt hece hece kırılmış, harf harf ufalanmıştı. "Ölümün girmesinin yasak olduğu yer"den geriye bir tek "ölüm" kalmıştı. Az ötede sıcaktan kavrulmuş otların üzerinde cümlenin diğer yarısı, "Vasiyetlerin açılmasının yasak olduğu yer." Onun da "vasiyet"i kalmış, açılması da yasağı da toz olup toprağa karışmıştı.

İlk avluya adım attığı anda kandilci, dev alevlerin yer yer bıraktığı isten, dumanın hâlâ görülen izinden buranın da büyük bir yangın geçirdiğini anladı. Şifa Tapınağı'nın temelleri oynamış, mermer ne kadar yanarsa o kadar yanmış, yanmayan da kavrulmuş, kararmıştı. Belli ki alev sütunları hızını alamamış, geride bıraktığını dönüp bir daha yakmıştı. Yangının bir değil birkaç yerden başladığını

anlayacaktı kandilci, yarı yıkık duvarlar sarmaşıklarla kaplanmış olmasaydı. Ateşinden alevinden, meşalesinden kandilinden, mumundan ocağından, korundan közünden o kadar sorumlu olduğu tapınakta bir yangın çıkarmamayı başarmıştı ömrünce. O yangını çıkarmayı istediği anda ise, daha dün, sadece bir sütunun bağrında bir yara açabilmişti. Ama demek yanmıştı Şifa Tapınağı. Hem de bir gecede, buna gece denebilirse. Kendiliğinden mi? Barbarların Roma'yı yağmaladığı günlerin birinde mi? Yoksa Hristiyanların öfkesi mi? Her öfke kendi zıddını doğurur. Nitekim insan eliyle parçalanmış adak levhaları dört bir yana saçılmıştı. Heykellerin önce burnu koparılmış sonra gözleri oyulmuş, kiminin alnına derin bir haç kazınmıştı.

Bir zamanlar halkın attığı adıma, söylediği söze, bakışına duruşuna dikkat ettiği, ruhunu bile çekip çevirdiği Asklepius Şifa Tapınağı bu yangın yeri miydi? Bronz bir yılanın taşıdığı üçayaklı kazan, küçük vazolar hani neredeydi? Tapınağın kendisi kadar önemli üç katlı mermer sunak devrilmiş, ateşi sönmüştü çoktan. Bıçağın korkusundan habersiz güvercinlerden, yavru horozlardan, hamile koyunlardan, neşeli kuzulardan eser yoktu. Kafası baltayla parçalanan beyaz boğayı hazdan çığlıklar atarak seyreden meşum kadınlar, altarı yıkayan kan ve oluklardan sızan yağın kokusu gibi tütsü dumanları da külliyen kaybolmuştu. Her derde deva esrarengiz ilâçlar, bunlara talip olan saf yürekli hastalar, hastalıklar, iniltiler, dualar, uyku odaları, uykular ve rüyalar buhar olup uçmuştu. Rahipler, hekimler, bunların korumaları, köleleri, tapınağın bekçileri, tellâlları, kapıcıları yoktu. Asklepius Tapınağı'nın anahtar taşıyıcısı, yılanlı âsânın sahibi yok olmuştu. Yok olsun! Sadece kandilci vardı şimdi bir de sıcak rüzgâr. Arıların, yusufçukların vızıltısı. Bir de güneş saatinin üzerinde hâlâ yabani kekik dalları, annesinin kokusu.

Çökmüş çatıların, dört duvardan ibaret kalmış revirlerin, depoların arasında şurası hekim odasıydı, bomboştu. Büyük kaplıca havuzunun üzerinden hâlâ kükürtlü duman tütüyordu ve kandilci yeraltından gelen bir uğultu işittiğini zannetse de kim derdi ki şu kuru toprak rampa her göreni derinden etkileyen o görkemli

merdivendi ve üçüncü terasın üzerinde yükselen şu diş diş kararmış harabe o beyaz mermer tapınağın zirvesiydi?

Bir zamanlar kimselerin giremediği, yanından bile geçemediği kutsalların kutsalı karanlık odanın çatısı bir yanından çökmüş, tunç kapının kanatları sökülmüş, içerisi güneşin çiğ ışığıyla dolmuştu. Tavanın bir yanında biten yabani otlar önce aşağı doğru sarkmış, sonra vazgeçerek ışığa çevirmişlerdi yönlerini. Yabani bir incir ağacı sağlam duvarı temelinden yarmış, böğürtlen ve fundalıkların arasından yükselmişti. Duvarlarda nadide kandillerin bıraktığı is hâlâ seçilse de işte yasak oda, dün nasılsa bugün de öyleydi.

Neden sonra dışarı çıktı ve kandilci, az ötede koyunlarını otlatan, dişleri dökülmüş bir ihtiyarla karşılaştı.

"Selâm sana iyi yürekli insan," dedi. "Bereket senin ve otlattığın şu hayvanların üzerine olsun, memeleri süt, kemikleri ilik, sırtları yünle dolsun."

"Selâm sana," dedi yaşlı adam kısaca. Eski tarz bu tekellüflü selâmlamayı bu kadar genç birinin dilinde garipsemişti. Ama üstelemedi; havanın, suyun, toprağın, ateşin dilinden anlara benzese de konuşkan biri değildi. Delikanlının ise merakı vardı besbelli.

"Ey saygıdeğer adam, buranın yüzyıllar önce yani tam olarak 309 yıl önce bir başrahibi varmış. Hiç duydun mu acaba onu?"

"Akıbeti bugün bile anlatılmasa duymazdım. Büyük Zulüm günlerinde tapınağının kapısını seve seve açmış. Aha şuracıkta kurulmuş ateş tezgâhları, yakma direkleri şuralara dikilmiş."

Dişbudak ormanının sıcacık rüzgârda gölge salan taze fidanları kendi mazilerinden habersizdi ama kandilcinin yüzünden keder geçmişti.

"Başrahip," dedi. "Akıbeti ne olmuş? Nasıl ölmüş?"

"Colosseum'daki büyük yıldırımda. Bak lâhdi de şurada."

Birkaç koyun otlağa dönen bahçelere yayılmış, mutlu mutlu çayırların tadını çıkarıyor, obur olanlar şimdiden gölgeye çekilmiş

geviş getiriyor, birkaçı da içi su dolu bir lâhit teknesinden kırk gün tuz yalamış gibi kana kana su içiyordu.

Köylü, İsa'nın adını saygıyla andı. "Bak," dedi. "Tanrı üzerine yıllar yığıyor ama unutmuyor."

"Unutmaz," diye mırıldandı kandilci.

"Yabancısın herhalde," dedi yaşlı adam. "Giyimin de konuşman da buralıya pek benzemiyor, uzaktan mı geliyorsun?"

"Çok uzaklardan. Ya sen? Buralı mısın?"

"Evet, doğma büyüme. Babamdan, onun da babasından, anlayacağın Âdem'den bu yana adalıyız."

Kandilcinin yüreği burkuldu. Hekim çömezi Julius da adalıydı.

"Yüzyıllar önce bu tapınakta bir adalı vardı. Adı Julius'tu. Böyle bir isim duydun muydu?"

"Bilmem," dedi yaşlı adam. "Ben kendimi bildim bileli burası harabedir. Ama havası suyu şifalıdır. Şu çeşmelerin suyundan içen hayvanın sütü bol, tüyü gür olur. Maraz vurmaz ona. Hele şu çayırın otundan yiyenin eti, sütü lezzetlenir." Eliyle tapınağın şifalı bitkiler bahçesini göstermişti.

Yaşlı adamın dili çözülmüştü ama demek insandan öteye bir isim bile kalmıyordu. Yoksa bu adamın, başrahibi hatırladığına Julius'u tanımadığına bakılırsa, iyiler unutuluyor kötüler mi anılıyordu? Şimdi kandilci şu adama dese ki, senin haberin yok ama biz çok uzun zaman önce belki senin büyük büyük deden olan biriyle bu tapınakta çok iyi arkadaştık. O benim hayatımı kurtardı ama ona ne oldu ben bilmem. Oysa şu başıma çektiğim örtü ondan bana hatıra kalmıştır. Böyle söylemedi kandilci. Ama şöyle dedi:

"Olmaz ama ey saygıdeğer adam, varsayalım ki biri çıksa ve sana üç asır önceki dedeni tanıdığını söylese. Ondan ne dinlemek isterdin?"

İhtiyar adam bir an düşündü, daha fazla değil. "Hiç," dedi. "Benim ömrümün derdi bana yeter delikanlı. Bir de dedeminkini öğrenmek istemem. Ezeli kuraldır, yaşam yaşam üstüne kurulmaz."

Zavallı hekim çömezi. Mutlu muydu mutsuz muydu ömründe? Bunu hiç bilemeyecekti kandilci Feliks. Üzerinden geçti gitti hissinin. Mutluluk mutsuzlukla eşit olmuştu bugün ve Tanrı'nın zamanında mutsuzun mutludan bir alacağı yoktu.

Yaşlı adama esenlikler diledi kandilci ve her taşın üzerine eğile eğile, harabelerin arasında bir süre dolaştı. O sırada yabani bir yaz elması, dalından koptu ve kandilci kendisini deponun önünde buldu. İçeri süzüldü usulca. Tezgâhların üzerinde, raflarda, nişlerde, dolaplarda, sandıklarda dizi dizi, sıra sıra, kandil, lâmba, fener; ışığa dair ne varsa hepsini bugün bile eliyle koymuş gibi bulabileceğini zannetti. Ama değil. Onlar da kazasız belâsız aşamamıştı asırları. Kıymetliler yağmalanmış, ucuz toprak kandillerse yüzlerce parçaya ayrılmış, bir karış molozun içine karışmıştı. Yok muydu şu yığının içinde kandilciyi bugünden düne bağlayacak, bugün gibi dün de yaşadığına inandıracak, kendisine ait bir şey? Bir kopça olsun ya da sandaletinin teki? Son gün köprüye doğru koşarken bağı çözülmüş, bir süre uğraşmış sonra Tiber'e fırlatmıştı hani. Yoktu. Yine de duvarda, hep tüten bir kandilin is lekesini tanıdı kandilci. Aslında hâlâ tırnaklarının arasındaki kara da aynı isten kalmaydı. Oysa "Karşılaştığımızda seni aradığımdan emin olasın," diye yazdığı mektuptan geriye mahfazası bile kalmamıştı.

Yıkık basamakları atlayarak terasa, her zamanki yerine çıktı kandilci. İki sütunun arasına oturdu. Ayaklarını sarkıtırken kuru ot kokusunu içine çekti. Tiber'in her zamanki gibi akmasına şaşmadı ve başını yasladığı yerde, tunç kandilin açtığı yarada kuyruğundan, sağrısından yakalanan genç ceylânı, aradan değil 309 yıl bir o kadar daha geçse unutmazdı. Taşın da ruhu, bir hafızası vardı. Kendisini hiç kimsenin tanımadığı Roma'da bir şu yaralı ceylânın tanıdığı duygusuyla avundu kandilci Feliks. Değil mi ki koyunlarını otlatan yaşlı adama başrahibi sormuş, Julius'u sormuş ama kendi ismini sormamıştı.

Asırlar boyunca hiç kimse Şifa Tapınağı'nın önünden geçerken burada çok eskiden bir kandilci Feliks yaşardı, dememişti

yanındakine. Yaşayıp geçmişti işte dünya üzerinden. Bir kandil alevi gibi yanıp sönmüştü. Bir çiçek gibi açıp solmuş, bir kuş gibi doğup ölmüştü. Bir çimenin kökü kadar kalmıştı ancak yeryüzü kayıtlarında. Taşa oyulmuş suretler gibi kalmamıştı yarına. Kalmasın. 309 yıl uyuması büyük kattan takdir edilmiş biri dünya isminin derdine düşmezdi. Ama dişbudak ormanının kıyısından Faustina'nın dumanı tüttü tütecekti.

Gözlerinden yaş sızarken başını kızgın taşa yasladı kandilci, iki sütunun arasından Tiber'e bakmaya başladı. Meşrebi huysuz suyun üzerinden hâlâ gemiler geçip gidiyorlardı. Güneşin ışığı yüzlerce yıl önceki gibi aydınlatıyordu ırmağı, yüzlerce yıl sonra da böyle aydınlatacaktı. Bu rüzgâr yüzlerce yıl sonra bile yabani kekik kokacaktı.

İnsan kendi kokusunu tanımaz ama annesininkini hatırlar. Bir annenin beşiğe eğildiğini, söylediği ninniyi bilinç unutsa da ruh unutmaz, değil mi? Kandilci, üzerine bir gölgenin düştüğünü o sırada hissetti, narin bir endamın şeklini önce kızgın taşlarda beliren gölgesinden seyretti. Başını kaldırdı, bir tutulma anında ışın tacını saçarak etrafı alacakaranlığa boğan güneş gibi gölgede kalmış bir yüzün çizgilerini neden sonra ayırt edebildi ve Şifa Tapınağı'nın kandilcisi 309 yıldır aradığı rüya yüzünü o gölgede seçti.

Duru, esmer bir madalyona benzeyen bu yüz daha dün ve daha önceki gün ve ondan da önceki gün gerçekleşmesini yakardığı yüzün kendisiydi. Bir farkla, o bir rüyaydı bu ise kanıyla canıyla gerçekti. Asırlar önce yazılmış bir mektup. Ama bütünüyle kendisine yazılmış. Yaz buğusunun arasından belirerek gözlerini dikmiş, merakla kendisine bakan bu yüz sadece onun içindi.

Kandilci evrenin hareketinin birden yavaşladığını zannetti. Eğer öyle olmasa bir tutam saçın bu muazzez varlığın gözkapaklarına, ağzının kenarına, burnuyla dudağının arasına bir an için kararsızca konmasını, sonra kendisini sükûnetle bırakıp boynuna, omuzlarına akmasını sonra tekrar dalgalanmasını böyle anbean seyredemezdi. An geçti. Evrenin hızı kaldığı yerden aynıyle devam etti.

Kandilci şimdi gözlerini kapatsa, ya da bir dala, yaprağa, ırmağın bir kıvrımına baksa, sadece düşünse; onun bu dünyada var olduğunu ve onu bulduğunu, onu gördüğünü ve bir daha görebileceğini. İşte orada. Gözlerini açtığında bile hâlâ. Ham ketenden, taşın toprağın renginden bol bir giysi vardı sırtında kadının, saçlarının üzerine şimdi geniş bir örtü atmıştı yaprak çürüğü ve o da kandilciye bir rüyayı hatırlamak ister gibi bakıyordu. Başka türlü kimse kimseye böyle bakamazdı ve kendisine böyle bir bakış isabet eden kişi rüyasının gerçekleştiğini anlardı. Nitekim bu yarım kalan rüyalardan değildi. Güneş; yıkılmış, dağılmış sütun tamburlarının yivlerini yalıyordu. Etrafta yabani otlar. Çalılıklar. Kandilci rüyasında çıkaramadığı harabeyi o zaman tanıdı. Burası. Yanmış bir tapınağın kalıntıları. 309 yıl üzerine Şifa Tapınağı. Yüzlerce yıl önce arayıp da bulamadığı, bir tapınak yangınının harabesinde karşısına çıkmıştı.

Yerinden doğruldu. İki sözü bir araya getirmesi hiç zor olmadı. Dili çözülmüştü kandilcinin. Bundan böyle susmazdı. "Tanrı'nın yarattığı güneş yüzünü ısıtsın, İsa Mesih'in esirgemesi üzerine olsun," diye başladı. "Ben de bu terası benden başkası bilmez sanırdım."

"Şifalı ot topluyorum," diye cevapladı kadın, sesi hafif bir rüzgâr gibi esmiş, hiç değişmeden dünyanın yaratıldığı günden gelmişti. "Şurada, çoğu vardır." Esmer parmaklar şifalı otlar bahçesini işaret etmiş ve eklemişti. "Yoruldukça çıkar burada otururum. Tiber'den gelip geçen gemilere bakarım."

"Onların gittiği yere de gitmek ister misin, ben de seninle gelebilir miyim?" diye sorsa kandilci, bu kadın, "Gelebilirsin," der miydi? Derdi.

Heybesinden sarkmış çeşitli otlara, şifa bahçesinde neyi nerede bulacağından emin adımlarına, güçlü hamlelerle eğilip kalkmasına, hangi kökü neresinden keseceğini bilmesine, yaprakları ezip koklamasına bakılırsa bu kadın bitkilerin tabirine vakıftı. Birbirine tıpatıp benzeyen biri zehir öbürü panzehir iki bitkiyi kim nasıl ayıracaktır? Aynı bitkinin bile olgun hali filizine benzemez, gençliğini tanıyan yaşlılığında yanından geçse fark etmez. Hem ot toplamak,

kök sökmek, yaprak koparmak, dal kesmek, çiçek dermek; şafağa, geceye, Ay'ın evrelerine, yıldızların yörüngesine göre takvim bilgisi ister. Kısacası bitkileri tanımak ve toplamak için uzmanlık lâzımdır ve o da kendisinde hazırdır. Boşuna mı şifacı kadındır?

"Bu bilgileri kimden öğrendin? Yoksa bir kitaptan mı okudun?"

"Kitaptan okumadım," dedi kadın, ne bildiğinin fark edilmiş olmasına şaşırmayarak. Esmer alnının üzerinde annesinden, onun da kendi annesinden ve böyle bir silsile üzerinde hatırlanamayacak kadar uzak bir anneden süzüle süzüle gelen yazısız bilginin aylası bariz. Düğümlenmiş iki damar. Acaba bu düğümde Şifa Tapınağı'nın karanlık odalarında hazırlanan karışımların ne kadarı kayıtlıydı?

"Burası bir zamanlar Şifa Tapınağı'ydı biliyorsun değil mi?"

"Daha fazlasını biliyorum," dedi kadın. "Yüzyıllar önceki büyük yangında Şifa Tapınağı'nın bütün reçeteleri, kitapları yandı, külü havaya uçtu, formülleri unutuldu. Geleceğe nakledildiği bir yol bulduysa hafızadan hafızaya oldu bu."

"O zaman söyle bana," dedi kandilci. "Ne tür ilâçlar hazırlıyorsun? Hangi dertlere deva hangi yaralara dermansın?"

Kadının yüzü pembeleşti, hatta gözlerinin içi ışıdı gibi geldi kandilciye. Şimdi kişniş otu, yüksük otu, nane, rezene, maydanozların arasına oturmuştu. Az ötede yabani gül, menekşe, sümbüller. Onun az uzağında oturan kandilcinin yüzünde sevinçler.

"Anlat, susma."

"Ben," dedi kadın. "Çok şeyden anlarım. Göze sürülen siyah merhemi, irin söken karasakızı tanırım. İltihapları dağıtmak için lapa, kanı temizlemek için şurup, mide gazlarını gidermek için tozlar hazırlayabilirim. Ama daha çok ebe kadınların yardımcısı olarak bilinirim. Henüz tek başıma bir bebeğin göbek bağını kesmedim ama ter döken kadınların sancısını hafifleten karışımlar yapabilirim."

Kandilci tekrar gülümsedi. Asklepius Tapınağı'nda hazırlanmayan tek tertipti bu. "Sen de anne misin? O sancıyı bilir misin?"

"Hayır," dedi kadın. "Can evimden henüz vurulmadım."

Aslında, "Evli misin, yoksa henüz bekâr mısın, senin için varım diyen birinin varlığına hazır mısın?" bunu sormuştu kandilci ve kadın aynı dille cevap vermişti. "Hayır öyle biri yok, evli değilim."

Üzerlerinden su esintisi gibi bir hoşluk geçtiğini ikisi de hissetti. Bundan sonra kim diğerine ne sorsa onun cevabı verilebilirdi. İkisi arasında bir mümküne kimsenin itirazı olmazdı ve güzel kokulu otların ortasında diz dize oturmuş, yüz yüze konuşmuşlardı.

"Ben şimdi gitmeliyim," dedi kadın. "Yaşlı bir annem vardır, başkaca da kimsem yoktur. Çorba kaynatacağım."

"Yarın tekrar gelecek misin?" dedi kandilci.

"Yarın değil ama ay büyümeye başladığında. Gün doğarken."

O zaman "Yedi gün sonra," dedi kandilci. "Mademki gün doğarken burada olacaksın, ben de gelebilir miyim?"

"Olur," dedi kadın. "Yedi iyidir."

Onu yedi gün burada bekleyebilirdi kandilci sırf o buraya geleceği için. Ama Constantinus takının gölgesinde bekleyen kaderdaşları da, Colosseum'un yıkıntıları arasında bir şey arayan barbar yüzbaşı da bu yüz kadar gerçekti.

BARBAR YÜZBAŞI GETA

Kilise arşivcisinin "Gel kendi gözlerinle gör," derken ne demek istediğini barbar yüzbaşı önünde sarı-kara bir heyulâ gibi yükselen Colosseum'a bakarken anladı. Ebedilik iddiasındaki Colossem bu muydu? Aldığı hasar daha yüzünden belliydi ve ihtişamı çökerken parıltısından da beyazlığından da eser kalmamıştı. Çürük bir elma gibi kabuğu buruşurken irinini akıtmış, mermer kaplamaları sökülünce kenet delikleri boşalmış, derisi yüzülünce çıplak heybeti içinde geriye tuğla ve betondan ağır yaralı bir iskelet kalmıştı. Uçtan aynaya kendisini verevlemesine kırmış bir yüzük taşı, kemirile kemirile etlerinden soyulmuş bir taş ocağı. Üstünü örten meşhur yelken kanatların yerinde yeller esiyordu fakat bir yıldırımdan sonra başlayan yangının izleri asırlar sonra bile üzerindeydi.

Yıkık taşların kimi arasından geçti kimi üzerinden atladı barbar yüzbaşı. Eğer alnından yıkılmadıysa molozla dolmuş onca kapı arasında, içeri köle kapısından girdi. Ne bilet aldı ne de teşrifatçı kendisine yer gösterdi. Arenanın içerisi de cephesinden farklı değildi. Koca Colosseum asırlar içinde defalarca yanmış, tabiatın sabırlı törpüsüne kalmış; güneş, yağmur ve rüzgâr tarafından yenmiş, depremin ve selin ettiğine bir de insanın ettiği eklenmişti. Sütunları ve kemerleri bile sökülünce galerileri yere batmış, daha fazla dayanamayan taş sıraların çoğu dalga dalga birbirinin üstüne yığılmıştı. Roma mimarisinin imparatorunu şu haliyle ille de bir şeye benzetmek gerekirse buna artık sur kapılarında bekleşen cüzzamlılar uygun düşerdi. O kadar delik deşik, yara bere içindeydi.

Bulduğu her yerden fışkırmış ılgınlar, yayılmış dikenli çalılar arasından, bir yamacı tırmanır gibi tribünlerin en üst katına ka-

dar çıktı barbar yüzbaşı. Lavını püskürtürken defalarca yarılmış bir krater ağzında dolaşır gibi kölelerin terasında dolaştı. Bağrını kuru rüzgâra açtı, kirpikleri tuzdan yanarken tepeden aşağı baktı. Uğultu dinmiş, heyheyler bitmiş, çığlıklar kesilmişti. Bu ıssızlıkta, bu sükûnette, şu kızgın güneşin altında kanyonlar gibi garip şekillerde sırıtan şu hayaleti seyreden biri, bir zamanlar burada olup biteni tahmin edebilir miydi? Bu kadar büyük müydü sahi? Yoksa karınca sürüsü gibi toplanmış kalabalıktan, o velveleden boşalınca mı gözüne böyle büyük geliyordu şimdi?

Demek Roma'nın köleleri o gün -daha dün- bu terastan bakmışlardı arenanın ovaline. Olup biteni buradan aktörler, ölü gömücüler, emekli gladyatörler ile bir arada kuş bakışı seyretmişlerdi. İlk sıradaki locasında imparatorun cismi yoksa da nakışlı, güzel erguvan kumaşı balkonundan sarkıtılmış; bayrakları, alemleri dalgalanmıştı. Masumiyetin nişanesi Vesta bakireleri ise tekmili birden hemen yandaki locaya yayılmıştı. Grifon oymalı koltuklarıyla şu mermer sıralar senatörlere ayrılmıştı.

Arasından aslanağızları boy vermiş nispeten sağlam basamakları atlaya atlaya inmeye başladı barbar yüzbaşı. Kimi sıraların tablasında şemsiye sapları için oyuklar; taşa kazınmış oyun şemaları, koltuk numaraları. Demek dün III. kapıdan giren, VIII. sıraya çıkıp I numaralı yeri bulan biri burada oturmuştu. Neredeydi bunların sahipleri? Burayı dolduran Roma'nın hayaletleri hani? Onlar ki dün alttaki karanlıkta ne olduğunu göremeseler de ortadaki kumluk zemine dikkat kesilmişlerdi.

Oysa arena, bir tarafından çökünce Colosseum'un temelleri, payandaları, yeraltı açığa çıkmıştı şimdi. İliştiği yerden bir süre dipsiz bir kuyudan içeri bakar gibi o çürük karanlığın üzerine eğildi barbar yüzbaşı. Neden sonra dışarı çıktı ve bu kez gladyatörler kapısından geçerek kuyunun dibine indi.

Burası Colosseum'un saklı dünyası, karanlığıydı. Kendisini yukarıdaki kalabalığa mühendislik harikalarıyla sunan bu yeraltı asıl sürprizlerin hazırlandığı yerdi ve malzemesi bizatihi insanın

kendisiydi. Dün sadece kumun üzerinde olanı seyretmişti Romalılar. Hiçbiri şu bulanık, ürkütücü yerleri görmemişti. Bugün görünende ise zulmün mekanizması, şaşırtıcı muamması bir bir çözülmüştü. Şu hali, dünkü zalim öfkesinden daha az dehşetli değildi ve sırrını artık saklamayan Colosseum şimdi daha ürperticiydi. Oburca beslenmeye alışkın yağlı bir beden, kalbi durmuş olsa da ölememiş, hâlâ canlı bir leş parçası. Lânetli! Burası Roma'nın çürümüş ruhuydu ve işte kendi asidinde köpürerek dışarı dökülmüştü. Hiç böyle olacağını düşündün müydü?

Yarı karanlık tünellerden, sarkmış yarasaların arasından başını eğe eğe geçti barbar yüzbaşı. Omuz mesafesinde açılmış meşale yuvaları boştu fakat duvarları yalayan her türlü alev akıntısının izi zamana pekâlâ direnmişti. Güçlü ayaklar kasvetli dehlizlerde ilerlerken yolunu hiç kaybetmedi. Bir kez onun içine düşen biri her köşeyi her deliği bir daha unutamazdı çünkü. Şurası tedavi odasıydı, şurası askerler noktası. Şu odada arenadaki oyuklara defalarca dikilmiş çarmıhların kolları üst üste yığılmıştı o gün. Raflarda halatlar, mıhlar ve ağır çekiçler. Hemen yanda Roma'nın bütün suçlularını bu arada masumlarını yakmaya yetecek kadar bol odun. Şu odada cesetler toplanmıştı şu da ölünün sırtından çıkarılan zırhın, elinden düşen kılıcın, çatalın toplandığı silâh odası. Hepsi sımsıkı kapalıydı bunların o zaman. Şimdiyse demir çengeller duvarlarda yüksüz, kapılar menteşelerinden sökülmüş, çoktan götürülmüş. Paslı kafesler ardına kadar açıktı, neticede aslanlar gladyatörlerin hem hasmı hem kaderdaşı.

Kandan, yağdan ve irinden mürekkep bir kokuyu zamanında teneffüs etmiş olan biri onu yüzlerce yıl sonra bile ağır rutubet kokusunun içinde ayırt etti. İşte onun hücresi. Şimdi yosun bağlamış şu taş sekide oturmuştu. Şu kemerin kilit taşına dikmişti gözlerini çökmesini dileyerek. Şu kafeste dört dönen su aygırının yakınmalarını dinlemiş, başının üzerindeki arenada az sonra kimin can vereceğini ise düşünmemişti.

Oysa az evvel arabasına düşen sikkeyi parmaklarının arasında evirip çevirirken, ışın taçlı imparator tam gözünün üzerinde gözyaşı

damlasına benzer bir vuruk iziyle barbar yüzbaşının yüzüne bakmıştı ve bu kaşlar iki kişinin kaderini çatıktı. O asabiyetle çevirdiği sikke barbar yüzbaşının parmaklarının arasından kurtulmuş ve topraksı zeminde yuvarlanmadan, çınlamadan iki taşın arasına sıkışmıştı. Biraz sonra arenaya çıkacak bir adam, yenilse ölecek yense tükenecek, iki taşın arasına sıkışmış bir parayı neden eğilip çıkarsın, kemerinin arasına sıkıştırsın? Paranın yere düşmesi paganlara sorsan kötü şanstı ama yüzbaşı emindi, bir şey olacaktı.

Yerin altında gayesizce dolaşan barbar yüzbaşı neden sonra yukarı çıktı ve bu kez imparator kapısından içeri girerek kendi gölgesinin peşinde yürümeye başladı. Her kırıktan devedikenleri fışkırmış, acı kokusuyla zehirli sarmaşıklar görkemli kabartmaların üzerine tırmanmıştı. Zamanın güzide eserleri güçlü bitkilerin tazyikiyle boydan boya çatlamış, tam ortadan yarılmıştı. Devrik taşlar, molozlar yol kesiyordu ve imparatorun görkemli heykelinin elleri bile bileğinden kırılmıştı. Kafasına gelince, burnu ve kulakları kopmuş olsa da alnına kazınmış derin haçın üzerinden, ebedi bir âmânın bakışıyla bakıyordu Roma'nın uzandığı tarafa.

Bu muydu bir zamanlar erguvanının dikişleri bile altın iplikle atılan imparatorların yürüdüğü yol? Forum'da bir ölüm mahkûmunu affeden Vesta rahibesi beyaz örtüsünü burada mı tüllendirmişti, kendisinin de yeraltına diri diri gömüleceğini bilmeden? Garip bir ürperti hissetti barbar yüzbaşı. İmparator muhafızlarının ayak seslerine kulak kabarttıysa da yaz gürültüsünden başka bir ses işitmedi.

Bir zamanlar imparatora ait olan fildişi tahtın gediksiz terk edilmişliği üzerinde şimdi kertenkeleler güneşleniyor, yosun bağlamış yanlıktan yeşil bir yılan süzülüyordu. O ayrıcalıklı koltuğa oturdu barbar yüzbaşı. Aslan başı kolçakları kavradıysa da ellerini çabucak çekti. Arenanın kapıları ise yerli yerindeydi.

Ovalin kumuna bir kez düşen biri için giriş kapısı tekti. Çıkış içinse ya zafer kapısından ya cenaze kapısından geçmek gerekecekti. Biri kemerindeki palmiye çelenklerinden tanınırdı bunların diğeri

eşiğindeki taze kan izlerinden. Şimdi zeminini sedef otları bürümüş şu kumun üzerinde kim bilir kimin hangi kapıdan çıktığını?

Dirseklerini dizlerine dayadı barbar yüzbaşı. Ellerini sarkıttı. Başını yere eğdi. Mermer zeminin kırıklarını doldurmuş, ismini bilmediği, daha önce hiç görmediği sarı bir öbekle bir süre bakıştı. Yabancıydı bu çiçek bu toprağa. Tohumu, uzak kıtalardan itile kakıla sürüklenen, belki kükremesini dinlediği aslanın tüylerinin arasında ya da bir ceylânın midesinde, bir su aygırının bağırsaklarında buralara kadar gelmişti. Toprağa düşmüş, hayata uzanmış, ilk çiçeğini yüzlerce yıl önce açmış, Colosseum terk edildikten sonra çoğalmış, imparator locasına kadar tırmanmıştı. Sarı çiçeğin kavruk kokusu. Buğday tarlaları ve genç başaklar. Sağ gözünün pınarından yaş yanağına sızarken gözlerini kapattı barbar yüzbaşı. Soldaki de damladı. O gün bile, dün bile ağlamamıştı oysa. Hani bir şey olacaktı.

Başının üstünde bayraklar dalgalanmasa da dirseklerini balkondan sarkan nakışlı erguvanın hayaletine dayadı barbar yüzbaşı. Koca Colosseum'da tek başına. Kaderde imparatorluk locasından seyretmek de varmış arenayı! Seyirci de kendisiydi şimdi seyredilen de. Zamanın tülü elenirken geçmişin önce sesi duyuldu. Son akşam yemeği. Ama peygamber sofrası değildi bu. Cellât yemeği. Sonra akı sararmış pörtlek gözleriyle bir sima belirdi.

On üç müsabakadan sağ çıkmayı başarmış, özgürlüğü kendisine bağışlanmış ama aklı kumun dağdağasında, arenanın uğultusunda kalmış bir gladyatör eskisiydi. Vazgeçemediği kan kokusu yüzünden yaşlılık günlerinde çift çubuk sürmek, torun sevmek yerine gladyatör eğitmeni olmayı seçmişti çoğu benzeri gibi ve onun da tarihteki gladyatörlerin hatırasıyla hafızası tütsülenmişti. Lâkin bu tekinsiz yıldızların da nesli tükenmiş, geriye sadece anlatılan hikâyeleri kalmıştı.

Şimdikiler eskilerle tek ortak yanı zayıf bellerini saran kemerden öteye geçmeyen cılız kopyacıklardı. Ne ağ kullanmayı bilen yakışıklı dövüşçüler kalmıştı soylu kadınları yuvalarından eden, ne üç dişli çatalıyla arenayı inleten heybetli adamlar. Miğfer başlarına, kalkan kollarına yüktü bunların, kılıçları çoban değneği. Bir mızrağı taşımaktan aciz olanlar da geçiyordu arenadan, daha ilk adımda dizlerinin bağı çözülen de; kalabalığın seyirliğinde kayda değmez bir detay olarak kalsınlar diye, ta ki o kalabalık bayat bir fıstık tanesini ne kadar hatırlayacaksa onu da o kadar hatırlasın. Bunların hepsi sadece acemi değil üstelik isteksizdi ve zaten şimdilerde gladyatörlerin çoğu bilumum azılı suçlulardan ibaretti. Roma ateş ihtiyacını saman aleviyle gideriyordu.

Karşısındaki mahkûmlara küçümseyerek baktı eğitmen. Her şeyin kendisini geçmişin aynasına bakarak onarmaya çalıştığı bu bozulmalar çağında şu gladyatör müsabakasını fazlasıyla ciddiye almış, eski zamanlardaki gibi bir cellât yemeği hazırlatmış, kendisini Spartacus'u eğiten Capua gladyatör okulunun eğitmeni sanmıştı

galiba. Kavak odunundan güzel bir ateş ocakta yanarken derin bir nefes aldı. Ellerini göğsünde kavuşturdu, "Esenlik sizin üzerinize olsun," diye öğrencilerini selâmladı. Kezzap gibi bir sesle hayalindeki konuşmayı yapmaya başladı.

"Yiyin," dedi. "Afiyet olsun. Gücünüzün zirvesine çıkana kadar yiyin. İstiridye de var sofranızda yumurta da. Fıstığınız Antakya'dan gelmiştir, fındığınız Pontus'tan. Buğday zenginlerin arpa yoksullarındır, bakın ekmeğiniz buğdaydan. Balıklarınız sadece ırmaktan değil denizden de çıkarılmıştır. Etleriniz tavuk, oğlak, yaban domuzudur. Petekli bal, acı bakla tohumu, nohut da sofranızda. Hepsini yiyin. Şarabınız balla tatlandırılmış, baharatla ıtırlanmıştır. Senatör evlerinde bulunur ancak böylesi, hepsini için. Gözünüzü de doyurun karnınızı da ve bir yandan sözlerime kulak verin."

"Yarın öğleden sonra çıkacaksınız kumun üzerine. Bu demektir ki güneş o saatlerde imparator locasının arkasında olacak. Onu selâmlamak için başınızı kaldırdığınızda sakın ola ki gözlerinizi kısmayın, kırpıştırmayın. Hele ki elinizi alnınıza siper yapmayın." İmparatorun ordusuyla birlikte Roma'dan çoktandır çekip gittiğini söylememişti.

"Nasıl yemin edeceğinizi birazdan öğreteceğim ama şimdiden ben sizin hayatlarınız üzerine yemin ederim ki yarın ya ölecek ya öldüreceksiniz. Sizinki ölmenin ve öldürmenin vazifesidir ancak Roma'daki her vazife gibi bunun da kuralları vardır. Öyle her istediğiniz gibi ölemez, istediğiniz gibi öldüremezsiniz. Önce bunu anlatacağım."

"Öncelikle şunu sakın unutmayın, Roma'nın görmek istediği şey sizin ölmeniz değil nasıl öldüğünüzdür. O, ölünüzle değil ölümünüzle ilgilenir. Bakın, seyircileri gölgeleyen geniş tenteler arenanın üzerinde yoktur. Orada olup biten her şeyi güneş ışığının altında görmek ister insanlar. Öyle bir ölün ki seyirciler ömürleri boyunca sizi, arenada olanları unutmasın. Unutmayın erkekçe bir ölüm sunmazsanız kölelerden bir farkınızın olmadığı doğrulanmış olur. Öleceksiniz bari yiğitçe ölün. Cesaretiniz ölüme galip gelsin. Öldüğünüze değsin. Ölüme istekle koşun, hevesiniz göstermelik

olmasın. Göz kırpmayın göğsünüze dayanmış kılıcın önünde. Coşkulu ölün coşkulu öldürün. Ve dikkat edin, ölürken de öldürürken de yüzünüz imparator locasına, Vesta rahibelerinden yana dönük olsun."

Pörtlek gözler sustu. Zannınca konuşması güzeldi ama şu masanın başındakiler hâlâ dökün tülerdi. İki hırsız, bir tecavüz suçlusu, bir de mezar soyguncusu. Kardeş olan şu ikisi üstüne üstlük Hristiyan'dı. Hırsızları, tecavüzcüyü, soyguncuyu geçti eğitmen, onlardan bir şey çıkmazdı. Barbar yüzbaşı güçlüydü ama şu narin oğlanın Sicilya'nın en ünlü okullarında iki yıl tahta kılıç sallasa bile doğru açıyı tuttu ramayacağını Roma'da yaşayan herkes anında kestirebilirdi. En çok da barbar yüzbaşı bunu bilirdi. Güzellik kadınlara özgü bir şeydi, erkekten beklenen yiğitlikti. Ama bu narin eller kılıç tutamaz, bu çehre kan dolarak öfkelenemezdi.

Hikâyeleri o vakit benzerleri sık görülen türden az çok basitti. Zamanında kalabalık bir göç dalgasının içinde Tuna'nın karşı kıyısından bu kıyıya geçmiş bir atanın torunuydular. Babaları bir sınır köyünde çiftçilik yaparak vergi mükellefi olmuş, ana baba bir salgında göçüp gitmiş, iki kardeş ise yıllar önce bir sabah kasaba meydanında asker devşiren Roma yetkililerinin huzurunda bulmuşlardı kendilerini. Komutan tepeden tırnağa süzmüştü iki kardeşi. Biri keskin bakışlı, dik boyunlu, geniş omuzlu geniş göğüslü, ince fakat çevik belli, dar kalçalı, kolları kuvvetli, parmakları uzun. Kaderin diğerinden esirgediği kas ve kemik kuvveti gibi cesaret de buna bolca bahşedilmişti. Eğer gerçekten öz kardeşlerse şu çelimsiz yaratık ağabeyiyle aynı karından nasıl çıkmıştı? "Bundan asker olmaz," diye mırıldandığını herkes duymuştu komutanın. Biri kışlaya seçilirken öbürü buğday tarlasında kalmıştı.

Bunun üzerine, "Gelirim," demişti büyük olan. "Roma ordusuna hizmet etmekten şeref duyarım. Ne de olsa üç kuşaktır Romalıyım ve özgür bir vatandaşım. Ama bir şartla."

"Şartın olamaz senin," demişti komutan.

"Bir ricayla," diye düzeltmişti ağabey, komutanın gözlerine gözlerini dikerek ve cevabı beklemeden eklemişti. "Kardeşim de bizimle gelecek."

"Ondan asker olmaz, çok cılız. Deftere kaydetmedik görmedin mi?"

"Biliyorum ama Roma'ya kadar bizimle gelsin. Burada sahipsiz kalmasın."

"Ne yapacak Roma'da? Latince bile bilmiyor."

"Benim bir asker maaşım olacak. Bir kira evi tutarım ona. Eli taş işine yatkındır. İnşaatlarda çalışır. Kendisi de harçlığını çıkarır."

"Olur," demişti kuru ses. "Ama yol boyunca ayağımıza dolanmasın, günlük azığını da onunla paylaşacaksın."

"Kardeşi değil miyim? Paylaşırım."

Mahkûmlardan bir gladyatör takımı kurmak için zindana geldiklerinde cellât Yanardağ eski yüzbaşıyı güçlü kuvvetli bulmuş, pörtlek gözlü eğitmene "Peki kardeşini ne yapacağız?" diye sormuştu. İkisi de kurban kesmemişti ve iki gün arayla mahkemeleri görülmüş, cezaları kesilmişti.

Bu, evet, ateş parçası gibi bir barbardı. Başını uysalca aslanın ağzına ya da kılıcın altına uzatacaklardan değildi. Kıyasıya dövüşeceği belli. Üstelik erkekçe yakışıklı. Roma'nın seveceği şey budur ama sarı saçları alnının üzerine dökülen diğeri için ayrılacak zaman bile israftı.

"Seç onu da," demişti eğitmen. Bu güzelliğin de seyirciye sunacağı bir heyecan mutlaka vardı. Çünkü gözlerin bakışı ve sesin şefkati saklansa da ikisinin arasında kalbin titreyişi apaçıktı. Bunlar birbirinin haini kardeşlerden değildi ve Roma halkı gerçek tragedyaları severdi.

Buğday işlemeye alışkın elleriyle ne hançer çalabilir ne de bir mızraktan korunmak için eğilebilirdi bu narin oğlan. Eteğiyle dizliklerinin arasında birer çöp gibi uzanan bacakları kimseyi ilgilendirmeyecekti. O, yere serildiğinde bile af dilemek için ağır kalkanını

atmayı, hangi elini hangi parmağını kaldırması gerektiğini hatırlayamazdı. Seyre değer bir güç yoktu onun bedeninde ve ruhunda. Ama eğitmen biliyordu asıl seyre değer olanın yüzbaşının içindeki savaş olacağını. Nihayette can tatlı, bakalım kim kime kıyacaktı?

Roma'daki ilân panoları çarşaf çarşaf o zaman dolmuş, Forum'da, pazar yerlerinde, tapınakların kapısında, limanda, ara sokaklarda haberciler, tellâllar uzun uzadıya duyurmuştu: "Kardeş Kardeşe Karşı." Kaçırmayın bu müsabakayı diye yazmaya gerek yoktu çünkü kimsenin bunu kaçırmaya niyeti yoktu.

"Siz ikiniz, beni dinleyin." Pörtlek gözlü eğitmen, cellât sofrasının başında doğrudan onlara hitap etmişti.

"Sizden ne istediğimi biliyorum. Yaşamın da ölümün de farkındayım, beni canavar sanmayın. Ama ikiniz birden sağ kalamazsınız bu arenada. Oysa seyirciyi yeteri kadar memnun ederseniz biriniz için bir ihtimal doğar. Mahkeme tekrar görülür, kurban kesilir. Özgürlük her anıyı siler, her duyguyu teskin eder. Aksi takdirde zaten ikiniz de öleceksiniz. Yaşam bari birinizin olsun. Alın ve sonsuza dek gidin."

Yemek sürerken bir yandan da birkaç köle demir bir bohça gibi gladyatör donanımını getirmiş, köşeye çekilmişlerdi. Yüzlerindeki ifadeye bakınca barbar yüzbaşı anladı bu arenadan neden bir Spartacus daha çıkmadığını. Roma kölelerini de kendisine benzetmişti.

Eğitmen yine ikisine birden seslendi. "Siz bir barbarla Romalı bir askerin vuruşmasını temsil edeceksiniz. Sen barbar olacaksın. Yarın bu silâhları kuşanacaksın. Sen de Romalı subay olacaksın."

Yüzbaşı, eğitmenin söylediklerinin çoğunu kardeşine çevirmemişti bile. Ama Colosseum'un dilinin çeviriye ihtiyacı yoktu.

"Ben," dedi Buğday Başağı kendi anadilinde. "Bu silâhları tutmayı bilmem, isimlerini bile doğru dürüst söyleyip onları birbirinden ayıramam ki." Oysa ilk kez tattığı Şam mürdümünün tadı, damağına henüz yayılmıştı.

"Aldırma," dedi eğitmen. "Part okçuları ya da ustalıklarıyla meşhur Berberî mızrakçılar eğitmedi seni. Senden beklenen ustalığın değil acemiliğindir." Tuna'nın karşı kıyısından gelmiş bir atanın diline eğitmen de sahipti ama yemin ve selâmlama Latinceydi.

"Şimdi yemin ve selâmlamaya gelelim. Bu gece bu sofranın başında yemin etmelisiniz ki yarın gladyatör olarak arenaya çıkabilesiniz. Şimdi söylediklerimi tekrarlayın."

O kuş tüyü bakışlar titreyerek açmıştı kirpiklerini ve anladığı meram uyarınca başını kaldırmıştı eğitmenin değil ağabeyinin yüzüne. "Ben Latince bilmem ki."

O zaman yüzbaşı "Tekrarla," dedi. "Dilinin döndüğünce tekrarla. Yoksa yarını göremezsin."

Buğday Başağı kırık dökük telâffuzuyla tekrarlamıştı: "Ateşte yakılmaya, zincire vurulmaya, kırbaçlanmaya, kılıçla boğazlanmaya hazırım." Sahi hazır mısın?

"Şimdi selâmlama. Hepiniz ezberleyin. Bunu yarın söyleyeceksiniz."

Bu kez de barbar yüzbaşı uzun sarı saçların arasından onun kulağına eğilmiş, "Ezberle," demişti. "Hiç olmazsa ilk anda ölmemek için. Bunu söylemezsen daha dövüşler başlamadan öldürülürsün. Hadi şimdi tekrarla:"

Ave, imparator!

"Ave imparator!"

Morituru te salutant!

"Morituru te salutant!"

Tekrarlamış ve sormuştu buğday başağı. "Ne diyor bu sözler ağabey?"

Diyor ki, "Selâm sana ey imparator, çok yaşa; ölümle kutsanan bizler şimdi seni selâmlıyoruz."

Aynı sarı saçların arasına eğilerek "Korkma Alica," demişti yüzbaşı, aksanını unutmadığı anadilinde. "Yarın mutlaka bir şey olacak." Böylesine beklediği şey olacak değil idiyse Tanrı bu bekleme

duygusunu içine koymazdı. Bu, duygudan da ümitten de dilekten de öte bir şey, bir haberdi, bir hakikat. Bir şey olacaktı ve onlar bu arenadan kurtulacaktı.

Barbar yüzbaşı, infazlar sırasında Hristiyan mahkûmların arenaya boyunlarından birbirine zincirlenmiş olarak çıkartıldığını, tribünlerin önünde çepeçevre bir tur atmaya zorlandıktan sonra "utanç sütununa" bağlandığını ve vahşi hayvanların, üzerlerine o zaman salındığını biliyordu. Sakinleşen uğultudan cesetlerin cenaze kapısından çıkarıldığını da yeraltındaki hücrede beklerken anlamıştı. Buğday Başağı'nın ise olup biten hakkında hiçbir fikri yoktu. Ama bir şeyi görmeden onun sesini duymanın daha ürkütücü olduğunu düşünemese de elleriyle kulaklarını tıkamıştı.

"Korkma," diyebilmişti barbar yüzbaşı yine. "Korkma ve son ana kadar dayanmaya gayret et. Çünkü bir şey olacak. Olmazsa da Alica, yukarı çıktığımızda ölümüm senin elinden olsun. Eğer mesele ölmekse ben sıramı savabilirim. Gerçek yaşamıma senin elinden başlayabilirim."

Alica'nınsa yüzü sararmış, bedeni acıyla kasılmış, önce titremiş sonra çırpınmaya başlamıştı. Demir parmaklıklara saldırmış ve sesinin son gücüyle haykırmıştı, yine anadilinde. O zaman onu apar topar götürmüşlerdi. Yeraltındaki hücrede yüzbaşı tek başına saatlerce beklemişti ve bütün bunlar olurken yukardaki gürültülü müzik hiç dinmemişti.

Neden sonra kapı gıcırdadı. Yağlı çırası is püsküren bir meşalenin aydınlığında barbar yüzbaşının bir eline kılıcı diğerine oval kalkanı tutuşturuldu. Zırh bedenine, miğfer başına uydu. Yüzbaşı. Kendi rütbesi kendi üniforması. Alacakaranlığın içinde uzun bir rampa boyunca iteklendi. Alica'yı her sorduğunda kimse ona bir cevap vermedi.

Ceset sedyelerinden biriyle o rampada karşılaştı barbar yüzbaşı ve yol vermek için sırtını duvara dayadı. Huş ağacından beşikler yontan ihtiyar adamın suç levhası -Hristiyan- hâlâ göğsünde asılıy-

dı. Yarılmış boynundan ak sakalına bir parça kan bulaşmıştı başka da yarası yoktu. Aslan saldırıyordu, şahdamarından yakalıyordu insanoğlunu, silkeliyor ve bir hamlede yere çalıyordu. Bitiriyordu doğasının kendisine yapmasını buyurduğu şeyi. Eğitmen, cellâtların en meşhuruyla o esnada selâmlaştı. Yaşlı adam aslanın önüne atılırken hazır bekleyen Yanardağ dı bu. Olur ya aslan işini tamamlayamazsa onun yapamadığını insanoğlu yapacaktı.

Kirli duvarlardaki tuhaf meşale oyunları zayıflarken gün ışığı arttı ve sonunda karşıda mazgallı demir kapı yükseldi, ta ki güneşin çiğ ışığı demir çubukların arasından dehlize dolsun ve başını geri çevirirse barbar yüzbaşı, kendi gölgesinin ardı sıra geldiğini görsün. Ama ses ön cihetten geliyordu. Colosseum'un çeperlerinden döne döne yükselen hararetli bir uğultu yüzüne çarparken kapı kalktı ve arkasından itilen barbar yüzbaşı kendisini kumun üzerinde buldu.

Acı ışık gözlerini kamaştırdı önce, hiçbir şey göremedi, sonra alıştı. Kendi etrafında döndü bir kere ve ovali bir ucundan başlayarak aynı noktaya gelinceye kadar taradı. İmparator Roma'yı terk etmiş olsa da erguvan şalı balkonundan sarkıyordu hâlâ. Vesta rahibeleri localarında, senatörler koltuklarındaydı. Kıymetli heykeller, kirlenmesin diye dikkatlice örtülmüşlerdi ve kulağının arkasına çiçek iliştirmiş kadınsı bir köle kucakladığı toprak kabın içinden tarlaya tohum serper gibi kum serpiyordu arenaya, zemini tazelemek için. Şu kızgın demir plakalar dövüşmeyi reddeden mezar soyguncusunu zorlamıştı az önce. Morgdan boş dönen şu paslı ölü yatağına ise ya kendisinin ya kardeşinin cesedi uzatılacaktı az sonra. Bütün bunlar olurken on binler alkış tutacaktı, fındık fıstık atıştıracaktı. Saatlerdir yeraltından bile sesini işittiği bando takımı kendilerine ayrılmış podyumda yeniden gümbürdemeye başlayacaktı.

Onlar da yorulmuş, iki gösteri arasında dinleniyor, birazdan harcayacakları büyük enerji için kuvvet topluyorlardı şimdi. Nihayet an geldi, bando şefi işaret verdi. Ancak ikişer kişinin hakkıyla inletebildiği sıra sıra davulun üzerine aynı anda inen tokmaklar yol gösterirken Grek defleri, çalparalar, sistrumlar, kastanyetler, boşlukta

çınladı. Kolların biri inip biri kalkarken kocaman ziller birbirine çarptı. Kahkaha çiçeği gibi açılan bronz tubaların püskürttüğü uzun çığlık, çengel kornuların kükremesine katıldı. Güneş altında pırıl pırıl parlayan bunca helezonun arasında dimdik uzanarak boşluğu kesen savaş boruları tiz seslere çıkıyor, içli sesleriyle çifte flütler, arplar bu devasa savaş aletlerinin verdiği es'lerde tuhaf bir hüner gösteriyor; hepsinin karşısında şef, ritim kaçırmaktan korkarak kan ter içinde sanatını sergiliyor. Oysa bu adam gençken, insanlara nezaketi öğreten tiyatrolarda koro yönetmişti.

Yetmiş bin çift göz o sırada mihrak değiştirdi ve büyük çığlık koparken barbar yüzbaşı az önce girdiği kapıya doğru geri döndü. Orada. Buğday Başağı. Ömrü boyunca alıp alacağı en büyük alkış ve tezahüratla karşılamıştı onu Colosseum. Vahşi bir uğultuydu bu, fakat yabani hayvanlardan gelmiyordu. Arenayı dolduran halk gümbürtülerin arasında bir an soluğunu tutmuş sonra coşmuştu.

O narin beden, barbar bir savaşçı kılığındaydı. Şu taraklı miğfer başına zorla geçirilmişti, şu ayı postu sırtına çamur bir el tarafından atılmıştı. Şu ağır kalkanın kayışlarını leş bir el bağlamıştı incecik bileğine. Ağır kılıcı sağ eline zorla tutuşturmuşlardı. Daha önce defalarca kullanılmış meşin kemerle kostümünü tamamlamışlar, ondan atalarının giyimine uygun bir karikatür çıkarmışlardı. Yüzüne çivit kökünden savaş boyasını sürseler de soğuk ayın ölü rengindeki gözlerine dokunamamışlardı. Adımlarıysa, bunca ağırlığın altında şimdiden dolaşıyor, hele sağ kolu sarktıkça sarkıyordu.

Onca gürültünün arasında, yüz yüze durduklarında titreyen çenelerinin arasından bir sözün çıkmasını ama mavi gözlerinden bir damla yaşın akmamasını yakarırken Buğday Başağı, "Ben sana karşı dövüşmem ki abi," diyebilmişti.

Bir de eklemişti; "Korkma Geta."

Ah çocuk. Ah güzel buğdayların saf başağı, Alica.

Ellerini iki yana sarkıtarak, Alica, kılıcın kabzasını serbest bıraktığında göstermişti dövüşmeyeceğini ve o sırada sarı saçlarından bir tutam boynuna dolanmış, dudağının ucuna dokunuvermişti.

"Dövüşmeyeceğim," demişti bir kez daha ve bütün bunlar olurken müzik hiç kesilmemişti.

"Al kılıcını yerden Alica!" diye bağırmıştı yüzbaşı. "Tek elinle kaldıramıyorsan iki elinle kaldır. Savur bana doğru, şuraya doğru." Şahdamarını göstermişti. Fakat o, put gibi sessiz, diretmişti. O zaman sırtında şaklayan kamçı, omuz başlarını dağlayan kızgın demir plaka. O zaman arenada uğultu kopmuştu. O zaman Alica eğilerek yerden kılıcını almıştı.

Yılların barbar yüzbaşısı, savaş da görmüş kavga da. Şah damarını kör karanlık bir kılıç darbesine hedef tutacak kadar ustaydı elbette. Acemice savrulmuş bir hamlenin boşlukta çizdiği yaya o da olmazsa ikinciye, üçüncüye gözü kapalı uzatabilirdi boynunu. Kendisini fedaya çoktan hazırdı, Buğday Başağı elini daha çabuk tutmuş olmasaydı.

Orada öylece kıpırdamaksızın yatıyor ve ölü bir kelebeğin mavi kanatlarını çırpan hafif rüzgâr hâlâ bir tutam sarı saçı kendi kanıyla kendi boynuna yapıştığı yerden uçuşturmaya çalışıyor. Yerini az evvel öğrendiği şah damarı çoktan açılmıştı ve acının dışarı çıkmasını engellemek mümkünmüş gibi sağ elini yarasının üzerine bastırmıştı.

"Dövüşmeyeceğim," bu olmuştu barbar yüzbaşının ondan işittiği son cümle. Tam şurada almıştı kendi canını Buğday Başağı ve cellât yemeğinde öğütlendiği gibi boynuna dayadığı kılıcın ucunda gözünü kırpmamıştı. Yüzüyse ne imparator locasına dönüktü ne de Vesta rahibelerine. Sırtüstü kuma düşüp pınarları kanayan gözleriyle gördüğü son şey olarak bir gökyüzü parçasını unutmamaya çalışırken, kimseden davacı olmasa da Roma halkından alacaklıydı.

Tribünlerden bir uğultu geçti. Roma, bu iki kardeşin dövüşmeyeceğini ihtimalleri arasına alacak kadar tecrübeliydi. "Büyük kendisini feda edecek," demişti yarısı Roma'nın. Diğer yarısı "Küçük kendini feda edecek," demekte ısrar etmişti. Roma eşsiz bir hazza daha hazırlanmış ve işte haz tamamlanmıştı.

Yüzbaşı tribünlere baktı boş gözlerle. On binlerce kişiden hiç mi birinin içinden merhamet duygusu geçmemişti? Kimse koymamış

mıydı kendisini seyrettiğinin yerine? Hiç mi kimsenin ağabeyi, kardeşi yoktu? Ruh tahammül etse bile kimsenin bedeni isyan etmemiş miydi, midesi bulanmamış, kusmamış mıydı? Titrememiş miydi çeneleri? Bir kişi olsun başını çevirmemiş miydi, gözlerini yummamış mıydı? Yüzbaşı, bakışlarını tribünlerden arenanın kumuna çevirdi. Burada böyle biri yoktu.

Alica daha dizlerinin üzerine yığılırken yeraltı tanrısı, daha bilmem uğursuz ne tanrısı kılığında iki aktör arenaya girmişti bile. Gerçekten öldü mü? Biri tokmakla dövdü o narin bedeni diğeri kor demir çubukla dağladı ayaklarını. Yüzbaşı olup biteni bir rüyayı seyredermiş gibi seyretti. Ya da rüyanın içindeydi kendisi. Şu iki aktörün gırtlaklarına sarılamasa bile neden kendisinin de ölmediğini düşünecek yetisinin kalmaması ancak bir rüya duyarsızlığıyla açıklanabilir çünkü.

Kıpkırmızı giysiler içinde iki köle çengelli sopalarla, kardeşinin, Buğday Başağı Alica'nın cesedini -kan sakin sakin akıyordu hâlâ, kum, üzerinde biriken gölü emiyordu-, çekeleye çekeleye götürdüklerinde, ona bir leşe uygun görülen muameleyi reva gördüklerinde barbar Yüzbaşı Geta göklere kaldırdı başını.

Hani bir şey olacaktı?

Olmamıştı!

Ama oldu. Ve o şey sessiz sedasız değil, göklerden gümbürtüyle koptu.

Böyle bir şeyin nasıl geldiğini bir kale gibi kendi üzerine kapanmış kendi içine açılmış Colosseum'un yetmiş bin seyircisi, kurbanları ve cellâtları göremezdi. Böyle bir şeyin nasıl ilerlediğini, gelip Colosseum'un üzerinde nasıl durduğunu ancak o gün oraya gelmemiş olanlar görebilirdi.

Önce uykusuz çoban fark etmişti Roma'nın göklerine yayılan yoğun bulutu. Meşe ağacının altındaydı ve Kehribar'ın beş emaneti hafif bir uykuya dalmıştı o sırada. Dağların arkasından ağır ağır yükselmiş, yükseldikçe büyümüş, genişlemişti bulut. Yeryüzünde

birbiri üzerine binmiş sıra dağların bir eşi gibi uzanmıştı göklerde. Ürpertici kıvrımlarının arasında renkten renge geçmiş, önce griden mora çalmış, sonra paslı demir rengini almış, kurşuniye bakmış, en son siyaha yanaşmıştı. Bunca yıldır gece gündüz demeden gökleri gözleyen çoban ürpermiş ve Kehribar'ın sükûnetine hayret etmişti. Kuşların kanat çırpışına, böceklerin ayak sesine, rüzgârın yönüne bile kulak kesilen uyanık köpek, yanında sakin sakin oturuyordu, olacağından haberdar olduğu bir şeye ses vermek gerekmediğini bilerek. Bir emaneti kalmıştı geriye. Gün doğmuş kime ne? Gökteki yekpare bulutsa güneşli ovanın üzerinde kurşuni renkli gölgesini burkarak sürüklenmiş, Roma'nın kalbinin attığı yere doğru ilerlemişti. Sonra gölge de kalmamıştı çünkü bulut bütün gökleri kaplamıştı.

Colosseum'da olanlar içinse görünürde hiçbir emare yoktu. Hiçbir şey geliyorum dememişti. Roma'nın gökyüzü soğuk kış gününde bile mavi ve berraktı. Azgın kalabalık günün eğlencesinden tatmin olmuş, toparlanmaya hazırlanıyordu. Ki. Kapkara bir gölge, batıdan doğuya doğru Colosseum'un üzerine anbean serildi. On binlerce kişiyi perde perde yalayarak karanlıkla örtüverdi.

Bir an sonra gökten tepelerine inecek kaza işte işaretini alınlarına bırakmıştı ama kimsenin bundan haberi de ihtimali de yoktu. Güneş tutulmasını görmüş yaşlıların, Vezüv dağının patladığını okumuş meraklıların aklına bir şeyler geldiyse bile sebepsiz bir karanlık hakkında yazılıp çizilmiş değildi. Yetmiş bin kişinin yetmiş bini birden gün ortasında üzerlerine çöken karanlığın sebebini anlamak için az önce kuma dikilmiş bakışlarını gayriihtiyari yukarı kaldırdı. Biraz evvel alınlarına konulan işareti geri göndermek ister gibi eller tepeye doğru uzandı. Vesta rahibelerinden biri -yıllar önce yeraltına diri diri gömülen rahibenin yerini o doldurmuştu- olup biteni daha iyi görebilmek için locasından sarkmış, iki eliyle korkuluğa tutunarak cılız boynunu kaz gibi uzatmıştı. Cellât Yanardağ bile kılıç tutan kolunu sarkıtmış, soğukkanlılığını bozmasa da sakalsız çenesini sıvazlarken başını şöyle bir tentelere çevirmişti. Buluttan buluta atlayan ışığı görmemişti gerçi ama zift gibi ağdalı yığın kendi

içinden gelen ışıkla aydınlanmış, bir an sonra yine kararmıştı. Bu, çabucak geçeceğe benzemiyordu. Bir şey geliyordu. Bunu barbar yüzbaşıdan sonra ilk o fark etti.

Önce sesi duyuldu. Derinden geliyordu ilk anda ama yolunun üzerinde ne varsa onu da sesine kata kata artıyordu. Bir sesti ama zangırdayarak çoğalıyordu. Göklerin içinden doğru, ürkütücü, azametli bir gürültü. Bando susmuştu; davulların, kornuların, tubaların velvelesinden başka bir sesti bu. Roma Roma olalı onun tarihini yazanlar böyle bir sesi tanrılar katından bile kayda geçirmiş değildi. Madeni bir hengâme. Sanki sayısız demir külçesi devasa göksel kalburların içinde birbirine çarpa çarpa dönüyordu. Göklerin kara demiri sanki bir fırtınanın önüne katılmış geliyordu. Bir an daha böyle sürerse gök başlarına yıkılacaktı.

Yıkıldı.

Gök, bütün o kızgın demirleri elementinin ham maddesi olmaktan çıkardı, ateşe çevirdi. Ay ile yeryüzü arasında şimşeklerle dolu olan katın kapısı açıldı. Göğün akkor ağacı kıvrım kıvrım yüzlerce dala budağa ayrıldı. Çatırdayarak ateş aldı ve bir an için Colosseum'un üzerinde asılı kaldı, bütün enerjisini toplasın ve daha iyi isabet etsin diye. Sonra bir el, kendisi için o kadar basit olan şeyi tam isabetle gerçekleştirdi. Yıldırımını Colosseum'un tepesine, biraz evvel hazdan kusmuş arsız kalabalığın üstüne indirdi.

Bu şehir yabancısı değildi doğal afetlerin. Tiber nehri taşıp surlara kadar yayılır, gökler sabit dururken yer sarsılmaya başlardı sık sık. Roma'nın bizatihi kendisi yanmıştı hem de defalarca. Ama ne içtiği suyu yarım bırakırdı Romalılar kolay kolay ne ağızlarındaki lokmayı tükürürlerdi. Çocuklar bile oyun kesmezdi. Roma doğal afetlere şerbetliydi. Ama bu defa öyle değildi. En dehşet verici yandan, gökyüzünden gelmişti.

Kesif bir sülfür kokusu arenayı kaplarken tepeden gelen çatallı intikamcı çarptığını yaktı, yıktığını patlattı ve dokunduğu hiçbir şey sağlam kalmadı. Kimini sıyırdı kiminin tam üzerine indi. Gökler yükünü bırakınca yıldırım geçti lâkin yerine rüzgârını emanet etti

onun başladığını tamamlasın diye. Fırtına patlamasa yıldırım isabet ettiğiyle kalacaktı. Olmaz! Gelenin bütün Colosseum'a yayılması lâzımdı. Çoktan çarpılmış da cezası ertelenmişlerin cezası gelmişti.

Aniden çıkan rüzgâr ki bu da afetler türündendi, teker teker esmemiş, aynı anda üç cinsi birden esmeye karar vermişti. Biri tam günündeyse diğeri geç kalmış öbürü erken gelmiş, hepsi de bir yerde birleşmişti. Fırtınaların en öfkelisi muhafazalı Colosseum'un bulabildiği tek açıklığından, tepesinden döne döne girdi içeri, çeperlere çarpa çarpa arenaya indi. Mangalları devirdi, heykelleri savurdu, tekrar geri dönmek üzere bir kum anaforu halinde yükseldi. Bir an soluklandı. İkinci kez püskürmeye ve geri dönmeye kalkıştığında Fenikeli denizcilerin mirası, en sağlam bilgiyle biçilmiş meşhur tentelerden birinin halatını tek menteşesinden kopardı. Bir kuş tüyü gibi havalanacağını sanan devasa yelken diğer menteşe kendisini geri çekince kurşun ağırlığıyla üst sıraların üzerine indi. Tekrar havalandı ve ikinci kez düşerken diğer menteşesinden de kurtuldu. En üst sıradan en alttakine kadar bir kızak gibi kaydı. Zengin fakir, özgür köle, kadın erkek, köylü soylu ayırt etmeden -mutlak eşitlikçi-, Colosseum sakinlerini kazıdı, kumların üzerine tepe üstü çakıldı. İkinci kanat da aynı kurtulma-havalanma-düşme sırasıyla onu takip etti, ilk kızaktan kendisini kurtarmışları tırpan gibi biçti.

Roma'nın kâhinlerine bakılırsa gelecekte gerçekleşecek olayları haber verirdi yıldırımlar; şayet şu ezilmiş, parçalanmış, dağılmış bedenler adına bir gelecekten söz edilebilseydi. Öyle bir gelecek yok artık. Ön sıralardaki soylular onları vahşi hayvan saldırısından, üzerlerine sıçrayacak kandan, iç organ parçalarından korumak için özenle kurulmuş barikatları aşarak arenaya atlamış, kolu bacağı kırılmamışsa kaçmaya çalışmış, birbirini ezmemişlerse kumun üzerine art arda düşen tentelerin altında kalmışlardı. Tente kıyımından geri kalanlara gelince ki hâlâ on binlerce kişi; benzi sararmış, dudağı uçuklamış, gözleri yuvasından fırlayayazmış, akıllarını oynatmaya az kalmış, yıldırım daha düşmeden onları çarpmış. Nişleri doldurarak Roma'yı gözleyen yüzlerce tanrıdan sorulursa, onların da durumu vahimdi. Bir uçuruma

düşer gibi düşmüşlerdi makamlarından ve kafaları omuzlarından, elleri kollarından ötelere savrulmuştu her birinin.

Eğer ortada aklı başında biri kalsaydı, ışıl ışıl gökte aniden toplanan ağır, yekpare bulut, gün ortasında çöken karanlık, hiçbir emare göstermeden gürleyen gökler, düşen yıldırım ve aniden başlayan rüzgârdan ve fışkıran yangından delâletle kehanet kitaplarında kayıtlı bütün o uğursuz alâmetlerin belirdiğini düşünebilirdi. Galiba eski yazarların bahsettiği korku günü, Roma'nın geri kalanını bir tarafa bırakmış, yalnızca Colosseum'u hedef almış ve onun üzerine çökmüştü. Ama kimsenin aklı başında değildi ve sorulsa kim kendi ismini hatırlayabilirdi? Yine de eğer bu yıldırımı, bu rüzgârı gökteki tanrılar ve yeraltında olanlar göndermemişse, Jupiter yeter artık dememişse, galiba Nasıralı İsa'nın bahsettiği kıyamet başlamıştı. "Kıyamet yangınla gelecek," diyordu Hristiyanlar, işte arena yanıyordu ve Colosseum, Roma'nın geri kalanı değil sadece o, yeraltından gelen ilk gürültüyle sarsılmaya başlamıştı.

Bu kadar badireyi atlatan akantus sütun başlıkları bu ilk sarsıntıyla yerinden fırladı. Onlar daha havadayken halka halka dizilmiş tamburlar zıvana deliklerinde gıcırdadı, en tepede olan, kuştüyü bir yastık gibi havalandı. Diğerleri de onu takip etti ve her biri gövdesinden metrelerce uzağa saçıldı. Yekpare sütunlar ise önce yay teli gibi sağa sola esnedi, sonra ağır ağır bir tarafa doğru yanladı ve hemen yanındakinin üzerine boylu boyunca devrildi. O da diğerinin üzerine yıkılırken silsile arenanın etrafını dolaştı. Başladığı yere geldi. Ama bitmemişti.

Felâket zamanlarının kolayca bozduğu nizamın dışına çıkılmış, Roma'nın yazılı ve yazısız kanunları gibi katı hiyerarşik kuralları da bu amansız öfke karşısında hükümsüz kalmıştı. Kavgalı olanlar yekdiğerinden yana dönüp bakmıyor, kanlı bıçaklılar yan yana kaçıyor, imparator kapısından köleler fırlıyor, köle efendisini çiğniyor. Acemi asker kumandanını, borçlu tefecisini, haberci senatörü deviriyor. Binlerce kişi; eğer izdihamda ezilmemişlerse, kapılara hücum ettiklerinde bu kez alev arkalarından yetişiyor, koridorlara kendilerini atabilmişlerse duman boğuyor. Mermer, taş ve kum

tozundan göz gözü görmüyor. İrili ufaklı yangınlar felâket dumanını delerek bir kutlama alevi gibi parlıyor. Sesler, sis ardında hafifleyen kış çıngırakları gibi perdeleniyor.

İyice beyazlatılmış mor şeritli togasıyla hemen fark edilen senatörlerden biri can havliyle tırmandığı köle terasında göğe baktı korkuyla. Jupiter meşhur yıldırımlarını yağdırmıştı sonunda. İyi de niye onun başına? O acı arasında bile gülümseyebildi Saçları Tepesine Yapışık Senatör. Savaş meydanında yıldırım çarpmasından ölen bir imparator bile işitmişti.

Gökyüzü olaylarını derinden incelemiş, rüzgârın akan hava, ırmağın akan su olduğunu beyan etmiş, tomar tomar kitaplarının birini bütünüyle yıldırımlara ayırmış doğa âlimi ise engin bilgisini hatırlamak yerine sadece şiddetli bir korku hissetti. Yazılanın, yaşamaya sıra gelince, işin renginin değiştiğine dair cakalı bir cümle aklına bile gelmedi. Oysa ne de iyi bilirdi, yıldırımlar üç çeşitti: Delen, parçalayan, yakan. Misali genellemek gerekirse bu, aynı anda duvarları delmiş, sıraları parçalamış ve anlı şanlı amfitiyatroyu yakmıştı. Bu yıldırımlar düşsün diye bulutlar çarpışmıştı. Bu tenteler kopsun diye bu yıldırımlar düşmüştü. Bu yangın çıksın diye rüzgâr başlamıştı. Depremin niyesini tanrılar bilirdi.

Tanrılara pek de kulak asmayan, adı dinsize çıkmış ahlâkçı filozoflardan biri ise bağrına çökmüş ağır bir taş parçasının altında -Apollo'nun devasa gövdesiydi galiba- son nefesini verirken "Şimdi," dedi. "Yıldırımın yönüne, eğimine, gökyüzünün hangi evinden geldiğine, düştüğü yere bakarak bol bol kehanette bulunun! Şimdi gidin hem hekimlere hem kâhinlere danışın. Tabirlerinizi sıralayın. Neden isabet etti bu musibet araştırın." Daha iki gün önce rahiplerden birine, "Kaderin beyaz bir boğanın kanıyla değişeceğini, tanrıların lütfunun sunaktaki ateşe dökülen ballı şarap karşılığında satın alınabileceğini düşünüyorsan ne kadere ne tanrılara dair bir şey biliyorsun demektir," demişti. Şimdi kimden gelmişti bu öfke? Roma'nın tanrılarından mı Hristiyanların Tanrısından mı? Yoksa tabiatın kendisinden mi? Tanrısal gazap seçerdi ama doğa ayrım gözetmemişti.

Az ötede bir kadın, felsefecinin giderek bulanan zihninde uyanan bu son sorudan habersiz, bilinçsizce birini arıyordu. Bir yıkıntının arasında en sevdiğini, tek sevdiğini aramak. "Yaşıyor mu?" Bulmak istemediği bir şeyi, onu bulmaktan korkarak aramak mecburiyetinde kalmıştı çünkü ölmediğinden emin olmak için ölüsünü aramak şarttı. Yedi yaşındaki oğlunu. O da Colosseum'daydı. Ara bakalım!

Rahipler Rahibi'nin ise -hani yıllar önce Vesta rahibesinden duvağının tülüyle sönmüş ateşi tutuşturmasını istemişti-, gördüğü son şey iki İon sütununu birleştiren lentonun -birinci sınıf bir işçilik eseriydi- yerinden önce havaya doğru fırladığı sonra kendi etrafında taklalar ata ata üzerine doğru geldiği oldu. Saniyeler içinde olmuştu bu ve kendisini korumak için kolunu alnına siper etmişti Rahipler Rahibi. Ne "Yıldırım ateştir, ateş her şeyi yargılar, safı sahteden ayırır," diye buyurabildi ne de ateşin her şeyi kendisine benzettiğini düşünebildi. Oysa işte şurada kâhinlerinden biri. İsmini çıkaramadı. Saçları tutuşurken kehanette bulunuyor muydu acaba? İsmi hatırlanamayan kâhin yerinden doğruldu, ak saçlarının gür yangını sırtına yayılırken iki adım atmayı başardıysa da üçüncüyü başaramadı. Şifa Tapınağı'nın başrahibinin üstüne yığıldı. Yanında son nefesini veren de başhekimden başkası değildi. Şu da galiba tamirci komşu. Daha dün yağladığı, parlattığı Plüton heykelinin devasa ayaklarının altında kalmıştı ve cılız boynu kırılmış bir Vesta rahibesi de aynı ayakların altındaydı.

Şimdi bütün tribünler arenaya inmiş, kumun üzerinde can kavgasına düşmüşlerdi. Seyircileri de yok ki! Acısı dünyanın mümkün felâketlerinden daha büyük biri, kendisine olan olmuş biri ancak dehşetli katranı fokurdayan bu sahneye soğukkanlılıkla bakabilirdi. O da bir kişi. Bütün bunları izleyen bir çift gözü vardı barbar yüzbaşının. Alnı yıldız damgalı, alacalı bir kurdun derin, ürkütücü gözleriyle, seyrini hiç kaçırmaksızın ve kılı kıpırdamaksızın bakıyordu. Sağda solda örtüleri açılmış, üzerine kan da sıçramış, dalak da bağırsak da yapışmış kimi ayakta kimi yıkılmış kıymetli heykeller gibi hareketsiz, sükûnetli ve pusuda.

Yelken kanatlarından birinin kestane ahşabından sivri, ağır tığı o mavi gözlerin önünde gladyatör eğitmeninin pörtleyen iki gözünün tam ortasını isabet aldı. Alnı çatlar, gözlerinin biri akarken olduğu yere, dizlerinin üstüne çöktü eğitmen, sonra devrildi; kalan gözü açık, yüzü imparator locasına dönüktü. Az ötede cellât Yanardağ, beline kadar moloza gömülmüş, vücudunun geri kalanıyla çırpınarak ölüyordu. Önce elleri iri bir heykel kaidesinin altında kalmıştı. Ellerin de kaderi vardır. Arenanın kumu ki kendi kılına zarar geldiği anda yaygarayı koparan cellâdın da erdemli ölmenin güzelliklerini hararetle savunan eğitmenin de daha birkaç dakika önce güvenle bastığı yerdi ve onlar arenadaki varlıklarının her türlü tehlikeden muaf olduğunu zannetmişlerdi. Yağlı aktör ölürken, kılığına büründüğü yeraltı tanrısının umurunda değildi oysa.

İçi hiç sızlamadı barbar yüzbaşının, hiç kimse için üzülmedi. Bu arenada seyirci olarak yer alan herkes suçluydu. Eşikti arenanın kapısı. Oradan içeriye özgür iradesiyle adımını atan hiç kimse temiz değildi. Kendisini de yargılayan genç yargıcı, şu parlak oğlan, ölü yüzünden tanıdı. Kavrulmuş kirpiklerinin arasında gözleri açık gitmişti ve tam omuzlarından sıkıştığı iki taşın arasında başı sapasağlam kalsa da diri diri yanacağı aklına hiç gelmemişti. Az ötede bileğinden kopmuş bir elin serçe parmağı hâlâ kalkıktı. Ya ziyafetteki yeni zengine aitti ya da Forum'un habercisine.

Çöküntüler, tüten direkler arasından geçe geçe, can çekişen bedenlerin, yardım dilenen yüzlerin üstünden atlaya atlaya, hiçbirine elini uzatmaya uzatmaya, her an üzerine çökebilecek tavanlardan, göçebilecek tonozlardan kaçmaya kaçmaya rampayı indi barbar yüzbaşı. Yangın henüz yeraltına inmemişti. Bomboş koridorlardan geçen de kendisi değildi. Aslanın kafesini açtı, kaplanı saldı, ikisinin de açık arena kapısına doğrulacağını bilerek. Aç bırakılmışlardı günlerdir ve kanın, etin kokusunu almışlardı. Diğerleri, kükremesi, homurtusu, uluması ortalığı tutan onca vahşi hayvan; insanlardan bir şikâyeti, sızlanması olan su aygırı, hamile ceylân daha bu sabah katledilmişti; şu anda yukarıdaki kumun üzerinde kendi canının derdine düşen, birbirini ezen, az evvelse hazdan sarsıla sarsıla,

frengili bel kemiği ürpere ürpere, salyalı buruşuk çenesini titrete titrete çığlıklar atan kart erkeklerin, süslü ihtiyar kadınların zevki artsın, coşkusu çoğalsın, haddi aşsınlar diye. Lânetler olsun size!

Ceset odasını eliyle koymuş gibi buldu barbar yüzbaşı. İşte oracıkta, Alica, bir ölü yığınının üzerinde, kasap tezgâhına yeni atılmış karkas et gibi, kendi kanında yıkanmış, yüzünde sakin bir ifade, uyur gibi yatıyordu. Üzerine atılmış başka ceset yoktu çünkü o sonuncuydu.

Şefkatle eğildi Alica'nın üzerine barbar yüzbaşı. Elleri ayakları soğumaya durmuştu ama göğsü hâlâ sıcaktı. Kucağına aldı o narin bedeni, çocuk gibi hafifti; başını göğsüne yaslamak istediyse de zayıf boyun geri düştü. Sarı saçlarının ucu hâlâ örüktü. Gladyatör kapısı bomboştu. Sokaklar boştu. Herkes arenaya koşmuştu. Yer yerinden oynuyordu, yıldırım Colosseum'a düşse de Roma yıkılıyordu. Felâket vakitlerinde soğukkanlılığını en erken toplayan iki güruhtan biri olan soyguncular, askerlerin gözü önünde yağmaya başlamıştı. Kimse dönüp bakmadı kucağında bir ceset taşıyan yüzbaşıya. Çünkü herkes kucağında ya bir ceset ya bir yaralı taşıyordu ya da kaçıyordu her an tepelerine bir yıldırım daha inecek gibi.

İnmedi. Rüzgâr biraz daha esti. Barbar yüzbaşı, şehrin Tiber kapısından bir ruh gibi çıktı. Ana yolda biraz yürüdü ve karşısına çıkan ilk yeraltı mezarlığına indi. Kardeşini boş ölü yataklarından birine uzattı. Başında bir kandil yaktı. Parmak uçlarından öptü, saçlarını kokladı. Elveda Alica, elveda Buğday Başağı.

Barbar yüzbaşı dışarı çıktığında rüzgâr dinmiş, bulutlar çekilmiş, kocaman bir güneş parlamaya başlamıştı yeniden. Bütün bunlar sanki hiç olmamış, göklerin kapısı bir an için açılmamış ve kapanmamıştı. Üzerinden hâlâ duman tütüyor olsa da Colosseum dimdik ayaktaydı işte. Roma bu, başladığı işi yarım bırakmazdı. Düştüğü yerden kalktığı anda, kaldığı yerden devam edecek, bıraktığı yerden başlayacaktı. O zaman Roma ordusunun eski subayı, arena mahkûmu barbar Yüzbaşı Geta, Roma'yı arkasında bırakarak koşmaya başladı, Kehribar'la karşılaşıncaya kadar.

İmparator koltuğundan kalktı, arenaya indi barbar yüzbaşı. Ortaya doğru yürüdü. Tam burası. Aradan geçen zaman çekilenlerin unutulmasına yetecek kadar uzundu ama barbar yüzbaşı hiçbir şeyi unutmamıştı. Susmuştu meşe ağacının altında, mağaradaki ateşin başında. Uyandıktan sonra bile böyle bir hikâyenin anlatması olmazdı. Bir 309 yıl daha susardı elinden gelse ama 309 yıl bile bu kanı kurutmamıştı. Bu, zamanla unutulacak acılardan değildi, eskimezdi; üstelik tazeydi yara, üzerinden sadece bir gece geçmişti. Dün dünyada bir kendisi vardı bir de kardeşi, şimdiyse yapayalnızdı. Soyunu Colosseum kurutmuştu. Lâkin intikam alabileceği kimse kalmamıştı geriye. İzini yüzyıllarca süreceği bir kanlı bıçaklısı yoktu. Tek hasmı tek kan davalısı olarak geriye kala kala şu ağır yaralı harabe kalmıştı.

Yedi kişinin en az konuşanı, barbar Yüzbaşı Geta, o zaman aniden püsküren bir yanardağ gibi patladı. "Ey arena!" diye bağırdı tribünlere doğru kollarını açarak. "Kaldık mı seninle baş başa? Bu hep böyle gidecek, saltanatın hiç bitmeyecek, zulmün tükenmeyecek sandıydın. Bir ben varım gökyüzünün altında şimdi bir de sen. Gel karşılıklı konuşalım birbirimizi."

Kolları hâlâ açık, kendi etrafında döndü. Colosseum'un her daim rezil siluetine baktı. Beş paralık değeri kalmamıştı Roma'nın gözbebeğinin. Bir yanı dimdik bir yanı devasa bir yarıktı. Yarı yıkık yarı ayakta, yarı ölü yarı hayatta. Roma'nın meşhur lânetlerinden birine uğrayarak ölümle yaşam arasındaki azapta takılıp kalmış. Lânet büyülerinin ölememek dediği bu olsa gerekti. Bununla kan davası görmeye bile değmezdi.

Asabi bir gülüş belirdi yüzünde barbar yüzbaşının. "Hep böyle kal," dedi. "Sakın yok olma. İlâhi kaza seni bu heyulâ halinle korusun. Ta ki ibret-i âlem olsun, seni bir kez gören bir daha unutmasın. Kıyamete değin böyle can çekiş. Böyle kana, sendele ama yıkılma. Ecel meleği yaklaştı zannedip her sevindiğinde bile o sana sırt çevirsin. Dünyada iki canlı kalsak ben öleyim sen öleme."

Neden sonra omuz başından doğru hafif, saygılı bir ses duydu barbar yüzbaşı. Kandilci taş sıralardan birine oturmuştu ama yazıcı köle Simonides başında dikiliyordu. Güneş parlıyordu tam arkasından, mavi gökte bulutlar her şeyden habersiz, kıvrım kıvrım süzülüyorlardı. Parmağıyla işaret etti yazıcı köle. "Şu kapıdan girmiştiniz arenaya. Şimdi haydi, gidelim kardeşim, Sebastian bizi bekliyor."

Constantinus takının gölgesine en son azatlı köle Vitalis döndü. Capitolium tepesinden geliyordu. Yer yer dikenlerle kaplanmış, çalılarla tıkanmış Zafer Yolu'ndan geçerek yokuşu ağır ağır tırmanmış, tepeye vardığında yıkılıp gitmiş bir saltanatın kalıntılarına ancak tarihe tanık olanların bütün insanlık adına hissedebileceği bir ibret duygusuyla bakmıştı. Ebegümeci, keçisedefi, akantuslar; çakıl yığınları, harabeler ile dolu bu zirve, daha dün imparatorluğun merkezi, dünyanın halesi, imparatorların bile gölgesinden ürktüğü yerdi. Bu tapınak nice muzaffer komutanın ve onların zafer alaylarının ayak izleriyle, haraç ve ganimetlerin üzerinde yükselmiş, dünya Jupiter'in adına buradan yönetilmişti. Oysa şimdi şu haline bak! En büyük ve en güzel tapınağın altın bezemeli çatısı çökmüş, varakları yağmalanmıştı çoktan, etekleri bile göçmüştü. Ne dönüp tarafına bakan vardı ne de onun bir görüp gözlediği. Bir taş yığını. Yaz rüzgârından başkaca üzerinde esen yoktu.

Bir keçiboynuzu ağacını silkeledi azatlı köle, üzerine patır patır çekirdekler dökülürken göklerde uçan kuşlara baktı. Göç zamanı başlamıştı ama ne bu uçuşu iyiye emare edecek kâhinler kalmıştı geriye ne kurban müjdesini tasdik edecek sözde tanrılar. Yaprak ucunda sallanan damlanın kaderi düşmek, olgunlaşan meyveninki çürümek. Burada durmuştu Roma'nın kalbi. Yere serilmiş kahramanların ve sözde tanrıların ayak izleri burada silinmişti. Geçmişi asırlarca Roma yazmıştı. Fakat gelecek, onun, heykellerinde ve kabartmalarında tasvir ettiği gibi çıkmamıştı. Değil mi ki yaz buğusunun arkasında belli belirsiz uzanan Roma'nın siluetinde dünkü çarmıhların yerinde kiliseler, kubbelerin üzerinde haçlar

göğe uzanıyordu şimdi. Bir zamanlar gizli gizli ziyaret ettikleri havari Petrus'un mezarının üzerine ihtişamlı bir kilise kurulmuştu ve on iki sözde tanrıya adanmış olan Pantheon artık İsa'nın adını anarak çevrilen anahtarla açılıyordu.

Devrilmiş bir sunak taşına yaslandı azatlı köle, rüzgârın sesini dinlerken ayaklarının altında uzanan Forum'u kuşbakışı seyretmeye başladı. Onun her şımarık şaşaasını seyretmişti bir tepenin üzerinden. Işıkla yıkanan mermer sütunlarını, üçgen alınlıklarını, çatı çıkıntılarını, avlularını, basamaklarını, yansımalarını. Onu Roma yapan bütün varlıklarını, gölgeler arasından yükselen hülyalarını. Yüzyıllarca Romalılar imparatordan imparatora görkemini artıran bu ihtişamın arasında, bu taşların üzerinde, ölümlü olduklarını bile bile hiç ölmeyecekmiş gibi yaşamışlardı. Oysa şunca tapınağı yapan işçiler ve köleler gibi onları yaptıranlardan da geriye bir şey kalmamıştı. Bu kemerleri, yazıtları, heykelleri adayanlar gibi adananlar da ölüp gitmişti. Devirleri gelmiş geçmiş, zamanları sona ermişti. İşte Roma'nın çulsuzları gibi tanrılık taslayan imparatorları, gururlu devlet adamları, kibirli soyluları, komutanları Roma şehriyle birlikte aynı büyük mezara sığıvermişti. Hepsi gücünün zirvesindeyken devrilmişti, en dokunulmaz olduklarını sandıkları anda gitmişlerdi. Kendisini tarihin tamamı zannedenler tarihte bir nokta oluvermişlerdi sadece. Kaldıysa geriye bir isimleri kalmıştı, onlar da hayırla yâd edilir cinsten değildi.

Dünkü kalabalıklar gözünün önüne geldi azatlı kölenin. Mahkemeyi kuran vali, hükmeden yargıç; işkence tezgâhını kuran, ateşin kıvamını tutturan, infaz kılıcını tutan cellâtlar gibi olup biteni seyreden ve seve seve içine sindiren halk. Bugün bu Roma'da bu Forum'da onların hiçbiri yoktu. Daha dün vardı hepsi, bugün hiçbiri yoktu. Yedi kişi sağdı ama tamirci komşunun kemikleri bile toz olmuştu.

Şimdi yeniden düne dönse azatlı köle. Colosseum'u, Forum'u dolduran, tapınağın avlusunda tükürük saçan, infaz alanında yangın seyreden o azgın kalabalıktan birini, zengin yoksul, hür köle, kadın erkek, soylu ayak takımı fark etmez, bir ağacın altına, bir duvarın

dibine çekse. "Haberin var mı," dese, "bu saltanatın bir gün yerle bir olacağından?" "Deli," derlerdi herhalde kendisine. "Tanrılar birini cezalandırmak isterse önce onun aklını başından alır, hadi git işine." Oysa yıkılıp gitmişti işte. Kopsun denilen kıyamet sonunda kopmuş, Nasıralı'nın Tanrısı yere geçirmişti Roma'yı, kutsal yazmalarda adı geçen bütün benzerleri gibi helâk etmişti. "Yok olsun," demişti Tanrısal ses, hepsi yok olmuştu bir gecede. Tanrı'nın şanı daim olsun, göklerin krallığı sonsuzdu ama Roma yok olmuştu.

Kör görmüştü işte, kötürüm yürümüş, sağır işitmiş, kefenine sarılan ölü dirilmişti. Kurtla kuzu barış yapmış, insanlık kurtulmuştu. Günlerce aç bırakılan kaplanla hamile ceylânı yemyeşil çayırlar içinde dostluk ederken görse şaşmazdı azatlı köle. Sorardı, bunlar onlar mı? Evet, bunlar onlar, bitti. Değil mi ki zaif bedeni tarazlanmış harmanisinin içinde sürüklenirken saçları Kudüs'ün rüzgârında dağılan nebinin girdiği rüya çıkmış, alnının terleyen yanını silmesi için kendisine bir mendil uzatılmıştı.

Azatlı köle tepeyi indi. Yıpranmış anıtsal takların, çökmüş kemerli yolların, köhnemiş geçitlerin arasından yürüyerek Forum'u baştan sona kat etti. Hatiplerin hüner gösterdiği *rostra*'nın mermeri soyulmuş, kaba gövdesini çiriş otları bürümüştü. Yabani rezenelerin sardığı kara taş yerinde dursa da hemen onun yanındaki kutsanmış incir ağacı kavrulmuş, kurumuştu. Senatör Zosimus buralarda bir yerde bir taşın üzerine oturarak sandaletlerini gevşetmiş ve Roma'nın yiten onurundan dem vurmuştu. Oysa dört imparatordan hiçbirinin heykeli kaidesinin üzerinde değildi ve damına yuva yapmış leylekler göçe hazırlanırken senato binası bir mezar kadar sessizdi.

İlk basamakları toprak altında kalmış merdiveni yavaş yavaş tırmandı azatlı köle. Acelesi yoktu. Ağır, oymalı tunç kapı ardına kadar açık diyebilirdi kanatlarının yerinde yeller esmeseydi. Eşiğe ise zamandan başka kimse dokunmamıştı. Bu kırık eşikten kaç kez geçmiş, kölelere ayrılan kısımda Senatör Zosimus'un gözünün içine bakarak kaç mahşer oturumu dinlemişti azatlı? Şimdiyse sadece kurşuni bir aydınlık.

Yırtılmış zeminin üzerinde ortaya doğru yürüdü azatlı köle. Kendi etrafında yarı döndü her şeyi bir arada görmek için. Mermer paneller çatlamış, sütunların kaplaması sökülmüştü. Meşhur Zafer Sunağı'nın izi bile kalmamıştı geriye. Senato da zamanın yağmasından geçmiş; arşiv yanmış, konuşmalar, anlaşmalar, idam kararları, listeler, Forum Fermanı ve Fiyatlar Fermanı gibi dört fermanın nüshaları da kül olmuştu. Oysa daha dün şu şunu söylemişti bu bunu.

Şimdi hepsi susmuştu. Azatlı köle sandı ki asırlar boyunca ve daha dün bu senatoda konuşulmuş, tartışılmış, bağırılmış bütün cümleler, boşlukta asılı kalmış sesler bir el çırpsa kubbeden kopacak, hepsi bir araya toplanacak. Ses boşlukta yankılandı, duvarlara çarptı, dağıldı. Bir kumru havalandı kirişlerin arasından, kanatlarının sesi boşlukta yankılandı. Başka da bir şey duyulmadı.

Oysa dördüncü fermanın okunduğu gün senato reisi berrak su gibi parlayan Mısır granitinin üzerinde, yeşil Karistos mermeri sütunların arasında tüten Zafer Sunağı'na doğru ilerlemiş; Ay'ı, yıldızları, Güneş'i, seyyareleri sözüne tanık tutarak "Onun adı büyük Augustus'un adıyla birlikte anılacak," demişti Diocletianus için. "İmparatorluğu o kurdu, bu yok olmaktan kurtarıyor. Tarihe şanla, şerefle, minnetle geçecek bu ad ve hiç unutulmayacak."

Yok, öyle olmadı! İşte tarihi yaşayan kişi burada. Onca olayla dolu zamanında şan adına yaptığı ne varsa unutulmuştu Diocletianus'un, Fiyatlar Fermanı'nı kimse hatırlamıyordu, zamanının akçeleri geçmez olmuştu. Yaşamın ve ölümünse kölelere reva görülen çatılmış çakılmış bir ağaçla, haçla işaretlenmeyen hiçbir yeri kalmamıştı. O gün senato reisi, "Korkmayın," demişti. "Roma ölü bir marangoz çırağıyla mı baş edemeyecek?" Evet, koca Roma ölü bir marangoz çırağıyla baş edememişti.

Oysa ne kadar acele etmiş, "Kimin duasını bekliyorsun Tanrım?" diye yakarmıştı azatlı köle. Tiber köprüsünün ortasında durup hıçkırdığı dua hâlâ dilinin ucundaydı. "Tanrım," demişti. "Göster bana ateş yatağının kenarında etini ısıtan şu Roma'nın göçüp çöktüğünü.

Çok mu zaman alacak? Razıyım. Bunu öğrenmek için iki dünya arasında huzursuz bir ruh gibi yüzyıllarca dolaşmaya hazırım."

Şimdi anlıyor ki insanoğlu sabırsızdı, tez canlıydı. Her şey bir anda olup bitsin istiyordu, hiçbir şey geriye, hiçbir hesap istikbale kalmasın. Oysa tarihin kılıcı çok keskindi eli ağır olsa da. Tarihin ayağı ağırdı ama onun da zamanı galiba Tanrı'nın zamanındandı. Tanrısal yargı gelecek kuşakların ibret alması için ertelenmişti ve geleceğin ibreti şimdinin intikamından daha değerliydi. Biteceği yer dün değildi ama bittiğini görmek için 309 yıl uyumaya değmişti.

Bu karanlık boşluğu son kez terk etmeden önce Senatör Zosimus'un koltuğunun önünde bir süre dikildi azatlı köle. O eller bu kolçağı kavramıştı defalarca kimi öfkeli kimi sakin. Bir kâğıdın iki yüzü, Roma gibi iki ciheti olan bu adamın nasıl yaşadığına azatlı köle şahitti. Ama acaba nasıl ölmüştü İskenderiye yüzüğünün sahibi? Son gece "Onca tanrı kalabalığı arasında biri beni herhalde koruyup kollayacaktır. Yoksalar da eğer, bunu öğrenmek için ölmeye de yaşamaya da değer," demişti senatör. Hiçbir kitapta da ismi yok ki.

Gerisin geri döndü, kapıya doğruldu ama önce alnı terledi azatlı kölenin sonra sırtı ürperdi. Tanıdık bir korkunun damarlarında kezzap gibi ilerlediğini hissetti. Çünkü eşiğin hemen önünde boylu boyunca uzanan kocaman, simsiyah -başka renk yokmuş gibi- bir köpekle karşı karşıya gelmişti ve ileri geçmek ne kadar imkânsızsa geri dönmek de o kadar mümkün değildi artık. Ne zamandır oradaydı? Nasıl böyle sessiz sedasız tırmanmıştı basamakları ve koca cüssesini azatlı köle Vitalis'in yolunu kesmek için sundurmaya sermişti?

Ne önemi var şimdi bunun? Çünkü bol bıyıklı kocaman ağıza, seğiren dudakların arasından görünen uzun ve sivri dişlere, o dişlerin arasından dökülen hırıltıya, kabarmış sırta, her an açığa çıkabilecek bir öfkeyle yeri döven kuyruğa bakılırsa niyeti pek de halis değildi.

O zaman azatlı köle derin bir nefes aldı, bambaşka bir eşiği geçer gibi iki adım attı, dizlerinin üzerine çöktü. Sağ elini kalbine bastırdı kimliğini beyan etmek için ve sonra avucunun içini asabi yüze doğru çevirdi.

"Sakin ol ey köpek," diye fısıldadı dikilmiş kulaklardan sağ taraftakine eğilerek. "Usulca otur." "Ben," diye devam etti daha işitilir bir sesle. "Ben Kehribar'la 309 yıl boyunca bir mağarada uyudum. İşte o Kehribar'ın sana selâmı var."

Dikilmiş kulakların önce biri sonra diğeri düştü. Siyah tüyler yatıştı, kuyruk asabiyetini yitirdi. Hırıltı kesilirken dişler kayboldu. Kollarını uzattı siyah köpek iki sopa gibi, başını o kolların üzerine bıraktı. 309 yıllık olmasa da sakin bir uykuya daldı. Azatlı köle Constantinus takına vardığında hâlâ uyanmamıştı.

Yedi kişi. Şimdi hepsinin bildiği aynı şeydi. Her birinin ertesi gün için verilmiş bir sözü, yapacak bir işi olmasa da gidecek bir yeri, aradığı bir izi, kaldırıp altına baktığı bir taşı olmuştu. Barbar yüzbaşı Colosseum'a; yazıcı köle, Efendi Naso'nun malikânesine, kandilci Şifa Tapınağı'na, azatlı köle Capitolium tepesine, senatoya koşmuştu. Ama bu kadar. Hepsi geri dönmüş, Constantinus takının gölgesinde yeniden buluşmuştu. Çünkü Roma'da gidebilecekleri başka bir yer yoktu ve akşam yaklaşıyordu.

O zaman, "Buyurun gidelim," dedi Sebastian. "Haneme onur verin. Yiyelim, içelim. Yıkanın, kendinize gelin. Bir kez daha söyleyeyim, evim bana da yeter size de. İstediğiniz kadar kalın. Bundan böyle benim evim sizin de eviniz sayılır."

"Senin konuğun olmakla onurlanırız," diye başladı azatlı köle kibarca. "Fakat müsaade et, bu geceyi yine mağaramızda geçirelim." Arkadaşlarına baktı. "Evet, biz ancak böylece kendimize gelebiliriz. Hele bir uyuyalım, hele üzerinden bir gece geçsin. Hele bir gün doğmadan uyanalım. Yola koyulur, sabah ayinine katılmak üzere sana kavuşuruz."

"Peki gidin," dedi Sebastian anlayışla. "Ne de olsa başka türlü yorgunsunuz. Ama hiç olmazsa size evimin sokağını, kapısını göstereyim. Ne olur ne olmaz, yaşadığım yeri bilin ki birbirimizi kaybetmeyelim. Hem sana bir kıyafet uyduralım -barbar yüzbaşıya bakmıştı-. Sana da kandilci, bir çift sandalet bulalım."

Kilise arşivcisi öne geçti. Yedisi arkada, Kehribar yanlarında, karanlık, izbe sokaklara saptılar, çıkmaz aralıklara girdiler, ancak o civarı iyi tanıyanların bildiği geçitlerden başka çıkmazlara bağ-

landılar. Sonunda Sebastian durdu. Burası. Yedisi de dikkat kesildi bu kapıya. Roma'da girebilecekleri tek ev buydu.

Hiç evlenmemiş, çoluk çocuk nedir bilmemiş, bu yalnızlıktan şikâyet aklına bile gelmemiş bir adamdı Sebastian. Zaten hiçbir kadın da onun evinde, onunla, bu toz toprağın arasında yaşamaya tahammül edemezdi. Ara sıra gelip ev işlerini gören hizmetçinin bile şikâyeti kesilmezdi. Çünkü yedi kişi eğer içeri girseler irili ufaklı, saplı sapsız büyüteçler, kumpaslar, cımbızlar, hassas teraziler, minicik daralara bakınca bir evden çok bir depoyla karşılaşırlardı ve vitrinlerde, masalarda sıralanmış, sandıklarda, çekmecelerde istiflenmiş onca geçmez akçeye bakarak kilise arşivcisi Sebastian'ın eski para toplayıcısı olduğunu da anlarlardı. İçeri girmek yerine sundurmada birer yudum su içmek ve ayaküstü konuşmakla yetindiler. Evet, bu eski paralar çok nadir eserlerdi ve belli ki çoğu bir servet değerindeydi. Ama bunca parayı toplamaktan kilise arşivcisinin muradı acaba neydi?

Beklediği soruyla karşılaşan biri gibi hoşnutça gülümsedi Sebastian. Sikke ona göre tarihin en hakiki dalıydı. Maddesi zamana tanıklık eden bu paralar olmasa tarih eksik kalırdı. Tarih dönüp geriye bakardı, sikke bakılan o şeyin kendisiydi. Taşlar bilgeydi ama sikkenin dili kendine göreydi.

Diğer yandan basit para avcılarının çoğu toprağı tutkuyla eşelerken altın mı gümüş mü, onlara göre önemli olan buydu. Kilise arşivcisi Sebastian'sa onların itibar etmediklerini de toplardı. Çünkü vaktiyle ancak bir ekmeğe denk düşen bu küçük paralar bile altının satın alamayacağı bir şeye sahipti şimdi. Antika bir sikkenin değeri yaşadığı zamandı.

"Esirgemem bu sabrı," dedi Sebastian. "Bazı günler iğneyle kuyu kazar gibi bir sikkenin yüzünü temizlerim. Neden sonra bir yazıyı okur, unutulmuş şeylerden geri kalan resimleri tanırım. Yüzlerce yıl önce yaşamış bir imparatorun çehresi çıkar karşıma ama ben daha çok o parayla ekmek, üzüm, zeytin satın alan sıradan insanları, o paranın tanıklık ettiği yaşamları merak ederim."

O zaman "Al," dedi elini kesesine atan gezgin neşeyle. "Madem akçelerin evinden ve dilinden haberdarsın, akçemiz geçmez olmuş ama bizden sana bir hatıra olsun. Ona baktıkça bizi anarsın."

Sikkeyi parmaklarının arasında evirip çevirirken, yaşanmışın bıraktığı kaydın merakıyla "Şu bana verdiğin akçe," dedi Sebastian. "Kim bilir kimlerin elinden geçti? Kimlerin kesesine girip çıkarak bana kadar geldi? Dile gelse ve şuracıkta anlatabilseydi."

"Bir tarihçi gibi konuşuyorsun diyeceğim ama hani kitabın nerede?" Bunu yazıcı köle sormuştu.

"Belki bir gün yazarım şimdilik sadece araştırıyorum," dedi Sebastian, yaşıyorum demek aklına gelmediğinden. "Kilise arşivindeki bütün kayıtlar elimin altında. Ama hangi kitabın kapağını kaldırsam soğuk kelimeler buluyorum. Kısa cümleler, heyecansız özetler. Her defasında eksik bir duygu kalıyor içimde. Bana sizin zamanınızdaki insanları ve olayları gözümle görüyormuşum gibi anlatan bir kitaba henüz rastlamadım."

"Soylu bir dileğin var," diye yanıtladı gezgin dalgınca boşluğa bakarken. "Bu derin istek sanırım sana boşuna verilmiş değildir. Neyi bilmek isterdin?"

"Neyi mi? Her şeyi. O ateşleri o kahraman insanları o mucizeleri. İmparatorun Roma'ya girişini, sıradan insanların nasıl bir yaşamı olduğunu. Hiçbir tarihçiyi ilgilendirmeyen her ayrıntıyı. Meselâ Colosseum'a büyük yıldırımın düştüğü esnada, ne bileyim, III. kapı VIII. sıra I numaralı koltukta kimin oturduğunu."

Tahayyül ederken bile yüzü pembeleşmişti Sebastian'ın. "Sadece bir an için bile olsa o günlere dönebilmek, bir pencereden bakar gibi şöyle bir bakıp geri dönüvermek uğruna yaşamımın geri kalanını verirdim. Çok cömert bir bağış olurdu bu."

"Ya da," dedi yazıcı köle. "O zamandan gelen birilerini dinlemek. İşte, yedi kişi karşında. Öyleyse durma, gerçekleştir dileğini. Belki bizi sana Tanrı göndermiştir."

"Tanrı'nın adına şükürler olsun. Anlatın öyleyse, hepsini anlatın. Öyle anlatın ki hepsini yaşamış gibi olayım."

"Yaşamak istemezdin," dedi yazıcı köle.

"Olsun yine de anlatın. Siz anlatın ki ben yazayım."

"Peki," dedi her biri. "Anlatırız. Yarından sonra."

Ana yoldan ayrılıp yamaçları tırmanmaya başladıklarında çoban dün bıraktığı şeyi bugün bulmak ister gibi bakınıyordu etrafına. Yerinde yeller esiyordu kulübesinin ama meşe ağacı, gövdesi kalınlaşmış, dalları yaşlanmış olsa da üç asır dayanmıştı ve dikkatli bir göz yer yer silinmiş bir el yazmasını ezberden okur gibi ağacın kabuğu üzerinde dağılan şekilden bir köpek resmini çıkarabilirdi. Ağaçların hafızası kuvvetliydi, rüzgâr ve taşlar fısıldardı olup biteni. İnsanlarınsa varsa, sadece hatıraları vardı.

"Şimdi kardeşlerim," dedi çoban elini dizine vurarak. "Hava iyice kararmadan siz mağaraya gidin. İtiraz etmezseniz ben geceyi burada geçireceğim. Yarın sabah beni buradan alırsınız. Birlikte Roma'ya ineriz. Geçidi bulabilirsiniz değil mi?" Meşe ağacının altına çoktan kıvrılmış olan Kehribar'a baktı. "Bu kez bir kılavuzunuz olmayacak."

"Bulabiliriz," diye gülümsedi hepsi. Üzerlerinde tatlı bir meşe rüzgârı esmişti.

Sanki dün gibi bugün de hiç kimsenin bilmediği bu tünelden, iki kayanın arasında açılmış şu geçitten geçerek bugüne gelmişlerdi. Zamanın kapısıydı bu ve bir zamanın bittiği diğerinin başladığı yerde bir sınır taşı gibi yükselmişti. Yine de ilk adımlarını atarak başlarını eğdikleri anda bir ürperti her birinin üzerinden geçmedi değil. Sandılar ki Kehribar'ın dün önlerinde açtığı bu geçitten şimdi, bir kez daha geçerlerse kendilerini yeniden dünde bulacaklar, yeniden geçmiş zaman olacaktı. Yeniden o ateş yatağının önünde saçları, sakalları alazlanacaktı. Yeniden Faustina, retor, yakışıklı genç, Baraday olacaktı. Ama değil. Gerçek bozulmamıştı. Hâlâ kışta uyumuş yazda uyanmışlardı. Hâlâ ağaçlar yeşil yaprakla donanmıştı.

Demek gördükleri rüya değildi. Yeniden doğmuş, ölmüş de dirilmişlerdi. Demek zamanın perdesi, üzerlerine kapanan ılık bir

mağarada aniden yarılmış, yırtılmış, bükülmüş, dürülmüş, kırılmış, fırlamış, kopmuş, katlanmış, kanatlanmış, erimiş, billûrlaşmış, donmuş, her ne fiil idiyse o olmuş, Tanrı "Ol" demiş, olmuş, önlerinde saklı bir koridor açılmış ve yedisi birden bir anda kendilerini bugünde bulmuşlardı.

Bugün yaşayan hiç kimsenin görmediği şeyleri görmüşlerdi, dün yaşayanlardan hiç kimsenin görmediği şeyler gibi. Dahası dünya zamanı akıp gitmiş, yüzlerce yılda gerçekleşen onca olayı, bütün bunları, hepsini, daha bugün bir zafer takının gölgesinde, eski zamanların hikâyelerini anlatan tarihçileri ya da destancıları dinler gibi dinlemişlerdi.

Diğer yandan her şey değişmiş bir onlar değişmemişti. Sanki hiç yaşamamışlar gibiydi. Bir anda kaybolmuştu bir dünya, geri dönmemek üzere. Sadece şu gökyüzü kalmıştı geriye 309 yıl önce onları gören ve onların gördüğü, bir de Tiber. Bir de şu Kehribar Geçidi.

Bir ayet mırıldandı gezgin. *"Biz dünkü adamlarız ve bir şey bilmeyiz, çünkü günlerimiz yeryüzünde bir gölgeden ibarettir."* Bir ayet daha ekledi sonra, başka da bir şey demedi. "Eğer *'Tanrı'nın indinde bir gün bin yıl, ve bin yıl bir gün gibi'* ise, ki kutsal yazmaların her harfine inancımız tamdır, o halde Tanrı'nın zamanında yaşadık biz bu 309 yılı."

Tanrı'nın zamanı genişti ve yedisini de onun bir köşesine iliştirmişti. Geçitten çıkıp geniş düzlüğe vardıklarında zihin de beden de, ruh da kalp de ikna olmuş, varsa son şüphe de yok olmuş, uyudukları kadar uyandıklarına da hiç kuşku kalmaksızın inanmışlardı. Neticede olağanüstü olaylara olağanmış gibi bakmanın mümkün olduğu zamanlardı. Hepsi dünyanın yaratıldığına, güneşin her gün doğduğuna sonra battığına, denizlerin taşmadığına, ırmakların aktığına, hem kendinin hem diğerlerinin yaşadığına, kehribar rengi bir köpeğin onları derleyip topladığına, önlerine düşüp yola soktuğuna inanmıştı da şu karşılarındaki mağarada 309 yıl uyuduklarına mı inanamayacaktı? Yıldızlar bile gökyüzünde bir mucize gibi çakılıydı.

Geride bıraktıkları çoban cihetinden de yıldızların mucizesi yerli yerindeydi ve meşe ağacının üstünde zaman; sular, yollar, ırmaklar, yıldızlar gibi akan değil derin ve sakin göller gibi duran bir şeydi. Bu ağacın altında, gök cisimlerinin birdenbire göz alıcı ışıklar saçmak ve anında sönmek için nasıl bir iç çatışma taşıdığını merak etmişti çoban. Düşen yıldızları, akan yıldızları, Ay tutulmalarını, saklı ateşleri, gökyüzünün gecesini gündüzünü ezber etmişti.

Yıldızlar ezberde aynı kalsa da kap kacak, yorgan döşek, sepet, çömlek çoktan toza toprağa karışmıştı. Ama ateş yakmanın usulü aynı, çoban iki taş arasında kara ateş yaktı çok geçmeden. Ekmek pişirmediyse de azığını açtı, Kehribar'ın payını ayırdı. Neşeyle güldü sonra, kibar kibar kısmetini yiyen Kehribar'ın hiç de öyle 313 yaşında bir hali yoktu. Şu sofrada bugünün üzüm ve ekmeği olmasa, çoban Fazelis, her şey dünkü gibi diyebilirdi.

Kuru otların üzerinde uzandığı bu mevkiden, şu uçurum yamacının üzerinden bakmıştı Roma'ya daha dünlerce. Ay ışığından çıkışı, tan vaktinde alev alışı, gün batarken yanışı, yağmurda ıslanışı, bir çimen atlasına yayılışı masumdu şehrin ama göklere uzanan ahlara, günahsızlığa da bu uçurumun üzerinden şahit olmuştu çoban. Oysa bir zamanların ebedi şehri, şimdi ucuz bir kandilin zayıf alevi gibi titriyordu ancak. Gölgesi ışığından çoktu. Rengi soğuk, heyeti donuktu. Bir tek kiliseler parlıyordu kubbeleriyle. Bu gözlere bu ışığı gösteren Tanrı'nın şanı daim olsundu.

Abâsını sırtına çekti çoban; altı kaderdaşı mağaraya henüz varmamıştı ki ruhun bedensiz, bedenin ruhsuz kaldığı bir uykuya daldı. Nasılsa yolunu şaşırmış bir karaca, az öteden sıçraya sıçraya geçti, şu vakitte uykuda olması gerekirken. Kehribar tek kulağını dikti, için için hırıltısını bir kendisi işitti. Öbür kulağını da dikti. Sonra üşendi. Etrafta kurttan da kuzudan da eser yoktu.

Şebnemler henüz terlemeden ve tan vakti bir daha bu kadar güzeli olamazmış gibi açarken uyandı iyimser çoban. Esnedi, uzun uzun gerindi. Böyle uyursa adı uykucuya çıkacaktı. Çıksın. Değil mi ki yaz sabahının tazeliği şimdiden yüzünde, sevincin sabırsızlığı

içinde, arkadaşlarının gelmesini bekleyemedi. "Haydi Kehribar," dedi biz onlara gidelim.

Patikalar tanıdıktı ne de olsa ama yol boyunca ağaçların arasına sinen o sükûnetli neftiliklerden ateş gibi bir çift gözün kendisini izlediğini sandı çoban, yüzlerce yıl öncede kalan bir anı tamamlansın diye. Çok geçmeden bir hışırtı işitildi aynı anının tamamlanması için. Sonra bir vardı bir yoktu. Derken ağaçların arasından şimşek hızıyla bir şey geçti. Bir gölge ya da diri bir beden. Çoban o geçişin anlık görüntüsünde bile hızla açılıp kapanan dört pençeyi, görkemli kuyruğu, incecik beli, güçlü göğüsü ve genç bir alında parlayan beyaz yıldız damgasını fark etmişti. Uzak bir atalar geçmişinin hatırasını minnetle taşıdığı, bir insanda bütün insanları akladığı düşünülemezdi genç kurdun. İnsan hâlâ düşmanı köpek hâlâ can düşmanıydı. Ama durmadı, pusu kurmadı, geçti gitti. 309 yıl önceki buyruğu unutmayan Kehribar'ın da kılı kıpırdamamıştı zaten.

Çoban "Acaba," dedi. "Olabilir mi?" Olması, olmamasından daha imkânsız değil ki. Aklı dur demese, yolunu değiştirip dört hafta boyunca toprak bir kâsede süt taşıdığı ini arayacaktı. Eğilip bakacaktı, orada mısınız? Hayır, orada yoklardı. Ama demek alnı beyaz yıldızlı yavrular o soğuk geceyi, dün geceyi atlatabilmişti. Ömürlerini doldurunca onlar da ölmüş ama soyları kurumamıştı. Ölenlerden geriye yaşayanlar kalmıştı ve bu yıldız mührü alından alına, kuşaktan kuşağa bugüne kadar varmıştı. Yaşlı kurtlar, genç kurtlar, hasta olanlar gibi sağlıklı olanlar da ölmüştü bir bir, ama "kurt" kalmıştı.

Bir dağ yolunun gösterdikleri bu kadarla kalmadı. Kehribar ve uykucu çoban tırmanmaya devam ederken bol dallı bol yapraklı bir ağacın altına çekilmiş, derin derin uyuyan genç bir sığırtmaçla da karşılaştılar zira. Vakit gece uykusu için geçti oysa, gündüz uykusu için çok erken. Bu da uykucu çobanlardan biriydi. Ama istediği kadar uyuyabilirdi hiçbir şeyden korkmadan. Çünkü hemen yanında uzanan kehribar rengi, iri ve güçlü bir köpek kestane rengi, derin, mağrur gözleriyle süzüyordu sürüyü. Gökten kuzu kartalı, yerden

kurt gelse hiçbirini kaptırmazdı. Az öteden gelip geçen çobana ve yanındaki hemcinsine ilgisizce baktı bu köpek. Boynundaki beyaz tüy çemberi ve hilâl madalyonu hilkatten takılmıştı.

"Kehribar," dedi çoban Fazelis. "Bak bu da senin torunlarından biri olmalı. Köye kaçtığın geceleri fark etmedim sanma."

VII. HALKA

TOGA PICTA

Mağarada bir kez daha uykuya dalan altı kişi tam vaktinde uyandıklarında çobanı ve Kehribar'ı zeytin ağaçlarının altında bekler buldular ve şaşırdılar. "Gelmişsin kardeşim. Ama hani biz sana gelecektik." Hatta azatlı bir parça endişelendi. "Yoksa yine mi uyuyamadın?"

"Yok, uyudum bütün gece," dedi çoban. Bir an düşündü. "Ama yine bir düş görmedim."

"Aldırma," dedi gezgin derin, mutlu bir nefes alırken. O da sevinçli ve sabırsızdı. "Haydi şimdi yola çıkalım. Bugünkü kiliselerden birinde dünkü dualarımızı yakaralım. Tanrı'ya şükranımızı, İsa Mesih'e inancımızı dindaşlarımızın, kardeşlerimizin arasında tekrarlayalım. Tanışalım bilişelim. Halleşelim hatırlaşalım. Biz dünküler bugünkülere bilmediğimizi soralım, onlara bilmediklerini anlatalım."

Alelacele bir şeyler attılar ağızlarına dünkü azıktan kalan, sabah ayinine yetişmek üzere dualarla yola koyuldular. Şükür bir nefes halinde hepsinin ciğerinden yükseldi. Yol bile kısalmış gibiydi. Sebastian'ın evini elleriyle koymuş gibi buldularsa da bir köşeyi dönünce karşılarında ışıklı bir dağ gibi yükselen heybete hepsi hayret etti. Zira cephesindeki devasa haç olmasa bu mamurenin herhangi bir bazilikadan farkı yoktu ve Kiliselerin Anası, muhafız alayının tekinsiz kışlasının yerinde kurulmuştu.

Avluyu dolduran onca mümin taşın toprağın, kuru yaprağın renginde basit keten giysiler, turna grisi harmaniler içindeydi. Tanrı'nın yolunda halis kalple yürürken gözleri yaş içinde kalan şu

insanların daha dün Hristiyanları avuç içlerinden ve yaralı bileklerinden mıhlayanların torunları olduğuna kim inanırdı? Gencecik kızlar gibi yaşlı kadınlar da geniş bahçede yoksullara çorba dağıtıyor, az ötede revir haline getirilmiş bir avluda hastaların üzerine eğiliyor, alınlarındaki teri siliyorlardı hanımefendilerin en üstünü Meryem'e yaraşır bir şefkatle. Sadece öbür dünya için değil bu dünya için de vaat ettikleri vardı artık kilise dayanışmasının ve bu dayanışma, birlik, beraberlik, eşitlik sunarken, gökyüzü krallığının yerde kurulduğunu gösteriyordu açıkça. Yedisinin de gözleri yaşardı. Bir Roma tarafına baktı çoban yüzünde bir yangın yerinin ateşleri dolaşırken, bir de ağır çorba kazanını güç belâ götüren iki kadına. Bu tarafta serin bir yağmur vardı. Esenliğin geldiği tarafa yöneldi. Tanrı'nın şanı gönüllerde daimdi.

"İzin verin hemşireler," dedi. "Ben taşıyayım." Koca kazanı bir kuş tüyü gibi kaldırdı.

Kandilciyse ağır, bakır bir siniyi çekeleyen cılız bir adama doğru seğirtmişti o arada. Eğer vaktinden önce çökmüşlerden biri değilse yaşlı bir köylüydü bu ve yoksulluğu kolayca anlaşılır cinstendi.

"Yardım edeyim kutlu adam," dedi. "Ne tarafa götürüyorsun bunu?"

Yaşlı adam kandilcinin yüzüne kuşkuyla baktıysa da -bu genç, bakır siniyi kapıp götürse peşine düşecek mecali yoktu- yorgunluk baskın geldi. Duaları ardı ardına eklerken eliyle kalabalık bir kapıyı işaret etti. "Şuraya, bağış kapısına."

"Bağış mı dağıtıyorlar size o kapıda?"

"Hayır, bağış topluyorlar."

Bu kez garipseyerek bakmıştı kandilciye yaşlı adam. Haberin yok mu? Neticede savaşın, doğurganlığın, tabiat güçlerinin eskiden tanrıları şimdiyse azizleri vardı. Şehrin yeni efendileri artık azizlerdi ve çoğu dünkü şehitlerdi. Onlara ne kadar cömert davranılırsa, onlar da herhalde o kadar şefaatçi olacaklardı. Şefaati garantilemek öyle kolay değildi tabii, azizlerin temsilcileri de işte, şu rahiplerdi. Ama

bağışlanmak için önce bağışta bulunmak gerek. Bütün bunlardan habersiz misin?

Kandilci bütün bunlardan habersizdi ama kaidesinden indirilen bir heykel omuzlar üzerinde, hıçkırıklar, iç çekmeler, ilâhiler, cezbeler arasında avluya o sırada çıkarıldı. Kurumuş bir kuyuya indirilecekti, suyu geri gelsin diye. Kurdelelerle süslenmiş, çiçeklerle bezenmiş, yaldızlarla sürmelenmiş, yağlanmış, ıtırlanmış, soğuk elleri ve ayakları hararetli dudaklar tarafından öpülmekten aşınmış, gözyaşlarıyla ıslanmış sayısız azizlerden biri. Baraday da onlardan biri.

Şimdi kandilci, yaşlı adamın yüzüne tuhaf tuhaf bakıyordu ve bu yüzü bir yerlerden hatırlar gibi olmuştu. Baraday Kapısı'ndan içeri süzülecekti, kiliseden çıkan bir hac kafilesiyle karşılaşmış, saygıyla kenara çekilmiş olmasalardı. "Çekilin! Yolu açın!"

Daha şimdiden çarmıhını sırtına almış bir grup keşiş ve onlar kadar esrik yolcular, bütün büyük kiliseleri, şehitlerin varsa anıt mezarlarını yoksa makamlarını -bu arada Rahip Baraday'ı- ziyaret etmiş, ilâhiler okuyarak Roma'dan ayrılmak üzere şehrin en görkemli kapısına ve yolların en meşhuruna doğru ilerliyorlardı. Adı değişmiş, bir ucu Kudüs'e çıkan Via Appia, şimdilerde Hac Yolu olarak anılır olmuştu. Lâkin kafilenin şaşaasında zafer alaylarını aratır bir yan yoktu.

Bu kutsal yolculuklardan birine katılan Sebastian'ın ayaküstü anlattıklarına bakılırsa şimdi Kudüs'ün zamanıydı. Hiçbir mümin Kudüs'ü dünya gözüyle görmeden ölmek istemiyor, bir kısmı oraya yalnızca ölmek ve gömülmek için gidiyordu. Orada, rehberlerin refakatinde İsa'nın son yirmi dört saatine ilişkin her türlü ayrıntı, son akşam yemeğinin yendiği oda, Zeytin Bahçesi, Yuda İskaryot'un önünde İsa'ya ihanet ettiği kaya, peygamberin yargılandığı avlu, hepsi görülüyordu. Çile Yolu yürünüyor, elçinin düştüğü yerde düşülüyor, duvara yaslandığı yerde nefesleniliyor, kadınların uzattığı mendille terler siliniyordu. Bazı rehberler ziyaretçilerden daha ateşli muhayyilelerini dizginleyemiyor, daima daha fazlasını

isteyen kalabalığa daha daha fazlasını gösteriyordu. İsa'nın oturduğu sıra, yazdığı defter, kırbaçlandığı sütunda parmak izleri, kayanın üzerinde kanı gibi.

Ateşli rehberler olup biteni o gün oradaymış gibi anlatmaya başladığında kuru göğüslerini döven yoksul hacılar bahşiş kutusuna, dönüş paralarını ayırmayı akıl ederek-etmeyerek, ne varsa bırakıyorlardı ve bütün bunlar olurken bir yandan da rehber aç dilencileri savuşturmaya çalışıyordu.

Sadece rehberler ve dilenciler değil, her köşe başında biri dikiliyordu karşılarına. Birilerini, ki zaten gönüllülerdi, kollarından çekip birkaç basamak indiriyor, İsa burada kanlı ter döktü; bir mağaraya sokuyordu, aziz Stephanos burada taşlandı. Bu pencereyi bir melek gökten indirmiş, bu taş masada Mesih yemek yemiş, şu direğe bağlanmış, üç dilde yazılmış şu levhanın altında can vermişti. Şu mızrak sağ böğrüne saplanmıştı, şu kapta Vali Pontius Pilatus ellerini yıkamıştı. Herkes her şeyi eliyle koymuş gibi şıp diye buluveriyordu. Üzerinden daha kendi zamanında bilinçli bir yıkım geçmiş bir bölgede, eski haritaların bile kayıp olduğu Kudüs'te nebinin gölgesinin düştüğü yeri bile bulup öpmek mümkün değilken, bu, nasıl gerçek olabilir, kimse sormuyordu. İnanmayanın imansızlığı kendisinden sorulsun ama bunca kutsal teferruatın bir de tezgâhlara düşeni vardı ve uygun fiyatlıydı!

Eğer bu talihli hacıların arasında daha fazlasıyla ilgilenen, kesenin ağzını açan biri olursa tezgâhın tenhalaşmasını beklemeliydi. Bir serveti gözden çıkarana gerçek haçtan bir kıymık, dikenli taçtan bir kılçık, çarmıhın tahtasında kurumuş bir damla kan teklif edilebilirdi. Şu ahşap yonga İsa'nın kamçılandığı direktendi, şu lif kırbaçtan. Erguvan kaftandan hiç solmamış bir iplik hatta çarmıha çakılan dört çividen biri bile tezgâhın arkasında, tabii yine lâyık olduğu bedeli ödemeniz kaydıyla.

Varsıllar tezgâh arkasına servet bırakırken yoksullar bir çakıl taşıyla yetiniyor, Kudüs'ü de sarmış olan gerçekleri ise ne yoksullar ne varsıllar görüyordu. Hatırasına temas ettikleri gerçeğin yüzü suyu hürmetine, Kudüs'ün palyaçoları, kumarbazları, aktörleri,

ahlâksızları, dolandırıcıları gibi efsane uyduran hayal tüccarlarını görmezden geliyorlardı. Cennet sanıyorlardı Kudüs'ü serapa ve tapınak avlusundaki tezgâhları deviren bir İsa da olmuyordu yanlarında.

Oysa Kudüs'teki tezgâhların benzerleri Kiliselerin Anası'nın avlusunda da açıktı. Balıkçı köyü Kefernahum'un kutsal toprağıyla doluydu bu şişeler, şunlar Şeria ırmağının suyuyla, onlar Taberiye gölünün kumuyla. El ele, ses sese karışıyor; çocuğu olmayan bir kadın meşhur bir türbede yanan lâmbanın birkaç damla yağı için pazarlık yapıyor, hasta bir delikanlının annesi aynı yağı inceliyor; yaşlı bir adam şeytanın ayartmalarına kalkan olacak, cehennem ateşini mum gibi söndürüverecek bir tutam toprak için göz gezdiriyordu. Tıpkı Kudüs'teki gibi burada da hatırlı müşterilere ayrılmış nadide parçalar tezgâh altında oluyordu.

Posta sarınmış, saçları keçeleşmiş, derisinin rengi kaybolmuş, bakışları dünyanın her zamanında her coğrafyasında aynı ateşle yanan sofu dilencilerden biri ise, avlunun ortasında yere oturmuş, gelenin gidenin ayakları dibinde ezilmekten korkmadan, peygamber İsa'nın haydut ini tapınaktan tacirleri kovduğu, avludaki sarraf tezgâhlarını devirdiği ayetleri okuyordu bağıra çağıra.

Mesih İsa tacirleri kovsa da karanlık kapı arasını geçip iç mekâna adım attıkları daha ilk anda yüzlerine çarpan pahalı tütsü kokusu yedisini de sersemletmeye yetmişti. Sebastian alışıktı bu kokuya, kandilciyse tapınakta gün doğarken ve batarken tüten günlük ve mürrüsafi karışımını anında tanımıştı. Değil mi ki üç katlı sunağın başında, üzerinden gölgesiz bir kuşun geçtiği gün, daha dün, bir daha ne zaman bu kokuyu solusa midesinin bulanacağını anlamıştı.

"Bizim zamanımızda kiliselerde buhur yakılmazdı," diye fısıldadı Sebastian'a. "İman, dumanın kıvamında aranmazdı. Sözde tanrılara tütsü sunmamak için pek çok kişi ölmeyi göze almıştı." Buhur kokusuyla kendinden geçmiş şu kadınlarsa sunakta tütsü yakmayı reddettiği için katledilenlerin torunlarıydı.

Kırgınlık kandilcinin ruhunun bir köşesini yoklasa da çabuk geçti. Bir ışık yağmurunun ortasında, hünerinin geleceğiyle yüz

yüze gelen her meslek erbabı gibi o da tatlı bir meraka kendisini bırakıverdi. Bu, muhteşemdi. Çünkü şamdanlardaki kalın mumlardan, kubbelerin ne kadar yüksek olduğunu göstersin diye zincirlerin ucundan sarkıtılmış avizelerden, haç biçimli iskeletten çözülen yüzlerce kandilden, ajurlu mermeri kâğıt kadar inceltilmiş lâmba zarflarından, seyrek örgülü metal fanuslardan saçılan ışık bu dünyadan değildi. Zerrinli mozaikler, ipek duvar örtüleri, yaldızlar, metal kaplamalar her türlü ışığı gerisin geri yansıtıyor, renkli camlardan süzülen yumuşacık aydınlık mermer döşemelerden tunç sütunlara sekiyor; duvarları, kubbeyi, tonozları yalayarak geziniyor, hareli panellerde dalgalanıyor, düştüğü bir havuzun suyunda oynaşıyordu ışıl ışıl. Kandilci bu, fark etmez mi, ince ince hesaplanmış akıl çelici bir etki günün farklı saatlerinde yenilenecek, yalpalayan alevlerden, titreyen gölgelerden, sallanan aynalardan, yakamoz yelpazelerinden boşluğa dökülen somutlaşmış kutsiyet gün boyu sürecekti.

Kandilleri yakmaya koyulan bir çömezi fark ettiğinde ise yüzüne derin bir gülümseme yayıldı kandilcinin. Galiba bir kilise kandilcisi bir tapınak kandilcisinden daha meşgul biriydi ve işte, o da önünde dikildiği zayıflamış bir alevin derdini çözememişti.

Yontucu ise yüksek duvarları boydan boya kaplayan fresklerin önünde dikiliyordu o sırada. Meşhur günahlarının ardından dehşete düşmüş Havva ve Âdem, elinde bıçakla oğluna yaklaşan İbrahim, imanı hariç her şeyini kaybeden kederli ama isyansız Eyüp, yıldızlarla dolu rüyasının içinde Yusuf. Şunda baş melek, Meryem'e müjdeyi veriyor, şunda üç müneccim kral Bethelem yıldızını takip ediyordu. Az ötede İsa kuyu başındaki Samiriyeli kadından su istiyor, daha ötede bir merkep üzerinde Kudüs'e giriyordu. Yemlikteki doğumun sevinciyle mevsimini şaşırarak kış ortasında yaprak açan meşe ağacı, körün gözlerinin açılması, cüzzamlının sağalması; su üstünde yürüyen, kötürümü yürüten, Lazarus'u dirilten İsa. Nihayet Zeytin Bahçesi'nde haini tarafından öpülen İsa, Nasıralı. Nesrin salkımları, hurma, zeytin dalları; dört mevsim, on iki ay, cennet

ırmakları. Nar ve elma ağaçlarından kuşlar henüz havalanıyordu ve geniş kanatlarını çırpan melekler bıkmadan usanmadan iyi dünyalıları cennete taşıyordu.

Bu duvarları bezeyen sanatkâra minneti sınırsız olsa da gözünden kaçmamıştı yontucunun. Ne denli imanlı oldukları iki yana açılmış ellerinden anlaşılan cennetin melekleri tanrıçalardan ödünç alınmış birer çehreye sahipti meselâ, altın kuşakları Herakles düğümüyle bağlanmıştı Vesta rahibeleri gibi. Şu mutlu kuzulardan hiçbiri artık kurbanlık değildi ama sahne dünkü kurban sahnelerinin tekrarıydı ve sadece balta ile kasap eksikti. Dalgalana dalgalana sürüklenen kalabalığın omuzları üzerindeki Paskalya gemisine bakılırsa İsis gitmiş geriye taş gemisi kalmıştı. Üstelik ayaklarının dibine bırakılmış yüklü leylâk dallarıyla Meryem, Horus'u emziren İsis'le aynı şekilde tutuyordu kucağındaki bebeği, aynı ümitle besliyordu. Beyaz zambağı da İsis'in nilüferindendi ve alnına konmuş hilâl tanrıçaların simgesiydi.

Az evvel kandilcinin hissettiği kırgınlığın bir benzeri yontucunun da ruhunun köşesinde esiverdi. Bir şey, dilinin ucuna gelmiş gibiydi ve taban mozaiklerinde listelenmiş isimleri okuyan azatlı kölenin alnında beliren çizgi de bir okuma kırışığı değildi.

Bu anlı şanlı listelere bakılırsa şimdi artık kilise bağışçıları eskiden sır gibi sakladıkları isimlerinin açıkça yazılmasından hicap duymuyorlardı. Hayırsever zenginlerin bağış yarıştırabilmesi için o sayıların bilinmesi gerekliydi neticede. Çünkü o bağışlar sayesinde kimi çamaşırcı kimi balıkçı yoksul havarileri temsilen yükselen şu yekpare sütunlar ortada kırmızı granit, yanlarda yeşil taştı ve yivlerinden som gümüş akıtılmıştı. O bağışlar sayesinde apsisin yarım kubbesi altınla kaplanmış, ipek örtülerin dokumasına altın iplik atılmış, mozaiklerin gökleri altınla yaldızlanmıştı. Şu gümüş tabak tam dokuz kiloydu, on iki âdet tunç şamdandan her biri on beşer kilo çekiyordu.

Gerçi gökler derinliğini, hava maviliğini yitirirken tek bakır sinisini bağışlayan yoksul bu listede kendine yer bulamamıştı ama

yontucunun yoluna çıkan bir dizi daha tasvirin ilkinde İsa'ya altın defne tacı sunuluyordu ve uzanan eline bakılırsa onun da reddetmeye niyeti yoktu. İkinci freskte bir elini imparatorların omuzuna atarken diğer eliyle piskoposları himaye ediyordu peygamber. Üçüncüde başında mücevher kakmalı bir ışın tacıyla krallığının başköşesindeki altın tahtında oturuyor, hemen yanındaki sahnede iki beyaz atın çektiği zafer arabasıyla göklere çıkıyordu. Sonunda iyi çoban, omuzdan ayağa altın çizgili mor imparatorluk kaftanı içindeydi ve elmas taşlı sandaletleriyle düşmanlarının üzerine basarken muzafferdi.

Yedisi birden sendeledi. Mazlumların omuzdaşı, göklerden çok yeryüzünün imparatoru olmuştu ve onun bundan haberi yoktu. Parmaklarının ucu nasır tutmuş nebinin doğumundan asırlar sonra ve onun kullanmadığı sözcükler kullanılarak olmuştu bu.

Bu muydu Filistin çöllerinde yürüyen Nasıralı İsa? Nasıl böyle değişmişti? Gelse, buracıkta dursa, şu fresklerdeki, kabartmalardaki, heykellerdeki suretiyle göz göze gelse tanır mıydı altına bulanmış kendi duygusuz yüzünü? Sıbtını, anasını?

Saçları Kudüs'ün rüzgârında uçuşan yoksul peygamberin kaba yünden yamalı harmaniyesi erguvan kaftana değiştirilmiş, altınla işlenmiş, gümüşle süslenmişti. Oysa yüce elçi bir mağarada doğmuş, havarilerine vahiylerini bir mağarada açıklamış, bir başka mağarada taş bir mezara gömülmüş, aynı mağarada ölümden dirilmişti. Peki ama bu neydi? Sanki biri yedisinin de içine aynı soruyu üfledi: Fakir İsa, Nasıralı marangoz çırağı, hor görülen, *"acıları tanımış elemler adamı."* Kim attı İsa'nın sırtına bu *toga picta*'yı?

Önünde bergamot tütsüsü yanan Meryem de oğlundan eksik değil, bir bulut kümesi gibi yığılan mor imparatoriçe giysileri içindeydi. İnci ve elmasla süslü altın tahtında otururken onun da göz yuvalarında mücevherler parlıyordu. O artık mütevazı ham ketenler içinde oğlu için acı çeken kederli anne değil gururlu Meryem'di.

Demek şimdilerde kilise ihtişamlıydı, başpiskoposlar şanlı. Nitekim bir alâyıvalâ arasında göründü şahs-ı şahane. Yontucu bir

an için Roma imparatorunun halkına göründüğü zannetti. Çünkü gördüğü tek piskopos diri diri yakılan yoksul Baraday'dı, onun da ikinci bir giysisi yoktu.

Korumaları ve ruhbanlarının kuşatması altında, dalgalanan kalabalığı yara yara, zat-ı şahane apsise doğru yürüdü, fildişi oymalı tahtına oturdu. Bu tahtın işaret ettiği saltanat göklerdendi gerçi ama süslemeleri yeryüzündendi. Ruhbanları daha alçak hizadaki mermer sıralarda oturuyordu ve ne Petrus gibi ayakları çıplaktı şimdikilerin, ne Pavlus gibi avurtları çökmüştü.

Ayin başlayınca anlaşıldı ki sade âdetler karmaşıklaşmış, pagan törenlerindeki ayrıntı bolluğuna boğulmuştu her biri. Kadınlar ve erkekler ayrı ayrı yan kanatlara itilmiş; halkın yediden yetmişe, zenginden köleye, kadından erkeğe aynı anda yakardıkları o içten tapınmalar hizaya dizilmişti. Oysa kandilci şu kilisenin kapısından girerken melekler herkes içindir zannetmişti.

Nereye gitmişti müminin kalbinden çıkıp dosdoğru cennete açılan o dümdüz ve sade yol? O İsa'ydı, Nasıralıydı. Sadeydi, duruydu, apaçıktı yaşamı gibi mesajı. Ama şimdi onun da teşrifat dehlizlerine giren kayboluyordu. Adlarını, tanımlarını, vasıflarını, konumlarını anlamak için labirentlerde gezmek ve bittabi kılavuz tutmak gerekiyordu ve o kılavuz da şu tahtın üzerinde oturuyordu. Onun da kaftanı imparator moruydu ve asma pencerelerden süzülen ışık, titizlikle hesaplanmış açısına sadık kalarak tam yüzüne vuruyordu.

Şahs-ı şahane, geride korkuyla karışık bir hayranlık bırakarak, geldiği gibi azamet içinde geçti gitti. Az evvel bol yüzüklü parmaklarıyla kapağını kaldırdığı Kutsal Kitap'tan İsa'nın, yoksulluğu tavsiye eden ayetlerini okumuştu oysa. Çöllerde sınanan nebi *"Vay şimdi tok olanların haline,"* demişti çünkü aç kalacaklardı. Mal biriktirmeye gerek yoktu. Kır çiçeklerini kim giydiriyor, uçan kuşları kim doyuruyordu? Yoksul olanlara ne mutluydu çünkü göklerin egemenliği onları bekliyordu.

"Celile'nin Nasıra kentinden peygamber İsa" kaba ketenden cübbesinin etekleri Taberiye gölünün kıyılarında ıslanırken böyle bu-

yurmuştu. Onun havarileri kısmetini suyun merhametine bağlamış yoksul balıkçılardı. Kana düğününde suyu şaraba çeviren İsa, nefes aldıkları her günü son günleri gibi yaşamalarını istemişti bağlılarından. Ama iki altın arasında kalmıştı İsa'nın yoksulluğu. Mütevazı sayfalara yazılmış, okunmaktan eprimiş tomarlardaki kutsal yazılar şimdi inci ve zümrüt bezeli erguvan kapağın altındaydı ve insan bunu açmaya korkardı.

Işığı, parıltıyı, kokuyu, tasviri, yaldızı, som altını içeride bırakarak avlunun ortasında, sofu dilencinin az yakınında bağdaş kuran bu yedi kişinin konuşmaya mecali yoktu gerçi, mağara ağzında yaktıkları ateşin başında da değillerdi ama yüreklerine çöreklenen aynı endişeydi. Her biri apsisisin yarım kubbesinden açılan sonsuzluğa huşûyla bakmıştı ama din vara vara bu debdebeye mi varmıştı? Şehitlere ağıt yakan inançlıların şimdi parıltıdan gözleri mi kamaşmıştı? Bu şatafatın İncil'in çağrısındaki safiyetle çelişmesi artık önemli değildi. Neticede bütün bunlar Tanrı'yı hoşnut etmek içindi! İsa Mesih'in şanı daim olsun diye, çökmesinden korkmadan kubbeler altınla, gümüşle süslenmişti!

Kalabalığın arasından bir dalgalanma o sırada geçti. Baraday'ın kuru kuyudan geri dönen heykeli omuzlar üzerinde görünmüştü. Vazifesini yapmış, şimdi makamına dönüyordu. Üç yüzyıl önce Roma'da hayatın tasvir edilmeyecek hiçbir yanı yoktu ve tanrılar da bundan muaf değildi. Kutsal yazmalar bu yüzden putları suçlamıştı. Putlara karşı savaş açmıştı İsa. Ama uyanmışlardı ve bu heykelle karşılaşmışlardı. Demek Romalıları yine resme heykele, tasvire surete sığan bir Tanrı cezbetmişti ve annesinden doğan bir Tanrı'yı yeğlemişlerdi. İsa Tanrı olunca Meryem de Tanrı anası oluvermişti. Oysa Baraday'ın heykeli önünde yere kapanan şu ihtiyar daha dün Minerva'nın ayaklarını öpmeyi reddettiği için ateşe atılan atasından habersizdi.

O zaman uyandıklarından bu yana ilk kez neden uyuduklarını değil neden uyandıklarını sordu kendi kendine her biri. Yedi kişi bunu görsünler ve rastladıkları her taşın üzerine çıkarak bunu

anlatsınlar diye. Mi? Bazen soru o kadar büyük olur ki ekini ayrı bir cümle yapmaktan başka yolu yoktur. Zamirler de öyle. Bu. Baraday'ın makamı. Mı?

Tarçın ve hintsümbülü solumaktan hülyalanmış bir izdiham. Birbirini eze eze makama koşan bir mahşer. Kimi bol kazanç istiyordu Aziz Baraday'dan, kimi ekinine bereket istiyordu, deniz yolculuğundan sağ salim geri dönmek, sevdiği kadınla evlenmek.

Adak levhalarından birinde "Filâncanın ruh huzuru ve günahlarının bağışlanması için; âmin" diye yazılmıştı, bir diğerinde "Ey Aziz Baraday, falancanın hayvanlarına yardım et." Uzun dalı bacak şeklinde tamamlanan büyükçe bir haçın üzerindeki yazıyı çoban okumadan tahmin etti: "Ey aziz, ağrılı bacağıma şifa bağışlarsan ben de kiliseye şu kadar bağışta bulunacağım."

Oysa gezgin şahit, Baraday'ın o gün, yani daha dün kemikleri bile tutuşmuştu, kimse bu levhalara ümit bağlamasın diye. Şimdiyse yoksul Baraday'ın bir ateş harabesinden toplanan kemikleri katlı, oymalı, kabartmalı şu ağır lâhdin altındaydı ve üzerine altın işlemeli gümüş telli bir örtü atılmıştı.

Gezgine ömrünü Hristiyan saflığı uğruna adamış yoksul Baraday bu ağır dünya saltanatının altında eziyet çekiyormuş gibi geldi. Lâhde doğru ilerledi. Örtüyü kenara sıyırdı, avuç içleri gibi alnını da soğuk taşa dayadı. Tanıdık biriyle konuşur gibi "Affet," diye mırıldandı, kim adına af dilediğini kestiremese de en uygun fiili af kökünden türetebilmişti.

Bir papaz tam o sırada yanında bitti gezginin. Çatık kaşlarıyla hayır anlamında başını sallayarak lâhdi işaret etti. Gözleri göz değil birer keskiydi.

"Dokunma!"

Dokunma! Ne olur ne olmaz azizin ruhu incinebilirdi. Bu yakınlıktan rahatsız olabilirdi ve sıradan halk azizlere yakarmak için vardı dokunmak için değil. Dokunmak yakınlık kurardı, oysa ancak

bir rahibin aracılığı ve lütfuyla aşılabilirdi ilâhi uçurum, mermere sarılarak, alın dayayarak değil.

Gezginin parmakları çözülürken bir çömez yaklaştı yanına. Elinde gümüş kâse, Aziz Baraday'ın şefaatine nail olmak istiyorsa kiliseye şu kadar bağış yapabileceğini uyarıyordu.

"Çekil yanımdan," diye tısladı gezgin.

Şehrin içinde bir yeri aramak yerine yarı harabe Appia kapısından çıktı gezgin Al-Mina. Yolların köhne kraliçesinde bir müddet yürüdü, tarlalara saptı. Kurumuş sarı kantaronlar, öbek öbek akdikenler, sahlep otları arasında, bir geceyi Baraday'la onun karanlığına sığınarak geçirdiği katakompun girişini aradı. Çünkü Baraday'ı mezarında bulamamıştı.

Buraya gelmiş, yerin kat kat altına inmişti. Çok yüksek ve loş dehlizler boyunca ilerlemiş, yer yer zifir karanlığına gömülen rutubetli galerilerde dolaşmış, daracık yan yolların sonuna kadar gidip geri dönmüş, başka yollara bağlanmıştı. Sağlı sollu, kat kat açılmış taş yataklarda çoğunun kefeni sönmüş ölülere baktıkça, bu nasıl bir uykudur, diye geçirmişti içinden. Bunun uyanması var mıdır? Otlar gibi kuruyup gitmişti çoğu, birer iskelete dönmüştü. Yapraklar ve çiçeklerle bezenmiş ölüm yatağında yatıyordu kimileri. Kimiyse çiğdemi hâlâ üzerindeki çiçek kadar taze, bir ölüye yakışmayacak kadar güzeldi.

Buralarda bir yerde bir mezar yatağına yaslanarak Baraday'la sabaha kadar konuşmuşlardı. Hangi mezar yatağıydı ama, hangisi? Bu. Gezgin daha dün yerden alıp duvar oyuğuna yerleştirdiği yağ kandilini tanıdı. Olduğu yere kaynamış, toprak gövdesi kırılmış, geriye bir kulpu kalmıştı.

O gece gibi şimdi de gezgin Al-Mina sırtını mezar yatağına dayadı. Ayaklarını uzattı, ellerini kucağında kavuşturdu. Ne gelen vardı ne giden. Ne o güzel ses ne de her iki dünyanın kederini teselli etmeyi bilen yoksul biri. Şimdi onu şu mezar yataklarından birinde bulsaydı yanık birer kemikten ibaret kalmış parmak uç-

larından öperdi gezgin. Oysa Baraday'ın kemikleri ve kafatası az önce önünden kovulduğu altınlı gümüşlü örtünün altındaydı ve aynı kafatasına sahip olmakla övünen diğer kilise de Roma'daydı. O Roma'da Baraday'ın fakirhanesi saray, kuru tahta sekisi taht, yamalı harmaniyesi erguvan olmuştu. Solmuş çatkısı tac, ağaç sopası âsâya değişilmişti. Oysa daha dün yüzlerindeki ışıktan tanımışlardı birbirlerini sırtlarındaki kaftandan değil.

Usulca doğruldu yerinden gezgin Al-Mina. Rutubetten yer yer dökülmüş olsa da, ruhunu Tanrı sözüyle aydınlatan inanlılar tarafından asırlar önce bu duvarlara çizilmiş acemi resimlerde bitimsiz bir ateşte yanan dişbudak ormanı gökyüzünde yükselecek kat ararken ruhu mükâfatlandırılmış Baraday, bu dünyanın hazzından da acısından da geçmişti. Yamalı harmanisi henüz üzerindeydi.

Gezgin katakompun yolunu tutarken yontucu Linus atölyesini aramaya koyulmuştu çoktan. Çünkü o da az evvel kilisede hiç ummadığı bir şey bulmuştu hem de hiç aramadan ve o da bulduğu şeyin önünden kovulmuştu.

Kiliselerin Anası'nda duvarları dolduran onca kederli kabartmada, kaidesinden yükselen onca acılı heykelde mermer en iyi cinstendi. Bu ancak eskidikçe altın sarısı bir renk almış, şu ipek kıvamında parlamıştı daha ilk günden. Bunu zaman cilâlamış, şu elmastan sonra bilinen en sert madde olan zımpara taşıyla perdahlanmıştı. Lâkin hepsi birbirinin aynı, donuk bir yüz ifadesiyle bakıyorlardı boşluğa. Ne acı çekenin yüzünde acı vardı ne de müjdelenende sevinç. Vurgulanan yüce ve emsalsiz ruhlarıydı onlarda da dünyanın duygularından eser kalmamıştı.

Fakat gösterdiğini bir bilgi olarak veren bunca tasvirin arasında yontucu, bir köşeyi dönünce birdenbire ateş gibi yandı ve daha dün gece yonttuğu beşli heykelini tanıdı. Orada öylece, sakince süzülen ışığın altında masmavi parladığına bakılırsa o da 309 yıl uyuyup uyanmıştı.

Bir süre gördüğünden emin olamadı yontucu oysa. Bir o taraftan baktı bir bu taraftan. Aynı. Dün neyse bugün de öyle. Lâhit kopyacısı Efesli Linus'un bir taşın içinden çekip çıkardığı şekil; bir keski darbesi daha indirse terleyecek, hafif bir rüzgâr esse dalgalanacak olan taş. Mavi mermerden fışkıran acı. İnsan kendi ruhunu tanımaz mı?

"Bu," dedi sesi titrerken. Gerisini getiremedi. "O," diye tamamladı kilise arşivcisi, "Beş Şehitler Yontusu."

"Bunu kim yaptı?" dedi yontucu boğuk bir sesle. "İsmi belli mi?"

"Bunu yapan," dedi Sebastian. "Kimliği tam olarak bilinmiyor ama belli ki birinci sınıf bir sanatkârmış."

"Birinci sınıf bir sanatkâr mı?"

"Evet, gerçek bir usta. Kendi zamanında değeri anlaşılmamış olmalı. Çünkü sanatın matkap darbeleriyle ayrıntıya boğulduğu zamanlarda o, sadeliği ve kütlenin hareketini ilke edinmiş. Gerçi bugünkü sanatın içinde de eşi benzeri yoktur. Ama bu beşliye bakan, onların, ölümle yüz yüze geldikleri anda neler hissettiğini anlayabilir. Düşüncenin taşa aktarılması alışıldıktır ama bundan duygu sızıyor. Bak, sen benden daha iyi anlayacaksın, sanatkâr, yonttuğu heykel grubunun boşlukla ilişkisini öyle kurmuş ki görünmeyen unsurlar bile heykele dâhil olmuş. O buraya kilisenin bir köşesini süslemesi için getirildi. Ama kendi gerçek mekânı ile geldi."

"Peki," diye fısıldadı yontucu. "Nasıl gelmiş bugüne? Bir yerde mi bulunmuş?" Bir an durdu. "Yoksa aile içinde, oğuldan oğula, torundan toruna ...?" Sustu. Bir fiil bulup da cümlenin sonuna ekleyememişti.

Şu dünyanın üzerinde yok muydu yontucunun soyundan gelen biri? Tek oğlunun bir oğlu, onun da bir oğlu -ve ondan doğanların da- olmamış mıydı? Adı, bir adın başında ya da sonunda bugüne ulaşmamış mıydı Efesli Linus'un? Yok mu olmuştu onun da ağacı? Dalı kırılmış, hepten kurumuş muydu?

"Bu heykel grubunu," dedi Sebastian. "Kiliseye bağışlayan bir aile var. Aslında çok gönüllü değillerdi ama kilisenin ileri gelenleri onları ikna etmeyi başardı. Onlar kendi atalarının da altıncı yontucu olduğuna inanıyor. Böyle bir şey o kıyıcılığın kurbanlarından olmayan biri tarafından yontulamaz bana da sorarsan. Aileye gelince saygı görüyorlar bu yüzden. Başlarında bir hale ile dolaşıyor her biri. Her pazar sabahı onları bu heykelin önünde görebilirsin."

Heykele doğru usulca yaklaştı yontucu. Beş kılıç beşinin de arkasında hazırdı. Derinden gelen acıları hâlâ suskun, ancak yanardağ gibi yüzlerinden taşmıştı ve kendisine en yakın olanın güzel gözleri

hâlâ kapalıydı. Beşinin de taşçı kalemleri ve çekiçleri ayaklarının dibindeydi her an ellerini uzatabilsinler diye ve bunu yontarken kendi parmağına da çekici indirmişti Efesli Linus. Hatırlamaz mı hiç, yara izi hâlâ tazeydi. 309 yıl onaramamıştı bu kederi, elleri dün neyse bugün de öyleydi. O yaralı ellerle okşadı mavi taşı, alnını serin mermere yasladı. Gözlerini kapadı ne kadar süre öyle kaldığını bilmeden. Bir rahibin sesiyle kendine geldi. Ses değil öfkeydi.

"Dokunma!"

Geri çekildi yontucu daha dün kucakladığı taştan. Kiliseden çıktı ve mahallesini ancak sora sora buldu.

Ne sokak taşları onun zamanındaki taşlardı ne de şu dükkân onun dükkânıydı. Yine de yerin üzerinde, gök kubbenin altında durduğu yer aynıydı yontucunun. Geniş ve yaşlı gövdesinden, gür yapraklarından, kollar gibi açılmış, yayılmış dallarından kapı önünde yükselen ağacın çınar olduğu ise gayet açıktı. Zarif bir fidanken bile eyvanına gölge veren, bir kıyamet kafilesini kendisiyle aynı yerden seyreden üç asırlık ağacın kabuğunu okşadı Efesli Linus. Bu kez kendisini bir kovalayan olmadı. Neden sonra müşteriye lâf, çıraklara azar yetiştirmekten geri kalmayan, ara sıra da kendisine göz atan tatlıcıya yaklaştı ve sordu.

"İşin bereketli olsun usta. Eğer bana ayıracak bir cevaplık zamanın varsa sana bir soru soracağım."

Çatılmış ocağın üzerinde yağ cızırdıyor, bir çırak hamur yoğuruyor, yanındaki, hamurdan kopardığı parçaları yuvarlayarak kızgın yağa atıyor, diğeri kızarmış olanları önce bala batırıyor sonra bir elma dilimi, bir ayva dilimi, bir de tatlı, çubuğa diziyor. Fırın ağzı kadar sıcak bir günde kaynayan yağ kazanının başında duran biri ne kadar iyimser olabilirse usta da o kadar iyimserdi. Hiç cevap vermedi. Tatlı almayacak mısın? Öyleyse gölge etme.

Yine de sordu yontucu. "Burada, bu dükkânın yerinde bir zamanlar lâhit kopyacısı Efesli Linus'un atölyesi vardı. Hiç işittin miydi ismini?"

"Yok," dedi adam burnundan solurken. "Bu dükkânda üç kuşaktır aynı tatlıyı yapmakla meşhuruz biz. Ne babamdan ne dedemden öyle bir isim işittim. Ondan öncesini de bilip ne edeceksin?" Nereden bilsin ballı, meyveli tatlıların ustası, kendi ölümünden sonrasını kim merak etmemiş ki?

Yine de, "Taşçılar, heykelciler şehrin öbür tarafındadır," dedi tatlıcı, şu avare adam kendisini de çıraklarını da boş yere meşgul etmesin diye. "Doğru yere geldiğinden emin misin?"

"Eminim," dedi yontucu. "Burasıydı."

Uyandığından bu yana çiçeğin geçtiğine, meyvenin çürüdüğüne bir daha hayret etmem sanmıştı yontucu. Oysa o da gökyüzünden kayan yıldızlar gibi geçip gitmişti demek hayattan. İşte, ondan da geriye ne bir isim kalmıştı ne işlik. Demek kimsenin hafızasında ona dair bir hatıra yoktu. Yüzü kimseye aşina gelmiyordu ve kimse yolda rastladığında, "Selâm sana ey lâhit kopyacısı yakışıklı Linus," demeyecekti bundan böyle, halini hatırını sormayacaktı. Yoktu düpedüz, bir tanıyanı bileni olmadığına göre yaşamıyordu. Kimsesiz ölülerden bile geriye hiç olmazsa bir mezar, bir avuç toprak kalırdı. O kadar bile hükmü yoktu onun, koca dünyada onu tanıyan şu çınar ağacı olmasa, bir zamanlar burada yaşadığına kendisi bile inanmayacaktı.

Sadece kendisi değil ki. Yedi kişi. Âdetleri, giyimleri, dilleri, kısacası kendileri geçmez olmuştu geceden sabaha tek akçeleri gibi. Yabancı bir dünyaya adım atmış büsbütün yabancılardı. Kilisede şaşırmış, avluda ağlamışlardı. Oysa güneşin hâlâ doğup battığına bakılırsa yaşayacakları, tarihini yazsın diye Sebastian'a anlatacakları vardı.

Beş gün yolları öğrenmelerine, her kiliseyi, her şehidi, her anıt mezarı ziyaret etmelerine yetti. Geceler kısa olsa da anlattıklarını Sebastian tek kelime kaçırmadan yazabildi. Neticede nüfus sayımlarında adları geçmiyor olsa bile bu şehir onların şehriydi, kim onlardan daha fazla Romalı olabilirdi? Ama Roma hâlâ onların bıraktığı Roma değildi ve Roma'nın başpiskoposu sonunda bu yedi kişiyi huzuruna kabul etti. Yoksul balıkçı Havari Petrus'un varisiydi.

Piskoposluk Sarayı'na -böyle deniyordu- geldiklerinde onları bir rahip karşıladı. Bir başka rahip uzun koridorlardan geçirdi. Carrara mermerinden duvar panelleri, sütun başlıklarında akantus yaprakları, grifonlar; taban mozaiklerinde spiraller, dalgalar, lotuslar. Hiçbir saltanat saraysız olmuyor demek ki, diye geçirdi içinden her biri.

Teşrifattan sorumlu rahip bekleme odasında yol yordam, usul erkân öğretti. "Huzura alınacaksınız," demişti. "Saygıda kusur etmeyin. Sırtınızı ona dönmeyin, yüzüne bakmayın, onunla göz göze gelmeyin. Kendileri size bir soru sormadan cevap vermeyin. İsmini söylemeyin, kendisinden efendimiz diye bahsedin."

Bu bile yeteri kadar kalabalık bir bilgiydi ama teşrifatın ne olduğu çok yüksek tavanlı çok büyük salona alındıklarında aynıyla vakiydi. Kapının sağ tarafında tüten sedir ağacı tütsüsü, ortada oval bir havuz. Porfir sütunların gölgesinde, yüksek bir koltukta -buna da taht deniyordu- Roma'nın başpiskoposu oturuyordu ve adı şimdilerde önüne arkasına saygı sözcükleri dizilerek telâffuz ediliyordu. Yardımcısının da daha alçak bir tahtta oturduğuna bakılırsa handiyse mahalle papazları tahtlara kurulacaktı. Kendisi için bir şey isteyeni Tanrı çarpsın, koskoca dinin temsilcisi kuru tahta sekide mi oturacaktı!

Şahs-ı şahanenin yüzünü o mesafeden seçemediler gerçi ama gümüş top kandillerin ışığında altın nakışları yanıp sönen mor kaftan onun da sırtındaydı. Elindeki fildişi âsânın sapı haçlı olmasa, o da Roma imparatorlarındandı.

"Hoş geldiniz," dedi piskopos yedi kişinin yüzünde gözlerini bir bir gezdirirken. Daha ilk kelimeden itibaren dinleyenleri iradesi

dışında esir alan gür fakat yumuşak bir tonda ve her söylediğinin dinlenmesine alışık olanlara mahsus bir tarzda ağır ağır konuşuyordu. Seslerin maddesi olsa, bu, altın olurdu.

"Anlatmak suretiyle Sebastian'a yazdırdıklarınızı okudum," dedi altın ses. "Alâkayla okuduğumu da itiraf etmeliyim."

Sebastian'ın müsveddesi önündeki kürsüdeydi ve 309 yıl önce yaşamış, uyumuş ve uyanmış yedi kişinin hatıralarını ilgi duymaksızın okumak mümkündü sanki.

"Günü gününe hatırlanan olaylar efendimiz," dedi gözlerini saygıyla indirirken Sebastian. Ama beklendik bir sevinç de o gözlerin içinden geçti. "Tarihin ilk ağızdan tanıklıkları. Beş gece boyunca onlar anlattı ben yazdım." Elini kesesine attı. "Bakın efendimiz bu da akçeleri. Üzerinde yeri ateş olsunlardan Diocletianus'un profili kazılı."

Meşhur akçe yüzüklü, düzgün, karanfil tırnaklı parmakların arasında evrildi çevrildi bir süre. Piskopos bunun gerçek olduğuna ikna olmuştu ama yüzünde Sebastian'ın umduğu sevinç yoktu.

"Varlığınız yüce Tanrı'nın bir mucizesi olarak bizim için en üstün kıymettedir," dedi altın ses. "Bunu böylece kabul ve beyan ederiz, bir itirazımız yoktur. Lâkin." Bir an sustu. Ne söyleyeceğini bilmediğinden değilse de kim bilir niye? "Sebastian'a yazdırdığınız olayların gerçekliğini kilise heyeti değerlendirecektir."

Nasıl olur? Bizim, yaşadığımız şeyleri gerçekten yaşayıp yaşamadığımıza kilise heyeti mi karar verecektir? Bunu henüz yedisinden hiçbiri söylememişti ama zat-ı şahanenin nazik belâgatinin arkasında, aradığı birkaç şeyi metinde bulamadığını ima ettiği belliydi. Filân bakirenin mucizesi yoktu bu tarihte, falan yoktu ve imana gelen Vesta rahibesinin onurlu şehitliği de yoktu. "Neden anlatmadınız?"

"İmana gelen Vesta rahibesi mi?" diyebildi gezgin. "Hiç duymadık efendim ve tanık da olmadık böyle bir olaya ki anlatalım."

"Hayır," dedi zat-ı muazzam. "Yanlış biliyorsun. Bu rahibe tam olarak Diocletianus'un vakt-i saltanatında yaşamıştır. Onun Hris-

tiyan olduğu için diri diri gömüldüğü halk arasında yüzyıllardır anlatılır. İffetlilerin iffetlisi, onurluların kraliçesi olduğuna inanılır. Duymadınız mı? Gerçi *Acılar Kitabı*'nda adı geçmiyor, kilise yazılı bir kaynak bulamıyor. Şimdilik bir rivayet ama..."

Ama kilise onu bulmaya hazır ve nazırdı ve Sebastian henüz düşünse de söyleyemeyenlerin makamındaydı.

"Efendim," diye söz aldı yontucu. "Vesta rahibesi olduğu doğrudur, diri diri gömüldüğü de. Ama o iş öyle olmadı. Müsaade ederseniz anlatayım."

"Anlat."

Piskopos yardımcısı tahtında kıpırdandı. Bu adam, yontucu olanları galiba, neden efendim diyor ama efendimiz demiyordu? Teşrifatçı uyarmadı mı?

"Vakit geceydi. Kandili üflemiş, döşeğime henüz girmiştim ki birden kapımın perdesi çekildi. Aşağıda öyle bir gürültü koptu ki mermer dağıtıcısının beni mahkemeye verdiğini, askerlerin bu sebepten geldiğini zannettim."

Piskopos yerinden kalkmış, yüksek pencerelerden birinin önünde dikilmişti. İri kütüklerin depolandığı arka bahçelerden birine bakarken heybetli gölgesi yedisinin de üzerine düşüyor ama keskin ışık geniş omuzlarının üzerinden şelâleler gibi dökülüyordu yine de. Sebastian yontucuya daha kısa anlat dercesine bir el işareti yaptı.

Tamam. Birazını atlayarak birazını kısaltarak, yanakları pençe pençe kızararak o geceyi anlattı yontucu. Bu da sanki daha dün olmuştu. Neticede evet, arsız baldıran otunu oracıkta bulsa da mazgalların arasından mezar odasına atmayan da lâhit kopyacısı olmuştu. Ama işte şu kulaklar şahit, Vesta rahibesinin aşktan başka dini yoktu.

Piskopos bütün haşmetiyle geri döndü. "Bitti mi?"

"Evet efendim bitti."

"Peki bunu geçelim. Şimdilik kaydıyla tabii." Ama bu sayfalarda komşusu tarafından ihbar edilen şehit Julietta'dan da bahsedilmemişti. Piskopos'un bakışları 309 yıl öncesini rasat ediyordu ve bunları yedisi anlatmamış gibi doğrudan Sebastian'a bakıvermişti. Neticede işte, "Şu tepenin üzerindeki görkemli bazilika Büyük Takibat esnasında zulme uğrayan Julietta için yapılmıştır."

Sadece bazilika değil ki! Gösterişli bir dolabın camekânında, kristal bir mahfazanın içinde, yontucunun uyluktan olduğunu anladığı uzunca bir kemik parçası Julietta'nın Piskoposluk Sarayı'nda saklanan mübarek emanetiydi ve asırlar boyunca müminler tarafından saygıdan ürpererek öpülmüştü. Çünkü kurban kesmesi istendiğinde o mübarek kadın bunu yapmaktansa ölmeyi yeğlemişti.

"Zengin Julietta mı?" diye piskoposun sözünü kesti azatlı köle hayretle. Küçük tahtın sakini yine kıpırdandı. Efendimiz nerede?

Azatlı köle devam etti. "Bunu kim anlatıyor? Görenlerden biri mi?"

Hayır. Görenlerden biri değil ama iki kuşak sonraki tarihçilerden biri yazmıştı. O babasından duymuş, o da kendi babasından. Yazıya geçirilince de tarih olmuşmuş.

"Efendim," dedi azatlı köle. "Bu iş de öyle değildi. Müsaade buyurursanız bunu da ben anlatayım. Julietta'nın zengin bir dul olduğu doğrudur ama dinimizle bir alıp veremediği yoktu. Komşusu onun emlâkine göz koymuş ve Julietta'nın Hristiyan olduğu söylentisini yaymıştı. Kadının kölelerinden birini de hem korkutmuş hem parayla kandırmıştı. Ama yaşlı başyargıç durumu fark etti de Julietta diri diri yanmaktan kurtuldu. Zaten daha o gün iki inek kurban etmiş, sunağın çevresini gül kokusuna boğmuştu, o kadar çok tütsü yakmıştı anlayacağınız."

Piskopos kaba keten giysiler içindeki azatlının yüzüne şöyle bir baktı ama nezaketini hemen topladı.

"Sen nereden biliyorsun?"

"Biliyorum çünkü oradaydım. Ben sizin tarih dediğiniz şeyi bizzat yaşadım ve buna hiç benzemediğini daha dün gibi hatırlıyorum."

Geniş omuzlar tekrar pencerenin önünde dikildi, güneş yine heybetli gövdenin arkasında kaldı. Neden sonra gövde döndü. Zarif el, masanın üzerindeki *Acılar Kitabı*'na uzandı.

Şehitlerin çektiği işkenceleri ayrıntıyla betimleyen bol resimli bir kitaptı bu, hatırı sayılır miktardaki el yazmalarının en meşhuru. İlk iki bölümde resmî mahkeme kayıtları, bu işkencelere maruz kalanların ya da tanık olanların anlattıkları ve bu tanıkları dinlemiş olanların ifadeleri toplanmıştı. Bunlar güvenilir vesikalardı ama daha esnek olan üçüncü bölüme -en geniş en rağbet gören bölüm- bakılırsa bu şehitlerin sayısı kuşaktan kuşağa artmıştı çünkü her birinin girmediği piskopos rüyası, bu rüyaların çıkmayanı kalmamıştı. Gün geçmiyordu ki göklerin gözdesi, kanlı giysileriyle gömülmüş taptaze bir cesedin filân mevkide bulunduğunu haber vermesin ve hemen ardından üzerine görkemli bir kilise dikilmesin.

Nitekim göklerin gözdesi yazmayı açmış, aradığını kolayca bulmuş, bir satırı parmağının ucuyla takip etmiş ve yine pencerenin önünde dikilmeden önce bir köleye işaret etmişti. "Götür, baksınlar."

309 yılda rulo tarihe karışmış, onun yerini kodeks almıştı. Şimdi artık papirüs de yoktu çünkü kitaplar parşömen üzerine yazılıyordu. Yazıcı köle ruloya ağıt yakabilirdi, önünde açık duran resimlere şöyle bir bakıvermeseydi.

Ressam, karşılıklı sayfaların birinde Julietta'yı, diğerinde yeraltındaki odaya diri diri gömülen Vesta rahibesini tasvir etmişti. Rahibe, askerlerin ahşap merdiveni tam da çektikleri anda bakışlarını aydınlığa doğru kaldırmıştı son kez. Meleklerse koluna girerek onu göklere çekmek üzere altın bir merdiveni kurmuşlardı çoktan.

Sayfaları biraz daha çevirdi yazıcı köle, yazmayı yan yatırdı. Tarihin zamanı yoktur. Bir tarih kitabında Baraday hem Antakya mağarasındadır hem ateş direğinin üstünde. Sanatçı, kalabalığı yerli yerine kondurmuştu, yırtıcı kuşlar bile daireler çiziyordu dişbudak ormanının üzerinde. Ama dehşetin duygusu yoktu bu resimde, bir fikirdi sadece. Ne azgın kalabalığın uğultusu ne de saklı birkaç hıçkırık. Onun yerine tam o esnada bir mucize gerçekleşiyordu,

gökten altın bir merdiven -Vesta rahibesine de sarkıtılan- uzanıyor ve elmas taçlı melekler Baraday'ı altın kanatlarının arasına alarak o merdiveni tırmanıyordu. Ateşi harlayan cellât bile arkalarından bakakalıyordu.

"Öyle olmamıştı," dedi gezgin. Aynı cümle bugün kim bilir kaçıncı kez kuruluyordu? "Çok onurluydu alevlerin arasında, çok dirayetli. Yetmiş beş yaşındaki bir adamın hiçbir şeye bulaşmamış saf hayranlıkla, saçından sakalından tutuşmayı göze almasından daha büyük mucize olamazdı. Onun farkı yaşamındaydı. Öyle yaşamayan böyle ölemezdi ve bu, bir paganı imana getirmeye yetecek denli mucizeydi."

"Çok infaz çok şehit gördüm ben," diye söze girdi azatlı, gezginin bıraktığı yerden. "Onlar inançları uğruna öyle coşkuyla ölmüşlerdi ki gerçekleri yeterdi." Ama kendi sadeliği, dürüstlüğü içinde ölümü hiç mesabesine indiren o som inanç sonrakilerin mucizeye aç beklentilerini tatmin etmeye yetmemişti demek ki. Sonrakiler tutkulu şehitlerin hakikatlerinden tumturaklı efsaneler türetmişlerdi. Yeteri kadar kahramanca olan o ölümleri süsleyip püslemiş, onlara birer fevkalâdelik eklemişlerdi, çocukça harikalar, tılsımlar, sihirler istemişlerdi. Görmekten çok gözlerinin kamaşmasını arzulamışlardı. Bunlar da paganlar gibi mucizelere muhtaçtı, mucize yağıyordu Roma'ya bu yüzden, efsunlara bayılıyorlardı.

Kitabı usulca kapattı yazıcı köle. Cellâdının kılıcı bir türlü hedefi bulamayan civanmert delikanlılar, önüne atıldığı aslan tarafından kılına dokunulmayan ak saçlı ak sakallı ihtiyarlar, bir mümine uzattığı eli taş kesen kâfir askerler, düşmanlarının arasından geçip giden rahipler, ateşte yanmaz keşişler... İncil'den iki satır okuyamazdı pazarcı ama kesik kafası basamaklardan yuvarlanırken bile ağzı ayetler okuyan piskoposun imanında özeneceği bir şey daima vardı. Ama bu sayfalarda Julietta var, Vesta rahibesi var, Faustina yoktu. Buğday Başağı hiç yoktu. İki kilisede iki kafatasının olduğuna bakılırsa Baraday çoktu. Çöldeki kum tanelerinden tekinin savrulduğu yöne bakarak fırtınanın mahiyetini iddia etmek gibi, tarih, geçmişin bugüne oynadığı ağır bir oyuna benziyordu.

"Kilisenin ağacı şehitlerin kanıyla sulandı, harcı onların teriyle karıldı, zafer onların sayesinde kazanıldı. Şimdi siz apaçık gerçeği inkâr mı ediyorsunuz?" Bunu daha alçak tahtta oturan yardımcı sormuştu ve yerinden hafifçe doğrulmuştu.

"Bunu inkâr edenin geleceği çalınmıştır efendim. O kutlu adamların adına yazılan şiirlere, söylenen ilâhilere yürekten katılırız. Ama..."

Sebastian telâşla baktı azatlının yüzüne, parmağını sus anlamında dudağına götürecek zamanı bulabilmişti. "Ama," bugün olduğu gibi o gün de hükmün ilk yarısını töhmet altında bırakan bir bağlaçtı ve itaat bekleyen egemenler için o gün de makbul sayılmazdı. Lâkin azatlı köle sözün sakınmaksızın söylendiği zamanlardan kalmaydı. Sözün ucunu zaten açmıştı, büsbütün bıraktı.

"Biz olan-olmayan her ne ise onu söylüyoruz, mucizeleri de yalanlamıyoruz. Görüldüğü gibi bizzat bir mucizenin neticesi olarak buradayız. Ama biz uydurulmuş mucizeye karşıyız. Size efsanesi kalmış, biz gerçeğin tanığıyız ve size açıkça söylüyoruz ki Julietta'nın da Vesta rahibesinin de böyle bir hikâyesi yoktur."

"Haklı olabilirsin," diyerek döndü piskopos sükûnetle. "Çünkü sen düne aitsin, kendi zamanının bir ferdisin. Ama yüzyılların arkasından baktığımızda bugüne kişi ve olay değil sadece olgunun kendisi kalır. Kişi isimleri sadece teferruattır. Gerçekleşmiş olmasının ya da olmamasının bir önemi yoktur. Neticede burada değilse orada, bunda değilse şunda, bir benzeri mutlaka yaşanmıştır."

"Ama," diye araya girdi gezgin, o da sözün ucunu bırakmıştı. "Aynı azize ait olduğu öne sürülen el, ayak, kol kemikleri farklı kiliselerde de mevcut."

"Olabilir," dedi piskopos. "İnsan cinsinin iki eli iki ayağı vardır neticede."

"Ama tek başı dolayısıyla tek kafatası. O halde altın mahfazalar içinde sergilenen ya da mücevherli kutusuyla iktifa edilip halka hiç gösterilmeyen Baraday kafataslarından biri gerçekse diğeri sahte olmalı değil mi? Şayet ikisi de sahte değilse."

Piskopos soğukkanlıydı. "Bazı şeylerin," dedi. "Yokluğundansa çokluğu daha iyidir. Aslı yoksa kopyası, gerçeği yoksa hayali yeğdir. Halkın inancını diri, saygısını güçlü, ümidini daim tutuyorsa Baraday'a ait iki kafatası tek olmasından iyidir. Bakın uyarmış olayım, öyle uluorta Aziz Baraday'a dil uzatmayın."

"Baraday'a dil uzatmak mı? Ben gördüm bunu, kuru odunların çıtırtısını duydum, kaynayıp köpüren kanın kokusunu aldım. Ve ah, Baraday, dün yanındaydım, olup bitenin tam ortasındaydım."

Uzun bir sessizliğin ortasında dil muzaffer, şu geniş omuzlar, şu düzgün parmaklar muzafferdi ve bu adam daha dün diri diri yanarken bile Tanrı'dan herkes için af yakaran Baraday'ın dünya ahiret mesleğindendi. Sessizliği yine piskopos bozdu ve ağzından sakin bir rica, kallavi bir gözdağıyla bir arada çıktı.

"Siz," dedi. "Yedi kişi. Bu gibi düşüncelerle kendinizi yormayın. Bildiklerinizi kendinize saklayın ve böyle şeyleri halkın huzurunda anlatmayın. Hem siz 309 yıl uyurken kilise bunları düşünmedi sanmayın. Bu gibi işleri dinin bilgilerine ermiş ilmi yüce kişiler düşünsün."

Neticede din hakkında bir tartışma gerekirse onu da kilise yapardı. Kilisenin asırlar içinde biriktirdikleri şu yedi kişinin uluorta anlatacağı gerçekten daha önemliydi.

"Ama biz gerçeğe hep kendi aklımızla kendi şuurumuzla varmıştık."

Gezgine küçümseyerek bakacaktı piskopos, onun kendisinden üç asır büyük olduğunu hatırlamasaydı. Yine de alnında bir kırışık belirdi; sağlıklı derisi beyaz, ince ve güzeldi.

"Etrafına bir bak saygıdeğer yaşlı adam," dedi Roma'nın başpiskoposu. "Aradaki üç asır olmasa bile çok yaşamışsın. Yarından ümidini kesmiş şu hasta, aç, yoksul, çaresiz insanların hangisi kendi kaderini kendi ellerine almak ister? Hangisi gerçeğe düşünmenin çilesiyle boğuşarak varmaktan yanadır? Varsayalım ki bunu göze alanlar çıktı. Hangisi kazasız belâsız olarak doğru yolu bulur, bulamazsa sonucuna razı olur? Şu acımasız ve ahlâksız dünyada mümini kendi haline bırakırsan en evvel imanından olur. Bu sebeple

onların olup biteni göklerden seyreden değil müdahil bir Tanrı'ya ihtiyacı vardır."

Peki, etekleri Kudüs'ün taşlı yollarında tarazlanan Nasıralı habercinin mütevazı bir ruhun tövbelerinden, iyi ve ahlâklı bir insan olma çabalarından ibaret iki dünyalık bir ahlâk olarak takdim ettiği dine ne olmuştu? Kıyametin her an kopmasını bekleyenlerin karşılıksız ahlâkı, kıyamet ahlâkı yok mu olmuştu?

Piskoposa göre o saf ahlâk da ancak çok güçlü bir kilisenin örgüsünde korunabilirdi. Kilise daha dün uyumuş bugün uyanmış yedi kişinin taze hatıralarının ve tanıklıklarının farkındaydı ancak onlar aradan geçen üç asırda değişen şartların farkında değillerdi. Bir rüyanın içinden geliyorlardı ve bu rüyanın kilisenin ağır ağır atılmış taş temellerini sarsmasına asla ve kata izin verilemezdi. Çünkü kilise ne sadece dündü ne sadece bugün. Kilise aradaki üç asırdı.

Tahtında oturan piskoposun gözlerinde, daha dün idam kararlarını imzalayan genç yargıcın gözlerindeki ifadeyi görür gibi oldu azatlı köle. Çok yüksek bir ideali diri tutmak adına ufak tefek yol kazalarını görmezden gelmeye peşinen razı ve kararlı bir bakıştı bu ve bu bakışa susulmazdı.

"Hasmında kınadığın ne varsa onun içinde saplanıp kalmışsın," ayetini mırıldandı önce azatlı köle. Sonra, Kudüs için ağlayan peygamber İsa'nın sözlerini sıraladı:

> *"Dünyanın ortasında durdum, herkes sarhoştu. Bu insanlar için yas tuttum. Çünkü kalpleri katılaşmıştı."*

"Kutsal Kitap'ta böyle bir sözü yoktur Mesih İsa'nın," dedi muzaffer dil.

"Bizim zamanımızda vardı."

Sebastian'ın damarlarına ateş o sırada yürüdü. O gün olanları gece soğukkanlılıkla düşünse "Sözün ucu açılmıştı," diyebilirdi. Ama bu artık sözün ne açılması ne düğümlenmesi; bambaşka bir fiildi ve ne kavramından ne teriminden ne tarihçesinden bu yedi

kişinin henüz haberi bile yoktu. Oysa dilin lügatlerinde mevcuttu çoktan ve Roma'nın piskoposu şöyle diyordu:

"O ayrılıkçı kitaplar. Yasaklandı onlar. Eğer içlerde -içinizde dememişti- hizipçilerin sözlerince doğan bir şüphe varsa bilesiniz ki bu apaçık şeytanın tuzağı, ancak şeytansıların beslediği vesvesedir."

"Şeytansılar," derken hepi topu dört hecelik mesafede bakışlarını yedi kişinin yüzünde ayrı ayrı gezdirebilmişti acı acı ağlayan Petrus'un varisi. Yontucu ilk andan beri piskoposun yüzünün çözemediği alâmetini o anda çıkardı. Bir bakışıyla her ayrıntıyı tarıyor, aynı anda çok şeyi görüyordu piskopos, bir anda her şeyi yalayıp geçiyordu bakışları, çabuk bakıyordu. Sözlerine gelince, "hizip" yüce din için öyle tehlikeliydi ki onun kâfir mensupları bir mucizenin içinden çıkıp gelseler bile kilisenin birliği ve beraberliği, esenliği ve selâmeti ve daha bilumum şeyi için tehlikelerdi.

"Efendimiz," dedi Sebastian telâşla, gözbebekleri büyürken. Aysız gecenin yarasını yalayan kedinin bir bildiği vardır! "Müsaadeniz olursa konuklarımızı evime götüreyim. Bedenleri yorgun, hafızaları karışık, dilleri çapraşıktır onların şimdi. Takdir edersiniz ki 309 yıla kıyasla beş gün çok kısa bir zamandır. Günümüzün meselelerine vakıf değillerdir. Zamanın nasıl işlediğinden bîhaberdirler. Dinlensinler biraz daha, zihinleri berraklaşsın, kelimeleri durulsun, bilgileri artsın. Ben de tarihimi biraz daha olgunlaştırayım. Emir buyurursanız huzurunuzla tekrar şereflenirler."

"Çekilebilirsiniz," dedi piskopos. "Çağırdığım zaman yine gelirsiniz." Sükûneti geri gelmişti. Ama bu ifadesiz çehrenin arkasında neler olduğunu kim bilebilirdi?

Dönüş yolu boyunca Sebastian dalgındı. Önce sustu sonra dayanamadı, konuştu. "Sizin," dedi. "Bildikleriniz de düşünceleriniz de piskoposun hoşuna gitmedi. Çünkü sizler olmayanın olduğunu, olanın olmadığını söylüyorsunuz." Biraz durdu. "Ve bunları halka anlatacaksınız."

"Yanılmıyorsun, anlatacağız." Bunu kandilci söylemişti.

Kandilci ve yontucu, Sebastian'ın akşam sofrasını hazırlamasına yardım ederken, barbar yüzbaşı bir köşeye çekilmiş, azatlı ise düşüncelere dalmıştı. Hani uyanışın mucizesinden, mutluluk gözyaşları henüz kurumamışken ilk anda düşünmeyi akıl edemediği, bugün ise burun buruna geldiği şeyler.

Yerinden doğruldu azatlı köle, yüzyılların sorumlusu kilise arşivcisiymiş gibi sorusunu ona sordu. "Sebastian," dedi. "Söyle bana, kölelik mi var hâlâ? Hani artık *'ne Yahudi ne Grek, ne köle ne özgür, ne erkek ne dişi ayrımı'* vardı?"

"Öyle ama," dedi kilise arşivcisi, zeytinyağının üzerine tazecik nane yapraklarını serperken. "Tanrı'nın ve İsa'nın katında hepsi bir. Kimse özgür doğduğu için cenneti garantilemiyor."

Dudak büktü azatlı köle. Hayret! Demek meşhur Roma hukuku gibi kilise hukuku da ilkelerini insanların hür ve köle oluşuna göre ayrı ayrı tanzim ediyordu hâlâ. Demek tescilli efendiler tarihe karışmamış, eşitlik burada sağlanamamış, öbür dünyaya havale edilivermişti. Köleler kilise çatısının altında bir süreliğine de olsa özgür olanlarla eşit sayılıyordu. Ama kapıdan çıktıkları anda dönüyorlardı köle yaşamlarına.

O zaman Sebastian sustu. Ekmek sıcacık olsa da lokmasını zor yutmuştu. Bu adam doğru söylüyor. Çünkü daha geçen hafta baş diyakoz, yitik kölesini bulup getirene ödül vaat etmişti ve köle pazarı dün nasılsa bugün de öyleydi. Satıcılar hâlâ ağızları köpürerek mallarını pazarlıyordu köleler artık çıplak değil giyimli olsa da. Edep önemli şeydir! Ama tiyatrolarda en çirkin maskeler hâlâ

kölelerindi ve Büyük Constantinus'tan bu yana yayınlanan onca ferman arasında köleliğin kaldırılması ile ilgili bir tane olsun yoktu.

Yazıcı ise raflara dik olarak sıralanmış kitapları bir bir çekiyor, sayfalara göz gezdiriyor, bazı bölümleri çabucak okuyor, sonra yerine koyuyordu o sırada. Onca kitaba bakılırsa onlar uyurken asırlar boyunca konsiller konsilleri kovalamış, ne kadar çok şey tartışılmış -Yunan ve Roma mirası-, inancın yekpareliği parçalanmıştı. Bu kez bütün yollar Roma'ya çıkmamış, herkes bir tarafa çekmişti yolu kendince. Ya da kim bilir bütün yollar yine Roma'ya çıkmıştı.

Bu kitaplarda yazıyordu işte, onlar uyurken piskoposlar rakip, cemaatler düşman olmuştu. Yüzyıllar boyunca karanlık çekişmeler, Tanrı'nın evinde olsa da ölümüne korunması gereken koltuklar, aziller, reddiyeler, kapanmayan uçurumlar, bitmeyen davalar, sapkın ilân etmeler, rüşvetler, yekdiğerinin kilise binasına el koymalar, lânetlemeler, isyankâr gösteriler, tutuklamalar, mızrak üstünde gezdirilen muhalif kesik başlar, kendiyle aynı itikadı paylaşmayanın kanını helâl katlini vacip saymalar, mahkûm edilen yazmalar, yakılan kitaplar uçuşmuştu havada. Piskoposların gözlerinden ateş, sözlerinden kıvılcım fışkırmıştı. Herkes yekdiğerini sapkınlıkla suçlamış, ayrılıklar alevlenmiş, ayrılıkçılar alıp başını gitmişti. Her birinin kılıçtan keskin dilleri, aforoz gibi bir silâhları vardı. Ama aynı silâha karşı kiliseler de sahipti. Hepsi de dinin menfaati adına. Eğer "onlar" kazanırsa din yıkılacak, milyonlarca insan cennetsiz, sonsuza değin azapta kalacaktı. Öyleyse onlarla savaşmak şeytanla savaşmaktan farksızdı.

Onun için daha bugün sayfalarını çevirdikleri *Acılar Kitabı*'nda sanatçı, son sözlerini duyurmak ister gibi, Baraday'ı ağzı yarı aralık tasvir etmişti. Bu ağızdan çıkan sözlere gelince o da satır satır, sütun sütun kaydedilmişti. Alevlerin arasındaki yaşlı ve bitkin adam cansiperane bir şeyleri savunuyordu. Sadece Baraday değil, yazarın ve ressamın eline düşmüş şehitlerin her biri retoriğin abartılı üslûbuna abanmış birilerinin ağzından konuşuyor, Yunan tragedyalarındaki kahramanlar gibi, göğsüne saplanmış bir hançerle elini kolunu

sallayarak saatlerce nutuk çekiyor, ateş yatağında bile bir fikri savunuyordu uzun uzun. Bu gafil sanatçılar kendi mezhep kavgalarını inancı uğruna memedeki çocuğundan da kendi yaşamından da vazgeçen şu kutlu kadının ağzına yapıştırmış; Tanrı'dan ve onun kulu ve elçisi olan peygamberden başka doğru tanımayan vakur retorun, işkenceden henüz çıkmış bitap delikanlının mühürlü dudaklarından işitildiğine yemin ettikleri son sözleri tumturaklı belâgat cümlelerine çevirerek nutuklar döşenmişlerdi.

Kitabı bir kenara bıraktı yazıcı köle. Geçmişte neler olup bittiğini öğrenmek de gelecekte ne olacağını öğrenmek kadar şaşırtıcıydı ve "sapkın hizipler" derken demek bu yüzden piskopos da yardımcısı da yüzlerine öyle bakmış, Sebastian'a bile göz atmışlardı.

Yok muydu anlaştıkları bir şey? Olmaz mı! Birbirini boğazlamaya hazır kiliseler köleliğin varlığında ittifak halindeydi, bu bir. Kadınlar ise günahkâr Havva'nın mirasçılarıydı, etti mi iki? Yedisinin birden içi sıkıldı. Oysa ilk dönem şehitleri arasında ne kadar çok kadın vardı. İsa'nın dirilişine bir kadın tanık olmuştu, çarmıhının dibinde üç kadın ağlamıştı. Daha dün dedikleri gün şimdi gerçekten yüzyıllar öncesinde kalmıştı.

Sundurmada bütün bunları enine boyuna tartıştıkları gecenin sonuna doğru "Ben," diye fısıldadı kendisine göz atılmış olan Sebastian. "Sizin anlattıklarınıza inanıyorum. Ben de sizin gibi düşünüyorum ama..."

"Ama?"

"Ama kimseye söyleyemiyorum. Beni anlayacak kişilerin ancak gelecekte yaşayacağını sanırdım, görüyorum ki geçmişte de varmış."

"Biz senin gibi susmak niyetinde değiliz ama."

"O yüzden şimdi sizin adınıza korkuyorum." Sebastian "kendi adıma da" kısmını henüz söylememişti.

Yine de o gece döşeğinde dönüp duran Sebastian değil yontucu oldu. Kurdu kaldırdı. "Aile içinde," demişti Sebastian mavi beşlinin asırlar içinde korunduğu yer, aktığı ırmak için. Eğer bu aile

kendi ailesiyse, yontucunun oğlundan başka ailesi -dün de bugün de- olmadığına göre demek mavi mermeri işliğinde bulan ustası onu nadide bir emanet gibi saklamış, vakti gelince oğluna vermişti. Başkaca da ihtimal yoktu.

Ancak sabaha karşı daldı yontucu ve çok geçmeden uyandı. "Uyan kardeşim," diye seslendi Sebastian'a. Bir çocuk oyuncağı. Mermerden yontulmuş bir at. Kanatları kapalı olsa da bakalım 309 yıl boyunca tekerlekleri üzerinde yol almış mıydı?

Sebastian, "İşte onlar, bak geliyorlar," dediğinde yontucu bir sütunun gölgesine gayriihtiyari çekildi sanki onu tanımaları mümkünmüş gibi. Oysa tam yanından geçerken bile kimse Efesli lâhit kopyacısı Linus'u tanımadı, bir yerlerden hatırlar gibi bile olmadı. Kimsenin üzerinden bir esinti geçmedi, bahtiyar bir göz karşılaşması gerçekleşmedi orada. Ama bir anadan doğmuş kim, hangi fani, kendi soyunun asırlar sonraki devamını böyle dünya gözüyle görebilirdi? Dünden bugüne bir cümleyi hatırlamak ne kadar kolaysa o kadar diri bir hafızayla, annesinin eline asılmış bir çocuğun çizgilerinde, o kirpi dikeni saçları, o duru teni, pembe ağzı ve tatlı yelken kulakları belli belirsiz bulmuştu yontucu. Bu defa yüzleri okumasına gerek yoktu.

Kaba bir hesap yaptı zihninden. Oğlunun yüzünü aynıyle yansıtmasa bile gölgesini estiren şu çocuk büyük ihtimalle on birinci kuşaktan bir torunuydu, onun annesi ya da babası ise onuncu kuşaktan.

"Daha yaşlı biri yok mu?" diye sordu Sebastian'a. "Ailenin en yaşlısı kim?" Sesi boşlukta uğuldadı sanki, oysa sadece bir fısıltıydı.

Kapıyı işaret etti Sebastian gözleriyle. Harmanisinin içinde beli bükük bir pirifani kuru ağaç âsâsına dayanmış, ak sakalı yere doğru sarkmış, ağır adımlarla geliyordu. Bir an için yontucu gözlerinde duru bir yanma hissetti ve derin çizgilerle yarılmış bu yüze bakabilirim zannetti. Değil mi ki kendisinden çok yaşlı bu beden, bu kavrulmuş ten; yıldızları kendisine tanık tutabilir, doğan ayın üzerine yemin edebilirdi. Sanki dünden bugüne olup biten her şeyin farkındaydı, yaşanan ve hatırlanmayan şeylerin tanığıydı.

Sorsa, yontucuya lâhit kopyacısını anlatırdı. Seni şaşılacak kadar iyi tanıyorum, ruhlarımdan taşıyorsun; sen kendinden şüphe ettiğinde bile ben sana itimat ettim, diyebilirdi.

Ne yanılgı oysa. Şu adam, taş çatlasa seksen yıllık bir ömrün sahibiydi nihayetinde. Evvel zaman onun için de belirsizdi. Bir ay mermeri kadar sahipti ancak geçmişine, daha fazla değil. O zaman anladı yontucu onların dünyasında yüzyıllar içinde birikmiş bir hayal, kuşaktan kuşağa anlatılan bir efsane olduğunu. Bir taşın ağır ağır yontulması gibi çıkmıştı mahiyeti ortaya zamanla. Hatırası, zamana direnen dayanıklı ve soylu taşlar gibi kalmıştı yarına. İçi dışı bir olan şeffaf taşlar gibi sızdırmıştı üzerine çevrilen ışığı, iki taşın arasında ezilmiş ama o cendereden sağ salim çıkmıştı. Onda da, kanını keskisinin ucundan Nasıralı peygamberin kanı gibi döken büyük ata, yontusunu yaptığı beş heykeltıraş gibi ateşe atlayan bir kahramandı.

O zaman kendisini bir kopya gibi hissetti yontucu. Göz göze geldiklerinde bile henüz yaşanmamış bir şey. Daha şimdiden hızla hatıra olup uzaklaşıyor. Bu hatıraya dokunmasa daha iyiydi. Yine de kuvvetli bir arzu duydu. Gitse. Şurada, bir adım ötesi. Yaşlı adamın karşısına varlığının olanca maddesiyle dikilse. Sonra diz çökse, sağ elinden öpse. Ve dese ki... Ne dese? Ben senin? Neyimsin? İçini çekti yontucu, dede demek istediği adamın, kendisi dedesiydi.

Sütunun gölgesinden usulca sıyrıldı. Birkaç adım attı ailesine doğru. Bu adımlar kimsenin dikkatini çekmedi ama onlar da tıpkı kendisi gibi etten, kemikten ve ruhtan yapılmışlardı. Aynı heykele baktılar bir süre. Sonra aile toparlandı. Saygıyla geri geri çekildi.

Eli çocuğun omuz başına o esnada çarptı yontucunun. Küçük bir temas sadece. Merakla yüzüne çevrilen bu berrak gözlerden kaçırmadı gözlerini. Mucizenin tam ortasından gelen bu kişi yeni bir mucize beklediyse de beklediğiyle kaldı. Sadece seyretti onların gidişlerini, kapıdan çıkışlarını, büyük ağaçların arasında uzaklaşmalarını. Küçük oğlan dönüp geriye bakmamıştı. Gülümsedi yine de yontucu, belli belirsiz, bir hüzün ne kadar gülümseyebilirse o kadar, yani gözlerinin içiyle. Demek mermer at 309 yıl boyunca ahşap

tekerlekleriyle gitmemişti ama taştan kanatlarını açarak uçmuştu. Ruhun uykusu yoktu. Kiliseden çıktı, pazar yerine doğruldu.

Kandilci ise Şifa Tapınağı'nın yoluna daha gün doğmadan girmişti. Ne de olsa "Yedi iyidir," demişti kadın ve yedi gün dolmuştu. Dişbudak ormanını gövde hizasında dolaşan ve sonra yükselen sabah sisinin arasında, dağ kekiği ve lavantaların ortasında, bir ağacın altında otururken buldu rüyasını kandilci. O da kendisini bekliyordu.

"Bu ağacın adını biliyor musun?" diye sordu kandilci. Eflatun çiçekleri hafif esintide bile uçuşan ve güneş doğarken yaprakları binlerce küçük cam parçası gibi parlayan çok dallı bir ağaçtı bu.

"İnsan gölgesinde oturduğu ağacın adını bilmez mi?" dedi kadın.

"Bilmiyorum, benim zamanımda burada böyle bir ağaç yoktu. Dahası böyle bir ağacı tanımıyorum."

"Daha önce görmedin mi? Hep buradaydı. Ben biliyorum ve sen benden çok daha genç görünüyorsun."

Kadın kandilciye on dokuz yaşında birine bakar gibi bakmıştı, nasıl olması gerekirse öyle. Ama yine de onun gözlerinden süzülen şeyi -anıların yoğunluğundan başka bir şey olamaz bu- görünce irkildi. Bu nasıl bir yaş diye geçirdi içinden. Garip şeyler söylüyorsun ama olgun biri gibi konuşuyorsun. Hatta benim olduğum yaştan bile büyükmüşsün sanıyorum. Sonra yüzünün tazeliğine bakıyorum, hayır diyorum, o çok genç ve ben çok yaşlıyım.

Aklından bunlar geçtiği için "Kaç yaşındasın?" diye sormak yerine, kadın, şöyle sordu:

"On dokuz yaşında mısın kırk mı?"

"Evet," dedi kandilci.

Hangisine evet, diye sormadı kadın ve kandilci ağaca dönerek "Ben zeytin ağacını bilirim," dedi. "İncir, üzüm, nar, sedir, meşe, çınar ve diğerlerini. Sen söylersen bunu da öğrenmiş olurum."

"Söylemiştim, ben kendimi bildim bileli buradadır. Gelin duvağı ağacıdır."

Sonradan dikilmiş, fidanı kim bilir hangi gemicinin yükü arasında nerelerden getirilmiş olmalı diye düşündü kandilci ve açık yüreklilikle dedi ki "Ben bu ağacı, onun gövdesini, gölgesini ilk defa görüyorum ama sanki yüzlerce yıldır tanıyorum."

Sonra, demin sorulmuş sorunun cevabını yine vermedi. "Ben on dokuz yaşında olsam da kırk yaşında olsam da ne olacak ki? Belki gördüğünden -göründüğümden demiyorum dikkat et- daha fazlasıyım."

O zaman kadın hiç böyle konuşan bir genç görmediğini düşünerek yine hayret etti. Şu taze yüz, şu taze beden gözünün önünde olmasa, yani gözlerini kapasa ve kendisini onun sadece söylediklerini dinlemeye bıraksa, kırk yaşında olduğuna inanmaması için bir sebep kalmazdı. Çünkü insan kelimeleri kadar yaşamıştır. Aslında gözlerini açsa ve onun gözlerine baksa da sebep kalmazdı. Çünkü insan belleğinden süzülen anıları kadardır ve onlar da gözlerindeki bakışlarda açıktır. Ve eller. Onlar da eğer şu delikanlının elleri kadar yanıksa, o ellerin sahibi uzun süre ateşle uğraşmıştır.

"Senin adın ne?" diye o sırada fısıldadı kandilci. "Acaba adını sorabilir miyim?" diye aynı soruyu başka şekilde yineledi sonra. Sanki adını bilirse onu kaybetmezdi. Sanki adını söylerse, ona, onu unutmama hakkını vermiş olacaktı kadın ve bunu ikisi de bilecekti. İsmini dilinden, dudağından, genzinden, nefesinden, ruhundan süzerek söylemesine müsaade edecekti. O ismin başına, sonuna, köküne, gövdesine istediği eki getirmesine, istediği zamanda istediği fiilde çekimlemesine izin verecekti. "Benimsemesine" diyecekti düşüncesinde bile kandilcinin nefesi kesilmeseydi. Ama "benim" diye düşünebildi. "Benim adım Feliks."

"Ben Anastasia'yım," dedi kadın. Kandilci hiç şaşırmadı sanki onun başka bir adı olamazmış ve o bunu baştan beri biliyormuş gibi.

"Belki bunu da bilmiyorsundur, ismim yeniden doğuş, diriliş anlamına gelir. Ne de olsa gelin duvağı ağacını tanımıyorsun."

Anastasia gözlerini bir yabani fesleğen öbeğine dikmişti şimdi. Sanki bu dünyada bugüne kadar hiç kimse kirpik kirpik üstüne

böyle güzel indirmemişti ve Anastasia her şeyin bir ismi bilmekle başladığını bilmeyecek yaşta değildi. Durmuş oturmuştu yüzünün çizgileri, belli ki görmüş geçirmişti. Bu yüzü aramıştı onca yıl kandilci, sonra üzerinden bir de 309 yıl geçmişti. Uyandığı andan bu yana ilk kez yaşını hesaplamak aklına geldi kandilcinin. Dünya hesabıyla tam olarak 328 yaşındaydı. O ise otuzunda ya var ya yoktu ve henüz on yedi yaşındayken acemi bir mektubu yazmayı akıl eden kandilcinin içinden şimdi şunlar geçiyordu:

Yıldızlara çağrılmak gibi bir yazgım yoktu benim ama daha dün bir rüya zamanında karşılaştığımıza seni temin edebilirim.

Bedenin uyuduğu doğrudur ama ruh uyumadığına göre senden çok daha yaşlıyım. Ruhların yaşı yok hafızası var, değil mi ki ben seni 309 yıl önce de seviyordum.

Kaç yaşında olsa da bedenim kırılgan ve geçici, ruhum Tanrı tarafından verildi. Ruhumun göksel varlıklarla kan bağı var. Uzak hatıraları var.

Bedeninden ayrılırken yanında hiçbir şey götürmeyecek olan ruhum, senin hatıranı götürebilir. Ruhum var oldukça ölümsüzlükle bir bağ var aramda. Ölümden sonra da doğmadan önce de sevmek mümkün.

"Efendim," dedi kadın. "Ne söyledin ki ben işitemedim?"

"Yorgunluğuma ver," dedi kandilci. "Kendi kendime söyleniyorum. Varsay ki dün ölmüş bugün yeniden doğmuşum."

"Çok uzaklardan mı geldin?"

"Evet," dedi kandilci. "Çok uzaklardan geldim zaman da mekândan sayılırsa. Değilse, hep buradaydım."

"Kalkalım," dedi kadın. "Annem bekler. Sen nereye gideceksin? Senin bu dünyada kimin vardır?"

"Pazar yerine gidecektim," dedi kandilci. "Arkadaşlarım beni orada bekliyordur, başkaca da kimsem yoktur."

KUSURLU GÖLGE

Kiliselerin içinde; anıt mezarların, kutsal heykellerin önünde; tütsü dumanlarının arasında o kadar sessiz ve ağırbaşlı olan insanlarda yaşamın renklerine, sonsuz hareketlerine, şaşırtıcı sürprizlerine dair hiçbir emare yoktu. Ama yüksek kubbelerin altında o kadar uhrevileşerek göklere yükselenler pazar yerinde işte, yeniden dünyaya düşmüşlerdi.

O eski çeşitlilik kalmamıştı gerçi. Ticaret azalmış, satın alınmasa bile seyredilen onca kıymetli eşya, bu arada çeşitli yabani hayvan kalkmıştı ortadan. Geriye kala kala üç tilki, beş papağan kalmıştı. Hindistan baharatlarının ağır kokusu hafiflemiş, tezgâhlara kıymetli esans şişeleri yerine tavuklar, yumurtalar, yünler yayılmış; tentelerden aşağı ev dokuması kaba kumaşlar sarkıtılmıştı. Yine de az ötede bir Yahudi tacir pazarın en nadide malları olarak birkaç parça tütsüyü, fildişi ve mineyi küçük tezgâhına sermiş, kilise mensubu iki müşterisiyle çatır çatır pazarlık ediyordu. Süründüğü halde el açmayanlar, kapılanacak bir zengin arayanlar dün nasılsa bugün de öyleydi ve hasır şeritleri dizinin üzerinde çeke çeke ören sepetçi de eli ayağı yara bere, giysisi leke içinde dilenen çocuklar da yazıcı kölenin belleğinde o kadar tazeydi.

Pazar yeri işte. En eksik halinde bile canlı, neşeli. Burada hayatın yine gümbür gümbür attığı sıradan halkın şamatasından belliydi ve insanları buraya çeken şey dün gibi bugün de alışverişten çok eğlence ve seyirdi. Neticede bağ bozumunun vakti, asmaların budanması gibi insanların her şeye rağmen değişmeyen bir gündelik neşesi vardı ve yedi kişi, bir de Sebastian, bir de Kehribar, girdap gibi dönen kalabalığa kapılarak bir müddet sürüklendikten

sonra kendilerini meydan demeye bin şahit istese de genişçe bir alanda buluvermişlerdi.

Uzun tahta bacaklar üzerinde dolaşan soytarılar, ip cambazları, kılıç yutanlar, ateşbazlar, hokkabazlar, şifalı iksir satıcıları, tiryak tacirleri, Mısırlı çıplak sofular, yüzü çivit köküyle boyanmış meczuplar, hepsi oradaydı. Yetişmesi yıllar alan saygın hekim, kurbanının çığlıkları arasında diş çekmeye çalışan berbere burun kıvırıyor ama dik yamaçlardan topladığı şifa otlarını tezgâhına istifleyen kadına ilgiyle bakıyor. Berberin kerpeteninden sağ salim kurtulan hacamatçı elini yanağına bastırmış. Acıyor. Gemici bir delikanlı uzak yerlerden diline takılan bir şarkıyı söylüyor. Aynı derecede neşeli bir başka şarkıyı mırıldanan mezar kazıcı işine gidiyor, az öteden bir cenaze alayı geçiyor.

Yarın Hipodromda, koştukça açılan Arap atlarının mı yoksa hızlı başlayan Kapadokya atlarının mı kazanacağını tartışan iki genç yanlarından geçti gitti. Bir divane, kendisinden başka kimsenin görmediği düşmanıyla didişirken boşluğa yumruklar savurdu. Darağacı için çivi almaya çıkan marangoz, evine dönen cellâtla selâmlaştı. Bir rahip çömezi, işi insanları güldürmek olan pandomimcinin yanından geçerken cübbesinin eteklerini topladı. Az önce kilisede bütün günahları için bağışlanma yakaran delikanlı, bir sonraki ziyarette listeleyeceği günahları işlemek üzere neşe içinde kalabalığa karıştı.

Veba da kıtlık da bu kenti daha birkaç yıl önce yoklamamıştı sanki. Hayatın hazları, güzellikleri, çiçeklenmesi, taşkınlıkları, edepsizlikleri kıyamet hiç kopmayacak gibi kendi gürültüsü içinde akıp gidiyordu. Oysa az ötede başıkabak, yalınayak, yıkanmayan, yağlanmayan gezici vaizlerden biri, sert kılları derisine batan yünlü harmanisinin içindeydi ve bu arsız kalabalığı irşat etmeye ahdetmişti. Şeytanın ayartıcılarına karşı her an yayından fırlayacak bir ateş oku gibi öfke doluydu ve kıyametin kopmasının an meselesi olduğunu -aslında gecikmişti bile- sayıklıyordu. Ama önündeki kâseye bazen bakır bir kuruş bazen bir parça ekmek düşse de

eğlenceli kalabalığın vaizin bahsettiği kıyamet tepelerinde kopsa durmaya niyeti yoktu.

Dahası şu derme çatma sokak tiyatrosuna bakılırsa egemenlere verip veriştiriyordu oyuncular ve bu, güldürü hem de en edepsiz güldürü şeklindeydi. Hırpani kılıkları, kir içindeki yüzleriyle cesur yergiciler en yüksek makamlara dil uzatmaktan çekinmiyor, ürkek ozanlar ise bugünü göstermek istese de ancak dünün olaylarına bakmakla yetiniyordu. Az ötede kör bir destancı, destanını unutmuş, biteviye aynı cümleleri tekrarlıyordu.

Bunca gürültü arasında yazıcı köle, uyandığı günden beri alışamadığı şeye, konuşmalara dikkat kesilmişti yine. Bir dil nasıl unutulur? Dilin evi fiillerdir, fiillerinden mi yıkılır? Bağlaçlarından mı kopar, edatlarından mı kırılır, sıfatlarından mı bozulur, isimlerinden mi ayrılır? Söz diziminden mi dağılır? Kelimeleri unutulunca mı bir dil unutulur? Bir gecede mi olur bu, zamana mı yayılır? Bir dil onu konuşan son kişi ölünce mi unutulur? Kavramlarına ihtiyaç kalmayınca mı çöker gider? Yoksa geriye böyle kulak tırmalayan, melezleşmiş bir ara dil mi kalır?

Dizeler kulağına o sırada geldi yazıcı köle Simonides'in. Başını sesin geldiği yöne çevirdi ve kalabalığın arasında, bir taşın üzerine çıkmış, temiz yüzlü temizce giyimli bir delikanlıyı görüverdi. Kibar delikanlının okuduğu şiirin dili bu yedi kişinin zamanından kalmaydı ve yazıcı köle asırlar sonra ilk kez kendi dünyasının kelimelerini işitmişti.

İşittiği ses kelime şekline bürünüp zihninde bir yer işgal etse de dinlediğini ilk anda kavrayamadı yazıcı köle. İyice kulak kabarttı ve ancak genç adamın okuduğu dizenin devamını o söylemeden getirdiğinde *Hanımefendi Sabina'ya Övgüler*'i daha dün söylemiş gibi tanıdı.

Ben böyle güzelsem sebebi sensin.

İnsan nasıl tanımazdı kendi izini, cümle unutulsa bile duygu nasıl eskirdi? Kaldı ki unuttum sanmıştı yazıcı köle ama bir ucun-

dan sökülmeye başlayınca cümle de duygu gibi dün nasılsa bugün de öyle; Hanımefendi Sabina, yazıcı köle Simonides'in hâlâ dil evindeydi, onu daha dün görmüş bugün sevmiş gibi. Kandilcinin koluna tutundu yazıcı köle. Şu dünyada 309 yıl uyuyup uyanan birini bundan sonra ne gelse vurmaz ne olsa şaşırtmaz sanmıştı. Ama yedi gün önce uyandığında hissettiği her ne idiyse şimdi hissettiği de oydu.

Kibar delikanlıya doğru birkaç adım attı yazıcı köle ama yüzünden yukarı dikilmedi. Bir sütun tamburuna yaslandı. Nereye koyacağını şaşırdığı kollarını en son göğsünün üzerinde kavuşturdu.

Delikanlı ise dizelere ara vermiş, "Dinleyin," diyordu. "Âşık Valentin'in -ki kendisi ben olmaktayım- yazdığı *Hanımefendi Florina'ya Övgüler*'i dinleyin. Kimin kalbinde bir yarası varsa beri gelsin. Kim aşkından acı çekiyorsa Valentin'i dinlesin. Yaşananı yazılmış bulmaktan daha teselli verici bir şey yoktur çünkü. Âşığın halinden âşık anlar, hastayı hastanın anladığı gibi."

Şimdi hissetmesi gereken iki şey olduğunu neden sonra kestirebildi yazıcı köle. İlki bir meraktı, bu metnin bu genç adamın eline nasıl geçtiği ve onu böyle pervasızca nasıl sahiplendiği? İkincisi, yitiğini bulan fukaranın sevinci. İşte, kaybolmamıştı *Hanımefendi Sabina'ya Övgüler*'i. İkinci duygu o kadar ağır bastı ki unuttuğu şeyi hatırlayan, yitiğini bulan her insanı rahatlatan o sevinç yazıcı köleyi de anında sarıverdi, başkaca da bir duygusu kalmamıştı. Daha fazla ayakta duramadı, bir taşın üzerine oturdu -galiba bir kilit taşıydı, derinliğinden kâküllerini sarkıtmış bir at zamana bakıyordu- ve yazıcı köle hiç kıpırdamadan, gözleri kapalı, haz içinde, akıp giden dizeleri dinlemeye başladı. Unuttum sanmıştı efendinin harabesinde fakat okunan her dize daha dün gibi hatırındaydı. Ara sıra gözlerini açtı, taşın üzerinde okumasını sürdüren delikanlıyla baktı yazıcı köle. Ruhundan ne bir öfke ne bir kırgınlık geçti. Bunu yazan gibi söyleyen de o kadar saf ki daha safı olamaz, altın. Ama mihenk taşından geçe geçe örselenmişti.

O sırada bir ses işitildi. "Başlıyoor, *Sersem Âşığın Kurnaz Sevgilisi* oyunu başlıyoor!" Kalabalık anında o tarafa doğru seğirtti. Saçı başı dağınık, göğsü bağrı açık kadınlardan biri, "Durun. Gitmeyin. Beni dinleyin," diyen genç ozandan yana bir yumurta fırlatmakta tereddüt etmedi bile. Pazar yoksullaşmış olsa da kümeste tavuk, follukta yumurta nasılsa boldu.

Nazik delikanlının etrafında şimdi birkaç kişi kalmıştı ve derin derin iç geçirdiklerine bakılırsa onlar da kalbinde kapanmaz bir yara taşıyanlar, sevip kavuşamayanlar, ihanete uğramışlar, aşkına karşılık bulamamışlar, kısacası her yanından ya da en azından bir yanından vurulmuşlardı. "Unutmam," deyip çoktan unutmuş olanlarsa açık saçık cümlelerin, edepsiz hareketlerin tiyatrosuna koşmuşlardı çoktan. Kibar delikanlı ise kaldığı yerden devam ediyordu.

> *Arabistan ya da Suriyeli tacirlerin ağır esanslarını sever Hanımefendi Florina. Bana kalsa hata etmektedir. Çünkü onun kendisinin fark etmediği, kendisine özgü bir kokusu vardır ve biri bunu ona söylemelidir.*

Arkadan gelen dizeleri âşık Valentin'i takip ederken, eliyle yazmış gibi mırıldandı yazıcı köle. Hiç şaşmadı, dili sürçmedi; hece eksiltmedi, harf sektirmedi. Oysa bu ezber kimsenin dikkatini çekmedi. Bunu fark edebilecek tek kişi şu taşın üzerindeydi ve o da gözlerinden fışkıran ateşe bakılırsa, harlı bir aşkın tam orta yerindeydi. Onun da kalbini bir yakan vardı. Yoksa hiç kimse bu övgüleri böyle içli okuyamazdı ve Hanımefendi Sabina'nın şifrelenmiş harflerinin yerine kendi sevgilisinin adını koduramazdı.

İlk bölümü bitiren kibar delikanlı taşın üzerinden inerken uzun metnin birazdan devam edeceğini ilân etti. Müdavim âşıklardan birkaçı iç çekti, gözyaşı döken oldu hatta. Pembe beyaz yüzü, mavi gözleri, düz saçları, sarışınlığı ve uzun boyuyla bu delikanlı Roma'nın siyah kıvırcık saçlı, esmer tenli, karakaş kara gözlü, pek de servi boylu olmayan halkından daha çok barbarlara ben-

ziyordu. Dil gibi yüzler de başkalaşmıştı. Demek artık Roma'nın yerlisi oydu.

Bunları düşünmek yerine yazıcı köle o kadar yürekten alkışladı ki çok geçmeden iki sıcak el, ellerine sarıldı. Bir çift mavi göz eğilmiş, yüzüne bakıyordu. Hararetli bir nefesi yüzünde hissetti yazıcı köle. O kadar yakındı.

"Beni," dedi âşık delikanlı. "Ne kadar da yürekten alkışladınız. Gözünüzden sızan yaşı fark etmediğimi sanmayınız. Bir de şu üç beş kişi. Bu dizeleri herkesin duymasını isterdim oysa. Ne yazık."

Uzaktan sokak tiyatrosunun kahkahaları işitilirken "Aldırma genç adam," dedi yazıcı köle. "Şu dünyanın yüzünde tek kişi bile seni gerçekten anlayarak dinlese yeter."

"Haklısınız," dedi âşık delikanlı, kendisine genç adam diyen bu şahsın da en az kendisi kadar genç olduğuna şaşarak. "Bana aldırmayın. Hırçınlığım sevdamdandır."

"Genç adam," dedi yazıcı köle. "Sesin ve telâffuzun mükemmel. Bu eski dile göre vurguların hayli yerinde. Anladığım kadarıyla iyi bir eğitim almışsın, gramer ve felsefe bildiğinden de eminim. Ama acaba okuduğun nedir?"

Eğer başını kaldırsaydı, âşık delikanlının hayretle baktığını görebilir ve bu hayrette hiçbir sahtekârlık olmadığına da yazıcı köle hayret edebilirdi.

"Bilmiyor musunuz efendim?" dedi kibar delikanlı. "Kalbinde bir vurgunu olan, yüreği bir yanından ağrıyan herkes *Hanımefendi Florina'ya Övgüler*'i bilir."

"Peki," dedi yazıcı köle. "*Hanımefendi Florina'ya Övgüler*'i sen mi yazdın?" Bunu sormuştu ama şunca dize, bir o kadar kelime, harf ve hece tanık olsun ki sorusunda tecahül-i arifane de yoktu kinaye de. Sahiden sormuştu.

Delikanlı cihetinden ise "Evet, tabii, elbette." Bu kadar kuvvetli bir vurgu gerekmişti. "Ben yazmasam onu böyle içten okuyabilir miydim? Hem benim Florina'm balkonda kitap okumasa bu dizeler yazılabilir miydi hiç? Bakın, ressamlara resmini bile

yaptırdım." Göğsünden çıkardığı madalyonun kapağını açmıştı âşık delikanlı. "Ona pek benzemedi gerçi ama hangi ressam onu olduğu gibi resmedebilir? Yine de balkonunda kitap okuması benziyor, şu mısralardaki gibi:"

Bahar gelip de kahkaha çiçekleri çifte sütunlara sarılarak açmaya başlayınca Hanımefendi Florina beyaz elbisesiyle balkonunda kitap okumaya başlar.

Yazıcı köle, "Tam olarak öyle değildi," dedi. "Şöyle olması gerekir:"

Hanımefendi Sabina beyaz elbisesiyle balkonunda kitap okumaya başlayınca bahar gelir ve kahkaha çiçekleri de çifte sütunlara sarılarak açmaya başlar.

"Ah," dedi nazik delikanlı. "Hafızanız çok kuvvetli. Demin okumuştum sahi. Ama benim hafızam da aklım da kararım da kalmadı. İki satır okusam üçüncüde şaşırıyorum. Sadece onun adını eksiksiz söyleyebiliyorum. Hem size bir sır vereyim mi? Onun adı Hanımefendi Florina bile değil. Takdir edersiniz ki iffetli bir hanımefendinin adını çarşıda pazarda uluorta anmak uygun düşmez, bu yüzden okurken ismini değiştiriyorum. Ama biliyor musunuz ben de artık onu, Hanımefendi Florina diye seviyorum ve bu adı her gece yüzlerce kere tekrarlamadan uyuyamıyorum. Uykum da uyku değil, kuş uykusu. Keder uykularımı aldı. Yazı kalbimin içine kederle yazıldı."

"Seviyorsun ya," dedi yazıcı köle. "Daha ne istiyorsun? O sevmese de olur."

"Aşkım karşılıksız değil," dedi nazik delikanlı. "O da beni seviyor. Sizin söylediğiniz ancak kölelere özgü aşklarda olur."

"O zaman neden bu kadar kederlisin?"

Delikanlı derin bir iç çekti. "Ancak Hanımefendi Florina ile evlenebilirsem kederden azat olacağım şu dünyalık ömrümde. Bu yangın biraz sönerse kendime geleceğim, o zaman derin bir nefes alacağım. Kesintisiz bir uyku uyuyacağım."

Kendine gelmek, bu ateşin biraz olsun dinmesini yakarmak, deliksiz bir uykuyu arzulamak. Kaşlarını kaldırdı yazıcı köle, bir kelimeyi arar gibi alnını kırıştırdı. Sonra tuhaf bir tebessüm belirdi yüzünde. Böyle bir şey nasıl istenirdi? Demek aşklar da değişmişti.

Oysa, "Buralara çok yabancı olduğunuz belli," diye devam ediyordu âşık delikanlı. "Yanılıyor muyum? Çok uzaklardan, benim hiç tanımadığım yabancı ülkelerden geliyor olmalısınız. Böyle giyinen ve böyle konuşan birini daha önce hiç görmedim."

"Öyle," dedi yazıcı köle. "Çok uzaklardan geliyorum."

On yaşında var ya da yok bir çocuk o sırada sepet içindeki birkaç nüshayı dinleyenler arasında gezdirmeye başlamıştı. "Şey," dedi genç âşık mahcubane. "Acaba şiirimin bir nüshasının da sizde olmasını istemez miydiniz?"

"Evet, tabii," dedi yazıcı köle. "Bahtiyar olurum. Hem ne olur ne olmaz belki yine unuturum."

Genç âşık bu gece, bütün yaşadıklarını en baştan itibaren düşünecek olursa ve dikkat etmediği cümleleri bile kaydedecek kadar titiz bir hafızası varsa o zaman bu cümlenin ne anlama geldiğini çözebilir.

Yazıcı köle ise son satırlarını daha dün yazdığı metnin cismine dokunmak için elini sepete uzatmıştı. Bu da bir kodeksti. Bir uçtan açıp diğer uçtan sararak okumanın kolaylığı yoktu bunda. Gerçi evet, istediği sayfayı kolayca bulabilirdi. İyi ama baştan başlayıp sonuna kadar okumayacaksa insan bir kitabı, ortasındaki bir sayfayı seçip ayırarak niye okusun ki? Dahası onun boşluk bırakarak birbirinden ayırdığı şiirlere bu kodekste kırmızı mürekkeple başlıklar konmuştu. Onun Hanımefendi Sabina'yı ve Hanımefendi Sabina'ya bir bütün halinde anlattığı aşk parçalanmıştı. Hiç tanımadığı işaretler buğday taneleri gibi oraya buraya dağılmış ve okumayı ne kadar da zorlaştırmıştı. Kendi cümlelerini biraz okuyunca bu işaretlerin nefes alınacak araya, susulacak noktaya, başa sona bilinçli olarak yerleştirildiğini kestirebildi yazıcı köle. Ama eski ozanlar bir metni doğru okumak için böyle işaretlere

gerek duymazlardı. Demek söz ve yazının arası iyice açılmıştı. Efendi Naso sağ olsa kulakları çınlardı.

Yine de sayfaları rastgele çevirdi yazıcı köle ve bunun rulodan kodekse ne zaman geçtiğini, müsveddesinin nerede olduğunu merak etti. Öyle ya! Aslı olmasa kopyası da olmazdı. Demek biri taş masasının üzerinde bıraktığı *Övgüler*'i bulmuş ve saklamıştı. Kim diye düşünmedi yazıcı köle. Evde okuma yazma bilen tek kişi vardı kendisinden başka o da Hanımefendi Sabina'ydı.

Demek Hanımefendi Sabina için yazdığı dizeler nesilden nesile geçmiş, dünden bugüne ermişti. Elden ele gezmişti ve yazıcı köle *Hanımefendi Sabina'ya Övgüler*'i asırlar sonra işte bulmuştu. Kendisiyle yaştaş, onunla zamandaş. İçi ürperdi yazıcı kölenin. Bu *Övgüler* bugüne kadar geldiyse onca zaman boyunca onları okuyan ve dinleyen birileri de olmuş demekti. Zavallı yazıcı köle Simonides demek ölmemişti.

Gerçi Hanımefendi Sabina'nın da yazıcı köle Simonides'in de şifreli harflerinin yerini bambaşka adlar almıştı ama aslolan âşık değil aşk olduğu sürece isimlerin ne önemi vardı? Söz kimsenin değil hem aşk da öyle, kimsenin değildi. Derin bir minnet duygusu doldu içine yazıcı kölenin. Harfleri yaratan sonra sesleri onun içine dolduran Tanrı'nın şanı daim olsun ve şu âşık delikanlı, aşkının yüzü suyu hürmetine bahtiyar olsun.

Genç âşık "siz" diye başladı, halden öte sözden ve şiirden de anlayan birini bulmuş olmanın sevinçli telâşıyla. Ama her âşık gibi o da "ben" diye devam etti. "Ben her hissettiğimi yazamıyorum. Meselâ dün gece bir düş gördüm. O düşün sıcaklığı hâlâ içimde ama bir türlü kâğıda geçiremiyorum."

"Nasıl olur?" dedi yazıcı köle. "Bunca şeyi yazan sen nasıl olur da bir düşü anlatamıyorsun?" Genç âşığın yüzü pembeleşirken devam etti. "Haydi anlat bana, düş dinlemeye alışığım. Akşam olunca sen de bana anlattığın gibi yazarsın."

"Düşümde uyuyordum ama nasılsa Hanımefendi Florina'nın üşümeyeyim diye tülden bir örtüyü üzerime çektiğini görüyordum. Ve merak ediyordum ki..."

"O da böyle bir düş görmüş müdür?"

"Nereden biliyorsunuz?"

"Hatırladım."

"Nereden hatırladınız?" diye sormayı akıl edemedi genç âşık. Bunu da bu gece düşünecek. Ama o da bir soruyla mukabele etti.

"Görmüş müdür?"

"Görmüştür," diye mırıldandı yazıcı köle. "Nasılsa rüyalar aynı ortak kaynaktandır."

"Şiirimi tamamlamak istiyorum," diye devam etti kibar delikanlı. "Henüz tamamlanmadı. Ama bunca sözü ardı arkasına inci gibi dizen dilim sonuna sıra gelince tutuluyor."

Bu defa yazıcı köle o son gece, sanki daha dün gece, yazmaya fırsat bulamadığı ama hafızasında 309 yıl taşıdığı kıtaları mırıldanmaya başladı. "Dinle, şunlardan biri olabilir mi?"

Hanımefendinin, âdetlerin doğasına göre kalbinin büyük zümürrüdünü kölesine göstermesi beklenmez. Ama kelimeler cüretkârdır.

Dağılmış bir şeyi onun ancak eski halini bilen biri bir araya getirebilir. Yine de arıtabildik kelimelerimizi dehşetli hatıralarından. Yoksa Tanrı'dan yeni kelimeler yakarmamız gerekecekti.

Genç âşık hayranlıkla iki yana açtı ellerini. "Çok güzel," dedi. "Vezni ve kafiyesi benimkiyle aynı. Konu da birbirini tamamlıyor. Ama okuduğunuz kıtalardan hiçbiri hikâyeyi bütünüyle tamamlamıyor. Hayır, bambaşka bir son gerek bana." Sonra bir soru sordu. "Bunları hemen şu anda mı söylediniz?"

"Müsterih ol," dedi yazıcı köle. "Yalnızca birkaç gece geçti söylendiğinden bu yana. Tut ki bugün söylendi."

"Şimdi izninizi rica edebilir miyim?" dedi nazik ve âşık delikanlı. "Geri kalan bölümleri de okumalıyım." Aynı taşın üzerine çıktı ve bu kez sadece yazıcı kölenin yüzüne bakarak okumaya başladı. Böyle bir dinleyiciyi ihmal edenden günah sorulur.

Son sayfalara sıra gelince, kibar delikanlı değil ama yazıcı köle nefesini tuttu. Kandili bitmiş, mumu tükenmiş olarak daha dün, ama şimdi nedense ona da yüzyıllar kadar uzak gelen o gecede, karanlıkta yazdığı son satırların okunmazlığından emindi. Oysa o kâğıdı eline alan biri dizeleri başından okumuş sonunu da sökebilmişti.

> *Harflerin de iyileri kötüleri vardır. Şu yazdığım yazı, çektiğim harf adına yemin ederim ki hiçbir şeyden pişman değilim. Ne sana duyduğum aşktan ne de inandığım Tanrı'dan.*

O zaman yazıcı köle, okumasını bitiren âşık delikanlının yanına yaklaştı ve dedi ki "Bu kıtanın bir dizesi daha olacaktı." Ama durakladı. Dili damağında gezinse de kendisi bile hatırlayamamıştı. Efendi Naso haklı çıkmış, zihin kendisine bahşedileni harfin sırtına yükleyemeden unutup gitmişti.

Kibar delikanlı "Evet," dedi. "Şöyle:"

> *Şimdi ben Hanımefendi Florina, Havva'sı henüz yaratılmış Âdem gibiyim.*

Hayır, bunu yazıcı köle Simonides söylememişti. Havva'sı henüz yaratılmış Âdem'in bahtiyarlığının önünde ise babayiğit bir engel vardı. O da mütevazı kalabalık dağıldıktan sonra sohbet ettikleri zaman zarfında anlaşıldı.

"Evlenmemize izin vermezler," dedi kibar delikanlı. "Ben atalarımla övünecek kadar dallı budaklı, meyveli yapraklı bir şecereye sahibim. Soyumuz Roma'ya ilk giren kavimlere dayanır." "Barbarlara" dememişti nedense. "Ama beş param yok. Şiirler yazan bir serseri, yazı takımından başka bir şeyi olmayan çulsuzun tekiyim onun babasının gözünde. Hanımefendi Florina'nın babası ise

soylu değil ama çok zengin bir tüccar. Kızını bana vermesi için bir mucize olması gerekir."

Yazıcı köle bu kez sesli güldü. "Yarın," dedi. "Aynı vakitte burada bekle beni. Sana bir şey getireceğim. Sen de bu *Övgüler*'in sende bulunan en eski nüshasını bana getirir misin?"

"Elbette," dedi âşık delikanlı. "Kütüphanede olacaktı. Atalarımızdan kalmadır."

"Gidelim," dedi kandilciye yazıcı köle. "Sebastian'ın kodeksleri arasına bir rulo bıraktımdı."

Ertesi gün ruloyu âşık delikanlının eline tutuştururken, "Bak," dedi yazıcı köle. "Felsefe namına gelmiş geçmiş benzetmelerin en değerlisi kayıtlı bu ruloda. Ama bunun kıymeti harflerindendir. Bu bir mağarada Platon'un kendi el yazısıyla yazdığı müsveddesidir. Elinden ucuza çıkarma. Bir servet değerindedir. Kazancın sana ve Hanımefendi Florina'ya da ömür boyu yeter torunlarınıza da. Babası sana Hanımefendi Florina'yı, bir değil yüz kere verir."

"Bir kez yeter," dedi Valentin gözleri ışıldarken. "O zaten sonsuz kere kendisidir." Ama o gözlerden bir keder de aynı anda geçti. "Eğer söylediğiniz doğruysa efendim, bu, bahsettiğiniz kadar kıymetli bir Platon yazmasıysa bende bunun karşılığını ödeyecek en ufak bir para yok, bilmenizi rica ederim."

"Senden para istediğimi söylemedim."

"O halde başka bir isteğiniz olmalı. Söyleyin lütfen. Elimden gelirse, bana böylesine kıymetli bir şeyi karşılık beklemeksizin veren iyi yürekli yabancıdan onu neden esirgeyeyim ki? Hem bakın, istediğiniz yazmayı kütüphanede buldum. Gördüğünüz gibi bir kodeks değil."

Yanılmamıştı yazıcı köle. Bu, evet çok eskiydi; ama hayır, kendi kaleminden çıkan rulo değildi. Kimse onu göğsünün üzerinde 309 yıl taşımadıysa bugünlere gelmesi de mümkün değildi zaten. Ama yine de hayli eski bir nüshasıydı *Övgüler*'in. Çünkü Valentin'in eline geçen bu ilk nüshada Hanımefendi Sabina'lar da, yazıcı köle Simonides'ler de şifreliydi. Dün de öyleydi bugün de öyleydi.

Sayfaları çevirdi yazıcı köle. Sonra başını kaldırdı, bir süre gökyüzüne baktı. Ilık bir rüzgâr bileğindeki iki damarın arasından geçerken genç âşığın kulağına eğildi. "Evet, bir dileğim var," dedi. "O da şimdi zuhur etti. İsteğim şudur ki, madem bundan böyle muradına ereceksin, elindeki şu yazmayı hakkını vererek oku."

"Anlayamadım, beni bağışlayın. Telâffuzumu beğenmiştiniz oysa."

"Şu şifrelenmiş isimler var ya."

"Evet *HS*'ler var," dedi genç âşık. "Hatta kimi yerlerde *S*'ler, *YKS*'ler de var. Bunlar kişi ismi belli ki ama ozan açıkça söylemekten çekinmiş. Oysa kimse isimsiz değildir şu dünyada."

"Öyledir. Şimdi iyi dinle beni. *HS*'ler Hanımefendi Sabina'dır. Onları öyle oku. Hanımefendiliğine bir halel gelmesin, saf makamı isminden ayrılmasın. Ve adı bugün de yüzyıllar sonra da öylece anılsın. Bir zamanlar Roma'da Hanımefendi Sabina diye birinin yaşadığı unutulmasın."

"Peki *S*'ler kim? *YKS*'ler ne?"

"O da Simonides'tir. Yazıcı Köle Simonides. Ama artık köle değil. Köleyi at, geriye yazıcı Simonides kalsın. Bir de ben hiç cesaret edemedim ikisinin adını yan yana yazmaya. Yazarken bile isimlerinin arasında mesafe bıraktım. Sen bu hikâyeye gönlünce mutlu bir son ekle. Ve ikisinin ismini bir cümlede yan yana, iç içe yazmayı ihmal etme. İşte o cümlede Simonides, yine köle olarak kalsın, Hanımefendi Sabina'nın kölesi. Unutma e mi?"

"Unutmam," dedi genç âşık. Sırrı ortaya çıkmış, yükünü sırtından atmış, suçu bağışlanmış delikanlı masumdu ne de olsa ve "Âşık yemininden sorumlu tutulmaz," diye mırıldanmıştı yazıcı köle.

"Efendim? Ne dediniz duyamadım."

"Hiç," dedi yazıcı köle. "Bir Grek atasözü."

Tuhaf yabancının arkasından bir süre baktı âşık delikanlı. Onun, rüzgârın savurduğu giysisinin içinde narin ama yapılı bir ağaç gibi uzaklara doğru yürüyüşüne, şu ağustos buğusunun içinde her an kaybolacak gibi gidişine. Her zaman üzerine çıktığı taşın bu kez

önüne oturdu Valentin. Kâğıdı, diklediği sağ dizinin üzerine yaydı, kalemi eline aldı. Hanımefendi Sabina ile artık köle olmayan yazıcı Simonides'in hikâyesine son cümle olarak bir sonsuzluk aramaya başladı. Fazla düşünmedi. Dünya kelimeleriyle yazacak son bir cümlesi kalmış olsa şunu yazardı:

Geçer demiştin Hanımefendi Sabina, gördün mü geçmedi.

Sonra bir ibare ekledi, ikisinin ismi aynı cümlede yan yana, iç içe kalsın diye.

Bunu yazıcı köle Simonides söyledi.

Uzaklaşan yazıcı köleyse "Yazgı," diye geçiriyordu içinden. İki âşık kavuşsun diye mi Platon bunu yazmıştı? İki âşık kavuşsun diye mi yazıcı köle Simonides 309 yıl boyunca uyurken bir yazmayı koynunda taşımıştı?

O sırada aklına bir şey geldi yazıcı kölenin. Durdu, geri döndü. "Genç adam," diye seslendi. "Valentin".

"Buyurun efendim."

"Unutma, bu Platon'un kendi el yazısıyla yazdığı müsveddesidir. Sakın taşın üzerine çıkıp bunu da ben yazdım diye okumaya başlama."

Gülümsedi Valentin. "Ben de bir şey söyleyeceğim izninizle aziz efendim," diye seslendi elini sallarken. "Bu kadar kıymetli bir yazma bu kadar uzun asırlar boyunca ancak bir insanın göğsünün üzerinde korunursa bugünlere gelebilir."

Bir ay sonra şehir, Platon'un *Devlet*'inden yedinci bölümün bizzat Platon tarafından yazılmış müsveddesinin esrarengiz bir soylu tarafından bulunduğunun, ondan da Roma piskoposunca bir servet ödenerek satın alındığının haberiyle çalkalandı. Kimselerin göremediği yazma filolog rahipler tarafından uzun uzun incelenmiş, hakiki olduğuna kanaat getirilmiş, sonra tozlanmak üzere kilitli kapılar arkasında yine kilitli dolaplara kaldırılmıştı.

Bunu yedilerden sadece kandilci Feliks duydu. Gölgesi güneşin yönünce uzanan bir taşın üzerine çıkmıştı.

Bir Platon yazması pazar yerinde asırlar üzerine sahibini bulurken, kalabalıkta arkadaşlarını kaybetmiş olan çoban köşe başını mekân tutmuş sihirbazlar, gezegen ve yıldızlarla dolu pelerininin içinde şarlatan falcılar, kendi rüyalarını yorumlamaktan aciz rüya tabircilerinin arasından geçiyordu aceleyle. Etrafına merakla baktığı söylenemezdi ama bu tekinsiz adamlardan biri "İyi yürekli çoban," diye seslendi. "Dün gece gördüğün bir rüya vardır mutlaka. Onu bana anlatır mısın?"

Dedikodulara bakılırsa cin çıkarırken fırsattan istifade onlardan geleceği öğrenmeye kalkışınca kendisi de çarpılmış bir rahip eskisiydi bu adam. Ağzından çıkan karanlık sözleri kimsenin anlamadığı, anlasa da inanmadığı şimdilerin düş toplayıcısı. Yoluna çıkan herkese hatırladığı son düşü, unutamadığı en güzel düşü, ya da en korkunç olanını sormuş, hepsinin görüldüğü geceyi ve gören kişiyi titizlikle kaydetmişti defterine.

Köleleri de dinlemişti düş toplayıcı, soylu beyleri de. Kimi gönüllü anlatmıştı bir yorum bekleyerek kimi ketum davranmıştı. Kimi de birkaç kuruşa satmıştı görmediği rüyasını. Kimi destanlar gibi upuzundu bu düşlerin kimi bir anlıktı. Benzer düşler de vardı aralarında fakat düş toplayıcı birbirinin aynı olan iki düşe rastlamamıştı.

"Ey iyi yürekli çoban," diye üsteledi. "Bana son gördüğün düşü anlatabilir misin? Herkes düşünü anlatmayı sever bense dinlemeyi. Ama uyarayım, tabirci değilim."

"Ya nesin?" diye sormak yerine, "Ben düş görmem," dedi çoban.

Coşkun düş görücülerle de çok nadir düş görenlerle de karşılaşmıştı bu adam. Birini diğerine ekleye ekleye düş görenler, düş içinde düş görenler, düş gördüğünü bile bile düş görmeye devam edenler; hepsini dinlemişti bunların. Ama böyle biri yoluna hiç çıkmamıştı. Kader düş toplayıcıyı Roma'nın en düş görmeyen ferdiyle karşılaştırmıştı.

"Üzülme çoban," dedi. "Bir gün öyle bir düş görürsün ki yüzyıllarca yorumlanır. Gel azıklarımızı paylaşalım."

Haklı çıktı düş toplayıcı. Uyuyamadığı bütün uykuların alacaklısı, 309 yıllık gecede tek rüya görmeyen çoban sekiz gündür yerli yersiz, zamanlı zamansız, başını bir taşa, sırtını bir ağaca yasladığı anda derin uykulara dalıp gidiyordu. Sebastian'ın evinde, yere atılmış yumuşak bir döşek üzerinde; adeseler, kumpaslar, hassas teraziler; bakır, bronz, pirinç onca eski sikkenin tozu, metalik kokusu arasında uyumaya da alışmıştı. O gece nedense sundurmadaki hasırda sağ yanına uzandı, örtüsüne sarındı. Kehribar'ın başını okşadı bir iki kere, derken eli ağırlaştı, yıldızlara bakarken gözleri kapandı ve uykucu çoban 309 yılda görmediği rüyayı görsün diye kısacık bir yağmur uykusuna daldı.

Huzursuzlukla attı kendisini uykudan. Bir rüya görmüştü ama rüyadan çok gerçek gibiydi. Yine de rüya bu, deyip geçebilirdi harmanisinin eteğinden duman yıldızların ışığında bile tütmeseydi. Sabahı zor etti ve bir kâbustan uyanmış olan bu kişi arkadaşlarının yüzünde de alazlanmış olan aynı ateşin izlerini fark edemedi. Rızkının ucundan didiklemekle yetindi. İncir vardı, üzüm vardı, sıcak ekmek vardı oysa sabah sofrasında, zeytin de.

Neden sonra "Kardeşlerim," dedi çoban. "Ben bir rüya gördüm bu gece. Bu rüyayı görmemek için hiç uyumayan biri olarak kalmaya razıydım. Böyle bir şey göreceğimi bilseydim, rüyaya hiç heves etmezdim. Gördüğüme rüya da diyemiyorum. Rüya gibiydi ama dilim dudağım hâlâ yanıyor, bakın eteğimden hâlâ duman

tütüyor. Şu an sizinle aynı sofraya oturmuş olmasaydım, apaçık gördüklerimi gerçekten yaşadım sanırdım."

Çoban sustu. Sessizliği azatlı köle bozdu.

"Anlatmak ister misin?"

"Anlatayım ister misin?"

"Anlat," dedi hepsi birden. "Rüyaya itibar gerekir. Ne gördün biz de bilelim. Belki gördüğün şeyin halimize delâlet eder bir yanı vardır ve belki bizim de sana anlatacak bir rüyamız vardır."

"Rüyamda sizlerden bazıları vardı, hepsi değil," diye başladı çoban. "Yer yine burası, Roma'ydı. Ama dünkü ve bugünkü Roma arasında ne kadar fark varsa, bugünkü ile benim gördüğüm Roma arasında da o kadar fark vardı. Hangi zamanda olduğumu bilemedimse de hayli uzak bir gelecekte olduğumu kestirebildim."

"Nereye gittiğimi bilmeden dolaşıyordum. Yanımda ne bana kılavuzluk edecek bir Kehribar vardı ne de aradaki zamanda neler olduğunu açıklayacak bir kilise arşivcisi Sebastian. Yine de anladım ki dünyanın ötesine geçilmiş, okyanusları aşan kâşifler yepyeni kıtalar keşfetmişti. Etrafımdaki hiç tanımadığım ağaçlar, bir yandan son meyvelerini verirken diğer yandan çiçeğe durmuşlardı çünkü. Üzerlerinde yaprak, filiz hepsi bir aradaydı. Renkleri akşam güneşi kadar sarı, altın toplardı sanki. Tattım birini, güzel kokulu kabuklarını soyup dilimlerini ağzıma attım. Dilim damağım kamaştı ama geriye çok hoş bir lezzet kaldı."

Keskin koku hâlâ genzinde, "Çok büyük bir kiliseyle karşılaştım," diye devam etti çoban. "O kadar büyüktü ki bir dağla yüz yüze geldiğimi zannettim. İçeri girmek istedim fakat kapısını bir türlü bulamıyordum. Yollarda gayesizce dolaştım durdum ve neden sonra kendimi muazzam bir başka salonda, uğultulu bir kalabalığın içinde buldum."

"Büyük mahkemedeydin. Kapısını bulamadığın ilk mamure ise bir katedraldi," diye söze katıldı azatlı köle. Çobanın rüyasını

kaldığı yerden anlatmaya başladı. O da aynı rüyadan sabaha karşı uyanmıştı ve sofradakilerden hiçbiri buna şaşmamıştı.

Çobanın adını bilmeden bahsettiği katedralin göklere doğru uzanan sivri kuleleri, dik çatıları azatlının üzerinde tuhaf bir yabancılık duygusu uyandırmıştı ve o, içeri girecek bir kapı bulabilmiş, karanlık dehlizler, loş koridorlar, galeriler arasında gezinmişti. Bu katedral göklerin acı dolu bir katından şan içinde inmişti gerçi ama göklerin şanı yeryüzünde taş gibi ağır ve yıldızsız gece kadar karanlıktı. Çok uzaklarda kalan Tanrı yüksek pencerelerden süzülen bir tutam renkli ışığını lütfettiği tepeden onlara bakıyor olmalıydı. Meryem'in ak göğsünden akmış galonlarca süt, bir o kadar gözyaşı; sonra azizlerin eli, kolu, kemiği, hatta sırtında mor atlas kaftan, başında paha biçilmez bir taç ile gelip gideni seyreden eksiksiz iskeleti bu uhrevi ışığın altında yıkanıyordu.

Nitekim devasa duvarları kaplayan fresklerde her şey o kadar gökseldi ki aralarında bir kır menekşesi, çiçek açmış bir elma dalı yoktu. "Müjde", "Doğum", "Diriliş" tablolarında yeşeren mersin dalları anında soluyordu. Onun yerine sayısı cennetliklerden katbekat fazla olan günahkârlar; katı yüzlü azizlerin denetimi altında, itile kakıla cehenneme sürükleniyor, yılanların ve ejderlerin saldırısına uğruyor, diri diri yakılıyorlardı. Yaratıcı gücünün hiçbir eksiği olmayan bir muhayyile, cehennemin her mekanizmasını tasvir etmişti. Hani İmparator Diocletianus'un cellâtlarından biri olsa ancak bu kadar ayrıntılı usuller keşfedebilirdi. Bir farkla, bu kurbanlar artık sapkın mezheplerin mensuplarıydı. Oysa onlar da yemine İsa Mesih'in adını anarak başlıyorlardı.

Azatlı köle neden sonra katedralden çıktı, arkasından bir el itivermiş gibi, o da kendisini büyük mahkemede, çobanın yanında buldu. Bir dava görülüyordu.

Gösterişli giysileri ve dört dönen hizmetkârlarıyla mahkeme heyetinin her bir üyesi ulaşılmaz varlıklar gibi görünüyor, heyetin başkanı olan büyük yargıcı silâhlı korumalarının arasında bir tanrı

heykeli gibi hareketsiz oturuyordu. O heykel yüksek platformun üzerinde sonunda kıpırdadı ve konuşmasına Âdem'le Havva'nın cennetten kovulmasına sebep olan şeytandan başladı. Havva'nın günahına, daha o zamandan şeytanın teklifine gönüllüce koşmasına özel bir önem atfetmeyi ihmal etmedi. Tavırları kibar, sesi sakindi. Ama salon büyük, tavanlar yüksek, kürsü ile dinleyicilerin arasındaki mesafe öyle genişti ki başyargıcının sesi hazirunun kulaklarına varıncaya kadar bir önceki kelimenin yankısı ancak geri dönmüş oluyordu.

Başyargıcının otuz sayfayı bulan hacmiyle kayıt kâtiplerinin parmaklarını şimdiden ağrıtan konuşmasının özeti şuydu aslında:

Yaradılış özü itibarıyla kusursuzdu. O halde nasıl oluyor da dünya günbegün kötüleşiyordu? Kuşkusuz bunun sorumlusu şeytandı. İnsanlar ancak onun ayartıları sonucunda Tanrı'nın yeryüzünde kurduğu kutsal düzene, Kutsal Kitap'ın yasalarına, Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi papa hazretlerinin fermanlarına, kilisenin Tanrısal adaleti korumak ve kollamak görevine karşı çıkıyorlardı. Evet, yukarıda etraflıca izah edildiği gibi bunun baş sorumlusu şeytandı ama o bütün bunları tek başına yapamazdı. İnsanlardan yardımcılar seçiyordu kendisine. Bunlar şeytanla antlaşma imzalayan -anlaşma değil, aradaki t'yi iyice vurguladı- cadılardı ve hepsi de Havva'nın torunlarıydı. Şeytanı gözüyle görmüş gibi tarif etti başyargıcı. Şeytan erkekti fakat cadılar dişiydi. Erkek olanları da vardı gerçi ama onlar kandırılmışlardı!

Açlık ve vebanın, savaş ve kıtlığın, sel ve yanardağ püskürmesinin, dolunun, fırtınanın, artan zinanın, almış başını giden fuhşiyatın, hâlâ taşan Tiber'in, sütü kesilen ineğin, iktidarı yok olan erkeğin daha bir sürü şeyin, ayrı ayrı ve bir arada hepsinin sorumlusu işte bu cadılardı. Bunlar gece uçuyor, bebekleri beşiklerinden çalıyor, kızartıyor, pişiriyor -haşlama veya buğulama da olabilir- ve yiyorlardı. İnsan kurban ediyor ve ahlâksızca, hayâsızca birlikte oluyorlardı en yakınlarıyla. Bu son cümleler azatlıya öyle tanıdık geldi ki.

Kilise gibi işte sivil yargı da -ki aynı ilkelere bağlılardı, neticede bu Tanrı'nın davasıydı- bunlarla yüzyıllardır savaşıyordu ancak

kesin sonuca varılmış değildi. Bu mücadele yeryüzünden son cadı kazınıncaya kadar sürmeliydi, iyi tohumların arasına karışmış delice otları gibi temizlenmeliydiler. Vee işte bu cadılardan ikisi bugün yargılanacaktı.

Bütün bunları söylerken Kutsal Kitap, başyargıcının -zat-ı âlî papa hazretleri tarafından atanmıştı- önünde daima açıktı. Başını kaldırdı büyük yargıcı. Bir saatten bu yana ılık bir ilkbahar gününü tasvir edermiş gibi, yumuşak gözlerle zanlılara baktı. Sözü iddia makamına bıraktı. İlk dava gece uçuşu yaptığı iddia edilen bir kadın hakkındaydı.

"Hakkınızdaa," diye başladı iddia makamı, onun da ilk anda tavırları mülâyim, sesi nazikti ve meselâ yaz günü buzlu şerbet ikram eden biri sanılabilirdi. "Hakkınızdaa," diye yineledi. "Bir dava açıldı. Cadılık ve büyücülükle suçlanıyorsunuz, ikisi birbirinden ayrı düşünülemez çünkü. Hakkınızdaa hem şüphe ve duyumlar var, hem tanıklar ve hem de muhbirlerin haberleri. Eğer suçluysanız sizden beklenen suçunuzu itiraf etmeniz ve nedamet getirmenizdir. Çünkü bütün acı çekenlerin şefkatli annesi olan kilise, sapkın ruhları saptıkları yoldan geri çevirmeyi ilke edinmiştir. O yok edici değil kurtarıcıdır. İntikam almaz iyileştirir. Zulmetmez, masumiyeti geri döndürmeyi amaç edinir. Kaybetmeyi değil bulmayı hedefler, insanın saf ruhunda şeytanın egemenliğine son vermeyi ister."

Kalabalık büyüktü. Şehrin din adamları, soyluları, ayak takımı, esnafı, köylüsü, pazarcısı ve şimdilerde artık boynundaki zincire değil işlediği toprağa bağlı kölesi, hepsi hazırdı. Hepsi bu davayı izlemeye gelmişti ve yaz gününün buzlu şerbetçisi şimdi o kadar sakin değildi. Az evvel Havva'nın günahlarından bahseden başyargıcının mirasını o kükredi.

Zanlıya baktı. "Bir kere kadın," diye başladı. Değil mi ki Eski Ahit'te afsuncu, kadın cinsindendi. "Afsuncu kadın" denmiş, bir erkekten söz edilmemişti. Kilisenin azizlerinden en itibarlıları da zaten öyle buyurmuşlardı ve şu kitaba bakılırsa Havva ilk cadıydı.

Önünde *Malleus Malificarum* -Cadıların Çekici- Kutsal Kitap'ın hemen yanında, bu işin kitabı bile yazılmış ve papalık fetvasıyla yayımlanmıştı. Hem, ilk sayfadaki övgü yazısının altında hepsi de kilise mensubu olan üniversite hocalarının çarşaf çarşaf isimleri ve onayı vardı. Cadılığın felsefi tartışmasını, kavramsal altyapıyı, terimsel bütünlüğü; tanı, takip, yargı süreçlerini anlattıktan sonra geliyordu kitabın en lânetlik bölümü: "İtiraf ettirmenin usulleri." Harfler harf olduklarına içerlemişlerdi bu bölümde. Kelimeler kelime olmaktan tiksinmişti.

İddia makamı kalın kitabın sayfaları arasında aradığını kolayca buldu. Hemen arkada şeytan ve cadı sevgililerinin edep ve hayâdan, dinden ve şereften yoksun toplu ayinlerinin ayrıntılı bir tasviri vardı ve sayfa kenarları fazla çevirmekten aşınmıştı. Bu sayfaları geçti iddia makamı, cadıların vaftiz edilmemiş bebeklerin körpe yağından nasıl gece uçuş merhemi imal ettiklerini uzun uzun okudu. Tanı kısmında durdu. Kitabın yazarı dönüp dönüp kadınların bedenlerini, şelâlelerini, yatışlarını, kalkışlarını ayrıntılı bir nefretle anlatıyordu. Tıpta, hukukta, dinde ayıp yoktu ama en ölümcül cadılık işaretleri nedense en mahrem yerlerinde duruyordu.

Karşılarında duran şu kadına gelince, denizlerde fırtınaya, ırmaklarda taşkına sebep olmuştu. Şu görülmüş bu iddia edilmişti. Şeytanla antlaşma imzalamasa kim süpürgenin sırtında uçabilirdi? Başka kim beş atı bir gecede telef edebilirdi?

"Başka kim" ile başlayan uzun bir liste, iddia makamının dilinde gök gürültüsü şiddetinde sarsıldı ve bir çırpıda cevaplandı. Böyle bir yetenek iblisten başka kim tarafından verilebilirdi insana? "Bunu ben yapamıyorsam sen nasıl yapıyorsun?" Sonuç mu? Çok basit! Bu kadın bir cadıydı!

Şimdi bu kadın kendisini ihbar eden kişiyi hiç görmeden, onun kimliğini bilmeden, haberinden habersiz, kendisini gölgelere karşı savunacaktı. Bir avukat tutması, lehinde bir şahidi mahkemeye getirmesi kurallara aykırıydı. Onu savunmaya kendiliğinden de kimse kalkışamazdı. Çünkü bir kâfiri savunmaya kalkışan kişi bu

kez kendisini sanık olarak bulurdu ulu heyetin önünde. Cadıyı korumak bir yana, yeterince ateşli kınamamak da suçtu. Azatlı bu retoriği de hatırlıyordu.

Önce davacı konuştu. Kadının komşusuydu.

"Söyler misiniz?" dedi. "Benim ineğim hastalanıp süt veremezken onun tereyağı, peyniri nasıl böyle artabilir? Başka kim üç gün boyunca dolu yağdırabilir, bitkilerde dona sebep olabilir?"

"Sen kendin gözlerinle gördün mü?"

"Neyi?"

"Bunları onun yaptığını."

"Görmedim ama görenlerden işittim."

"Yani onların yalancısısın."

"Doğru söylediklerinden eminim."

İddia makamı mahkemeyi tarafsızca sürdürmekte itinalı olsa da duymak istediği cevabın sorusunu sormakta mahirdi. "Peki buna neden gerek duysun? Bir tarlayı, hayvanları, ürünleri neden yok etsin?"

"Çünkü şeytan öyle istiyor. Şeytandan istediklerini almanın ona da istediklerini vermek gibi bir karşılığı var."

"Peki tanığın var mı?"

"Var."

Bütün başlar ona çevrilirken tanık, hayatında böylesine bir ilgiyi görüp göreceği ilk ve muhtemelen son yer olan koca salonda kendisini büyük ve kutsal bir vazifeyi yerine getiren çok önemli çok değerli biri gibi hissetti. Sesinin tonuna, elinin kolunun hareketine dikkat ederek, uzak birer gölge gibi yükselen mahkeme heyetine hitap ederken boynu ağrısa da bu müstesna zamanı uzattıkça uzattı.

"Bu kadın görünmeyen dünyaları görüyor, onun tekinsiz sakinleriyle irtibat kuruyor ve hayırsız işler için onlarla iş birliği yapıyor.

Bu hem günahtır hem de yasalar önünde suçtur buna binaen hem devleti hem kilisenin mahkemelerini ilgilendirir."

Başyargıcı ilgisizce dinlemişti bu ağızın ezberleyip geveledik-lerini. Ama tanığın bütün eksik gediği tamamlanmıştı. Kemikleri sayılmıyordu artık, yüzüne kan gelmiş, semirmişti. O da nihayet müstakbel torunlarına anlatacağı bir şey yaşamıştı. Geri çekilirken kasabın işveli kızıyla göz göze bile geldi. Yüzü pembeleşti, bakış-larını öne eğdi.

Azatlı bu yüzü de çok iyi hatırlıyordu. Hâlâ bir kâse sütün açlığı bastırdığı taraftaydı o da dibinde kalanı parmakla sıyırdığında. Ama hâlâ denizlerin dalgasıydı. Onun zamanı ve mekânı yoktu. Her yerde her devirdeydi. Bambaşka bir gücün altına girmiş dense? Yok, o hep böyleydi.

Merhametli mahkeme nihayet sanığa söz verdi. "Fırtına gecesi ne yapıyordun kadın?"

"Ben kocamın yanında uyuyordum sabaha kadar. İşte, orada, isterseniz ona sorun."

"Bu kadın senin yanında mı uyudu o gece?"

"Evet efendim," dedi genç adam. "Yeni evliyiz. Sabaha kadar yanımdaydı ve yatağımdan hiç çıkmadı."

"Kaydedin," dedi başyargıcı. "Bu adamın beyanının iki türlü izahı vardır. Bir: Kadın ya kocasının yanına kendi suretine bürü-nen şeytanı bırakmıştır. İki: Ya da şeytan merheminden sürünerek bedeninden sıyrılmış, ruhuyla cadılar toplantısına uçmuştur. Yasa önünde bir suç olarak ikisinin farkı yoktur."

"Efendim," dedi kadın. "Şeytanı kendi kılığımda yatağımda bıraktımsa nasıl şeytanla âlem yapmış olabilirim?"

Başyargıcı soruya cevap vermek yerine elindeki kâğıdı salladı. "Bak," dedi. "Şeytanla imzaladığın antlaşma mahkemeye delil olarak sunuldu."

"Ben şeytanla nasıl antlaşma imzalayabilirim!" diye fırladı ye-rinden kadın. "Okumam da yazmam da yoktur benim."

"Şeytan yazmış, sonra da sana okumuştur. Kulakların da yok değil ya. Elini tutup imzanı attırmıştır."

Her şeye yetiştirecek bir cevap vardır.

Azatlı köle yerinden o sırada doğruldu. "Efendim," dedi. "Bir şey soracağım yüce izninizle."

"Sor," dedi başyargıcı.

"İblisin yoktan bir şey yaratamadığı, sadece Tanrı'nın yarattıklarına musallat olduğu doğru mu? Bilgim sizinki kadar engin değildir ama Kutsal Kitap'ta öyle yazdığını hatırlıyorum."

"Doğrudur."

"O halde bu kadının şeytanın verdiği güçle geceleri uçtuğuna inanmak Tanrı'nın güçlerini şeytana atfetmek manasına gelmiyor mu? Bu da putperestlerinkiyle aynı yanılgı değil mi?"

Başyargıcı tek kaşını kaldırdı. İçinden geçirdi ki "Sen kimsin? Seni bu şehirde daha önce hiç görmedim."

Başyargıcının bu şehirde tanımadığı kimse yoktu ve Roma'nın yolları epey bozulmuş olsa da her türlü zararlı, ayrılıkçı fikir Roma'ya hâlâ o yolların üzerinden geçerek geliyordu. Her yabancı muhtemel bir suçluydu onun gözünde. "Hizipçi." Hem bunlar iki kişi. Bir mim koydu her birine. Gözüm üstünde! Yine de kalabalığın huzurunda bu teolojik meselenin netamesini sükûtla geçiştirmek istemedi.

"Bunu," dedi. "Kilisenin yüce âlimleri araştırıyorlar. Araştırmak dediysem İncil'in bu konuda ne söylediğini daha iyi anlamaya çalışıyorlar. Yoksa vahyi araştırmak kulun ne haddine?"

Araya kâtiplerin kolunu ağrıtan bir yarım saat daha girdi. Başyargıcı cadıların gerçekte uçtuğuna inanmanın itikaden yanlış olup olmadığına dair tartışmaları bir ara yol bulmaya çalışarak özetledi.

Neticeye gelince. "Bu kadın ya gerçekten uçmuştur ya da uçtuğunu sanmıştır. Biz şeytana yaratıcı bir güç atfetmemek adına, onun uçtuğuna inanmasak bile onun kendisi uçtuğuna inanmıştır. Öyleyse her iki halde de suçludur. Birinden aklansa öbüründen suçludur. Yani uçtuysa da suçludur uçmadıysa da suçludur."

"Suçsuzum," dedi kadın.

"Bu kadın," diye gürledi başyargıcı. "Bu kadın suçunu kabul etmiyor, oysa suçlu. Bunu kabul etmiyorsa ya yalan söylüyor ya suçlu olduğunu bilmiyor. Her iki halde de suçlu ve iki kere daha suçlu."

Kâtiplere döndü başyargıcı. "Yazın," dedi. "İtiraf edinceye kadar sorgulanmasına."

İkinci duruşma başladığında resimli, bezemeli devasa bir kitap ancak iki kişi tarafından taşındı, kürsüde açıldı. İddia makamı kitabın sayfalarını rastgele ama dikkatle çevirdi. Cüzzam, sıraca, uyuz, veba, frengi, doğum sakatlıkları, ağır işten dolayı omurga bozuklukları; ne neye iyi gelir, bir sürü reçete şu ağır sayfaların arasındaydı. Başını kalabalıklara çevirdi yüce iddia makamı. "Bitkiler yararlıdır, yüzyıllar boyunca sınaya yanıla bulunmuş nadide formüller değerli. Bunu hekimler gibi dini bütün, ruhu temiz tecrübeli yaşlılar da bilir." Ama, ama'sı vardı. Bu kadın onların yararını, Tanrı'nın onlara bahşettiği doğalarından değil kötü ruhlardan çağırıyordu. Bu bir. İkincisi, muhbirin haberleri vardı.

Bu muhbir, ilki gibi gizlilik hakkını kullanmamış, sanıkla karşı karşıya gelmek istemişti. Onunla göz göze gelmeyi hiç başaramadığı içindir belki.

"Konuş. Ne gördün? Ne biliyorsun bu kadın hakkında?"

"Efendim," dedi muhbir. "Bir pazar sabahı ayininde bu kadını ağlamaktan sarsıla sarsıla dua ederken gördüm. O kadar kendinden geçmişti ki uzun süre onu gözlediğim halde yerinden hiç kalkmadı, gözyaşları hiç durmadı."

Kalabalıktan hafif bir kıpırtı geçti. "Fazla dua ediyor, o halde fazla günahı var!"

"Başka?"

"Gündüzleri hep uyuyor. Kaç kez pazar yerinde başını tombul, beyaz kollarının üzerine bırakarak uyuduğuna ben şahit oldum."

"Ama efendim ben ebeyim," diye atıldı kadın, henüz mecali yerindeydi. "Bazı geceler uyumadığım doğrudur. Bebek bu, doğum.

Gece gündüz ayırt etmez. Ayrıca kırlara çıkarak şifalı bitkiler toplar, ilâçlar yaparım. Daha geçen hafta, yüce başyargıcı, baş ağrınız için size bir reçete hazırlamamış mıydım? Neyse, bu bitkiler günün her saatinde yılın her mevsiminde toplanmaz. Vakti saati vardır bu işin. Bazılarının kokusunu ve özsuyunu saklaması için gece yarısından sonra, özellikle dolunay zamanında hasat edilmesi gerekir."

"Bakın duydunuz mu?" diye bağırdı muhbir. "Kendi ağzıyla itiraf ediyor."

"Kaydedin," diye gürledi başyargıcı. "Gündüzleri uyuyor o halde geceleri uyumuyor, bu durumda şeytanla gece ayini yapıyor demektir. Hem gece yarısından sonra yalnız başına kırlara çıkıyor hem de dolunayda."

"Dahası var. Elleri kolları yara bere içinde," dedi muhbir.

"Ot toplarken çalılar, dikenler yırtıyor," dedi kadın.

"Kaydet," dedi başyargıcı. "Yaraları var, cinlerle buluşuyor, onlarla sevişiyor."

Muhbir, "Bir de efendim," dedi. "Bakın şu çehreye şu endama şu işveye. Fazla güzel. Beni aşkıyla büyülüyor. Oysa ben evli bir adamım, ona âşık olmak gibi bir niyetim yoktur. Cadı olduğu için o beni kendisine âşık ediyor."

Kandırılmış Âdem'in belkemiğinde cennetten kovulmuş bütün erkek zürriyetinin her bir ferdi adına baktı kadının yüzüne başyargıcı. Hiçbir şey yapmasa bile onun rahminden gelen silsilede kadın cinsinin hepsi gibi bu da büyük büyükannesi kadar günahkârdı. İşte bu pembe yanaklarıyla, gonca ağzı, tombul endamı, dolgun omuzlarıyla yasak meyveyi düşüncesiz Âdem'e biraz evvel uzatmıştı.

Bu kez yerinden fırlayan çoban oldu. "Sorun bakalım muhbire," diye haykırdı. "Gözünün sürekli bu zavallı kadının üzerinde olmasının başka bir sebebi var mıymış? Gece indikten sonra onun ayak izlerinin üzerinde ne işi varmış?"

"Efendim," dedi genç ebe. "Bu yabancı haklı. Sorun bakalım, şu adamın bana duyduğu öfke bana duyduğu arzuyu reddettiğim için olmasın?"

Kalabalıktan yeni bir uğultu dalgası yükseldi.

"Susun. Tanıklar dinlensin."

Tanıkların ilki, olacakların dehşetini şimdiden sezmiş, vicdanı sızlamıştı. "Saygıdeğer başyargıcı," dedi. "Ben tanıklığımı geri alıyorum. Gördüğümü iddia ettiğim şeyi gördüğümden tam olarak emin değilim şimdi."

"Bakın," diye parmağını önce tanığa sonra salona doğru uzattı başyargıcı. "İblis bu kez de tanığın zihnini ele geçiriyor. Onun ağzından konuşuyor. Böylece kaydedin. Tanığı da ayrıca sorguya çekin."

"Başka tanık var mı?"

"Var efendim. O da işte şurada."

Kırmızı burnu ve yanakları, her an bedeninden kopup yere düşüverecekmiş gibi sarkan koca karnıyla bir hekim göründü. Hekim dendiyse de aslında panayırlarda berber, cerrah, dişçi, hacamatçıydı ve her daim ayyaştı.

"Anlat bildiklerini."

Anlattı. Şimdi artık kasabalı kadınlar, erkekler ve marazlı çocuklar şu kadına gidiyorlardı şifa aramak için. Oysa kimse kimsenin rızkını elinden almamalıydı bu rızık zayıf bir tavuk, hastalıklı bir domuz olsa da. Öyleyse yazgıya saygısızca müdahale eden bu kadın olsa olsa cadıydı. Sorun bakalım bunca tıp bilgisini kimden almıştı?

Soralım. "Kadın, söyle şimdi mahkeme heyetine. Sen tıbbın alanlarında eğitim aldın mı?"

"Hayır saygıdeğer efendim."

"Öyleyse bunca bilgi sana nereden geliyor ya da kimden?"

"Annemden, ona da kendi annesinden. Ona da onun annesinden."

Bu sabah yardığı çıbanın cerahati hâlâ parmaklarının arasında kokan sarhoş hekim bağırdı. "Yalan! Şeytandan. Tıp bilgisini şeytandan öğrenmiştir."

Salon uğuldadı. "Şeytandan."

Başyargıcı onayladı. Okuma yazması bile olmayan biri, şeytanla antlaşma yapmazsa, saygın hekimlerin bile ancak yıllarca eğitim görerek kazandığı bu tür bilgileri öğrenemezdi. Şeytan afsunlu çiçekleri öğretirdi bu kadınlara, zehirli iksirlerin formüllerini ezberletirdi. Sarhoş berbere tıp bilgisini nereden aldığını sormak ise kimsenin işine gelmedi.

"Dahası var efendim," dedi sarhoş. "Bilirkişinin raporuna göre bu kadının evinde demet demet kuru ot tavan kirişlerinden sarkmıştır. Güzelavrat otu, ban otu, bıldırcın otu, itüzümü, bunların her biri kederi unutturan, hayaller gösteren çok kuvvetli uyuşturuculardır. Geyikotu, cıva, boğa ödü, şeytantersine gelince, bu ürkütücü terkibin anne karnındaki çocuğu öldürmek için kullanıldığını herkes bilir. Hepsi de bu kadının evinde bulunmuş ve kayda geçmiştir."

"Bu adam doğruyu mu söylüyor kadın? Bu terkibi kullandın mı?" Başyargıcı yine işaret parmağını sallamıştı.

"Efendim, anne zayıfsa ve çocuğun doğması imkânsız hale gelmişse, anne ve çocuk arasında bir seçim yapmaktan başka bir yol kalmamışsa, feda edilecek olanın anne değil çocuk olduğunu herkes bilir. Kalp atışları duyulmaz olmuşsa bebek zaten ölmüştür, annenin soluk alışları da tükenmek üzereyse bu yola başvurulur."

"Yani itiraf ediyorsun."

"Ben bunu hiç yapmadım. Ama usul böyledir."

"Yapman önemli değil, bunun böyle olduğunu söylüyorsun ve makul bulduğunu itiraf ediyorsun."

"Hiç yapmadım."

"Haydi anneyi kurtardığına inandık diyelim," diye atıldı sarhoş hekim, berber, cerrah, dişçi, hacamatçı. "Bu reçeteyi evlilik dışı çocukları yok etmek için kullanmadığına da bizi inandırması gerekir."

"Bizi buna inandırabilir misin?" diye sordu başyargıcı. "Büyük bir suçla itham ediliyorsun. Şimdi senden beklenen bize suçsuz olduğunu ispatlamandır."

"Bu nasıl bir yargılama?" diye atıldı azatlı köle. "Mahkemenin -varsa- bu kadının suçunu ispatlaması gerekirken kendisinden suçsuzluğunu ispatlaması isteniyor. Anlaşılan dünden bugüne her şey değişmiş ama mahkemeler değişmemiş. Diocletianus'un mahkemelerinde ancak böyle olurdu."

Azatlının sesi gürültünün arasında eridi gitti. Çünkü bilirkişi, ezberinde daha güçlü bir liste ile kürsünün önüne gelmişti. "Yılan kuyruğu, şahin pençesi, fare bıyığı, gelincik çenesi, domuz kulağı, at dişi, kedi tırnağı, sincap kemiği, tavuk kursağı..." Fiili eksik cümlenin kurnazlığı. "Bunların sihir için olduğunu herkes bilir."

"Bunları gözünle gördün mü sanığın evinde? Raporunda yazdın mı?"

"Ben gördüğümü anlatayım, görmediklerimin bir anlamı kalmayacağını anlarsınız."

"Anlat."

"Bakın bu şeytan otudur. Kadının evinde buldum hem de sepet sepet." Bu cümlenin fiili yerli yerindeydi. "Bu meşum otun ne amaçlarla kullanıldığını anlatmama gerek yok sanırım. Toplanması bile sıradan insanların harcı değildir."

Bir bohça büyüklüğündeki mendille, bilirkişi, ucundan tutarken bile özsuyunun sıçramasından korktuğu kökü gösterdi. Kalabalık şeytan görmüş gibi irkilirken kadın "Adamotu deriz biz ona," diye düzeltmeye çalıştıysa da çobandan başka işiteni olmadı. Demek insan otunu şeytan otuna çeviren bir döneme rastlamıştı.

Başyargıcı kadına döndü. "Şeytan otunu tanır mısın, söyle kadın?"

Kadın safiyane, "Elbette," dedi. "Adamotunu tanımayandan ebe, şifacı olmaz. Lohusaların huzursuzluğunu alır."

"Ama aynı otu doğum yapan kadınların sancısını azaltmak için kullandığın iddia ediliyor. Buna ne diyeceksin?"

"Bunu her ebe verir. Ben de verdim. Karnı burnunda, canı ağzında bir kadının acısı nasıl azaltılır, bir can örselemeden diğerinden nasıl kopartılır, bunu biliriz. Ebeyiz biz."

Heyet kürsüsünden bile bir uğultu geçti. Bu büyük suçtu. Çünkü Âdemoğullarının işlediği bütün günahların vebali Havva kızlarının boynunaydı, onun kefaretini bütün kadınların ödemesi lâzımdı. Her biri gönüllü olarak katlanmalıydı üç meşhur sancıya. Boz dumanı burnundan tüterken ağrısının azalması için değil artması için dua etmeliydi. "Tanrım, acımı arttır ki cennetinde bana da kedi postu kadar ayrılmış bir yer olsun." Oysa bu ebe kadın doğum sancısını azaltmak için çabalamıştı. Dinin temel ilkelerine açıkça karşı çıkmış, yaradılışın kurallarını reddetmişti. Azalmasına rızası olsa Tanrı zaten bu sancıyı vermezdi. Yani kadın, Tanrısal tecellinin akışına müdahale etmişti.

Çoban bu kez kürsünün önüne koştu. "İsa'yı da bir anne karnında taşımadı mı?" diye haykırdı. "O aziz anne, sancıyla can evinden vurulurken can havliyle kuru hurma ağacına asılmadı mı?"

Başyargıcı, İsa'yı dinleyen Kayafas gibi giysilerini yırtmasa da "O Tanrı anası Meryem!" diye kükreyerek yerinden doğruldu. "Bütün kadınlardan farklı, bütün annelerden üstündür." Soğukkanlılığını anında topladı. Yakasını düzeltti, yerine oturdu. "Sıradan kadınlara gelince..."

Bir yarım saat de böyle geçti. İçindeki şarabın kalitesi çömleğin mahiyetinden kaynaklanmazdı. Azizlerimizin en azizlerinden biri olan Aziz Jerome şöyle söylemişti: "Kadın, şeytanın kapısı, kötülüğün yolu, bir yılanın sokması, tek sözcükle ölümcül bir nesnedir." "Ölüm Havva'dan gelir lâkin yaşam Meryem'dendir," bunu da aynı cennetlik aziz söylemişti. Birkaç cümle daha ekledi başyargıcı: "En iyi kadın erkekler arasında kendisinden iyi ya da kötü, en az söz edilen kadındır," bu da Thukydides'tendi. Söz konusu kadınlar olunca koyu Hristiyan, kâfir pagandan alıntı yapmaktan çekinmemişti. Havva burada olsa bu mahkeme onu da sigaya çekecekti.

Azatlıya öyle geldi ki atlar efendilerini nallıyor, papağan sahibini kafeste gezdiriyor; maymun, hanımının şaklabanlıklarına gülüyor, kedi sahibinin tuttuğu farenin ödülü olarak onun başını okşuyor, sırtını sıvazlıyor. İnsanlarsa şaşılması gerekene şaşmaz olmuş, kusulması gerekeni afiyetle memnuniyetle sindiriyordu.

Kadına son kez soruldu.

"Suçunu kabul ediyor musun?"

"Hayır, bir şey yapmadım."

Bu da itiraf etmemişti. Bunun da sorgulanması lâzımdı.

Karar mahkemelerinin kurulması için on beş gün yetti. Başyargıcı meşin kaplı, ağır mı ağır kanunlar kitabını açtı, aradığı sayfayı tek hamlede buldu. Çok okunmaktan çok açılmaktan sayfa yer yapmıştı.

"Hükmü kaydedin," dedi kâtiplerine. "Zanlı kadının cadı ve büyücü olduğunun sabit görüldüğüne, yasa kitabının cadılık yapanların cezalandırılması bölümünün filân ve falan maddelerine göre infazına, hükmün kutsal pazar günü -yarın oluyordu bu- öğle vakti ifasına..."

"Ek I. Mahkeme, işkence ve infaz giderlerinin kadından alınmasına, eğer onda yeterli nakit yoksa söz konusu masrafların, mülklerinin satılması suretiyle karşılanmasına, o da yoksa mirasçılarından alınmasına..."

Ama yeni evli kadının ne nakdi vardı ne mülkü ne de mirasçısı. Çocuğu bile yoktu.

"O zaman en ucuza mâl olacak yöntemle infazına, kazığa bağlanıp yakılmasına..."

"Ek II. Kilisemiz gibi mahkememiz de merhametlidir. Suçlu suçunu itiraf ederse yakılmadan önce boğularak öldürülmesine izin verilecektir."

Duymayan var mı? Yoktu. Olmasın da. Ne de olsa bu onurlu mahkemeden yasalara uygun olmayan bir karar çıkmazdı. Daha iki ay önce on beş yaşındaki bir cadının, suçu delillerle sabit görüldüğü halde yasalar yaşının küçüklüğü sebebiyle canlı canlı yakılmasına

izin vermediği için -yaşını büyütmek kimsenin aklına gelmemişti- önce kılıçla başı kesilmiş, sonra da cesedi bir direğe -nedense- sıkı sıkı bağlanarak yakılmıştı. Herkesi memnun eden bu incelikli fikir, başyargıcının akılla dolu başından çıkmıştı ve o gece kolalı beyaz çarşaflar üzerinde vicdanı rahat, huzur içinde uyumuştu. Her şey kitabına uygundu ve gelecek nesiller her şeyin yasalara uyularak yapıldığını görsün ve atalarını kınamasınlar diye, mahkeme kayıtları tozlu arşivlerde itina ile saklanmıştı. Tabii birkaç istisna ve yargı kazası vardı bu arşivlerde ama mutlak adalet Tanrı'ya mahsustu, mutlak kayıtlar gibi.

Başyargıcı nihai konuşmasına "Bir Hristiyan'ın," diye başladı. "Nasıl yaşayacağı bellidir. Kutsal Kitap'ın gösterdiği doğrultuda yaşamak ve onun gösterdiği gibi ölmek bir müminin vazifesidir. Bunun tartışması olmaz ve yolun dışına sapılmaz. Kusursuz Hristiyanları sonsuz bir cennet beklemektedir ve sonsuz cennet sadece onları beklemektedir. Doğru yoldan sapanlar ise işte böyle cadılar, büyücüler, putataparlar, ayrılıkçılar ve kâfirler gibi geleceksiz kalır. Onlar şeytanla antlaşmışlardır, yerleri külliyen ve ebediyen, istisnasız ve -ve ve ve buraya bir kelime gerekti ama bulamadı, istisnasız'la yetindi- cehennemdir. *'Afsuncu kadını yaşatmayacaksın,'* buyurulmuştur Eski Ahit'te. Bütün salon ayeti onunla birlikte mırıldanmıştı.

Daha dün Şifa Tapınağı'nın avlusunda retorun yargılanması sırasında genç senatör yargıcın söyledikleri kulaklarında çınladı azatlının. "Ben hukukçuyum. Bu kelimeler burada durdukça onları gerçek manasıyla okuyan birileri mutlaka çıkacaktır, mecazından sıyırıp kendi gayesine uyduracaktır," demişti genç yargıç tüten dişbudak ormanının az ötesinde. Asırlar önce öylesine söylediği şeyin böylesine gerçekleşeceğini acaba düşünmüş müydü? Ve haklıymış. Sözü mecazından sıyırıp kendi gayesine uyduranların sayısı daha fazla çıkmıştı.

Azatlı köle, başyargıcının yüzünde asırlar önceki genç yargıcın bakışlarını görürken hemen önlerinde oturan temiz giyimli, temiz çehreli bir delikanlı -duygulu bir ressam-, yüzünden kan, gözlerin-

den fer çekilmiş ikinci kadının resmini yapıyordu kaba bir kâğıdın üzerine, hızlıca ve kömür kalemin cızırtısı istisna edilirse sessizce. Ama sanat zamansızdır. Kararı kesilmiş mahkemenin şimdisini değil sorgulama safhasını resmetmişti duygulu ressam ve azatlı onun omuzu üzerinden bu resme şöyle bir göz atarken bile ürpermişti.

Kendisine atfedilen bütün olağanüstü eylemlere gücü yeten kadının ayakta duracak mecali yoktu ve yasalara tamamen uygun olarak yapılan -işkence görmeyen bir sanığın doğruyu söylediğinden nasıl emin olunabilir- daha ilk sorgulamada cadı olduğuna çoktan ikna olmuştu. Cadıydı ve kendisi bunu bilmiyordu. Bir daha o odaya dönmek. Ne olsa bundan daha az dehşetliydi. Bir şey olması için değil o şeyin olmaması için "Evet," demişti. "Hepsini ben yaptım. Ben şeytanın sevgilisiyim."

Kolay değil. Suçlu önce "Zorlu Sınav"dan geçirilerek kızgın bir demiri taşımaya zorlanmıştı Vesta rahibesi gibi. Bir farkla, Tiber'den elekle su taşıması, karaya oturmuş gemiyi tül kuşağıyla çekip yüzdürmesi istenmemişti. Birkaç gün sonra sonucuna bakılmıştı "Zorlu Sınav"ın. Yaraları iyileşti mi iyileşmedi mi? Neticede merhameti bol Tanrı masumların yardımcısıydı ve onun iyileştirmediği yaranın sahibi, onun sahip çıkmadığı kişi demekti. Dahası Tanrı masum olana işkenceye dayanma gücü verirdi. Ama yine de uyanık olmak lâzım, çünkü bazen şeytan da suç ortağına işkenceye dayanma gücü verirdi.

Fakat yetmez, itirafının mahkeme heyetini tatmin etmesi için ayrıca enerji sarf etmesi gerekmişti genç kadının. İstenenden daha bile fazlasını şaşılası bir hayal gücüyle uydurup uydurup anlatmıştı, bir dakika nefes alabilmek için, bir an dursun diye bu ateş oturumları. O da yetmemiş, kendisini bir an önce ölüme göndermeleri için kendisi gibi en az üç cadının ismini açıklaması gerekmişti. Her birinden istenen bir isimdi. Bazıları yarısı yitmiş akıllarına gelen ilk ismi veriyorlardı ve bu genellikle en sık duydukları, bilinçaltlarına en çok işlemiş isimler oluyordu, anneleri, büyükanneleri, en yakın komşuları.

Bütün bunlar olurken duygulu ressamın kömür kaleminin ucunda hazır bekleyen hekimin sebebini ise asırlar önce bir anatomi dersine şahit olmuş kandilci biliyordu, eğer o da bu rüyanın bir yerindeyse ki öyleydi. Bu saygın doktor, sanığın işkence odasında ölmesini engelleyecekti. Bir görevi daha vardı onun. Sanık yakılmaya giderken ayaklarının üzerinde durabilmeli, sağlıklı görünmeliydi. Merhametli mahkeme, kendi başına yürüyecek gücü olmayanları infaz etmezdi.

Kalabalık dağıldı. Geriye bomboş bir salonda bir azatlı köle, bir çoban, bir kandilci kaldı. Heyet kürsüsünün arkasındaki duvarı boydan boya kaplayan freskte annelerin annesi, evrenin hanımefendisi, günahkârların şefaatçisi Meryem, yargı gününde resmedilmişti. Ruhunun bütün sadeliği ve olanca şefkatiyle açtığı pelerinin altına zengin fakir, kadın erkek, siyah beyaz, köle efendi ayırt etmeden bütün insanları almış, gövdesini siper ederek onlar için şefaat yakarıyordu, tıpkı oğlunun beyan ettiği gibi. Başında dikenli tacıyla Nasıralı İsa ise, hiç dinmeyen gözyaşlarıyla ümmetinin bugününe ağlar gibiydi ve bunca acılı yüzüyle bu kez Tanrısına değil halkına üç kez "Beni niye terk ettin?" der gibiydi.

Tanıdık bir uğultu duyuldu önce, tanıdık bir manzara göründü. Önde siyah cübbeleri içinde birkaç papaz, arkada bir çift öküzün çektiği arabanın ahşap kafesinde kadın. En arkada taşkınlık içinde dalgalanan sefil sürü. "Cadı göründü."

"Cadı", oturacak yer bulmuş erkencilerin, ayakta kalmış uykucuların, her şeyi daha yakından görmek için birbirinin üzerine yığılmış kalabalığın arasından geçirildi. Bakın bu! Bir şenlik ateşine koşar gibi cadının yakılmasını seyre koşmuştu Roma halkı. Yemek sepetleri bir ellerindeydi kadınların, diğer elleriyle çocuklarını çekiştiriyorlardı. Birinin memesinde asılı bebek, daha kırk gün önce şu arabadaki ebenin yardımıyla doğmuştu. Güçlü kuvvetli bir delikanlı, seyirden geri kalmasın diye kötürüm babasını sırtına almıştı.

Bunlar sadece mezar kazıcı, çanak boyayıcı, çömlekçi, kasap, değirmenci, kiremitçi, yün çırpıcı değildi. Uykusundan fedakârlık edip sabah ayinine katıldı diye derin saygı bekleyenler, pazar yerini ayağa kaldırarak gösterişli biçimde sadaka dağıtanlar, ödüllerini feragat etmek istediği altın şeklinde düşleyenler, şeytanı olsa olsa kadın şeklinde tahayyül edenler, kafes arkasından dinlediği gölgeli günahı merakla irdeleyenler, kösnüllüğü kötülerken omurgası ürperenler, edepli bir mecaz dili kurmaya kalkıştıklarında bile kendi ateşini kaynatanlar; hepsi hazırdı. O kalabalıkta gördü bir rüyayı devralan kandilci karanlık bakışlı keşişleri. Gözlerinin üzerine düşmüş kaşları da aynı renkteydi ve geçtikleri yerde, hiddetlerinden ot bitmeyecek gibiydi. Kadının gözleriyse manasız. Unuttuğu bir şeyi aramayı bile bırakmış, sadece boşluğa bakıyordu.

Kadının gözlerinde kalmayan dehşeti kandilci, günah çıkarmak için görevlendirilmiş bir rahibin gözlerinde görerek irkildi. Henüz otuzlu yaşlarında görünen bu adamın genç yüzü kederle kasılmış, saçları vaktinden önce ağarmıştı. Bir an için göz göze geldiler. Söze ihtiyaç duymayan bir anlaşma geçmedi aralarından, hiçbiri diğerini tanımadı. Ama rahip, günahını çıkaracağı suçlunun günahına inanmamıştı. Eğer halleşip dertleşselerdi birbirini en iyi anlayacak olan bu iki kişiden kandilci yerinde çakılıp kalırken saçları beyazlamış rahip onun yanından geçip gitti. Bir gölge gibi. Bu dünya büyülenmişti ve batsa yeriydi. Daha dün ucuz bir mumun bitmesinden korkarak defterine yazdığı satırlarda, bugüne kadar cadılık suçlamasıyla hüküm giyenlerin hiçbirinin gerçekte cadı olmadığına, dahası cadı diye bir şey olmadığına yemin etmişti genç rahip ve geceler boyunca uyanık kalarak bu çılgınlığa engel olabilmek için bir çare aradığına ama elinden bir şey gelmediğine Tanrı'yı şahit tutmuştu.

"Hekim, raporunu beyan etsin," buyruldu. Hekim vazifesini iyi yapmıştı ama yakma platformuna çıkarılırken eteği dolanan kadın bir an sendelemişti. Aman düşmesin! İki koluna girildi. Cadıydı, büyücüydü, şeytandı. Ruhu sonsuza değin lânetlenecekti. Ama kilise biraz sonra bu günahkâr kadının geleceğini kurtaracaktı. O, cehennemi bu dünyada yaşayacak, ateşin azabından geçerek arınacak, ondan sonra cennete kabul edileceklerin sıfatlarını taşıyacaktı yeniden. Tabii ama, bunun da bir şartı vardı. Kuru kuruya yanmanın ne anlamı var? Alevlerin arasından kendisine uzatılan haçı öperken günahını bir kez daha itiraf etmesi gerekecekti, pişmanlık duyduğunu halkın huzurunda açıkça söylemesi ve kendisini yakan kiliseden af dilemesi. Ancak ondan sonra gönül huzuru ile kiliseye, mahkemeye, kararı veren hâkime; odunu taşıyan halka, tutuşturan cellâda, hatta şu yakma alanına minnet duyarak yanabilirdi.

Kömürleşmiş zemin, etrafa yayılmış odun artıkları, uçuşan küller. Yakma alanı. Her şehirde her kasabada bundan bir tane vardı. Piskoposluk Sarayı'nın bahçesinde depolanan iri kütükler geceden

alana taşınmış, kafes biçiminde yükseltilmişlerdi. Kandilci anlamaz mı? Ateşi yakmanın usulü hâlâ aynı, en büyük ateşleri yakmak için önce çalı çırpı tutuşturmak, kütükleri kızdırmak lâzımdı. Halktan insanlar, duvarcılar, camcılar, demirciler, tekerlekçiler, dokumacılar, marangozlar, tornacılar o küçük çalı çırpıyı atıyorlardı odun yığınının dibine ve onurlanıyorlardı böylece. Tanrı'ya, İsa'ya, Meryem'e, kiliseye, dine, içinde yaşadıkları topluma ve bizatihi cadı kadına hizmet etmiş olarak mutmain bir ruhla döneceklerdi birazdan evlerine. Onlar da o huzurla şebboylar arasında sıcak çorbaya kaşık salacak, bir kiraz dalının altında dinlenecek, çocuklarının ya da torunlarının başını okşarken serin bir şerbeti yudumlayacak ve neden sonra deliksiz bir uykuya dalacaklardı. Ahlâk risalesi yazacaktı filozoflar, hukukçular kanunlar üzerine kafa yoracaktı. Tıpkı Colosseum'dan boşalan Roma gibi. Tiber'in rüzgârı onların da başında esecekti.

Ama şimdi Tiber ağzından girerek ta Roma'ya kadar esen rüzgârın anaforları o kadar kuvvetliydi ki harlaması gereken şeyi söndürüyordu. İlk alev, ziftlenmiş odun yığınına atılan meşalenin yolunca önce parladıysa da anında küçülmüş ve tükenmişti. İkinci de öyle. Kadınsa öylece seyrediyordu eğer görme yetisini yitirmemişse. Neden sonra rüzgâr hafifledi. Reçineli çam kütüğünü büyük bir iştahla tüketen ateşten aynı koku, aynı alevin aydınlığı yükseldi. Kadının, köz kesen zincirlerine çaresizce sarılışı, sarıldığı yerden bir daha yanışı, yüzündeki acı, sonunda acının bile kalmayışı. Bilincinde tortulanan son kırıntıyla dilinin, kendisini aleve veren rahiple aynı ayetleri okumak için dönüşü. Haçı öpüşü. Boynunun düşüşü.

"Tanrım," diye inledi azatlı köle. "Aynı kitap nasıl oluyor da hem cellâdı hem kurbanı yaratıyor? Aynı kitap, aynı peygamber nasıl bu iki insana da esin veriyor? Tanrım, bu kitap senin ama kul yorumluyor. Bu kitap ahlâkların da üstündeki ahlâkı önermek için gelmedi mi?"

"Dün, Cicero'yu, Seneca'yı yaratan zihniyetin Colosseum'u nasıl inşa ettiğini anlayamamıştım. Nihayette ilâhi esinden mahrumdur-

lar demiştim. Ama gelgör ki hastanede şifa, yetimhanede şefkat, aşhanede çorba dağıtan müminler şimdi bu ateşi harlıyor. Bunu da herhalde iki bin yıl daha uyuyup uyansam anlayamayacağım."

Aynı rüyayı gören üç kişi, aynı anda aynı şeyi fark ederken irkildi. Gökler şahit, sadece başyargıcı ve mahkeme heyeti değil, sadece ateş cellâtları değil; yağlı dumandan ciğerleri sökülürcesine öksürürken bile bir adım geri çekilmeyen bu halk var oldukça bu ateş yanacaktı. Her defasında cadı mahkemesinin, kendi malikânesinde kurulmasına şevkli bir asil ve gönüllü serdengeçtiler, cadıyı yakarken bile ona dokunmanın cazibesinden yararlanmayı ihmal etmeyen hovardalar daima çıkacaktı.

Bu ateş yeni değildi, Roma'dan kalmaydı, çarmıhın çivisini kusursuzca çakabilmek için Şifa Tapınağı'nda anatomi dersi alan cellâtların yetiştiği Roma'dan. Şimdi şurada kurban başını sağa sola çeviremesin diye çene altına bağlanan koca çivinin kusursuz deri aksamını tasarlayan aklın kıvrımları Colosseum'un labirentlerinde tohumlanmış, mazgallarında sınanmıştı. Gladyatörleri de infazları da kumdaydı hâlâ onun, seyircileri tribünleri dolduruyordu.

Bu kendinden geçmiş kadınlar, daha iyi görmek için ağaçlara tırmanan genç erkekler, omuzlara alınmış çocuklar, haykıran kalabalık, bunlar Colosseum'un azgın bakiyesiydi. O ruhun süprüntüsü, zebili. Sıradan halkıyla, yargıcıyla, hekimiyle, cellâdıyla hepsi sanki dün uyumuş bu sabah uyanmışlardı. Daha dün diri diri yakılan Baraday'ın torunları Colosseum seyircisinin torunlarıyla birlik olmuş, bu ateşi yakmış ve seyrine koşmuşlardı.

"Bu nasıl bir konuşmadır?" diye haykırdı çobanın yanındakilerden biri. Nasıl da kulak kesilmişti. "Apaçık küfür içindesin. Kim böyle günahkâr bir kadını savunabilir ve yüce makama dil uzatabilir?" Muhafızlara seslendi. "Büyücü, bunlar da büyücü. Büyücü değilse cadı. O da değilse ayrılıkçı mezhepten. Veya hepsi. Bunlar da onlardan. Yakalayın şunları, susturun, konuşturmayın. Taşlayalım, en iyisi mi yakalım."

İlk taş kulak tozunda patlarken çoban kendisini rüyasından attı, Sebastian'ın sundurmasında, hasır döşekten kaymış, taşların üzerine uzanmıştı. Ateşin harareti hâlâ teninde, yanık etin kokusu genzinde. Kulağından hafif bir kan geldiğinden haberi yoktu ama harmanisinin alazlanmış eteğinden duman tütüyordu. Boşluğa bakarken bir ses duydu çoban, etrafta kimse yoktu, ağzını açmış da değildi ama ses kendisinindi. Uyanmayan yanının kaldığı rüya katmanında alevler arasında yakıldığından habersizdi ama duygulu ressam bu kez bir çoban, bir azatlı köle, bir kandilcinin resmini yapıyordu.

"Kardeşim," dedi yontucu, çoban Fazelis'e hitaben. Sesi de yüzü gibi kederliydi. "Demek sen sırf bu rüyayı görmek için 309 yıllık bir gecede bir rüya görmemişsin. Ama sadece siz üçünüz değil ki. Bu gece ben de bir rüya gördüm."

"Ben de," diye ekledi diğerleri. Sebastian'ın bile anlatacak bir rüyası vardı. Onun da üzerinden asırlar geçmişti.

Bir mağara ağzında yakılmış büyük ateşin başında değillerdi gerçi, en uzun hikâyenin anlatılabileceği denli uzun bir gece de yoktu önlerinde. Ama Kehribar da bir rüya görüyordu oynayan gözkapaklarına, seğiren kuyruğuna bakılırsa ve göğsündeki hilâl biçimli beyaz madalyonun tüyleri bir parça kirlenmişti.

"Kan ter içinde attım kendimi gördüğüm rüyadan, uyuduğum uykudan," diye başladı yontucu. "Gördüklerimin hayata ve ölüme, geleceğe ve dine dair ümit verir bir yönü, iyimser bir yanı yoktu. Oh rüyaymış, diyecektim elimdeki yarayı görmemiş olsaydım. Bakın bu yara yeni, ellerimdeki yaraları birbirinden ayırmaz mıyım hiç?"

Yontucu elindeki yaraya bakarken susmuştu.

"Devam et, ne gördün?"

"Tam olarak hangi yılda hangi mevsimde olduğumu bilmiyordum ama ben de gelecek bir zamandaydım, tek gecede gerçekleşen bir kıyımın ortasındaydım. Öyle bir kıyım ki nereye baksam ölü bedenlere rastlıyordum. Cesetler yollarda ve meydanlarda dağılmış, sokak aralarını tıkamış, duvar diplerinde birbirinin üzerine yığılmış, pervazlarda çamaşır gibi buruşmuşlardı. Pencerelerden asılmış, direklerden sarkmışlardı salkım salkım ve nehrin üzerinde

öbek öbek, ağır ağır yüzüyorlardı. Bu kıyımda bu katliamda ölen de öldüren de aynıydı kalkanlarının üzerine işlenmiş aynı haça bakılırsa. İsa'nın adına indiriyordu kılıçlarını öldürenler, İsa'nın adını anarak can veriyordu ölenler ve sayıları şu rüyada bile açık seçik, putperestlerin katlettiği Hristiyanlardan daha fazlaydı."

"Tuhaf," dedi, yazıcı köle. O da dehşet içindeydi. Yine de iki lafı bir araya getirebildi. "Belli ki aynı rüyayı tamamlamak için uykuya yatmışız bu gece. Çünkü senin rüyanın kaldığı yerden devam eden bir rüya da ben gördüm. Ben de askerler ve kavgalar gördüm ama din değil dünya idi artık davaları. Ne haç nakışlı ipek sancaklar ordu boyunca dalgalanıyordu ne de dillerinde Tanrı'nın ya da İsa'nın adı vardı. Ellerindeki de bizim tanıdığımız türden kılıç, mızrak ve kalkan değildi zaten. Sizin hiç görmediğiniz silâhların ve savaş usullerinin isimlerini, yeni kelimelerini öğrendim. Kavramlarını da terimlerini de tahmin edemezsiniz çünkü ben de içine düşmesem böyle bir şeyi hayal edemezdim. Elimden gelse unuturdum bu kelimeleri ama bir kez öğrenenler çoktan ezberlemişti. Benimse daha dün üzerime sıçrayan alevler karşısında saçlarım tutuşayazarken duyduğum dehşet bundan daha fazla değildi. Çünkü demir çubukların ağzından korkunç gürültüyle ateş, duman ve kükürt püskürüyordu. Demir misketler buğday biçer gibi biçiyordu insanları. Tunç gülleler, düştüğü yerde korkunç bir gürültüyle patlıyor; kafa, kol, bacak, beyin, bağırsak etrafa saçılıyordu."

"Benim gördüğümü hiçbiriniz görmüş olamaz," dedi gezgin başını olumsuz manada sallarken. "Öyle şeyler gördüm ki 309 yıl üzerine uyandığımda bile bundan daha fazla şaşırmış değildim. Lâkin bir süre sonra hiçbir şeye şaşıracak halim kalmamıştı çünkü binlerce binler, on binlerle on binler, cenkler içinde kalmıştım. Savaşlar da silâhlar da yere yayıldığı kadar göklere de çıkmıştı. Zırhlar kuşanmış dev kuşlar semalarda uçuyor, gökyüzünü boydan boya aydınlatan demir toplar bırakıyorlardı yerin üzerine. Patlamalardan geriye harabeler kalıyor, buna dağlar bile dayanamıyordu."

"Acaba hepimiz hâlâ rüyada mıyız?" dedi kandilci safiyetle. "Uyandık zannetsek de uykuda mıyız hâlâ?"

"Değiliz," diye sözü devraldı kilise arşivcisi Sebastian. "Tabii eğer ben de uykunuza girip rüyanıza sızmamışsam. Şu sofranın etrafında rüyasını anlatan her kişioğlu, ben daha fazlasını gördüm, diye başladı sözüne. Haksız da sayılmazdı. Fakat zannımca, ben sizlerin gördüğünden de fazlasını gördüm. Çünkü çok ama çok daha sonraki bir zamandı ve bahsettiğiniz ateş topları, demir çubuklar, göklerde uçan ejderhalar gibi gezinen silâhlar bambaşka bir nitelik kazanmıştı. İsimleri gibi fennine de aklım ermedi bunların zaten ilimler de değişmişti. Ama düştükleri yerden yükselen duman ancak Vezüv'ün ya da Etna'nın ağzından püskürebiliidi. Kıvrım kıvrım, boğum boğum gökyüzüne tırmanan bu kara sütun, kendi zirvesine ulaşınca palmiye ağacının yaprakları gibi açılıyor ve yeniden yere çöküyordu ağır ağır. Bir sokak, bir mahalle, bir şehir değil bir bölgenin, bir ülkenin üzerini kaplıyordu bütünüyle. Kimse kaçamıyordu bu zehirli dumandan çünkü nereye kaçsan orada oluyordu. Çöl oluyordu, ot bitmiyordu zerresinin temas ettiği yerde. Kimse nefes alamıyordu çünkü havaya sızıyordu, kimse su içemiyordu çünkü suya karışıyordu. Taşa işliyor, demiri eritiyor, tabiatın kimyasını, hayatın eczasını bozuyordu. Bitki, hayvan, insan ayırt etmeksizin bir canı olan her şeyi yok ediyor, yok etmediğini değiştiriyordu. Ölmezse hastalanıyordu insanlar, hastalıkları bizim hastalıklarımıza benzemiyordu. Sizin rüyalarınızdaki silâhlar sadece menziline gireni, çarpabildiğini yok ediyordu nihayette. Eğer bu isabetten kurtulan biri olursa zamana gömebiliyordu yaşadıklarını, unutabilirse unutuyordu. Oysa benim gördüğüm şey bittiğinde bile bitmiyordu. Çünkü bu zehirli duman sadece bir yere değil her yere, sadece bugüne değil yarına da yayılıyordu."

Farklı döşeklerde olsa da aynı gecede büyük bir rüyanın kendi payına düşen parçasını gören bunca kişi şimdi bir sabah sofrasının, soğumuş ekmeğin başında düşünceliydi. Öyle bir rüya ki birinin kaldığı yerden diğeri devam etmiş, birinin yarım bıraktığını diğeri bağlamıştı. Biri başından, biri sonundan, biri tam ortasından, yedi parçasından ve sonucundan aynı rüyayı tamamlamışlardı. Belli ki hiç durmamıştı Colosseum'da işleyen zekâ. Elementlerin, maddenin,

şeylerin, ögelerin mahiyetini bozmayı başaran akıl, demir kuşun bıraktığı bombanın açısını titizlikle hesaplayan akılla; o da işkence sehpasındaki gergiyi kademelendiren akılla aynıydı. Bu zekânın hilekârlığından, bu zekânın kurnazlığından geçen dünya cennete dönmemişti, dahası düpedüz cehennemdi. Kimse etmiyordu insanın kendine ettiğini. Gafil, "Daha yok mu?" diyordu, kana susuyordu. Oysa çamuru suyla karılmıştı iki dirhemlik cesedin. Buna da artık rüya demek mümkün değildi.

Nitekim, "Bu bir rüyaya benzemiyor kardeşlerim," dedi gezgin. "Çünkü dünya üzerinde birbirinin aynı iki rüya görülmemiştir. İki kişi aynı rüyayı göremez, birbirinin rüyasına giremez. Hele hele aynı rüya yedi kişiye birden pay edilemez."

Bulanık hatıralarla doluydular ne var ki her birinin bir rüyadan beraberinde getirdiği bir yadigârı vardı. Azatlının yüzündeki yara, çobanın harmanisindeki yanık, kulağında pıhtılanan kan. Yontucu başparmağına baktı, etiyle tırnağının arasından kan sızıyordu.

"Rüya değildi," dedi çoban, en saf olanları, en duru. "309 yıllık bir uykuyla genişleyen yaşamımızda dün ve bugünün uçları nasıl birleşip şimdi olduysa, rüyamda da bugün ile yarın öyle birleşmişti benim. Bütün zamanlardaydım. Sırlı bir zamandaydım. Zaman bile değil zamansızlıktı. Çünkü ortada zaman diye bir şey kalmamıştı. Geçen ve giden bir şey yoktu. Her şey aynı anda oluyordu. Zamanlar gibi mekânlar da üst üste yığılmıştı ve ben hepsinde aynı anda var oluyordum. Bir yandan mağaranın ağzındaki o büyük ateşi yakıyordum, aynı anda saçlarım ebe kadını yakan alevlerden alazlanıyordu. Bu düpedüz Tanrı katının zamanıydı. Saf zamandı. Üstelik ben cahil bir adamım ama bütün bunları düşünebiliyordum."

Dün, bugün ve yarın kelimeleri bile yazıcının o kadar şikâyet ettiği gibi bir sınırlılıktan ibaretti. Ne var ki Latincede zamansızlık duygusunu ifade edecek bir kelime hâlâ yoktu, olacağa da benzemiyordu. "Gördüğümüz şeyi en iyi sen tabir ettin Fazelis," dedi gezgin. Bunu da ancak dağlarda yaşayan biri yapabilirdi. Gördükleri rüya değil apaçık bir rüyetti. Saf zamanın gölgeleri.

O zaman buhur dumanına, altın nakışa, gümüş ipliğe bulanmış Baraday Kapısı'nda cümlesinden kopan soru eki bir kez daha cümlesinden koptu. "Belki biz hem dünü hatırlayalım hem bugünü yaşayalım diye mağaradaki uykuya yatmışızdır. Zamanın uçlarını dünden bugüne bir araya toplamışızdır. Öncekilerin hatalarını sonrakilere anlatalım diye hafızamız kaybolmadan bu kadar uzun süre yaşamışızdır. Bununla ödüllendirildik ama bununla da sınanmışızdır. Çünkü bugünün olaylarını anlamak için bakılacak en uygun yer dündür ama yarını anlamak için de bugüne bakmak gerekir. Çünkü bugün de yarının dünüdür. Dün gibi yarın da bize kendisini sürekli fısıldar. Hepsi tekrarlar kendini. Sezenler için bugünde yarının haberi vardır. Öyleyse bu 309 yıllık uykuyu sadece kendi adımıza yorumlarsak eksik kalmaz. Mı?"

"Şimdi söyleyin," dedi gezgin. "İçimizden hangisi bu rüya hiç görülmemiş gibi davranabilir? Bundan sonraki yaşamına onu yok sayarak devam edebilir? Bir taşın üzerine çıkıp gördüklerini ve bildiklerini uyarmadan, bu rüyayı anlatmadan edebilir? Eğer bunu yapabilirsek susalım."

"Doğrusunu Tanrı bilir ama bize düşen, bu rüyeti önce onu en fazla ilgilendiren kişiye anlatmaktır," dedi azatlı köle. "Kimin bilmesi gerekiyorsa ona."

"Roma'nın piskoposu," dedi Sebastian. "Herkesten önce onun bilmesi gerekiyor. Zat-ı şahane." Tırnaklarının arasında itibar görmeyen tarihinin mürekkep lekesi vardı Sebastian'ın. Her kader kendi mürekkebiyle yazılır.

"Doğru söylüyorsun," dedi yontucu.

Diğerleri de aynı cümleyi tekrarladı. "Doğru söylüyorsun."

"Öyleyse gidip anlatalım. Her rüyanın bir tabiri, her rüyetin bir delâleti vardır. Nedir bize söylenen? Çıkarılacak manayı o seçsin içinden."

Uykusunun kelimeleri olsa kendi rüyasını anlatacak biri daha vardı. Barbar Yüzbaşı.

Aynı sarayın aynı teşrifatlarından, ışıltılarından, buhurlarından, altınlarından, morlarından geçerek çıkabildiler huzura. "Konuşabilirsiniz," dendiğinde gördükleri uzun rüyayı gezgin olduğu gibi anlattı, ne bir eksik ne bir fazla. Yekpare. Kimse sözünü kesmediyse de küçük tahtının üzerinde piskopos yardımcısının yüzünde tatsız bir ifade belirdi. Zaten o ifadenin tatlandığını geçen gelişlerinde de kimse görmemişti.

"Bu kadar mı?" Bu kadardı.

O zaman, "Siz," diye başladı büyük tahtının üzerinde, zarafetinin içinde mor kaftan. "Siz" derken çabuk bakışlarını bu kez yedisi kadar Sebastian'ın da yüzünde gezdirmişti; sen de mi bu rüyaya girdin? Sana da bir mim koydum arşivci, gözüm üstünde! Gelelim gördüğünüze göreceğinize.

"Geleceği Tanrı'dan başka kimsenin bilemeyeceği Kutsal Kitap'ta yazılıdır ve kilisenin saygıdeğer âlimleri tarafından asırlar içinde öğretisi kurulmuştur. Bunun tartışılmasına bile cevaz yoktur. Oysa siz, sözde tanrıların tutsağı cezbeli kâhineler gibi bilicilikte bulunuyor, gelecekte yaşanacak olayları mı anlatıyorsunuz? Eğer öyleyse bilesiniz ki falcılara mahsus bir özelliktir bu. Kehanetten de falcılıktan da yazılı kurşun levhaları büküp mıhlamaktan da Tanrı'ya sığının. Nedamet getirin ve artık susun."

"Biliyoruz ki öyle değil," dedi gezgin soğukkanlılıkla. "Biz üç ayaklı sandalyesine tüneyerek uzun saçlarını sarkıtan biliciler gibi kehanet etmiyoruz. Sihir ve falcılık gibi kehanetten de sakınırız, şeytanın ayartmalarından kaçınırız. Ancak bir rüya gördük ve onu hiç görmemiş gibi yapamayacağımızı anladık. Sanıyoruz ki gördü-

ğümüz rüya değil bir rüyettir. Bu rüyeti onu en fazla ilgilendirdiğine inandığımız kişiye yorumlatmak için saygıdeğer ve kutlu varlığınızın huzurundayız sadece."

"Size," dedi piskopos, bir an düşünmüştü. "Sizin böyle bir şey gördüğünüze nasıl inanalım?"

"Gördüğüm kadarıyla," dedi azatlı köle. "Akçemiz hâlâ masanızın üzerinde. İnandınız. 309 yıl uyuduk ve uyandık. Ona da inandınız. Uyuduğumuza ve uyandığımıza inanıyorsanız bu rüyeti gördüğümüze de inanmalısınız."

"Rüyet dediğiniz şey size şeytanın bir armağanı olmasın? Saygıdeğer kilise büyükleri, sözde geleceği okuma sanatının bir Tanrı hediyesi olmadığını ancak şeytan işi cerbezelikler olduğunu açıklamıştır. Bu da ancak büyük veya küçük şeytanlarla iş birliği yaparak sağlanır. Bildiğiniz gibi."

Bilmezler mi? Sadece Sebastian değil hepsi bu cümlelerin hangi imayı içerdiğini kestirebildi. Piskopos, "iş birliği" derken bu dört hecelik mesafede bakışlarını yedisinin üzerinde ayrı ayrı gezdirebilmişti üstelik. "Hangi niyetle olursa olsun, kim olursa olsun, hem nereden gelirse gelsin, şeytanla anlaşan kişi sapkın hiziptendir," ha dedi ha diyecekti.

Demedi. Onun yerine, *"Eski şeyler geçip her şey yeni hale geliyor"* ayetini mırıldandı sakince. Dokuz günden ve geceden bu yana ortada bir mesele vardı. Kehanet suçtu fakat piskopos onların geleceğe dair rüyetlerinden daha çok geçmişe dair anlattıklarından ve anlatacaklarından korkmuştu. Meseleyi dalından yaprağından budamak yerine kökünden kesmeyi yeğledi.

"Pestenkerani rüyalarınızı bir tarafa bırakırsak," diye başladı. "309 yıl önceden geliyorsanız ama bu size göre bir anda olduysa, siz uyurken zamanın nasıl değiştiğini, düzenlendiğini anlayamamış olabilirsiniz. Bunları size geçen gelişinizde de söylemiştim. Tekrar edeyim ki bu defa unutmayasınız. Kilise bugünlere kolay gelmedi. Nelere mâl olduğunun en yakın tanığı bizatihi sizlersiniz. Mesih'in nasıl yaşadığı gibi neler söylediği her zaman zihnimizdedir. Ama

kilisenin ebediyeti için neyin iyi neyin kötü olduğuna karar vermek de önemlidir hatta daha önemlidir."

Zat-ı şahane bu son cümleyi ederken yutkunmamıştı bile. Azatlı da yutkunmadı. Doğru sözünü sakınan taş olsun. Susanın dili kurusun. "Buyurduğunuz gibi," dedi azatlı köle. "Rüyetimizi bir tarafa bıraksak bile, bu rüyayı görmesek bile sabah akşam, çarşıda pazarda, kilisede anıt mezarda ve bu sarayda gördüklerimiz yeteri kadar hakiki ve bir o kadar endişe verici." O da dalına yaprağına dokunmak yerine, ortadaki meseleyi kökünden kesmeyi yeğlemişti.

"Hangi cesaret size bu tür sözleri esinliyor?" diye sordu piskopos. "Hangi hakla böyle konuşuyorsunuz?"

"Bu hakla," dedi gezgin. Baraday'ın ateşinde kavrulan sakalını göstermişti.

"Şimdi bize iyi bak," diye yerinden doğrulan azatlı köle ise büyük tahtın önüne dikilmişti. Ses onundu ama söz yedisinindi ve galiba ona bir de sekizinci eklenmişti.

"Alnımızda dünkü ateşin izi tütüyor, etimizle tırnağımız arasından yarının kanı sızıyor. Sizin için bulanık bir rivayet olan o şeyin tam içinden geliyoruz biz. Sözümüze itibar et, deme hakkını bu yüzden kendimizde buluyoruz ve bu hakla bugünkülere edecek bir çift sözümüz var." Şimdi dinlesin bir çift kulağı olan.

"Biz, şu gördüğün yedi kişi, Kudüs'ün kızgın taşlarında ayakları yanan peygamberin mesajına sizden daha yakındık. Cüzzamlıların yarasını gölgesiyle sıvazlayan elçinin hatırası bizim zamanımızda yeniydi, haberi henüz diriydi. Yarılmış elleri başımızda gezmese de bizim belleğimizde onun anılarından henüz bir şey eksilmemişti. Bildiği gibi bildirdiği de tekti. Bu yüzden inanç yalındı, din saftı. Ondan bir şey eksilmemiş ona bir şey katılmamıştı. Böyle dağılmamış, parçalanmamıştı. Söylemediği sözler elçinin ağzına yapıştırılmamış, en fazla içerleyeceği şey onun adına savunulmamıştı. Bizim zamanımızda Tanrı korkusundan önce Tanrı sevgisi vardı. Korku da sizin anladığınız korkudan başkaydı."

"Kutsal yazmalarda *'Harf öldürür ama ruh hayat verir'* buyrulmuştur. Şimdi daha açık söyleyeyim ki ruh da söz de incinmesin. Çölün ortasında şeytanla boğuşan elçi, krallar kralıydı. Ama onun krallığı göklerdeydi. Siz onu gökten yere indirmişsiniz. Altın tahtlara oturtmuş, sırtına bir *toga picta* atıvermişsiniz. Sizin haliniz bizi 309 yıl uyuyup uyanmış olmaktan daha çok şaşırtıyor. Yüzlerce yıllık uykumuzdan uyandığımızda karşılaştığımız bu dünya bizi hayal kırıklığına uğratıyor. Onun için bu rüyeti görmesek de bunları söylerdik. Çünkü anlattığımız rüya olsa bile dokuz gündür gördüklerimiz hakiki."

Sonunda Sebastian'ın korktuğu oldu. "O halde siz de o sapkın hizipten geliyor olmalısınız," dedi mor kaftan. "Babaya ve onun oğluna, Tanrı'ya ve onun Tanrı olan kuluna şükranlar olsun ki hepsinin başı ezildi. Ve siz, değil 309 yıl önceden, buğdayı ekmesi de balığı tutması gibi en eski insanların usullerinden farklı olmayan havarilerin devrinden gelseydiniz ama yine böyle düşünseydiniz, sizin de başınızı ezerdik."

"Ezerdik," derken boşlukta yay çizen yumruk oymalı masanın üzerine inmiş, olduğu yerde zıplayan sikke mermer zeminde bir müddet yuvarlanmış, tıngırdamış, sonunda Sebastian'ın ayaklarının dibinde duruvermişti; bahçede Kehribar, yapay bir şelâlenin kıyısında, kederli bir taşın yamacında kurulan mükellef bir ziyafet sofrasının az uzağında kulaklarını diksin, dört cihete değil tek yöne çevirsin diye.

"Gökten bir melek bile size bildirdiğimiz müjdeye ters düşen bir müjde bildirirse, lânet olsun ona' buyrulmuştur," dedi azatlı köle.

Ne bir yumruk indi masaya ne de açık bir lânet işitildi. Piskopos elini zarifçe Kutsal Kitap'ın üzerine bırakmıştı. Uzun bir sessizlikten sonra, "Sizin," dedi nazik bir ses, yumuşak bir bakışla. "Dünün tanığı olarak bugüne ve bize gönderildiğinize, seçilmiş kutlu kişiler olduğunuza inandık. Mucizeleri yaratan Tanrı'ya hamdolsun. Buyurun, başımızın tacı olarak yaşayın. Ama."

Ama'dan sonra altın ses çatallanmıştı yine. "Ama. Nasıl yaşadığınız gibi kim olduğunuzu da tam olarak bilmiyorum ama imalarınız da açıkça söylediklerinizden de hoşuma gitmedi. Ben ki sadece şu gördüğünüz etten ve kemikten ibaret değilim. Ben sadece ben olsaydım rüyetinize boş rüya der geçerdim. Ama böyle yalan yanlış yorumlarla halkın kiliseye duyduğu güveni inciteceksenız pazarlarda, meydanlarda dolaşmayın. Ama ileri geri konuşarak halkın düşüncelerini bulandırmayın, saf inancını sarsmayın. Ama hayallerinizi, hezeyanlarınızı gerçek gibi anlatmayın. Ama kulağıma böyle bir şey gelmesin. Ama sizi uyarmış olayım."

Piskopos açıkça, "Durgun suya taş atmayın," diyordu ve "Buna İsa Mesih'in huzurunda yemin eder misiniz?" diye soruyor, bir kavil bekliyordu.

Yedisinin ağzından, sekizincinin yüreğinden "Hayır," sözcüğü aynı anda çıktı.

"Öyleyse gidin," dedi piskopos. "Nereden geldiyseniz oraya dönün. Çarpıttığınız geçmiş kadar kehanet ettiğiniz gelecek de uyduruk. Hiçbirine inanmam bunların ve halkın arasında anlatmanıza da göz yummam. Her taşın üzerine çıktığınızdan habersiz değilim. Gidin."

O zaman yedisi şu nazik çehrenin arkasında yarının ateş yüzünün saklı olduğunu anladı. Bugün piskoposun sırtına atılan mor kaftan masum bulunmasaydı yarınki ateş mahkemeleri kurulmazdı. O ateşin odunu piskoposun bir pencereden bakıverdiği şu bahçede istiflenmişti ve bir ucundan yanarken terlemeye başlamıştı bile, kimse farkında değildi. *Cadıların Çekici*'nin İncil'in üzerine inmesi an meselesiydi.

Kilise arşivcisi Sebastian ise piskoposun yüzüne ilk kez uzun uzun bakmıştı, gözlerini kaçırmadan, gözkapaklarını indirmeden. Onun çok zengin bir adam olarak doğduğunu herkes biliyordu. Senatör soyundan geldiğinin kendisi için bir kıymeti yoktu, keşiş olarak yaşadığı günleri ise hayatının en mutlu dönemi olarak anardı. Piskopos olduktan sonra, açlıktan ölmek üzere olan Roma halkını

kilisenin hazinesine hiç dokunmadan birkaç kez kendi kesesinden doyurmuştu. Şu hastaneyi de yetimhaneyi de aşhaneyi de aynı keseden harcayarak kurmuştu. Ne kilisenin kasasına dokunmuş ne de krallardan bir şey ummuştu. Gelgör ki bu da tarihin kendisine yüklediği görevle kendi kişiliği arasında kalanlardandı. Öyle bile değildi. Görev duygusu kişiliğini çoktan evirip çevirmişti. Tıpkı Diocletianus gibi. Onun da gözlerindeki, duygunun akıttığı değil aklın sıraladığı aynı cevherdi. Görevin de kişiliğin de en tehlikelisiydi bu. Çünkü şahs-ı şahanede aynı anda çilekeş ilk Hristiyanların tevazusuyla imparatorların kibri bir aradaydı. Tevazuya bir diyeceği yoktu Sebastian'ın, gerçekti. Ama kibir, görevdi ve kalıcıydı. Bunlar ölümsüzlük suyunun içinde nefessiz kalmışlardı. Bunlar suda boğulmuş balıklardı. Bunun da Roma gibi iki ciheti, Sebastian'ın eğilip yerden aldığı şu sikke gibi iki yüzü vardı.

Nitekim kapı ağzında dikilen nöbetçilere şöyle bir baktı suda boğulmuş balık ve yedisine birden nezaketle hitap etti. "Şimdi size söyleyeceklerim var. Beni iyice dinleyin. Bundan böyle halkın içinde sizi merakıyla usandıran bulunmasın, izzetiyle taciz eden çıkmasın diye, çarşıya pazara her indiğinizde askerler sizi uzaktan izleyecektir. Diğer yandan Sebastian, kilise arşivcisi, sen de dinle. Senin evin dar, hasır döşeğin rahatsız, azığın kıttır. Oysa bizim misafirhanemiz temiz ve rahattır. Çorba kazanımız her an kaynar. Bostanlarımız taze sebzeyle, bahçelerimiz meyveyle doludur. Bu müstesna konukları misafirhanede ağırlamamız, kilisenin konukseverliği adına daha uygundur. Senin de Sebastian, aynı misafirhanede onlara refakat etmen yerinde olur."

O döşek, bu oda, şu sofa. Geniş, ferah bir koğuş anında hazırlandı. Oysa beşi mağaranın yolunu tutmuştu çoktan. Barbar yüzbaşı ve kandilci biraz geride kalmıştı. "Siz gidin ben arkadan gelirim." Sebastian ise masasının başındaydı.

KEHRİBAR GEÇİDİ

Yedisi geleceği, biri geçmişi merak eden sekiz kişi, şimdinin içinde, geceler boyunca yüz yüze, diz dize durmuş, kendisine anlatılanı şu sayfaların üzerine yazmıştı kilise arşivcisi Sebastian. O da zamanın maddesine dokunmuştu. "Ömrümün geri kalanını verirdim," dediği bağış gerçekleşmiş, bir kapıdan geçer gibi tarihin kendisi oluvermişti. Gidip de dönmüştü dönmesine ama tarihi itibar görmemişti.

Göklere yükselmenin öncüsü bulutlar, yeraltına inmenin kılavuzu mağaralar, duayla aynı dili konuşan rüzgâr, ağaçlar. Oysa bu artık Sebastian için de hem eski hem yeni bir gökyüzüydü. Öyleyse şimdi itibarsızlığın tarihçesi olarak son dokuz günün hikâyesini yazmak şart olmuştu. Çünkü bildiğini susmak artık onun için de cürümdü. Bir veda sahifesi. Akıldan geçeni gönül de yalanlamadı kalem de yazmam demedi. Son cümleleri yazdığında gecenin yarısıydı, Sebastian'ın da masasında zayıf bir kandil yanmaktaydı.

"Bunu İsa Mesih'in doğumundan sonraki 612. yılda Ağustos ayının yirmi beşinci gününden itibaren dokuz gün boyunca kilise arşivcisi Sebastian yazdı. Anlattıkları, olayları bizatihi yaşayanların tanıklıklarına dayanmaktadır ve onların kendi hikâyesini de anlatır. Umulur ki inanılır."

Tomarı iki eliyle kavradı Sebastian, tarttı, masaya vurdu, hizaya soktu. Boş bir sayfa aldı sonra. En üste yerleştirdi. Bir isim gerekti şimdi bu tarihe, upuzun bir isim:

İmparator Diocletianus zamanındaki büyük takibatın içyüzü ve yedi kişinin uyuması ve uyandıktan sonraki hikâyesi ve kilise arşivcisi Sebastian'ın kendi hikâyesi.

Arkasına yaslandı kilise arşivcisi. Bir süre boşluğa baktı, kimi gölgede kalan kimi ışıldayan onca akçeye. Anlatacağını anlattığını, anlatırken kendisini de tanıdığını, artık sona geldiğini, geriye bir sözcük bile kalmadığını anladıktan sonra yazdığını okumaya kalkışan herkes gibi ilk satırlara korka korka göz attığında el kandilinin ucundaki alev önce seğirdi sonra yalpaladı. Şöyle başlamıştı:

"Yedi kişi, bir de köpekleri, bir mağara ağzında yanan büyük ateşin başında bir araya geldi."

Sayfalar sayfaları kovaladı. Neden sonra başını kaldırdığında, kilise arşivcisi, "Bu," diye düşündü. "Tarihten çok hikâyeye benziyor, pek soğukkanlı değil. Ama okuyanlar onda gerçekleri bulacaklardır yine de. Çünkü ne bir şey kattım ne de bir şey eksilttim."

Dağılmış tomarı tekrar hizaya soktu. Bir deri tabakasına sardı, önce sağ kanadı kapattı sonra sol. Bir kınnapla sıkı sıkı bağladı açılmasın diye, iyice düğümledi. Kamış kalemin ucunda kalan mürekkep, kilise arşivcisinin perdahlanmış derinin üzerine bir isim daha yazmasına yetti. *Kilise Arşivcisi Sebatian'ın Tarihi*'ni masanın üzerine bıraktı. Bir kitaba en çok yakışan yer yazıldığı masanın üstüydü galiba ne kitapçılar çarşısı ne de kütüphaneler. Bir daha yazmayacak olan kalemse hokkaya batırılmamış, boylu boyunca tomarın yanına uzanmıştı, dilinin ucundaki kurusun diye.

Muktedir insanların bunu okudukları zaman yüzlerinin alacağı şekli düşündü Sebastian gülümserken ama bu bir bebek gülümsemesi değildi. Kitabına önce el koyacak sonra ateşe atacaklardı. Kendisini de sapkın hizbin mensubu olmakla suçlayacak, dinden çıkaracaklardı anında ve onu arayacaklardı.

Nasıl anlaşılırdı koskoca Sebastian'ın durup dururken yok olduğu? Kiliseye gitmediğinde, arşive girmediğinde, konu komşu onu birkaç gün görmediğinde, onun eve gelmediğini ama evden çıkmadığını da fark ettiğinde. Hizmetçi, meraklı rahiplere telâşlı

telâşlı, uzata uzata anlatacaktı gördüğünü-görmediğini. "İnanmıyorsanız gelin bakın. Yatağını ben düzelttim desem yalan olur. Çünkü hiç açılmamıştı. Masanın üzerinde kalem var ama boş kâğıt yoktu. Yazdığı tomar ise işte orada."

Etrafına son kez bakındı kilise arşivcisi. Bunca yıl burada yaşamıştı bir başına ve burada yine bir başına öleceğini zannetmişti. İrili ufaklı, kalınlı inceli, aslında bakır ama gümüş kaplamalı, ayarıyla daha zamanında oynanmış, anında tedavülden kalkmış, asırlarca dayanmış, barbar krallıkları bile birbirine bağlamış şunca sikkenin arasında, metalik kokuyu burada son kez içine çekmeyi ve nefesini orada salıvermeyi temenni etmişti.

Yirmi yıl üzerine evine dönen Odysseus'u, onu tanıyan tek canlı olan ihtiyar köpeği Agos'la bir arada gösteren sikke de bu koleksiyondaydı, Sezar'ı hançerleyen Brutus'un anısını yüceltmek adına basılmış gümüş para da. Büyük Constantinus'u aynı paranın yüzünde hem pagan sembollerle hem Hristiyan haçıyla gösteren şaşırtıcı sikke işte şuydu. Her biri nadirdi bunların, her biri servet değerindeydi.

Bunların hiçbirine uzanmadı kilise arşivcisi. Ona lâzım olan kesesindeydi, Piskoposluk Sarayı'nda kaşla göz arasında eğilip yerden aldığı geçmez akçe. O saraya bir kez daha çağrılacağını ve çağrıya uyacağını bilen biri bunu yapmazdı oysa, "*sezarın hakkı sezara.*"

Dokuz gün önce, 309 yıllık bir yabancının kesesinden çıkan şu sikkeyi yine böyle parmaklarının arasında evirip çevirirken, yaşanmışın bıraktığı kaydın tutkusuyla "Şu bana verdiğin akçe," demişti gezgin Al-Mina'ya. "Kim bilir kimlerin elinden geçti, kimlerin kesesine girip çıkarak bana kadar geldi? Dile gelse ve anlatabilse." Anlatmıştı işte. Bir maaş, bir yevmiye, bir emeğin karşılığı, bir para üstü olduğunu. Elden ele nasıl geçtiğini, düştüğünü, kaybolduğunu, bulunduğunu, aynı keseye iki kez girdiğinin de vaki olduğunu. Sikkenin evleri vardı ve kilise arşivcisi, bir gözün üzerine bir kusurun nasıl indiğini öğrendiğinde kader gerçekleşmişti. Ama Colosseum'a büyük yıldırım düştüğü esnada meselâ III. kapı VIII.

sıra I numaralı koltukta kimin oturduğunu hâlâ öğrenememişti. Bir anlatıda onu yazana bile saklı kalan yanlar vardır.

Üflediği toprak kandili heybesine attı kilise arşivcisi Sebastian. Yorgun, korkulu ve uykusuzdu. Şuracıkta kıvrılsa gecenin kalan vaktinde ve bütün sabah boyunca uyuyabilirdi. Uyumadı. Yedi arkadaşı ve bir de Kehribar olmayınca bu ev gözüne bomboş göründü. Sanki onlarla doğmuş onlarla büyümüştü. Kapısını sessizce örttü, Tiber köprüsünden geçti, şehrin kapısından çıkıverdi.

Sebastian, yazmasını tamamlarken ve beş kişi yamaçlara doğru ağır ağır ilerlerken geride kalanlardan barbar Yüzbaşı Geta bir zamanlar bir şeyin olduğu yerde dolaşmaktan vazgeçmeyen her kazazede gibi son kez Colosseum'un önünde dikilmişti. Ama bu kez ne gladyatör kapısından geçti ne yeraltına indi. Ne kölelerin terasına tırmandı ne imparator koltuğundan baktı kanlı kuma ne de boş kafeslerin paslı kapısını açtı. İçeri bile girmedi. Cephe mazgallarından birine yaklaştı sadece. Kirli parmaklıklara sarılarak alnını soğuk demire yasladı. Akşamın serinliğini sırtında, pasın kokusunu genzinde hissederken içeri baktı. Devrile devrile giden bulutların arasından çıkan kocaman bir dolunay köleler katının üzerinde yükseliyordu. Tatlı bir eğimle dökülen soğuk mavi ışığın altında Colosseum'un kumu orada hiçbir şey olmamış gibi sessizce açılıyordu kendi merkezinin etrafında. Sakin. Huzurlu. Onu ilk kez gören biri bu sükûnete imrenebilirdi.

Barbar yüzbaşı ay ışığında uzayan kendi gölgesiyle geri döndüğünde karşılaştı. Mazgal demirlerinin arasında kalan bu gölgenin üzerinden yürüdü geçti. Constantinus takının büyük kemerini arkasında bıraktı ve Tiber'e doğru inmeye başladı. Roma'nın tarihi Tiber'in sularından akıp geçmişti gerçi ama aynı Roma'nın irini, helâk edilmiş şehirler gibi çökmüştü suyun dibine. Öyle olmasa bu sakin gecede göz göz açılıp kaynayan ağır, yağlı bir köpük, bu ağır koku niyeydi? Oysa Tiber, çamur gibi akan bu kirletilmiş ırmak sevinçle el çırpacağı günü beklemişti.

Köprünün ortasında durdu barbar yüzbaşı, dün azatlı kölenin ve kandilcinin de durduğu yerde. O da döndü, geriye, Roma'ya baktı. Açık kanalizasyonlar, dağ gibi yığılmış çöpler, her an çıkabilecek bir yangın, bir kese uğruna boğaza dayanabilecek bir hançer, hepsi buradaydı. Yoksul evlerden boğuk ağıtlar yükseliyordu, ölü taşıyıcılar çekeleyerek götürüyordu cesetleri. Bebekler kurumuş memeleri boş yere somuruyor, ellerini çaresizlikle iki yana açan anneler fark bile etmiyorlardı neden sonra minik çenelerin kıskacının çözüldüğünü. Su bekliyordu yaşlılar bir damla. Vergi mükellefinden çok tahsildar vardı hâlâ yollarda çünkü şimdikiler de vergilendirmeyi dünkülerden öğrenmişti ve bir soylu, meşale taşıyan kölelerinin arasında ziyafete gidiyordu.

Sakinleri hastalıktan kırılmış, baskıdan yılmış ebedi şehrin, boş ve sefalet içindeki sokakları, suyu kesilmiş su kemerleri, terk edilmiş hamamları, yıkıntıları, kalıntıları arasında tek tük kandiller yanıyor ama kilise kubbeleri gibi Piskoposluk Sarayı da o karanlığın ortasında parlıyordu ışıl ışıl. Bu ışıltı aydan da yıldızlardan da değildi. Oysa barbar yüzbaşı daha dün şu kubbelerin parıltısını yıldızlardandır zannetmişti. Tahtı için bir gergedanın dişinin sökülmesine, geride kalan o acılı ve kanlı yaraya sesini çıkarmayan zat-ı şahane tik ağacından aslan bacaklı karyolasında uyumaya hazırlanıyordu mükellef bir sofradan sonra. Piskoposluk Sarayı'nın az ötesinde Colosseum'un uzayan gölgesi ise Roma'nın üzerine düşüyordu boylu boyunca.

O zaman barbar Yüzbaşı Geta, dokuz gün evvel imparator locasında zannettiği gibi Colosseum'un yarı yıkık yarı ayakta, yarı ölü yarı hayatta değil, hâlâ dipdiri olduğunu anladı. İyice yükselen ayın yelpaze gibi açılıp dağılan mavi ışığı altında kendi asidinin köpüğüne bulanmış bu beden hâlâ iğrenç bir koku salarak nefes alıp veriyordu. "Colosseum yıkılırsa Roma yıkılır," demişti eskiler. "Yapısı öyle kuvvetlidir ki onu yıkmak yapmaktan daha zordur." Doğru, yıkılmamıştı, dimdik ayaktaydı. Şimdi yarı karanlığa yarı aydınlığa gömülmüş beyaz heyulâ, asırların üzerinden hâlâ Roma'yı

sahipleniyor, ruhu Roma'nın üzerinde yeniden doğup yeniden kendisini doğuruyordu. Bugün arena yeniden açılsa, aynı oyunlar al baştan oynansa şu tribünler yeniden dolar taşardı. Değil 309 yıl 1309 yıl daha geçse bu böyle olacaktı.

Usulca geri çekildi korkuluklardan barbar yüzbaşı. Tiber kapısından geçti. Bir daha dönüp geriye bakmadan dağ yoluna girdi. Rüzgâr aydan, yıldızlardan esiyordu. Bu kez kendisini karşılayan bir Kehribar yoktu ama barbar yüzbaşı onun nerede olduğunu biliyordu.

Önde bir köpek, arkada altı kişi, iki kayanın arasında açılmış geçitte sessizce ilerliyorlardı şimdi. Ama yalnız olmadıklarını her biri sezinlemişti. Ateş yatağının üzerinde değillerdi gerçi, demir zincir yoktu bileklerinde; alev almış dişbudak ormanının kıyısında yakışıklı genç, Faustina, retor, Baraday da değillerdi ama biri onlara katılmıştı. Sessiz sedasız yürürken tarazlanmış harmanisinin eteklerini ardı sıra sürüyen hüzünlü biri.

Değil mi ki daha bugün kovuldukları Piskoposluk Sarayı'nın kapısına doğru boydan boya geçtikleri yeşil bahçede bir sofraya rastlamışlardı. Yapay bir şelâlenin yamacında gümüş kandiller tutuşurken suda yaldızlar, nilüferler parlamış; süslü terasların, çiçek tarhlarının, kuşların konup kalktığı bakımlı meyve ağaçlarının arasında kölelerin koşuşturması başlamıştı. Kendi doğallığı ile insan elinin kurduğu düzen arasındaki bu sükûnetli bahçede sarayın sakinleri akşam yemeği yiyecekti birazdan ve altın oluklu sütunların arasından yükselen devasa boyuttaki bir İsa, başında dikenli tacıyla, hapsedildiği taşın içinden bu ziyafet sofrasına bakacaktı.

Kasılmış bir yüz, çökmüş bir göğüs, gerilerek açılmış parmaklar, birbirinin üzerine binmiş ayaklar. Dikenli tacın battığı yerden sızan kan düşmanlarına bile kin duymamayı öğütleyen Nasıralı peygamberin gözünün pınarını yalayarak yanağına akıyor, dişlerinin arasına sızmadan önce çatlamış dudaklarını yakıyor. Gökyüzüne dikilmiş gözlerinde neden terk edildiğini artık merak etmeyen bir bakış vardı ve avuçları gibi mafsalları çözülmüş bacaklarının ucundan sarkan ayaklarında da çiviler kemiği yarmış, tahtayı parçalayarak arkadan çıkmışlardı. Sağ böğründe bir mızrak yarası. Yılların yontucusu,

taşla yatıp taşla kalkmış, taş tozu solumuş nefes yerine, anlamaz mı ak mermerin kanadı kanayacağını?

Oysa daha dokuz gün önce iki zaman arasında açılmış bir kapıdan geçer gibi şu Kehribar Geçidi boyunca şükür ilâhileri söyleyerek yürümüş, bir yeryüzü rüyasından uyanır gibi gülümsemişlerdi. Ama gele gele bu heykelin ve bu sofranın önüne gelmişlerdi.

Bu mübarek adam bunca acıyı bu mükellef sofra ve bu heykel için mi çekmişti? Kuşlara cevap veren biri, burgusundan çözülerek açan bir çiçek gibi şimdi etrafına bakınsa, "Niyetim bu," der miydi? Bu muydu haberini getirdiği müjdenin eseri? Bu muydu onun anlattığı şey? Vaadi bu muydu? Elleriyle diktiği ağaç vere vere bu meyveyi mi vermişti?

Hiç kimse Nasıralı İsa kadar buruk bir kalple ve işitilmedik sözcüklerle konuşmamıştı. O yüzden en fazla masum ve mazlum olanlar kendi kalplerini onun kalbinin yanında bulmuştu. Dünyayı kurtarmaya geldiğini söylemişlerdi onun. Kurtarılmış dünya bu muydu? İçmediğim bir yudum su bu muydu?

Bu muydu Kudüs'ün sıcaktan kavrulmuş, güneşten çatlamış yollarında ayakları yanan, toz içinde yürürken teri toprağa damlayan peygamberin dini? Keten gömleğinden başka varlığı, ikram edilenden gayri azığı kayda geçmemiş olan yoksul marangoz çırağı dünyaya bunun için mi gelmişti? Bunu mu uyarmış, bunu mu yakarmıştı ve bunun için mi kendisini kefaret etmişti? Ruh harfleriyle yazılmış esas metin, erguvan rengi kâğıt üzerine altın yaldızlı mürekkeple geçsin, cilt kapakları inci ve elmasla süslensin diye mi?

Nasıralı. İsa. Acıların adamı. Bugünleri görse acaba ne söylerdi?

Gelse tanır mıydı kendi Tanrısını? Senin için mi bunca kan şimdi? Sen mi istiyorsun bunca acıyı? Bu ateşten hoşnut musun? Bu zulmü sen mi emrettin? Hayır, bin kere hayır. Nasıralı İsa gelse en evvel o karşı çıkardı.

"Gidecek yer yok," diye mırıldandı yazıcı köle. Bu dünya yaşanacak bir yer değildi ve bu karanlık, sefalet içindeki Roma dünkünden

daha az tehlikeli değildi. Doğruydu tarihin şaşırttığı ama hiçbir Roma yenisi kurulmadan yıkılmazdı. O kadar büyüktü ki yıkılan şey, onu farklı biçimde de olsa devam ettirecek olan, ancak onu yıkan şeyin kendisi olabilirdi. Roma'dan kalan en aziz hatıra, en mağdur evlât, şimdi prens olan bir zamanların gayri meşru varisi. Demek hâlâ doğruydu bütün yolların Roma'ya çıktığı. Kilise, yeryüzü imparatorluğunu Roma modelinde kurmuştu.

Her şey bozuluyor, dünya kıyamete, insan ölüme bakıyor. Meyve çürüyor, çiçek soluyor. Roma hiç değişmiyor. "Uyan Roma," diye mırıldandı azatlı köle bir kez daha. "Zeytin Bahçesi'nde havarileri esir alan uyku mu çöktü üzerine? Uyan." Daha dün Tiber köprüsünün üzerinde Roma'nın karanlık sularına bakarken de böyle haykırmıştı: *"Vay sana ey Beytsayda!"*

Kimse uyanmamıştı. Uyananlar da daha iyi bir yere uyanmamıştı işte. Şehir, giyim kuşam, yeme içme her şey değişmişti. Ama hiçbir şey değişmemişti. İnsan hâlâ zalim, güçlü yine gücünü aldığı dava adına kan dökücü, fesat çıkarıcı; kurban kurtulduğu anda zamanenin cellâdı. Haklıymış Karadeniz sürgünü şair, hâlâ "insan insanın kurdu."

O millet, şu coğrafya, öbür ülke, diğer kavim... İnsanın yaratıldığı günden bu yana sadece iki millet vardı aslında. Çünkü insanın bir yanı melekse öbür yanı şeytandı. Yarısı Habil'se öbür yarısı Kabil'di. Bir yanı suysa bir yanı ateşti. Güldü, dikendi, acıydı, şerbetti. İhtişamdı, sefaletti. Ve insan bu, Meryem'in beyaz zambağı, bozgun çıkarıcı kan seviciydi.

İçine acılık çöktü gezginin. Bunu zaten biliyordu gerçi, insan çiğ süt emmişti. Ama o saf inanç, o nasıl bu hale gelmişti? Etekleri Taberiye gölünün kıyısında ıslanırken balıkçıların ağını dolduran İsa, uğultulu kubbelerin altında, altın nakışlı mor kaftanlarının içindeki muktedirlerin metafizik ve de fizik meseleleri dallandırıp budaklandırdıkları toplantıların birinde hazır bulunsaydı, uzun uzun tartışılan şu muammaların çoğunu anlamazdı muhtemelen ve kendi saf inancını bugünkü haliyle tanıyamazdı. Ve yine muhtemel

ki bugünküler de onu tanıyamazdı. Bu o mu? Ellerindeki ve ayaklarındaki yaralar benziyor, böğründeki de. Lâkin bu o değil galiba!

Herhalde İsa, hayretler ve kederler içinde kalırdı. Ama artık önemli olan İsa'nın ne söyleyeceği değil ona ne söyleneceğiydi. Yalan değilmiş meğer menkıbenin dediği. Tanrı'nın esinini, ruhunun harflerini söze çevirirken sesi Filistin'in dağlarında yankılanan peygamber vaat ettiği gibi geri dönse, bunlar onu da çarmıha çivilerdi.

Şu mağaranın ağzında daha dün Roma kartalı alemleriyle askerlerin gelmesinden korkarak toplanmışlardı, bugün haç damgalı kalkanları gözlüyorlardı. Gece hâlâ uzundu lâkin halka kurup oturdukları ateşin başında gezgin Al-Mina'nın anlatacak bir hikâyesi daha yoktu. Kehribar kulaklarını o sırada çevirdi hafifçe. Ayak seslerini işitmişti ama üstelemedi. Bu gelen hâlâ iyi biriydi. Ama bu kez eli kolu dolu değildi. Bir toprak kandili vardı heybesinde biraz kavı, bir de akçesi.

"Sebastian," dedi gezgin sesi yalpalanırken. "Kardeşim, bunca yolu yürüdüğüne bakılırsa bizi merak etmiş olmalısın. Hoş geldin hoşluklar getirdin, bizi bahtiyar ettin. Bizim için yaptığın her şey için sana minnettarız. Seni unutmayacağımızdan emin ol. Dualarımızda adını hep anacağız. Önünü açtığın dere, kanadını bağladığın yaralı kuş, canlandırdığın ateş senden razıdır. Bilmeden ezdiğin karınca, karın tokluğuna avladığın sülün, hasır döşeğini yaydığında ezdiğin zufa otu da senden razı olsun. Ama artık yollarımız ayrılsın."

Elveda demek için kilise arşivcisine yaklaşmıştı hepsi. "Evet kardeşim, artık bizimle görünmen görüşmen senin için tehlikelidir. Artık şehre dönmelisin. Elveda."

Sebastian, "Ben bir yere gitmiyorum ki," dedi. Beyaz yüzü pembeleşmiş, berrak mavi gözlerinin içinden tatlı bir ifade geçmişti. "Buraya, geri dönmek için gelmedim. Hâlâ anlamadınız mı? Geri dönmemi önerdiğiniz yerde kim varsa ona göre, tamamladığım yazma sapkın, avuçlarımın içindeki sikke çalıntı, sahibi ben olsam da. Kırılmış bir bağ bizimki. Unuttunuz mu, 'Sana da bir mim

koydum kilise arşivcisi, gözüm üstünde!' Varlığımın, yakılmak üzere arşivden ayıklanan yazmalar kadar cirmi var bu hayatta. Benim de gidecek yerim yok. Beni de yanınıza alın. Yediydiniz sekiz olalım."

Hepsi gülümsedi bu dileğe ama kandilcinin tebessümünde nedense bariz bir keder belirmişti ve gecikmiş, mağaraya henüz girmişti. O kederli tebessüme döndü Sebastian halden anlayarak. "Al Feliks," dedi. "Bu sikke sende dursun. İçimizde en genç olan sensin. Sabah ekmek üzüm almaya şehre inersen akçemiz geçerli olur yeniden belki. Belli mi olur? Ama şimdi hele bir uyuyalım."

"Evet uyuyalım," dedi kandilci. Oysa hayat karşısında en tecrübesizleri olduğu için en sabırsız olan da oydu. "Buna dair bir ümidin var mı?" diye sordu kilise arşivcisine. "Akçemizin yeniden geçer olacağına dair bir ümit?"

Cevabı içinde olan bir sorunun ne sorulan cevabını verir ne de soran böyle bir cevap bekler. Zaten kandilci de olduğu yere kıvrılmış, yüzü şimdi yine dünkü kadar aydınlıkla dolu, başını hekim çömezi Julius'un dürülmüş örtüsüne bırakırken yine çobanın harmanisine sarınmış, dizlerini karnına doğru çekmişti. Üzüm, incir hasadı yakın, bitmek bilmeyen sıcak günler geçmiş, geceler serinlemiş, güz mevsimi başlamıştı. Bu gece yağmur bile yağabilirdi. Dokuz gün içinde dünya değişmişti. Uykunun ağır ağır üzerine indiğini anladığı sırada kandilci bir kez daha gülümsedi. Çünkü yine ateşle duvar arasında kalmışlardı ve yine uzandığı yerden kandilci, duvardaki gölgelerle oyalanan yazıcı köleyle göz göze gelmişti.

309 yıl üzerine göğsünün üzerinde bir Platon yazmasıyla uyandığında şu gölgelerden sıyrıldığını, mağaranın dışına adım attığını, sonsuz ışığa, som iyiye ulaştığını sanmıştı yazıcı köle. Fakat dik yolun onu götürüp bıraktığı yer mağara içinde mağara olmuştu nihayette. Roma'nın içinde ışık vardı var olmasına, ne ki yazıcı köle etrafına baktığında gördüğü hâlâ gölgenin rengiydi. Gölge. Gerçeğin en uzak, en karanlık mertebesi.

Oysa bir taş masanın başında Platon'un yazısını tanıdığı gece o tecrübesizlikle mağaranın müsveddesindeki sadeliği yaygın nüshadaki

karmaşıklığa yeğlemiş, yazıcı köle, "Ben de olsam öyle anlatırdım," demişti. Meğer usta haklıymış, istiarenin karmaşıklığını çözmek için 309 yıl uyumak ve bugünkü Roma'ya uyanmak gerekmişti.

Sahi, tutsak bir anda çıkmıyordu ki dışarıya. Önce mağaranın içinde yanan ateşle karşılaşıyor, gölgelerin kuklalarını gerçek sanıyordu. Değilmiş! Bu kez dik bir yokuşu tırmanıyordu. Gözlerini güneşe ve onun aydınlattığı gerçek varlıklara çevirmeden önce durgun sudaki, perdahlanmış aynadaki yansımaları görüyordu. Bu da değilmiş! Neden sonra bakışlarını kaldırarak asıl ağaçları, insanları, hayvanları, eşyaları, şeyleri görüyordu ve onları aydınlatan güneşi, bütün gölgelerin nihai sebebini. Mutlak iyiyi.

Kısacası usta, mağara içinde mağara var, güneşten önce ateş var, insandan önce kukla var; asıldan önce bir değil birçok yansıma, derece derece kopya, gölge içinde gölge var, aldanmayın diyordu. Gölgeyle gerçek arasında mertebeler vardı. Gerçek, öyle bir anda ele geçmiyor, kademe kademe gösteriyordu kendini.

Onlar, yedi kişi, bir mağaranın dışına çıkmışlardı müstesna yazgılarına bakılırsa. Ama gölgeler gölge olmaktan çıkamamışlardı. Her biri kusurlu bir gölgeydi bunların, hiçbirinin aslına nispeti yoktu. Bunlar gölgeleri hâlâ gerçek sanıyorlardı. "Haberiniz var mı dışarıdaki aydınlıktan?" demişlerdi. "Sadece bir tutsak olduğunuzdan, gölgeleri gerçek, gölge rengini renk sandığınızdan?" İşte o zaman pazarda taşlanmış, kiliseden kovulmuş, makam-ı şahanede tehdit edilmişlerdi. Mağaranın habercisinin kaderi değişmemişti.

"Ey gölgesini yolunun üzerinde şifa bekleyenlerin üzerine düşüren peygamber," diye mırıldandı yazıcı köle. "Nedir anavatanımızdan yanımızda getirdiğimiz şey? Ve buradan dönerken de götüreceğimiz şey? Bir kuru canımız var. Gerisi gölge değil mi?"

"Bir kuru canımız," derken yazıcı kölenin gözkapakları inmiş, Kehribar damağındaki siyah lekeyi göstere göstere, uzun uzun esnemişti.

Vücudunu olduğu yere devirdi önce sadık köpek, her zamanki gibi. Sağ yanına yatmıştı ve tek gözü kolunun altında kalmıştı.

Olmadı. Çok geçmeden düzlendi. Kollarını uzattı, başını kollarının üzerine bıraktı. Böyle iyi. Hem mağaranın çıkışını hem içerideki herkesi görebilirdi.

Dışarıda, çilesinin yükünü çeken yaşlı zeytin ağaçları güzün ilk rüzgârında yapraklarının gümüşî sırtlarını çevire çevire savruluyor, kurumuş devedikenlerinden kurtulan tüy yumakları uçuşuyordu havada. Kimi saç gibi saçılan, atkuyruğu gibi dağılan, sakal gibi dikilen kuyruklarıyla yıldızlardan biri semaya şu yönden girebilir, biraz kalıp sonra gidebilirdi. Bunların hiçbirini umursamadı Kehribar. Başka da vukuat yoktu. Ne yolunu şaşırmış bir ceylân ne de alnı yıldızlardan mühürlü bir anne kurt.

İçerideyse kandilci örtüsüne biraz daha sarınsa da henüz uyumamıştı. Uykusuz çoban Fazelis'in yüzündeki huzura bakılırsa uyumadığı bütün uykuları bir kez daha uyuyor, rüyadan rüyaya geçiyordu. Gezgin Al-Mina derin derin nefes alıyordu ciğerlerinin çeperlerini doyura doyura, nefes aldığını fark bile etmeden. Senatörün azatlısı, heybetli ve müziç Vitalis hafifçe iç çekiyordu. Yazıcı köle Simonides'in gözkapakları seğiriyordu uyanmak üzereymiş gibi. Efesli yontucu Linus sağdan sola dönüyor, kilise arşivcisi Sebastian karanlık bir iki sözcük mırıldanıyordu. Barbar Yüzbaşı Geta'nın yüzü uykuda bile asıktı ve yumulu avucu bir rüyadan geriye kalmıştı. Eğer duvardaki şu gölgenin sesi varsa, barbar Yüzbaşı Geta, yedi kişinin bir rüyeti tamamladığı o gece görülen bir rüyayı gözlerini kendisine dikmiş olan Kehribar'a şöyle anlatırdı.

Rüyamda sanki bin yıl belki daha fazla -Tanrı bilir ama bin beş yüz yıla yakın da diyebilirim- uyumuş da uyanmış gibiydim ve böyle bir rüyayı ancak gölgelerden ümidi kalmayan bir gecenin sakini yine gölgelerden ümit kesmiş olan birine anlatır diyebilirdim.

Yine Roma'daydım ama Forum'da dün şöyle dursun bugünümüze göre bile bütünüyle sağlam bir yapı kalmamıştı. Bir tek Colosseum asırlara meydan okumuştu ve yıldırımın açtığı yarık cephesinde aynıyle duruyordu. Aşırı sıcak yaz günlerinden biriydi. Taşlar eriyecek, ağaçlar tutuşacak gibiydi. Ben yine Colosseum'un etrafında dolaşıyor, içeri girecek bir kapı arıyordum. Ama etraftaki kalabalığa bakılırsa bu defa yalnız değildim.

İnsanlar hiç tahmin edemeyeceğiniz kadar değişmişti. Nasıl tarif edilir onu da bilmiyorum. Giyimleri kuşamları, halleri tavırları, eşyaları cihazları, bilgileri kültürleri, ilimleri usulleri, düşünceleri ve duyguları bugünden de dünden de o kadar farklıydı ki insan cinsi de mi başkalaştı diye düşünmeden edemedim. Dilleri büsbütün yabancıydı. Kulağıma çalan tek kelimenin bile manasını çıkaramadım. Ama öbek öbek yığılmış, bir hizaya dizilmiş bu insanların içeri girmek için bekleştiğini kestirebildim. Bir an boş bulundum, gladyatör gösterilerinin yeniden başladığından korktum.

Neden sonra kapı açıldı, ben de kalabalığın arasına karışarak içeri süzüldüm. İmparator locası gibi Vesta balkonu da büsbütün yıkılmış, yerleri bile unutulmuştu. Bugün birbiri üzerine yığılı duran taşlar bile sökülmüş, götürülmüş, geriye kala kala birkaç senatör sırası kalmıştı.

Ziyaretçiler yıkıntıların arasında büyük bir merakla dolaşıyorlardı yine de. Koridorlardan geçiyor, tribünlerden geri kalan toprak yamaçları tırmanıyor, kemerlerden sarkarak Forum'a bakıyor, demir mazgalların arkasında kalmış basamaklara bir göz atıyor, tekrar aşağı iniyor tekrar yukarı çıkıyorlardı. Fakat çok aceleci çok telâşlılardı. Bir şeye yetişmek ister gibi bir halleri vardı. Anlık bir görüntüyü tespit etmek ve bir an önce gitmek istiyorlardı başka bir şeye yetişmek üzere. Zaman bile sanki daha hızlı akıyordu.

Onların ne aradığını rüyamda bile bilmiyordum ama ben yeraltına indim kendi hücremi aramak için. Yerinde midir duruyor mudur? Yoksa o da imparatorun locası gibi kayıp mı olmuştur? Meraklılar burada da dehlizler boyunca koşturuyor, her köşeden başını uzatıyor ve hemen uzaklaşıyordu başka bir köşeyi didiklemek üzere. Hava doluydu. Her an her şey olabilecek gibi duruyordu. Ne olacağını bilmiyordum ama Colosseum'a yıldırım isabet etmeden evvel gökyüzü nasıl ağırlaşmışsa öyle bir karanlık yaklaşıyordu ve bunu zannımca tek ben fark ediyordum. Bir de ağır rutubet kokusunu bir ben alıyor, su aygırının yazgıdan şikâyetini bir ben duyuyordum.

Bir an kalabalığa dönmek ve burada gördüklerini değil görmediklerini onlara anlatmak geldi içimden ama vazgeçtim. Her birinin gafilliğine de vurdumduymazlığına da içerledim. Fakat içlerinden biriyle rüyada olsa da göz göze geldim ve o gözlerde derin bir keder sezdim.

Diğerleri gibi acelesi yoktu. Bir taşın üzerine oturmuş, daha dün benim oturduğum sekiyi bürümüş olan yeşil yosunlara dalgın dalgın bakıyordu. Siyah saçlı siyah giysili ufak tefek bir kadındı. Göz göze geldim dediysem de o beni görmedi. Bakışları boşluğumu deldi geçti. Yüzündeki çizgiler çoktan derinleşmişti. Ruhunu ayna gibi yansıtırken, içinden geçeni saklamayan bir yüzdü onunki. Geçmişin seslerine kulak vererek, gelecekten seslenen biri varsa onu işitmeye çalışarak yürümüştü terk edilmiş şehirler boyunca. Taşı taş üzerine dizerken alnını sıvazlayan bir elin başındaki bütün ağrıyı almasını beyhude beklemişti. Bahçesindeki lavanta dallarıyla avunmuştu

bunca zaman, güneşe bıraktığı çömleklerin kurumasını beklemişti. Kendisini yan yatıracak rüzgâra her an açık, yalpalamadan geçirdiği her günü kâr saymış, yaşlandığını böyle fark etmişti. Cebindeki akçeler geceden sabaha geçmez olmuş, sesi nefesi çıkmazken haykırmaya mecbur kalmıştı. Dünya dedikleri bu gölgelikte nasıl da alışmıştı yine o dünyanın yükünü taşıyarak yaşamaya.

Kalabalık çekildi ve hücremde sadece ikimizin kaldığı bir an geldi. Oysa kendisini yalnız sanıyordu. Nedense parmağındaki yüzüğü çıkarıp kırık taşların arasına bıraktı. Galiba dokunduğu her şeye kalbinin bir yanını, gittiği her yere küçük bir eşyasını bırakmak gibi bir âdeti vardı. Sonra eğilip yerden bir güvercin tüyü aldı. Eğilirken de doğrulurken de usulcaydı. Meyvesi üzerinde bir zeytin dalı, iki kaşının arasına konan bir yıldız ağacı. Bir yüzük bıraktığını sanırken oradan hangi parçasını topladığının farkında bile değildi. Oysa daha az evvel, göklerde uçan kuşların yüzünden değil, gramer baskısı yüzünden çürümeye yüz tutmuş bir dilin sahibi, son bir ateş yakmaya kalkıştığında "Ya bütünüyle sönsem ya hayata dönsem," demişti.

Hemen yanındaki duvara kazınmış bir yazının belli belirsiz izi o sırada dikkatini çekti. Latince bilen biri bile eksik kelimeleri tamamlayamazdı ama benim bugün gibi hatırımdaydı:

> *"Ya Rab! İçimden bir ses duydum: 'Yüzümü ara!' dedin,*
> *işte yüzünü arıyorum."*

Bu ayeti o gün bir şey olmasını beklerken sikkenin kenarıyla duvara ben kazımıştım. O ise kelimelere meraklı olsa da Latince bilmiyordu ama parmaklarının ucuyla harfleri okşadığı gözümden kaçmadı. Yüzünden bir gölge geçti. Aradığı bir harfi bulmuş gibiydi. Yerinden kalkarken bir parça güneş ışığında savrulan saçının gölgesi yazımın tam üzerine düştü. Ağır ağır uzaklaştı. Arkasından baktım. Yüzüğün sahibi onu bıraktığı yerde sanıyordu.

Gölgenin sesi yoktur ama hareketi vardır. Barbar yüzbaşının rüyası sona ererken kandilcinin gölgesi huzursuzca kıpırdandı. Bir o yana döndü bir bu yana. Bir türlü uyku tutmamıştı. Oysa kendisi, tapınak kandilcisi Feliks, ne kolay uyumuştu 309 yıl önce karlı bir gecede. O dehşetli günde meşe ağacının altına gelen dördüncü kişi olmuştu doğru hatırlıyorsa. Sandaletsiz ayağı yarılmış, mağara yolunda en arkada kalmıştı ve büyük ateşi bugün gibi dün de çoban yakmıştı.

Gerçi o da daha düne kadar koca tapınağın kandillerini, reçineli meşalelerini, lâmbalarını, mumlarını, mangallarını ve başka türlü ateşlerini yakmıştı. Ateş yakmak bir gecede unutulmazdı ama *daha biraz önce* Anastasia, evinde, "Akşam iniyor, kandili yaksana," dediğinde -"ellerine bakılırsa ateş işlerine alışıksın, tırnaklarının arası is karası"; "haklısın alışığım"; "fitili uzunca tut, annem yüzünü iyice tanısın, bundan sonra her gördüğünde bu kim diye sormasın"- kandilcinin ocaktaki kuru otları uzun süre üflemesi gerekmişti ve hazneye yağ dökerken elleri titremişti.

Acaba aradan geçen zaman melekelerimi mi köreltti diye düşünmüştü, *daha biraz önce*. Oysa dokuz günden bu yana gezgin Al-Mina bir taşın üzerine çıkmayı, etrafında toplanan kalabalığa bu kez de nereden ne gelecekse gelsin, onu göze ala ala anlatmayı unutmamıştı, yontucu Linus mermer üzerinde keski itmeyi. Ne azatlı köle Vitalis kelime söyleme gücünü yitirmiş olabilirdi ne yazıcı köle Simonides kâğıt üzerinde harf sürmeyi. Barbar Yüzbaşı Geta'nın kılıç kullanmasından eksilen bir şart yoktu, çoban Fazelis

dün neyse bugün de oydu. Zaman bir tek ona mı dokunmuştu, tapınağını terk etmiş kandilci Feliks'e?

O da dün nasılsa bugün de öyleydi aslında ama zaman, bir cihetine dokunduğunu ona göstermişti. Eksilmemişti, artmıştı. Tamamlanmıştı nihayetinde. Rüyası çıkmıştı. Bu el titremesi bu beceriksizliğe kadın gülümsemişti, kandilci de, ve ikisini gülümseten şey farklı değildi, *daha biraz önce.*

İki kelimeyi bir araya getirmişti kandilci ve dilek, koptuğu yerden gelmişti. "Ayrı tutma, beni kendinden say."

Onarılmaya dünden razı bir kalbin, alınmaya bidayetten meyilli bir gönlün sahibi, Anastasia, "Seni kendimden saydım," demişti. "Bundan sonra yerin de ben'im yurdun da zamanın da. Değil mi ki seninle bir yangın harabesinde, Tiber'e bakan iki sütunun arasında karşılaşmamız için yer ve onun üzerinde dönen gök küreler, yörüngelerinden sapmayan gezegenler söz birliği etmiş gibi. Düşün ki binlerle yıldır var olan, bizden sonra da binlerle yıl var olacak olan dünyadan gelip geçen sayısız ruhtan biriyiz. Hiç karşılaşmamış, birbirimizi tanımamış, hatırlamamış olabilirdik. Veya birimiz hatırlarken diğeri bu tanışıklığı inkâr edebilirdi. Veya hiç hatırlaşmadan birbirimizin yanından geçip gidebilirdik. Diğer yarısını bulamayan bölünmüş bir ruh gibi kıyamete değin hasret çekebilirdik. Dahası, farklı zamanlarda yaratılmış olabilirdik. Ama bak binlerle yıl içinde aynı zamanda doğmuş, bunca kalabalık arasında tanışmış olmamız eğer kader değilse nedir? Bu bir mucize. Rabb yazdı, '*Rabbin adına şükürler olsun.*"

"Evet, bu bir mucize," demişti kandilci. "*Rabbin adına şükürler olsun.*' Dediği gibi olsun. Sorulacak son bir sorum kaldı şimdi, alınacak tek cevabım."

"Sor."

"Bir mucizeyi ama senin fark ettiğinden bile çok başka bir mucizeyi, onun sebeplerini ve sonuçlarını; dün, bugün ve yarınını anlatmak için ben Forum'da, çarşıda pazarda, Baraday Kapısı'nda, kilise avlusunda gördüğüm her taşın üzerine çıktığımda, bildiğimi

saklamadığımda ve gördüğümü bağıra bağıra anlattığımda, mızraklar beni işaret ettiğinde, ateş yatağım gözümün önünde harlandığında, 'Ben onu tanımam' mı diyeceksin?"

"Az ötedeki taşın üzerinde olacağım, senin söylediğin şeyleri tasdik etmek için. *'Rabbin muradı saklı kalmaz ki.'*"

Bu, bu gece olmuştu, *daha biraz önce* ve o zaman kandilci Feliks sanki gerçekten 328 yaşına girmişti. İnsan, kaderinin ne olduğunu o önünde bir gül yaprağı gibi açıldığında ya da bir tabut kapağı gibi üzerine kapandığında anlar. Ondan sana bir aşk gelirse sakın geri çevirme. Aranması bile 309 yıl süren bir şeyi insanın bırakıp gitmesi için Tanrı'nın ona yazdığı yazıya isyan etmesi gerekir.

O zaman yerinden doğruldu kandilci, çobanın harmanisine büründü. Zemine yayılmış arkadaşlarına şöyle bir baktı ve hiçbirinin, bir de Kehribar'ın yarın sabah tan atarken uyanmayacağını anladı. Yoksa bu garip ışıltı yüzlerinde dolaşmazdı. Parıltılara bulanmışlardı ve yıldızlar gökten onları seyre dalmıştı.

Efesli yontucu Linus'un boynunu düzeltti kandilci. Kilise arşivcisi Sebastian'ın üzerine eğildi, gezgin Al-Mina'nın örtüsünü göğsüne çekti. Azatlı köle Vitalis'in saçlarını alnının sağ yanından geriye doğru sıvazladı, uykucu çoban Fazelis'in terini sildi. Barbar Yüzbaşı Geta'nın yarasını okşadı, yazıcı köle Simonides'in parmak uçlarını. Bir kandil aldı eline. Hayret! Alevin gölgesi vardı.

"Kardeşlerim," diye fısıldadı. "Yarın sabah belki uyanırsınız ama büyük ihtimalle uyanmayacaksınız. Nereye gittiğinizi bilmiyorum ama uyandığınız zaman ben orada olmayacağım. Beni unutmayın ve adımı anın."

Birkaç adım attı. Kehribar, ayaklarını, kandilciye yol gösterir gibi mağaranın çıkışına doğru uzatmıştı. Uyandırmaktan korkarak başını okşadı vefakârın. Oysa kulaklarından biri oynamadı Kehribar köpeğin, bıyığı kıpırdamadı, dudağı seğirmedi. Bir daha okşadı kandilci onun sıcacık boynunu sırtına doğru. Beyaz hilâlini sevdi. Hayır, gözün teki açılmadı, alttan alttan yüzüne bakmadı.

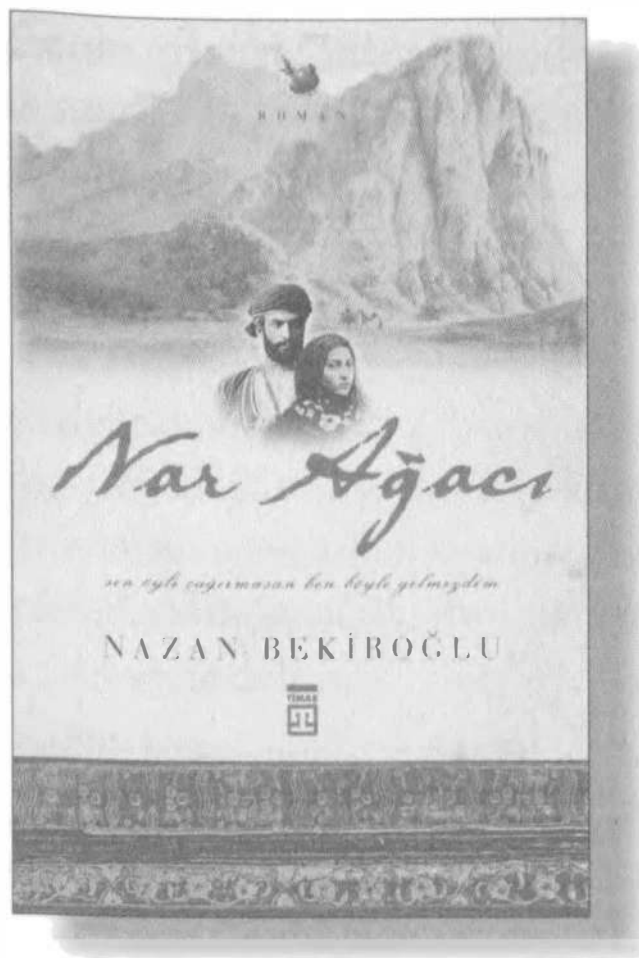
Derin derin nefes alan, göğsü inip kalkan erdemli köpeğe bakarken gülümsedi kandilci. "Ey köpek," dedi. "Ağzın var dilin yok. Senin de bir hikâyen vardı besbelli. Ama neydi, hiç bilemedik ki."

Kesesini yokladı. Sikke hâlâ orada, İmparator Diocletianus, gözünün üzerinde gözyaşı damlasına benzeyen bir vuruk iziyle Kehribar'a bakıyordu.

Dışarı çıktı kandilci Feliks. Serin bir sonbahar gecesinde, bir toprak kandilin yalpalayan aydınlığında Roma'ya doğru yürümeye başladı.

NAR AĞACI

NAZAN BEKİROĞLU

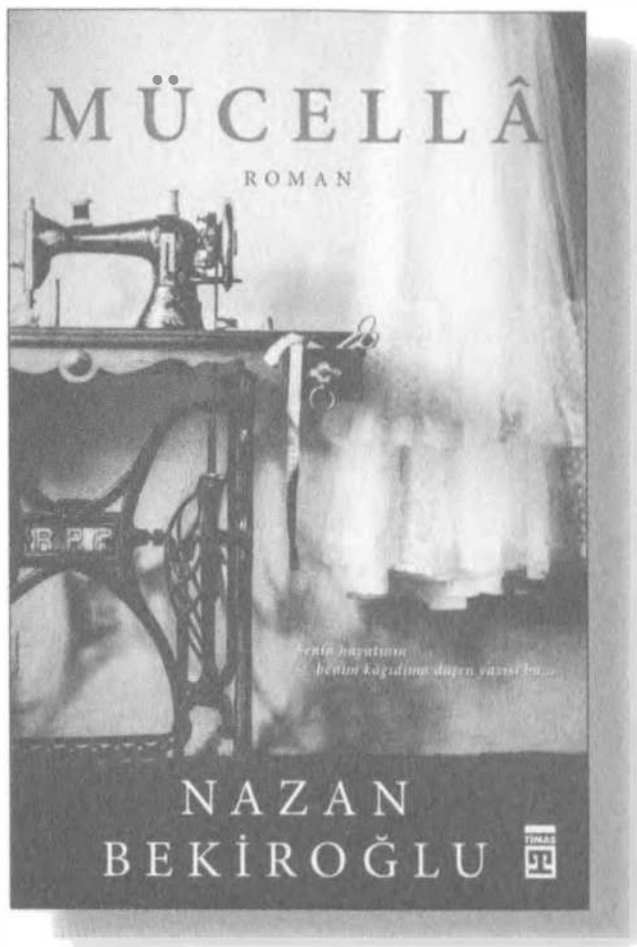

Nazan Bekiroğlu'ndan Trabzon-Tebriz-Tiflis-Batum-
Istanbul hattında geçen muhteşem bir roman.
Balkan Savaşı döneminde başlayıp I. Dünya Savaşı'na
uzanan bir öykü... Trabzon'dan ve Tebriz'den doğup
birbirlerine doğru yol alan iki hayat; önce deli akan sonra
durgunlaşan iki ırmak... Aslında çok ırmak...
Tebriz'in en büyük, en asil halı tüccarının deli fişek
oğlu Settarhan ve Trabzonlu inci tanesi Zehra...
Ateşin bakışlı ateşin duruşlu; ırmağını kendi bildiğince
alev ateş akıtmayı seçen bir genç kız Azam...
İki büyük savaşın savurup yeniden şekillendirdiği hayatlar, muhaceret,
mücadele, kader, farklı inançların aktığı ortak zemin, üç ülke ve üç
sevda Nazan Bekiroğlu'nun mürekkebi aşk olan kaleminde buluştu.

iyi ki kitaplar var...

MÜCELLA

NAZAN BEKİROĞLU

Nazan Bekiroğlu *Mücellâ*'da bizleri 1920-1970'li yılların Türkiye'sinden nostaljik bir hikâyeyle buluşturuyor.
Mücellâ, genç Cumhuriyet'le yaşıt bir kızın, unutulmuş kumaşların, kokuların, alışkanlıkların, iğne oyalarının, kimi yarım kalmış kimi tamamlanmış aşkların, hayatı seyretmekle yaşamak arasında gelip giden kadınların romanı.
Zamanın daha ağır aktığı, hayatın ritminin daha çok mahalle aralarında karar bulduğu vakitler. Gaz lâmbasının ışığında içilen nohut kahvesinin ağızda buruk bir tat bıraktığı dönemler.
Hanımeli, yasemin ve leylâk kokulu yaz ikindileri gibi uzun kış gecelerinde de, ya çardağın altında ya hep o soldaki pencerenin içinde...
Mücellâ'nın dupduru ve çarpıcı hikâyesi.
Mücellâ, eserleriyle çağdaş edebiyata damgasını vurmuş Nazan Bekiroğlu'nun incelikli kaleminden hep hatırlanacak bir roman.

Yeni kitap önerimiz
için karekodu
telefon kameranıza
okutunuz.
Aynı karekod ile her hafta başka bir kitap

Kusurlu bir sikke elden ele, keseden keseye geçerek bütün Roma'yı nasıl dolaşır?

Hikâyeyi hikâyeye, yolu yolcuya, rüyayı rüyete, yedi kişiyi erdemli bir köpeğe nasıl bağlar?

Gölgelerin mağarasına dönen haberci her defasında niye taşlanır?

***Kehribar Geçidi*, MS 300'lü yıllarda İmparator Diocletianus Roma'sında bu sorulara cevap arıyor.**

Okuyucularını Forum'un, Colosseum'un, Senato'nun, Tiber ırmağının, Şifa Tapınağı'nın, sonradan kaybedilmiş veya hiç edinilmemiş özgürlüklerin, hitabetin, yazmaların, lâhitlerin, şifalı otların, kurtların kuşların, dağların, en dehşetli dövüşlerin, *toga picta*'nın ve dikenli deniz salyangozlarının arasında uzun bir yolculuğa davet ediyor.

Berrak fakat derin dili, karakterlerinin canlılığı, olaylarının sürükleyiciliği, dönemsel detaylarının zenginliği, can yakıcı meselelerinin her daim geçerliliği ile tarihin özel bir noktasından çekip çıkarılmış olsa da evrensel insanlık hallerine dair söyleyecek sözü olan destansı bir başyapıt. Sekiz yıllık bir emeğin sonucu.

"Sanki ölmüşüz de bu dünyadaki günlerimizi anarak konuşuyoruz seninle. Sanki bu dünyadaki yaşamımız bitmiş de biri, bütün dertlerimize dönüp şöyle bir bakalım diye omuzumuzu okşar gibi. Bitti artık, geçti, der gibi."

TİMAS

TÜRK
ROMAN-ÖYKÜ

ISBN: 978-605-08-3809-1

9 786050 838091

timas.com.tr timasyayingrubu